

HISTORIALLISTIA TUTKIMUKSIA

JULKAISSUT

SUOMEN HISTORIALLINEN SEURA

LVII

TOIVO J. PALOPOSKI

SUOMEN

TALONPOIKAISSÄÄDYN

VALTIOPÄIVÄEDUSTUS

VAPAUDENAJALLA

SUOMEN
TALONPOIKAISSÄÄDYN
VALTIOPÄIVÄEDUSTUS
VAPAUDENAJALLA

KIRJOITTANUT
TOIVO J. PALOPOSKI

Mit einem Auszug
in deutscher Sprache

HELSINKI 1961

Forssa 1961. — Forssan Kirjapaino Oy.

VÄNRIKKI
PAAVO PALOPOSKEN
MUISTOLLE

Esipuhe

Suomen talonpoikaissäädyn Ruotsinvallan aikaista valtiopäiväedustusta koskevaan tutkimukseen tutustuin ensi kerran vuonna 1954 laatiessani filosofiankandidaattitutkinnon laudaturtyötä. Kun ilmeni, ettei tästä kysymyksestä ollut olemassa mitään laajempaa erikoistutkimusta, saatoin jatkaa edelleen saman teeman käsittelyä. Liseniaattitutkimuksen kautta on työ vuosien mittaan laajentunut nykyiseen asuunsa.

Mieluisana tehtävänäni on esittää lämmin kiitokseni kaikille niille, jotka ovat minua eri tavoin työssäni auttaneet. Kunnioittavan kiitokseni kohdistan ennen kaikkea akateemisille opettajilleni.

Professori *Pentti Renvall* on filosofiankandidaattitutkinnon ja -liseniaattitutkinnon pääaineeni opettajana ollut jatkuvasti rohkaisevana ja innostavana tukena tutkimuksen usein vaikealla tiellä. Ruotsi-Suomen valtiopäivähistorian erikoiskysymyksiin itse syvästi perehtyneenä tutkijana hän on liseniaattityön tarkastuksessa ja väitöskirjan esitarkastajana sekä monien seminaarilaisuuksien ja keskustelujemme aikana esittänyt arvokkaita huomautuksia teoksen eri kohtiin ja disposition suunnitteluun. Hänen rakentava kritiikkinsä, joka on aina kuitenkin jättänyt tutkijalle täyden vapauden aiheen käsittelyssä, on paljolta myötävaikuttanut kokonaisuuden selkenemiseen.

Samoin haluan kiittää professori *Aimo Halilaa*, joka myös liseniaattityön tarkastuksessa ja väitöskirjan esitarkastajana on antanut monia hyviä neuvoja ja osuvia ohjeita työni tueksi.

Akateemisessa opiskelussa saamastani haluan tässä yhteydessä kiittää myös professori *Arvi Korhosta*, jonka historiankirjoitusta ja metodioppia koskevat luennot sekä hänen johtamansa seminaariharjoitukset olivat opiskeluajan merkittävimpiä herätteiden antajia.

Kun aiheeni vuoksi jouduin paljon oleskelemaan Tukholmassa ja tutkimaan Ruotsin valtionarkistossa, merkitsi arkistonhoitaja, filosofianliseniaatti *Sten Landahlin* minulle auliisti tarjoama asiantuntijan apu suurta helpotusta.

Filosofiantohtori *Aulis Oja* on omassa valtionarkistossamme kiinnittänyt huomiotani eräisiin Varsinais-Suomen tuomiokuntien asiakirjoihin, joihin ilman hänen viittaustaan tuskin olisin tullut tutustuneeksi.

Ystävällisesti ovat apuaan antaneet myös filosofiantohtori *Kaarlo Wivirlander* luovuttamalla Savon Historian Työvaliokunnan kokoelmista käyttööni eräitä Savoä koskevia asiakirjajäljennöksiä, ja filosofiantohtori *Pekka Lappalainen*, joka on antanut tietoja eräistä savolaisista valtiopäivämiehistä.

Professori *Sven-Erik Aströmiä* pyydän kiittää hänen monista neuvoistaan painatustyön alkaessa.

Ajallisesti pitkään kestäneen tutkimustyön päättyessä ei ole mahdollista nimin muistaa jokaista, jolle kiitos kuuluisi. Kaksi toveripiiriä tahdon kuitenkin mainita, joille olen paljosta kiitollinen. Professori Pentti Renvallin johtama *Suomen ja Skandinavian historian liseniaattiseminaari* ja siellä useiden vuosien aikana käydyt vapaat keskustelut ovat paljon auttaneet varsinkin tutkimuksen metodologia ja esityksen rakennetta koskevilla vaikeuksilla.

Toinen toveripiiri, jolle haluan kiitokseni osoittaa, on ns. *Tannerin seminaari*. Pääteemana olleen ravinto-opillisen tutkimuksen ohella se säännöllisesti suoritti myös historiankirjoituksen ja siihen liittyvien probleemien analysointia verrattomalla tavalla.

Tämän ystäväpiirin jäsenistä kiitän erityisesti filosofiantohtori *Yrjö Blomstedtia* ja filosofianliseniaatti *Erkki Lehtistä*, jotka ovat auttaneet minua monissa erillisissä, varsinkin henkilöhistoriaa koskevilla kysymyksissä, ja joiden kanssa käydyt monet pohdiskelut ovat tuoneet uusia näkökohtia tämänkin aiheen käsittelyyn.

Esitän parhaat kiitokseni myös niiden eri laitosten, ennen muita *valtionarkiston* ja *Ruotsin valtionarkiston virkamiehille*, joita olen työni aikana paljon vaivannut.

Forssan Kirjapaino Oy:tä, sen työntekijöitä ja johtoa, johtaja *Matti Aaltosta* ja ylifaktori *O. Hellettä* kiitän hyvästä yhteistyöstä painatuksen aikana.

Virkatoverini, filosofianmaisteri *Anna-Maria Mikkola* on tarkistanut käsikirjoitukseni kieliäsen ja tehnyt lukuisia huomautuksia. Lausun kiitokseni hänen ystävällisestä kärsivällisyydestään tässä työssä.

Neiti *Maija Ranta-Knuutilaa* pyydän kiittää hänen suuresta vaimannäöstään hänen kirjoittaessaan puhtaaksi suurimman osan käsikirjoituksestani.

Kurikan Yhteiskoulun Johtokunta ja esimieheni, rehtori *Veikko Kontio* ovat ymmärtämyksellä suhtautuneet historianlehtorinsa harrastuksiin ja ystävällisesti suoneet minulle tilaisuuden useiden virkavapauksien pitämiseen.

Taloudellista tukea apurahojen muodossa olen saanut *Helsingin Yliopiston Kanslerin* myöntäessä minulle vuodeksi 1957 nuorten tieteenharjoittajien apurahan. Samoin *Suomen Kulttuurirahasto* ja *Viiipurilainen Osakunta* sekä *Suomen Historiallinen Seura* ovat myöntämillään apurahoilla helpottaneet tutkimustyötäni. *Suomen Historiallinen Seura* on myös tuntuvasti tukenut minua ottamalla tutkimukseni julkaisusarjaansa.

Kiitän myös *vanhempiani*, joiden myönteinen suhtautuminen ja opiskeluaikamani nauttimani taloudellinen tuki ovat luoneet mahdollisuudet opinkäynnilleni.

Vaimoni *Kirsti* on tutkimustyön alkuvaiheista asti ollut minulle erinomaisena auttajana ja keskustelukumppanina osallistuessaan työhön monien ajatusten ensi yleisönä ja opponenttina, sihteerinä ja puhtaaksikirjoittajana sekä nyt viimeksi kuluneen kiireellisen syksyn aikana oikolukijana. Kaikesta tästä lausun parhaat kiitokseni.

Kurikassa loppiaisenä 1961.

Toivo J. Paloposki.

Sisällys

Esipuhe

<i>I. Johdanto</i>	11
1. Talonpoikaissäädyn valtiopäiväedustus tutkimuksen kohteena . . .	11
2. Vapaudenajan valtiosääntö	15
3. Valtiosäännön »säättyjen vapaus» ja sen yhteiskunnallinen perusta	23
<i>II. Suomen talonpoikaissäädyn valtiopäivämiesvaalit</i>	35
1. Vaalipiirijako	35
a. Kihlakunta- ja tuomiokuntavaalipiiri	35
b. Pitäjät vaalipiireinä	53
2. Äänioikeus ja vaalikelpoisuus	70
3. Vaalikokouksen aika ja paikka	78
a. Vaalikokouksen aika	78
b. Vaalikokouksen paikka	87
4. Vaalikokouksen kokoonpano	91
a. Tuomarin asema kokouksessa ja hänen sekä talonpoikien vä-	
linen suhde	91
b. Vaalilautakunta	95
c. Valitsijamiehet	99
5. Vaalikokouksen tehtävät ja niiden suorittaminen	110
6. Valtiopäivämiehen vaali	114
a. Valitsijamiesten valtuutuksen luonne	114
b. Sovimollisia vaaleja	121
c. Säännöttömiä vaaleja	124
d. Äänestysmenetelmät	133
e. Vuorotteluperiaatteen seuraaminen valtiopäivämiehen vaaleissa	147
7. Valtiopäivämieheksi valitsemisen edellytykset	152
a. Ehdokkaan edustajaksi valitsemiseen johtaneet kvalifikaatiot.	
Entisen valtiopäivämieskokemuksen vaikuttavuus vaalissa . . .	152
b. Säätöpuhtaus ja Suomen talonpoikien katsomukset siitä . .	167
8. Valan vannonta vaalin jälkeen	176
9. Edustuksen vaalipiirille aiheuttamat kustannukset ja niiden jaka-	
minen edustettujen kesken	178

10. Rahvaanvalituksen laadinta	188
11. Valtakirjat	197
12. Valtiopäivämiesten matkustus Tukholmaan ja matkat kotiseudulle	199
<i>III. Suomen talonpoikaissäädyn edustajisto valtiosäädyn osana . . . . .</i>	<i>202</i>
1. Suomalaisen toiminnan ulkoiset edellytykset	202
a. Valtiopäiväkaupunki ja valtiopäivien kesto	202
b. Suomalaisen taloudelliset vaikeudet Tukholmassa ja kruunun lainananto heille	210
c. Suomenkielisten talonpoikien kielivaikkeudet ja pyrkimykset tul- kin tai suomalaisen sihteerin saamiseksi säätyyn	221
2. Suomalaisen talonpoikien valiokuntaedustus	242
a. Valiokuntajäsenten vaalit talonpoikaissäädyssä	242
b. Suomalaisen talonpoikien lukumääräinen osuus valiokunnissa	247
c. Suomalaiset valiokuntajäsenet kielitaitonsa ja poliittisen kau- tansa valossa	252
3. Suomalaisen osanotto kuninkaanvallan lisäämisyrityksiin ja suhtau- tuminen päivän politiikkaan hattujen sodasta Kustaa III:n vallan- kumoukseen	270
4. Suomalaiset rahvaanvalitukset	321
a. Rahvaanvalitusten käsittely valtiopäivillä	321
b. Suomalaisen rahvaanvalitusten asioita	337
— Verotuskysymykset	338
— Kruununtilojen perinnöksiöstoa koskevat valitukset	344
— Rannikkoseutujen asukkaiden talonpoikaipurjehduksesta tekemät valitukset	352
— Virkamiesten kielitaitoa sekä hallinto- ja oikeuslaitosta kos- kevat valitukset ja niiden käsittelyä valtiopäivillä	363
5. Suomalaisen edustajien yhteistoiminta Tukholman suomalaisen seu- rakunnan aseman kohottamiseksi ja tässä ilmenevä »kansallinen» katsomus	387
<i>IV. Imperatiivisen mandaatin ilmeneminen suomalaisessa edustuksessa . . . . .</i>	<i>395</i>
1. Provinzialismi ja valtakunnan kokonaisuus	395
2. Imperatiivisen mandaatin periaate vapaudenajan suomalaisessa ta- lonpoikaissäädyn edustuksessa	398
<i>Liite: Suomen talonpoikaissäädyn valtiopäiväedustajat vapaudenajalla . . . . .</i>	<i>405</i>
<i>Lähde- ja kirjallisuusluettelo . . . . .</i>	<i>440</i>
<i>Henkilöhakemisto . . . . .</i>	<i>454</i>
<i>Referat . . . . .</i>	<i>462</i>

I. Johdanto

1. TALONPOIKAISSÄÄDYN VALTIOPÄIVÄEDUSTUS TUTKIMUKSEN KOHTEENA

Ruotsi-Suomen vapaudenajan valtiollinen elämä on *Malmströmin* kuusiosaisen vapaudenajan poliittista historiaa käsittelevän teoksen ilmestymisestä alkaen ollut modernin tutkimuksen kohteena.¹ Historiankirjoitus kuitenkin on aina aikaansa sidottua; niinpä kauden parlamentarismi, jonka *Malmström* täysin tuomitsi², on saanut osakseen myöhempien tutkijoiden myönteisen suhtautumisen. Jo *Stavenow* esitti v. 1890 siitä toisen käsityksen³, ja *Lagerrothilla* vapaudenajan perustuslaillisuus kansallisen oikeuskehityksen suurenmoisena tuloksena on eräänlaisena johtoajatuksestaan.⁴ Myönteisemmäksi muuttunut kuva on oleellisesti seurausta sen ajan omasta henkisestä prinssiipistä, jolloin demokraattinen parlamentarismi on saavuttanut tunnustetun aseman hallituslaitosten järjestelmänä. Tässä ilmeisesti on myös syy siihen, että kautta koskeva sosiaalihistorial-

---

¹ Sveriges politiska historia från konung Karl XII:s död intill statsvälfningen 1772. Ensi painoksen ensimmäinen osa ilmestyi 1857, toinen melkoisesti uudistettu painos 1893—1901.

² *Malmström*, mt. II, s. 288. Valtaneuvoston lisensointi oli »sellaisen menetyttävän käyttämistä, joka lienee vaikeasti puolustettavissa.»

³ Om riksrädsvalen under frihetstiden. Uppsala 1890. Det adertonde århundradets parlamentarism i Sverige. Uppsala 1923.

⁴ Frihetstidens författning. En studie i den svenska konstitutionalismens historia. Stockholm 1915. Lagerrothilla kansallisen perinteen vaikuttavuuden korostus on epäilemättä osittain katetta vailla, ks. jäljempänä. Viimeksi on vapaudenajan parlamentarismia käsitellyt *L. Linnarsson*, Riksrådens licentiering. En studie i frihetstidens parlamentarism. Uppsala 1943.

linen tutkimus saa virikkeen kauden konstitutionaalista historiaa koskevan uudelleenarvioinnin rinnalla, ajateltakoon vain *Edlerin* tunnettua esitystä.⁵

Tällöin tutkimus saa uuden virikkeen myös siten, että huomio kohdistuu yhteiskunnalliseen ryhmään, joka valtioelämän ratkaisuissa poliittisen vallan haltijana esitti vähäpätöisimmän osaa, mutta jonka valtiollinen edustus kuitenkin oli nimenomaisesti kansanedustusta sanan modernissakin mielessä: talonpoikaissäätyyn. Ensimmäisinä talonpoikaissäädyn valtiopäiväedustusta systemaattisesti käsittelevinä esityksinä ilmestyivät Suomessa *Hytösen* ja Ruotsissa *Olssonin* tutkimukset.⁶ Jälkimmäinen kohdistuu juuri vapaudenajan talonpoikaissäätyyn, sen valtiopäivämiesvaaleihin, organisaatioon ja toimintaan valtiopäivillä 1719–1738/39. Sama tutkija on myöhemmin täydentänyt tutkimuksensa sarjaksi, joka peittää koko kauden ruotsalaisten talonpoikien edustuksen.⁷

Olssonin tutkimusten leimaa antavana piirteenä on yksityiskohhtaisten lähteiden, ennen kaikkea vaalipöytäkirjojen runsaus. Suomalaiset vaalit hän on sivuuttanut.

Suomalaista edustusta on sen sijaan käsitellyt ruotsalainen tutkija *Gränström* v. 1920 julkaisemassaan pitkäkössä artikkelissa Ahvenanmaan edustuksesta.⁸ Tutkimuksen tendenssinä on osoittaa Ahvenanmaan Ruotsiin kuuluvuus, eikä se esitä huomion arvoista vaalitoiminnasta tai edustuksen tuloksista.

Suomalaisista tutkijoista on ensimmäisenä talonpoikaissäädyn edustukseen kiinnittänyt huomiota *Yrjö-Koskinen* jo v. 1870.⁹ Myöhemmistä tutkijoista *Danielson-Kalmari* on laajalti esitellyt suomalaisten valtiopäivätoimintaa.¹⁰ *Suolahti* on tutkinut eräitä talonpoi-

⁵ Om börd och befordran under frihetstiden. Stockholm 1915.

⁶ *Hytönen*, Talonpoikaissäädyn historia Suomen valtiopäivillä 1809–1906. I–II. Helsinki 1923. *Olsson*, Bondeståndet under den tidigare frihetstiden. Val, organisation, arbetssätt. Lund 1926.

⁷ *Olsson*, Bondeståndet, Sveriges riksdag, Förra avdelningen V. Stockholm 1934. *Sama*, Riksdagsmannavalen till bondeståndet under den senare delen av frihetstiden (1740–1772). Lund 1948.

⁸ Ålands representation i svenska ståndsriksdagen. Stockholm 1920.

⁹ Tiedonanto Suomen Historiallisessa Seurassa.

¹⁰ Varsinkin teoksessaan Piirteitä vapaudenajalta I–II. Porvoo 1929, 1932.

kaissäädyn vaaleja ja samoin kuin *Cederberg* runsasta rahvaanvalitusaineistoa ja suomalaisia virkamies-, kieli- ja kansallisuuskysymyksiä talonpoikien kannalta.¹¹ Säädyn vaalimenetelmiä ovat tutkineet *Innamaa* ja *Halila*, joista jälkimmäisen lähdeaines on ollut runsas ja antoisa. *Halila* samoin kuin *Alanen* ovat tarkastelleet edustus-kysymystä maakuntahistorioitten yhteydessä.¹² Erillisiä talonpoikienkin edustukseen liittyviä kysymyksiä on tarkastellut myös *Juva*.¹³

Vapaudenajan talonpoikaissäädyn edustusta kokonaiskysymyksenä on kotimaisista tutkijoista valottanut *Jutikkala* Suomen talonpojan historiassaan.¹⁴ Ensimmäisenä koko maan vaaleja ja myös edustajien toimintaa valtiopäivillä käsittelevänä tutkimuksena tämä tarkastelu on perustavanlaatuinen huolimatta suhteellisesta lyhydestään kysymyksen monipuolisuuteen nähden. Päinvastoin kuin Ruotsista on oman maamme kohdalla todettava vaalimenetelmiä valottavan aineiston niukkuus.

Nyt esillä olevan tutkimuksen tarkoituksena on kartoittaa Suomen talonpoikaissäädyn vapaudenajan valtiopäivämiesvaalien menetelmiä, valitun edustajiston rakennetta ja edustajien toimintaa valtiopäivillä. Tutkimuksen alainen kausi käsittää konstitutionaalisesti eheän kokonaisuuden. Kuitenkin tutkimus varsinaisesti alkaa vuoden 1723 valtiopäivistä, samoin kuin mukaan otettu edustajisto käsittää tästä kauden loppuun asti edustajiksi valitut. Tämä johtuu siitä, että vapaudenaika Suomen kohdalla todellisuudessa alkaa vasta

¹¹ *Suolahti*, Elämää Suomessa 1700-luvulla. Porvoo 1925. *Sama*, Vuosisatain takaa. Porvoo 1913. *Cederberg*, Suomen historia vapaudenajalla. I—II. Porvoo 1942, 1947, edustusta ja kansallisia ja kielikysymyksiä koskevat luvut. Muista tutkimuksista erityisesti Suomen aatelittomien säätyjen edustajat v. 1719 ja v. 1720 valtiopäivillä. Helsinki 1924.

¹² *Innamaa*, Vuoden 1734 valtiopäivämiehen vaali Piikkiön ja Halikon kihlakunnissa. Turku 1948. *Halila*, Talonpoikaissäädyn valtiopäivämiesvaalien menettelmistä vapaudenajan jälkipuoliskolla Pohjois-Pohjanmaan valtiopäivämiesvaalien valossa. Helsinki 1953. *Sama*, Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin historia V. Oulu 1954. *Alanen*, Etelä-Pohjanmaan historia IV: 1. Vaasa 1948.

¹³ Suomen tie Uudestakaupungista Haminaan 1721—1808. Helsinki 1947. Varsinaissuomalaiset talonpojat esittämässä hallinnollisten olojen uudistamista 1700-luvulla. Turku 1948. V:n 1739 »kieliasetuksen» synty, Helsinki 1950.

¹⁴ Ensimm. painos Porvoo 1942, toinen painos Turku 1958.

Uudenkaupungin rauhan jälkeen ja vv. 1719 ja 1720 talonpoikais-säädyssä edustajina toimineet eivät olleet vaaliyhteisöjensä lähettämiä.¹⁵

Lähdeaineisto ei suinkaan ole kaikilta osiltaan runsas, mistä on kärsinyt varsinkin vaalien tarkastelu. Varsinaisia vaalipöytäkirjoja on runsaimmin paitsi Pohjois-Pohjanmaalta, joiden perusteella *Halila* on luonut varsin tyhjentävän kuvan alueen vaaleista, myös Ahvenanmaalta. Täältä säilynyt pöytäkirja-aineisto¹⁶ sisältää seitsemän nyt käsiteltävänä olevan kauden vaalipöytäkirjaa, joihin liittyy muutakin vaaleja koskevaa aineistoa, kuten pitäjien valitsijamiesten valtakirjoja, yksi vaalivalitus jne. Muualta Suomesta vaalipöytäkirjoja on sangen niukalti. Kun säädyn valtakirjakokoelma tarjoaa useimpien edustajien osalta tiedon vaalipaikasta ja -ajasta, on ollut mahdollista tarkastaa, missä määrin tuomiokirja-aineisto mahdollisesti antaa tietoja vaaleista. Tulos on ollut erittäin laiha. Useimmiten ei vaaleista puhuta mitään, toisinaan on maininta ja vain muutamissa tapauksissa vaalipöytäkirjoja. Kuitenkin niiden erilaisuisten tietojen perustalle, joita valtakirjat, rahvaanvalitukset, tuomiokirjojen maininnat ja tuomiokuntien virka-arkistot, kuten kuulutukset ja kirjeet, maaherrojen kirjeet ja itse talonpoikais-säädyn arkiston asiakirjapaljous antavat, on ollut mahdollista rakentaa yleiskuva vaalimenetelmistä.

Edustajien toimintaa valtiopäivillä valaiseva aines sen sijaan on yhdenmukaisempaa ja määrältään runsaampaa. Näin on varsinkin rahvaanvalitusten suhteen. Epävarmimman päättelyperustan muodostaa tutkimuksen tällä osalla suomalaisten talonpoikien puoluesuhtautumista koskeva lähdeaines. Tutkimuksen jälkiosan pyrkimyksenä on ollut Suomen talonpoikien edustukseen liittyvien kysymysten tarkastelu ensisijaisesti instituution kannalta ja vain toissijaisesti valtiolämän funktionaalisen sisällön kannalta. Käsitteilyn kohteeksi joutuvat tällöin heidän reaaliset toimintaedellytyksensä käsiteltävän laitoksen piirissä ja heidän valiokuntaedustuksensa, ja vasta rahvaanvalitusten tarkastelun yhteydessä heidän aloitetöidensä. Tutkimuksen tarkoituksena kokonaisuudessaan on ollut va-

¹⁵ *Cederberg*, Suomen aatelittomien säätyjen edustajat, s. 15–16.

¹⁶ Kansio »Riksdagsmannavalen på Åland 1713–1800». VA.

laista edustajiston suhtautumista itse konstituutioon ja pyrkimyksiä sen reformoimiseksi, samoin kuin vaalimenetelmiä koskevassa osassa on kiinnitetty huomiota valtiosäännön omaehtoiseen tajuamiseen ja noudattamiseen.

2. VAPAUDENAJAN VALTIOSÄÄNTÖ

»Jos täällä nyt pitää suorittaa jokin muutos, en tiedä parempaa neuvoa Ruotsille kuin seurata Machiavellin ohjetta, kun sortunut valtakunta on jälleen nostettava jaloilleen: on palautettava se tila ja ne lait, jotka viimeksi vallitsivat silloin, kun valtakunta oli kukoistavimmillaan.»

Sanat lausui maaherra Per Ribbing jouluna 1715 keskustellessaan Erik Benzeliuksen kanssa restauraatio-ohjelmasta, jota hän kolme vuotta myöhemmin sai koettaa toteuttaa. Ribbingille ja muille »v:n 1719 miehille» näyttäytyi vanhan valtiojärjestyksen sisältö kolmijakona, johon kuuluivat »kuninkaan korkeus, neuvoston valta ja säätyjen vapaus». Tätä ajatusta siivitti jo vanhalta ajalta ja sittemmin renessanssin kaudelta periytyvä monarkomakkien julistus sekoitetun, ts. monarkistisia, aristokraattisia ja demokraattisia aineksia sisältävän valtiomuodon erinomaisuudesta.¹ Uuden valtiosäännön sisältö oli siten saava vaikutteita sekä yleiseurooppalaisesta valtio-opillisesta ajattelusta että kotimaisesta valtioelämän kokemuksesta.²

¹ *Hjärne, E.*, Från Vasatiden till frihetstiden, s. 18–19.

² Kotimaisen merkitystä on haluttu korostaa, ja varsinkin *Lagerrothilla* on tämä käsitys, *Frihetstidens författning, Frihetstidens maktägande ständer, passim., Revolution eller rättskontinuitet*, s. 1–2, 14–15, 62–63; samoin *Stavenowilla*, *De politiska doktrinernas uppkomst och första utveckling under frihetstiden*, s. 3–7, *Frihetstiden*, s. 19–22, *Det adertonde århundradets parlamentarism i Sverige*, passim. Suomalaisista tutkijoista samalla kannalla on *Österbladh*, *Vapaudenajan parlamentarismista*, s. 5–7, *Juhana Browallius*, s. 186–189. Kuitenkin on suoranaisia välittömiä lausuntoja ulkomaisista esikuvista, *Hjärne*, mt., s. 130–133, *Sama*, *Ämbetsmannaintressen och politiska doktrinerna 1719*, s. 158–181. Vrt. *Thanner*, *Revolutionen efter Karl XII död*, s. 38, 194–214; *Jägerskiöld*, *Hovet och författningsfrågan*, s. 1–4.

Tehtävämme kannalta ei ole aiheellista ryhtyä vaihe vaiheelta tarkastamaan, mitä entinen kolmijako ja absolutismin kausi sisälsivät. Sen sijaan on tarpeen luoda katsaus niihin Kaarle XII:n hallitusajan loppupuolen tapahtumiin, joiden johdosta Ribbinginkin edellä siteerattu mielipide on lausuttu.

Suuren Pohjan sodan onnettomuudet, venäläisten tunkeutuminen Itämeren provinssiin, tanskalaisten maihinnousu Skoonen ja yleensä pitkän sodan, monien väenottojen ja ankarien verojen aiheuttama väsymys muodostivat Tukholmassa hallitusta hoitavalle neuvostolle liian raskaan taakan, jotta se olisi voinut täyttää Kaarle XII:n ohjeet jatkuvien sotaponnistelujen ylläpitämiseksi. Kun kuninkaan käskyt lisäksi viipyivät matkalla kuukausimääriä, neuvosto tunsikin kykynsä riittämättömäksi ja saadakseen kevennystä vastuuseensa se kutsui maaliskuussa 1710 valtiopäivät koolle. Välttääkseen vaaran, jota kriittisessä tilanteessa koolla olevat valtiopäivät kuninkaan poissa ollessa saattoivat yksinvallelle merkitä, neuvosto määräsi valtiopäivät valiokuntavaltioapäiviksi ja ilmoitti samalla, että ne eivät tule käsittelemään mitään valituksia, vaan ainoastaan hallituksen esitykset.³

Valtiopäivien aika kuitenkin kului hallituksen ja opposition väliseen väittelyyn. Hallituksen kiellosta huolimatta säädetyt alkoivat esittää katkeria valituksiaan niitä painavasta taakasta. Salainen valiokunta halusi tietoja kuninkaan testamentin sisällöstä, ja kun se lisäksi ilmoitti, ettei valtiopäivien tulisi hajaantua, ennen kuin olisi saatu varmuus kuninkaan asemasta, hallituksen täytyi ryhtyä jarruttamaan säätyjen aktiivisuutta. Eräiden väittelyjen jälkeen valtiopäivät hajaantuivat kesäkuussa, mutta sitä ennen ne laativat yhteisen kirjelmän, jossa vaadittiin neuvostoa toimimaan rauhan aikaansaamiseksi. Kirjelmän lopussa esitettiin varaus, että säädetyt on heti kutsuttava koolle, mikäli tapahtuu jotakin valtakunnan hyvinvoinnille ratkaisevaa.⁴

Kolme vuotta myöhemmin neuvosto oli vieläkin suuremmassa ahdingossa. Sen merkittävin jäsen kansliapresidentti Arvid Hornin

³ *Malmström, Sveriges politiska historia I, s. 8; Sama, Smärre skrifter, s. 31–44.*

⁴ *Malmström, Sveriges politiska historia I, s. 10–11; Sama, Smärre skrifter, s. 47–94; Grauers, Riksdagen under den karolinska tiden, s. 126–132.*

rinnalla, Fabian Wrede, oli kuninkaan epäsuosioon jouduttuaan pakotettu eroamaan, ja neuvoston arvovalta oli kansan silmissä entisestäään laskenut. Toisaalta Kaarlekin tunsu enenevää epäluuloa neuvostoaan kohtaan, mitä ilmentää hänen Timurtasista lokakuussa 1713 lähettämänsä uusi kansliajärjestys. Ennen kuin tämä kuitenkaan oli saapunut perille, neuvosto turvautui oma-aloitteisesti muihin keinoihin. Kaarlen sisar Ulrika Eleonora kutsuttiin marraskuussa neuvoston jäseneksi, ja hänen ensi kertaa istuessaan neuvoston kokouksessa tässä asemassa 2. 11. 1713 lähetettiin valtakunnan säädyille valtiopäiväkutsu.

Kuninkaallisen prinsessan mukanaolosta lisää arvovaltaa saaneen neuvoston aktiivisuus ei vielä pysähtynyt tähänkään. Marraskuun alussa pantiin alulle rauhantunnustelut. Neuvosto lausui nimenomaan, että kuninkaallisen majesteetin asiana on solmia rauha, mutta neuvottelut se katsoi hätätoimenpiteeksi, johon voitiin ryhtyä ajan voittamiseksi. Selitys oli hatara; tosiasia oli, että neuvosto täten oli ryhtynyt kolmeen eri toimenpiteeseen, joista mikä tahansa yksinäänkin olisi saattanut muodostua vaaralliseksi kuninkaan yksinvallelle.⁵

Eräiden suomalaisten esiintyminen valtiopäivien opposition huomattavimpina johtajina ei herätä hämmästyksiä. Maamarsalkaksi valittiin Uudenmaan ja Hämeen läänin maaherra Johan Creutz, opposition ehkä terävin mies oli Turun hovioikeuden presidentti Sven Leijonmarck, ja samoin oli valtiopäivillä mukana jo v. 1710 sodankäynnistä purevaa arvostelua esittänyt piispa Johannes Gezelius nuorempi.

Leijonmarck ja Gezelius olivat jo edellisenä kesänä toimittaneet Tukholmaan kirjelmän »Kaikkien Suomen neljän säädyn puhe ritari-, pappis- ja porvarissäädyille, jotka asuvat Tukholmassa». Tässä kirjelmässä vaadittiin tukholmalaisia, jotka ovat »valtakunnan etevimmät asukkaat», esittämään valtaneuvostolle, että se ryhtyisi diktaattorin oikeuksin johtamaan sotaa. Tukholmassa asuvien säätyjen olisi »erikseen ja kaikkien yhdessä vastattava siitä, että tätä toimenpidettä ei selitetä miksikään Kuninkaallisen Majesteetin

⁵ *Malmström*, Sveriges politiska historia I, s. 13—19; *Grauers*, mt., s. 132—133.

korkeuden ja vallan loukkaukseksi». Kuninkaallisen majesteetin käskyjen muuttamiseen antaa täydet oikeudet valtakunnan senhetkinen hätä.⁶

Valtiopäivillä Leijonmarck edelleen esitti ajatuksia, jotka selvästi viittasivat kansansuvereniteettiopin periaatteisiin. Hänen käsityksensä mukaan säädillä oli tosiasiallinen oikeus »kuninkaan poissa ollessa säätää ja määrätä valtakunnan täydellisestä johtamisesta». Tämän perusteella hän vaati rauhanneuvottelujen alulle saamiseksi prinsessan aseman vakiinnuttamista ja hänelle sellaisia valtuuksia, että sekä vihollisvaltojen että muiden vieraiden valtojen hallitsijat, jotka ovat asiasta kiinnostuneita, voivat olla tyytyväisiä. Leijonmarckin ehdotusten käsittely oli kesken, kun Kaarlen käsky valtiopäivien hajottamisesta saapui. Neuvosto toteutti käskyn pidettyään sitä ennen ankaran nuhtelun opposition johtajille. Valtiopäivät hajaantuivat laatimatta mitään yhteistä valtiopäiväpäätöstä, joka olisi antanut tunnustuksen niiden koollaolon laillisuudesta, ja kokoontumatta valtiosaliin tavanomaisiin valtiopäivien päättäjäisiin.⁷

Valtiopäivien hajaantuminen tällä tavoin ei kuitenkaan palvellut yksin kuninkaallisen suvereniteetin tarkoituksia. Jo helmikuussa 1714 Ranskan lähettiläs Campredon kirjoitti hallitukselleen, että hänen ystävänsä salaisessa valiokunnassa ovat vakuuttaneet, että mikäli valtiopäivämiehet lähetetään kotiin ilman juhlallista valtiopäivien lopettajaistilaisuutta, voidaan säätyjen katsoa olevan kutsuttavissa koolle heti tarpeen vaatiessa. Salaisessa valiokunnassa lausuttiin sama asia toteamalla, että säätyjen näin hajaantuessa on maamarsalkalla *j u s c o n v o c a n d i*, kun tarve vaatii.⁸ Tällä varauksella tuli sitten v. 1719 Kaarlen kuoleman jälkeen olemaan huomattava merkitys säätyjen selittäessä, että mainitun vuoden valtiopäivät olivat vv:n 1713–14 valtiopäivien suoranaista jatkoa. Kun Ulrika Eleonora oli julistuttanut itsensä hallitsijaksi heti veljensä kuoleman jälkeen, säädylt nyt selittivät tämän toimenpiteen pätemättömäksi ja että Ulrika oli puolisonsa toisuskoisuuden johdosta menettänyt perimysoikeu-

⁶ *Danielson-Kalmari*, Piirteitä vapaudenajalta II, s. 16–28; *Ahlström*, »Alla fyra ständers i Finland tal».

⁷ *Hjärne*, Från Vasatiden till Frihetstiden, s. 102–109; *Grauers*, mt., s. 134–135.

⁸ *Hjärne*, mt., s. 109–111; *Grauers*, mt., s. 142–143.

tensa Ruotsin kruunuun. Vain yksi tie saattoi johtaa hänet valtaistuimelle, säätyjen suorittama vaali. Säädyt tulisivat kyllä valitsemaan juuri hänet, mikäli hän allekirjoittaisi uuden hallitsijan valtaa rajoittavan kuninkaanvakuutuksen. Ilmoitettuaan suostuvansa asetettuun ehtoon prinsessa ei luopunut oikeuksistaan, koska sellaisia ei siis edellytetty olevankaan; hän vain tunnusti sen, minkä säädyt jo tiesivät: niillä oli nyt mahdollisuus tarttua valtakunnan ohjiin.⁹

Suomalaisilla ei tammikuun 1719 tapahtumissa ollut osuutta. Kuitenkin voidaan todeta, että suomalaiset olivat yhtä valmiit tähän valtiosäännön muutokseen. Näin ei ollut vain ylempiin säätyihin kuuluvien suhteen, joiden kannan tulkkeina Leijonmarck, Creutz ja Gezelius vv. 1713–14 olivat esiintyneet, vaan samaa voidaan todeta jossain määrin jopa talonpoikien ajattelussa. Kun ajatus valtiosäännön muutoksesta perustui mitä suurimmassa määrin valtakunnan ulkonaisen ahdingon luomaan tilanteeseen, on suomalaisten suhtautuminen helposti ymmärrettävissä aikana, jolloin osa heidän kotimaastaan jo oli vihollisen hallussa. *Mikko Juva* on osuvalla tavalla kuvannut isonvihan aiheuttaman suomalaisen ajattelun murroksen luonteen Varsinais-Suomen seurakuntaelämää koskevassa tutkimuksessaan. Esivalta, joka ei saamansa kunnioituksen ja uskollisuuden vastineeksi ollut pystynyt suojaamaan kansaa vierasta ja vääruskoista hyökkääjää vastaan, oli menettänyt entisen arvovaltansa. Viimeiseen asti oli saarnatuoleista julistettu, että Jumala on lopulta pelastava »Israelinsa», Ruotsin valtakunnan, koska Häneen luottava ei voi milloinkaan joutua hylätyksi. Kun vääräuskoinen vihollinen siitä huolimatta marssi voitollisesti eteenpäin eikä pelastusta tullut, oli tappio syvempi kuin vain sotilaallinen. Se oli myös henkinen ja yhteiskunnan katsomuksia syvältä muokkaava. Valtakunnan ajallisen menestyksen ja Jumalan siunauksen samaistava suurvalta-ajan uskonnollisuus oli samalla saanut kuoliniskun. Isonvihan jälkeisessä yhteiskunnassa oli »uusi mieli, uusi kansa, uudet tavat», kuten Korppoon rovasti Fridelinus ilmaisi asian v. 1734. »Uusi mieli» ilmeni sosiaalisena asenteenmuutoksena, joka vaati maallikkojen osuutta myös kirkon hallintoon ja näkyi kirkonkokousten kasva-

⁹ *Lagerroth*, Frihetstidens maktägande ständer I, s. 13–16; *Malmström*, mt. I, s. 81–84; *Thanner*, Revolutionen efter Karl XII:s död, s. 174–193.

vassa merkityksessä, samoin kuin se vaati yhteisön jäsenten osuutta pitäjän yhteisön asioiden hoidossa, ja lopuksi, kasvatti 1700-luvun kuluessa ennen merkityksettömästä talonpoikaissäädyistä itsestään valtiosääntynä tietoisien ja poliittisesti valveutuneen ryhmän. Uskonnollisena asenteena ei »uutta kansaa» tyydyttänyt entinen tapa- ja yhtenäisuskonnollisuus, vaan sen mielissä heräsi persoonallista vastuuta korostava sävy.¹⁰

Jotain tästä ajattelun muutoksesta kohti omavastuuta korostavaa suhtautumista sisältynee siihen keskusteluun, joka v. 1713 käytiin Ahvenanmaan valtiopäivämiehen vaalissa. Eräät valitsijamiehet esittivät, että valtiopäiville lähetettäisiin nimismies »kuten ennenkin». Tähän vaalikokous ei kuitenkaan suostunut vaan halusi, että edustajaksi valittavan on oltava »heidän omasta piiristään itse talonpoikaissäädyistä» (af deras egne medbröder af sielfwa bondeståndet) eikä mitään säätyläisiä tai kruununväkeä, »jolloin kaikki tätä kannattivat». ¹¹ Maallisen hallituksen asioissa esiintyvä »uusi mieli», joka ei epäillyt oman yhteiskunnallisiin ratkaisuihin pystyvyyden edellytyksiä, onkin vaivattomasti ymmärrettävissä isonvihan kynnyksellä eläneiden suomalaisten mielialaksi. Tämä henkinen kypsyttyminen säätyjen vapauden vastaanottamiseen ei merkinnyt sitä, että uusi valtiosääntö olisi vapaudenajan alkupuolella tunnettu omaksi yksityiskohtiaan myöten; varmaa päinvastoin on, ettei sen yksityiskohtia edes tiedetty pitkiin aikoihin. Tämä ei aatehistoriallisen kehityksen kannalta olekaan ratkaisevaa. Merkittäväntä oli, että suuren Pohjan sodan onnettomuudet olivat irrottaneet ajattelun luottamuksesta kuninkaalliseen yksinvaltaan ja että onnettomuuksien korjaamisen arvioitiin voivan tapahtua säätyjen vallan kautta, jolloin omaehtoisuudella oli kokonaan toiset mahdollisuudet.¹²

V. 1719 luodun uuden valtiosäännön, jonka tuli toteuttaa siivekkäät sanat »kuninkaan korkeus, neuvoston valta ja säätyjen vapaus», sisältämät tärkeimmät periaatteet voi luonnehtia siten, että

¹⁰ Varsinais-Suomen seurakuntaelämää, s. 171—176, 210—213.

¹¹ Vaaliprk. 1713, kansio Riksdagsmannavalen på Åland, VA.

¹² Ettei säätyvalta näitä toiveita täyttännyt ja että suomalaisetkin talonpojat ovat myöhemmin olleet mukana kuninkaanvallan lisäämisyrityksissä, on luonnollisesti eri asia. Vrt. jäljempänä s. 273—278, 286—298.

kuninkaan tuli käyttää valtaansa vain neuvoston välityksellä ja neuvostossa ja että neuvosto oli sidottu säätyjen antamiin ohjeisiin. Mistään vallan kolmijaosta ei siten ollut kysymys, vaan valta oli säätyjen käsissä. Kuninkaan sidonnaisuus ilmeni hallitusmuodon säännöksestä, että hänen tuli hallita valtakuntaa »neuvoston neuvon mukaan, ei ilman, vielä vähemmän vastoin sitä». ¹³ Säätyjen ohjeista neuvostolle seurasi, että tämä myös oli vastuussa neuvoistaan kuninkaalle ja velvollinen tekemään selvityksen toimistaan, milloin säädtyt sitä vaativat. ¹⁴ Säädtyt tuli kuninkaan kutsua koolle joka kolmantena vuonna ja lyhyemmänkin väliajan jälkeen, milloin valtakunnan asiat niin vaativat. Nämä mahdollisuudet hallitusmuoto luetteli tapaus tapaukselta. ¹⁵

Seuraavana vuonna koolle kutsutut valtiopäivät muuttivat Ulrika Eleonoran puolison Fredrikin kuninkaaksi valitsemisen yhteydessä vastikään vahvistettua hallitusmuotoa. Varsinainen ero näiden kahden hallitusmuodon välillä on neuvostoa koskevissa säädöksissä. V:n 1720 hallitusmuoto määräsi neuvosten luvun kuudeksitoista. Samalla se katkaisi neuvoston ja kollegioiden välisen vanhan yhteyden säätämällä, että kollegioiden esimiehet eivät saa olla neuvoston jäseniä. Poikkeuksen tekivät vain kansliakollegion esimies, kansliapresidentti ja hänen lähin miehensä, varapresidentti, jotka saivat kuulua neuvostoon. Muutoksella oli ennen kaikkea poliittinen merkitys, sillä sen perusteella neuvoston jäsenet eivät olleet enää virkamiehiä, vaan säätyjen valtuutettuja. Neuvoston paikat voitiin täyttää yksinomaan poliittisten perusteiden mukaan ja neuvokset myös samoin perustein lisensoida. ¹⁶

V:n 1719 hallitusmuodossa ei lausuttu sanaakaan valtiopäivämiesten vaaleista. V:n 1720 hallitusmuoto sääti ylimalkaisesti, että jokaisella säädyllä on oikeus itse valita edustajansa. ¹⁷ Samoin jäl-

¹³ 1719 HM, 13. §, *Brusewitz*, *Frihetstidens grundlagar*, s. 8–9.

¹⁴ 1719 HM, 14. §, *Brusewitz*, *mt.*, s. 9.

¹⁵ 1719 HM, 36. §, *Brusewitz*, *mt.*, s. 19–20.

¹⁶ 1720 HM, 12. §, *Brusewitz*, *mt.*, s. 26–27; *Lagerroth*, *Frihetstidens förfatning*, s. 276; : *Limmarsson*, *Riksrådens licentiering*, s. 15.

¹⁷ 1720 HM, 47. §, *Brusewitz*, *mt.*, s. 42.

kimmäinen hallitusmuoto lausui julki edustajan oikeusturvaa tähdentävän säännöksen.¹⁸

Kumpikaan hallitusmuoto ei lausunut mitään niinkään tärkeästä kysymyksestä kuin valtiopäivien kokoonpanosta. V. 1723 vahvistettu uusi valtiopäiväjärjestys tuli siten tärkeällä tavalla täydentämään uutta valtiosääntöä.

Valtiopäiväjärjestyksen 7. § määräsi valtiopäivillä olemaan läsnä ritaristosta ja aatelista joka suvun päämiehen, pappissäädystä piispat itseoikeutettuina ja jokaisen rovastikunnan valitut edustajat sekä porvarissäädystä jokaisen kaupungin valitut edustajat. Pienemmille kaupungeille myönnettiin oikeus lähettää yhteinen edustaja, mikä oikeus myönnettiin myös pappissäädystä rovastikunnille. Talonpoikaissäätöyn tuli jokaisen kihlakunnan lähettää valittu edustajansa »itse talonpoikaissäädystä». Useat kihlakunnat saivat myös oikeuden yhdistyä samaksi edustusalueeksi. Erikoisesti tähdennettiin vaalien vapaata suorittamista. Kaikissa vaaleissa tuli valituksi äänten enemmistön saanut ehdokas.¹⁹ Lähempiä säännöksiä vaalien suorittamisesta ei annettu minkään säädyn kohdalla. Talonpoikaissäädystä edustajat valittiin välillisesti pitäjien asettaessa valitsijamiehet, jotka suorittivat itse edustajan vaalin.

Suurin osa valtiopäiväjärjestyksen säännöksistä koskee valtiopäivien työskentelymuotoja. Kuninkaan ja säätyjen keskeinen kirjeenvaihto kiellettiin nimenomaisella säännöksellä.²⁰ Enemmistöperiaate määrättiin voimaan kaikessa valtiopäivätyöskentelyssä.²¹

Työskentelyn muotojen määrittelystä huolimatta valtiopäiväkäytäntö tuli usein osoittamaan, etteivät uudet perustuslait olleet suinkaan täydellisiä siinä mielessä, että ne olisivat sulkeneet piiriinsä työskentelyn vaiheet valtiopäiväkutsusta valtiopäiväpäätökseen. Erikoisesti vaalien suorittamista koskevien lähempien säännösten puuttuminen aiheutti sekä epäselvyyttä ja sen johdosta eräänlaista improvisointia että myös tietoisia väärinkäytöksiä. Kun yhteiskunta ei ollut

¹⁸ 1720 HM, 46. §, *Brusewitz*, mt., s. 42.

¹⁹ 1723 VPJ, 7. §, *Brusewitz*, mt., s. 235.

²⁰ 1723 VPJ, 20. §, *Brusewitz*, mt., s. 246.

²¹ 1723 VPJ, 7. ja 17. §§, *Brusewitz*, mt., s. 235, 245; *Lagerroth*, mt., s. 277
—280.

enemmistöperiaatteeseen tottunut²² eikä toisaalta ollut sekään selvää, keitä säätyihin kuuluviksi todella oli laskettava, mikä kuitenkin säätyjen vapaan vaalin kannalta oli ensiarvoisen tärkeätä, oli myöhemmin annettava useaan kertaan varsinkin porvarissäätyä koskevia erillisiä asetuksia »säätyjen vapauden» ja siihen nojaavan, ns. säätypuhtauden turvaamiseksi.

3. VALTIOSÄÄNNÖN »SÄÄTYJEN VAPAAUS» JA SEN YHTEISKUNNALLINEN PERUSTA

Kaarle XI:n perustama yksinvaltius perustui osittain teokratian periaatteille. Selvimmin nämä ilmenivät v:n 1693 valtiopäiväpäätöksen lausumasta, että kuningas on »Jumalan, luonnon ja Kuninkaallisen Majesteetin korkean perimysoikeuden sekä säätyjen vv. 1680 ja 1682 tekemien päätösten johdosta asetettu yksinvaltaiseksi, kaikkia hallitsevaksi suvereeniksi kuninkaaksi, joka ei ole kenellekään maan päällä vastuussa teoistaan, vaan jolla on mahti ja oikeus ohjata ja hallita valtakuntaansa».¹

Vastakohtana tälle uskonnollispohjaiselle, irrationaaliselle käsitykselle vallasta esiintyy demokratia yrityksenä perustaa poliittinen organisaatio rationaaliselle pohjalle.² Vapaudenajan valtiosäännön luojat eivät pyrkineet demokratiaan nykyaikaisessa mielessä, mutta vallansiirto alaspäin, säätyjen käsiin, oli joka tapauksessa uuden valtiosäännön oleellisin piirre. Tämä johtui osittain pyrkimyksestä estää sellaisten onnettomuuksien toistuminen, joihin ajan käsityksen mukaan juuri yksinvallan vuoksi oli ajauduttu. Kosketuskohdan demokratian katsomukselliseen rationaalisuuteen tarjoaa edellä esitetty *Juvan* selvittämä ero 1600- ja 1700-lukujen uskonnollisissa ja yhteiskunnallisissa käsityksissä. Kun Jumalan siunaus ja valtakun-

²² Ks. jäljempänä, s. 133—136.

¹ *Gravers*, mt., s. 117—118; Karoliinisen yksinvallan aikaisista teokraattisista käsityksistä Ruotsi-Suomessa ks., *Hjärne*, mt., 90—91; *Thanner*, mt., s. 194—195.

² *Duverger*, Poliittiset järjestelmät, s. 10—13.

nan ulkonainen menestys samaistettiin, myös luottamus esivaltaan oli järkkymätön. Suuren Pohjan sodan ja isonvihan kokemuksissa tuonlaatuinen uskonnollisuus kuoli, mutta silloin järkkyy myös luottamus esivaltaan ja tilalle asetettiin omaehtoisuus jo omavastaisuus.³

Vapaudenajan poliittinen organisaatio oli siten selvästi yhteiskuntaan tulleen uuden ajattelutavan seuraus. Kuitenkaan valtiösääntö ei asettanut valtiollista tehtävää koko yhteiskunnan suoritettavaksi, sillä kaikki sen jäsenet eivät siihen olleet kypsiä. Valta kuului säädyille ja vapaus oli säädyjen vapautta. On syytä sen vuoksi tarkastella, mitä »säädyjen vapaus» yhteiskuntaan tuotuna merkitsi.

Pienentynyt valtakunta sai suurvaltakaudeltaan perinnöksi työnjaon ja organisaation, jotka oli toteutettu sekä valtakunnan hallinnossa että yhteiskunnan ja talouden toimikentillä. Hallinnossa työnjaon pysyvyyttä tehosti 1600-luvulla vakiintunut katsomus, että virat ja toimet eivät olleet kuninkaan henkilökohtaista palvelusta, vaan niiden takana oli ajasta aikaan jatkuva yhteys, valtio-orgaani, jonka jäseniä nuo virat ja toimet olivat. Tämä käsitys tuli selvästi julki keskusteltaessa hallitusmuodosta Kustaa II Adolfin kuoleman jälkeen, kun pysyvän hallinto-organisaation arvoa tähdennettiin sillä, että silloin voidaan hallitusta hoitaa, »olipa kuningas elossa tai kuollut, terve tai sairas tai alaikäinen», jotka sanat myös tulivat hallitusmuodon ingressiin.⁴ Hallitusmuodon säätämisestä annettiin karoliinisen yksinvallan kauteen asti usein samansuuntaisia lausuntoja, joiden ajatuksena oli pyrkimys vapautua vanhasta henkilösuhteiden varaan rakentuvasta valtakunnan hallinnon periaatteesta.⁵ Laajeneva valtakunta vaati lujempaa organisaatiota kuin tilapäisille käskysuh-

³ Vrt. edellä s. 19–20.

⁴ 1634 HM, Ingressi, *Hildebrand*, *Sveriges regeringsformer*, s. 6; *Lagerroth*, *Frihetstidens författning*, s. 128.

⁵ *Herlitz*, *Svenska statskicketts historia*, s. 102–105, *Hildebrand*, *Svenska statsförfattningen*, s. 237–238, 283. Vanhan patrimonialisen ja viriävän julkisoikeudellisen katsomuksen välinen ero kuvastuu osuvasti Klas Rålambin lausunnosta v:ta 1660 käsiteltäessä Kaarle X:n testamenttia: »- testamentti ei sido meitä, se on yksityis- ja siviilioikeudellinen eikä päde julkisoikeudellisesti». Maamarsalkka Kustaa Posse lausui samoin, ettei testamentti voi sitoa säätyjä, sillä kuningas »ei tee testamenttia in publicis». Laajemmin, ks. *Hjärne*, mt., s. 51–71, em. lausunnot, s. 71–72. Ks. myös *Lagerroth*, mt., s. 121–142.

teille perustuvan, ja tuloksena oli kiinteän julkisoikeudellisen oikeuksien ja velvollisuuksien järjestelmän luominen. Työnjako ja sitä seuraava erikoistuminen ei kuitenkaan rajoittunut vain valtakunnan hallintoon ja sen suurvalta-asemaa ylläpitävään armeijaan, vaan se ulottui myös yhteiskunnan toimialoille. Merkantilistinen talouspolitiikka oli omiaan tukemaan tätä kehitystä: elinkeinot eivät olleet kansaa varten, vaan kansa elinkeinoja varten.⁶ Kaikkia säätyjä varten — nimitystä sääty ei enää käytetty yhtä laveasti kuin aikaisemmin, jolloin se saattoi merkitä henkilöä tai yhteisöä, jolla oli julkisia tehtäviä⁷ — olivat omat tehtävänsä, ja näitä suorituksia seurasivat määrätyt oikeudet. Mitä kvalifioidumpaa kunkin säädyn toiminta oli, sitä suuremmat oikeudet tästä myös seurasivat.

Työnjaon ja organisoidun erikoistumisen toteuttamista seurasi siten yhteiskunnan muutos kohti koteloituvia etuyhteisöjä, sillä mitä pienempi piiri nautti tehtävästä seuraavia oikeuksia, sitä suuremmat usein olivat noiden oikeuksien tuomat edut yhteisön kutakin jäsentä kohti. Pitkin vuosisataa koteloituvien etuyhteisöjen sisäinen solidariteetti sai ilmauksia; oli suorastaan kunniakasta puolustaa ryhmän etua, sillä »kansalainen oli ensi sijassa säätynsä, oman etuyhteisönsä jäsen, ja mitä suppeampi piiri tämän ryhmän etuoikeuksia nautti, sitä tehokkaammin niiden erikoisluonne korostui» (*Wirilander*). Aatelin tehtävä, »Arte et Marte», edusti korkeinta ja vaativinta suurvallan hyväksi suoritettavasta työstä, ja sitä seurasivat parhaat palat valtakunnan alamaisilleen suomista oikeushyvistä. Muut säädyt kokivat pitää puolensa minkä voivat, ja erikoisen selvänä etuyhteisöjen sisäinen solidariteetti näkyy porvarissäädyn etuoikeuksia nauttivien piirin sulkeutuneisuudessa.⁸

Kaarle XI:n reduktio ei oleellisesti pienentänyt aatelin merkitystä, vaikka sääty menettikin lääninsä. Kuten *Sten Carlsson* on tähdentänyt, suurin osa aatelmiehistä säilyi edelleen sekä virkamiehinä että maanomistajina, kun muiden ryhmien jäsenet ensisijaisen

⁶ *Jutikkala*, Uudenajan taloushistoria, s. 11–13.

⁷ *Herlitz*, mt., s. 132–133.

⁸ *Edler*, Om börd och befördran under frihetstiden, s. 10–11; *Fahlbeck*, Stånd och klasser, s. 6–8, 16–23; *Jutikkala*, Johtavat säädyt, s. 35–37; *Wirilander*, Suomen upseeristo, s. 89–91.

toimeentulonsa suhteen yleensä olivat j o k o virkamiehiä (papit, aatelittomat upseerit ja siviilivirkamiehet) t a i maanomistajia (talonpojat) t a i elinkeinonharjoittajia (porvarit). Ryhmien väliset konkreettiset erot olivat jyrkkiä, ja niitä vastasivat yhtä jyrkät katsomukselliset erot, esimerkiksi erisäätyinen avioliittoisuus oli vähäistä.⁹

Vapaudenajan alussa nousivat Kaarle XII:n aikana hieman ravis-tuneet etuyhteisökatsomukset kuin uuteen kukoistukseen. Suuren Pohjan sodan jatkuva upseeritarve oli tuonut uusia aineksia upseeristoon, ja Kaarle-kuningas oli osoittautunut välinpitämättömäksi puolustamaan täten uhattuja aatelin privilegioita. Vv:n 1719, 1720 ja 1723 valtiopäivillä privilegiojärjestelmä sitten rakennettiin uudelleen.¹⁰ Yhteiskuntasäädyt saivat täten jälleen entisen tehostetun etuyhteisöluonteensa. Samalla valtiosäätyjen kokonaan muuttunut asema, ne olivat nyt »vallanomaavat säädyt», aiheutti sen, että säädyn puhtaudesta tuli itse kullekin säädylle mitä tärkein kysymys. Säätypuhtauteen kuului vieraiden säätyjen jäsenten eliminoiminen säädyn piiristä ja vieraita katsomuksia vastaan taisteleminen säädyn omassa keskuudessa. Säädyn rajat oli tarkkaan aidattava sekä ylhäältä että alhaalta päin etuyhteisöön pyrkiviä torjumaan. Jokaisen yhteisön loukkaamatonta vapautta, suvereniteettia omassa piirissään, turvasivat nekin säännökset, joilla tähdennettiin kunkin säädyn vapaata vaalia.

Ylempien säätyjen, ritariston ja aatelin sekä pappissäädyn piirit olivat helpot aidata, eikä vallinnut epävarmuutta siitä, ketkä kuuluivat näihin säätyihin. Vaikeampaa sen sijaan oli kahteen muuhun, porvarissäätyyn ja talonpoikaissäätyyn kuuluvien määrittely, mikä kuitenkin oli mitä tärkeintä valtiopäivämiesvaalienkin vuoksi. Että edes likimääräisesti voitaisiin vastata kysymykseen, kuinka suuri osa Suomen kansasta vapaudenajalla oli edustettuna valtiopäivillä, on tarkastettava myös porvarissäädyn äänioikeuskysymystä.

V:n 1723 valtiopäiväjärjestys lausui ylimalkaisesti porvarissäädyn valtiopäivämiesvaaleista, että kaupungit vapailla vaaleilla valitsevat

⁹ Ständssamhälle, s. 227—233.

¹⁰ Carlsson, mt., s. 233—236; Enblom, Privilegicstriderna vid frihetstidens början, passim., tässä erikoisesti s. 40—45, 97—98.

valtuutettunsa »omasta säädystään» (av deras stånd). Tämän ylimalkaisuuden johdosta oli monissa myöhemmissä yksinomaan kaupunkien vaaleja koskevissa asetuksissa selvennettävä ääni- ja vaalikelpoisuuden ehtoja. Kaupunkien »alemmalta» väestöltä kiellettiin valtiolliset oikeudet, koska sen edustajat olisivat »vaaraksi säädyn puhtaudelle» tai sillä ei olisi »samoja intressejä» kuin porvaristolla. Alarajaksi asetettiin v. 1739 käsityöläiset, joille myönnettiin äänioikeus. Ylärajaa sen sijaan oli vaikeampi määrätä. V. 1769 sääty päätti diskvalifioida erään lääninkamreerin »näennäisporvarina», vaikka hänellä olikin tehdas kaupungissa. Samoin diskvalifioitiin v. 1769 eräs kihlakunnantuomari ja v. 1771 tehtaanpatruuna, koska he eivät vakinaisesti asuneet kaupungissa. Porvarisoikeutensa äsken hankkineita varotettiin valitsemasta, koska niiden hankkiminen oli saattanut johtua poliittisista syistä valtiopäivien jo ollessa tiedossa. V. 1748 määrättiin tästä syystä, että edustajaksi valittavan tuli olla seitsemän vuotta porvarina ollut. V. 1766 taas säädettiin, ettei kellään entisellä virkamiehellä ole ääni- eikä vaalioikeutta, ellei hän hoida maistraatissa virkaa.¹¹ Toisten säätyjen etuja mahdollisesti edustavien henkilöiden vieroksuntaa tuli näkyviin jo v. 1720, jolloin porvaris-sääty ei kelpuuttanut puhemiehekseen pormestari Hylteeniä hänen aatelointinsa vuoksi, vaikka hän Tukholman pormestarina vanhan katsomuksen mukaan olisikin ollut tehtävään itseoikeutettu.¹²

Talonpoikaissäädyn valtiopäivämiehenvaaleista valtiopäiväjärjestyksen 7. § lausui, että kihlakunnan valtiopäivämies valitaan itse talonpoikaissäädystä (af sielfva bondeståndet), hänen on oltava kihlakunnassa asuva ja maata viljelevä, eikä sellaista saa valita, joka aikaisemmin on kuulunut johonkin toiseen säätyyn tai ollut virkamies. Vaalissa eivät maaherra, kihlakunnantuomari, kihlakunnanvoudi eikä kukaan muukaan saa harjoittaa painostusta. Viittaus virkamiehiin johtui talonpoikien v. 1720 yleisessä valituksessaan tekemästä anomuksesta, että virkamiesten tunkeutuminen vaaleihin lopetettaisiin. 1600-luvulta säädyllä oli tässä suhteessa huonot kokemukset; silloin olivat milloin maaherrat, milloin voudit, milloin tuomarit valinneet

¹¹ Nilsson, Borgarståndet, s. 235, 246–248.

¹² Enblom, Privilegiestriderna, s. 97–99.

edustajan, joskus hallituksen käskystä, joskus omavaltaisuuttaan.¹³ Mainittuun anomukseen annetussa resoluutiossa jo kiellettiin ankarasti virkamiesten vaaleihin puuttuminen ja sallittiin vain kihlakunnantuomarin läsnäolo vaalikokouksissa, »mutta vain neuvomassa rahvasta eikä millään tavalla painostamassa heitä jonkun sellaisen valitsemiseksi, johon he eivät ole tyytyväisiä».¹⁴

»Vieraisiin intresseihin» kohdistuva pelko näkyy myös valtiopäiväjärjestyksen laatimisivaiheista. Eräässä valtiopäiväjärjestyksen varhaisemmassa luonnoksessa oikeutettiin talonpoikaissäätöyn vaalikelpoisiksi myös säätyhenkilöt aatelisia lukuun ottamatta.¹⁵ Talonpoikaissäätö torjui tämän säätyntuntoaan loukkaavan ja vaalivapauttaan häiritsevän mahdollisuuden, ja tilalle asetettiin sitten edellä siteerattu, säädyn puhtautta tehostava »itse talonpoikaissäädystä». Sääty valmisti näillä samoilla v:n 1723 valtiopäivillä ehdotuksen »Kuninkaallisen Majesteetin vahvistuskirjaksi rahvaan oikeuksista ja vapauksista ja eduista». Tässä lausutaan talonpoikaissäätöyn kuuluvan perintötilalliset ja kruununtilalliset eikä ketään muita. Esitys oli tarkoitettu eräänlaisiksi säädyn privilegioiksi, mutta se jäi vahvistusta vaille.¹⁶ Vaikka tämä säädylle tärkeä aloite jäikin hyväksymättä, pidettiin siinä lausutuista periaatteista kiinni ääni- ja vaalikelpoisuuden ehtoina. Samoin kuin sääty piti puolensa aatelittomia säätyhenkilöitä koskevassa kysymyksessä, se käännäytti ovelta sellaiset valtiopäiville pyrkijät, joiden talonpoikaisuus suhteessa tai toisessa oli kyseenalainen. Aina ei tietenkään oltu kaikkien tulijoiden sosiaalisesta asemasta selvillä, ja siten säätyyn saattoi päästä sekä herrasmiesmaantilajilijoita että virkamiehiä. Tähän kysymykseen on kuitenkin toisessa yhteydessä palattava tarkemmin.¹⁷

Selvää nimittäin oli, etteivät neljä säätyä voineet sisällyttää piiriinsä kaikkia niitä yhteiskunnan jäseniä, jotka sosiaalisen asemansa

¹³ *Brusewitz*, mt., s. 235; *Olsson*, *Bondeståndet under den tidigare frihetstiden*, s. 22–25.

¹⁴ Rahvaan yleisen valituksen resoluutio 1720, 44. §. *Modéé*, *Utdrag I*, s. 177.

¹⁵ *Lagerroth*, *Frihetstidens maktägande ständer I*, s. 103.

¹⁶ Tämä asiakirja liitteenä *Landahl*, *Bondeståndets riksdagsprotokoll I*, s. 294–303.

¹⁷ Kts. jäljempänä s. 167–176.

tai kulttuuritasonsa vuoksi olivat sekä kypsiä että halukkaita saamaan oman edustuksensa ja sitä tietä äänensä kuuluviin. Parhaallakin mahdollisella tavalla suoritettu ryhmittely oli liian mekaaninen voidakseen olla oikea elimellisessä yhteiskunnassa. Se ryhmä, joka vapaudenajan sääty-yhteiskunnassa ehkä eniten tunsi edustus oikeuden puuttumisen epäkohtana, olivat juuri edellä mainitut säätyhenkilöt, »säätyläiset», johon ryhmään sisältyi pääasiassa criarvoisia siviilivirkamiehiä. V:n 1719 valtiopäivillä esitettiin aatelittomien siviilivirkamiesten säädylle jättämä kirjelmä, jossa pyydettiin omaa edustusta. Perusteluina viitattiin siihen, että »jo ikivanhoissa valtiopäiväpäätöksissä» on heidän laistensa säätyhenkilöiden allekirjoituksia ja että heillä on hallinnollisen kokemuksen ja opintojen suomat tiedot, jotka hyödyttävät valtakuntaa. Sitä paitsi he katsoivat edustuksen myös oikeudekseen. »On luonnollisesti kohtuullista, että kaikilla jäsenillä, jotka työskentelevät ruumiin hyväksi, on samat oikeudet neuvotteluissa, jotka koskevat koko ruumiin hyvinvointia.» Perustelujen loppu viittaa moderniin katsomukseen: »Osanotto valtiopäiviin ei enää ole julkinen velvollisuus, vaan oikeus ja vapaus, jota hyvin järjestetyn valtakunnan kaikkien asukkaiden, joita kutsutaan oikeiksi kansalaisiksi ja jotka ovat sellaisia, tulee nauttia, sillä siinä oikeudessa on keskinäisellä yhteydellä taatun perustuksensa.» Aloitteen tekijät saivat kuitenkin turhaan kolkuttaa valtiopäivien portteja. Jo olemassa olevat valtiosäädyt olivat siksi koteloituneita yhteisöjä, etteivät ne voineet päästää uutta ryhmää vallasta osalliseksi.¹⁸ Edustus oikeus oli, kuten *Tengberg* sattuvasti sanoo, säätyprivilegio sekin. »Valtiosäädyt arvioivat yksinvallan kukistamisen jälkeen tehtäväkseen privilegioidensa takaisin ottamisen ja muiden säätyjen privilegioiden kasvun estämisen. Mahdollisuutta voittoa ja suojella säätyprivilegioita ylistettiin valtiojärjestyksen parhaana lahjana.» V. 1719 kuten muulloinkin oikaistiin sotapäällystää sen erehdyksestä, että »he esiintyvät sellaisin vaatimuksin kuin olisivat sääty».¹⁹

Yhteiskunnan yläkerrokseen kuuluvien korkeiden virkamiesten

¹⁸ *Lagerroth, Frihetstidens maktägande ständer I, s. 52–53; Hjärne, Ämbetsmannaintressen, s. 149–153.*

¹⁹ *Om frihetstiden, s. 53.*

piirissä vallitsevaa tyytymättömyyttä voitiin kuitenkin osittain poistaa aateloinnein. Siten niistä kahdestakymmenestä virkamiehestä, jotka allekirjoittivat edustus-oikeutta koskevan pyynnön v. 1719, lähi-vuosina aateloitiin neljätoista.²⁰ Alempien virkamiesten keskuudessa ja maalla asuvien säätyläismaanviljelijöiden piirissä kuitenkin tyytymättömien joukko epäilemättä vain kasvoi mitä pitemmälle vapaudenajassa tultiin. Ennen kuin kuitenkaan lentolehtiset ja kiistakirjoitukset levittivät uusia sosiaalisia aatteita selvinä yhtenäisinä virtauksina yhteiskuntaan, kuten vapaudenajan viimeisinä vuosina tapahtui, näkyy edustus-oikeuden puuttumisesta johtuva tyytymättömyys siinä, että porvarissäädyistä ja talonpoikaissäädyistä toistuvasti käännyttiin edustajiksi pyrkiviä, mutta säätypuhtausvaatimuksia täyttämättömiä henkilöitä pois. Kysymys sinänsä luonnollisesti on, miten tällaisia ei-puhtaita oli valittu edustajiksi, sillä he eivät suinkaan tulleet ilman valtakirjaa säätyihin pyrkimään. Kysymys jää kuitenkin jäljempänä tarkasteltavaksi, on vain todettava, että valtiosäätyjen piirissä katso-mus säätypuhtauden merkityksestä ikään kuin konsentroitui; vastaavissa yhteiskuntasäädöissä, jonkin pikkukaupungin porvari- tai jonkin syrjäseudun kihlakunnan talonpoikien keskuudessa ei voitu kä-sittää säätypuhtautta yhtä tärkeäksi.²¹

Kuinka suuri osa Suomen kansasta sitten sopii näiden tarkkaan aidattujen piirien sisäpuolelle, ts. kuinka laaja-alaista kansanvaltaa vapaudenajan vallanomaavien säätyjen valta ja vapaus merkitsivät? Kysymykseen on mahdollista antaa ainakin likimääräinen vastaus. Seuraava taulu perustuu *G. Fougstedt—A. Raivion* tilastolliseen esitykseen »Suomen väestön sääty- ja ammattiryhmitys vuosina 1751—1807». Taulun ensimmäisen sarakkeen pykälänumerot viittaavat mainitun esityksen taululiitteen n:o I sääty- ja ammattinimikkeisiin. Valtiopäivillä edustetuiksi tulleiden yhteiskuntasäätyjen numeerista laajuutta selvitettäessä on kuitenkin otettava huomioon seuraavat seikat.

Valtiopäivillä edustetuiksi tulleiden numeerinen laajuus on kiis-

²⁰ *Carlsson*, mt. s. 235—236, nootit 43, 44, 45. Kts. myös saman tekijän *Ständscirkulation*, s. 44—46.

²¹ Vrt. *Paloposki*, Savonlinnan ja Kyminkartanon läänin talonpoikien valtiopäiväedustus, s. 446—448. Kts. jäljempänä s. 172—175.

taton vain kahden ylemmän säädyn osalta. Sekä ritaristo ja aateli että pappissääty olivat täysin suljettuja korporaatioita, eikä mitään epäselvyyttä ollut siitä, keitä näihin kuului. Jokainen niihin kuuluva taas nautti valtiollista edustusoikeutta.

»Suomen väestön sääty- ja ammattiryhmitys» mainitsee näiden säätyjen jälkeen yhteiskunnalliset ryhmät 3a: Säätyhenkilöitä ja heidän vertaisiaan, 3b: Kruununpalvelijoita, vouteja, nimismiehiä. On varmaa, että näihin ryhmiin sisältyy sellaisia henkilöitä, jotka joskus tulivat edustetuiksi eri säädyyssä. Mitään muodollista valtiopäiväjärjestykseen nojaavaa edustusoikeutta heillä ei ollut, kuten edellä on todettu, joten he kokonaisuudessaan jäivät edustusoikeutettujen piiriä laskettaessa pois. Ryhmään 3a tosin sisältyivät nekin aatelittomat upseerit, joilla rykmenteittäin oli oikeus lähettää edustajia valtiopäiville, mutta tämä ryhmä, sotapäällystö, oli valtiopäiväryhmänä siksi vähälukuinen ja toisekseen sen jäsenten edustamien piirien laajuus niin vaikeasti arvioitavissa, ettei siihen tässä voida kiinnittää huomiota. Sitä paitsi sotapäällystön edustuksen merkitys aatelissäädyn varjossa oli erittäin vähäinen.²²

Porvarissäädystä on useampiakin ryhmiä, joiden suhteen on vaikea ratkaista, onko heillä ollut valtiolliset oikeudet vai ei. Ryhmillä 5a–b, maistraatit, tukkukauppiat, nämä oikeudet ovat varmasti olleet, sen sijaan on vaikeata sanoa, onko ryhmään 5c, rihkamauppiat, kuulunut ääni- ja vaalioikeutettuja; osalla heistä varmaan nämä oikeudet ovat olleet, joillakin nappikauppiilla ehkä ei. Samoin ovat ryhmän d kaupustelijat ilmeisesti olleet näitä oikeuksia vailla. Ryhmän 8, alemmaa porvaristoa, porvareista ovat Suomen pikkukaupunkien pikkuporvaritkin varmaan ainakin ajoittain saaneet äänioikeuden, kun taas ryhmän toisen osan, »kaupunkien suojelumiehiä», edustajat ovat olleet sitä vailla. Taulustolaitoksen omien säätynimikkeiden johdosta on siten toisinaan vaikea nähdä valtiopäivillä edustettujen yhteiskuntaryhmien todellista laajuutta. Mainitun teoksen ryhmä 12: Laivureita ja meriväkeä, sisältää samoin valtiolliset oikeudet omaavia ja niitä vailla olevia, varakkailta oman aluksen omistaneilla laivureilla nämä oikeudet ilmeisesti ovat olleet.

²² Lagerroth, mt., s. 223–225; Grimberg, Krigsbefälet på frihetstidens riksdagar, s. 157–168.

Tämä ryhmä on kuitenkin epävarmuutensa vuoksi jätetty kokonaisuudessaan pois laskelmista.

Talonpoikaissäädystä edustettuna olleen vastaavan yhteiskunta-säädyn laajuutta osoittavat luvut ovat myös virheellisiä, mutta suhteellinen virhe ei ole ilmeisesti niin suuri kuin porvarissäädyn kohdalla. Ryhmän 15 luvut sisältänevät nimittäin samat talonpoikien ryhmät, joille ääni- ja vaalioikeuskin katsottiin kuuluvaksi: perintötilan tai kruununtilan viljely ja itsenäinen asema toisiin säätyihin kuuluvien suhteen. Vuokraviljelijät saattavat tosin nostaa ryhmän 15 päälukua, mutta heidän lukumääränsä on yhtä kaikki vähäinen. Se tekijä, joka aiheuttaa suurimman virheen kahden viimeksi käsitellyn säädyn kokonaislukumäärien arvioinneissa, on lasten osuus. Porvarissäädyn kohdalla on useampien kaupunkilaiselinkeinojen harjoittajien lapset ja palvelusväki laskettu yhteen, ja samoin on maalaiselinkeinojen harjoittajien lapset laskettu yhdeksi ainoaksi ryhmäksi 23: Rahvaan lapsia ja palvelusväkeä. Tämän johdosta on edustusoikeutettujen piirien laajuutta laskettaessa voitu ottaa huomioon vain alle 15-vuotiaat lapset, joiden luvut on lisätty vastaaviin aikuisryhmiin. Kutakin ryhmää kohti tulevien lasten määrä on saatu käyttämällä samaa laskentamenetelmää kuin Tilastollinen Päätoimisto on käyttänyt elinkeinojen uudelleen ryhmittelyssä suoritettussa lasten jaossa, nimittäin jakamalla useiden ryhmien yhteinen lapsimäärä (alle 15 v.) itse kunkin ryhmän 15 vuotta täyttäneiden naisten suhteessa.²³ Tällä menetelmällä saatu tulos ei tietenkään ole oikea, mutta parempaa ei ole käytettävissä taulustolaitoksen itsensä käyttämien ryhmittelyperiaatteiden perusteella.

²³ *Fougstedt—Raivio, mt., s. 22.*

*Valtiopäivillä edustettujen yhteiskuntasäätöjen laajuus v. 1751
ja v. 1769*

§	Yhteiskuntasäädöt	Valtiopäivillä edustettuina 1751	Valtiopäivillä edustettuina 1769
1a	Ritaristoa ja aatelialta	1 357	820
b—c	Lapsia ja nuorisoa	936	1 056
		2 293	1 876
2a	Papistoa, akatemian ja koulun virkakuntaa	1 347	1 430
b—c	Lapsia ja nuorisoa	2 693	2 181
		4 040	3 611
5a	Kaupunkien maistraatit	232	232
b	Tukkukauppiaita	21	60
c	Rihkamakauppiaita	312	389
d	Ruokatavara- kauppiaita ja kaupustelijoita	681	756
c—f	Lapsia ja nuorisoa	745	799
6a	Tehtailijoita	13	58
b—c	Lapsia ja nuorisoa	56	191
7a	Käsityöläisiä	1 303	1 608
8	Alempaa porvaristoa, kaupunkien suojelumiehiä	3 822	5 074
13a	Käsityöläisten ja alemman porvariston lapsia	3 100	3 844
		10 288	13 011
15	Suurempien ja pienempien tilojen viljelijöitä maaseudulla	79 416	74 267
23	Rahvaan lapsia	101 711	120 406
		181 127	194 673
	Kaikki säädöt yhteensä	197 748	213 171

Maan väkiluku oli v. 1751 429 912 henkeä ja v. 1769 553 703 henkeä. Suomen kansasta nautti siten valtiollista edustusoikeutta edellisenä vuonna n. 44 % ja jälkimmäisenä vuonna n. 39 %. Suhdeluvun pieneminen johtuu osaksi siitä, että kahden ylemmän sää-

dyn numeeriset määrät suorastaan pienenevät, mutta pääasiassa siitä, että maaseudun epäitsenäinen väestö lisääntyi tänä aikana nopeammin kuin itsenäisten talonpoikien määrä. Kokonaisväkiluku kasvoi 22.3 %:lla, mutta itsenäisen talonpoikaissäädyn (edellä olevan taulukon »Valtiopäivillä edustettuina», ryhmät 15+23) numeerinen määrä vain hieman päälle 7 %:lla. Kun juuri talonpoikaissäätö sulki piiriinsä valtavimman osan valtiopäivillä edustetuista, viimeksi mainitut suhdeluvut antavat selityksen edellä mainituille suhdeluvuille.

Valtiopäivillä edustetuiksi tulleiden väestönosien numeerinen epätarkkuus, jota emme voi laskennan perusteina olevien säätytaulutiertojen epämääräisyyden vuoksi välttää, oikeuttanee muuttamaan v:n 1751 suhdeluvun 44 % ja v:n 1769 suhdeluvun 39 % vain pyöreäksi 2/5:ksi, joka sekin jo riittävän selvästi osoittaa edustuksen pohjan laajuutta ja on samalla helpompi käyttää.

Kun kansasta kaksi viidennestä nauttii valtiollista edustus-oikeutta, ei se luonnollisesti ole demokratiaa modernissa mielessä, mutta ottaen huomioon aikakauden, jolloin tämä tapahtuu, voidaan väittää, etteivät suomalaisen kansanvallan perinteet ole heikkoja tilastollisestikin edustus-oikeutettujen piirin laajuutta mitaten. Pääosa, 91,5 %, edustus-oikeutta nauttivista kuului Arvoisaan Talonpoikaissäätöön, jonka merkitys valtiopäiväsäätynä oli vähäinen, ja josta ennen vapaudenaikaa käytettiin usein nimitystä »harmaanutut» (gråkoltar), mutta joka kuitenkin oli »¼ lakiasäätävästä vallasta», kuten toisinaan vuosisadan puolivälissä lausuttiin. Kuulua tällaiseen säätyyn oli toki toista kuin kuulua niiden kymmenien miljoonien joukkoon, joista käytetyllä nimityksellä monessa eurooppalaisessa kielessä oli maamoukan halventava sävy.²⁴

²⁴ Ks. *Jutikkala*, Uudenajan taloushistoria, s. 245; *Ingers*, Bonden i svensk historia II, s. 61.

II. Suomen talonpoikaissäädyn valtiopäivä- miesvaalit

1. VAALIPIIRIJAKO

a. Kihlakunta- ja tuomiokuntavaalipiiri

Ruotsi-Suomen talonpoikaissäädyn valtiollisen edustuksen vanhin vaalipiiri oli laamannikunta. Jo 1500-luvun alussa käytettiin kuitenkin joskus myös tätä pienempää kihlakuntaa edustusyhteisön yksikkönä, siten esimerkiksi v. 1520 kutsuttiin valtiopäiville kihlakunnantuomari ja neljä talonpoikaa kustakin kihlakunnasta.¹ Tämän vuosisadan loppuun tultaessa oli kihlakunta jo pysyvästi vakiinnuttanut paikkansa vaalipiirinä. Kirjoitetussa valtiosäännössä kihlakunta vahvistetaan ensi kerran vaalipiiriksi v:n 1634 hallitusmuodossa, joka näin antaa siunauksensa de iure jo vakiintuneelle käytännölle.² Muutoksen syyt ovat kihlakuntahallinnon vakiintumisessa 1500-luvulla. Pysyvän hallinto-organisaation luominen v:n 1634 hallitusmuodossa ja hallintosuhteiden muuttaminen henkilösuhteista abstraktiseen valtiopersoonallisuuteen pysyvästi sidotuiksi asiasuhteiksi ilmenee täten edustuslaitoksenkin piirissä. Kun aiemmin riitti, että kussakin yksityistapauksessa, juuri sillä kertaa kutsuttavia valtiopäiviä varten, lausuttiin edustusyhteisöjen ja yksikköjen suuruus, nähtiin nyt tarpeelliseksi itse valtiosäännössä määrätä edustuslaitok-

¹ *Hildebrand*, Svenska statförfattningen, s. 181.

² V:n 1634 HM, 45. §, *Hildebrand*, Sveriges regeringsformer, s. 31–32; *Sama*, Svenska statsförfattningen, s. 377; *Olsson*, Bondeståndet under den tidigare frihetstiden, s. 3–4.

sen kokoonpanon pysyvä prinssiippi. Vaalipiirin koon pieneneminen taas puolestaan osoittaa tänä aikana tapahtunutta valtiopäivien merkityksen kasvua, mitä korostaa niiden nimenkin vaihtuminen herrainpäivistä tai vain kokouksista, möte, valtiopäiviksi, riksdag.³

Vapaudenajan valtiopäiväjärjestys määräsi myös kihlakunnan talonpoikaissäädyn vaalipiiriksi: »Valtiopäiville tulee saapua . . . yhden talonpojan joka kihlakunnasta.»⁴ Kuitenkin oli jo tätä valtiopäiväjärjestystä laadittaessa otettu huomioon se, että taloudellisista ja muista syistä olivat eri kihlakunnat usein yhtyneet yhdeksi vaalipiiriksi, v:n 1720 valtiopäiväkutsussa oli nimenomaan kehotettukin useita kihlakuntia lähettämään yhteinen edustaja.⁵ Vaalipiireistä säättävän kohdan jälkeen otettiin sen tähden valtiopäiväjärjestykseen myönnytys, että »milloin useammat kihlakunnat haluavat sopia yhteisestä edustajasta, on se niille sallittua». Sama oikeus myönnettiin rovastikunnille ja pienemmille kaupungeille.⁶

Määrätessään kihlakunnan vaalipiiriksi v. 1634 lainsäätäjältä jäi huomaamatta, että se Suomessa ja Pohjois-Ruotsissa oli eri yksikkö kuin muualla Ruotsissa. Ruotsin kihlakunta muodosti samalla käräjäkunnan, kuten maanlaki nimenomaan määräsi. Suomen kihlakunnat olivat kuitenkin niin laajoja, ettei voitu yhteisiä käräjiä pitää. Alue oli sen tähden jaettava useihin käräjäkuntiin, jotka noudattivat tavallisesti vanhojen hallintopitäjien rajoja.⁷ Suomen kihlakunnat olivat siten yleisesti huomattavan paljon suurempia kuin Ruotsin. Kun lisäksi kihlakuntia usein pareittain oli yhdistetty tuomiokunniksi, jotka meillä katsottiin yleisesti vaalipiireiksi, tuli Suomen talonpoikaissäädyn valtiollinen edustus rakentumaan eri perusteille kuin Ruotsin ja myös toisenlaiseksi kuin valtiopäiväjärjestys olisi edellyttänyt. Seuraavassa on esitetty Suomen kihlakuntajako ja tämän

³ *Herlitz*, Svenska statskickets historia, s. 83–86.

⁴ 1723 VPJ, 7. §, *Brusewitz*, mt., s. 235.

⁵ *Westrin*, Svenska Riksdagsakter, Andra serien I, s. 44, 69; *Olsson*, mt., s. 4–5.

⁶ 1723 VPJ, 7. §, *Brusewitz*, mt., s. 235.

⁷ *Jutikkala*, Suomen talonpojan historia (I pain.), s. 285; *Aaltonen*, Paikallinen itsehallinto, s. 227–228; *Oja*, Hallintopitäjät, s. 68–72; *Renvall*, Varsinais-Suomen historia 1500-luvulla, s. 211–212. Vrt. *Olsson*, Bondeståndet, s. 282–283.

jäljessä vaalipiirijako sellaisena, joksi se käytännössä muodostui vaupudenajalla tai oli muodostunut eräiltä osiltaan jo aikaisemmin.

Uudenmaan—Hämeen lääni:

Kihlakunnat

- I Raaseporin läntinen kihlakunta (Inkoo, Karjaa, Pohja, Tenhola, Kisko ja Karjalohja)
  - II Raaseporin itäinen kihlakunta (Espoo, Kirkkonummi, Siuntio, Lohja, Vihti ja Loppi)
  - III Sääksmäen alinen kihlakunta (Somero, Tammela, Kalvola, Urjala, Saarijärvi, Sääksmäki ja Hattula)
  - IV Sääksmäen ylinen kihlakunta (Tyrvöntö, Pälkäne, Sahalahti, Laukaa, Längelmäki, Jämsä, Viitasaari ja Rautalampi)
  - V Hollolan alinen kihlakunta (Janakkala, Renko, Vanaja, Hauho, Tuulos, Lammi ja Padasjoki)
  - VI Hollolan ylinen kihlakunta (Hollola, Kärkölä, Uusikylä, Asikkala, Sysmä ja Iitti)
  - VII Porvoon kihlakunta (Porvoon pitäjä, Pernaja, Mäntsälä, Sipoo, Tuusula, Nurmijärvi ja Helsingin pitäjä)
- V. 1747 läänin alueesta siirrettiin Pernaja, osa Kärkölää, osa Lammiä, osa Hollolaa, osa Uuttakylää, osa Asikkalaa ja Sysmä Savonlinnan ja Kymenkartanon läänisiin.

Vaalipiirit

I ja II muodostivat Raaseporin tuomiokunnan ja lähettivät yhteisen edustajan kaikille valtiopäiville paitsi vv. 1723 ja 1726 kumpikin omansa. V. 1771 kumpikin lähetti oman edustajansa.

III ja IV muodostivat Sääksmäen tuomiokunnan ja lähettivät yhteisen edustajan kaikille valtiopäiville paitsi v. 1742—43, jolloin alue ei ollut edustettuna lainkaan.

V, VI ja VII muodostivat Porvoon ja Hollolan tuomiokunnan vuoteen 1750 asti, V ja VI siitä edelleen Hollolan tuomiokunnan ja VII taas yhdessä Kymen kihlakunnan kanssa Porvoon ja Kymen tuomiokunnan. Edustus: 1723 V ja VII yhteinen, VI ei edustettuna, 1726 jokaisella oma edustajansa, 1731 samoin, 1734 kaikilla yhteinen edustaja, 1738 V ja VI yhteinen edustaja, VII oma edustaja, 1740 osa V:stä ja VII (»Borgå och halva Nedre Hollola härader») oma edustaja, VI oma edustaja, 1742 V, VI ja VII kullakin oma, 1746 samoin, 1751—1765 V ja VI kummallakin oma edustaja.

VII yhdessä Kymin kihlakunnan kanssa lähetti yhteisen edustajan kauden loppuun asti. V. 1765 Sysmän ja Iitin pitäjillä sekä Artjärven ja Heinolan kappelilla oma edustaja. 1769 V oma edustaja, VI yhdessä Artjärven ja Heinolan kappelien kanssa yhteinen edustaja, 1771 V oma, VI yhdessä Sysmän pitäjän kanssa yhteinen edustaja.

Vv:n 1723—1771 välillä kutsuttiin koolle ja pidettiin 14 valtiopäivät. Jos jokainen kihlakunta olisi valinnut joka kerralla oman edustajansa, olisi läänin edustajien lukumäärä noussut 98 edustajaan. Kihlakuntien yhdistymisten ja tuomiokuntavaalipiirien johdosta edustajien määrä jäi 67:ään. Kolmille valtiopäiville, v. 1726, v. 1746 ja v. 1771, läänistä lähti kuusi edustajaa, muulloin tämä määrä oli neljä tai viisi, v. 1734 vain kolme edustajaa koko läänistä.⁸

Turun ja Porin lääni:

Kihlakunnat

Vaalipiirit

I Piikkiön kihlakunta (Piikkiö, Paimio, Sauvo, Kaarina ja Parainen) II Halikon kihlakunta (Halik-	I ja II muodostivat Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan ja lähettivät kaikille valtiopäiville yhteisen edustajan.⁹

⁸ Pitäjät, kihlakunnat ja tuomiokunnat *Ojan*, Valtionarkiston yleisluettelo I ja *Tegengrenin*, *Bidrag till domstolarnes i Finland historia I—II*, mukaan, edustusalueet *Mårtenssonin*, *Förteckning över bondeståndets ledamöter II*, mukaan. *Holmbergin* teosta, Suomen tuomiokunnat ja niiden tuomarit vuosina 1680—1776, ei tässä kaikin kohdin voida käyttää vertailumahdollisuutena, koska *Holmberg* luettelee kihlakuntien ja tuomiokuntien aluejaotuksen vain v. 1680 ja v. 1776, jonka vuoksi teos antaa aivan harhaanjohtavankin kuvan tuomiokunnista, ks. esim.: VII. Raaseporin läänin ja Hattulan kihlakunnan tuomiokunta, mt., s. 33.

⁹ *Mårtensson* mainitsee (s. 67) Paavali Paavalinpojan edustaneen vain Piikkiötä v. 1738. Valtakirja on kuitenkin allekirjoitettu Halikon kihlakunnan alueella Perniön pitäjässä, joten edustaja on aivan selvästi valittu molempien kihlakuntien puolesta. Halikon nimen puuttuminen edustusalueen määrittelystä on ilmeisesti pelkkä valtakirjan kirjoittajan huolimattomuusvirhe. Tps. valtakirjat, 1738. RVA.

- ko, Kemiö, Perniö, Kisko, Kiikala ja Uskela)
- III** Maskun kihlakunta (Masku, Maaria, Lieto, Marttila, Pöytyä, Rusko, Raisio ja Nousiainen)
- IV** Mynämäen kihlakunta (Mynämäki, Lemu, Merimasku, Rymättylä, Korppoo ja Nauvo)
- V** Vehmaan kihlakunta (Vehmaa, Taivassalo, Uusikirkko, Laitila ja Pyhämaa)
- VI** Ala-Satakunnan kihlakunta (Rauman pitäjä, Eura, Köyliö, Eurajoki, Säkylä, Ulvila, Lappi, Merikarvia ja Kokemäki)
- VII** Ylä-Satakunnan alinen kihlakunta (Huittinen, Punkalaidun, Loimaa, Tyrvää, Karkku, Mouhijärvi, Hämeenkyrö ja Ikaalinen)
- VIII** Ylä-Satakunnan ylinen kihlakunta (Pirkkala, Vesilahti, Lempäälä, Messukylä, Pälkäne, Sahalahti, Orivesi, Ruovesi, Virrat, Ähtäri ja Keuruu)
- IX** Ahvenanmaan kihlakunta (Sund, Saltvik, Finström, Hammarland, Jomala, Lemland, Föglö ja Kumlinge)
- III ja IV** muodostivat Maskun tuomiokunnan. Kummallakin kihlakunnalla oli oma edustajansa v. 1723, v. 1726, v. 1731 ja v. 1738. V. 1734 ja vuodesta 1740 alkaen säännöllisesti yhteinen edustaja.
- V ja VI** muodostivat Vehmaan ja Ala-Satakunnan tuomiokunnan ja lähettivät yhteisen edustajan kaikille valtiopäiville.
- VII ja VIII** muodostivat Ylä-Satakunnan tuomiokunnan ja lähettivät yhteisen edustajan kaikille valtiopäiville.
- Muodosti oman tuomiokuntansa ja lähetti kaikille valtiopäiville oman edustajan.**

Kihlakuntavaalipiiriin mukaan olisi edustajien määrä noussut 126:een. Tuomiokuntavaalipiirien käyttö supisti tämän luvun 75:een.

Savonlinnan ja Kyminkartanon lääni:

Kihlakunnat

Vaalipiirit

I Kymin kihlakunta (Virolahdi, Vehkalahti, Kymi, Pyh-

I ja II muodostivat v:een 1743 asti Kyminkartanon ja Lappeen

- tää, Elimäki, Lapinjärvi ja Valkeala)
- II Lappeen kihlakunta (Lapvesi, Luumäki, Savitaipale ja Taipalsaari)
- III Jääsken kihlakunta (Joutseno, Jääski ja Ruokolahti)
- IV Savon ylinen kihlakunta (Mäntyharju, Ristiina, Mikeli, Kangasniemi ja Piekämäki)
- V Savon keskinen kihlakunta (Joroinen, Rantasalmi, Lepävirta, Kuopio ja Iisalmi)
- VI Savon alinen kihlakunta (Juva, Sääminki, Puumala, Sulkava ja Kerimäki)
- VII Karjalan pohjoinen kihlakunta (Pielisjärvi, Liperi, Ilomantsi, Tohmajärvi, Kitee, Pälkjärvi ja Suojärvi)
- VIII Karjalan eteläinen kihlakunta (Uukuniemi)
- tuomiokunnan, III kuului Pien-Savon tuomiokuntaan samoin v:een 1743 asti. V. 1723 I ja II lähettivät kumpikin oman edustajan, sen jälkeen yhteisen v:een 1742 asti. V. 1746 I lähetti oman edustajan. V:n 1751 jälkeinen edustus, ks. Uudenmaan—Hämeen lääni, VII. III lähetti oman edustajan v. 1726, sen jälkeen Pien-Savon tuomiokunnan kanssa yhteisen edustajan.
- Muodosti yksinään Suur-Savon tuomiokunnan ja lähetti kaikille valtiopäiville oman edustajansa paitsi v. 1731, jolloin ei ollut edustettuna lainkaan.
- V ja VI muodostivat yhdessä Pien-Savon tuomiokunnan ja lähettivät yhteisen edustajan tai edustajia kaikille valtiopäiville. V. 1734 Juva liittyi Suur-Savon tuomiokuntaan edustajaa valittaessa.
- VII ja Uudenkaupungin rauhassa mitättömiin silpoutunut VIII muodostivat yhdessä Karjalan tuomiokunnan ja lähettivät yhdessä edustajan tai edustajia kaikille valtiopäiville v:sta 1738 alkaen. V. 1738 ja v. 1755 Liperi lähetti oman edustajan.

Näistä alueista menetettiin Turun rauhassa osittain Lappeen ja Jääsken kihlakunnat sekä Savon ylisestä kihlakunnasta kappale Mäntyharjun pitäjää. Karjalan kihlakunnilla ei aikaisemmin suurvaltaajalla ollut edustus-oikeutta ollenkaan, vaan valtiopäiväkutsussa si-
vuutettiin koko kreikkalaiskatolinen Käkisalmen lääni säännöllisesti. Luterilaisen papiston maksaessa Viipurin hiippakunnan herrain-

päivärahoja kehittyi tästä aikaa myöten kuitenkin edustusperinteen perusta, ja silloin tällöin tuli joku pappi valituksi valtiopäiville, v:n 1650 kruunajaisvaltiopäivillä oli mukana jopa eräs talonpoikienkin edustaja.¹⁰

V:n 1723 valtiopäiväjärjestyksessä entisen Käkisalmen läänin jäljelle jääneet osat rinnastettiin muuhun valtakuntaan. Kuitenkaan ei alue ollut valtiopäivillä edustettuna ennen kuin vv. 1738–39. Valtiopäiville v. 1731 ja 1734 Karjalan tuomiokunta lähetti valituksensa. Niissä kiitetään valtiopäiväkutsusta ja ilmoitetaan, ettei rahvas voi nyt suuren köyhyytensä vuoksi lähettää edustajaa eikä edes liittyä minkään toisen vaaliipiirin kanssa yhteisen edustajan lähettämiseksi. V. 1738 tuomiokunnassa suoritettiin ensi kerran vaalit ja valittiin kaksi edustajaa. Liperin pitäjä valitsi pitäjänedustajansa ja muut pitäjät valitsivat yhteisen edustajan.¹¹

Turun rauhan aluemenetykset huomioon ottaen olisi läänin edustajien luvun kihlakuntavaaliipiirien mukaan laskien pitänyt nousta 80:een. Kihlakuntien yhdistymisten ja tuomiokuntavaaliipiirien johdosta edustajien määrä jäi 51:een.

¹⁰ *Ahnlund*, Ståndsriksdagens utdaning, s. 385–386; *Juva*, Suomen suuri-ruhtinaskunta, s. 98–100, 109–110; *Mårtensson*, Tillägg till Förteckning öfver Bondeståndets ledamöter vid riksdagarna 1600–1697.

¹¹ *Schybergson*, Finlands inre historia, s. 152–153, mainitsee, että Karjalan edustajan puuttuminen huomattiin valtiopäivillä v. 1731 sotatalousdeputaatiassa keskusteltaessa Karjalan ruodutuksesta. Keskustelu tapahtui vv:n 1726–27 valtiopäivillä, kuten Schybergsonin omakin lähdeviittaus osoittaa. Itäisen tutkijakunnan pitäessä kokoustaan Kiteellä tammikuun lopulla 1726 sille ilmoitettiin, ettei rahvas halua ruodutusta. Kun tutkijakunta ilmoitti Savonlinnan ja Kyminkartanon läänin sitä edellisillä valtiopäivillä anoneen, rahvas esitti, ettei se ole sellaista koskaan pyytänyt eikä voinutkaan pyytää, se ei ole valinnut edustajia edellisille valtiopäiville enempää kuin aikaisemminkaan niin pitkälle kuin se saattoi muistaa. Selonteko kuulustelusta lähti valtiopäiville ja tämä myös selittää Karjalan v. 1730 saaman valtiopäiväkutsun. *Cederberg-Alho*, Läntisen ja itäisen tutkijakunnan asiakirjoja, s. 283. Ks. *Paloposki*, Savonlinnan ja Kyminkartanon läänin talonpoikien valtiopäiväedustus, s. 414–415. Karjalan rahv.val. 1731, 1734. RVA. Valok.jälj. R 3, 2313–2322, 2324, 2398. VA. Vaikka vuoden 1731 valitukset mainitaan laadituiksi Kiteen Suorlahdella syyskäräjien yhteydessä 31. 10. 1730, ei tuomiokirja kuitenkaan anna mitään lisävalaisua Karjalan edustusksymykseen. Ks. jäljempänä, s. 54–55.

Pohjanmaa:

Pohjanmaan hallinnollinen jako ei noudattanut muun Suomen kihlakuntajärjestelmää. Koko jakamaton Pohjanmaa käsitti vv. 1691—1775 vain kolme kihlakuntaa, Pohjanmaan eteläisen ja pohjoisen sekä Kajaanin kihlakunnan. Sen sijaan läänin viisi voutikuntaa vastaavat kooltaan jokseenkin muun Suomen kihlakuntia. Edustajainvaltakirjoissa on edustusalueet merkitty milloin kihlakuntien, milloin voutikuntien mukaan. Seuraavassa hallinnollisen aluejaon luettelossa on noudatettu voutikuntajakoa, joka parhaiten valaisee näiden hyvin suuresti vaihtelevien vaalipiirienkin jakoa. Voutikunnat vastasivat kihlakuntajakoa siten, että I ja II muodostivat eteläisen kihlakunnan, III ja IV pohjoisen kihlakunnan ja Kajaanin voutikunta oman kihlakuntansa.¹²

Voutikunnat

- I Korsholman eteläinen voutikunta (Lapväärtti, Närpiö, Maalahti, Mustasaari, Laihia ja Ilmajoki)
- II Korsholman pohjoinen voutikunta (Lapua, Isokyrö, Vähäkyrö, Vöyri, Uusikaarlepyy ja Pietarsaari)

Vaalipiirit

I sekä osa II:sta, Lapua, Isokyrö, Vähäkyrö ja Vöyri muodostivat Etelä-Pohjanmaan tuomiokunnan v. 1762 asti. Uusikaarlepyy ja Pietarsaari kuuluivat Pohjois-Pohjanmaan tuomiokuntaan. V. 1762 Vöyri ja kaksi viimeksi mainittua pitäjää siirrettiin uuteen Keski-Pohjanmaan tuomiokuntaan. Edustuksessa I ja II muodostivat yhden vaalipiirin vv. 1723—1765. Omia pitäjänedustajiaan lähettivät lisäksi v. 1738 Pietarsaari, v. 1742 ja v. 1746 Närpiön ja Lapväärtin pitäjät yhdessä sekä v. 1746 Uudenkaarlepyyn ja Pietarsaaren pitäjät yhdessä. Vv. 1769 ja 1771 Etelä-Pohjanmaan tuomiokuntaan jäljelle jääneet pitäjät lähettivät yhteisen edustajan.

¹² *Alanen*, Etelä-Pohjanmaan historia IV: 1, s. 239—242, 488—489; *Halila*, Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin historia, s. 131.

- III Oulun eteläinen voutikunta (Kruunupyy, Kokkola, Kälviä, Lohtaja, Kalajoki ja Pyhäjoki)
- IV Oulun pohjoinen voutikunta (Saloinen, Siikajoki, Liminka, Oulu, Hailuoto, Pudasjärvi, Ii ja Kemi)
- V Kajaanin voutikunta (Paltamo ja Sotkamo)
- III, IV ja V muodostivat Pohjois-Pohjanmaan tuomiokunnan v:een 1762 asti em. lisäyksin. V. 1762 liitettiin Vöyri, Pietarsaari, Uusikaarlepyy sekä III kokonaisuudessaan tällöin muodostettuun Keski-Pohjanmaan tuomiokuntaan. IV ja V muodostivat tämän jälkeen Pohjois-Pohjanmaan tuomiokunnan. V. 1723 olivat III ja IV yhtenä vaalipiirinä, V omana vaalipiirinään. V. 1726 olivat III ja IV eri vaalipiireinä, V ei ollut edustettuna lainkaan. V. 1731 kaikki kolme olivat yhtenä vaalipiirinä. V. 1734 oli III omana vaalipiirinään ja IV ja V yhdessä omanaan, v. 1738 samoin. Vv. 1740–1755 kaikki kolme olivat yhtenä vaalipiirinä ja lähettivät yhden tai kaksi edustajaa. V. 1760 olivat III ja IV yhtenä vaalipiirinä, V omana piirinään. V. 1765 kaikki kolme olivat omina vaalipiireinään. Vv. 1769 ja 1771 Keski-Pohjanmaan tuomiokunta oli omana vaalipiirinään ja piennetty Pohjois-Pohjanmaan tuomiokunta omana piirinään. Pohjanmaan edustukseen ei ole laskettu mukaan Västerbottenin lääniin kuuluvan Tornionjokivarren pitäjien edustusta. Sen sijaan on otettu mukaan nykyisen Itä-Lapin edustus vv. 1760 ja 1765. Tämä vaalipiiri käsitti v. 1760 Sodankylän, Kemijärven, Kittilän, Sallan ja Kuusamon ja v. 1765 näiden lisäksi Inarin ja Enontekiön alueet.

Pohjanmaan edustajien lukumäärä koko vapaudenajalla oli 58.¹³

¹³ Jos Pohjanmaalta laskemme kihlakuntajaon mukaisen edustajamäärän, tu-

Koko Suomen huomioon ottaen on ero todellisen edustajamäärän ja kihlakuntien mukaan lasketun edustajamäärän välillä seuraava:

Uudenmaan-Hämeen lääni	67	98
Turun ja Porin lääni	75	126
Savonlinnan ja Kyminkartanon lääni	51	80
Pohjanmaa	58	42
Yhteensä	251 ¹⁴	346

Vaikka Pohjanmaa todellisuudessa ylittikin kihlakuntien mukaan laskemalla saatavan edustajamäärän, on suhde kaikkien muiden läänien osalta niin suuressa määrin vastakkainen, että kihlakuntaedustus olisi tuonut kaikkiaan 95 edustajaa enemmän kuin Suomella todellisuudessa oli. Tämä kihlakuntien yhdistymisten ja tuomiokuntavaali-piirien johdosta tapahtunut 95 edustajanpaikan menetys merkitsee valtiopäivittäin laskien 6–7 suomalaisen talonpojan puuttumista joka valtiopäiviltä.

Vaikka valtiopäiväjärjestys salli kihlakuntia yhdistettävän vaali-piireiksi, oli tämä myönnytys kuitenkin tarkoitettu eräänlaiseksi poikkeusratkaisuksi, silloin kun se naapurikihlakunnille erikoisesti sopi. Kun Suomessa kihlakuntien yhdistymiset ja tuomiokuntavaali-piirit olivat niin yleisiä kuin olivat, täytynee tähän ilmiöön olla erityisiä syitä.

Ruotsalainen tutkija *Ragnar Olsson* on todennut Ruotsin talonpoikaissäädyn valtiopäivämiesvaaleista, että kihlakuntien yhdistymi-siin on ensisijaisena syytä ollut yhdistymisen tuoma taloudellinen

lee summaksi vain 42. Jos taas halutaan rinnastaa voutikunnat muun Suomen kihlakuntiin ikään kuin »oikeina» vaali-piireinä, joita ne kyllä kokonsa puolesta ovat, tulee edustajien määräksi 70. Kun edellä esitettyjen laskettujen edustajamäärien perustana on valtiopäiväjärjestyksen säädös kihlakunnasta ensisijaisena vaali-piirinä, lienee vertailun suorittamisessa Pohjanmaankin kohdalla noudatettava tätä valtiopäiväjärjestyksen kirjainta, jolloin todetaan Pohjanmaan edustajamäärän ylittävän valtiopäiväjärjestyksen edellyttämän määrän. Ks. *Alanen*, *Etelä-Pohjanmaan historia IV: 1, s. 349.*

¹⁴ Kirjoittajan esittämä luku on kahta suurempi kuin *A. R. Cederbergin* esittämä (Suomen historia vapaudenajalla I, s. 127), mikä johtuu siitä, että *Cederberg* ilmeisesti ei ole laskenut mukaan Länsi-Pohjan lääniin kuuluncen Lapin edustajaa *Matti Riippiä*, joka oli valtiopäivillä kahdesti, vv. 1760–62 ja vv. 1765–66. Mainittakoon myös, että *Cederberg* on esittänyt suomalaisia talonpoikia olleen vv:n 1740–41 valtiopäivillä 16 ja seuraavilla valtiopäivillä 15; kirjoittaja on saanut samat luvut päinvastaisessa järjestyksessä, ks. jäljempänä s. 253–254, 258.

helpotus valtiopäivärahojen maksussa, edustuksen aiheuttamat kustannuksethan joutui vaalipiiri maksamaan. Ennen kuin kuitenkaan tätä taloudellista helpotusta voitiin ajatella, oli edellytyksenä, että kihlakunnilla ei ollut huomattavia eroja taloudellisessa tai sosiaalisessa suhteessa, vaan mieluummin samanlaiset elinkeinot, samanlainen ruodutus jne, ja siten myös yhteisiä etuja. Kun maaseudun kihlakuntien edut ja pyrkimykset yleensä kävivät jokseenkin yksiin, oli tämä kihlakuntien yhdistäminen niin yleistä, että ruotsalaisista edustajista vain 1/5 oli yhden kihlakunnan edustajia vv. 1740–1765, ja vapaudenajan lopulla, jolloin poliittinen vireys oli huomattavasti noussut, vain 1/3 edustajista edusti yhtä kihlakuntaa.¹⁵ Jonkin erikoisen elinkeinon yhdistävä vaikutus näkyy hyvin esimerkiksi siitä, että vuorimiehet, joilla oli ääni- ja vaalioikeus talonpoikaissäädystä, valitsivat yhteisiä edustajia jopa yli läänien rajojen. Kihlakuntien sisäisinä erottavina tekijöinä on taas ennen kaikkea mainittava pitäjien erilainen ruodutus ja eri elinkeinot.¹⁶

Taloudelliset syyt ja etujen yhteisyys ovat olleet voimakkaasti vaikuttamassa myös suomalaisten kihlakuntien yhdistymisiin vaalipiireiksi. Piikkiön ja Halikon kihlakuntien, jotka lähettivät yhteisen edustajan vapaudenajan kaikille valtiopäiville, vaalipöytäkirjassa v:ltä 1734 lausutaan yhdistymisen syyksi juuri se, että kustannukset tulevat näin halvemmiksi.¹⁷ Kajaanin voutikunnassa toimitettiin samana vuonna laiton vaali oman edustajan valitsemiseksi valtiopäiville. Kun rahvas valitti tästä Pohjois-Pohjanmaan kihlakunnantoumarille, se viittasi valituksessaan vaalin laittomuuteen ja piti pahana omasta edustajasta aiheutuvia kustannuksia. Paltamon ja Sotkamon rahvaalla ei ollut vähääkään halua valita omaa edustajaa, koska »me rutiköyhät veronmaksajat kannamme niskassamme jo tarpeeksi monet kruunun rästit ja maksut ja v. 1723 täältä lähetetyllä valtiopäivämies Kehkosella on vieläkin saamatta herrainpäivärahojensa rästit».¹⁸

¹⁵ *Olsson*, Riksdagsmannavalen, s. 14–16.

¹⁶ *Sama*, Bondeståndet under den tidigare frihetstiden, s. 5–7; *Sama*, Bondeståndet s. 275–280.

¹⁷ *Innamaa*, Vuoden 1734 valtiopäivämiehen vaali, s. 195–196, 199.

¹⁸ Pohjanmaan pohjoisen tuomiokunnan vaaliasiakirjat v. 1734. Topographica Pohjanmaa, kansio n:o 4. VA.

Kun Närpiön ja Lapväärtin pitäjät v. 1742 lähettivät oman miehensä Matti Smedsin edustajaksi, nousi tästä riita juuri rahojen vuoksi tuomiokunnan muiden pitäjiä vaatiessa, että Närpiön ja Lapväärtin on osallistuttava koko vaalipiirin valtiopäiväkustannuksiin. Sääty ratkaisikin asian tuomiokunnan eduksi. Kun sama Smeds esitti seuraavissa vaaleissa aikovansa näiden pitäjiä edustajana jälleen Tukholmaan, vastustivat muut pitäjät kustannussyistä tällaista separatismia.¹⁹

Raaseporin molemmat kihlakunnat, jotka muodostivat tuomiokunnan, lähettivät yhteisen valtiopäivämiehen kaikille muille valtiopäiville, paitsi vapaudenajan viimeisille kumpikin oman miehensä. Jo hieman aikaisemmin kuitenkin syntyi tuomiokunnassa riitaa kummankin kihlakunnan halutessa v. 1764 edustajan omalta alueeltaan. Kun vaalissa sitten eniten ääniä saanut ratsutilallinen Jaakko Nyman oli itäisestä kihlakunnasta, läntisen kihlakunnan miehet valittivat vaalista ensin maaherralle ja sitten kuninkaalliselle majesteetille. Valittajat vetosivat Nymanin edustajaksi kelpaamattomuuteen, koska hän oli ratsutilallinen ja katselmuskirjuri. Edellinen peruste osoittaa tuomiokunnassa olleen jonkinlaista sosiaalista jännitystä ratsutilallisten ja muun rahvaan välillä, mikä ei ollut kovinkaan harvinaista, mutta miksikään diskvalifiointiperusteeksi se ei valtiopäiväjärjestyksen mukaan riittänyt. Se, että Nyman oli katselmuskirjuri, olisi kyllä riittänyt diskvalifiointiinkin. Maaherra Boije kuitenkin kuittasi nämä väitteet päinvastaisella väitteellä: hän piti jopa etuna ja Nymanin kyvykkyyden osoituksena, että tämä oli se, mikä oli. Sen sijaan Boije vetosi siihen, kuinka kalliiksi rahvaalle tulisi lähettää edustajia kihlakunnittain, »eihän heillä ole koskaan entisinkään aikoina ollut kihlakunnittain valittuja edustajia, vaan rahvas on aina lähettänyt yhden ainoan miehen jokaisesta tuomiokunnasta». Tähän päätökseen tyytymättä valittajat kääntyivät kuninkaallisen majesteetin puoleen. Valtaneuvosto kuitenkin täysin hyväksyi maaherra Boijen perustelut ja piti hänen päätöksensä voimassa.²⁰

¹⁹ Etelä-Pohjanmaan tuomiokunnan riitaisista vaaleista vv. 1742 ja 1746, ks. jäljempänä s. 60–65.

²⁰ U. ja H. I:n maaherra K. M:lle, vol. 22. RVA. Filmi n:o 23, VA; Valtaneuvosto (kotim. siviiliasiat) 10. 1., 5. 3. 1765, vol. 1, f. 62–2 v., 290 v.–291 v.; Registr. (kotim. siviiliasiat) 5. 3. 1765. RVA.

Pien-Savon tuomiokunnan kihlakunnat lähettivät yhteisen edustajan kaikille valtiopäiville. V. 1760 näitä edustajia oli kaksi, mutta heitäkään ei ollut valittu kihlakuntajaon mukaan, molemmat olivat Savon keskisestä kihlakunnasta. Kahden lähettäminen ei johtunutkaan mistään alueellisista eturistiriidoista, vaan oli henkilöriidan aiheuttama.²¹

Esitetyt tapaukset korostavat taloudellisten syiden vaikutusta kihlakuntia yhdistävinä tekijöinä, ja maaherra Boijen lausunto tähden-tää tätä samaa: kihlakuntaedustus tulee kalliiksi, tuomiokuntaedustus halvemmaksi. Kuitenkaan ei tämä taloudellisten syiden yhdistävä vaikutus riitä koko selitykseksi, siksi säännöllisesti vaalipiirit ovat muovautuneet juuri tuomiokuntien rajojen mukaan. Boijen lausuntoon sisältyvä viittaus tuomiokuntaedustuksen vanhaan traditioon antaa-kin, ei vain taloudellisen, vaan myös erällä tavoin katsomuksellisen aspektin koko kysymyksen tarkasteluun. Sanontaan, että »rahvas on aina lähettänyt yhden miehen joka tuomiokunnasta», sisältyy nimittäin aivan ilmeisesti tämän hallintomiehen mielessä liikkuva ajatus hallinnollis-oikeudenhoidollisten kokonaisuuksien säilyttämisen tärkeystä myös edustuksessa. Ne kihlakunnat, jotka tuomiokuntakokonaisuuksina pysyvästi muodostivat vaalipiirejä, Vehmaa ja Ala-Satakunta, Piikkiö ja Halikko, Ylä-Satakunta, Sääksmäki, Raasepori ja Pien-Savo, edustivat useimmat alueellisina oikeudenhoitopiireinä niin vanhaa jatkuvuutta²², että niiden jakaminen kihlakuntien mu-

²¹ Ks. jäljempänä s. 126—129.

²² Nämä piirit olivat tuomiokuntakokonaisuuksina siksi iäkkäitä, että nuorempienkin tuomiokuntien asukkaat jo isonvihan takaa olivat tottuneet tähän yhteyteen. Vehmaa ja Ala-Satakunta yhdistettiin saman tuomarin alaisuuteen jo 1650-luvulla ja pysyvästi reduktion jälkeen 1690-luvulla (*Tegengren*, *Bidrag till domstolarnes i Finland historia I*, s. 282—283; *Blomstedt*, *Laamannin- ja kihlakunnantuomarinvirkojen läänittäminen*, s. 277—278), Piikkiön ja Halikon kihlakunnat yhdistettiin v. 1688 (*Tegengren*, *mt.*, s. 287—289), Ylä-Satakunnan kihlakunnat muodostivat tuomiokunnan jo 1500-luvulta alkaen (*Tegengren*, *mt.*, s. 284—285), samoin Sääksmäen kihlakunnat ja Raaseporin kihlakunnat (*Tegengren*, *mt.*, s. 296—297), Savon keskisen ja alinen kihlakunta taas olivat muodostaneet Vähä-Savon tuomiokunnan vuodesta 1652 tai 1653 alkaen, siihen asti koko Savo oli ollut yhtenä tuomiokuntana (*Tegengren*, *mt.*, s. 300—301; *Blomstedt*, *mt.*, s. 289). — Hallinnollis-alueellisen perinteen voimakkuutta, ei vain rahvaan vaan virkamichistönkin mielissä, kuvastaa hyvin myös se, että Savonlinnan ja Kymin-

kaisiksi vaalipiireiksi ei näyttänyt millään tavoin tarpeelliselta. Jotain tämäntapaista lienee maaherra Boijekin ajatellut taloudellisten syiden lisäksi, ja samantapaisen alueellisesti yhdistävän tekijän on rahvas ilmeisesti nähnyt tuomiokuntayhteydessä. *Gunnar Suolahti* on papistoa koskevista tutkimuksissaan osoittanut eräänlaisen patriarkaalisuuden uskollisuussuhteen vallinneen monissa seurakunnissa sielunpaimenen ja seurakunnan välillä.²³ *Matinolli* on sittemmin edelleen täsmentänyt tätä molemminpuolisen luottamuksen sävyttämää joukkopsykologista, tunneperäistä ilmiötä.²⁴ Monet rahvaan valtiopäivävaalitoiminnassa esiin tulevat seikat ovat omiaan viittaamaan siihen, että hieman samantapainen suhde on ollut myös tuomarin ja hänen alaisensa tuomiokunnan rahvaan välillä. Niinpä ei ole ollenkaan harvinaista, että talonpojat valtiopäivävalituksissaan pyytävät tuomareilleen joitakin etuja, esimerkiksi palkankorotusta tai rangin ja arvon nostamista.²⁵ Kun seurakuntalaiset käsittivät yleensä suhteensa sielunpaimeneensa konkreettiseksi, tiettyyn henkilöön tai sukuun sidotuksi suhteeksi ja tuo suhtautuminen perustui tämän ajan ihmisen henkiseen rakenteeseen, olisikin merkittävä ellei vuosikymmeniä kansan keskuudessa toimineita tuomareita kohtaan olisi tunnettu samaa, sillä »kihlakunnan oikeudessa lasketaan perusta yksityisen henkilön kunnian, elämän ja turvallisuuden säilyttämiselle».²⁶ Kuten pappi konkretisoi seurakunnan kokonaisuuden, siten myös tuomari oli tuomiokuntakokonaisuuden konkreettinen symboli. Kun sitten valtiopäiväjärjestys asetti tuomarin talonpoikaissäädyn vaalien toimeenpanijaksi, lienee jouduttu kuin itsestään ajatukseen, että

kartanon läänin valtiopäivämiesten valtakirjoissa ja talonpoikaissäädyn pöytäkirjoissa usein puhutaan »Viipurin läänistä», ei vain vapaudenajan alkupuolella vaan kauden loppuun asti (esimerkiksi säädyn penkkimiesvaalit 1. 5. 1769: »Viipurin ja Savonlinnan lääni: Jaakko Samulinpoika», Tps.ark. 1769–70, vol. 4, s. 71–72.; seur. valtiopäivillä samoin, »Antti Erkinpoika Viipurin ja Savonlinnan läänistä», Tps.ark. 1771–72, vol. 3, f. 49).

²³ *Suolahti*, Suomen papisto, s. 53–60.

²⁴ *Matinolli*, Turun hiippakunnan papinvaalit, s. 20, 54–57, 117–152; *Sama*, Porvoon hiippakunnan papinvaalit, s. 74–97.

²⁵ Ks. tarkemmin lukua Vaalikouksen kokoonpano, s. 92–95.

²⁶ Ruotsalainen Otto Olofsson talonpoikaissäädystä 25. 6. 1741, *Landahl*, Bondeständets riksdagsprotokoll 4, s. 389–390.

vaalipiiri on hänen alaisensa tuomiokunta. Tässä on ilmeisesti eräs syy, joka sai aikaan juuri tuomiokuntavaalipiirien yleistymisen. Osaksi syy on luonnollisesti käytännöllinenkin, koska oli helpompaa järjestää koko tuomiokunnan vaalit samalla kertaa kuin ryhtyä pitämään useampia vaaleja kihlakunnittain. Kuinka nopeasti tällainen tuomiokuntayhteisyyden edustusperinne muodostui aukottomaksi käytännöksi, osoittaa Porvoon ja Kymen tuomiokunnan yhteinen edustus v:n 1750 jälkeen, jolloin nämä kihlakunnat yhdistettiin. Maaherran tiedusteluun v:n 1751 vaalin järjestelyistä kihlakunnan-tuomari Anders Ignatius vastasi, että hän näkee parhaaksi, että Porvoon kihlakunta ja Kymen kihlakunta valitsevat yhteisen valtiopäivämiehen koska »ne tulevaisuudessa tulevat muodostamaan tuomiokunnan ja kummallekin kihlakunnalle tulisi kalliiksi ja vaikeaksi lähettää oma miehensä».²⁷ Ahvenanmaata ajatellen on aivan luonnollistakin, että se aina lähetti oman edustajansa eikä koskaan liittynyt mihinkään muuhun vaalipiiriin. Ensinnäkin Ahvenanmaa muodosti yhden tuomiokunnan ja samalla kihlakunnan. Toisekseen alueen erikoislaatuisten saariston taloudellisetkin pyrkimykset olivat siksi paljon mantereen kihlakuntien pyrkimyksistä poikkeavia, ettei mitään syytä muihin vaalipiireihin yhdistymiseen ollut. Minään erikoisena, maakunnan Ruotsiin kuulumisen piirteenä ei Ahvenanmaan edustuksen muotoja voi pitää, kuten eräs ruotsalainen tutkija asian käsittää.²⁸

Edustajien edustusalueiden hallinnollis-oikeudenhoidollista laatua esittää seuraava taulukko:

²⁷ Savonlinnan ja Kyminkartanon lääninkanslia, Saap. kirjeet 1751. D I, 13. 6. MMA.

²⁸ *Gränström*, Alands representation i svenska ståndsriksdagen, s. 253—278.

Uudenmaan-Hämeen lääni:

Valtiopäivät	Kaksi tai useam- pia kihlakuntia käsittänyt tuo- miokuntavaali- piiri	Yhden kihlakun- nan käsittänyt tuomiokunta- vaalipiiri	Kihlakunta- vaalipiiri	Tuomio- ja kihla- kuntarajoista piittaamatta koostunut vaalipiiri
1723	4			
1726	3		3	
1731	2		3	
1734	3			
1738	2		2	
1740	2		2	
1742	1		3	
1746	2		3	1
1751	3		2	
1755	3		2	
1760	5			
1765	5			1
1769	2		1	1
1771	2		4	
	39		25	3
				Yhteensä 67

Turun ja Porin lääni:

Valtiopäivät	Kaksi tai useampia kihlakuntia käsittänyt tuomiokunta-vaalipiiri	Yhden kihlakunnan käsittänyt tuomiokunta-vaalipiiri	Kihlakunta-vaalipiiri	Tuomio- ja kihlakuntarajoista piittaamatta koostunut vaalipiiri
1723 ²⁹	2	1	4	
1726	3	1	2	
1731	3	1	2	
1734	4	1		
1738	3	1	2	
1740	4	1		
1742	4	1		
1746	4	1		
1751	4	1		
1755	4	1		
1760	4	1		
1765	4	1		
1769	4	1		
1771	4	1		
	51	14	10	
				Yhteensä 75

²⁹ Turun ja Porin läänin kaikkien edustajien valtakirjat v:n 1723 valtiopäiville puuttuvat, *Mårtensson, mt.*, s. 32–33, tiedot vaalipiireistä, ks. matrikkeli.

Savonlinnan ja Kyminkartanon lääni:

Valtiopäivät	Kaksi tai useampia kihlakuntia käsittänyt tuomiokuntavaalipiiri	Yhden kihlakunnan käsittänyt tuomiokuntavaalipiiri	Kihlakuntavaalipiiri	Tuomio- ja kihlakuntarajoista piirtaamatta koostunut vaalipiiri
1723	1	1	2	
1726	2	1	1	
1731	2			
1734	2			
1738	2	1		2
1740	2	2		
1742	1	2		
1746	1	3	1	
1751	1	2		
1755	1	1		2
1760	2	2		
1765	1	2		
1769	2	2		
1771	1	2		
	21	22	4	4
				Yhteensä 51

Pohjanmaata ei ole syytä asettaa samanlaisen vertailun kohteeksi hallinnollis-oikeudenhoidollisten piirien laajuuden vuoksi. Tuomiokunnat lähettivät useimmiten kaksi edustajaa, joiden valintaan vaikuttivat lisäksi muutkin seikat kuin voutikuntarajat.

Useampia kihlakuntia käsittäneistä tuomiokuntavaalipiireistä ja sellaisista yhden kihlakunnan vaalipiireistä, jolloin tämä kihlakunta ei muodostanut tuomiokuntaa, valittujen edustajien lukumäärät ovat kolmen eteläisen läänin osalta 111 ja 39. Suhde osoittaa tuomiokuntayhteisyyden painaneen niin huomattavasti enemmän kuin valtiopäiväjärjestyksen selvän määräyksen kihlakunnasta vaalipiirinä, että se aivan ilmeisesti kuvastaa rahvaan yleistä käsitystä vaalipiiristä eikä ainoastaan käytännöllisten ja taloudellisten seikkojen vaikutusta. To-

dennäköisesti ei tarvittu mitään erityisiä aktuaalisia syitä kihlakuntien yhdistymiselle, vaan se tapahtui suureksi osaksi perinteen ja yleisen katsomuksen voimasta. Sen sijaan voidaan nähdä erityisiä syitä joissakin niistä tapauksista, jolloin jonkin tuomiokunnan yhteisyys murrettiin kihlakuntavaalipiirien hyväksi.

Hollolan kihlakunnat ja Porvoon kihlakunta muodostivat tuomiokunnan v:een 1750 asti, mutta valitsivat silti useimmiten jokainen oman edustajan, ja ainoastaan v. 1734 kaikki kolme sopivat yhteisestä edustajasta. Tähän on selvästi vaikuttanut tuomiokunnan alueen laajuus ja varsinkin sen pitäjien heterogeenisuus; on hyvin ymmärrettävissä, jos Porvoon kihlakunnan rannikkopitäjät Pernaja, Sipoo ja Helsingin pitäjä eivät olisi olleet kiinnostuneita niin kaukaisten Hollolan kihlakuntien pitäjien kuin Lammin, Padasjoen, Hauhon ja Sysmän eduista. Kun v. 1750 Porvoon kihlakunta erotettiin Hollolan kihlakuntien yhteydestä ja siihen yhdistettiin Kymmin kihlakunta, tämä rannikotuomiokunta alkoi lähettää yhtenä vaalipiirinä edustajia. Hollolan kihlakunnat sen sijaan esiintyivät edelleen omina vaalipiireinään.

Samalla kun todetaan kihlakuntavaalipiirien vähäisyys ja se, että tämä johtui osaksi jo v:n 1634 hallitusmuodon jättämästä perinteestä, kun hallitusmuodossa ei otettu huomioon Ruotsin ja Suomen kihlakuntajärjestelmän erilaisuutta, niin on kuitenkin myös todettava, että kihlakunnittain yhdistyminen oli suomalaisten vapaan vallinnan varassa. Tästä aiheutuva talonpoikaissäädyn, samoin kuin kaupunkien yhtymisestä yhteisen edustajan lähettämiseen johtuva porvarissäädyn edustuksen lukumääräinen heikkous on siten ollut edustusyhteisöjen oman pyrkimyksen tulos.³⁰

b. Pitäjät vaalipiireinä

Kun sosiaaliset tai taloudelliset erot pitäjien välillä olivat hyvin suuret, saattoivat ne aiheuttaa kihlakuntaakin pienemmän alueen,

---

³⁰ Ks. *Anthonin* kritiikki *Cederbergiä* vastaan Suomen edustuksen heikkoutta koskevassa kysymyksessä, jonka heikkouden *Cederberg* katsoo suomalaisten syrjinnäksi, *Anthoni, Frihetstiden och gustavianska tiden i finsk historieskrivning*, s. 21. 24, 26.

yhden tai useamman pitäjän eroamisen omaksi edustusalueekseen. Valtiopäiväjärjestys ei puhunut mitään kihlakuntaa pienemmästä edustusalueesta, joten talonpoikaissäätö aina joutui lausumaan asiasta kantansa in casu jonkun pitäjän edustajan saapuessa säätyyn. Sääty oli näissä tapauksissa yleensä hyvin epäilevällä kannalla eikä kernaasti ottanut tällaisia tulokkaita jäsenikseen. Varsinkin milloin kysymys oli Ruotsin sydänseutujen edustusalueista, ei vanhoja ja perinnäisiä vaalipiirejä haluttu rikottavan. Kun sen sijaan Suomesta tai Pohjois-Ruotsista saapui pitäjänedustajia, jotka selittivät valitsemisensa oikeutusta pitäjiensä suureen laajuuteen vedoten, olivat Ruotsin sydänseutujen pienten hallintoalueiden oloihin tottuneet ruotsalaiset neuvottomia ja useimmiten ottivat nämä edustajat säätyyn. Samoin säätyyn otettiin vastaan kihlakunnan tai tuomiokunnan useampiakin edustajia, jos nämä oli valittu kollektiivisesti murta-matta vaalipiirin rajoja.³¹ Ruotsalainen *Olsson*, joka itsekkin on ymmällä Pohjanmaan hallinnollisten yksikköjen koosta ja laadusta, arvelee, että »isoimmat pitäjät, jotka erikoisen suuresti poikkesivat muusta yhteisöstä, ansaitsivat säädyn mielestä oikeuden omaan edustukseen».³²

Karjalan tuomiokunnasta lähetettiin vapaudenajalla kahteen otteeseen pitäjänedustajia. V. 1738, jolloin tämä alue ensi kerran oli edustettuna valtiopäivillä eikä sillä vielä ollut mitään perinteitä vaalin ja vaalipiirin suhteen, Liperin pitäjä lähetti oman edustajansa ja »muu Karjala» oman edustajansa. Kummankaan edustajan valtakirjat eivät ole valtiopäiväjärjestyksen määräämän valtakirjakaavan muotoiset. Liperin pitäjänedustajan Matti Härkäsen valtakirjan sisältö on muuten oikein laadittu, mutta tuomarin allekirjoituksen ja sinettien sijasta sen on allekirjoittanut 36 Liperin talonpoikaa, ja kappalainen Anders Possenius on liittännyt siihen jälkikirjoituksen, jossa hän todistaa, että Liperin pitäjä on valtuuttanut Härkäsen herrainpäivämieheksi. Valtakirja on päivätty huhtikuun 16. päivänä 1738 Liperissä. Tuomiokunnan muiden pitäjien valtakirja talon-

³¹ *Olsson*, Bondeståndet under den tidigare frihetstiden, s. 9—10; *Sama*, Riksdagsmannavalen, s. 24; *Halila*, Talonpoikaissäädyn valtiopäivämicsvaalien menettelmistä, s. 315—316.

³² *Olsson*, Riksdagsmannavalen, s. 43—48.

poika Tapani Partaselle sen sijaan on päivätty vasta huhtikuun 23. päivänä Tohmajärvellä, joten Liperi on alun perinkin kiiruhtanut tuomiokunnan edelle. Kysymys ei siis ole ollut Liperin tyytymättömyydestä koko vaalipiirin edustajaan, kuten useimmiten on ollut laita milloin pitäjänedustajia on valittu. Valtakirjakaavan juhlallisen vakuutuksen sijasta, joka sisälsi mm sen, että edustaja on velvollinen toimimaan perustuslakien, hallitusmuodon ja valtiopäiväjärjestyksen mukaisesti ja että hän lupaa puolustaa ja valvoa oikean evankelisen uskon pyhänä säilyttämistä, Partasen valtakirjassa ensin todetaan, että »meillä Pohjois-Karjalan asukkailla ei olisi varaa kustantaa herrainpäivämiestä, mutta kuitenkin olemme sen nyt valinneet. Pyydämme Kuninkaalliselta Majesteetilta, että Hän armossa kallistaa korvansa meidän pyynnöllemme, ettemme ikinä ole halunneet vakinaista veroa tai sotilasruodutusta. Olemme köyhiä ja parhaat osat metsistämme ovat Venäjän puolella.» Tämän jälkeen seuraa vielä puoli sivua yhtä surkeata valitusta. Tästäkin valtakirjasta puuttuvat sekä tuomarin nimi että hänen ja tuomiokunnan tai kihlakunnan sinetit, joiden tulisi siinä olla. Sen sijaan sen on allekirjoittanut 27 tuomiokunnan talonpoikaa.³³

Talonpoikaissäätö otti näiden omalaatuisten valtakirjojen haltijat jäsenikseen ilman vastaväitteitä, joita ehkä odottaisi esitetyn, varsinkin kun Pietarsaaren pitäjänedustajan pääsy säätöyn näillä samoilla valtiopäivillä aiheutti pitkän keskustelun.³⁴ Ilmeisesti tämä vastaansanomattomuus johtui siitä, ettei säädössä täysin voitu ymmärtää, mitä näiden valtakirjojen epäselvästi lausutut edustusalueet »Den behåldne delen ifrån Carelen och Liebelitz Församling» ja »Wij carelska boer» tarkoittivat.

Kaksilla seuraavilla valtiopäivillä Matti Härkänen edusti yksin koko Pohjois-Karjalaa, mutta v. 1746 alue jälleen lähetti kaksi edustajaa, jotka kuitenkin oli tällä kertaa valittu kollektiivisesti koko tuomiokunnan puolesta. Toisena edustajana oli Tapani Partanen ja toisena Tohmajärven Petravaaran kylästä kotoisin oleva Offan

³³ Tps. valtakirjat, 1738. RVA.

³⁴ Säädyn ptk. ei osoita näissä karjalaisten valtakirjoissa havaitun mitään kyseenalaista, *Landahl*, mt. 3, s. 24; Pietarsaaren pitäjänedustajasta, ks. heti jäljempänä.

Matteof.³⁵ Jälkimmäinen ei kuitenkaan ollut mukana valtiopäivillä, sillä hän oli kreikkalaiskatolinen eikä niin muodoin voinutkaan päästä säätyyn. *Cederbergillä* on Matteofin valtiopäivilläolosta risti-riitaisia lausuntoja. On epävarmaa, onko hän kenties käynyt Tukholmassa, mutta myöhemmin hän joka tapauksessa oli valtiopäivien vielä jatkuessa kotonaan Tohmajärvellä.³⁶

V. 1755 Liperin pitäjä lähetti jälleen oman pitäjänedustajansa valtiopäiville. Tuomiokunnan vaali pidettiin Liperissä elokuun 11. päivänä, jolloin valtuutettiin talonpoika Juho Partanen Tohmajärveltä Pielisjärven, Ilomantsin, Tohmajärven, Kiteen ja Kesälahden pitäjien edustajaksi sekä »taitava ja kunniallinen talonpoika Yrjö Karttunen Liperistä yhdessä edellisen kanssa valvomaan kihlakunnan etua ja erikoisesti valvomaan ja hoitamaan niitä asioita, jotka koskevat Liperin pitäjää sen erikoisen laadun vuoksi».³⁷ Molemmat edustajat otettiin vastaan talonpoikaissäätöön, joskin sääty hieman epäroi Karttusen edustajanoikeutta. Valtakirjojen tarkastajat pyysivät asianomaisilta selvityksen ja esittivät niiden perusteella säädylle, että Karttunenkin otettaisiin säätyyn. Tämä selvitys, joka oli ilmeisesti nimenomaan Karttusen sepittämä, sisälsi sen, että Liperissä oli yli 700 ruokakuntaa ja aikaisemmin oli ollut enemmänkin, mutta pitäjä oli Turun rauhassa menettänyt alueitaan. Vaikka se kuuluiikin samaan voutikuntaan kuin ne pitäjät, joita Juho Partanen edusti, oli se kuitenkin niin suuri, että »sillä tuntui olevan oikeus yksinäänkin valtuuttaa ja lähettää tänne valtiopäiville edustaja». Sääty päätti hankkia Suomen provinssikonttorista selvityksen Liperin laajuudesta, mutta Karttuselle annettiin oikeus osallistua säädyn istuntoihin sii-

³⁵ *Cederberg* mainitsee, Pohjois-Karjalan kauppaolet, s. 150, nootti 6, edellisen valitun edustamaan Pielisjärveä ja Liperiä ja jälkimmäisen muuta Karjalaa. Maininta perustuu erääseen kruununvoudin kirjeeseen, mutta molemmille yhteisesti kirjoitettu valtakirja ei puhu mitään tällaisesta. Ks. Paloposki, mt., s. 415–416.

³⁶ *Cederberg* mainitsee teoksessaan Suomen historia vapaudenajalla II, s. 90, että Matteof olisi ollut valtiopäivillä, mutta teoksessaan Pohjois-Karjalan kauppaolet, s. 150 ja artikkelissaan Matteofista, Karjalan kirja, s. 956, ettei hän ollut. V. 1747 Matteof joka tapauksessa oli Tohmajärvellä, joten jälkimmäinen väite on oikea. Ks. *Paloposki*, mt., s. 416, nootti 2.

³⁷ Pohjois-Karjalan rahvaanvalituksen ingressi, Tps. Ark. 1755–56, vol. 18. RVA. Filmi n:o 343. VA.

hen asti.³⁸ Pari kuukautta myöhemmin säädyn sihteeri ilmoitti, ettei mitään selvitystä ollut vielääkään kamarikollegiolta tullut. Se väite, että Liperi oli muka menettänyt alueita Turun rauhanteossa, jäi siten korjaamatta. Mutta kun Partanen puolestaan halusi, että Karttunen edelleen pysyisi säädyssä, varsinkin nyt kun hän itse oli sairaana, ja kun säädyssä oltiin tietävinään, että »mainittu Partanen on niin sairas, ettei ole tietoa, koska hän parance», päätettiin Karttusen saama edustajanoikeus säilyttää, »ettei tuo rajaseutu jäisi ilman etujensa valvojaa».³⁹ Siten koko kysymys päättyi Karttusellekin positiivisesti.

Syy siihen, miksi Liperin pitäjänmiehet katsoivat tarvitsevansa oman edustajan sekä v. 1738 että v. 1755, ei ollut yksinomaan heidän pitäjänsä valtava koko, vaikka Karttunen ei muita perusteita valtakirjojen tarkastajille jostain syystä esittänytkään. Ne asiat, joita Karttunen lähetettiin hoitamaan »Liperin pitäjän erikoisen laadun vuoksi», kuten tuomiokunnan rahvaanvalituksen ingressissä sanottiin, koskivat nimittäin Liperissä vielä käytössä ollutta verojenvuokrausjärjestelmää. Tämä 1600-luvulta peräisin oleva laitos jäi Uudenkaupungin rauhan jälkeen voimaan vain Liperiin, missä kamreeri Printzin suku jatkoi sitä kruunun velan panttina. Kun hovileirin, joksi järjestelmää nimitettiin, isännät saivat määrätä alueelta kannettavat verot, aiheutui tästä luonnollisesti monia valituksia ja väärinkäytöksiä, joita oli esitetty mm. itäiselle tutkijakunnalle. Vasta v. 1752 hovileiri lopetettiin, mutta senaikaisista asioista valitettiin jälkeen päinkin, kuten juuri v:n 1755 rahvaanvalituksessa, ja nämä Liperin valitukset tästä olivat juuri pitäjän »erikoisia asioita».⁴⁰ — Kustavilaisellakin kaudella tuomiokunta rikkoutui pienempiin vaalipiireihin Pielisjärven lähettäessä vv. 1778, 1786 ja 1789 omia pitäjänedustajiaan.⁴¹ Pielisjärven erottautumisen synnä oli ilmeisesti pitäjän laajuus, olihan se melkein nykyisen Uudenmaan läänin kokoinen.

³⁸ Tps. 29. 10. 1755, *Landahl*, Säädyn pöytäkirjajulkaisun käsikirjoitus. RVA.

³⁹ Tps. 4. 12. 1755, *Landahl*, Säädyn pöytäkirjajulkaisun käsikirjoitus. RVA; *Jutikkala*, Suomen talonpojan historia, s. 264.

⁴⁰ *Cederberg*, Suomen historia vapaudenajalla I, s. 100–101; main. rahvaanvalitus: edellä nootti 37; *Cederberg–Alho*, Läntisen ja itäisen tutkijakunnan asiakirjoja, s. 273–280, vrt. myös *Schybergson*, Bidrag till Finlands inre historia, s. 99–102.

⁴¹ *Mårtensson*, mt., s. 151, 161, 170.

V. 1738 Pietarsaaren pitäjä lähetti oman miehensä Paavali Simonpoika Bonden valtiopäiväedustajaksi. Etelä-Pohjanmaan tuomiokunnan kollektiivisesti valitut edustajat Jaakko Heikus ja Juho Mäkkylä oli valittu Vaasassa maaliskuun 16. päivänä. Bonde sen sijaan valtuutettiin pitäjänedustajaksi Pietarsaarella vasta kuukautta myöhemmin, huhtikuun 17. päivänä, ja hänen valtakirjansa on varustettu pitäjänsinetillä ja sen on allekirjoittanut pitäjänkirjuri Anders Cederberg. Valtakirjan perään on liitetty selitys, että Pietarsaaren pitäjä ei voi tyytyä kihlakunnan edustajiin, koska sen eräät asiat ovat erilaatuiset kuin kihlakunnan. Bonden tie oli kuitenkin vähällä nousta pystyyn, sillä Heikus ja Mäkkylä, joilla oli oikein laadittu valtakirja koko tuomiokunnan puolesta, vastustivat valtiopäivärahojensa menettämistä peljäten Bonden ottamista säätyyn. Sääty tuli siihen tulokseen, että Bonde kyllä voitaisiin disqualifioidakin, mutta katsoen siihen, että Pietarsaaren pitäjä oli aivan toisenlainen kuin muut pitäjät, hänelle myönnetään säädystä paikka ja äänioikeus sillä ehdolla, että tapauksesta ei tule mitään prejudikaattia ja että toiset kaksi edustajaa eivät joudu kärsimään herrainpäivärahoissaan Bonden mukanaolosta. Pietarsaaren on siis osallistuttava koko tuomiokunnan edustuskustannuksiin ja Bonden palkkion se saa suorittaa täysin omassa keskuudessaan.⁴² Bonden ja näiden kahden toisen edustajan suhteet jäivät kuitenkin kireiksi edelleenkin, sillä kun Bonde pyysi lokakuussa lupaa saada matkustaa kotiin ennen valtiopäivien päättymistä, hän ei jättänyt pitäjensä asioita Heikuksen tai Mäkkylän hoitoon, vaan sopi pohjoisen tuomiokunnan toisen edustajan Hannu Skuthällin kanssa niiden hoidosta.⁴³ Valtiopäivien ollessa aivan loppuillaan seuraavan vuoden huhtikuussa Heikus ja Mäkkylä saivat uudelleen aiheen kääntyä säädyn puoleen Bonden vuoksi, sillä tämä oli maaherralta anonut, että Pietarsaaren pitäjä vapautettaisiin herrainpäivärahojen maksamisesta Heikukselle ja Mäkkylälle. Nämä kaksi esittivät, että vaikka Bonde antoikin joitain pitäjensä asioita Skuthällin huomioon, ovat he huolehtineet joka tapauksessa sekä koko kihlakunnan että yhtä hyvin myös Pietarsaa-

⁴² Tps. 1. 6. 1738, *Landahl*, mt., 3 s. 24, *Olsson*, *Bondeståndet under den tidigare frihetstiden*, s. 10 + nootti 17.

⁴³ Tps. 14. 10. 1738, *Landahl*, mt., 3, s. 207–208.

ren asioista. Sääty antoi kummallekin kiitoslausunnon ja todistuksen siitä, että asia oli niin, ja päätti, että valtiopäivien alussa tehdyn päätöksen mukaan Pietarsaarenkin on osallistuttava koko kihlakunnan kustannuksiin.⁴⁴ — Eräessä päiväämättömässä memoriaalissa, jonka ovat allekirjoittaneet pitäjänkirjuri Anders Cederberg ja viisi Pietarsaaren talonpoikaa, annetaan tarkempi selvitys v:n 1738 vaalista. Tämä asiakirja asettaakin koko riidan aivan toiseen valoon. Pietarsaaren rahvas selittää oman valtiopäivämiehensä tarpeellisuutta sillä, että pitäjä on ensinnäkin suuri, toisekseen sillä ei ole sellaisia rikkaita ja hyviä peltoja kuin muilla pitäjillä, ja kolmanneksi, se ylläpitää kirvesmiesruodutusta, jota ei ole millään muulla pitäjällä, jolla on tavallinen sotilasruodutus.⁴⁵ »Sen vuoksi e n s i n pidetyssä valtiopäivämiehen vaalissa, jossa kihlakunnantuomari oli läsnä, valittiin lautamies Paavali Bonde Pietarsaaren ja Uudenkaarlepyyn pitäjien valtiopäivämieheksi, mutta m y ö h e m m i n pidetyssä vaalissa, josta ei meille mitään ilmoitettu, oli valittu Jaakko Heikus ja Juho Mäkkylä valtiopäivämieheksi, emmekä saaneet jälkeensä tietää näistä mitään, ennen kuin pitäjän vanhimmat miehet kihlakunnanoikeuden istuessa halusivat saada Bondelle valtakirjan, mikä pyyntö kuitenkin vastoin odotuksia hyljättiin.» Tällöin ei ollut muuta mahdollisuutta kuin antaa Bondelle pitäjänmiesten allekirjoittama valtakirja. Kun Heikus ja Mäkkylä nyt ovat halunneet kieltää Bondelta paikan ja äänioikeuden säädystä, Pietarsaaren pitäjäläiset ilmoittivat kaiken tämän ja haluavat ilmoittaa myös, että he eivät rupea maksamaan kaksinkertaisia valtiopäivärahoja; he katsovat oikeudekseen kieltäytyä senkin perusteella, ettei toisesta vaalista

⁴⁴ Tps. 18. 4. 1739, *Landahl*, mt., 3, s. 509—511.

⁴⁵ Kruununkylän pitäjä varusti ja lähetti v:sta 1672 alkaen Karlskronaan 30 laivanrakentajaa ja Pietarsaari v:sta 1692 alkaen 80. Isonvihan jälkeen tämä velvollisuus tuli pitäjille liian rasittavaksi kirvesmiesten korkeiden palkkojen vuoksi. Valtiopäivillä 1738—39 käsiteltäessä Bonden jättämää valitusta, ilmoitti amiraliteetti edellisen pitäjän osalta puuttuvan töistä 3 miestä ja jälkimmäisen osalta 16 miestä. V. 1746 asiaan saatiin korjaus, kun pitäjät saivat oikeuden rahalla palkata kirvesmiehen »paikan päältä» töihin. Vasta v. 1804 laivanrakentajaruodutus vaihdettiin tavanomaiseen sotamiesruodutukseen. — Sotatalousdep:n laus. 21. 6. 1938, Valiok. asiak. 1738—39, vol. 55, f. 24—28; *Alanen*, Etelä-Pohjanmaan historia IV: 1, s. 558; *Juwa*, Suomen puolustusksymys I, s. 56—57; *Tegengren*, *Kronoby sockens historia*, s. 344—346.

ilmoitettu heille mitään.⁴⁶ Tämä muistio, joka on tarkoitettu talonpoikaissäädylle, on asiasisällöstä päätellen laadittu joskus kesällä tai syksyllä 1738 (valtiopäivät alkoivat 15. 5. 1738), sillä muistion allekirjoittajat ovat kuulleet Heikuksen ja Mäkkylän esityksestä Bondea vastaan tämän kirjeestä. Muistiossa esitetyt väitteet vaalista ovat aivan ilmeisesti tosia. Tätä muistiota ei kuitenkaan koskaan esitetty talonpoikaissäädylle, arvattavasti Heikuksen ja Mäkkylän jollain tavoin aikaansaaman pimityksen ansiosta. Jo riidan ollessa ensi kerran esillä, jolloin lausuttiin, ettei tapauksesta saa muodostua prejudiikaattia, ovat säädyn sihteerin neuvot silloin kuten monesti muulloinkin olleet ilmeisen selvästi johdattelemassa keskustelua.⁴⁷ Jos sihteerin alun perinkin oli täten asettunut tukemaan Heikusta ja Mäkkylää, hän on täydellä syyllä myöhemminkin pitänyt huolta siitä, ettei tälle osapuolelle negatiivinen selostus vaaleista joudu säädyssä luettavaksi.

Tässä yhteydessä ei pääasia kuitenkaan ole vaalissa mahdollisesti tehdyt virheet, vaan se, että Pietarsaari alun perinkin halusi lähettää erikoisten olojensa vuoksi oman miehensä valtiopäiville, »koska toisilla pitäjillä ei ole mitään tietoa meidän oloistamme», kuten memoriaalissa lausutaan. Tämä tapaus on siten hyvin selvä esimerkki pitäjän separatismista etujen mennessä ristiin toisten pitäjien kanssa ja samoin siitä, kuinka taloudellis-sosiaalisten olojen eroavuus naapureista johti erikoisedustusajatukseen.

Pohjalaisten pitäjien yksilölliset pyrkimykset valtiopäivätoiminnassa kuvastuvat useita kertoja myöhemminkin. V. 1742 Etelä-Pohjanmaan tuomiokunta valitsi jälleen Heikuksen ja Mäkkylän edustajikseen siten, että Heikus oli viiden ruotsalaisen pitäjän, Pietarsaaren, Uudenkaarlepyyn, Vöyrin, Mustasaaren ja Maalahden edustaja ja Mäkkylä taas edusti viittä suomalaista pitäjää, Lapuaa, Ilmajokea, Laihiaa, Isoakyröä ja Vähääkyröä. Vaalipöytäkirjan alussa mainitaan, että Lapväärtin pitäjä ei ollut lähettänyt kokoukseen ketään, vaikka kutsu oli sinnekin toimitettu hyvissä ajoin. Kun mainitut pitäjät olivat lausuneet mielipiteensä, esiintyi Närpiön edustaja lautamies

⁴⁶ Tps.ark. 1738—39, vol. 8, s. 557—559. RVA.

⁴⁷ *Paloposki*, mt., s. 417. Säädyn sihteerin vaikutuksesta vastaavassa tapauksessa myöhemmin, ks. *Olsson*, Riksdagsmannavalen, s. 24.

Matti Smeds, jolla oli kirjallinen valtakirja pitäjänsä puolesta, ja ilmoitti, että närpiöläiset olivat käskeneet hänen ehdottaa valtiopäivämieheksi erästä talonpoikaa Lapväärtin pitäjistä, jonka nimeä hän ei kuitenkaan tietänyt. Mutta siinä tapauksessa että kukaan läsnä olleista pitäjänmiehistä ei tulisi valituksi tähän tehtävään, olivat närpiöläiset halunneet hänet valtiopäivämieheksi. Tällöin kuitenkin kaikki heti protestoivat sanoen, ettei Smedsillä ole muuta tarkoitusta kuin päästä itse valtiopäivämieheksi. Hänelle selitettiin, että kun viisi ruotsalaista pitäjää ovat yksimielisesti valinneet Heikuksen ja viisi suomalaista Mäkkylän, lähetetään nämä kaksi kihlakunnan laillisesti valtuutettuina edustajina valtiopäiville. Jos Närpiö haluaa lähettää oman miehensä näiden lisäksi, saa se tehdä sen omalla kustannuksellaan, mutta se ei silti vapaudu muiden kustannuksiin osallistumisesta, sillä kihlakuntaa ei saa rasittaa maksuilla, jotka eivät ole ainoastaan tarpeettomia, vaan myös valtiopäiväjärjestyksen vastaisia, sillä valituksi tulee eniten ääniä saanut.⁴⁸

Valtiopäivien alkaessa Smeds kuitenkin saapui säätyyn, jolloin Heikus ja Mäkkylä ilmoittivat, ettei hänen vaalinsa ollut tapahtunut laillisesti. Sääty ei halunnut jättää Smedsiä kuitenkaan ilman muuta ovien ulkopuolelle, »etteivät niiden kahden pitäjän asukkaat, joita Smeds edusti, tulisi epäluuloisiksi kihlakunnan muita asukkaita kohtaan», jonka vuoksi edustajia kehoitettiin sopimaan.⁴⁹ Muutamaa päivää myöhemmin Smeds jätti vastineensa Heikuksen ja Mäkkylän syytekirjelmään häntä vastaan. Vastine oli laihahko, siinä todettiin vain, että Lapväärtillä ja Närpiöllä on yhtä hyvä oikeus valita edustaja, johon he parhaiten luottavat, kuin muillakin pitäjillä. Muutoin hän pyysi, että koko alueen herrainpäivärahat jaettaisiin kolmeen osaan heidän kaikkien kesken. Pohjalaisia pyydettiin poistumaan asian käsittelyn ajaksi, ja sääty katsoi, että vaali oli laillisesti suoritettu; elleivät asianomaiset voi sopia keskenään, Smedsin annetaan jäädä säätyyn ja maaherra Creutzilta pyydetään selvitys. Kaikki kolme kutsuttiin takaisin sisään ja heille ilmoitettiin tämä päätös. Sovinnonhalua ei ollut, mutta Smeds sai tämän päätöksen mukai-

⁴⁸ Vaaliprk. 1742, Tps.ark. 1742–43, vol. 6, f. 340–342. RVA.

⁴⁹ Tps. 26. 8., 30. 8. 1742, *Landahl*, mt., 5, s. 20, 33–34.

sesti pitää paikkansa.⁵⁰ Maaherralta pyydettyä selvityksenä tuli lopuksi edellä jo esitetty vaalipöytäkirja syyskuussa 1743. Tämä luettiin nyt säädystä ja sen perusteella annettiin Heikukselle pöytäkirjaoitteena säädyn päätös, joka oikeutti hänet kantamaan valtiopäivärahat koko kihlakunnan alueelta.⁵¹ Mäkkylä oli saanut luvan poistua valtiopäiviltä jo aikaisemmin.⁵²

Vaikka Närpiö täten veloitettiin maksamaan herrainpäivärahoja koko kihlakunnan edustajille, lienee kuitenkin menestyminen juuri siinä, että Smeds säilytti paikkansa valtiopäivien loppuun asti, rohkaissut närpiöläisiä ja Lapväärtin miehiä yrittämään uudelleen pitäjänedustusta. 28. 7. 1746 pidettyyn vaaliin nämä pitäjät lähettivät jälleen Smedsin valitsijamieheksi, ja Närpiön pitäjän hänelle antamassa valtakirjassa valtuutettiin hänet samalla valtiopäivämieheksikin. Lapväärtin valtakirjassa taas ilmoitettiin, että »mitä Närpiön edustaja vaalissa sanoo, siitä on sovittu sanotun pitäjän kanssa». Toiset valitsijamiehet esittivät jälleen vastalauseensa Smedsiä vastaan, joka puolestaan ilmoitti, että nyt Närpiö ja Lapväärti eivät maksa muille rahoja »pakkohuutokauppaa vähemmällä». Vaaliriidan vuoksi sai muiden pitäjien edustajaksi valittu Heikus myös vaalipöytäkirjan mukaansa, joten haaste otettiin tarmokkaaseen vastustukseen valmiina. Samassa vaalissa oli Pietarsaaren pitäjä pyytänyt muilta pitäjiltä kaikessa sovussa saada lähettää Heikuksen lisäksi oman miehensä valtiopäiville puolustamaan vanhaa talonpoikaispurjehdustaan, »jonka kaupungit yrittävät siltä riistää». Tähän yhtyivät Uudenkaarlepyyn miehet, ja sovittiin, että nämä kaksi pitäjää maksavat edustajansa palkkiot itse, mutta osallistuvat sitä paitsi Heikuksen palkkioiden maksuun.⁵³ Valtiopäiville lähti sitten kolme edustajaa, joiden asema oli kovin erilainen. Heikuksen ja Uudenkaarlepyyn ja Pietarsaaren edustajan Juho Hofslagarin sääty

⁵⁰ Heikuksen ja Mäkkylän syytekirjelmä, Tps.ark., 1742—43, vol. 6, f. 489—490; Smedsin vastine, sama vol., f. 487—488, RVA. Tps. 31. 8. 1742, *Landahl*, mt. 5, s. 35—36. Tätä riitaa on selvittänyt *Lagerborg* artikkelissaan I Närpes för 200 år sedan, s. 19—49.

⁵¹ Tps. 10. 9. 1743, *Landahl*, mt. 5, s. 479.

⁵² Tps. 15. 8. 1743, *Landahl*, mt. 5, s. 414.

⁵³ Vaaliprk. 1746, Tps.ark. 1740—41, vol. 11, f. 887—890, selitys Pietarsaaren ja Uudenkaarlepyyn pitäjänedustukseen, sama vol., f. 891—892.

otti vastaan, Smedsin käskettiin hankkia selvitys edustusoikeudesta. Riidanalaisten valtakirjojen tarkastajat selittivät neuvottomina, etteivät he tiedä mitä Pohjanmaalla kihlakunta ja pitäjä merkitsevät.⁵⁴ Heikus puolestaan käytti kaikki keinonsa koettaessaan mustata Smedsin perusteellisesti.⁵⁵

Tammikuun loppupuolella 1747 luettiin valtakirjojen tarkastajien mietintö. Tässä esitettiin, että kun Smeds ei ole hankkinut syyskuussa tehdyn päätöksen mukaista selvitystä eikä oikeata valtiopäiväjärjestyksen mukaista valtakirjaa, hänet on poistettava säädystä. Heikus on Närpiön ja Lapväärtinkin pitäjien laillinen valtiopäivämies ja on oikeutettu kantamaan palkkion myös näistä pitäjistä.⁵⁶

Närpiöläiset ja Smeds eivät kuitenkaan hellittäneet. Smeds ilmestyi säätyyn huhtikuun lopussa mukanaan uusi todistus, joka annettiin valtakirjojen tarkastajille. Toukokuun 8. päivänä sääty antoi lopullisen päätöksensä: Smeds on laittomasti saapunut takaisin säätyyn. Hänen todistuksensa sisälsi vain sen, että hän oli Lapväärtin pitäjän kihlakunnankäräjillä pyytänyt oikeudelta valtiopäivävaltakirjaa, mutta oikeus ei tällaista ollut voinut antaa, vaan oli antanut vain suosituksen, että Smeds otettaisiin säätyyn. Todettiin, ettei tämä riitä ja kun Smeds on asettunut poikkiteloin säädyn kannanottoa vastaan, hän saa nyt lähteä.⁵⁷

Lagerborg, joka on tutkinut Smedsin vaiheita, katsoo, että Närpiön kirkkoherralla Carlborgilla on ollut osuutensa Smedsin syrjäyttämisessä. Tämä onkin aivan ilmeistä, sillä Smedsin mukanaan tuomat valitukset, syy, johon perustui koko Närpiön oman edustajan tarve, sisälsivät syytöksiä Carlborgia vastaan tämän liian suu-

⁵⁴ Tps. 20. 9., 26. 11. 1746, *Landahl*, mt. 6, s. 18, 20, 134; *Halila*, Talonpoikaissäädyn valtiopäivämiesvaalien menetelmistä, s. 317–319; *Olsson*, Riksdagsmannavalen, s. 46–47.

⁵⁵ Mielenkiintoisen todisteen tämän riidan syvästä vaikutuksesta pohjalaisten mieliin esittää *Lagerborg*. Näihin päiviin on Pohjanmaalla säilynyt riitaan viittaava, vääntynyt sanontatapa, jonka alkuperä on jo hävinnyt yleisestä tietoisuudesta. Tunteiden kuumetessa saattaa pohjalainen ärähtää kiistakumppanilleen: »Smeds vai Heikel?» *Lagerborg*, mt., s. 30.

⁵⁶ Tps. 21. 1. 1747, *Landahl*, mt. 6, s. 182–183.

⁵⁷ Tps. 9. 4., 22. 4. ja 8. 5. 1747, *Landahl*, mt. 6, s. 349, 361–362, 393–394; *Olsson*, Riksdagsmannavalen, s. 46.

rista kalakymmenysvaatimuksista. Lagerborg kuitenkin asettuu Smedsin puolustajaksi, tämä oli hänen mielestään eräänlainen sosiaali-radikaali, jolle oli annettava rohkeutensa vuoksi tunnustusta, vaikka hän ei onnistunutkaan pyrkimyksissään. Carlborg oli vaikutusvaltainen myssy, niin vaikutusvaltainen, että parooni v. Korffkin kiinnitti häneen suuria toiveita ja on maininnut hänestä myös eräessä kirjeessään Bestusewille. Tällaisen miehen on ollut helppo vaikuttaa Smedsin syrjäyttämiseen.⁵⁸

Puolustelua ei voi kuitenkaan pitää perusteltuna. Smedsin rohkeus oli pikemminkin arvostelukyvytöntä itsepäisyyttä ja valtiopäiväedustuksen luonteen ja tehtävän väärinkäsittämistä. Kun valtiopäiväjärjestyksen kirjaimeen nojaten oli osoitettu Smedsin edustajanaolon laittomuus, ei asiassa ollut sen enempää perustelemista. Smedsin väite vaalikokouksessa, ettei palkkioita makseta »pakkohuutokauppaa vähemmällä», vaikuttaa pikemmin yksityisen tappeluoikeudenkäynnin kuin julkisoikeudellisen edustustoiminnan piirteeltä.

Smedsin juttu ei kuitenkaan vielä loppunut tähän toukokuussa annettuun säädyn päätökseen. Smeds valitti siitä oikeuskanslerille. Kauan kestäneet tutkimukset johtivat 12. 7. 1749 kuninkaallisen majesteetin päätökseen, jonka Turun hovioikeus pani toimeen. Aiheuttamastaan levottomuudesta Närpiön ja Lapväärtin pitäjissä Smeds tuomittiin maksamaan takaisin ne rahat, mitkä hän oli näiltä pitäjiltä kantanut, suorittamaan asiaa tutkineen komission kulut 150 hopeataalarilla sekä saamaan 40 paria raippoja. Tuomiota raskautti se, että Heikuksen palkkiot oli koottu näiden kahden pitäjän asukkailta maaherran paikalle pyytämän sotaväenosaston paljastetuista pistimin vartioidessa toimitusta, vähemmällä niitä ei Smedsin uhkauksen mukaisesti tosiaankaan saatu.⁵⁹ Smeds tuotiin kesällä 1748 raudoissa Tukholmasta Korsholman vankilaan, hän istui siellä pimeässä sellissä puolitoista vuotta ja sai tuomion mukaiset raippansa. Hänen tilansa myytiin v. 1750 valtion saatavan korvaukseksi.⁶⁰

⁵⁸ *Lagerborg*, I Närpes för 200 år sedan, s. 30–32, 38–42.

⁵⁹ *Suolahti*, Elämää Suomessa, s. 87–88; *Lagerborg*, mt., s. 45.

⁶⁰ *Nordlund*, Blad ur Närpes sockens historia II, s. 49–53.

Halila on käsitelty eräitä Pohjois-Pohjanmaan tuomiokunnan pitäjänedustustapauksia. V. 1755 Paltamon pitäjänmiehet harkitsivat oman edustajan lähettämistä valtiopäiville, mutta vaalitoimintaan osallistuneet säätyläiset saivat heidät luopumaan hankkeestaan. V. 1760 ja v. 1765 Paltamon ja Sotkamon pitäjät kuitenkin lähettivät yhdessä oman edustajan, kuten v:n 1723 valtiopäivillekin. Selvää on, niin kuin *Halila* huomauttaa, että Kajaanin läänillä oli täysi oikeus omaan edustukseensa jo alueen valtavan koonkin takia. V. 1769 talonpoikaissäätö kuitenkin käännöksi liminkalaisen Iisakki Tuohinon takaisin, joka halusi päästä pitäjänsä edustajana säätyyn. Tuohino viittasi siihen, että kunkin edustajaksi pyrkivän alueella on oma käräjäpaikkansa, joten Pohjois-Pohjanmaan pitäjät vastasivat kihlakuntia, ja että edellisillekin valtiopäiville tämä alue lähetti kolme edustajaa, ja sitä paitsi heillä on erilaiset valitukset kuin Muhoksen pitäjällä. Säädyn kielteinen päätös johtui ilmeisesti siitä, ettei Tuohinolla ollut mitään todistetta siitä, että pitäjä tosiaan halusi maksaa hänen kustannuksensa.

Seuraaville valtiopäiville taas Oulun ja Limingan pitäjät uhkasivat lähettää oman miehensä, ellei vaalipiiristä lähetettäisi kolme miestä valtiopäiville. Kihlakunnantuomari Polviander kuitenkin sai nämä separatistit tyytymään kahteen kollektiivisesti valittuun edustajaan.⁶¹

Pohjalaisten pitäjien halu irrottautua omiksi edustusalueikseen johtui ilmeisesti monista eri syistä. Pitäjät olivat laajoja, ja varsinkin pitkät ja kapeat jokivarsipitäjät elivät omaa elämäänsä eikä niiden keskinen kanssakäyminen ollut niin vilkasta kuin muualla Suomessa. Kylät olivat näissä laajoissa pitäjissä lähes pitäjän asemassa, kuten *Halila* on korostanut useissa yhteyksissä, ja pitäjät taas olivat kihlakunnan veroisia, kuten valtiopäivilläkin todettiin. Pohjanmaan pitäjänedustuksella oli jo edelliseltä vuosisadalta saatuja perinteitä, jolloin Pietarsaari, Närpiö ja Lapväärti olivat lähettäneet omia edus-

⁶¹ *Halila*, Talonpoikaissäädyn valtiopäivämiesvaalien menetelmistä, s. 319–320. Tuohinon tapaus, Tps. 5. 5. 1769, Tps.ark. 1769–70, vol. 4, s. 92–93, Tuohinon muistio edustusoikeutensa perusteista, vol. 22. RVA. *Olsson*, Riksdagsmannavalen, s. 45.

tajiaan valtiopäiville.⁶² Kun valtiollisen edustuksen merkitys vapaudenajalla kasvoi ja se alettiin tajuta vähitellen eri puolilla maata, on aivan luonnollista, että pohjalaiset pitäjät ryhtyivät pitäjänedustushankkeisiin. Pohjalaisten pitäjien omalaatuisia oloja kuvaavana syntyi samoin sekini itschallinnollinen uutuus, että Saloisten pitäjässä luotiin edustusperiaatteelle rakentuva pitäjänhallintovaliokunta, jolla oli laajat oikeudet hoitaa pitäjän yleisiä asioita.⁶³ Uutuus on sitäkin merkittävämpi, kun muualla, esimerkiksi Etelä-Suomessa ja Turun läheisillä rintamailla ei edustusperiaatetta pitäjän itsehallinnollisissa asioissa vielä tajuttu.⁶⁴ Mutta samalla kun valtiopäivien ja edustuksen merkitys kasvoi, koko toiminta sai niin kiinteät muodot, että pitäjänedustusta oli vaikeampi toteuttaa kuin 1600-luvulla. Tätä toisaalta oli luonnollisesti vaikeampi tajuta yhtä nopeasti kuin mitä valtiopäivien vallankasvu oli nähtävissä, ja se aiheutti Smedsin ja Tuohinon käännättämisen valtiopäiviltä.

Erikoislaatuista yhteisöä ja vaalipiiriä edusti hollolalainen talonpoika Esaias Akselinpoika valtiopäivillä 1746–47. Valtakirjansa mukaan hän edusti Uudenmaan ja Hämeen läänin »kaikkia sotilasvirkatalojen vuokraajatalonpoikia». Valtakirjan on Helsingissä 27. 8. 1746 allekirjoittanut kahdeksan tällaista talonpoikaa. Sisällöltään ei valtakirja ole oikean kaavan mukainen, vaan tavallisen yksityisoikeudellisen valtakirjan muotoinen.⁶⁵ Esaias Akselinpoika itse oli samanlainen vuokraaja kuin hänen valtuuttajansakin.⁶⁶ Kun häneltä Tukholmassa loppuivat rahat ja hänen lainapyyntöään ilmoitettiin lääninkonttorille, maaherra Gyllenberg vastasi, että Esaias Akselinpoika oli matkustanut Tukholmaan vastoin hänen kieltoaan ja ilman passia ja että hänen tilillään oli muitakin tottelemattomuuksia. Sotilasvirkatalojen talonpojat eivät olleet suorittaneet mitään herrainpäivärahoja, koska heidät on niistä vapautettu kuten rälssitalonpojatkin.

⁶² *Halila*, Talonpoikaissäädyn valtiopäivämiesvaalien menetelmästä, s. 317; *Sama*, Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin historia, s. 116–121, 131–132; *Akerblom*, Riksdagsmän från Södra Österbotten, s. 116, 122–124.

⁶³ *Halila*, Saloisten pitäjän hallintovaliokunta, s. 93–97.

⁶⁴ *Huttunen*, Piirteitä Turun hiippakunnan maalaisseurakuntien itschallinnosta, s. 86–87.

⁶⁵ Tps.valtakirjat, 1746, RVA.

⁶⁶ Tila Hollolan Upilan kylässä, 1/4 rälssivirkatalo, VA 8264:110.

Maaherra arveli tämän vuoksi, että Esaias joutunee itse korvaamaan valtiokonttorista jo saamansa rahat.⁶⁷ Neuvosto päätti, että koska sääty on ottanut hänet jäsenekseen, hänen valtuuttajansa saavat maksaa hänen valtiopäiväkustannuksensa. Mitään uusia lainoja hänelle ei enää kuitenkaan myönnettäisi, koska hän vilpillisesti oli ilmoittanut olevansa Hollolan kihlakunnan edustaja.⁶⁸ Neuvoston puolesta asia jäi tähän, mutta talonpoikaissäädystä pyhtääläinen Antti Mötars teki hieman myöhemmin muistutuksen Esaias Akselinpojan valtakirjaa vastaan. Tämä torjui muistutuksen ja sanoi valtakirjansa olevan moitteettoman. Sihteeri sai tehtäväkseen hakea sen esille seuraavaan istuntoon mennessä.⁶⁹ Tästä huolimatta ei kysymystä enää myöhemmin ole otettu esille. Eräät pöytäkirjan maininnat Esaias Akselinpojasta osoittavat, että hän oli edelleen säädyn jäsenenä valtiopäivien loppuun asti.⁷⁰ Jos hänen valtuutuksensa olisi tullut lähemmän tarkastuksen alaiseksi, hänet luultavasti olisi diskvalifioitu muunsaätöiselle kuuluvan tilan epäitsenäisenä vuokraajana.⁷¹

Jos kihlakunta löi laimin velvollisuutensa jättäen edustajan kokonaan valitsematta, ei sääty tätä hyväksynyt.⁷² Kun muutamat Suomen kihlakunnista ovat jättäneet edustajanvaalin suorittamatta, Suur-Savo v. 1731, Pohjois-Karjala v. 1731 ja v. 1734 ja Sääksmäen sekä Kymin ja Lapveden kihlakunnat v. 1742, ei asiaan kuitenkaan säädystä ole kiinnitetty huomiota. Kun Pohjois-Karjala vasta v. 1731 sai ensi kerran kutsun eikä ollut aikaisemmin ollut edustettuna, ei ole merkillistä, että kutsun noudattamatta jättäminen ei ole herättänyt säädystä vastalauseita.⁷³ Sääksmäen kihlakuntien edustajan puuttuminen valtiopäivilä 1742–43 taas arvattavasti on johtunut sodan aiheuttamista syistä, joiden vuoksi Kymin ja Lapveden kihlakuntien edustajaakaan ei ollut voitu valita. Kihlakunnantuomari

⁶⁷ Maaherrojen kirjeet K. M:lle, U.-H. I., 28., 29. 4. 1747, vol. 15. RVA. Filmi 20. VA.

⁶⁸ Valtaneuvosto (kotim. siviiliasiat) 5. 6. 1747, vol. 1. s. 1158–1161, RVA.

⁶⁹ Tps. 11. 6. 1747, *Landahl*, mt. 6, s. 472.

⁷⁰ Tps. 20. 11., 1., 10. 12. 1747, *Landahl*, mt. 6, s. 682–683, 689, 721.

⁷¹ Ks. ääni- ja vaalioikeudesta seuraavassa, s. 70–72.

⁷² *Olsson*, *Bondeståndet under den tidigare frihetstiden*, s. 9; *Sama*, *Riksdagsmannavalen*, s. 50–52.

⁷³ Vrt. edellä, s. 41.

Anders Hagert ilmoitti 28. 8. 1742 kirjeellä talonpoikaissäädylle, että vihollisen hyökkäys ja jo vuotta aikaisemmin käyty Lappeenrannan taistelu olivat tehneet mahdottomaksi kaikki vaalitoimet⁷⁴, joten kyseessä oli poikkeustapaus. Siten ainoastaan Suur-Savon edustajan valitsematta jättäminen oli senlaatuinen »laiminlyönti», jollaisista ruotsalaisia kihlakuntia oikaistiin. Ruotsalaiset talonpojat tuskin ovat Suomen oloja tunteneet, joten huomautuksen olisi pitänyt tulla suomalaiselta taholta, mutta mitään sellaista eivät säädyn pöytäkirjat kuitenkaan mainitse.

Valtiopäivien aikana kuolleiden edustajien tilalle sääty vapauden ajan lopulla yleensä halusi uuden edustajan.⁷⁵ Suomalaisiakin valtiopäivämiehiä on Tukholmassa kuollut kolmetoista⁷⁶, mutta vain kerran on kuolleen tilalle lähetetty vaalipiiristä uusi edustaja, Kaajanin läänistä Taneli Veijola v. 1766 paltamolaisen Simo Moilasan kuoltua.⁷⁷ Kuoleman johdosta edustajatta jääneen kihlakunnan asiat, lähinnä valituksen hoito, on annettu jonkun naapurikihlakunnan edustajan huoleksi.

Jos vaalipiirin jokin osa sanoutui edustajan palkkauksen vuoksi edustuksesta irti, ei talonpoikaissäätö sellaista hyväksynyt ollenkaan, kuten edellä jo on ilmennytkin. Tämä kävi ilmi myös sodankyläläisen Matti Riipin pyytäessä valtiopäivillä 1760–62 ja 1765–66 säädyltä tukea Lapin kaikkien asukkaiden velvoittamiseksi maksamaan hänelle herrainpäivärahoja. Osa Lapin asukkaista oli tästä kieltäytynyt; Kittilän, Utsjoen ja Enontekiön pitäjien asukkaat selittivät vv. 1760–61, että he eivät edustajaa ole halunneetkaan ja samoin kieltäytyivät Kittilä ja Utsjoki kustannuksista vv. 1765–66. Sääty oli sitä mieltä, että kaikkien pitäjien ehdottomasti tulee osallistua kustannuksiin. Neuvostossa kuitenkin voitti tällä kertaa toisenlainen mielipide. Val-

⁷⁴ Kirjettä ei ole esitetty talonpoikaissäädystä ollenkaan. Tps.ark. 1742–43, vol. 6, f. 650–651, RVA.

⁷⁵ *Olsson*, Riksdagsmannavalen, s. 51; *Sama*, Bondeståndet, s. 284.

⁷⁶ 1726–27: Esko Kiljunen, Simo Oivu; 1731: Kalle Vähä-Pullola; 1738: Matti Sipinpoika; 1742: Erkki Mäkelä, Tuomas Mäkipää; 1760: Juho Vesterlund; 1765: Heikki Rokkila, Jaakko Nyman, Simo Moilanen; 1771–72: Erkki Keskivari, Erkki Oksanen, Arvi Sorvari, *Mårtensson*, mt., s. 43, 48, 51, 67, 83, 115, 124–125, 128, 143, 146.

⁷⁷ *Mårtensson*, mt., s. 128.

tiopäiväjärjestyksen 7. §:n katsottiin osoittavan, että »rahvaalla ei ole sellaista ehdotonta velvollisuutta lähettää joka kihlakunnasta edustajia valtiopäiville kuin on papistolla ja kaupungeilla», joten Riipin lähettäneet pitäjät saavat kustantaa hänen valtiopäivämenonsa, eikä niiden pitäjien tarvitse osallistua, jotka eivät ole edustusta halunneet.⁷⁸ Tulkinta oli poikkeuksellinen, eikä vastaavanlaista päätöstä ole tehty minkään muun vaalipiirin osalta.⁷⁹

Suomen vaalipiireistä voidaan yleisenä toteamuksena lausua, että ne olivat kauttaaltaan liian suuria. Suurimmat nämä alueet olivat Itä-Suomessa ja Pohjois-Suomessa; Etelä-Suomi ja olletikin Varsinais-Suomi olivat jo tällöin tiheämmän asutuksen vuoksi jaetut niin paljon pienempiin pitäjiin, kihlakuntiin ja tuomiokuntiin, että ne likipitään vastasivat ruotsalaisia hallintoalueita ja vaalipiirejä. Talonpoikaissäädyn valtiopäivillä 1771–72 laatima vaalijärjestysehdotus tunnusti vaalipiiriksi myös pienemmän yksikön, kärjäkunnan ja jopa pitäjänkin mikäli se samalla muodosti kärjäkunnan. Tämä olisi luonnollisesti paljon nostanut Suomen edustajien lukua talonpoikaissäädyssä.⁸⁰ Kyseenalaista kuitenkin on, missä määrin kärjäkunnat olisivat lähettäneet edustajiaan muuten kuin poikkeustapauksissa, kun kihlakunnatkaan eivät sitä tehneet, vaan yhdistyivät laajemmiksi vaalipiireiksi.

⁷⁸ Tps. 15. 1., 29. 7. 1761, Tps.ark. 1760–62, vol. 2. f. 104v.–105, vol. 3, f. 136, vol. 10, vol. 21; Valtaneuvosto (kotim. siviiliasiat) 20. 1., 11. 8. 1761, vol. 1, s. 123–127, vol. 2, s. 261–262; Tps. 26. 7., 8. 8. 1765, 17. 3., 28. 5. 1766, Tps.ark. 1765–66, vol. 1, f. 190v., 213v., vol. 2. f. 85, 239; Valtaneuvosto (kotim. siviiliasiat), 17. 1. 1766, vol. 1, f. 122v.–124v. RVA.

⁷⁹ *Olsson*, Riksdagsmannavalen, s. 54; *Sama*, Bondeståndet, s. 284. Neuvosto ratkaisi asian tällä tavoin v. 1761 maaherran ja v. 1766 kamarikollegion ehdotuksesta.

⁸⁰ Vaalijärjestysehdotus, 1. §, *Brusewitz*, Frihetstidens grundlagar, s. 426–427; *Olsson*, Bondeståndet, s. 282–283.

2. ÄÄNIOIKEUS JA VAALIKELPOISUUS

Äänioikeuden ja vaalikelpoisuuden yleiset ehdot ovat edellä jonkin verran tulleet esille. Tärkeimpänä seikkana valtiopäiväjärjestyksen säännökset tähdensivät rahvaan vaalivapauden kunnioittamista, jolloin eritoten virkamiehiä kehoitettiin pysymään erillään vaalikokouksista. Äänioikeutettujen piiri rajoittui perintö- ja kruunutilan viljelijöihin, jotka edellä mainittu rahvaan oikeuksien ja vapauksien vahvistuskirja lausui säätyyn kuuluviksi.¹ Nämä yleiset ehdot eivät kuitenkaan täysin osoita äänioikeuden ja vaalikelpoisuuden määrittelyn eri puolia, josta syystä kysymys ansaitsee lähempää tarkastelua.

Äänioikeutta ei katsottu henkilökohtaiseksi oikeudeksi, vaan se liittyi tilaan ja sen viljelyyn. Tämä käy ilmi niistä tapauksista, jolloin leskiemännät ja talonpojan alaikäisten lasten holhoojat käyttivät äänioikeutta. Paitsi kaikkia toiseen säätyyn kuuluvia tai kuuluneita, olivat äänioikeutta vailla myös kaikki epäitsenäiset henkilöt, kuten torpparit. Epäitsenäisiksi katsottiin tällöin myös kaikki toiseen säätyyn kuuluvien henkilöiden tilojen viljelijät. V:n 1731 valtiopäivillä käsiteltäessä äänioikeutta ja ääntenlaskemistapaa papinvaalissa talonpoikaissäätö kannatti tässäkin johdonmukaisesti sitä, ettei epäitsenäisellä torpparilla saanut olla äänioikeutta ja että äänioikeus oli maaomaisuuteen sidottu.² Laitosten, kuten akatemiain tilojen viljelijöillä sen sijaan oli äänioikeus. Samoin oli kalastajilla ja vuorimiehillä talonpoikaissäädössä äänioikeus.³ Myös Lapin asukkaat olivat sekä äänioikeutettuja että vaalikelpoisia, kuten osoittaa Suomen Lapin edustajan Matti Riipin osallistuminen valtiopäiville vv. 1760—1762 ja 1765—1766. Mitään huomautuksia hänen edustajaksikelpaavuuttaan vastaan ei tehty kummallakaan kerralla, vaan sääty nimenomaan tuki häntä hänen herrainpäivärahojensa kannon jouduttamiseksi. Vaikka hän itse oli »maataviljelevä Lapin talon-

¹ *Landahl*, mt. 1, s. 294.

² *Matinoli*, Turun hiippakunnan papinvaalit, s. 33—34; *Landahl*, mt. 2, s. 224.

³ *Halila*, Talonpoikaissäädyn valtiopäivämiesvaalien menetelmistä, s. 298—300; *Jutikkala*, Suomen talonpojan historia, s. 261, 273; *Olsson*, Bondeståndet under den tidigare frihetstiden, s. 26—28; *Sama*, Riksdagsmannavalen, s. 53—61.

poika» (bofast lappbonde), niin kuin hänen valtakirjaansa kummallakin kerralla oli merkitty, jolla tavoin ilmeisesti haluttiin korostaa hänen edustuskelpoisuuttaan mahdollisten huomautusten varalta, osoittaa säädyn hänelle tarjoama tuki herrainpäivärahojen saamiseksi selvästi, että Lapin asukkaat yleensä, erottelematta heitä heidän harjoittamansa elinkeinon mukaan, katsottiin äänioikeutetuiksi ja vaalikelpoisiksi.⁴

Vapaudenajan loppupuolella äänioikeuden ehtoja kiristettiin poliittisten ja säätyriitojen vaikuttaessa talonpoikaissäädynkin katsumuksiin säätypuhtautta tchostavasti. *Olsson* on esittänyt lukuisia esimerkkejä Ruotsin talonpoikaissäädyn vaaleissa tapahtuneesta äänioikeuden ehtojen kiristymisestä.⁵

Vaalikelpoisuuden ehdot olivat yleensä samat kuin äänioikeudenkin, mutta säätypuhtauden vaalinta tuli tässä luonnollisesti selvemmin näkyville kuin äänioikeuden ehdoissa. Jo syytös, että jollakin edustajaksi pyrkivällä oli valituksia, jotka »eivät käyneet yksiin rahvaan etujen kanssa», kuten savolaisella Heikki Argillanderilla v. 1760—1762 valtiopäivillä sanottiin olevan⁶, nosti epäluulon asianomaista kohtaan ja teki hänen mahdollisuutensa kysenalaiseksi. Kauden muutamilla viimeisillä valtiopäivillä säätypuhtauden nimissä diskvalifioitiin toisinaan edustajia kerrasta toiseen vaihtelevin, mutta usein poliittiseen vivahtavin perustein. Siten v. 1760 diskvalifioitiin kestikievarinpitäjä Johan Grandin, koska hän »nautti tuloja» — kestikievareille nimittäin oli jaettu joidenkin tilojen verot — ja koska hän oli säätyläinen, joka »käytti puuteria, vaunuja ja peruukkia, jotka kuulunevat yksinomaan säätyläisille». Samaan aikaan hyväksyttiin eräs toinen kestikievarinpitäjä Bohus-läänistä nimenomaisella huomautuksella, että »heitä ei voida eikä tule pitää muina kuin perintötalonpoikina». V. 1765 Grandin oli jälleen pyrkimässä säätyyn, ja nyt hänet hyväksyttiin ilman huomautuksia.⁷ Valtiopäiväjärjestys kielsi äänioikeuden ja vaalikelpoisuuden niiltä, joilla aikaisemmin oli ollut jokin virka, mutta kun tällaisia henkilöitä jos-

⁴ *Mårtensson*, mt., s. 118, 128; *Olsson*, Riksdagsmannavalen, s. 54. Ks. edellä talonpoikaissäädyn kanta Riipin edustusalueen velvoituksista, s. 68—69.

⁵ *Olsson*, mt., s. 58—59.

⁶ Argillanderista tarkemmin, ks. jäljempänä, s. 126—129.

⁷ *Olsson*, mt., s. 96—98.

kus tuli säätyyn, ratkaisu saattoi riippua aivan poliittisistakin syistä. Vv:n 1771—1772 valtiopäiviltä käännytettiin Johan Ottosson Agorell, joka oli ollut useissa eri viroissa. Hänen diskvalifiointinsa oli siten perusteltua, mutta merkittävää on, että hän oli ollut vv:n 1769—70 valtiopäivillä, jolloin hänen kelpoisuutensa ei kiinnitetty mitään huomiota. Tämä johtui selvästikin puoluesyistä, sillä Agorell oli varma hattu.⁸ Valtiopäivillä 1769—70 taas diskvalifioitiin myssypoliitikko Josef Hansson ainiaaksi, mutta seuraavilla valtiopäivillä hänet valittiin puhemieheksi.⁹

Äänioikeuden ja vaalikelpoisuuden perusteiden kiinteyttämiseksi ja säädyn koko valtiopäivätoiminnan muotojen täsmentämiseksi näillä kauden viimeisillä valtiopäivillä laadittu vaalijärjestysehdotus myönsi äänioikeuden valitsijamiesvaaleissa vero-, rälssivero- ja kruununtalonpojille, jotka asuvat pitäjässä ja jotka eivät ole aikaisemmin hoitaneet mitään virkaa eivätkä kuuluneet mihinkään toiseen säätyyn. Ehdotus asetti vaalintoimitsijat vastuuseen siitä, että kukaan äänioikeutta vailla oleva ei ole kokouksessa läsnä.¹⁰ — Maininta rälssiverotilaa viljelevän talonpojan äänioikeudesta lienee johtunut edellä mainitun tunnetun talonpoikaisjohtajan Josef Hanssonin tapauksesta; hänet oli v. 1769 suljettu säädystä juuri sen vuoksi, että hän viljeli tällaista tilaa oman tilansa ohella.¹¹

Eri puolilla valtakuntaa käsitettiin äänioikeudenkin rajat luonnollisesti eri väljyydellä. Ruotsin sydänseutujen talonpojat olivat hyvin tarkkoja säätypuhtauden vaalijoita, kun taas valtakunnan syrjäseutujen talonpojat eivät niin suuria välittäneet siitä, oliko joku ehdottomasti puhdas talonpoika, *pur bonde*.¹²

Tämä piittaamattomuus säädyn puhtaudesta näkyy erittäin hyvin Suomen talonpoikien vaalitoiminnassa. Pohjanmaalla olivat pohjoisen tuomiokunnan vaalissa v. 1730 valitsijamiehinä mm. Kemin nimismies Sven Bogman ja Iin nimismies Johan Beck.¹³ Seuraavaan

⁸ *Olsson*, mt., s. 102—103.

⁹ *Malmström*, Sveriges politiska historia VI, s. 84, 220, 227; *Olsson*, mt., s. 99—100.

¹⁰ Vaalijärjestysehdotus, 4. §. *Brusewitz*, Frihetstidens grundlagar, s. 428.

¹¹ *Olsson*, mt., s. 53 + nootti I, s. 99—100.

¹² *Halila*, mt., s. 299—300.

¹³ *Topographica Pohjanmaa*, kansio 4; *Halila*, mt., s. 300.

vaaliin v. 1734 valittiin myös kaksi nimismiestä valitsijamiehiksi, samainen Beck Iistä ja Niklas Hällberg Limingasta. Hällberg ei kuitenkaan tavattoman tulvan johdosta päässyt vaalikokoukseen tulemaan, vaan lähetti valtakirjansa, pitäjän sinetin ja valitukset erään toisen valitsijamiehen mukana tuomarille. *Halila* on Pohjois-Pohjanmaan valtiopäivämiesvaaleja koskevassa tutkimuksessaan arvellut tämän johtuneen siitä, että Hällberg halusikin vapautua vastuusta ja välikädestä, johon toimiminen valitsijamiehenä ja valitusten puolustelijana kihlakunnan tuomarin luona olisi hänet saattanut. Kieltäytymisen tahallisuus onkin ilmeinen, sillä arvattavasti Hällberg olisi päässyt paikalle yhtä hyvin kuin muutkin valitsijamiehet. Hällbergin ilmoituksesta kirjeessään tuomarille, »koska tämä suuri ja epätavallinen tulva aiheuttaa minulle niin suuria ja vakavia esteitä», ei voi sanoa, tarkoittaako hän ensisijaisesti kulkuvaikeuksia vai tulvan aiheuttamaa tehtäviensä mahdollista lisääntymistä.¹⁴ V. 1751 Paltamon pitäjä nimitti toiseksi valitsijamiehekseen nimismies Kasper Cajanuksen sen vuoksi, että hänellä katsottiin olevan parhaat edellytykset esittää Kajaanin läänin erikoiset asiat tuomiokunnan rahvaanvalitukseen merkittäviksi.¹⁵ Saman pitäjän valitsijamiehenvaalissa v. 1755 olivat mukana kruununvouti, luutnantti Matias Castren ja kapteeni S. Appelgren, joilla, jos muodollisista vaatimuksista kiinnipidettiin, ei olisi luonnollisestikaan ollut mitään asiaa kokoukseen, mutta maanomistajina kumpikin katsottiin nyt äänioikeutetuksi. Castren oli sitä paitsi vielä Kajaanin pormestari, joten hänet olisi tullut ilman muuta diskvalifioida kaikesta vaaleihin liittyvästä toiminnasta.¹⁶

Säädyn puhtauden huomioon ottaminen muistettiin kyllä syrjäisellä Pohjois-Pohjanmaallakin, mikäli valituksissa tai valtiopäivämiehen valinnassa edut menivät ristiin valitsijamiesten kesken. Jos silloin voitiin viitata siihen, että vastapuolen miesten talonpoikaisuus oli kyseenalainen, ei tätä mahdollisuutta jätetty käyttämättä. Niinpä Sotkamon pitäjäläiset valittivat v. 1734 kihlakunnantuomarille, että »niin valtiopäivämiehenvaalissa kuin valtiopäiväasioiden käsittelyssä-

¹⁴ Topographica Pohjanmaa, kansio 4; *Halila*, mt., s. 301.

¹⁵ Topographica Pohjanmaa, kansio 2; *Halila*, mt., s. 301.

¹⁶ *Halila*, mt., s. 301; *Sama*, Pohjois-Pohjanmaa ja Lappi, s. 163–164.

kin on loukattu Kuninkaallisen Majesteetin valtiopäivä- ja muita asetuksia». Kirjeessä kerrotaan, että kun valtiopäiväkutsu oli saapunut pitäjään ja se oli kuulutettu kirkossa, vänrikki Petter Kindman oli heti kutsuttanut seurakuntalaisia pappilaan; mutta näitä oli siellä ollut kovin vähän ja hekin asukasoikeutensa vasta saaneita (immitterade) nuoria miehiä, ei yhtään »vanhempaa ja ymmärtäväistä», paitsi lautamies Matti Piirainen. Piirainen »melkein pakotettiin» sitten muutamaa päivää myöhemmin lähtemään Paltamon nimismiehen-taloon, missä laadittiin Kajaanin läänin nimissä valituksia. Kokouksessa olivat mukana Kindman, kruununvouti M. Castren, nimismies Alex. Cajanus, kihlakunnankirjuri M. Strömmer, pitäjänkirjuri E. Svahn ja nimismies J. Schroderus. Sotkamolaiset katsoivat Kindmanin menetelleen vastoin asetuksia ja valtiopäiväjärjestystä — »Kindman omistaa vain ½ manttaalin tilan, mutta Sotkamossa on yli 200 savua» . . . »Kindmanin järjestämän kokouksen vuoksi ei nyt voitu lähettää täältä ketään kihlakunnantuomarin määräämälle vaali-paikalle Oulun Laanilaan kuten oli ollut aikomus». Kirjeessä täh-dennettiin vielä lopuksi sitä, ettei Kajaanin lääni halua mitään omaa edustajaa, koska v:n 1723 valtiopäivämiehelle on vieläkin maksetta-va silloisista herrainpäivärahoista. Sotkamon kirkkoherra Abraham Sadenius valitti omassa kirjeessään tuomarille, että virkamiehet häikäilemättömästi painostivat rahvasta omien mielipiteidensä puolelle. Kun valituksista tärkein koski papin saatavia, oli Sadeniuksen suut-tumus tietenkin ymmärrettävää, ja ne talonpojat, jotka olivat Kind-manin ja muiden säätyläisten mukana, luonnollisesti taas hyvin kä-sittivät, mitä voimanlisää säätyläisten mukaantulo heille merkitsi.¹⁷ Kummallakin riitapuolella oli tässä tapauksessa siten muunsäätyisiä, joilla ei olisi pitänyt olla osaa koko asiassa.

Kuten Pohjois-Pohjanmaalla niin myös Etelä-Pohjanmaalla ovat talonpoikaissäätyyn kuulumattomat olleet mukana säädyn vaalitoi-missa. Pietarsaaren pitäjänedustajan Paavali Bonden lähettämisessä ja hänen edustajaksi kelpaavuuttaan puolustamassa oli mukana pitä-jänkirjuri Anders Cederberg, jonka osuus ilmeisesti ei jäänyt rah-

¹⁷ Topographica Pohjanmaa, kansio 4; *Halila*, Talonpoikaissäädyn valtiopäivämiesvaalien menetelmistä, s. 300–302.

vaan pyynnöstä suoritettuun vaalivalituksen kirjoittamiseen.¹⁸ V:n 1746 vaalissa oli valitsijamiehenä myös Ilmajoen nimismies Juho Rein.¹⁹

Samoin oli Piikkiön ja Halikon tuomiokunnanvaalissa v. 1734 mukana neljä nimismiestä. Vaalia tutkinut *Innamaa* huomauttaa, että katsomukset eivät läten vastanneet lain määräystä, mutta oli luonnollista, että maanomistaja-nimismies, joka ei saanut ääntään kuuluville muissa säädyissä, liittyi talonpoikiin.²⁰ Liittymisen halua ei kyllä sovi epäilläkään, mutta erikoisuus on siinä, että talonpojat hyväksyivät nämä nimismiehet mukaansa sellaisillakin rintamailla kuin Varsinais-Suomen pitäjissä. Edelleen, Lapveden ja Kymin tuomiokunnan vaalissa v. 1738 olivat paikalla valitsijamiehinä »entinen varusmestari Yrjö Hoffman» ja Haminan entinen porvari ja raati-mies Johan Ursinus. Seuraavassa vaalissa v. 1740 mainittu Hoffman valittiin valtiopäivämieheksikin.²¹ Ahvenanmaalla valitsijamiehenä v. 1769 taas oli kruununluotsi Lauri Niilonpoika Sundista ja seuraavassa vaalissa Antti Antinpoika Saltvikista.²²

Kun valitsijamiehet valittiin yleensä kirkkoherran johtamissa pitäjänkokouksissa, joissa pitäjien säätyläiset tavallisesti olivat aktiivisina mukana²³, ovat he varmaan olleet silloinkin mukana, kun niissä on valittu valitsijamiehiä ja käsitelty valituksiin tulevia asioita. On todettavissa, että ainakin silloin, kun valitsijamiehen vaali on muuttunut valtiopäivämiehen vaaliksi päätettäessä lähettää pitäjänedustajia valtiopäiville, joko kirkkoherra tai kappalainen on ollut päätöstä tehtaessä mukana, kuten Liperissä v. 1738²⁴, Pielisjärvellä v. 1778 ja v. 1789²⁵, tai joku muu rahvaaseen kuulumaton, kuten

¹⁸ Bonden valtikirjassa jo Cederbergin selitys, miksi pitäjänedustaja on välttämätön, huomautukset vaalia vastaan, Tps.ark. 1738—1739, vol. 8, f. 557—559. RVA.

¹⁹ Vaaliprk. 1746, Tps.ark. 1740—41, vol. 11, f. 887—890. RVA.

²⁰ *Innamaa*, mt., s. 198—199.

²¹ Vaaleista tarkemmin ks. s. 154—155.

²² Kansio »Riksdagsmannavalen på Åland», näiden vuosien vaalipöytäkirjat. VA.

²³ *Juva, Mikko*, Varsinais-Suomen seurakuntaelämää, s. 162—163; *Huttunen*, mt., s. 89—91.

²⁴ Ks. edellä, s. 54—55.

²⁵ *Paloposki*, mt., s. 426—427; *Jutikkala*, Suomen talonpojan historia, s. 264.

pitäjänkirjuri Pietarsaareissa v. 1738.²⁶ V. 1800 pidetyssä Leppävirran pitäjänkokouksessa, jossa valittiin valitsijamiehiä, taas oli läsnä »pitäjän kunnioitettavia jäseniä, sekä maata omistavia säätyläisiä että talonpoikia».²⁷ Kun välittömät tiedot valitsijamiehiä nimittäneiden kokousten kokoonpanosta ovat niukkoja, on syytä ottaa huomioon nämä vapaudenajan jälkeisenkin kauden tapaukset. Ne viittaavat samaan säätyläisten lukuisuuteen valitsijamiesvaaleissa kuin osoittavat Pohjanmaan tapaukset. On myös muistettava, että virkamiehiä ja herrasmiesmaanviljelijöitä on ollut valtiopäivämiehinäkin, joten olisi kovin outoa, jos he olisivat pyrkineet pysymään ja heidät olisi koettu pitää valitsijamiesvaalien ulkopuolella.

Kun Paltamon pitäjäläiset arvelivat v. 1751 nimismiehellään olevan parhaat mahdollisuudet rahvaanvalituksensa esittämiseen vaalikokouksessa, ei se suinkaan ollut mikään sattumanvarainen arvelu, sillä tehtävä vaati juuri pitäjän asioiden hyvää tuntemusta ja »vanhempia ja ymmärtäväisiä miehiä». Leppävirralla v. 1789 valitsijamiehiä valitsevassa pitäjänkokouksessa oli samoin lautamiehiä, ja »pitäjäläiset antoivat yksimielisen luottamuksensa lautamies Juhana Nikkiselle ja talonpoika Juhana Konttiselle».²⁸ Samoin on Pohjois-Pohjanmaalla ollut koko kauden ajan runsaasti lautamiehiä vaaleissa valitsijoina.²⁹ Etelä-Pohjanmaan vaalissa v. 1742 oli 12 valitsijamiehestä lautamiehiä 8 ja seuraavassa vaalissa v. 1746 24 valitsijamiehestä lautamiehiä 11.³⁰ Ryhtymättä tässä kaikkia tapauksia tarkemmin esittämään voidaan todeta lautamiesvalitsijamiehiä olleen esimerkiksi Ahvenanmaan vaaleissa³¹, Ylä-Satakunnan sekä Porvoon

²⁶ Ks. edellä, s. 58.

²⁷ Leppävirran pitäjänkokous 9. 2. 1800. Muistiinpanot Leppävirran pitäjänkokousten pöytäkirjoista on kirjoittajan käyttöön luovuttanut fil. tri *Kaarlo Wirlander* Savon Historian Työvaliokunnan kokoelmista.

²⁸ Suur-Savon rahv.val. 1723, RVA, valokuvajälj. R 5: 3626–3627. VA. Leppävirran pitäjänkokous 1. 1. 1789. Ks. myös *Paloposki*, mt., s. 422–423.

²⁹ *Halila*, Talonpoikaissäädyn valtiopäivämiesvaalien menetelmistä, s. 309–312.

³⁰ Vaaliprk. 1742, Tps.ark. 1742–43, vol. 6, f. 340–342; Jätkimmäinen vaaliprk. 1746, Tps.ark. 1740–41, vol. 11, f. 887–890. RVA.

³¹ Ahvenanmaan vaaliprk:ja, kansio »Riksdagsmannavalen på Åland». VA.

ja Kymin tuomiokunnissa v. 1771³² ja Raaseporin tuomiokunnan vaalissa v. 1778.³³ Mitään sellaista lautamiehiä kohtaan tunnettua epäluuloa, jota Ruotsissa joskus esiintyi, ei Suomessa ole voitu todeta kuin kahdessa tapauksessa. V. 1771 Pohjois-Pohjanmaalla edustajasta kiisteläessä huomautettiin, että vastapuolen ehdokas oli saanut vain lautamiesten äänet.³⁴ Tapaus on ilmeisesti asetettava vaalissa kuumenneiden mielialojen hetkelliseksi ilmaukseksi eikä periaatteelliseksi lautamiesvastaisuudeksi. Toinen tapaus on Ahvenanmaan vaali v. 1769, jolloin Jomalan pitäjistä oleva Markus Markuksenpoika oli ennen vaalia kulkenut ympäri pitäjiä ja kehottanut rahvasta olemaan valitsematta lautamiehiä. Hänen kylvönsä kantoikin niin paljon hedelmää, että Hammarlandin pitäjässä, mistä valitsijamieheksi oli jo valittu eräs lautamies, suoritettiin uusi vaali ja valittiin tehtävään tavallinen talonpoika. — On ilmeistä, ettei tätä kiihotuksen tuottamaa Ahvenanmaan tapausta voi ollenkaan yleistää muuhun Suomeen.

Enemmän kuin lautamiehet erosivat pitäjien tavallisesta talonpoikaistyyppistä ratsutilalliset suuremman varakkuutensa vuoksi. Äänioikeutettuja he luonnollisesti olivat, joten mikään ei estänyt valitsemasta heitä valitsijamiehiksi ja valtiopäivämiehiksi, ja usein he ovat sellaisina toimineetkin, mutta juuri heidän talonpoikaisuudesta poikkeavuutensa on sitten itse vaalikokouksissa tuonut joskus hankauksenaiheen heidän ja tavallisten ruotutalonpoikien välille.³⁵

Niukasti säilyneet tiedot kuitenkin osoittavat jokseenkin selvästi, että äänioikeuden määrittely ei Suomessa yleisesti ollut niin jyrkkä kuin Ruotsissa ja että valitsijamiehiä valittaessa esiin tuleva kysymys äänioikeuden ulottumisesta joihinkin palkannauttijiin tai herrasmiesmaanviljelijöihin ratkaistiin luottamusksymyksenä. Jos valitsijamiesvaalissa oli mukana näitä muodollisesti toisensäätyisiä maanvil-

³² Ylä-Satakunnan vaaliprk. 1771, Ikaalinen 128, f. 728—735. TMA, Porvoon ja Kymin vaaliprk. 1771, Porvoo 29, f. 99—116, VA; ks. *Nyberg*, *Sibbo sockens historia II*, s. 96—97.

³³ Valitsijamiesvaaliprk. Vihdistä, Vihdin KA, II, Ca:1. VA.

³⁴ *Olsson*, *Bondeståndet under den tidigare frihetstiden*, s. 53; *Sama*, *Riksdagsmannavalen*, s. 109; *Halila*, *mt.*, s. 303—304.

³⁵ Ratsutilallisten ja ruotutalonpoikien välisestä riidoista edustuksessa, ks. jäljempänä s. 175—176.

jelijöitä, ei heidän säätyläisyytensä sellaisenaan herättänyt huomiota eikä heitä ilman muuta asemansa vuoksi poistettu kokouksesta. Kun valitsijamiehen tehtävä oli luottamustehtävä, saattoi tämä luottamus yhtä hyvin kohdistua säätyläisiinkin, varsinkin kun joskus näytti siltä, että heillä kenties olisi paremmat edellytyksetkin toimia esimerkiksi valituksen perille saattamisessa. Heidän vaikutuksensa ei rajoittunut yksinomaan tähän tehtävään. Pohjois-Pohjanmaalla he tosin usein olivat vain neuvottelevina edustajina vaalikokouksissa ³⁶, mutta muualla he yleensä näyttivät kyllä osallistuneen kokouksen muidenkin asioiden käsittelyyn.

3. VAALIKOKOUKSEN AIKA JA PAIKKA

a. Vaalikokouksen aika

V:n 1723 valtiopäiväjärjestys määräsi valtiopäivät kokoontumaan joka kolmantena vuonna tammikuun puolivälissä. Kutsu valtiopäiville tuli lähettää syyskuun puolivälissä ja kuuluttaa kaikissa kirkkoissa. Kutsun ja valtiopäivien kokoontumisen väliaikaa voitiin lyhentääkin, mikäli erikoiset syyt vaativat.¹ Aikaisemmin oli jo annettu v:n 1719 rahvaan yleisen valituksen resoluutiossa lupaus, että »Kuninkaallinen Majesteetti tulee huolehtimaan valtiopäiväkutsun antamisesta niin ajoissa, että kihlakunnantuomareilla ja rahvaalla on riittävästi aikaa valita herrainpäivämiehensä, laatia valituksensa ja suorittaa muut asetusten mukaiset toimenpiteet».²

Näiden säännösten nojalla näytti olevan riittävästi aikaa kaikkien vaalivalmistelujen suorittamiseen Suomessakin, mihin kutsu luonnollisesti saapui hieman myöhemmin kuin Ruotsin lääneihin. Usein kuitenkin valtiopäiväjärjestyksen mainitsemat neljä kuukautta supistuivat lyhyemmäksi ajaksi, tosin silloinkaan valtiopäi-

³⁶ Ks. *Halila*, mt., s. 315.

¹ 1723 VPJ, 1. ja 2. §, *Brusewitz*, mt., s. 233.

² Rahv. yl. val. res. 1719, 37. §, *Modée*, Utdrag I, s. 101.

väjärjestyksen kirjainta loukkaamatta, mutta kuitenkin tuottaen harmia Suomen vaaliyhteisöille. Muutamat esimerkit vaalitoiminnan kulusta havainnollistavat asiaa hyvin.

V:n 1723 valtiopäiväkutsu on päivätty Tukholmassa 3. 10. 1722. Valtiopäivien tuli alkaa 16. 1. 1723. Kutsu saapui Turkuun 25. 10. ja toimitettiin samana päivänä maistraatille, kihlakunnantuomareille ja nimismiehille.³ Helsinkiin kutsu saapui 27. 10. ja toimitettiin samoin heti läänin asianomaisten tiedoksi.⁴ Pohjanmaa sai kutsun 31. 10., ja maaherra ilmoitti kirjeessään 2. 11. toimittaneensa sen jo kaikkien asianomaisten tiedoksi. Samalla maaherra ilmoitti lähettäneensä myös kutsuun liitetyn ohjeen siitä, mitä asioita ei saa ottaa valtiopäivävalituksiin.⁵

Maaherrojen kirjeissään mainitsemien toimenpiteiden varhaisuuden johdosta olisi suomalaisille talonpojille pitänyt jäädä hyvää aikaa suorittaa vaalit. Myöhempiä valtiopäiviä ja niihin valmistautumista ajatellen olisi näiden valtiopäivien vaalit pitänyt suorittaa arviolta marraskuun lopulla ja niitä edeltävät valitsijamiesten vaalit joskus marraskuun alkupuolella. Nyt kuitenkin jostain syystä kaikki vaalit on suoritettu vasta aivan joulukuun lopulla. Valtakirjojen ja valitusten päiväysten mukaan Ylä-Satakunnan vaali pidettiin Pirkkalassa 18. 12.⁶ Sääksmäen vaali Akaassa 22. 12.⁷ Kymin ja Lapveden kihlakuntien vaali Pyhtäällä 31. 12.⁸ Porvoon ja Hollolan vaali Helsingin pitäjässä 15. 12.⁹ Suur-Savon vaali Mikkelissä 22. 12.¹⁰ Pien-Savon vaali Rantasalmella 24. 12.¹¹ Pohjanmaan eteläisen tuomiokunnan vaali samana päivänä ja pohjoisen

³ T. ja P. I:n maaherra K. M:lle 25. 10. 1722, vol. 17, RVA. Filmi 45. VA.

⁴ U. ja H. I:n maaherra K. M:lle 27. 10. 1722, vol. 10, RVA. Filmi 18. VA.

⁵ Pohj. I:n maaherra K. M:lle 2. 11. 1722, vol. 9, RVA. Filmi 63. VA. Valtiopäiväkutsujen mukana maaherroille lähetetyistä valituksista koskevista ohjeista, ks. lukua rahvaanvalituksista.

⁶ Ylä-Satakunnan rahv.val. 1723. RVA. Valok.jälj. R. 4: 3225. VA.

⁷ Sääksmäen rahv.val. 1723. RVA. Valok.jälj. R. 5: 4256. VA.

⁸ Kymin ja Lappeen rahv.val. 1723. RVA. Valok.jälj. R. 7: 5811. VA.

⁹ Porvoon ja Hollolan rahv.val. 1723. RVA. Valok.jälj. R. 7: 6112. VA.

¹⁰ Suur-Savon rahv.val. 1723. RVA. Valok.jälj. R. 5: 3626–3627. VA.

¹¹ Pien-Savon rahv.val. 1723. RVA. Valok.jälj. R. 7: 6228. VA. Valtiopäivämies Heikki Makkosen valtakirjassa sama päivä.

tuomiokunnan vaali päivää aikaisemmin, 23. 12.¹² Tällöin, vaalien pitämisen aikaan, olisi valtiopäivämiesten pitänyt olla jo matkalla Tukholmaan voidakseen olla ajoissa perillä. Mistä viivytty johtui, ei käy selville mistään lähteistä, mutta mahdollisesti se johtui tottumattomuudesta vaalien järjestelyissä. Ylemmän byrokratian syytä se ei ollut, kuten käy ilmi kutsujen lähettämisaajoista ja myös siitä, että ainakin Uudenmaan-Hämeen maaherralla oli käsitys, että vaalit oli suoritettu jo paljon aikaisemmin, kuin oli laita. Kirjeessään tammi-kuun alkupuolella maaherra mainitsee, että hän oli kehottanut valtiopäivämiehiä lähtemään hyvissä ajoin matkaan ja osa olikin matkustanut, hänen tietämänsä mukaan, jo joulukuun puolivälissä, osa joulukuun lopulla. Elleivät he olisi määräaikana perillä, ei maaherra voi olettaa muuta, kuin että he ovat joutuneet vastatuuleen Ahvenanmerellä tai heillä on ollut jäästeitä.¹³ On ilmeistä, että maaherra on saanut tiedon ensimmäiseksi Helsingin pitäjässä 15. 12. pidetystä Porvoon ja Hollolan kihlakuntien vaalista ja ehkä tämän perusteella arvellut muutkin vaalit pidetyiksi ajoissa. Savonlinnan ja Kyminkartanon läänin maaherra ilmoitti samoihin aikoihin, että hän on kaikin tavoin huolehtinut valtiopäivämiesten matkaan lähettamisestä.¹⁴ Tämän läänin miehet ehtivätkin ajoissa valtiopäiville, mutta sen sijaan Turun ja Porin ja Uudenmaan-Hämeen lääneistä ei ollut saapunut ketään Tukholmaan vielä 26. 1. 1723. Koska jälkimmäisen läänin miehet saapuivat, ei käy ilmi pöytäkirjoista, mutta Turun ja Porin läänin »hyvät miehet» ilmoittautuivat vasta 8. 2. 1723. Syyksi myöhästymiseensä he kertoivat joutuneensa merihätään.¹⁵

Suomalaisten myöhästyminen lienee ollut synnä siihen, että v:n 1726 valtiopäiväkutsun mukaan liitettiin määräys, että valtiopäivämiesten on oltava Tukholmassa jo 1. 9. 1726, vaikka valtiopäivät alkavatkin vasta seuraavana päivänä. Päätös valtiopäivien koolle kut-

¹² Päivämäärät valtakirjoista. Kaikkien muiden edustajien valtakirjat puuttuvat paitsi Pien-Savon ja Pohjanmaan. Vrt. *Mårtensson*, mt., s. 32–35, 38.

¹³ U. ja H. I:n maaherra K. M:lle 9. 1. 1723, vol. 10. RVA. Filmi 18. VA.

¹⁴ S. I. ja K.k. I:n maaherra K. M:lle 11. 1. 1723, vol. 1. RVA. Filmi 29. VA.

¹⁵ Tps. 16. 1. ja 8. 2. 1723, *Landahl*, mt. 1, s. 101–102, 110.

sumisesta tehtiin vasta 22. 6. 1726.¹⁶ Aikaa oli siten melko niukalti, kutsu oli Uudenmaan-Hämeen läänissä 4. 7.¹⁷ ja Pohjanmaalla 5. 7.¹⁸ Myöhäisin vaali lienee ollut Pohjanmaan pohjoisen tuomiokunnan vaali 28. 8. 1726.¹⁹ Valitulla Heikki Mankisella ei varmasti ollut mahdollisuuksia päästä Tukholmaan valtiopäivien alkamispäiväksi, mutta kun itse työskentely alkoi vasta 10. 9., jolloin pidettiin avajaiset, ehti tämäkin suomalainen 12. 9. muiden mukana jättää valtakirjansa.²⁰ Ainoa huomattavasti myöhästynyt edustaja oli Suur-Savon Juhani Kelkka, jonka vaali pidettiin Mikkelissä jo 15. 8., mutta joka saapui vasta 26. 9. säätyyn. Mitään syytä myöhästymisensä hän ei esittänyt.²¹

Kutsu 16. 1. 1731 alkaville valtiopäiville sen sijaan on päivätty jo puoli vuotta aikaisemmin, 22. 6. 1730. Se saapui Turkuun 11. 8.²², Helsinkiin 13. 8. ja lähetettiin sieltä samana päivänä läänin asianomaisten tiedoksi ja noudatettavaksi.²³ Korsholmaan se saapui 27. 8. 1730.²⁴ Vaaleja pidettiin pitkin syksyä, toiset jo hyvissä ajoin, mutta muutamat vasta joulukuussa. Myöhäisimmät vaalit olivat, mikäli valtakirjan päiväys on vaalipäivä, Hollolan alisen kihlakunnan vaali 30. 12. 1730 Lammin kirkonkylässä²⁵ ja Ahvenanmaan vaali 8. 1. 1731 Jomalassa.²⁶ Edellisen vaalin myöhäisyys lienee johtunut siitä, että tuomiokunnan kaikki kolme kihlakuntaa, Hollolan ylinen ja alinen sekä Porvoon kihlakunta, valitsivat jokainen omissa

¹⁶ *Malmström*, Sveriges politiska historia I, s. 483–484.

¹⁷ U.-H:n I:n maaherra K. M:lle 4. 7. 1726, vol. 10, RVA. Filmi 19, VA.

¹⁸ Pohj. I:n maaherra K. M:lle 13. 7. 1726, vol. 9, RVA. Filmi 63, VA.

¹⁹ Heikki Mankisen valtakirja, Tps.valtakirjat, 1726. RVA.

²⁰ Tps. 12. 9. 1726, *Landahl*, mt. 1, s. 335.

²¹ Tps. 26. 9. 1726, *Landahl*, mt. 1, s. 358–359. Päiväys rahvaanvalituksen lopussa, Suur-Savon rahv.val. 1726, RVA. Valok.jälj. R. 5: 3630. VA. Valtakirjassa ei päiväystä.

²² T. ja P. I:n maaherra K. M:lle 11. 8. 1730, vol. 19, RVA. Filmi 46, VA.

²³ U.-H. I:n maaherra K. M:lle 14. 8. 1730, vol. 11, RVA. Filmi 69, VA.

²⁴ Pohj. I:n maaherra K. M:lle 27. 8. 1730, vol. 10, RVA. Filmi 64, VA.

²⁵ Kustaa Keskivarin valtakirja. Valtakirjan päiväys ei aina ehdottomasti osoita vaalipäivää, esim. Piikkiön ja Halikon vaali v. 1740; vaali Perniön käräjillä 1. 10. 1740 (Konseptituomiokirja, TMA), valtakirja päivätty Halikon ja Uskelan käräjäpaikalla Lopella 23. 10. 1740.

²⁶ Heikki Kallenpojan valtakirja, Tps.valtakirjat 1731, RVA.

kokouksissaan oman valtiopäivämiehensä. Porvoon kihlakunnan vaali oli ollut 12. 10. ja Hollolan yllisen vaali 3. 11.²⁷ Sen sijaan ei ole arvioitavissa, mistä syystä Ahvenanmaan vaali pidettiin niin myöhään kuin pidettiin. Sekä Hollolan alisen Kustaa Keskivari että Ahvenanmaan Heikki Kallenpoika saapuivat valtiopäiville lähes kuukauden myöhästyneinä. He jättivät valtakirjansa vasta 13. 2. 1731. Samalla kertaa otettiin säätyyn Elvsborgin läänistä myöhästyneenä saapunut ruotsalainenkin. Mitään syytä myöhästymiseensä ei kukaan ilmoittanut.²⁸

Seuraavienkin valtiopäivien valmisteluja haittasi Suomessa kiire. Kutsu on päivätty 26. 2. 1734 ja valtiopäivien tuli alkaa 15. 5. Turun lääninkansliaan kutsu saapui 13. 3. ja lähetettiin samana päivänä läänein. Piikkiön ja Halikon kihlakunnantuomari Abraham Paalen sai kutsun 20. 3. Perniön käräjille ja toimitti sen seuraavana päivänä kirkoissa kuulutettavaksi. Vaalikokouksen hän määräsi pidettäväksi 2. 4.²⁹ Monet vaalit suoritettiin kuitenkin vasta huhtikuun lopulla, esimerkiksi Sääksmäen vaali 22. 4.³⁰ ja Pien-Savon vaali 26. 4.³¹

Kun v:n 1734 valtiopäivien lopulla keskusteltiin seuraavien valtiopäivien kokoontumisajasta, määrättiin se samaksi kuin näiden valtiopäivien, toukokuun puolivälin tienoksi 1738, koska tämä sopi suomalaisille paremmin kuin ensin ehdotettu tammikuun puoliväli, jolloin yleensä vallitsi kelirikko.³² Ruotsissa ei siis aina olankohauksella sivuutettu suomalaisten valtiopäivämiesten ylimääräisiä käytännöllisiä vaikeuksia.

Voidaankin todeta, että valtiopäivistä 1738–39 alkaen aikaa yleensä on ollut riittävästi vaalijärjestelyihin käytettävissä.³³ V. 1755

²⁷ Juho Forsiuksen ja Kustaa Saxlinin valtakirjat. Tps.valtakirjat. 1731. RVA.

²⁸ Tps. 13. 2. 1731, *Landahl*, mt. 2. s. 26–27.

²⁹ *Immamaa*, Vuoden 1734 valtiopäivämiehen vaali, s. 195–196.

³⁰ Päiväys rahvaanvalituksen lopussa. RVA. Valok.jälj. R. 5: 4288. VA. Valtakirjassa sama päiväys.

³¹ Kuten edellä, RVA. Valok.jälj. R. 7: 6325. VA.

³² *Landahl*, Inledning till Bondeståndets riksdagsprotokoll 3, s. 3.

³³ Seuraavat vaalipäivät valtakirjojen perusteella: Valtiopäiväkutsu 7. 11. 1738, kokoontuminen 15. 5. 1738, varhaisin vaali 28. 1. 1738 Oulun pohjoisessa voutikunnassa, myöhäisin Kymin ja Lappeen kihlakuntien vaali 24. 4. 1738. V.

valtiopäiväkutsu päivättiin 21. 4. ja valtiopäivien tuli alkaa 13. 10. 1755. Turun lääninkanslia toimitti kutsun läänin viranomaisille 5. 6.³⁴ Uudenmaan ja Hämeen lääninkanslia sai kutsun 5. 6.³⁵ ja Savonlinnan ja Kyminkartanon lääninkanslia 7. 6. toimittaen sen lääniin 14. 6.³⁶ Myös vaaleja pidettiin jo hyvissä ajoin: Piikkiön ja Halikon vaali 9. 8., Ylä-Satakunnan vaali 11. 8., Sääksmäen vaali 25. 8. ja Pien-Savon vaali jo 22. 7.³⁷

Tämän jälkeenkin on valtiopäiväkutsu annettu aina niin hyvissä ajoin, että vaalien pitämiselle olisi myös Suomessa tullut jäädä riittävästi aikaa.³⁸ Kuitenkin tiedetään, että Pohjois-Pohjanmaalla kiire haittasi ainakin kolmien vaalien pitoa.

1740 kutsu 14. 8., kokoontuminen 4. 12., varhaisin vaali 23. 9. Kymin ja Lappeen kihlakunnassa, myöhäisin Sääksmäen kihlakuntien vaali 31. 10. V. 1742 kutsu 29. 5., kokoontuminen 20. 8., varhaisin vaali 5. 7. Raaseporin kihlakunnassa, kaikki muutkin heinäkuussa paitsi Närpiön pitäjän edustaja Matti Smeds 4. 8. V. 1746 kutsu 9. 5., kokoontuminen 15. 9., varhaisin vaali 25. 6. Kymin ja Porvoon kihlakunnissa, myöhäisin valtakirja Maskun ja Mynämäen kihlakuntien edustajalle Antti Vähälälle päivätty Turussa 8. 9. Vaali suoritettu ilmeisesti jo aikaisemmin heinä—elokuussa, jolta ajalta useimmat valtakirjat. V. 1751 kutsu 14. 6., kokoontuminen 16. 9., varhaisin vaali 26. 7. Oulun pohj. ja etel. voutikunnissa, myöhäisin valtakirja Maskun ja Mynämäen kihlakuntien edustajalle Juho Paavolalle päivätty Turussa 2. 9. Vaali suoritettu luultavasti nytkin aikaisemmin, useimmat vaalit elokuussa. — Tietoja eri valtiopäivien vaalijärjestelyistä myös maaherrojen kirjeissä; rahvaanvalituksissa; kokoomassa Topographica Pohjanmaa; volyymissä »Kongl. Maj:ts Resolutioner . . . 1627—1771.» VA. Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan Saap. kirjeet 1738—1748; Mynämäen kruununvoudin Saap. kirjeet 1691—1762. TMA.

³⁴ Vehmaan ja Ala-Satakunnan tuomiokunnan Saapuneet kirjeet 1751—1780, Vehmaa 135. TMA.

³⁵ U. ja H. I:n maaherra K. M:lle 3. 7. 1755, vol. 19. RVA. Filmi 21. VA.

³⁶ S. I. ja K.k. I:n kanslia, KD 1755, Saap. kirjeet D: 1, 17 a. MMA.

³⁷ Päiväykset vastaavissa rahvaan valituksissa. Tps.ark. 1755—56, vol. 18. RVA. Filmi 343. VA. Valtakirjoissa samat päiväykset.

³⁸ U. ja H. I:n maaherra K. M:lle 21. 6. 1760, vol. 21. RVA. Filmi 22. VA. Turun lääninkanslian kirjeet Vehmaan ja Ala-Satakunnan tuomiokuntaan 19. 6. 1760, Vehmaa 135; Ylä-Satakunnan tuomiokuntaan samana päivänä, Saap. kirjeet 1758—1761, Ikaalinen 167. TMA.

V. 1760 lähetettiin valtiopäiväkutsu Tukholmasta 3. 6. Helsingistä lääninkansliasta lähti 21. 6. ilmoitus, että kutsu on toimitettu läänin virkamiehille. Turun lääninkanslia ilmoitti saman jo kahta päivää aikaisemmin, 19. 6.³⁹ Pohjanmaan lääninkanslia lähetti valtiopäiväkutsun 26. 6., siis noin viikkoa myöhemmin kuin Etelä-Suomessa oli tapahtunut. Pohjoisen tuomiokunnan tuomari Martin Polviander sai tätä koskevan kirjeen 7. 7., lähetti sen pitäjiin 9. 7. ja määräsi vaalin pidettäväksi 30. 7. Kun näiden kolmen viikon kuluessa asia olisi pitänyt kuuluttaa kaikissa kirkkoissa ja pitää sen jälkeen valitsijamiesten vaali ja laatia pitäjien valitukset, kävi aika liian vähäiseksi, ja Polviander huomautti siitä vaalipöytäkirjassa.⁴⁰ Kiire oli kuitenkin Polvianderin omasta hätäilystä johtunutta; vaali olisi voitu pitää elokuussa, kuten useimmissa Suomen kihlakunnissa tapahtui, jolloin pitäjillä olisi ollut aikaa riittävästi. Valtiopäivät nimittäin alkoivat vasta lokakuun 15 päivänä.

Seuraavissa vaaleissa postinkulun hitaudesta johtunut viivytyks aiheutti sen, että Paltamon pitäjäläiset eivät ollenkaan saaneet valitsijamihiään yhteiseen vaalikokoukseen Oulun Laanilaan. Paltamon nimismies G. Costiander sai Polvianderin 25. 9. 1764 lähettämään kirjeen vasta 15. 10. Kun Laanilan kokous oli 22. 10., ei ollut mahdollisuuksia saada pitäjänmiehiä kokoon ja valitsijamiestä kokoukseen. Kun valtiopäiväkutsu oli päivätty Tukholmassa 3. 9. ja Polviander sai maaherran 19. 9. päivätyn kirjeen 22. 9., oli kiire jälleen hänen hätäisyytensä syytä.⁴¹ Savonlinnan ja Kyminkartanon lääniin valtiopäiväkutsu saapui 12. 9. 1764 ja lähetettiin seuraavana päivänä tuomareille.⁴² Suur-Savon vaali pidettiin Mikkelin pitäjässä 27. 10.⁴³ Pitäjille on siis jäänyt aikaa hieman runsaammin kuin

³⁹ Valtakirjojen päiväysten mukaan.

⁴⁰ Oulun pohjoisen tuomiokunnan vaaliprk. 30. 7. 1760, Oulu 302 a. OMA. *Halila*, Talonpoikaissäädyn valtiopäivämiesvaalien menetelmistä, s. 332–333. Pöytäkirjan maininta, että maaherra sai kirjeen 3. 6., on erehdys. Sinä päivänä asia ratkaistiin Tukholmassa.

⁴¹ Oulun pohjoisen tuomiokunnan vaaliprk. 22. 10. 1764 + Costianderin kirjeen jäljennös samassa, Oulu 302 a. OMA. *Halila*, mt., s. 332–333.

⁴² S. I. ja K.k. lääninkanslia, Kirjekonseptit 13. 9. 1764, A III, 9. MMA.

⁴³ Rahvaan valitus, Tps.ark. 1765–66, vol. 32. RVA. Filmi 344. VA. — Näiden valtiopäivien edustajien valtakirjat ovat kadonneet paitsi neljän Ruotsin läänin edustajain osalta.

edellä käsitellyssä tapauksessa. Sen sijaan Porvoon ja Kymmin tuomiokunnan vaali on ollut jo melko pian, ilmeisesti 20.—21. 9.⁴⁴, mikä viittaa samanlaiseen tuomarin hätäilyyn, johon Polviander oli syylistynyt. V. 1771 Porvoon ja Kymmin kihlakuntien rahvas esitti tämän johdosta valituksenkin, jossa pyydettiin vaalille varaamaan enemmän aikaa.⁴⁵

Ennen kaikkea juuri tuomareista riippui vaalitoiminnan joustava kulku tältäkin osin. Tämä hyvin tulee näkyviin kauden viimeisissä vaaleissa Pohjois-Pohjanmaalla ja Länsipohjan pohjoisessa tuomiokunnassa. Valtiopäivät oli määrätty alkaviksi 13. 6. 1771. Edellisen tuomiokunnan vaalikokous oli Laanilassa 11. 5., jälkimmäisen tuomiokunnan vaalikokous Alatorniossa jo 20. 4. 1771, jonka vuoksi eräässä kappeliseurakunnassa ei siihen mennessä vielä ehditty kuuluttaakaan kokousta ja vielä vähemmän pitää valitsijamiesvaalia.⁴⁶ Yleensä Suomen edustajien vaalit pidettiin huhtikuun lopun — toukokuun aikana.⁴⁷

Erityisen kova kiire on vallinnut kustavilaisen ajan ensimmäisissä vaaleissa v. 1778. Kustaa III antoi valtiopäiväkutsun 9. 9. ja määräsi valtiopäivät alkaviksi jo 19. 10. Ainakin Ylä-Satakunnan vaalit on pidetty aivan valtiopäivien kynnyksellä, ehkä puolitoista viikkoa ennen niiden alkua.⁴⁸

Valtiopäiväkutsun antamisen ja valtiopäivien alkamisen välisen ajan oikeasta jakamisesta riippui vaaliorganisaation moitteeton toiminta — kutsu annettiin useimmiten tarpeeksi hyvissä ajoin. Mikäli järjestelmän aikataulu, joka riippui tuomareista, oli kehnosti suunniteltu, ei rahvaalla ollut tilaisuutta rauhassa suorittaa valitsijamiesvaaleja ja harkita valituksia. Porvoon ja Kymmin kihlakuntien rahvas

⁴⁴ Pyhtään—Elimäen käräjät 22. 9. 1764. Porvoon kihlakunnan tuomiokirja 1764, f. 437—438 v. VA.

⁴⁵ Ks. heti jäljempänä.

⁴⁶ *Halila*, mt., s. 333.

⁴⁷ Varhaisin Pien-Savon vaali 18. 4. 1771. Rantasalmella, myöhäisin Ahvenanmaan vaali 4. 6. 1771 Jomalassa. Valtakirjat; jälkimmäisestä myös vaaliptk., »Riksdagsmannavalen på Åland». VA.

⁴⁸ Satakunnan kihlakunnan kruununvoudin ark., Saapuneet kirjeet 1778, n:o 116. HMA. *Paltoposki*, Suomen talonpoikaissäädyn valtiopäivämiesvaalit, s. 92—93.

lausuikin v. 1771 toivomuksen, että kutsu valtiopäiville olisi toimitettava »niin aikaisin, että rahvas ehtii pitäjissä valita edustajansa vaaliin ja harkita niitä postulaatteja, jotka se haluaa valtiopäivillä esittää».⁴⁹ — Valituksen osoite tosin oli virheellinen, koska huomautus kohdistui valtiopäiväkutsun antajaan, joka ei ollut kiireen aiheuttaja. — Samoilla valtiopäivillä laatimassaan vaalijärjestyshdotuksessa sääty koetti tarkoin säännöksin parantaa menetelmää. Säännökset velvoittivat kihlakunnantuomarit kuuluttamaan valtiopäiväkutsun heti seuraavana sunnuntaina sen saapumisesta, ja valitsijamiesvaalit oli toimitettava kolmantena sunnuntaina tämän jälkeen, samana päivänä joka pitäjässä. Itse edustajanvaalin tuli tapahtua viimeistään kuukautta ennen valtiopäivien alkamista.⁵⁰ Nämä ehdotukset ovat tarkempia kuin edellä mainitussa rahvaanvalituksessa esitetyt, mutta sisällön yhteisyys osoittaa, että vaikutusyhteyskin on mahdollinen.⁵¹ Ehdotuksen toteuttaminen olisi jossain määrin korjannut suomalaisissa vaaleissa silloin tällöin ilmenneitä epäkohtia. Mainittua kuukauden pituista aikaa tosin ei voida pitää edustajaksi valitulle riittävänä, sillä suomalaisiltahan kului 2–3 viikkoa matkaan. On luonnollista, että talonpoika olisi tarvinnut viikkoa — kahta pitemmän ajan jättäessään tilansa ja viljelyksensä valtiopäivien keston, vapaudenajan kokemuksen mukaan yli vuoden pituiseksi ajaksi. Ahvenanmaalainen Juho Pekaipoika kieltäytyikin v. 1769 lähtemästä edustajaksi sillä perusteella, että katsoi taloutensa ja maanviljelyksensä kärsivän pitkästä poissaolosta. Useammallakaan tarjoamisella ei häntä saatu ottamaan tehtävää vastaan.⁵² Kuitenkin juuri ahvenanmaalaisilla oli parhaat mahdollisuudet käydä välillä Tukholmasta kotiseudullaan, muille suomalaisille se oli vaikeampaa. Ruotsalaiset tätä tapaa harrastivat useinkin.⁵³

⁴⁹ Rahv.val., 45. §, Tps.ark. 1771–72, vol. 26. RVA. Filmi 344. VA.

⁵⁰ Vaalijärjestyshdotus, I. §; *Brusewitz*, *Frihetstidens grundlagar*, s. 426–427.

⁵¹ Muista vastaavanlaisista asiayhtäläisyyksistä ks. s. 315–317.

⁵² Vaaliprk. 1769, »Riksdagsmannavalen på Åland». VA.

⁵³ Ks. jäljempänä lukua Valtiopäiväkaupunki ja valtiopäivien kesto.

b. Vaalikokouksen paikka

Vaalikokouksen paikan sai määrätä kihlakunnantuomari kokouskutsussaan; mitkään asetukset eivät siitä lausuneet sanaakaan. Niin ollen kihlakuntien ja tuomiokuntien omat olosuhteet ja vaalin suorittamiselle sattuva ajankohta saivat olla määräämässä, mihin kihlakunnantuomari kokouksen kutsui. Jos kärjäkierros sattui niihin aikoihin, jolloin vaalikin oli pidettävä, sopi tietenkin kätevästi yhdistää nämä toimitukset. Samoin on vaaleja pidetty kihlakunnantuomarien ja nimismiesten virkataloilla, pitäjäntuvilla, kestiekivareissa, jollakin tunnetulla ratsutilalla jne., siis kihlakuntien keskeisillä paikoilla, kuten luonnollista onkin.

Ahvenanmaan vaalit on pidetty vuodesta 1746 alkaen Jomalan pitäjässä kihlakunnantuomarin virkatalolla, vuoden 1730 vaali pidettiin saman pitäjän Öningebyssä, vuoden 1734 vaali »yleisessä lääninkokouksessa» (allmän landstämma) Finströmissä, vuoden 1738 vaali taas Saltvikin pappilassa.⁵⁴

Kihlakunnantuomareiden taipumus määrätä vaalikokous omaan asuinpitäjänsä kokoontuvaksi näkyy muualtakin Suomesta, Suur-Savosta ja Vähä-Savosta ⁵⁵, Etelä-Pohjanmaalta ⁵⁶ ja Pohjois-Pohjanmaalta.⁵⁷

Nimismiehen virkataloilla pidetyistä vaaleista mainittakoon esimerkkinä Häntälä Halikossa vv. 1726, 1734 ja 1760, Vista Paimiossa vv. 1751 ja 1764, Kytö Tammelassa v. 1726 ⁵⁸ Nybyn kestiekivari ja

⁵⁴ Vv:n 1730, 1734, 1738 ja 1746 vaaleista merkinnät valtakirjoissa, v:n 1731 ja sen jälkeisistä vaaleista vaalipöytäkirjoissa, kansio »Riksdagsmannavaten på Åland», VA.

⁵⁵ *Paloposki*, Savonlinnan ja Kyminkartanon läänin talonpoikien valtiopäiväedustus, s. 428—429.

⁵⁶ Vv:n 1742 ja 1746 vaalit pidettiin Uudenkaarlepyyn pitäjässä Veksalan tuomarinvirkatalolla, vaalipöytäkirjat: 1742, Tps.ark. 1742—43, vol. 6, f. 340—342; 1746, Tps.ark. 1740—41 (!), vol. 11, f. 887—890, RVA.

⁵⁷ *Halila*, mt., s. 297.

⁵⁸ Häntälässä ja Vistassa suoritettut vaalit pidettiin käräjien yhteydessä, ks. heti jäljempänä; paitsi Häntälässä v. 1760 ja Vistassa v. 1751 suoritettut vaalit, joista paikkamerkinnät valtakirjassa; Kydössä suoritettu vaali, Sääksmäen rahv. valitus 1726, RVA. Valokälj. R. 5: 4272, VA.

nimismiehen talo Karjaalla v. 1740.⁵⁹ Kestikievari taas on ollut vaali-paikkana esimerkiksi seuraavissa tapauksissa: Rahola Pirkkalassa ilmeisesti jo v. 1722, varmasti vv. 1726, 1730, 1734⁶⁰ ja Ronni Hol-lolassa v. 1764.⁶¹ Myös jokin tunnettu ratsutila on katsottu usein sopivaksi, esimerkiksi Mielola Pirkkalassa, missä pidettiin Ylä-Sata-kunnan vaalit vv. 1738, 1740, 1742, 1746, tai Rantajoki Tyrväässä, missä pidettiin vaalit vv. 1769 ja 1771.⁶²

Suomessa on talonpoikaissäädyn vaaleja pidetty usein myös kau-pungeissa. Lapveden ja Kymin kihlakuntien vaali v. 1726 oli Ha-minassa, Porvoon kihlakunnan vaali Porvoossa ja Vehmaan ja Ala-Satakunnan vaali tällöin ja myöhemminkin Raumalla. Pohjanmaan eteläisen tuomiokunnan vaaleja on pidetty Vaasassa, pohjoisen vaa-leja Oulussa.⁶³ Tuntuu erikoiselta, että talonpoikaiset valitsijamie-het kokoontuivat kaupunkiin pitämään vaalejaan, mutta ilmeisesti siinä ei nähty mitään kyseenalaista. Porvoon ja Kymin tuomiokun-nantuomari A. A. Ingnatius ilmoitti kirjeessään maaherralle v. 1751, että hän on määrännyt tuomiokunnan vaalikokouksen Porvooseen »tälläkin kertaa, koska se tuomiokunnan keskipisteenä on soveliain paikka».⁶⁴ Valtiopäiville kokoontunut talonpoikaissäätö sen sijaan alkoi tuntea epäluuloa vaalin kaupungissa pitämistä kohtaan, koska porvarit saattaisivat vaikuttaa silloin vaalin kulkuun. V:n 1772 vaali-järjestysehdotus kielsikin vaalin pitämisen kaupungissa, samoin vie-läpä majatalossa, tehdaspaikkakunnalla ja säätyläisen omistamassa talossa. Sopivina paikkoina pidettiin käräjäpaikkaa, pitäjäntupaa ja

⁵⁹ Paikkamerkintä valtakirjassa. RVA.

⁶⁰ Paikkamerkinnät Ylä-Satakunnan rahvaanvalituksissa, 1722, 1726, 1731, 1734. RVA. Valok.jälj. R. 4: 3225, 3233, 3246, 3254. VA.

⁶¹ Sysmän ja Iitin rahv.val. 1765, Tps.ark. 1765–66, vol. 32. RVA. Filmi 344. VA.

⁶² Paikkamerkinnät valtakirjoissa. Viimeksi mainitusta vaalista myös ptk., Ylä-Satakunnan tuomiokunnan Katselmuspöytäkirjoja 1768–87. TMA. Ranta-joen ratsutilalla pidettiin muitakin kihlakunnan yleisiä kokouksia, esim. v. 1761 suostuntaveron taksoitus, Ylä-Satakunnan tuomiokunnan ark., Saap. kirjeet 1738–1761. TMA.

⁶³ Paikkamerkintöjä valtakirjoissa; *Jutikkala*, Suomen talonpojan historia, s. 263. *Halila*, mt., s. 331.

⁶⁴ S. I. ja K.k. lääninkanslia, Saap. kirj., D-I, 13. b. MMA.

keskellä vaalipiiriä olevaa talonpoikaiskylää. Vaalipaikka ei saanut olla puolta peninkulmaa lähempänä kaupunkia tai majataloa.⁶⁵ Suomessa perinteellisiksi tulleista vaalipaikoista tämä määräys olisi kieltänyt siis hyvin monet⁶⁶ ja varmaankin ilman, että suomalaiset talonpojat olisivat tajunneet, miksi ne oli kielletty. Vielä v:n 1771 vaaleistakin oli muutamia pidetty tällaisilla kyseenalaisilla paikoilla.⁶⁷

Käräjillä pidettiin vaaleja usein, mikäli niiden pitoajat sattuivat samoille viikoille, vaikka on samalla myös todettava, etteivät tuomarit suinkaan aina toimituksia näin järjestäneet; käräjiä pidettiin tavanomaisen aikataulun puitteissa ja vaali sovitettiin joksikin välipäiväksi. Tässä mainittakoon vain muutamia tapauksia.

Piikkiön ja Halikon vaalit on suoritettu käräjillä v. 1726 ja v. 1734 Häntälän nimismiehentalossa Halikossa sekä v. 1740 Perniössä syyskäräjillä.⁶⁸ Saman tuomiokunnan vaali v. 1764 pidettiin Paimiossa Vistan nimismiehentalossa samaan aikaan kuin käräjät, mutta niistä kokonaan crossa. Vaalin toimitti tuomiokunnan vakinainen tuomari J. J. Sacklen ja hovioikeuden määräämä sijainen piti käräjät. Käräjäpöytäkirja mainitsee, että tuomari on vapautettu käräjienpidosta herrainpäivämiehenvaalin ja yksityisten asioiden vuoksi.⁶⁹ Ei liene mikään sattuma, että kun Sacklen on pyytänyt toisesta tehtävästä vapautusta, niin se tehtävä, jonka hän otti suorittaakseen, oli juuri vaalin toimittaminen. On nimittäin ilmeistä, että tuomarit vaaleja suorittaessaan olivat valitsijoina toimivien talonpoikien käsityksen mukaan ikään kuin luottamushenkilön asemassa eivätkä suorittaneet tehtävänsä yksistään persoonattoman *ex officio*-määräyksen perusteella. Tämänlaatuisen suhteen vallitsemiseen viit-

⁶⁵ Vaalijärjestyschdotus, I. §. *Brusewitz*, mt., s. 427.

⁶⁶ Vrt. *Halila*, mt., s. 331.

⁶⁷ Maskun ja Mynämäen vaali Turussa, Ahvenanmaan, Pohjois-Pohjanmaan ja Suur-Savon vaalit tuomarien virkataloissa. Ensin mainittu epävarma tieto valtakirjasta. Muut: Riksdagsmannavalen på Åland, VA; *Halila*, mt., s. 333; Suur-Savon rahv.val., Tps.ark. 1771–72, vol. 26, RVA. Filmi 344. VA.

⁶⁸ Piikkiön ja Halikon konseptituomiokirja 1726, f. 249; sama 1740, Perniön syyskäräjät I. 10. (folioimaton), TMA; *Innamaa*, Vuoden 1734 valtiopäivämiehen vaali, s. 195.

⁶⁹ Piikkiön ja Halikon tuomiokirja 1764, s. 984–985. VA.

taavista ilmiöistä on ollut jo edellä puhe. Tällöin olisi juuri vaali ikään kuin luonnostaan lankeavana tullut sen tuomarin hoidettavaksi, joka toimi tuomiokunnassa vakinaisena ja jonka rahvas tunsikin ennestäänkin. Samansuuntainen tapaus on myös Pien-Savosta vuodelta 1755. Vaali toimitettiin 28. 7. kihlakunnantuomari Henrik Johan Rehbinderin johdolla Leppävirralla.⁷⁰ Tuomiokirja ei mainitse vaalista mitään, mutta sen sijaan mainitaan erilaisia pitäjäläisten pyynnöstä 25. 7. ja 1. 8. käsitellyjä oikeustoimituksia, jotka hoiti hovioikeuden määräämä sijainen Eric Didron.⁷¹ Juuri vaalipäiväksi ei mitään tavanomaisia oikeusasioita ole merkitty, mutta tehtävien jako viittaa kuitenkin siihen, että vakinaiselle tuomarille oli varattu tilaisuus hoitaa suuritöinen vaalitoimitus tavallisten tehtävien häiritsemättä.

Milloin vaaleja on käräjillä pidetty, on kärjäasiain käsittely joko keskeytetty vaalin ajaksi tai vaali suoritettu käräjien viimeisenä toimena. Raaseporin tuomiokunnan vaali v. 1730 toimitettiin Karjaan ja Inkoon syyskäräjien viimeisenä päivänä 5. 11., ja vaalista on lyhyt maininta käräjäpöytäkirjassa, ikään kuin se olisi ollut viimeinen kärjäasia.⁷² Valittu edustaja Kalle Juhonpoika mainitaan valtakirjassaan valituksi »käräjäpaikalla yleisessä kokouksessa».⁷³ Lapveden ja Kymin tuomiokunnan vaali v. 1738 suoritettiin Vehkalahden talvikäräjillä kesken kärjäasioiden toimitusta 22. 3. iltapäivällä.⁷⁴ Yleensä vaalitoimitus ja valituksista neuvottelemineen on kuitenkin ilmeisesti vienyt pitemmän ajan. Saman tuomiokunnan seuraava vaali pidettiin Vehkalahden syyskäräjillä. Vaalitoimitus aloitettiin 22. 9. 1740, mutta se lykättiin seuraavaan päivään siinä toivossa, että niistäkin pitäjistä, jotka nyt eivät olleet edustettuina, saapuisi valitsijamiehiä. Ketään ei kuitenkaan saapunut ja vaali suoritettiin tällöin 23. 9. Pohjois-Karjalassa v. 1771 pidetty vaali on

⁷⁰ Valitus ilmoitetaan laadituksi »å Leppävirda Herdagsmanswahlställe 1755 den 28. Julli.», Pien-Savon rahv.val. 1755, Tps.sark. 1755–56, vol. 18, RVA. Filmi 343. VA.

⁷¹ Pien-Savon tuomiokirja 1755, f. 636–645v. VA.

⁷² Raaseporin tuomiokirja v. 1730, f. 765. VA.

⁷³ »På Tingställe wid Allmän sammankonst», Tps.valtakirjat 1731. RVA.

⁷⁴ Lapveden ja Kymin tuomiokirja 1738, f. 254v.–257. VA.

rahvaanvalituksen merkinnän mukaan suoritettu Kiteen talvikäräjillä 20. 4.⁷⁵ Vastaavassa käräjäpöytäkirjassa on käräjäasioiden käsittelyssä tauko 19.—22. 4., joten vaalia on saatettu pitää kaksikin päivää. Sipoon—Tuusulan käräjillä laadittiin 4. 5. valitus, seuraava päivä oli sunnuntai, sitä seuraavana päivänä, siis 6. 5. luettiin valitukset, laskettiin rahat ja valittiin edustaja. Kun valitus sisälsi 45 §§, ei ihmetytä, että sen laatimiseen meni aikaakin koko lauantapäivä.⁷⁶ Ilmeisesti vapaudenajan viimeisen vuosikymmenen vaalikokoukset olivat muutenkin aikaa ottavia; samassa tuomiokunnassa tuomari saapui Pyhtään syyskäräjille 22. 9. 1764 päivän myöhästyneenä ja ilmoitti, että Elimäen käräjillä ja tuomiokunnan valtiopäivämiehen vaalissa oli mennyt arvioitua enemmän aikaa, mistä johtui hänen myöhästymisensä. Elimäen käräjäpöytäkirja ei kerro vaalista mitään.⁷⁷

Mitään huomattavampaa yhtenäisyyttä vaalipaikkojen valinnassa eivät edellä mainitut esimerkit osoita. Tämä onkin luonnollista, koska mitään vaalitapoja yhtenäistäviä säännöksiä ei ollut. Monien vaalipiirien sisällä voi kuitenkin todeta jonkinlaista perinteellisyyttä.

4. VAALIKOKOUKSEN KOKOONPANO

a. Tuomarin asema kokouksessa ja hänen sekä talonpoikien välinen suhde

Edellä on jo todettu, kuinka valtiopäiväjärjestyksen ylimalkaiset säännökset aiheuttivat sen, että äänioikeus käsitettiin eri puolilla valtakuntaa eri tavoin. Samasta syystä johtuvia paikallisia eroja voidaan nähdä muissakin vaaleja koskevissa seikoissa.

⁷⁵ Pohjois-Karjalan rahv.val. 1771. Tps.ark. 1771—72, vol. 26, RVA. Filmi 344. VA. Valtakirjassa taas ei ole mitään paikka- eikä päiväysmerkintää.

⁷⁶ Porvoon kihlakunnan konseptituomiokirja 1771, f. 96—116. VA.

⁷⁷ Porvoon kihlakunnan tuomiokirja 1764, f. 437—438v. Konseptituomiokirja ei ilmoita sen enempää. VA.

Vaikka talonpoikaissäädyn valtiopäivämiesvaalit olivat välilliset, ei valtiopäiväjärjestys maininnut mitään edes tästäkään. Siten ei ole merkillistä, että se ei sisältänyt ohjeita liioin vaalikokouksen kokoonpanosta. Ainoa säännös, johon tässä suhteessa voitiin nojata, oli vuodelta 1720 aikaisemmin mainittu rahvaan yleisen valituksen resoluutio, jonka 44. § kielsi kaikkien muiden virkamiesten paitsi tuomarin läsnäolon kokouksessa. Tuomarinkin tehtävä määrättiin yksinomaan neuvoa antavaksi, eikä hän saanut millään tavoin toimia jonkun tietyn ehdokkaan valitsemiseksi.¹ Kokouksen muina osanottajina olivat luonnollisesti valitsijamiehet sekä Ruotsissa yleisesti, mutta meillä Suomessa vain joskus harvoin, kihlakunnan lautakunta.

Tuomarin läsnäolo vaalikokouksessa oli luonnollista sen johdosta, että vaalipiirinä oli hänen alaisensa oikeudenhoitopiiri, kihlakunta tai, kuten meillä yleisesti, useampia kihlakuntia käsittävä tuomiokunta. Sitä paitsi tuomarin mukanaolo oli osaksi 1600-luvun perintöä. Kun talonpojat olivat v. 1672 valittaneet, että voudit sekaantuivat heidän vaalitoimiinsa, Kaarle XI määräsi, että kihlakunnantuomari ja lautakunta valitsevat valtiopäivämiehen käräjillä. V. 1680 tätä määräystä muutettiin myöntämällä vaalin toimeenpano rahvaan itsensä suoritettavaksi, mutta samalla määrättiin maaherrat valvomaan, että tehtävään valitaan »hyviä ja taitavia miehiä». Jälkimmäinen määräys ei ollut kovinkaan tunnettu — ilmeisesti sitä ei koetettukaan erikoisemmin levittää asian luonteen vuoksi. Nämä ohjeet sisällytettiin saman vuoden maaherrojen ohjesääntöön. Kaarle XI itse kehotti suoraan eräitä maaherroja hoitamaan niin, että nimenomaan hänen haluamansa talonpojat tulevat valituiksi. Tietämättömyys v:n 1680 määräyksestä käy ilmi niistä v:n 1719 ja v:n 1720 valtiopäivien valtakirjoista, joissa viitattiin v:n 1672 määräykseen tai suorastaan mainittiin, että edustaja on valittu kihlakunnantuomarin suostumuksella tai on hänen valitsemansa.²

Kun kihlakunnantuomarin asema uusien perustuslakien mukaan tuli olemaan täysin neuvoa antava, saattaisi otaksua, että tuomarit

¹ *Modee*, Utdrag I, s. 177.

² *Olsson*, Bondeståndet under den tidigare frihetstiden, s. 22—24 + nootti 53.

eivät olisi tähän asemaan sopeutuneet, vaan olisivat pyrkineet ylittämään valtuutensa. Ruotsista on kuitenkin voitu todeta vain aivan muutamia tapauksia, joissa tuomaria on syytetty itse vaaliin sekaantumisesta. -- Vuonna 1720 muuttamat pappissäädyn jäsenet yrittivät syrjäyttää kihlakunnantuomarit vaalin johdosta ja ehdottivat sen annettavaksi kirkkoherrojen haltuun. Talonpoikaissäätö kuitenkin torjui ehdotuksen.³

Suomesta eivät säilyneet lähteet tiedä kertoa kuin yhdestä tapauksesta, jolloin tuomaria on syytetty valtuuksiensa ylittämisestä. Ylä-Satakunnan vaalista v. 1760 valitti Tuomas Tuomaanpoika Saikkola maaherralle tuomarin antaneen valtakirjan lautamies ja postitalonpoika Juhani Tiisalle, vaikka tämä ei ollut saanut kuin kolmen pitäjän äännet ja kahdentoista pitäjän rahvas oli halunnut valittajan Tuomas Tuomaanpojan. Maaherra ilmoitti, että jos asia on kuten valittaja väittää, on valtakirja annettava tälle.⁴ Minkä selvityksen kihlakunnantuomari Escholin antoi, ei ole tiedossa, mutta Juhani Tiisa joka tapauksessa lähti valtiopäiville ja toimi tuomiokunnan edustajana niiden päättymiseen asti. Talonpoikaissäädyn pöytäkirjoista ei ole todettavissa sinne saapuneen mitään kantelua hänen edustusvaltuuttaan vastaan. Jotakin sekavaa vaalokokouksen menossa on kuitenkin ilmeisesti ollut, sillä Tiisa esitti valtiopäivillä v. 1761 Kangasalan pitäjän rahvaanvalituksen, jota Escholin ei ollut merkinnyt kihlakunnan rahvaanvalitukseen, vaikka oli Kangasalan valitsijamiehille niin luvannut.⁵

Eräissä vaaleissa sattuneet tapaukset ja rahvaanvalituksissa esitetyt seikat kyllä osoittavat tuomareilla olleen toisinaan huomattavan suuren vaikutusvallan vaalokokouksissa, mutta heidän harjoittamaansa painostusta ei Suomessakaan voi havaita. Talonpoikien vaaleissaan tarvitsemasta neuvonnasta, johon v:n 1720 resoluutio tuomareita juuri kehotti, antaa hyvän osoituksen Ahvenanmaalla v. 1769, siis aivan kauden lopulla, suoritettu vaali. Vaali oli hyvin riittävä, ja sama Markus Markuksenpoika, joka oli väittänyt, että lautamie-

³ *Olsson*, mt., s. 38 + nootti 99, 43; *Sama Bondeståndet*, s. 295.

⁴ Ylä-Satakunnan tuomiokunnan ark., Saap. kirj. 1758—1761. TMA.

⁵ Tps.ark. 1760—62, vol. 21. RVA. Tästä Kangasalan valituksesta ks. s. 191.

het eivät saisi osallistua vaaleihin, halusi osoittaa »valtiopäiväjärjestyksen 7. §:n kelvottomalla jäljennöksellä», että tuomari ei saisi olla mukana vaalissa eikä valitusten laadinnassa. Vaikka Markus Markuksenpoika ajettiin ulos kokouksesta, halusi tuomarikin, selostettuaan ensin kokouksen tarkoituksen kuten yleensä tehtiin, omaaloitteisesti poistua kokouksen ulkopuolelle siksi ajaksi, kun valitsijamiehet nimittivät valtiopäivämiehen, »ettei kukaan väittäisi, että rahvaalla ei ollut vaalivapautta». Lähtiessään tuomari kehotti kokousta valitsemaan »arvollisen ja taitavan miehen», kuten pöytäkirja kertoo, »mutta puolen tunnin kuluttua kutsuttiin tuomari takaisin, koska valitsijamiehet olivat erimielisiä eivätkä voineet sopia kenestäkään». Tuomarin johtaessa neuvottelua saatiin edustaja sitten valituksi.⁶

Tuomarin vaikutusvallasta vaalikokouksessa on osoituksena myös Pohjois-Pohjanmaan vaali v. 1771, jolloin tuomari ja lautamiehet ratkaisivat kiistan lähetettävien edustajien lukumäärästä. Varsinkin silloin, kun valitsijamiehet olivat hyvin erimielisiä joko henkilöistä tai menettelytavoista, kihlakunnantuomarin merkitys kiistan ratkaisijana oli tärkeä.⁷ Myöhemmin tulevat tarkemmin käsiteltäviksi sellaiset rahvaanvalitukset, joiden takaa kuuluu tuomarin ääni tai jotka ovat toisinaan selvästi tuomarin esityksestä valitukseen otettuja. Näidenkin kohdalla voi kuitenkin todeta, että ne ovat pikemminkin osoituksena tuomarin ja rahvaan välisistä luottamuksellisista suhteista eivätkä suinkaan tuomarin harjoittaman painostuksen tulosta. Juuri rahvaanvalituksen laadinnassa tarvittiin suuresti tuomarin apua ja lainopillista asiantuntemusta. Kun valitsijamiehet esittivät pitäjänsä toiveita ja tuomari koetti antaa niille muodon ja tämä usein vaati neuvottelemista ja sovittelua, oli selvää, että tällainen yhteistyö toisaalta lähensi talonpoikien ja tuomarin välisiä suhteita, toisaalta oli heille kehittävää koulutusta yhteiskunnalliseen toimintaan, kuten *Jutikkala* on huomauttanut. Joskin suomalaiset valtiopäivämiehet ovat Tukholmassa muutamia kertoja valittaneet tuomareiden vitkastelevan esimerkiksi heidän herrainpäivä-

⁶ Vaaliprk. v. 1769, kansio »Riksdagsmannavalen på Åland», VA.

⁷ *Halila*, mt., s. 337–338, 353–354.

rahojensa lähettämisessä, lienee näitä valituksia pidettävä vähäpätöisinä yleiseltä merkitykseltään. Aiheellista lienee katsoa suomalaisen talonpoikaissäädyn ja tuomarien välisten suhteiden säilyneen luottamuksellisina vapaudenajan loppuun asti. V. 1771 säädysssä tehtiin useampia muistutuksia valtuutensa ylittäneitä tuomareita vastaan, mutta nämäkään tapaukset eivät koskeneet Suomen vaaleja ja tuomareita.⁸

b. Vaalilautakunta

Ruotsissa oli talonpoikaissäädyn vaalikokouksissa tavallisesti läsnä myös kihlakunnan lautakunta. Tämä olikin luonnollista, kun vaalipiirinä oli kihlakunta ja vaalin toimeenpanijana kihlakunnan tuomari.⁹ Suomessa sen sijaan ei asia ollut yhtä yksinkertainen, sillä vaalipiirit olivat tavattoman paljon suurempia kuin Ruotsin, niin ettei kihlakunnan lautakunnan koolle saaminen vaalitulaisuuteen ollut käytännöllisistäkään syistä yhtä helppoa kuin Ruotsissa. Ne tapaukset, jolloin Suomessa pidetyissä vaaleissa on ollut paikalla myös tämänlaatuinen lautakunta, ovatkin niin harvalukuiset, että ne voidaan tässä mainita kaikki.

Pohjois-Pohjanmaan vaalissa v. 1771 vaalikokouksessa oli seitsemän talonpoikaa »ylimääräisinä lautamiehinä». Vaalipöytäkirja ei lähemmin selitä, millä perusteella he olivat kokoukseen saapuneet, mutta mikään kihlakunnan lautakunta ei kuitenkaan ole kysymyksessä, sillä kaikki nämä seitsemän olivat vaalipaikan välittömästi läheisyydestä eivätkä liene edustaneet edes sitä käräjäkuntaa, missä vaali suoritettiin. *Halila* esittää arvelun, että vuoden 1771 pöytäkirja mainitsee lautakunnan siksi, että se on tarkimpia pöytäkirjoja, mitä Pohjois-Pohjanmaalta on säilynyt, ja että muista tunnetuista pöytäkirjoista, jotka ovat lyhyitä, hätäisesti tehtyjä konsepteja, lautakunnan maininta on jätetty pois.¹⁰

⁸ *Olsson*, Riksdagsmannavalen, s. 78—85.

⁹ *Olsson*, Bondeståndet under den tidigare frihetstiden, s. 33; *Sama*, Riksdagsmannavalen, s. 62, 85—86.

¹⁰ *Halila*, *mt.*, s. 328—330.

Innamaan esittämässä Piikkiön ja Halikon kihlakuntien vaalissa v. 1734 oli paikalla erityinen kihlakunnan lautakunta, johon kuului eri pitäjiä edustavat neljätoista lautamiestä. Kihlakunnan-tuomari Paleen oli jo kokouskutsussa kehottanut joka käräjäkuntaa lähettämään muutamia vakinaisia lautamiehiä vaaliin mukaan, eikä pöytäkirja mainitse mitään sellaista, että tämä lautakunta olisi ollut jotenkin poikkeuksellinen ja vain tässä vaalissa esiintyvä laitos.¹¹ Tämän perusteella on arvioitu, että kihlakunnan lautakunta kuului meillä Suomessa, ainakin Etelä-Suomessa, jonka vaalipiirit olivat suhteellisen pieniä Pohjois-Suomen vaalipiireihin nähden, tuttuun vaalikäytäntöön.¹²

Kun mitkään muut suoranaiset tiedot vaaleista, itse vaalipöytäkirjat enempää kuin välillisesti vaaleista kertovat lähteetkään, kuten rahvaanvalitusten perään joskus liitetyt tiedot vaaleista tai itse vaaleja vastaan tehdyt muistutukset, eivät osoita viitteitäkään lautakuntalaitoksen käyttämisestä vaalikokouksissa — lukuun ottamatta Ahvenanmaata, joka tulee käsiteltäväksi heti jäljempänä —, on käsitystä lautakuntien yleisyydestä vaikeata perustella. Piikkiön ja Halikon vaalit v. 1740 ja v. 1764 suoritettiin myös käräjillä, mutta mitään kihlakunnan lautakuntaa ei vaaleissa kummallakaan kerralla ollut läsnä.¹³ Lapveden ja Kymin kihlakuntien v:n 1740 käräjillä suoritettussa vaalissa pöytäkirja nimenomaan mainitsee, että paikalla oli käräjäkunnan lautakunta.¹⁴ Negatiiviseen tulokseen lautakunnan yleisyydestä on päätytty myös *Jutikkala* talonpoikien vaaleja koskevassa tutkimuksessaan.¹⁵ Vaikka kysymykseen ei aineiston hajanaisuuden ja melkoisen harvalukuisuudenkaan johdosta ole mahdollisuutta antaa ehdotonta vastausta, on kuitenkin ilmeistä, että lauta-

¹¹ *Innamaa*, mt., s. 197—198.

¹² *Halila*, mt., s. 329—330.

¹³ Vaaliprk. 1740: Piikkiön ja Halikon konseptituomiokirja 1740, Perniön käräjät 1. 10. 1740. TMA. Vaaliprk. 1764: Piikkiön—Halikon tuomiokirja v. 1764, s. 984—985. VA. Saman tuomiokunnan valitsijamichistä v:n 1778 vaalissa mainitaan tietoja valituksen lopussa, mutta mitään viitteitä lautakunnasta ei siinäkään ole. Valok.jälj. R. 1: 131—132. VA.

¹⁴ Lapveden—Kymin tuomiokirja v. 1740. f. 409—413. VA.

¹⁵ *Jutikkala*, Suomen talonpojan historia, s. 270.

kunnista olisi jäänyt joitakin mainintoja niihin lähteisiin, joita on säilynyt. Sitä paitsi juuri vaalipiirien laajuus Suomessa, muutamia Varsinais-Suomen vaalipiirejä lukuun ottamatta, oli sellainen, että olisi epäilemättä tuottanut vaikeuksia saada koko kihlakunnan, meillä useimmiten tuomiokunnan eri osia edustava lautakunta vaalikokouksiin mukaan.¹⁶

Ainoa vaalipiiri, jossa kihlakunnan lautakunta osallistui vaaleihin useita kertoja, oli Ahvenanmaa. Sen vaaleissa lautakunta oli paikalla v. 1760, v. 1769 ja v. 1771. V:n 1764 vaalissa enempää kuin aikaisemmissakaan vaaleissa, joista on säilynyt pöytäkirja tai muita tietoja, ei lautakuntaa ollut.¹⁷ Eri vaaleissa paikalla olleiden lautakuntien kokoonpano käy ilmi seuraavasta taulukosta:

Kihlakunnan lautakunta Ahvenanmaan vaaleissa

Lautamiesten kotipitäjät:	1760	1769	1771
Finström	3	1	1
Föglö	2		1
Hammarland	1	1	1
Eckerön kappeli		1	
Kumlinge	1	1	2
Lemland		1	1
Lumparland			
Jomala		1	4
Saltvik		1	
Sund	1	1	1
Yhteensä	8	8	11

¹⁶ Vrt. *Paloposki*, mt., s. 431–432.

¹⁷ Kansio »Riksdagsmannavalen på Åland», VA, sisältää vaalipöytäkirjoja v:lta 1713, cräitä asiakirjoja vv:lta 1719 ja 1720, pöytäkirjoja vv:lta 1734, 1751, 1755, 1760, 1764, 1769 ja 1771 sekä muutamia pöytäkirjoja kustavilaiselta ajalta.

Vuoden 1771 vaalilautakunnassa istuneista lautamiehistä Föglön Hemming Antinpoika oli ollut vaalilautakunnassa jo v. 1760, Hammarlandin Erkki Matinpoika ja Finströmin Antti Antinpoika olivat olleet v:n 1769 vaalilautakunnassa. Muita useamman kerran lautamiehiä ei lautakunnissa ollut. V:n 1760 vaalissa lautakunnan jäsenenä ollut Hemming Antinpoika oli myös samalla pitäjänsä valitsijamies. Muita tapauksia saman henkilön sekä lautakunnan jäsenyydestä että valitsijamiehen toiminnasta ei ole. V:n 1771 vaalissa kumlingelainen lautamies Jaakko Ollinpoika esitti kahden pitäjäläisensä allekirjoittaman valtakirjan toimia valitsijamiehenä, mutta kun Kumlingen valitsijamies Juho Tuomaanpoika muistutti tullessa valituksi jo päivää aikaisemmin, katsottiin oikeaksi, että Jaakko Ollinpoika siirtyy lautakuntaan eikä toimi valitsijamiehenä. Kovin tarkkoja muotoja ei siis täälläkään noudatettu.

Mitään tiettyä tehtävää ei lautakunnilla vaalien toimeenpanossa ollut millään kerralla. Vaikka vaalit sekä v. 1769 että v. 1771 olivat melko riitaiset, ei lautakunta kummallakaan kerralla puuttunut mitenkään asioiden kulkuun, vaan näyttää pöytäkirjojen mukaan pysyneen täysin passiivisena.

Aikaisemmin jo usein mainittu talonpoikaissäädyn vaalijärjestys-ehdotus asetti kihlakunnan vaalikokouksen toimihenkilöiksi tuomarin ja hänen rinnalleen nelijäsenisen lautakunnan. Lautakunnan jäsenten ei ehdotuksen mukaan tarvinnut olla lautamiehiä eikä heitä olisi valittu pitäjissä, vaan vaalipaikalla pitäjänvaltuutetut, siis valitsijamiehet, olisivat valinneet heidät keskuudestaan heti kokouksen alkaessa.¹⁸ — Vaalimuodollisuuksien täsmentämiseen pyrkivä ehdotus olisi tässä kohden hyvin sopinut varsinkin Suomen olosuhteisiin, sillä laajoissa vaalipiireissä olisi ennen vaalikokousta tapantuva lautakunnasta sopiminen ollut vaikeaa eikä lautakunnan kokoonpanoa luultavasti olisi voitu saada pysyvästi samanlaiseksi tällä menetelmällä. Ehdotettu menetelmä sen sijaan olisi helposti kokoonpantavan ja samalla vakiosuuruisen lautakunnan saamiseksi ollut käyttökelpoinen. Hyödylliseksi ja vaalien oikein suorittamisen kannalta tärkeäksi tällainen lautakunta varmaan olisi vakiinnuttuaan

¹⁸ Vaalijärjestys-ehdotus, 6. §, *Brusewitz*, *Frihetstidens grundlagar*, s. 429.

tullut, vaikkei itse vaalijärjestyshdotus sen tehtävistä lausunutkaan mitään.¹⁹

c. Valitsijamiehet

Vaalikokouksen tärkeimmät henkilöt, itse vaalin suorittajat, olivat pitäjistä lähetetyt valitsijamiehet. Edellä on jo äänioikeutta tarkasteltaessa puhuttu valitsijamiesten valintaan vaikuttaneista tekijöistä. Seuraavassa on tarkastelun kohteena heidän lukumääränsä eri puolilla Suomessa pidetyissä vaalikokouksissa.

Valitsijamiesten lukumäärät ovat olleet suuresti vaihtelevia, niin sekä meillä Suomessa että myös Ruotsissa. On kuitenkin jäänyt epäselväksi, minkä mukaan pitäjät ratkaisivat lähetettävien valitsijamiesten lukumäärän.²⁰ Pohjois-Pohjanmaan tuomiokunnasta *Halita* on voinut todeta tuomarin muutamia kertoja jo kokouskutsussaan ilmoittaneen, kuinka monta valitsijamiestä pitäjien tuli lähettää. Näin tapahtui ainakin vv. 1734, 1755 ja 1764, jolloin kehoitettiin joka pitäjää lähettämään kaksi valitsijamiestä. Muiden vaalien osalta ei ole tietoa, kutsuiko tuomari jonkin tietyn määrän vai valitsivatko pitäjät oman harkinnan mukaan. Vaalipöytäkirjat osoittavat kuitenkin, ettei niilläkään kerroilla, jolloin tuomari oli määrännyt valitsijamiesten luvun, kaikissa pitäjissä noudatettu tätä. Siten v:n 1734 vaaliin Limingan pitäjä valitsi viisi valitsijamiestä, joista tosin nimismies Hällberg ei sitten vaaliin saapunut, kuten aikaisemmin on todettu. Paikalla oli siten neljä Limingan talonpoikaa. V:n 1734 vaalipöytäkirja on siinä määrin puutteellinen, ettei jokaisen pitäjän osalta voida todeta valitsijamiesten lukua, mutta ilmeisesti useimmat muut pitäjät lähettivät kehoitetun määrän, kaksi miestä. Yhteensä oli paikalla kahdeksantoista miestä, joten joidenkin pitäjien on täytynyt laiminlyödä valitsijamiesten lähettäminen, sillä

¹⁹ Vaalijärjestyshdotuksen 9. § määräsi vaaleissa mahdollisesti sattuvat riitaisuudet ratkaistaviksi tuomarin tekemällä äänestyschdotuksella, lautakunnalle ei niin ollen tässäkään jäänyt erityisesti määrättyä tehtävää, *Brusewitz*, mt., s. 431.

²⁰ *Jutikkala*, mt., s. 475–476; *Olsson*, Riksdagsmannavalen, s. 62–63.

tuomiokuntaan kuului 16 pitäjää.²¹ Vv:n 1746—47 valtiopäivillä olleiden tuomiokunnan edustajien Juho Flänkin ja Matti Antilan valtakirjan on allekirjoittanut kaksitoista valitsijamiestä, joten Kruunupyyn, Kälviän, Kalajoen, Pyhäjoen, Saloisten, Siikajoen, Limingan, Oulun, Hailuodon, Paltamon ja Sotkamon puolesta on yksi kustakin pitäjästä ja Iin ja Pudasjärven pitäjillä yhteinen valitsijamies. On mahdollista, että mainituista pitäjistä on ollut enemmänkin valitsijamiehiä, mutta valtakirjan allekirjoittajana oli vain yksi joka pitäjästä.

Muutamista muista vaaleista ovat säilyneet siksi tarkat pöytäkirjat, että valitsijamiesten määriä voidaan tarkastella seuraavan taulukon muodossa.²²

Pitäjien lähettämien valitsijamiesten lukumäärät Pohjanmaan pohjoisessa tuomiokunnassa vv. 1730, 1746, 1755, 1760, 1764 ja 1771

Pitäjä	1730	1746	1755	1760	1764 ²³	1771
Paltamo		1	2			
Sotkamo	1	1	2			
Kemi	2		2	2	2	3
Ii		} 1		2	2	2
Pudasjärvi			2	1	2	2
Oulu		1	2	2	2	2
Hailuoto	} 2	1	2	2	2	2
Liminka		2	2	2	2	4
Kruunupyy	1	1	1	1		
Kokkola			1	1		
Kälviä	} 1	1				
Kalajoki		2	1	1	1	
Lohtaja	1		2	1		
Pyhäjoki	2	1	2	1		
Salo		1			2	2
Siikajoki		1	} 2		2	1
Muhos						
Yhteensä	14	12	23	16	16	20

²¹ Halila, mt., s. 306—310.

²² V:n 1730 vaali, Topographica Pohjanmaa, kansio 4, VA; V:n 1746 vaali, valtakirjan allekirjoitukset, RVA; vv:n 1755, 1760 ja 1764 vaalit, Oulu 302; v:n 1771 vaali, Oulu 25, f. 450—451. OMA. Halila, mt., s. 309—312.

²³ Tuomiokunnan alue muuttui v. 1762, ks. edellä s. 42—43.

Vaikka voikin todeta lukumäärien vaihdelleen eri kerroilla, osoittaa taulukko valitsijamiesten lukumäärän pysyneen melko vakiona. V:n 1769 vaalissa, jota taulukossa ei ole esitetty tietojen puutteellisuuden vuoksi, oli Oulusta ja Hailuodosta seitsemän valitsijamiestä yhteisesti, muista pitäjistä yleensä kaksi. Tuomarin kehotusta v. 1755 ja v. 1764, että joka pitäjän tuli lähettää kaksi valitsijamiestä, näyttävät melkein kaikki pitäjät noudattaneen. Edellisellä kerralla kolme pitäjää alitti määrän, mutta kummallakaan kerralla ei mikään pitäjä ylittänyt sitä. V. 1771 Muhoksen kappelikin lähetti omat valitsijamiensä tyytymättä Oulun pitäjän valitsijamiemiin. V. 1778 kihlakunnantuomari ei kutsussaan maininnut valitsijamiesten luvusta mitään, mutta kaikki pitäjät valitsivat yhden paitsi Siikajoki ja Saloinen kaksi.²⁴

Pitäjien lähettämien valitsijamiesten lukumäärät Etelä-Pohjanmaan tuomiokunnassa vv. 1742 ja 1746.²⁵

Pitäjä	1742	1746
Pietarsaari	1	2
Uusikaarlepyy	2	11
Lapua	1	2
Ilmajoki	1	1
Laihia	1	1
Isokyrö	1	1
Vähäkyrö	1	1
Maalahti	1	2
Lapväärti		
Närpiö	1	1
Mustasaari	1	1
Vöyri	1	1
Yhteensä	12	24

²⁴ Halila, mt., s. 312.

²⁵ Vaaliprk. 1742, Tps.ark. 1742-43, vol. 6, f. 340-342; vaaliprk. 1746, Tps.ark. 1740-41 (I), vol. 11, f. 887-890. RVA.

Uudenkaarlepyyn v. 1746 lähettämien valitsijamiesten tavattoman paljouden pois jättäen voi muiden osalta todeta, että kunkin pitäjän lähettämä määrä pysyi melko vakiona näissä kahdessa vaalissa. Mitään mainintaa siitä, oliko tuomari määrännyt valitsijamiesten luvun kokouskutsussaan, ei pöytäkirja ilmoita kummallakaan kerralla. Uudenkaarlepyyn miesten runsaslukuisuus v. 1746 johtuu aivan selvästi siitä, että pitäjä yhdessä Pietarsaaren pitäjän kanssa oli jo ennen vaalikokousta päättänyt lähettää valtiopäiville oman pitäjänedustajan, jonka tuli olla nimenomaan ensiksi mainitusta pitäjästä. Hankkeen puolustamisen ja vaalikokouksessa perustelemisen katsottiin ilmeisesti vaativan näin runsaan edustajiston paikallaoloa. Näistä yhdestätoista Uudenkaarlepyyn miehestä oli kahdeksan lautamiestä ja kolme tavallisia talonpoikia, mikä sekin kuvastaa asian tärkeyttä uusikaarlepyyläisille. Ajatus näin monen miehen välttämättömyydestä hankkeen puolustamisessa ei ollutkaan vailla perusteita, sillä useimmat muut, Lapuan, Isonkyrön, Vähänkyrön, Maalahden, Mustasaaren ja Laihian pitäjien edustajat vastustivat kustannusyistä pitäjien erottautumishanketta, vaikka lopuksi saatiin näidenkin pitäjien siunaus sille. Uudenkaarlepyyn edustajien runsaslukuisuuden syy oli oman valtiopäiväedustajan lähettämisen puolustaminen siitäkin päätellen, että kun pöytäkirjan allekirjoittajina ovat muiden pitäjien valitsijamiehet kokonaisuudessaan, Uudenkaarlepyyn puolesta sen on allekirjoittanut vain kaksi lautamiestä.

Suurempaa vaihtelua valitsijamiesten luvuissa osoittavat jo Piikkiön ja Halikon kihlakuntien muutamat vaalit.

Pitäjien lähettämien valitsijamiesten lukumäärät Piikkiön ja Halikon tuomiokunnassa vv. 1734 ja 1740.²⁶

Pitäjä	1734	1740
Halikko	4	2
Perniö	3	2

²⁶ V:n 1734 vaali, vaaliprk., Piikkiö 239, TMA; *Innamaa*, mt., s. 198—199; v:n 1740 vaali, Piikkiön—Halikon konseptituomiokirja 1740, Perniön syyskäräjät 1. 10. (folioimaton). TMA.

Kemiö	2	1
Kisko ja Kiikala	3	1
Piikkiö	1	
Paimio	3	2
Parainen	1	3
Sauvo	2	2
Muurla	1	
Uskela	1	2
Yhteensä	21	15

V:n 1734 kokouskutsussaan kihlakunnantuomari oli kehottanut valitsemaan joka pitäjästä »muutamia taitavia miehiä», ja on mahdollista, että v:n 1740 kutsu on sisältänyt saman ylimalkaisen kehoituksen. Kumpikin vaali suoritettiin käräjillä, v. 1734 nimenomaan mainitaan syyksi vallitseva kiire, ja on ilmeistä, että jälkimmäiselläkin kerralla on vallinnut samanlainen kiire. Valtiopäivät alkoivat 4. 12. 1740 ja vaali pidettiin jo 1. 10., joten kyseessä on jälleen tuomarin hätäisyydellään aiheuttama kiire. Ilmeisesti juuri lyhyen valmisteluajan tiliin on pantava se, että kaksi pitäjää ei lähettänyt valitsijamiehiä ollenkaan.

Myöskään Lappeen ja Kymmin tuomiokunnan vaalit eivät viittaa tuomarin antamiin tarkempiin ohjeisiin, vaan valitsijamiesten luvut ovat vaihtelevia.

Pitäjien lähettämien valitsijamiesten lukumäärät Lappeen ja Kymmin tuomiokunnassa vv. 1738 ja 1740.²⁷

Pitäjä	1738	1740
Lapvesi	2	
Taipalsaari	2	2
Lemin kappeli		2
Säkkijärvi	2	1
Luumäki	2	1
Joutseno	2	

²⁷ Vaaliprk. 1738, Lappeen ja Kymmin tuomiokirja 1738, f. 254—257; vaaliprk. 1740, Lappeen ja Kymmin tuomiokirja 1740, f. 409v—413.

Valkeala	1	1
Elimäki	4	1
Lapinjärvi	1	
Mäntyharju		1
Vehkalahti		2
Virolahti		2
Kymi		1
Yhteensä	16	14

On ilmeistä, että kummallakaan kertaa ei kuulutuksessa ollut mainittu mitään siitä, kuinka monta valitsijamiestä tuli lähettää. Mistä näin monien pitäjien laiminlyönti edustajan lähettämisessä johtuu, on vaikeata sanoa. Kun ensimmäisenä vaalipäivänä v. 1738 ei edustajasta päästy yksimielisyyteen, ratkaisu lykättiin siinä toivossa, että valitsijamiehiä tulisi seuraavana päivänä lisää, mutta ketään ei saapunut.

Ahvenanmaan vaaleissa taas ilmenee huomattavaa säännönmukaisuutta.

Pitäjien lähettämien valitsijamiesten lukumäärät Ahvenanmaan tuomiokunnassa vv. 1734, 1740, 1751, 1755, 1760, 1764, 1769 ja 1771.²⁸

Pitäjä	1734	1740	1751	1755	1760	1764	1769	1771
Finström	10	2	2	2	2	1	2	2
Getan kappeli							1	1
Föglö		2	2	2	2	2	2	2
Sottungan kappeli								1
Kökarin kappeli								1
Hammarland	3	2	2	2	2	2	2	2
Eckerön kappeli							1	1
Kumlinge	1	2		2	2		2	1
Brändön kappeli								1
Seglingen kappeli								1
Lemland	2	2	2	2	2	2	2	2
Lumparlandin kappeli								1

²⁸ Vaalipkt:t, kansio »Riksdagsmannavalen på Åland», VA, paitsi v:n 1740 tiedot valtakirjan allekirjoituksista.

Jomala	4	2	2	3	2	2	2	2
Saltvik	1	2	2	2	2	2	2	2
Sund	3	3	2	2	3	2	2	2
Värdön kappeli						1	1	1
Yhteensä	24	17	14	17	17	14	19	23

Finströmin pitäjän valitsijamiesten epätavallisen suuri määrä v. 1734 johtuu aivan ilmeisesti siitä, että vaali suoritettiin silloin siellä; omassa pitäjässä pidettävään vaalikokoukseen oli luonnollisesti helppo asettaa useampiakin miehiä. Vuodesta 1751 alkaen kaikki vaalit pidettiin Jomalassa, mutta tämä pitäjä on vain kerran, v. 1755, lähettänyt useampia miehiä kuin muut.

V. 1751 tuomari oli vaalikokouskutsussaan ilmoittanut, että joka pitäjän tuli lähettää kaksi valitsijamiestä, jota kutsua kaikki noudattivatkin. Vaalipöytäkirjan liitteenä on Kumlingen pitäjän ja Brändön kappelin asukkaiden kirje, jossa mainitaan näiden valtiopäivävalitukseen haluamat asiat sekä ilmoitetaan, että he ovat vaaliin tyytyväisiä, kuka »läänin (Landets) edustajaksi valitaankin». Kirjeen on allekirjoittanut seitsemän Brändön kappelin talonpoikaa ja yksi Kumlingen talonpoika.

Kolmien seuraavien vaalien tasaiset valitsijamiesmäärät viittaavat siihen, että tuomari on näilläkin kerroilla kehottanut joka pitäjää lähettämään kaksi valitsijamiestä. V:n 1755 vaaliasiakirjoihin liittyy jälleen kumlingelaisten kirje, jossa ilmoitetaan, että pitäjistä ei tule ketään vaalikokoukseen, mutta he toivovat, että lautamies Mikko Mikonpoika Brändön kappelin Torsholman kylästä valittaisiin Ahvenanmaan edustajaksi. Tästä ilmoituksesta huolimatta Mikko Mikonpoika oli itsekin vaalikokouksessa läsnä, seuranaan toinen kumlingelainen Tuomas Paavalinpoika. V:n 1764 asiakirjoissa, jolloin kumlingelaiset todella olivat poissa vaalikokouksesta, ei tästä ole mitään ilmoitusta.

V:n 1769 vaali oli riitainen Jomalan Markus Markuksenpojan kierreltyä puhumassa lautamiehiä vastaan. Ilmeisesti tämän etukäteen hoidetun propagandan vaikutuksesta useat kappelitkin nyt lähettivät oman edustajansa tyydyttyään aikaisemmin emäpitäjiensä kanssa yhteisesti valittuihin edustajiin. Vaalikokouskutsussaan tuomari il-

meisesti oli määrännyt valitsijamiesten luvun kahdeksi, sillä mainittu Markus diskvalifioitiin, koska »häntä ei ollut valittu yksimielisesti, vaan hän oli saanut vain muutamien harvojen äänet, ja myös siksi, että Jomalan pitäjällä ei voi olla oikeutta lähettää useampia valitsijamiehiä kuin muilla pitäjillä on, joilla on kaksi valtuutettua». Kolmen pitäjän kappeliensa valitsijamiehistä saama lisätuki ilmeisesti selittyy myös tästä. Valitsijamiesten luvun lisääminen katsottiin tarpeelliseksi, mutta kun etukäteen arvattiin ylimääräisten joutuvan diskvalifioituiksi, asetettiin heidät kappeliensa edustajina vaaliin.

Seuraavassa vaalissa kappelit esiintyivät vielä lukuisammin. Finströmin emäpitäjän ja sen kappelin Getan kolmella edustajalla oli yhteinen valtakirja, muiden pitäjien kappeleiden edustajilla sen sijaan oli kullakin oma kappeliseurakunnan valtakirja.²⁹ Eri pitäjien valitsijamiesten lukumäärät seuraavat siten vanhaa perinnettä, kaksi edustajaa pitäjistä ja yksi kappelista. Mahdollista siten on, että tuomari on tälläkin kertaa kokouskutsussaan määrännyt valitsijamiesten luvun.

Eräät hajatie-dot eri puolilta Suomea osoittavat pitäjien lähettäneen eri vaaleihin melko vaihtelevat määrät valitsijamiehiä. Suur-Savon vaalissa v. 1722 oli paikalla 17 valitsijamiestä, v. 1726 vain 12. Valitsijamiesten nimet on kirjoitettu valitusten loppuun ilman koti-paikkamerkintää. V:n 1751 vaalissa valitsijamiehiä oli 11.³⁰ V:n 1755 vaalissa oli valitsijamiehiä Kangasniemeltä, jossa vaali suoritettiin, neljä, Peksämäeltä kolme, Juvalta, Ristiinasta ja Mäntyharjulta kaksi, Mikkelistä yksi, sekä Hirvensalmen kappelista kaksi. Vv. 1771 Kangasniemen pitäjä lähetti vaalokokoukseen Mikkeliin vain kaksi edustajaa.³¹

Vehmaan ja Ala-Satakunnan vaalissa 18. 7. 1726 oli paikalla

²⁹ Brändön kappelista olleen Antti Tuomaanpojan valtakirjaa ei vaaliasia- kirjoissa ole. Hänen valtuutuksensa ei myöskään sisälly Kumlungen valtakirjaan kahdelle emäpitäjän edustajalle.

³⁰ Suur-Savon rahv.val. 1723, 1726, 1751. RVA. Valokjälj. R. 5: 3626–3627, 3630. VA. *Paloposki*, mt., s. 424.

³¹ Tps.ark. 1755–56, vol. 18, RVA. Filmi 343, VA. Tps.ark. 1771–72, vol. 26, RVA. Filmi 344, VA. *Jutikkala*, mt., s. 267.

edellisestä kihlakunnasta kuusi valitsijamiestä, yksi Vehmaalta, Taivassalosta, Pyhämaasta ja Laitilasta sekä kaksi Uudeltakirkolta. Ala-Satakunnan kihlakunnasta oli paikalla kolmetoista miestä, kaksi Eurajoelta, Eurasta, Rauman pitäjistä ja Lapista sekä yksi Luivialta, Hinnerjoelta, Säskylästä, Kauvatsalta ja Harjavallasta.³²

V. 1760 pidettiin Paltamossa valitsijamichistönsä puolesta oma-laatuinen vaali, kun Kajaanin lääni lähetti oman pitäjänedustajansa valtiopäiville. Valtakirjan allekirjoittajien mukaan oli paikalla 17 valitsijamiestä Paltamosta ja 24 Sotkamosta. Kokous muistutti siten kahden pitäjän yhdistettyä pitäjänkokousta.³³ Näissä Pohjois-Pohjanmaan tavattoman laajoissa pitäjissä, jotka olivat eräänlaisia »kylien liittokuntia», kuten *Halila* esittää, ei tällainen erikoislaatuinen kokous ollut, enempää kuin Kajaanin läänin oman edustuksen tarvekaan, mitenkään hämmästyttävä ilmiö.³⁴

Pohjois-Karjalan vaalissa v. 1778 oli valitsijamichii Liperistä, missä vaali suoritettiin, neljä, Pielisjärveltä, Kiteeltä, Kesälahdelta ja Tohmajärveltä kaksi kustakin sekä Ilomantsin pitäjistä yksi, yhteensä 13. V. 1789 Pielisjärven pitäjä taas lähetti kolme valitsijamiestä Liperissä pidettyyn vaaliin.³⁵

Ylä-Satakunnan vaalissa v. 1771 oli paikalla yksi valitsijamies Kangasalan, Pirkkalan, Lempäälän, Vesilahden, Tyrvään, Hämeenkyrön, Ikaalisten, Mouhijärven, Karkun, Huittisten, Punkalaitumen ja Loimaan pitäjistä. Ruoveden ja Keuruun pitäjät olivat lähettäneet yhteisen valitsijamiehen, joten kokouksessa oli läsnä 13 valitsijamiestä. Edustajaa vaaliin eivät olleet ollenkaan lähettäneet Messukylän, Pälkäneen, Sahalahden, Oriveden, Virtain ja Ähtärin pitäjät. Mistä näin monen pitäjän pois jääminen johtui, ei ilmene pöytäkirjasta. Kaikki edustajan lähettämisen laiminlyöneet pitäjät olivat Ylä-Satakunnan ylisestä kihlakunnasta, mutta kutsu lienee sielläkin asianmukaisesti kuulutettu, koska paikalla edustettuina olleista pi-

³² Allekirjoitukset Kalle Normanin valtakirjassa, Tps.valtakirjat 1726. RVA. *Jutikkala*, mt., s. 267.

³³ Simo Moilasen valtakirja, RVA.

³⁴ *Halila*, Pohjois-Pohjanmaa ja Lappi, mt., s. 497.

³⁵ Pohjois-Karjalan rahv.val. 1778, 1789 RVA. Valokjälj. R. 4: 2826, 2840—2841.

täjästä Pirkkala, Vesilahti, Lempäälä, Ruovesi ja Keuruu kuuluivat yliseen.³⁶ Vastaavanlaisia laiminlyöntejä on tosin voitu todeta muutamia kertoja myös Ruotsista.³⁷

Viimeksi esiteltyt tapaukset antavat aiheen päätellä, ettei kokouskutsuissa ollut ilmeisesti mainittu pitäjille mitään ohjetta valitsijamiesten lukumäärästä kuin ehkä Ylä-Satakunnan v:n 1771 kutsussa, jolloin tuomari ilmeisesti on kehottanut lähettämään miehen joka pitäjistä. Nähtävästi on ollut yleensä niin, etteivät tuomarit useimmiten ole asiasta mitään lausuneet. Pitäjät ovat silloin ratkaisseet kysymyksen in casu kussakin pitäjässä esillä olevien valituksenaiheiden tärkeiden mukaan tai sen perusteella, kuinka tärkeäksi katsottiin valtiopäivämiehen saaminen oman pitäjän piiristä. Milloin vaalikokouksessa käytettiin per capita -ääntenlaskumenetelmää, kannatti sellaisen pitäjän, joka välttämättä halusi valtiopäivämiehen omasta piiristään, tietenkin lähettää mahdollisimman monta edustajaa kokoukseen taatakseen menestyksensä. Tämä kysymys äänestysmenetelmistä tulee kuitenkin jäljempänä esille tarkemmin.³⁸

Eräs valitsijamiesten lukumäärään vaikuttava tekijä on käynyt ilmi jo edellä, nimittäin vaalikokouksen paikkakunta. Jos vaali pidettiin omassa pitäjässä, oli luonnollisesti helppoa asettaa kokoukseen useitakin miehiä, koska näiden ei tarvinnut matkustaa mihinkään. Tämä näkyy selvästi Ahvenanmaan vaaleissa v. 1734 Finströmin osalla ja v. 1755 Jomalan pitäjän suhteen, samoin kuin Piikkiön ja Halikon vaalissa v. 1734 Halikon suhteen ja Pohjois-Karjalassa v. 1778 Liperin kohdalla.

Myös vaalivalmisteluissa vallitseva kiire saattoi vaikuttaa asiaan, kuten Siikajoella v. 1771. Pitäjän edustajan vaali suoritettiin vasta kahta päivää ennen tuomiokunnan vaalia, joka oli 11. 5. Siikajokelaiset lähettivät vain yhden edustajan, ilmeisesti koska siinä kiireessä useampia halukkaita ei ollut lähtemään kesken kevättöiden.³⁹

³⁶ Vaaliptk. 1771, Ylä-Satakunnan katselmuspöytäkirjoja 1768–87, f. 728–735, TMA.

³⁷ *Olsson*, Riksdagsmannavalen, s. 63.

³⁸ Ks. jäljempänä s. 133–147.

³⁹ *Halila*, Talonpoikaissäädyn valtiopäivämiesvaalien menetelmistä, s. 311–312.

Valitsijamiehen vaali on toisinaan muodostunut myös itse valtiopäivämiehen vaaliksi kuten Pielisjärvellä v. 1789. Jo v. 1778 Pielisjärven pitäjä ei hyväksynyt Karjalan kihlakunnan yhteisesti valittua edustajaa Olavi Rouvista, vaan mainitun pitäjän rahvas valitsi pitäjän kokouksessa itselleen oman valtiopäivämiehen »valvomaan pitäjän asioita». Valituksi tuli Tuomas Kuitinen, joka oli ollut valtiopäivillä jo vv. 1769–70 ja 1771–72. Hänelle valittiin varmuuden vuoksi vielä varamieskin — menettely, jolle ei ole yhtään tunnettua vastinetta vapaudenajalta. Tuomarin sijasta vaalipöytäkirjan allekirjoitti kirkkoherra Stenius, ja varmennukseksi siihen piirsi puumerkkinsä lähes kolmekymmentä talonpoikaa emäpitäjästä ja kaksi Juuan ja yksitoista Nurmeksen kappelin talonpoikaa. Kun nämä mahdollisesti olivat kulmakuntiensa valittuja edustajia, oli kirkkopitäjä astunut kihlakunnan tilalle sekä vaalipiirinä että vaalimenetelmän suhteen.⁴⁰ V. 1786 pitäjä lähetti omaksi valtiopäiväedustajakseen Martti Keräsen. Kun sitten v. 1789 valittiin valitsijamiehiä kihlakunnan vaalikokoukseen, nimitettiin näiksi Keränen emäpitäjän osalta, Lasse Väyrynen Juuan kappelista ja Tapani Saastamoinen Nurmeksesta. Heille annettiin ohjeeksi äänestää Kerästä valtiopäiväedustajaksi, mutta elleivät muut suostuisi häntä äänestämään, päätettiin jo nyt, että hän lähtee jälleen pitäjänedustajana Tukholmaan. Pitäjäläiset lupasivat myös maksaa hänen palkkionsa. »Eikä hän tarvitse mitään muuta valtakirjaa ilmoittautuakseen kunnianarvoisassa talonpoikaissäädysssä», lausuu pöytäkirja hieman mahtipontisesti. Tämän jälkeen seuraavat allekirjoitukset, viimeisenä kirkkoherra Jaakko Steniuksen. Muut allekirjoittajat ovat pitäjän eri puolilta.⁴¹ Olivatko he kulmakuntiensa valtuutettuja, jolloin pitäjänedustajan vaali olisi jälleen ollut välillinen, jää ratkaisemattomaksi. Pitäjän laajuuden huomioon ottaen voisi otaksua, että sen eri osat ovat lähettäneet valtuutettuja tärkeään pitäjänkokoukseen. Pohjois-Pohjanmaalta on *Halila* voinut osoittaa sellaisia tapauksia.⁴²

⁴⁰ *Jutikkala*, mt., s. 264.

⁴¹ Liittenä Karjalan rahvaanvalituksessa, RVA. Valok.jälj. R. 4: 2840–2841. VA.

⁴² *Halila*, mt., s. 314.

Valitsijamiestä on valittu myös käräjäkunnittain kuten Porvoon ja Kymin tuomiokunnan vaaliin v. 1771. Kokouskutsussa tuomari jo oli kehottanut valitsemaan edustajia käräjäkunnittain, ja Porvoon ja Mäntsälän käräjäkunta lähetti paikalle neljä valitsijamiestä, Pernajan—Myrskylän käräjäkunta kolme, Helsingin pitäjän, Nurmijärven ja osan Tuusulaa käsittävä käräjäkunta kuusi, Sipoon—Tuusulan käräjäkunta kolme, Lapinjärven—Pyhtään käräjäkunta kaksi ja Elimäen käräjäkunta kaksi valitsijamiestä.⁴³

Myös Lapin valtiopäivämiehen vaalissa v. 1760 puhutaan käräjäkunnista, mutta paikalla ei ollut varsinaisesti nimettyjä valitsijamiestä vaan käräjäkuntien rahvasta.⁴⁴

5. VAALIKOKOUKSEN TEHTÄVÄT JA NIIDEN SUORITTAMINEN

Edustusyhteisöjen vaalikokouksissa ei käsiteltäviin asioihin kuulunut, kuten edellä jo on käynyt ilmi, ainoastaan edustajan tai edustajien valinta, vaan myös hänen valtiopäiväpalkkionsa määrääminen ja valtiopäivillä esitettävistä asioista eli valituksista neuvottelemine. Mikään näistä asioista ei useinkaan ollut yksinkertainen ja nopeasti selvitettävä kysymys, vaan vaati neuvottelua ja sovittelua. Tällaisissa tapauksissa ei muodostunut silloin myöskään yhdentekeväksi, missä järjestyksessä nämä eri asiat käsiteltiin. Käsitelyjärjestyksen nimittäin teki tärkeäksi ensinnäkin edustajan henkilöllisyyden ja hänelle maksettavan palkkion välinen suhde, mutta jossain määrin lisäksi edustajan henkilöllisyyden ja valitustenkin välillä vallitseva tietty yhteys.

Vapaudenajallakin tapahtui, ja 1600-luvulla oli tapahtunut yleisesti, että edustajaksi valittiin se, joka halvimalla suostui ottamaan tehtävän suorittaakseen. Porvarissäädyn valtiollista tietoi-

⁴³ Vaalipkt., Porvoon kihlakunnan konseptituomiokirja 1771, f. 99—100, VA. Nyberg, Sibbo sockens historia II, s. 97.

⁴⁴ *Feltman*, Handlingar och uppsatser III, s. 171—173.

suutta on pidetty, ja syystä kyllä, korkeatasoisena, mutta senkin piirissä valittiin joskus edustajia tämän huokeusperiaatteen mukaan, jolloin useat kaupungit sopivat yhteisestä edustajasta. Pienet kaupungit olivat luonnollisesti asiassa tiennäyttäjiä.¹ Se on sangen ymmärrettävääkin, sillä pienen kaupungin, kuten esimerkiksi Naantalin, suurin menoerä virkamiespalkkojen jälkeen olivat valtiopäiväedustuksen aiheuttamat menot. Poliittisesti hiljaiseloa viettävässä kaupungissa ei valtiopäiväedustusta katsottu monesti juuri muuksi kuin mahdollisuudeksi saada esittää kaupungin valitukset, ja jos tällainen valitustenviejä löydettiin jostain naapurikaupungista tai kauempaakin, tätä kustannusten keventämismahdollisuutta myös käytettiin. Niinpä Naantali pyysi Hämeenlinnan edustajaa toimittamaan v. 1755 valituksensa valtiopäiville, mutta tähän ei jälkimmäinen sillä kertaa suostunut. Kymmenen vuotta myöhemmin sen sijaan naantalilainen valtiopäivämies kyllä kelpasi Hämeenlinnankin edustajaksi.²

Myös talonpoikaissaäytä koskevassa kirjallisuudessa on viitattu siihen mahdollisuuteen, että edustajaksi kelpuutettiin se, joka halvimalla lähti. Ruotsissakin näin tapahtui muutamia kertoja; eräissä valitsijamiesten valtakirjoissa veloitetaan valitsijamiehet valitsemaan sellainen edustaja, joka voi hoitaa heidän valituksensa, yhden tekevää, kuka hän muutoin oli.³ Toisaalta, kuten edellä jo on todettu ratsutilallisia koskevan esityksen yhteydessä, säädyn sisäisten sosiaalisten ryhmien välillä vallitsevat vastakohtaisuudet tuovat esille sen merkityksen, mikä edustajaksi valitun henkilöllisyydellä oli palkkiokysymyksessä. Samantapaisia riitoja on käyty myös Suomen kaupungeissa, esimerkiksi Turussa v. 1746 ja Porvoossa v. 1764.⁴

On ilmeistä, että näistä riitelyistä olisi jossain määrin päästy eroon noudattamalla vaaleissa sitä käsittelyjärjestystä, että ensin olisi

¹ *Lindeqvist*, Suomen kaupunkien edustajat vapaudenajan valtiopäivillä, s. 1—4.

² *Jäntere*, Naantalın valtiopäiväedustus, s. 231—232.

³ *Halila*, mt., s. 335; *Olsson*, Bondeståndet under den tidigare frihetstiden, s. 35; *Sama*, Riksdagsmannavalen, s. 65.

⁴ *Cederberg*, Vapaudenaika II, s. 169—170.

sovittu edustajan palkkiosta, tämän jälkeen valituksista ja vasta viimeksi suoritettu vaali. Tällöinhän kaikki valitsijat olisivat muodollisesti sitoutuneet palkkion suorittamiseen edustajaksi valittavan henkilöstä riippumatta. Asioita päinvastaisessa järjestyksessä käsiteltäessä, kuten yleensä useimmissa vaaleissa tapahtui, saattoi henkilötoiveissaan kärsinyt osapuoli sitten menetellä kuten Piikkiön ja Halikon ratsutilalliset v. 1734, jotka eivät halunneet maksaa Matti Sipinpojalle valtiopäivärahoja hävittyään edustajan vaalissa. Vaikka enemmistöperiaate olikin vahvistettu valtiopäiväjärjestyksessä vaalien ohjeeksi, edellytti tämän periaatteen ymmärtäminen niin syvällistä katsomusten muutosta, ettei hävinneiden tyytyminen enemmistön päätökseen ollut itsestään selvää.⁵

Sitä asioiden käsittelyjärjestystä, että ensin sovittiin valituksista, sen jälkeen edustajanpalkkiosta ja vasta viimeksi suoritettiin vaali, on käytetty, säilyneiden lähteiden perusteella arvioiden, ainoastaan Porvoon ja Kymin kihlakuntien vaalissa v. 1771.⁶ Ahvenanmaan vaaleissa vv. 1764, 1769 ja 1771 sovittiin ensin palkkiosta, suoritettiin sen jälkeen vaali ja laadittiin lopuksi valitus.⁷ Kaikissa muissa vaaleissa on ensimmäisenä tehtävänä suoritettu itse vaali ja muut toimet vasta sen jälkeen. Tämän vuoksi on syytä tarkastella näitä erikoistapauksia lähemmin.

Porvoon ja Kymin vaalikokouksessa noudatettu menettelytapa ei ollut sattuma, vaan täysin harkittu toimenpide, jonka perusteluksi esitetään uusi piirre nimenomaan suomalaisten vaalien luonteesta. Vaalissa laadittuun valitukseen, johon sisältyvästä vaalimenetelmiä koskevasta uudistusehdotuksesta on jo mainittu vaalikokouksen pitoaikaa koskevassa tarkastelussa⁸, sisältyy myös ehdotus vaalikokouksen asioiden käsittelyjärjestyksestä. Siinä esitetään, että järjestykseksi vahvistettaisiin juuri se menetelmä, jota tässä vaalissa nyt käytettiin: ensin valitus, sitten palkkio ja viimeisenä vasta vaali. Tämän käsit-

⁵ Vrt. *Matinelli*, Enemmistöperiaate ja papinvaali-instituutio, s. 19–24.

⁶ Vaaliprk. 1771, Porvoon kihlakunnan konseptituomiokirja 1771, f. 99–116. VA.

⁷ Vaaliprk:t mainituilta vuosilta, kansio »Riksdagsmannavalen på Åland», VA.

⁸ Ks. edellä s. 86.

telyjärjestyksen etuna sanotaan olevan, että valitsijamiehet näissä ennen vaalia tapahtuvissa neuvotteluissa »oppivat paremmin tunteemaan toisensa, mikä erityisesti täällä Suomessa on tarpeen useihin käräjäkuntiin jaettujen kihlakuntien laajuuden vuoksi (tämän vaalin valitsijamiehet oli valittu käräjäkunnittain) ja voivat sen perusteella valita keskuudestaan taitavimman tai sen, jonka he kypsän harkinnan jälkeen ja ymmärryksensä mukaan katsovat sopivimmaksi.»⁹ Perustelu osoittaa, että Suomessa oli vapaudenajan kuluessa jouduttu toteamaan vaalitoimintaan liittyvät epäkohdat, ei vain sellaisinaan, vaan myös Ruotsin oloihin verrattuina. Epäkohdat johtuivat suureksi osaksi vaalitoimintaa koskevien asetusten puutteellisuudesta ja osaksi Suomen hallintoalueitten tavattomasta laajuudesta. Ehdotus osoittaa omavaraisen kokemuksen pohjalle rakentuvaa kypsää harkintaa. Toisaalta se vakuuttavasti osoittaa valtiopäivämiehen vaalin arvostamista tärkeäksi suomalaisten talonpoikien keskuudessa. Edistysaskel on pitkä kun otetaan huomioon, että valtiopäivät ennen vapaudenaikaa käsitettiin rasitukseksi useammin kuin oikeudeksi.

Kun Ahvenanmaalla vapaudenajan kolmessa viimeisessä vaalissa käytettiin sitä menetelmää, että ensin sovittiin valtiopäivämiehen palkkiosta ja sen jälkeen vasta suoritettiin vaali, lienee tässä kysymys Ruotsista saaduista vaikutteista, juuri samoihin aikoihinhan täällä tulee vaaleihin mukaan kihlakunnan lautakunta, joka ilmeisesti sekin perustuu ruotsalaiseen esimerkkiin. Pöytäkirjat enempää kuin valituksetkaan eivät anna mitään viitettä siitä, mistä tämä muutos johtui, aikaisemmat vaalokokoukset olivat suorittaneet aina ensimmäisenä toimenpiteenä itse vaalin.

Ruotsin talonpoikien vaaleissa mainittu kysymys ei ole ollut ilmeisesti koskaan esillä, joten mitään vertailukohdetta sikäläisiin oloihin emme saa. On ilmeistä, että vaalokokouksen asioiden käsittelyjärjestyksen saaminen sellaiseksi kuin Porvoon ja Kymin valituksessa v. 1771 esitettiin, olikin »erityisesti täällä Suomessa tarpeen». Samana vuonna laadittuun talonpoikaissäädyn vaalijärjestysehdotukseen ei tätä suomalaista toivomusta ole sisällytetty, vaan se esitti

⁹ Valitus sekä vaalipkt:n yhteydessä, ks. edellä nootti 6, että Tps.ark. 1771-72, vol. 26, RVA. Filmi 344. VA

vaalikokouksen asiat käsiteltäviksi päinvastaisessa järjestyksessä, ensin vaali, sitten päivärahakysymys ja lopuksi valitukset.¹⁰

6. VALTIOPÄIVÄMIEHEN VAALI

a. Valitsijamiesten valtuutuksen luonne

Vaalikokouksissa ei yleensä voitu ryhtyä heti vaalin suorittamiseen, vaan ensimmäisenä toimenpiteenä luonnollisesti todettiin, keitä itse kokouksessa oli paikalla. Kihlakunnantuomari tavallisesti tällöin tarkasti valitsijamiesten valtakirjat. *Olsson* mainitsee Ruotsissa olleen joskus valitsijamiehiä, joilla ei ollut valtakirjoja ollenkaan, he vain kertoivat olevansa pitäjiensä valtuuttamia. Näin on varmaan silloin tällöin Suomessakin käynyt, esimerkiksi Piikkiön ja Halikon vaaliin tuli valitsijamiehiä, jotka olivat vain suullisesti valtuutettuja.¹

Valtakirjojen tarkastus ei aina jäänyt pelkäksi muodollisuudeksi, vaan johti joskus jonkun valitsijamieheksi pyrkivän diskvalifiointiinkin. Näin kävi esimerkiksi Markus Markuksenpojan Ahvenanmaan vaalissa v. 1769. Seuraavassa vaalissa taas kumlingelaiselta Jaakko Ollinpojalta kiellettiin valitsijamiehenä toimimisen oikeus, mutta hänet kelpuutettiin kuitenkin istumaan lautakunnassa.² V:n 1755 vaalissa oli valitsijamiehenä myös Matti Antinpoika Finströmistä, mutta pöytäkirja osoittaa syytä silti ilmoittamatta, ettei hän ollenkaan äänestänyt, joten hänet ilmeisesti oli diskvalifioitu. Mikäli valtiopäiväjärjestyksen säännöksiä ja varsinkin ns. säätöpuhtauden vaatimuksia olisi tarkkaan noudatettu Suomessakin, olisi vaaleissa pitänyt melko usein diskvalifioida valitsijamiehiä, jotka eivät täyttäneet puhtaan talonpojan vaatimuksia, mutta tiettävästi

¹⁰ Vaalijärjestysschdotus 7–10 §§. *Brusewitz*, mt., s. 430–431.

¹ *Olsson*, Riksdagsmannavalen, s. 64; *Innamaa*, mt., s. 199.

² Ks. edellä, s. 98.

ei diskvalifiointeja ole suoritettu tällaisissa tapauksissa, kuten aikaisemmin, ääni- ja vaalioikeutta tarkasteltaessa, on esitelty. Tämän osoittavat esimerkiksi nimismies-valitsijamiehet.³

Säilyneet valitsijamiesvaltakirjat osoittavat, että valitsijamiehet ovat toisinaan saaneet vapaat kädet toimia, toisinaan heille annettiin selvät toimintaohjeet, joista ei ollut poikkeamista. Siten Pohjois-Pohjanmaan vaaliin v. 1730 lähetetyistä valitsijamiehistä Kemin, Oulun, Limingan, Kalajoen, Lohtajan, Kokkolan ja Kälviän (näillä kahdella pitäjällä yhteinen valitsijamies) sekä Iin pitäjien valitsijamiehet saivat täyden toimintavapauden. Muutamien pitäjien valtakirjoissa vielä todetaan, että »mitä hän päättää, sen me pidämme voimassa, joka tavan mukaan pitäjänsinetillä vahvistetaan» (Kemi, Lohtaja). Pyhäjoen valtakirjassa Niilo Karsikolle ja Hannu Lahdelle sen sijaan esitetään toivomus, että Karsikko valittaisiin valtiopäivämieheksi. Kruunupyyn valtakirjassa Matti Storälle asianomainen velvoitetaan »vaatimaan, että herrainpäivämieheksi valitaan raitis ja taitava, ruotsinkielen taitoinen, joka ymmärtää läänin tilan ja asiat» (»hafwandes han dermed påstå at en sådan till Herredagsman antagas, som är nyckter och beskedelig, swänska språket mächtig förstår sig po Landzens tillstånd och angelegenheter»). Sotkamon pitäjän valitukset vaalikokoukseen toi talonpoika Heikki Hänninen, jolla ei ollut valtakirjan muotoista valtuutusta ollenkaan, ainoastaan kihlakunnantuomarille osoitettu kirje »koko rahvaan» nimissä, ja tässä kirjessä lausuttiin pyyntö, että kun Sotkamon pitäjä ei voi yhdessä Paltamonkaan kanssa lähettää omaa herrainpäivämiestä köyhyytensä vuoksi, »rahvaan hurskas toivo on, että herra kihlakunnantuomari suosiollisesti antaa tämän pitäjän valitukset jonkun kunnan miehen mukaan, joka valitaan herrainpäivämieheksi, ja suosittelee niitä.»⁴

Niin sanottu vuorotteluperiaate, jonka mukaan vaalipiirin pitäjät vuorotellen saivat edustajan paikan, on myös osaltaan aiheutta-

³ Ks. edellä, s. 72–75.

⁴ Kaikki valtakirjat v:n 1730 vaalia koskevien asiakirjojen joukossa paitsi Iin valtakirja, joka on joutunut v:n 1734 vaaliasiakirjojen nippuun, Topographica Pohjanmaa, kansio 4, VA.

nut sen, että valtakirjassa saatetaan puhua jostakin joko oman pitäjän tai ehkä vieraankin pitäjän miehestä ikään kuin itsestään selvänä valtiopäivämieheksi valittavana henkilönä. *Halila* esittää tutkimuksessaan muutamia aivan selviä tapauksia tästä. Kälviän valitsijamiesvaltakirjassa v. 1746 lausutaan puhuttaessa edustajiksi valittavista »- huomioon ottaen tähän asti vallinneen järjestyksen . . .», ja Limingan valtakirjassa taas lausutaan, että »voutikunnan jokainen pitäjä on saanut vuorollaan lähettää taitavan miehen valtiopäiville, ilman että pitäjänvaltuutettujen kokouksessa on suoritettu mitään vaalia.»⁵ Vielä v. 1778 Etelä-Pohjanmaalla vedottiin joskus tehtyyn sopimukseen, että edustajia valitaan vuoroin suomalaisista, vuoroin ruotsalaisista pitäjistä, mutta toinen osapuoli kielsi sellaisen sopimuksen sitovuuden.⁶

Kun *Halilan* esittämissä tapauksissa on selvään kysymys vuorotellun aiheuttamasta ohjeiden antamisesta, niin voimme toisaalta nähdä myös imperatiivisen mandaatin periaatteen vaikuttaneen ohjeisiin. Paltamon pitäjä lähetti tällöin v:n 1755 vaaliin »valitsemaan herrainpäivämiestä ja esittämään nämä valitukset» lautamies Heikki Karppisen ja talonpoika Iisakki Kirjavaisen sellaisin ohjein (med den instruction), että Karppinen tai Kirjavainen on valittava herrainpäivämieheksi, ja jos muut pitäjät eivät halua seurata mukana, niin tämä rahvas yksin varustaa jommankumman valtiopäiville. Tätä vastaan ilmoittivat, edelleen valtakirjan mukaan, luutnantti Castrén asumansa 3/8 manttaalin tilan, varapastori Simon Appelgren 1/4 manttaalin ja lautamies Heikki Karjalainen 3/8 manttaalin tilansa puolesta, että he hyväksyvät vain talonpoika Simo Moilasen tai muussa tapauksessa yhtyvät siihen ehdokkaaseen, jonka tuomiokunta voi valita.⁷ Imperatiivisen mandaatin tunnusmerkit ovat tässä täysin selvät: annetaan valitsijamiehille pitäjän enemmistön käsky äänestää itseään ja ilmoitetaan jo etukäteen, että muihin vaihtoehtoihin ei suostuta. — Jyrkkyys on sittemmin lieventynyt, Karppista ja Kirjavaista kokous ei valinnut eikä heitä lähetetty myös-

⁵ *Halila*, mt., s. 342–343.

⁶ *Jutikkala*, mt., s. 270–271.

⁷ *Topographica Pohjanmaa*, kansio 2. VA.

kään pitäjänvaltuutettuina ilmeisesti Castrénin ja Aspegrenin taittelujen ansiosta.⁸

Eniten on valitsijamiesten valtakirjoja säilynyt juuri Pohjois-Pohjanmaalta. Ryhtymättä tarkemmin esittelemään kaikkia mahdollisia voidaan todeta, että enemmistö näistä valtakirjoista jättää valitsijamiehille vapaat kädet toimia. Muissa suhteissa ne ovat muotonsa puolesta melko kirjavia. Tärkeänä näyttää pidetyn, että ne osoittivat pitäjien kokonaisuudessaan olevan valtakirjan takana. Poikkeuksellinen on sellainen valtakirja kuin Limingan v:lta 1769, jonka on allekirjoittanut vain pitäjänkirjuri.⁹

Ahvenanmaan valtakirjat antavat samansuuntaisen kuvan kuin edellä mainitutkin. Kumlingen valtakirja v. 1751 ilmoittaa: »Olemme tyytyväisiä siihen mitä herrainpäivämiehen vaalissa päätetään.» Seuraavaan vaaliin Kumlinge lähetti toivomuksen, että sieltä kotoisin oleva Mikko Mikonpoika valittaisiin valtiopäivämieheksi, vaikka ketään ei tulekaan pitäjistä vaaliin. Todellisuudessaan kävi sitten päinvastoin kuin kirjeessä esitettiin: mainittu Mikko Mikonpoika tuli kyllä vaaliin, mutta Kumlingen toivomuksesta hänen valitsemisekseen muiden pitäjien valitsijamiehet vähät välittivät. V. 1760 Finströmistä lähetetty valitsijamies taas sai päättää miten halusi. Samoin vv:n 1769 ja 1771 valtakirjoista useimmat ovat samantyyppisiä kuin Pohjois-Pohjanmaan valtakirjat v. 1730; niissä lausutaan, että pitäjä on täysin tyytyväinen siihen, mitä valitsijamiehet päättävät (Jomala, Saltvik, sen kappeli Vårdö, Hammarland, Lemland ja sen kappeli Lumparland). Finströmin valtakirjassa v. 1771 tähdennetään valitsijamiesten vapautta vielä selvemmällä vakuutuksella: jätämme täten kolmelle valtuutetullemme, Juho Tanelinpojalle Östergetasta, Erkki Juhonpojalle Stålsbystä ja Matti Erkinpojalle Bjerströmistä »täydellisen vallan valita keskuudestaan tai Ahvenanmaan muiden valtuutettujen joukosta valtiopäivämies ja sopia muiden valtuutettujen kanssa valituksista» (gifwandes wi desse 3nne wåre Deputerade härigenom fullkomlig macht at . . .).¹⁰

⁸ Halila, *mt.*, s. 319.

⁹ Halila, *mt.*, s. 315.

¹⁰ Valitsijamiesten valtakirjat asianomaisten vaalien asiakirjanipuissa, kansio »Riksdagsmannavalen på Åland». VA.

Esitellyt tapaukset viittaavat siihen, että imperatiivisen mandaatin periaatetta harvoin noudatettiin valitsijamiesvaaleissa. Tämä olisi ollut pikemminkin hämmästyttävää kuin odotuksenmukaista. Ei mikään ohje eikä yksikään säännös ollut torjumassa prinsipalaattioopin mukaisia käsityksiä valitsijamiesvaalien suhteen edes senkään jälkeen, kun tämä oppi vv:n 1746—47 valtiopäivillä tuomittiin valtiopäiväedustajanvaaleihin ja valtiopäivämiehen valtuutukseen nähden. Niinpä osoittautuikin toisissa tapauksissa, että valitsijamiehen valtakirjaan otetut sanat valitsijamiehen vapaudesta eivät kuvaakaan hänen asemaansa. Edellä mainitut Finströmin valitsijamiehet v. 1771 selittivät vaalikokouksessa samoin kuin Saltvikin miehet, että heidän pitäjänsä ovat kieltäneet heitä äänestämästä ketään muuta kuin Iisakki Matinpoikaa. Hammarlandilaiset sanoivat, etteivät he ole sellaista käskyä saaneet, vaan saavat siellä tehdä päätöksen. Kumlingen, Föglön ja Lemlandin valtuutetut »pitivät laittomana sitä, että pitäjät jo kotona olivat valinneet, koska hovioikeuden ja maaherran tuomarille lähettämät kirjeet, jotka oli heille luettu, määräsivät, että tämän pitää suorittaa vaali. Myös voivat pitäjissä säätyläiset ja muut asiaankuulumattomat vaikuttaa vaaliin, jonka vuoksi he vaativat, ettei mitään huomiota saa kiinnittää pitäjien päätöksiin.» Kysymystä ei vaalikokouksessa ratkaisu millään tavoin, mutta kun Iisakki Matinpoika sai edustajantehtävän, arvonnan perusteella, ja Jomalän, Sundin ja Lemlandin pitäjät tekivät maaherralle vaalivalituksen, ne esittivät erääksi laittomuudeksi sen, että Saltvikin ja Finströmin valitsijamiehet katsottiin kelpaaviksi, »vaikka he ilmoittivat kotona olevien säätykumppaneidensa pitäjissä valinneen, vaikka säännönmukainen vaali pitää kihlakunnantuomarin toimittaa Teidän Korkean Armonne määräyksen mukaan joka vaalissa luettiin, jolloin valtuutetuilla on oltava vapaat kädet vaalissa». Tuomari ilmoitti maaherran häneltä vaatimassa selvityksessä, ettei hän voinut hyljätä vaalia, varsinkaan kun ei voitu väittää, että rahvasta olisi pitäjissä (Saltvikissä ja Finströmissä) painostettu. Maaherra jätti päätöksessään vaalin voimaan eikä kiinnittänyt tähän puoleen asiasta huomiota lainkaan.¹¹

¹¹ Vaaliprk. ja kaikki asiakirjat samassa, kansio »Riksdaksmannavalen på Aland», VA.

Etelä-Pohjanmaaltakin on samanlainen juttu. V. 1747 Ilmajoen nimismies Juho Birling joutui pitäjäläisten kanssa riitoihin siitä, että oli äänestänyt vaalikokouksessa toista miestä kuin pitäjä olisi halunnut.¹²

Monet valitsijamiesvaltakirjojen ilmaisut siitä, että »pitäjä on tyytyväinen siihen, mitä valtuutettumme päättää», ovat sanonnaltaan kovin lähellä tosiaan, ikään kuin sama kaava hieman eri tavoin mukailtuna, vaikka välissä saattaa olla sellainen ajallinen ja maantieteellinen etäisyys kuin Pohjois-Pohjanmaalta v. 1730 Ahvenanmaalle v. 1771. Ajatussisällön yhteisyyttä vielä korostaa, että samantaisia valtakirjoja on annettu muuallakin ja muina aikoina. Kun ne eivät kuitenkaan tarkoittaneet sitä mitä sanoivat, täytyy niillä olettaa olleen jokin yhteinen lähtökohta, näin siitäkkin huolimatta, että mitään valitsijamiesvaalia koskevia säännöksiä ei ollut eikä niin ollen myöskään mitään lain tarjoamia esikuvia, miten nimenomaan valitsijamiehen valtakirja oli laadittava. Valtiopäiväjärjestyksen vahvistama valtiopäivämiehen valtakirja ei tässä ole voinut esikuvana olla, sillä se oli aivan toisenlainen eikä sisältänyt mitään valtakirjantajien päätöksiin tyytyvyyden sitoumusta. Niin ollen täytyy katsoa pitäjien valitsijamiesvaltakirjojen muodon ja ajatuksen juontuvan 1600-luvun valtiopäivävaltakirjoista, joissa joskus lausutaan mainittu vakuutus, niin kirjavia kuin sen ajan valtakirjat muuten ovatkin. Vielä karoliinisenakaan aikana ei ollut olemassa mitään vahvistettua valtakirjankaavaa, mutta kun v:n 1672 valtiopäivillä pappissäädyin valtakirjoista niin tavaton määrä oli kirjoitettu imperatiivisen mandaatin muotoon, että arkkipiispa katsoi aiheelliseksi tehdä siitä huomautuksen, päätettiin, että tästä lähtien on valtakirjoihin sisällytettävä aina määräys, että »mitä valtuutetut tekevät ja päättävät, on voimassa ja pysyvää».¹³ On mahdollista, että sellainen valtakirjan sanonta kuin Lappeen ja Rannan kihlakuntien edustajan valtakirjassa v:ltä 1675, että kihlakunnat lupaavat pitää lujana ja varmana

¹² Ks. *Liakka*, Ilmajoki, s. 438–439; *Alanen*, Etelä-Pohjanmaan historia IV: 1, s. 348–349.

¹³ *Grauers*, Den svenska riksdagen under den karolinska tiden, s. 148–150; aikaisemmista valtakirjoista, ks. *Ahnlund*, Ständsriksdagens utdaning, s. 426–430.

sen, mihin edustaja suostuu, »ikäänkuin me kaikki yhdessä ja itse olisimme sen päättäneet ja suostuneet»¹⁴, on jollain tavoin v. 1672 pappissäädyssä käydyin keskustelun, ja ilmeisesti näillä valtiopäivillä muissakin yhteyksissä tästä asiasta käytyjen keskustelujen tulosta. Mitään muuta tämänlaatuisten ajatusten lähdeä nimittäin on vaikea todeta. Valtakirjat sisälsivät yleensä jonkin sensuuntaisen fraasin, että valtiopäivämiestä kehoitettiin hoitamaan valitukset hyviin päätöksiin. Enemmistö valtakirjoista kantoi siis imperatiivisen mandaatin leimaa, joskin ehkä lievässä muodossa. Siten pohjoispuolalaiset antoivat kerran edustajalleen luvan »suostua ja päättää, mikä suinkin on mahdollista ja minkä köyhä tilamme sallii.»¹⁵ V. 1710 koolle kutsutuille valiokuntavaltiopäiville lähteille edustajilleen Uplannin aateli antoi ainoastaan sellaiset valtakirjat, joissa nimenomaan määrättiin, että edustajat eivät saa päättää mitään ilmoittamatta siitä ensin kotiin jääville. Enempää maaherra kuin neuvostokaan ei saanut näitä Uplannin uppiniskaisia taipumaan.¹⁶ Kysymyksen tullessa tällöin kuten vapaudenajan ulkopuolellakin esille ratkaisua vaativana, voidaan myös Suomesta todeta selviä osoituksia prinsipalaatiopin mukaisten katsomusten esiintymisestä. Tämän johdosta täytyy vapaudenajan valitsijamiesvaltakirjojen nimenomaisesti imperatiivisen mandaatin periaatetta vastustavien sanakäänteiden katsoa johtuneen osaksi jo 1670-luvun perinteistä, osaksi vapaudenajan alkupuolella, ennen prinsipalaattiriidan varsinaista puhkeamista käydyissä keskusteluissa esitetyistä imperatiivista mandaattia vastustavista mielipiteistä.¹⁷ Muutakaan selitystä valitsijamiesvaltakirjojen periaatteille lienee vaikeata löytää.

Kun valitsijamiesvaltakirjat usein näyttävät antaneen valtuutetuille vapaan päätäntävällän, joka sitten kuitenkin osoittautuu näennäiseksi, paljastuu tässä ajalle luonteenomainen katsomus edustuksellisesta organisaatiosta. Aivan ilmeistä on, että vielä vapaudenajan

¹⁴ *Jutikkala*, Suomen talonpojan historia, s. 169.

¹⁵ *Jutikkala*, mt., s. 169; *Grauers*, mt, s. 148—152.

¹⁶ *Malmström*, Smärre skrifter, s. 47—48.

¹⁷ Ks. jäljempänä prinsipalaatiopin Suomessa esiintymistä koskevaa selvitystä, s. 395—404.

jälkeenkin on imperatiivisen mandaatin periaate tunnettu todellisemmaksi ja oikeammaksi kuin julkisoikeuden abstraktisempi valtuutus.

b. Sovinnollisia vaaleja

Kun valitsijamiesten valtakirjat oli vaalikokouksessa tarkastettu, näyttää yleisesti olleen tapana, että kihlakunnantuomari vaalin alkajaisiksi luki, paitsi »Kuninkaallisen Majesteetin avoimen kutsun ja käskyn saapua valtiopäiville», myös »muuta asiaankuuluvia asetuksia». Viimeksi mainitut olivat tavallisesti rahvaanvalituksen laadintaa koskevia ohjeita, joilla useaan otteeseen pyrittiin vapaudenajalla keventämään sitä valtavaa valitusten määrää, jonka eri säädetyt valtiopäiville aina esittivät. Nämä ohjeet seurasivat miltei kerta kerralta valtiopäiväkutsua, ja lääninlakallitukset kokivat valvoa niiden huomioon ottamista.¹⁸ Lisäksi on vaalien alkajaisiksi selostettu toisinaan valtiopäiväjärjestyksen säännöksiä vaaleista¹⁹ ja joskus myös poliittista tilannetta, vallankin jos kysymyksessä olivat ylimääräiset valtiopäivät, jotka oli kutsuttu koolle ennen edellisillä valtiopäivillä päätettyä määräaika.²⁰

Vaalipöytäkirjoista voi nähdä tuomareiden silloin tällöin myös pyrkineen tähdentämään valitsijamiehille heidän tehtävänsä tärkeyttä. Esimerkiksi Ahvenanmaan vaalissa v. 1771 tuomari selitti suurten asioiden riippuvan siitä, että »tässä vaalissa saadaan Jumalaa pelkäävä, rehellinen, ymmärtäväinen ja tämän maakunnan hyvinvointia valvova mies edustajaksi», ja tuomari toivoi tämän tähden, että »Herra taivuttaisi kaikkien sydämet sopiviksi sellaisen tarkoituksen saavuttamiseen».²¹

Jutikkala mainitsee valtiopäivämiesvaaleja koskevan tarkastelunsa

¹⁸ Ks. jäljempänä, s. 188—191.

¹⁹ Ylä-Satakunnan vaalissa v. 1771.

²⁰ Piikkiön ja Halikon vaalissa v. 1734; Ahvenanmaan vaalissa v. 1769; Porvoon ja Kymän kihlakuntien vaalissa v. 1771 ja aivan varmaan monissa muissakin vaaleissa eri aikoina.

²¹ Vaalipkt., kansio »Riksdagsmannavalen på Åland», VA.

päätteeksi, että »vaikka kaikissa vaaleissa, joista on yksityiskohtaisia tietoja, oli useita ehdokkaita ja suoritettiin äänestys, ei tätä menetelmää voi katsoa yleiseksi, koska noista yksityiskohtaisista tiedoista saamme kiittää juuri vaaleissa ilmenneitä riitaisuuksia. Monesti vaali varmaan oli yksimielinen.»²² Tämä päätelmä näyttää soveltuvan senkin aineiston suhteen, joka ei ole ollut *Jutikkalan* käytettävissä, sillä sopuisat vaalit ovat aivan ilmeisesti olleet yleisempiä kuin riitaiset äänestysvaalit. Täydessä sovinnossa suoritetuista valtiopäivämiehen nimeämisistä on hyvänä esimerkkinä Ylä-Satakunnan vaali v. 1771. Tuomari kysyi tällöin valitsijamiehiltä toinen toisensa jälkeen, kenet kukin halusi valtiopäivämieheksi. Kaikkien muiden pitäjien valitsijamiehet halusivat Matti Tuomaanpoika Markulaa Kangasalta paitsi Vesilahden valitsijamies Erkki Tuomaanpoika, joka halusi pitäjäläisensä Juhani Erkinpoika Siston edustajaksi. Markula todettiin tällöin tehtävään valituksi, ja »hän ilmoitti suostuvansa ja kiitti säätykumppaneita luottamuksesta ja toivoi voivansa tämän luottamuksen täyttää.»²³ Vaalin sovinnolliselle suorittamiselle antaa merkityksen se, että ensinnäkään Markula ei ollut mikään vanha valtiopäivillä kävijä, jonka valitseminen olisi ollut sen perusteella selvä a priori, ja toiseksi se, että kysymyksessä olivat vapaudenajan viimeiset valtiopäivät, jolloin poliittiset riitakirjoitukset levisivät Suomeen ja vaikuttivat vaalivalmisteluihin.²⁴

Tämänlaatuisista sovinnossa suoritetuista vaaleista on säilynyt todellakin vain perin vähän pöytäkirjoja esimerkiksi Ahvenanmaan vaaleista vv. 1734, 1751, 1755, 1760, 1764²⁵, Piikkiön ja Halikon vaa-

²² *Jutikkala*, mt., s. 269—270.

²³ Vaalipkt., Ylä-Satakunnan katselmuspöytäkirjoja 1768—87, f. 728—735. TMA.

²⁴ Noin vuotta myöhemmin syntyi kyllä kiistaa juuri tämän vaalipiirin valituksesta, joka koski sotamiehenpitosopimuksista tehtyä muutosanomusta. Markula nimittäin ilmoitti säädysssä 18. 7. 1772, että osa rahvaasta haluaa peruuttaa valituksessa esitetyn sotamiehenpitosopimusten epäselvyyttä koskevan asian (2., 3., 4. §§). Sääty päätti hankkia seudulta kaikki asiaa koskevat selvitykset ennen päätöksen tekoa, mutta Kustaa III:n kuukautta myöhemmin tekemän vallankumouksen ja valtiopäivien hajottamisen vuoksi ei juttu tullut enää uudelleen esille. Tps. 18. 7. 1722. Tps.ark. 1771—72, vol. 3, f. 657—658, Markulan memoriaali, vol. 21, RVA.

²⁵ Vaalipkt:t, kansio »Rikslagsmannavalen på Åland», VA.

lista v. 1740²⁶ ja Pohjois-Pohjanmaan vaalista v. 1730, jonka vaali-asiakirjat tosin ovat epätäydelliset itse vaalitoimituksen suhteen, mutta viittaavat kuitenkin rauhalliseen vaalin suorittamiseen.²⁷ Pohjois-Pohjanmaan vaalissa v. 1734 valittiin edustaja samoin yksimielisesti ilman äänestystä.²⁸ Ehkä ei aina yksimielisiä, mutta ilmeisesti kuitenkin sovinnossa suoritettuja vaaleja ovat olleet rahvaanvalitusten tai valtakirjojen merkinnöistä päätellen esimerkiksi seuraavat vaalit: Ylä-Satakunnan v. 1722 ja 1738²⁹, Kymin ja Lappeen kihlakuntien v. 1722³⁰, Ahvenanmaan v. 1746³¹, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan v. 1746³², Maskun ja Mynämäen tuomiokunnan v. 1746.³³ Kun mikään käytännön tarve enempää kuin valtiopäiväjärjestyksen velvoitekaan ei vaatinut valtakirjaan tai valitukseen merkittäväksi vaalin yksimielisyyttä tai sovinnollisuutta, ei mainitun laatuaisia merkintöjä liene tarpeen esitellä enempää sen toteamiseksi, että enemmistö vaaleista on ollut juuri täysin rauhallisia sopimisia siitä, kenet valtiopäiville lähetetään.³⁴

²⁶ Vaaliprk. 1740, Piikkiön ja Halikon konseptituomiokirja, Perniön käräjät 1. 10. 1740. VA.

²⁷ Topographica Pohjanmaa, kansio 4. VA.

²⁸ *Halila*, mt., s. 338.

²⁹ Ylä-Satakunnan rahv.val. 1723 ja 1738. RVA. Valok.jälj. R. 4: 3225; 3263.

VA.

³⁰ Kymin ja Lappeen rahv.val. 1723. RVA. Valok.jälj. R. 7: 5811. VA.

³¹ Olavi Matinpoojan valtakirja. RVA.

³² Piikkiön ja Halikon rahv.val. 1746. RVA. Valok.jälj. R. 1: 108. VA.

³³ Maskun ja Mynämäen rahv.val. 1746. RVA. Valok.jälj. R. 1: 13. VA.

³⁴ Käsitys yksimielisyydestä ja enemmistöstä ja vähemmistöstä oli tosin 1700-luvun alussa vielä toinen kuin nykyisin. Yksimielisyyden saavuttaminen katsottiin, kanonisesta oikeudesta periytyvän periaatteen mukaisesti, ainoaksi päätöksen laillisuuden tunnustavaksi päätäntätäväksi. Silloin kun esitettiin vastakkaisia kannanottoja — oli siis enemmistö ja vähemmistö —, saavutettiin yksimielisyys fiktiolla, että enemmistöperiaate oli vain keino yksimielisyyden toteamiseksi, vähemmistö ikään kuin luopuen omasta kannastaan yhtyy enemmistöön. Ks. *Matinoli*, Enemmistöperiaate ja papinvaali-instituutio, s. 16—21; *Sama*, Turun hiippakunnan papinvaalit, s. 16—21.

c. Säännöttömiä vaaleja

Edellisten vaalitapausten vastakohtana on ryhmä vaaleja, joissa erimielisyyden johdosta on jouduttu harkitsemaan itse valitsemisen ja ääntenlaskennan perusteita. Näistä vaaleista säilyneet pöytäkirjat tai muut tiedot tietenkin parhaiten valottavat vaalimenetelmiä. Muutamia kertoja tavanomaiset muodot on kuitenkin syrjäytetty niin suuressa määrin, ettei tapauksia voi yleistää eikä niissä esille tulevia yksityiskohtia voi pitää kuvaavina. Valitsijamiesten erimielisyydestä johtuneiden, mutta laillisesti suoritettujen äänestysvaalien yhtenäisen käsittelyn vuoksi tarkastellaan seuraavassa ensin nämä täysin säännöttömät vaalitapaukset.

Hollolan kihlakuntien rahvas esitti v. 1726 läntiselle tutkijakunnalle, ettei se ollut valinnut v. 1723 ketään valtiopäiville, mutta siitä huolimatta oli kahteen otteeseen kannettu herrainpäivärahoja tuntemattomalle edustajalle. Tosin myöhemmin oli kruununvouti Gestri-niltä saatu kuulla, että nimismies Arvi Forskåhl Porvoosta oli ollut Porvoon ja Hollolan molempien kihlakuntien edustajana. Kun tutkijakunta Uudenmaan ja Hämeen läänin alueella totesi monia muitakin lainrikkomuksia, joihin se katsoi läänin maaherran Petter Stierncrantzin syyväksi, liitettiin tämä vaalia koskeva rikkomuskin 9:nneksi kohdaksi pitkään syytekirjelmään Stierncrantzia vastaan.³⁵ Kun Stierncrantz kuitenkin onnistui välttämään häntä vastaan nostettuun syyteeseen vastaamisen tutkijakunnalle ja kun syytekirjelmän käsittely myöhemmin oikeusrevisiossa tapahtui hänelle erittäin myötämielisellä tavalla, jäi tämä juttu selvittämättä. Raskaimmista syytöksistä hän tosin sai huomautuksia, mutta vähäisemmät, kuten Hollolan vaaliasia, pantiin alempien virkamiesten tilille tai selitettiin maaherran suuresta työtaakasta johtuviksi.³⁶

Luultavaa onkin, että huolimattomuus tai laiminlyönti ei ole ol-

³⁵ *Cederberg-Alho*, Läntisen tutkijakunnan asiakirjoja, s. 120–123; *Alho*, Läntinen tutkijakunta, s. 170–171; *Cederberg*, Suomen historia vapaudenajalla I, s. 97, 128–129.

³⁶ K. M:n päätös 25. 4. 1729, Jäljennöskappale Skoklostersamlingen, vol. 100: 1, RVA. Filmi 365, VA. *Alho*, mt. s. 177–179.

lut maaherran, vaan Porvoon ja Hollolan kihlakuntien tuomiokunnan tuomarin. Kun vaali joka tapauksessa suoritettiin, on valtiopäiväkutsu tuomarille saapunut; tuomarin tehtäviin kuului hoitaa sen kuuluttaminen myös Hollolan kihlakunnissa, ja tämä on ilmeisesti jäänyt tekemättä. Vaali pidettiin 15. 12. 1722 Helsingin pitäjän käräjäpaikalla.³⁷ Edustajaksi valitun Forskählin valtakirjaa ei ole löytynyt³⁸, mutta valitus on laadittu Porvoon ja Hollolan kihlakuntien nimiin.³⁹ Säädyn pöytäkirja ei mainitse Forskähliä yhtään kertaa.

Mikäli kihlakuntien edustajia ei todellakaan ollut kutsuttu vaaliin, oli kyseessä vakava oikeudenloukkaus. Perimmäisenä synnä on ilmeisesti kuitenkin ollut huomaamattomuus tai vaalijärjestelyihin tottumattomuus eikä tahallinen piittaamattomuus.

Kokemattomuus vaalien järjestämisessä ja samalla jotakuinkin täydellinen tietämättömyys uuden hallitusmuodon tärkeimmistä periaatteista ilmenee toisaallakin. Valtaneuvoskunnassa tuli esille 3. 1. 1723, siis vajaat kaksi viikkoa ennen valtiopäivien alkua, Ahvenanmaan kihlakunnantuomarin Hermmarckin anomus, jossa hän pyysi neuvostolta lupaa saapua kihlakuntansa rahvaan valtuutettuna valtiopäiville. Mikäli Kuninkaallinen Majesteetti suostuisi, olisi hänellä jo sijainenkin ehdottaa siksi ajaksi tuomiokuntaan. Kreivi Cronhielm arveli, että »Hermmarck pitäisi anomuksensa johdosta vapauttaa ja määrätä joku taitava tilalle». Muutkin neuvokset katsoivat olevan sekä epätavallista että sopimatonta, että valtakirjan tuomarinvirkaan saanut säätyläishenkilö ajaa itseään talonpoikien edustajaksi. Pyyntö luonnollisesti raukesi, ja maaherralle lähti kirje kehottaa talonpoikia valitsemaan itselleen sopiva edustaja.⁴⁰

Vehmaan kihlakunnan rahvas ei näille valtiopäiville valinnut ke-

³⁷ Konseptituomiokirja ei mainitse vaalista mitään.

³⁸ *Mårtensson*, Förteckning öfver bondeståndets ledamöter, s. 35.

³⁹ »Porvoon ja Hollolan kihlakuntien» rahv.val. 1723, RVA. Valok.jälj. R. 7: 6108—6112. VA. *Mårtensson*, Förteckning öfver bondeståndets ledamöter, s. 35, mainitsee edustusalueeksi »Porvoon ja Hollolan alisen kihlakunnan», mikä tieto mahdollisesti on jostakin rahvaanvalituksen otteesta saatu. Valituksen otsikko ei määrittele vaalipiiriä näin.

⁴⁰ Valtaneuvosto (kotim. siviiliasiat) 3. 1. 1723, f. 10—11. RVA.

tään omasta keskuudestaan vaalipiirin alueelta, vaan lähetti ruotsalaiselle Johan Dahlmanille valtakirjan toimia kihlakunnan edustajana. Sama henkilö oli v:n 1713–14 valtiopäivillä toiminut Vehmaan ja Ala-Satakunnan tuomiokunnan edustajana.⁴¹ Säätö ei hyväksynyt jäsenekseen Dahlmania, jonka todettiin olevan vuokraaja ja asuvan Huddingin pitäjässä Södermanlandissa.⁴² Diskvalifioinnin syytä ei pöytäkirja tarkemmin mainitse, mutta sellaiseksi riitti Dahlmanin epäitsenäinen asema vuokraajana. Mahdollisesti on myös epäilty häntä säätyläiseksi⁴³ tai epäilyä herätti se, ettei hän ollut vaalipiirissään asuva, joskin tätä koskeva säädös sisältyi vasta näillä valtiopäivillä laadittuun valtiopäiväjärjestykseen.⁴⁴

Kokemattomuutta ja tietämättömyyttä siis ilmeni Uudenkaupungin rauhan jälkeisten ensimmäisten valtiopäivämiesvaalien järjestyksessä. Rahvaan piirissä esiintyvänä se onkin ymmärrettävää, muutamien tuomareiden suhteen ehkä oudompaa.

Tietämättömyydestä sen sijaan ei varmaankaan johtunut aikaisemmin jo esille tullut Uudenmaan ja Hämeen läänin sotilasvirkatalojen talonpoikien edustus valtiopäivillä 1746–47. Tämä käy jo ilmi siitäkin, että maaherra nimenomaan kielsi valittua edustajaa Esaias Akselinpoikaa lähtemästä. Kun edustus ei perustunut valtiopäiväjärjestyksen säännöksiin, herättää huomiota vain se, että Esaias Akselinpoikaa ei valtakirjaa vastaan tehdyn muistutuksenkaan jälkeen diskvalifioitu kuten juuri samoilla valtiopäivillä kävi närpiöläisen Matti Smedsin, joka todettiin »omatekoiseksi valtiopäivämieheksi».⁴⁵

Ilmeisiä säännöttömyksiä on tapahtunut myös Pien-Savon vaalissa v. 1760. Tuomiokunnan edustajana saapui valtiopäiville ensin Samuel Kämäräinen, jolla oli laillisesti laadittu valtakirja.⁴⁶ Kolme

⁴¹ *Mårtensson*, mt., s. 8, 33.

⁴² Tps. 14., 15. 1. 1723. *Landahl*, mt. I, s. 113, 114.

⁴³ V:n 1713 valtakirjassa hänet mainitaan »tarkastajaksi»; mitä tämä nimitys lienee merkinnytkin, se osoitti hänen olleen toisen palveluksessa.

⁴⁴ 1723 VPJ, 10. §: *Brusewitz*, *Frihetstidens grundlagar*, s. 236–237.

⁴⁵ Ks. edellä, s. 66–67.

⁴⁶ Valtakirja erotettu valtakirjakokoelmasta ja liitetty Kämäräistä koskevaan syyteaineistoon, Tps.ark. 1760–62, vol. 25. RVA. Filmi 344. VA.

viikkoa myöhemmin säätyyn pyrki Heikki Argillander mukanaan aineistoa, joka osoitti Kämäräisen edustajaksi kelpaamattomaksi. Aineiston sai tarkastettavakseen säädyn valtakirjavalioikunta, joka antoi säädylle seuraavan selvityksen:

1. Vänrikki Torsten Tawast on Leppävirran käräjillä v. 1757 tehnyt Kämäräistä vastaan ilmiannon, että tämä on eräästä kaskesta vienyt hänelle kuulumattoman ruistaakan, joka asia silloin oli määrätty lähemmin tutkittavaksi.

2. Talonpoika Juha Oinonen on syyttänyt Kämäräistä siitä, että tämä oli lyönyt häntä hänen saapuessaan käräjiltä ja kirkolta. Juttu oli lykätty, koska Kämäräinen ei ollut saapunut paikalle.

3. Talonpoika Lemetti Soininen Kuopion pitäjästä ilmoittaa aikovansa haastaa Kämäräisen vastaamaan siitä, että tämä oli varastanut häneltä 2 tynnyriä kalkkia.

4. Talonpoika Antti Hyvärinen Iisalmelta ja Sakari Nuutinen Kuopiosta todistavat, jonka todistuksen Turun hovioikeuden auskultantti Fredrik Burghausen on kirjoittanut, että heitä kuten muidenkin pitäjien valitsijamiehiä olivat vaalitulaisuudessa houkutelleet sekä Kämäräinen että kapteeni Lang valitsemaan Kämäräisen valtiopäivämieheksi käyttäen sekä kestitystä että ylipuhumista.

Kämäräinen vastasi syytteisiin heti ja ilmoitti, että hänet oli julistettu Tawastin syytöksistä vapaaksi, että Oinosen ilmianto oli ratkaistu velvoittamalla hänet vain 7 hopeataalarin sakkoon, että Soinisen väite oli perusteeton ja että Hyvärisen ja Nuutisen väitteet olivat samoja perättömiä.

Puolustus ei kuitenkaan ollut säädyn ja valtakirjan tarkastajien mielestä pitävä, ja Kämäräinen suljettiin säädystä. Tärkein peruste oli se, että Kämäräinen oli *sub reatu* eikä puhdasmaineinen ja moitteeton, kuten tulee olla sen, »joka katsotaan arvolliseksi kunnianarvoisaan talonpoikaissäätöön, joka on neljäsosa lakia säätävästä valasta». Vaalissa mahdollisesti tehdyt rikkomukset painoivat vähemmän, koska Kämäräisellä joka tapauksessa oli kihlakunnantuomari Rehbindein kirjoittama valtakirja.

Mitä tuli Argillanderin anomukseen päästä edustajaksi, valtakirjojen tarkastajat totesivat, että hänellä myös on valtakirja, jossa mainitaan hänen saaneen ääniä vaalissa, vaikkakin enemmistö oli

äänestänyt Kämäräistä. Valtuutetut ehdottivat sen vuoksi hänen ottamistaan säätyyn. Säätykin otti tämän kannan, varsinkin kun hänet edelliskertaisena valtiopäivämiehenä tunnettiin »innokkaaksi, rehelliseksi, kunnialliseksi ja taitavaksi». Hänkin oli saanut ääniä ja uuden vaalin toimittamisen katsottiin viivyttävän edustajan paikalle saamista liian kauan. Suomalaiset talonpojat vastustivat Argillanderin hyväksymistä koska »hänellä oli valituksia, jotka eivät käy yksin rahvaan etujen kanssa». Suomalaiset sitten kuitenkin luopuivat kannastaan ja Argillander sai jäädä, joskin vaalipiiriltä päätettiin vielä tiedustella, suostuiko se tähän järjestelyyn.⁴⁷

Kämäräinen ei luopunut taistelusta, vaan palasi Suomeen ja hankki itselleen viiden valitsijamiehen allekirjoittamat todisteet, jotka osoittivat, että hänet oli vapautettu Tawastin ja Oinosen nostamista syytteistä. Kolmannesta syytteestä voitiin todeta, että Argillander on houkutellettu Soinisen puhumaan kalkinvarkausjutusta, mutta Kämäräinen vakuutti, ettei Soininen voi mitään todistaa. Allekirjoittajat kysyivät, miten tuomari olisi voinut antaa valtakirjan Kämäräiselle, jos häntä vastaan esitetyt syytökset olisivat olleet tosia. Argillander on syytteet esittänyt vain päästäkseen itse valtiopäivämieheksi ja ajaakseen yksityisiä etujaan. Valtakirjojen tarkastajat esittivät lausunnossaan Kämäräisen hankkimien todistusten ja niiden liitteiden, kahden kärjäpöytäkirjaotteen, olevan epäilyksettä oikeita. Soinisen jutun suhteen tosin oli vain Kämäräisen oma vakuutus syyttömydestään, mutta asia ei ole vielä oikeudessa. Kun tuomio varkaussyytteestä on vapauttava, tappelu tapahtunut vihastuksissa »eikä siten ole kunniallekäypä», ja kun Soinisen syyte on todistamaton, deputaatio ehdotti, että Kämäräinen otettaisiin säätyyn, mutta että myös Argillander saisi jäädä mikäli he sopisivat keskenään asian.⁴⁸ Argillander poistettiin nyt säädystä, mutta myöhemmin hänet pohja-

⁴⁷ Tps. 29. 10. 1760, Tps.ark., vol. 2, f. 19–20; valtakirjojen tarkastajain lausunto ja asian tarkempi selostus ptk.otteessa, vol. 10. RVA.

⁴⁸ Tps. 8. 12. 1760, Tps.ark. 7160–62, vol. 2, f. 80; valitsijamiesten todistus liitteineen, vol. 21; valtakirjojen tarkastajien lausunto, joutunut seuraavien valtiopäivien asiakirjoihin, Tps.ark. 1765–66, vol. 35; RVA; *Jutikkala*, Suomen talonpojan historia, s. 270; *Olsson*, Riksdagsmannavalen, s. 105–106 + nootti 45. Säädyn pöytäkirjasta ei ole todettavissa asiaa käsitellyn 31. 10. 1760, kuten Olsson mainitsee tapahtuneen.

laisen Pekka Käyrän ehdotuksesta⁴⁹ otettiin takaisin. Kämäräinen puolestaan pyysi hieman myöhemmin häntä uudelleen poistettavaksi, koska häntä ei ollut laillisesti valittu, koska hän oli koettanut houkutella ja pakottaa valitsijamiehiä antamaan äänensä itselleen ajaakseen omaa etuaan eikä rahvaan yleistä hyvää ja koska hän papinpoikana oli säätyläinen, jota paitsi hän, »Herra Argillander», — kuten Kämäräinen joka otteessa muistaa mainita — oli säätyläinen senkin perusteella, että oli rautaruukin ja sahamyllyn osakas. Myöskään vaalipiirissä häntä eivät kannattaneet kuin muutamien pitäjien asukkaat. Argillander itse kuitenkin pyysi säädyltä 12. 10. 1761 eroa edustajantehdävistä, koska hän oli koko ajan oleskellut omin varoin ja koska hän oli sairaaloinen. Sääty suostui ehdotukseen ja antoi Argillanderille todistuksen, että hän oli valtiopäivillä »hyvin uskollisesti ja ahkerasti hoitanut hänelle annetut tehtävät ja käyttäytynyt säädyn tyydytykseksi». Kämäräisen anomus oli siten tarpeeton, mutta häneltä kiellettiin oikeus nostaa kanne Argillanderia vastaan, kuten hän oli muistiossaan sanonut tekevänsä.⁵⁰

Länsi-Pohjan lääniin kuuluva Lappi lähetti ensi kerran edustajan v. 1760. Vaali toimitettiin käräjien yhteydessä. Kittilän, Utsjoen ja Enontekiön kärjäkuntien asukkaat ilmoittivat, etteivät he köyhyytensä vuoksi halua edustajaa valtiopäiville. Sodankylän, Kemijärven ja Inarin kärjäkunnat sen sijaan valitsivat uutisasukas Matti Riipin valtiopäivämieheksi. Myöhemminkin Kittilä, Utsjoki ja Enontekiö kieltäytyivät osallistumasta kustannuksiin.⁵¹ Vastoin säädyn kannanottoa neuvosto maaherran ehdotuksesta vapauttikin näiden alueiden asukkaat maksuista. Samoin kävi seuraavienkin valtiopäivien aikana Kittilän ja Utsjoen kärjäkuntien vapautuessa kustannuksista.⁵²

⁴⁹ Tps. 6. 8. 1761. Asiasta on ilmeisesti keskusteltu jo aikaisemmin, koska Käyrä kysyy, eikö olisi aika päättää Argillanderin anomuksesta päästä säätyyn takaisin. Pöytäkirja ei kuitenkaan mainitse asiasta tätä ennen. Myöskään A:n tätä koskevaa anomusta en ole tavannut.

⁵⁰ Tps. 6. 8., 12. 10. 1761, Tps. ark. vol. 2, f. 175, 391v., jälkimmäisestä ptk.ote, vol. 10; Kämäräisen anomus ja Argillanderin eroanomus, vol. 21. RVA. Vrt. *Jutikkala*, mt., s. 270. — Vaalipiirissä järjestetyistä kokouksista asian selvittäneeksi, ks. *Wirlander*, Savo kaskisavujen kautena, s. 409—410.

⁵¹ *Fellman*, *Handlingar och uppsatser* III, s. 171—173.

⁵² Ks. edellä s. 68—69.

Aivan erikoistapaus monien riitaisuksiensa johdosta on Sääksmäen kihlakuntien vaali v. 1769. Monissa ylisen kihlakunnan seurakunnissa ei ollut valtiopäivämiehen vaalista kuulutettu mitään, mutta kun rahvas sai siitä tietää kulkupuheina, vaalikokoukseen Jämsän Jaatilaan saapui Laukaasta ja Saarijärveltä talonpoikia, joilla ei ollut mitään valtakirjoja. Laukaasta oli saapunut mm. talonpoika Mikko Laulainen, tunnettu käräjänkävijä, joka oli jo kuusi vuotta riidellyt pitäjänsä nimismiestä vastaan esittäen yhä uusia syytöksiä voimatta osoittaa niitä toteen. Kun kruununmiehet olivat tietoisia Laulaisen aikeista tulla vaalikokoukseen, hekin hankkiutuivat sinne; Rautalammita saapui nimismies Tuomas Stenfelt pitäjänsä valitsijamiehenä ja nimismies Woivalenius Viitasaaren ja useimpien Saarijärven pitäjäläisten valtuuttamana. Nimismiehet maataviljelevinä hyväksyttiin valitsijamieheksi, mutta valtakirjattomat disqualifioitiin, eikä myöskään heidän esityksiään käräjä- ja laamannikappojen suoritusperusteen muuttamisesta hyväksytty rahvaanvalitukseen. Laulainen ja muut valtakirjaa vailla olleet halusivat valtiopäivämiestä ylisestä kihlakunnasta, mutta kokous valitsi edustajaksi Juha Vitin kilän Sääksmäeltä, siis alisesta kihlakunnasta.

Vaali herätti tuomiokunnassa huomiota ja ylisessä kihlakunnassa katkeruutta vaalin suorittajia kohtaan. Vitin kilän arveltiin pitävän huolta »vain omistaan ja suurempien miesten eduista». Kun lisäksi eräät virkamiehet alkoivat yllyttää talonpoikia kysyen, oliko heidän tarkoituksensa tosiaan tyytyä tähän tulokseen ja aikoivatko he jättää koko asian sikseen, rahvas Saarijärvellä pidetyssä veronkantokokouksessa alkoi harkita uuden vaalin pitämistä ja Laulaisen tai Juho Hännisen, joka myös oli ollut Jämsän vaalikokouksessa ilman valtakirjaa Saarijärveä edustamassa, valitsemista valtiopäivämieheksi. Laukaan kirkolla pidettiin vaalikokouksen tapainen, vaikka pappisto oli kieltäytynyt sitä kuuluttamasta, koska piti laittomana koko hanketta. Mikko Laulainen valittiin valtiopäivämieheksi ja hänelle annettiin mukaan Saarijärven, Laukaan ja Rautalammin pitäjien nimissä kirjoitetut valitukset.

Pälkäneellekin tämä villitys levisi, ja sieltä lähetettiin ratsutilallinen Tuomas Sihvola, joka muutenkin oli lähdessä Tukholmaan, nyt saman tien Norrköpingiin asti valtiopäivämiehenä. Naapuri-

kihlakunnassa Hollolan alisessa sai Luopioisten kappelissa liikkuneet huhut ja samanlaiset hankkeet kappalainen tyrehdytetyksi kieltäytymällä kuuluttamasta aiottua kokousta. Akaassa sen sijaan valittiin talonpoika Erkki Rekula valtiopäiville esittämään pitäjän valituksia.⁵³

Talonpoikaissäätyn on näistä kolmesta kuitenkin pyrkinyt vain Laulainen, joka heti valtiopäivien alussa diskvalifioitiin, samana päivänä, jolloin Tuohino käännytettiin.⁵⁴ Kaikki joutuivat kotiseudulla oikeuteen ja syyttäjä vaati hankkeen johtajille rangaistusta rahvaan yllyttämisestä kapinaan esivaltaa vastaan. Kapinasta ei kylläkään ketään tuomittu. Sihvola sai raippoja ja Laulainen kuten muunsäätyiset yllyttäjätkin, majoittaja Mikael Logrén ja ylioppilas Monseen, joutuivat vedelle ja leivälle.⁵⁵

Sitä talonpoikien aktiivisuutta, joka näissä omavaltaisissa vaali-
puuhissa ilmenee, on suuressa määrin pidettävä yllytyksen tulok-
sena. Mitään katsomuksellista tai yleispätevää ei tässä hankkeessa
voi todeta, lukuun ottamatta mahdollisesti sitä, että liian laajat vaali-
piirit olivat omiaan huomaa edellytykset tyytymättömyyden synty-
miselle niissä osissa vaalipiiriä, jotka olivat kaukana valitun edustajan
kotiseudulta, ja jolloin helposti tietenkin syntyi sellainen ajatus, ettei
kaukaa vaalipiirin toiselta laidalta oleva edustaja voi tuntea toisten
seutujen asioita eikä niin ollen voi omata edellytyksiä hoitaa vali-
tuksiakaan.⁵⁶ Jutussa ilmenevää virkamiehiin kohdistuvaa tyytymät-
tömyyttä arvioitaessa on taas otettava huomioon se, että myös hank-
keen takana ja yllyttäjänäkin oli virkamiehiä, mihin *Suolahti*kin
viittaa.⁵⁷ *A. R. Cederberg* on vapaudenaikaa koskevassa tutkimuk-
sessaan esittänyt tämän Sääksmäen jutun »kuvaavimpana niistä eri-
mielisyyksistä ja tyytymättömyydestä, mikä on vallinnut valittaessa

⁵³ *Suolahti*, Elämää Suomessa, s. 345–386; *Jutikkala*, Suomen talonpojan historia, s. 265–266.

⁵⁴ Tps. 5. 5. 1769, Tps.ark. 1769–70, vol. 4, s. 92–93, RVA. *Olsson*, Riksdagsmannavalen, s. 49, nootti 104.

⁵⁵ *Suolahti*, mt., s. 383–384; *Jutikkala*, mt., s. 266.

⁵⁶ *Suolahti*, mt., s. 354–355.

⁵⁷ Vrt. *Suolahden* käsitystä: »herrasmiehet panivat asiat alulle, puhuivat mikä puolesta, mikä vastaan, sekä sanelivat päätökset», mt., s. 345–347.

edustajia talonpoikaissäätöön». ⁵⁸ Tämä käsitys on ilmeinen erehdys. Vaalia täytyy pitää aivan omaan luokkaansa kuuluvana poikkeuksena, kuten jo edellä on mainittu.

Suolahti viittaa myös siihen yleiseen poliittiseen kiihotukseen, jolla oli suuri osansa talonpoikien omavaltaisessa aktiivisuudessa. ⁵⁹ Nämä valtiopäiväthän kutsuttiin koolle kuninkaan ja neuvoston välisen pitkän riidan jälkeen ja vasta sitten, kun kuningas oli kieltäytynyt osallistumasta neuvoston istuntoihin ja pääkaupungin virkamiehistö taas kieltäytynyt noudattamasta mitään hallituksen käskyjä, jotka eivät olleet kuninkaan allekirjoittamia. Näiden tapausten vaikutus ennen kokemattomina ilmiöinä oli valtakunnalle järkyttävä, ja valtiopäivävalmistelut ja propaganda aloitettiin »suuremmalla innolla, suuremmalla katkeruudella ja suuremmalla häpeämättömyydellä kuin koskaan, sillä kaikki puolueet epäilivät vastapuolta kaikkein mustimmistakin aikeista». ⁶⁰ Että Suomeakin siunattiin tällä propagandalla, on itsestään selvää, sillä ei luonnollisesti ollut syytä jättää niin suurta osaa valtiopäiville edustajia lähettävästä kansasta tätä valistusta vaille. Kun kiivasta propagandaa näin levitettiin, on aivan ilmeistä, että edellä esitetty Sääksmäen levottomuuskin johtuu osaksi juuri näissä merkeissä tapahtuneesta kiihotuksesta. Omalaatuista valtiopäiviin valmistautumista oli nimittäin myös Ylä-Satakunnassa. Kun tieto valtiopäiväkutsun saapumisesta Längelmäelle oli levinnyt pitäjään, oli längelmäkeläinen Heikki Riipinen niin kiinnostunut näiden asiakirjojen sisällöstä, että meni Matin päivänä 1769 pappilaan kirkkoherran kamariin, missä tämä säilytti asiakirjojaan. Omin päinsä Riipinen haki esille valtiopäiväpaperit, vaikka kaksi pappilan renkiä yritti häntä siitä estää ja toinen uhkasi hiilikoukulla. Riipinen kuitenkin nuuski paperit, koska »kirkkoherra halusi salata nämä kirjoitukset eikä antaa niitä rahvaan tiedoksi». Väkisin Riipiseltä otettiin asiakirjat pois, mutta tämä palasi niitä uudelleen hakemaan vierasmiesten kanssa. *Jutikkala*, joka tapauksen esittää, sanoo, ettei käy selville, oliko tämä syrjäinen Puharilan kylän talonpoika hattu

⁵⁸ Suomen historia vapaudenajalla II, s. 171–172.

⁵⁹ Mt., s. 350–353, 358–360.

⁶⁰ *Malmström*, mt. VI, s. 59–81.

vai myssy ja oliko jokin harhakäsitys kuninkaan ja neuvoston lausunnoista hänen käsittämättömän kiihkonsa takana.⁶¹ Yhtä kaikki tapaus valaisee näiden valtiopäivien valmisteluja ja niissä vallinnutta yleistä kiihkeyttä tuoden esille piirteitä, jotka hyvin sopivat sekä saman vuoden Sääksmäen tapahtumiin että muihinkin vaaleihin, muistettakoon esimerkiksi aikaisemmin jo mainitut, Ahvenanmaan riitainen vaali sekä Pohjois-Pohjanmaan vaali. Jälkimmäisessä vaalissa hävinnyt puoli ei tyytynyt osaansa, vaan koetti saada miehensä valtiopäiville sekin.⁶² Samoin lentokirjasten välityksellä levitetty propaganda näkyy eräissä vapaudenajan loppuvuosien valtiopäivävalituksissa.

d. Äänestysmenetelmät

Milloin vaalikokouksen valitsijamiehistö ei päässyt yksimielisyyteen edustajaehdokkaiden henkilöllisyyden tai sosiaalisten ryhmien tai eri pitäjien välisten eturistiriitojen vuoksi, oli kokouksessa suoritettava äänestys. Valtiopäiväjärjestys ei lausunut äänestyksestä mitään muuta, kuin että »valituksi tulee se, joka saa enimmät äänet». Millä perusteilla äänet oli laskettava, siitä ei säädetty mitään. Kysymyksen avoimeksi jääminen aiheutti sen, että eri puolilla valtakuntaa ja eri aikoina käytettiin eri menetelmiä, jotka saattoivat olla vaalipiirien sisäisinä perinteellisiä, mutta samassakin vaalipiirissä eri kerroilla vaihtelevia. Mahdollisia ääntenlaskuperusteita oli useitakin: äänestys per capita valitsijamiesten pääluvun mukaan, äänestys pitäjittäin siten, että joka pitäjällä oli yksi ääni, tai äänestys pitäjien talo- tai manntalilukujen mukaisesti. Tasanmenneen äänestyksen ratkaisemiseksi käytettiin joskus arvontaa.⁶³

Talonpoikaissäädyn valtiopäivämiesvaalien menetelmiä tarkasteltaessa antavat saman kauden papinvaaleissa käytetyt menetelmät ja niitä koskevat asetukset hyvän vertailukohteen.

⁶¹ Längelmäveden seudun historia I, s. 680.

⁶² Halila, mt., s. 308, 320.

⁶³ Olsson, Bondeståndet under den tidigare frihetstiden, s. 36–37; Sama, Riksdagsmannavalen, s. 68.

1600-luvun papinvaali edellytti pitäjänyhteisöjen yksimielisyyttä. Samaa kollektiivis-sosiaalista sidonnaisuutta ilmentävää yksimielisyyttähän vaadittiin yhteisöjen muissakin kannanotoissa, ja pitäjänyhteisöjen henkisellemme rakenteelle oli ominaista juuri voimakkaasti kollektiivinen luonne. Milloin papinvaalissa puhutaan enemmistöstä; ei kysymyksessä ole enemmistö sellaisenaan, vaan kanonisesta oikeudesta lainattu »maior et sanior pars» -periaate. Ei näet ollut kanonistien mukaan itsestään selvää, että enemmistö (maior pars) edusti myös viisainta näkökantaa. Tämän vuoksi ei ääniä ollut sellaisenaan laskettava, vaan ne oli arvioitava. Kuka arvioinnin suorittikin, vaalin valvoja tai tuomiokapituli, sanottiin ehdokkaan omaavan »enemmistön» kannatuksen, mutta vastakkaista osapuolta, vähemmistöä, ei esiinny ollenkaan. Tämänlaatuinen enemmistö käsitettiin ikään kuin yksimielisyydeksi, jossa vähemmistö on yhtynyt enemmistön kantaan. Kanoninen oikeus oli tuttu 1600-luvunkin oppineille, ja entinen kollektiivis-sosiaalisen katsomuksen kannattama yksimielistä kannanottoa vaativa periaate jäi papinvaalissa voimaan vielä v:n 1686 kirkko-laissakin.⁶⁴

Kuten vapaudenaika valtiollisen elämän aloilla merkitsee individualismin nousua ja patrimonialisen hallitsijakäsityksen murtumista, eräällä tavalla rationaalista piirrettä, niin kuin edellä on todettu, samoin on uskonnollisen elämän aloilla havaittavissa uusi asenne, joka ei vaatinut ainoastaan henkilökohtaista uskonnollisuutta, vaan myös maallikkojen osuuden lisäämistä seurakuntahallinnossa. Siten on luonnollista, että papinvaalikin joutui muutosten kohteeksi.

Uusien katsomusten vaikutus ei ilmene vielä v:n 1723 papiston erioikeuksissa, joissa vaaditaan edelleenkin yksimielistä vaalia. Jo seuraavilla valtiopäivillä papisto kuitenkin esitti enemmistöperiaatteen käyttöön ottamista konsistoriaalisten seurakuntien vaaleissa, mutta anomukseen ei saatu näillä valtiopäivillä mitään päätöstä. V:n 1731 valtiopäivillä kysymys tuli uudelleen esille sekä talonpoikaissäädystä että porvarissäädystä.⁶⁵ Talonpoikaissäätö esitti

⁶⁴ *Matinoli*, Enemmistöperiaate ja papinvaali-instituutio, s. 16–22; *Sama*, Turun hiippakunnan papinvaalit, s. 16–27, vars. s. 20–22.

⁶⁵ *Matinoli*, mt., s. 27–32.

yleisessä valituksessaan, että ääntenlaskentaperusteeksi vahvistettaisiin enemmistöperiaate.⁶⁶ Pappissäädyllä lienee ollut tarkoituksena ottaa samaa koskeva kysymys yleiseen valitukseensa, mutta jostakin syystä näin ei kuitenkaan tehty. Vastaus talonpoikaissäädyn anomukseen annettiin siitä huolimatta juuri papiston yleisen valituksen resoluutiossa. Tässä päätöksessä säädettiin valtiopäiväjärjestyksessä kaikkeen valtiopäivätoimintaan ulotettu enemmistöperiaate voimaan myös papinvaalissa. Myös ääntenlaskennan peruste, jonka valtiopäiväjärjestys vaalien suhteen oli jättänyt avoimeksi, säädettiin tässä papinvaaliasetuksessa samalla kertaa. Talonpoikaissäätö oli asettanut valitustaan käsittelemään säädyn valiokunnan, joka esitti käsityksensä, että äänioikeuden tuli olla viranhaltijan palkkausrasitukseen sidottu. Tästä syystä katsottiin manttaaliluku oikeaksi ääntenlaskentaperusteeksi, sillä papisto nautti pääasiallisen palkkansakin manttaaliluvun mukaan. Resoluutio säätöä tätä ajatusta noudattaen, että äännet oli maaseudulla laskettava manttaaliluvun mukaan. Myöhemmin vapaudenajalla annetut muut asetukset täydensivät tätä v:n 1731 päätöstä. V. 1739 annetussa asetuksessa säädettiin, että äänestys oli toimitettava lääninkonttorin tai henkikirjoittajan vahvistaman manttaaliluettelon mukaan.⁶⁷

On voitu todeta, ettei manttaalilukuun perustuva äänten laskenta tullut vielä 1730-luvulla yleiseksi Suomen papinvaaleissa. V:n 1739 asetus aiheutti, että tätä laskentaa alettiin 1740-luvulla jo käyttää Turun hiippakunnassa, mutta Porvoon hiippakunnassa käytettiin vielä 1760-luvullakin toisinaan taloluvun mukaista äänestystä. Kun Savon ja Pohjois-Karjalan vaaliasiakirjat joskus ilmaisevat äännet veromarkkaperusteen mukaan laskettuina, tämä johtuu siitä kameratealises-takin erosta, mikä vallitsi Itä-Suomen verotuksen ja muun Suomen välillä. Lääninkonttorit eivät luonnollisesti vaivautuneet muuntamaan maakirjojen veroyksiköitä manttaaleiksi.⁶⁸ Toisaalta kuitenkin on varmaa, että tässä osaksi kuvastuu myös se ero, mikä vallitsi Itä-Suomen ja muun Suomen välillä siinä, että Itä-Suomessa

⁶⁶ Rahvaan yl.val., 43. §, *Landahl*, mt. 2, s. 224.

⁶⁷ *Matinalli*, mt., s. 32–36.

⁶⁸ *Matinalli*, Porvoon hiippakunnan papinvaalit, s. 54–55.

aivan ilmeisesti ei syrjäisyydenkään vuoksi oltu niin nopeita sopetumaan uudistuksiin kuin rintamailla.

Papinvaali-instituution merkitys talonpoikaisen pitäjän yhteisön itsehallinnolle on ollut varsin suuri, ja »voitaneen olettaa sen jo suhteellisen varhain järjestyneen vaalitavan vaikuttaneen jossakin määrin myös valtiopäivämiesten vaaleihin», kuten *Matinelli* varovaisesti lausuu.⁶⁹ Kun talonpoikaissäätö anoi v. 1731 vaaleissa voimaansaattavaksi enemmistöperiaatetta, joka heille oli aikaisemmin ollut joltisenkin vieras, on muutoksen syy ilmeisesti valtiopäiväjärjestyksen enemmistöperiaatteen vaikutusta. Toisekseen kiinteämmän muodon hakeminen itse ääntenlaskennassa on vapaudenajan valtiollisyhteiskunnallisille ilmiöille hyvin kuvaavaa. Eräänlainen naiivi usko muotojen merkitykseen tuotti suuren määrän käytännössä merkitysettömiäkin ehdotuksia; tämä kuvastuu esimerkiksi niistä ehdotuksista, joilla pyrittiin valtiopäivien valiokuntavaaleja säätelemään, mutta jotka toisinaan olivat niin monimutkaisia, ettei niitä voitu toteuttaa.⁷⁰ Halu säädellä toiminta vankasti pysyvien muotojen mukaisiksi kuitenkin luonnollisesti tuotti positiivisiakin tuloksia; tämän pyrkimyksen eräänä ilmentymänähän voidaan pitää esimerkiksi perustuslain käsitteen selventymistä ja ajatusta perustuslain jäykyydestä verrattuna muihin lakeihin ja niiden muutettavuuteen. Detaljikysoiksiin kohdistuva muotojen haku näkyy erinomaisesti taas juuri papinvaalin säätelyä koskevassa talonpoikien anomuksessa. Se ei siten ollut mikään sattuman tuote, vaan erikoisesti vapaudenajan yleisiä pyrkimyksiä kuvaava ilmiö.

On kuitenkin heti todettava, että samoin kuin Itä-Suomessa kesti kauan, aina 1760-luvun ohi, ennen kuin manttaaliin perustuva ääntenlaskentamenetelmä tuli käyttöön, samoin kesti perin kauan, ennen kuin alkaa näkyä edes viitteitä siitä, että valtiopäivämiesvaalissa halutaan noudattaa samaa menetelmää. Valtiollisten vaalien arvostamiseen ei vielä ollut siinä määrin herätty kuin oli tarpeellista huomion kiintymiseksi vaalimenetelmiin. Samoinhan oli laita talonpoikaissäädyn valiokuntavaalienkin; vaikka valtiopäiville kokoontu-

⁶⁹ *Sama*, Enemmistöperiaate ja papinvaali-instituutio, s. 24.

⁷⁰ Ks. *Stavenöw*, Om formerna för utskottsval, erikoisesti s. 20–21, nootti 2.

nessa säädyssä katsomukset ikään kuin konsentroituiivat, pysyi sääty vanhassa patriarkalisessa valiokuntavaalimenetelmässään, että puhe-mies valitsi valiokuntien jäsenet, aina v:n 1765—66 valtiopäiviin asti.⁷¹ Talonpojille niin ollen lienee papinvaali ollut tärkeidessään aivan toisenasteinen toimitus kuin valtiopäivämiesvaali. Muulla ta-voin ei selittyne se, että papinvaaliin tarvitaan tarkka ääntenlasku-menetelmä jo v. 1731, mutta samaa ei vaadita valtiopäivämiehen vaaliin ennen kuin aivan vapaudenajan lopulla. Toisaalta on otet-tava huomioon myös se, että papinvaali oli pitäjän yhteisön sisäinen asia, valtiopäivämiehen vaali pitäjän yhteisöjen keskeinen kysymys, joten nämä kaksi vaalia eivät ole täysin yhteismitallisia.

Valtiopäivämiesvaaleissa käytetyistä muodoista ja niiden äänten-laskentaperusteista antavat parhaan kuvan ne tapaukset, joissa voim-me seurata saman vaalipiirin useampia vaaleja. Mahdollisuudet täl-laiseen tarkasteluun eivät valitettavasti ole lukuisat.

Ahvenanmaan pöytäkirjat⁷², joita on runsaimmin säilynyt, osoit-tavat siellä vuosisadan puolivälissä käytetyn per capita -menetelmää. V:n 1751 vaalissa »entinen valtiopäivämies» Olavi Matinpoika Sun-dista sai kymmenen ääntä, mutta Finströmin toinen valtuutettu Matti Antinpoika, Hammarlandin toinen valtuutettu Erkki Matinpoika, Sundin toinen valtuutettu Olavi Mikonpoika ja Lemlandin toinen valtuutettu Erkki Eskonpoika äänestivät itseään. Mitään riitaa ei kuitenkaan syntynyt, sillä itseään äänestäneet ilmoittivat olevansa tyytyväisiä Olavi Matinpojan valitsemiseen. V:n 1755 vaalissa sai ää-niä yhdeksän eri ehdokasta, jotka kaikki olivat itse myös valitsija-miehiä. Itseään äänestäneitä ei tässä vaalissa ollut kuin Erkki Matin-poika Hammarlandista. Mitään pitäjien sisäistäkään yksimielisyyttä ei vallinnut, vaan saman pitäjän valitsijamiehet miltei järjestään ää-nessivät eri henkilöitä.

V:n 1760 vaalissa sen sijaan on noudatettu selvää ääni pitäjää kohti -järjestelmää. Föglön ja Kumlingen valitsijamiehet olivat ennen vaalia lausuneet toivomuksen, että edustajaksi valittaisiin joku saa-

⁷¹ Ks. *Stavenow*, mt., s. 36—39.

⁷² Kaikki tässä käsitellyt pöytäkirjat kansiossa »Riksdagsmannavalen på Åland», VA.

ristopitäjien mies, Kumlinge oli pyytänyt samaa jo kaksissa edellisissä vaaleissa. Näiden kahden pitäjän valitsijat eivät kuitenkaan päässeet välillä pidetyllä tauollakaan yksimielisyyteen, vaan Föglön miehet äänestivät kirkonisäntä Matti Matinpoikaa Lemlandista, joka sai myös Hammarlandin, Finströmin, Jomalalan ja Lemlandin omat äänet, Kumlingen miesten sen sijaan äänestäessä omaa pitäjäläistään Heikki Juhonpoikaa. Matti Matinpoika tuli näin ollen valituksi.

V:n 1764 vaalissa esitettiin kolme ehdokasta, ehdottajista ei puhuta mitään. Valitsijamiehet pitivät heitä kaikkia yhtä taitavina ja sanoivat luottavansa yhtä paljon jokaiseen, lautamies ja kirkonisäntä Antti Matinpoikaan Jomalasta, lautamies Erkki Erkinpoikaan Föglöstä ja kirkonisäntä Olavi Simonpoikaan. Mitään äänestystä ei tämän vuoksi suoritettu, vaan annettiin arvan ratkaista vaali, jolloin Antti Matinpoika sai tehtävän osakseen.

Nämä olivatkin viimeiset sopuisat vaalit. V. 1769 jo vaalivalmisteluissa oli levottomuutta Jomalalan talonpoika Markus Markuksenpojan kierrellessä pitäjissä tekemässä propagandaa lautamiehiä vastaan ja Hammarlandin pitäjässä onnistuenkin tarkoituksessaan.⁷³ Itse vaalissa kiisteltiin, sen jälkeen kun Markus oli ajettu kokouksesta, pitkään ehdokkaista, joita ennen vaalin ratkeamista ennätettiin ehdottaa seitsemän. Tuomarikin poistui oma-aloitteisesti rahvaan vaalivapauden säilymiseksi, mutta hänet kutsuttiin puolen tunnin kuluttua sisälle takaisin, koska toimituksesta ei ilman häntä tullut mitään, siitä huolimatta, että paikalla oli myös vaalilautakunta.⁷⁴

Tuomarin ensi tiedusteluun esitettiin viisi eri ehdokasta — Jomalalan Erkki Jaakonpoika, Finströmin Matti Erkinpoika, Saltvikin Iisakki Matinpoika, Föglön Janne Jannenpoika ja Ekerön Olavi Simonpoika —, jotka kaikki olivat paikalla olevia valitsijamiehiä. Näistä kaksi viimeksi mainittua kieltäytyi ja ehdotti yhdessä Kumlingen Antti Berendinpoikaa. Tätä eivät muut hyväksyneet, joten jäljelle jäi kolme ehdokasta. Saltvikin, Sundin, Finströmin ja Hammarlandin valitsijat pääsivät silloin sopimukseen Iisakki Matinpojan valitsemisesta, mutta muut — Lemlandin, Föglön, Kumlingen

⁷³ Ks. edellä s. 94.

⁷⁴ Ks. edellä s. 98—99.

ja Jomalan edustajat — eivät suostuneet tähän, vaan ehdottivat yhteisenä ehdokkaanaan Vårdön kappelin valitsijamiestä Juho Pekanpoikaa ja vaativat, että Iisakki Matinpojan on heitettävä hänen kanssaan arpa. Juho Pekanpoika kuitenkin jyrkästi kieltäytyi, jolloin hänen kannattajansa hyväksyivät Iisakki Matinpojan.

Vaikka pöytäkirja ei suoraan sano ääntenlaskennan perusteita, ilmenee sen maininnoista, että jokaisella pitäjällä katsottiin olevan yksi ja jakamaton ääni. Tämä käy ilmi seuraavan vaalin pöytäkirjasta suorasanaisesti, kun siinä nimenomaan huomautetaan, että ennen on aina laskettu äänet pitäjittäin. Vanhemmasta per capita -äänestyksestä ei pöytäkirjanpitäjä, kihlakunnantuomari Jonas Palm tiennytäkään, sillä hän oli ollut tuomiokunnassa vasta vuodesta 1766 alkaen⁷⁵, joten hän tunsii vain v:n 1769 vaalin.

V:n 1771 vaalissa syntyi ilmiriita saaristopitäjien miesten vaatiessa edustajaa valittavaksi vihdoin heidän piiristään, kuten he jo ennenkin olivat sitä halunneet, mutta kuitenkin tyytynyt toisenlaiseen lopputulokseen. Kumlinge esiintyi nytkin saaristopitäjien johtavana pitäjänä. Kun kokouksen alussa ehdotettiin Iisakki Matinpojan uudelleen valitsemista, kaikki kumlingelaiset vastustivat tätä, koska »hän ei ollut huolehtinut pitäjien valituksista eikä . . . . sanalla sanoen, ollut tehnyt (valtiopäivillä) mitään». Nyt Kumlingen kaikki ja Föglön kaikki valitsijamiehet ehdottivat Juho Pekanpoikaa Vårdöstä valittavaksi. Kaikki Sundin ja yksi Jomalan edustaja taas ehdottivat Erkki Jaakonpoikaa Jomalasta. Hänen taakseen asettuivat sittemmin myös kaikki Lemlandin edustajat äänestettyään ensin Matti Matinpoikaa Föglöstä, mutta todettuaan, ettei tämä saisi enemmistöä. Saltvikin, Finströmin ja Hammarlandin emäpitäjien kaikkien valtuutettujen pysyessä Iisakki Matinpojan takana ryhdyttiin laskemaan ääniä.

Nyt syntyi uusi kiista hammarlandilaisen Erkki Erkinpojan vaatiessa per capita -äänestystä. Jomalan Pekka Erkinpoika taas vaati omalle pitäjälleen enemmän ääniä kuin muilla pitäjillä on, sillä

⁷⁵ *Holmberg*, Suomen tuomiokunnat ja niiden tuomarit 1680—1776, s. 23. Vrt. erivä tieto: *Tegengren*, Bidrag till domstolarnes i Finland historia, s. 355; *Cederberg*, Suomen historia vapaudenajalla II, s. 265.

perusteella, että Jomala on maakunnan suurin pitäjä ja olisi kohtuutonta jättää se ottamatta huomioon. Millä tavoin Jomalaa äännetä olisi laskettava tai arvioitava, sitä hän ei sanonut. Valitsijamiehiä Jomalalla oli kaksi, joten hän ei varmasti hyväksynyt myöskään per capita -äänestystä, joka olisi suonut Jomalaa pienemmillekin pitäjille enemmän äänivaltaa. Tätä kysymystä ei ratkaistu millään tavoin, vaan äännet laskettiin sekä pitäjittäin että per capita. Edellisen perusteella, pöytäkirja lausuu, Erkki Jaakonpoika sai eniten, kolme kokopitäjää, Iisakki Matinpoka kaksi kokonaista ja osan kolmannelta ja Juho Pekanpoika vain yhden kokopitäjän äänen ja yhden osapitäjän sekä kolmen kappelin äännet. Per capita laskien sen sijaan kukin oli saanut seitsemän ääntä. »Ja vaikka täällä aina ennen on noudatettu pitäjittäin äänestystä ja pitäjät keskenään ovat olleet yksimielisiä, mihin nähden Erkki Jaakonpoika (olisi tullut valituksi), vaadittiin nyt, että hän saa vetää arpa Iisakki Matinpojan ja Juho Pekanpojan kanssa. Minkä johdosta arvottiin ja arpa sattui Iisakki Matinpojalle.»

Kumlingen, Föglön, Lemlandin ja Jomalaa edustajat ilmoittivat heti tyytymättömyytensä. Kaksi viimeksi mainittua ja Sundin pitäjä jättivätkin sittemmin maaherralle vaalivalituksen, jossa kiellettiin vaalin oikeellisuus. Valituksen viimeisenä ja painavimpana seikkana valitettiin sitä, että suurilla pitäjillä ei ollut vaalissa enempää valtaa kuin pienillä, vaikka ne maksoivat enemmän (herrainpäivärahoja). Vaalissa ei saa laskea ääniä valtuutettujen, vaan pitäjien mukaan. — Ei siis sanottu pitäjien 'suuruuden' mukaan, vaikka ilmeisesti jotakin sen mukaista laskentaperiaatetta ajateltiin. Valittajat vaativat, että arvonta on katsottava laittomaksi ja Iisakki Matinpojan tilalle asetettava Erkki Jaakonpoika, jolla on yhtä monta ääntä kuin Juho Pekanpojalla, mutta useampien koko pitäjien kannatus. Lisäksi esitettiin, ettei Iisakki Matinpoka ollut saanut kuin kuusi valitsijamiesääntä. Tämä moite kaikesta päätellen perustui tuomarin itsensä aiheuttamaan epäselvyyteen. Kun nimittäin valitsijamies Erkki Erkinpoika Hammarlandin Torpista oli saanut myös yhden äänen (Erkki Jaakonpojalta), hän pöytäkirjan mukaan sanoi »olevansa valmis antamaan oman äänensä Iisakki Matinpojalle». Ääniä sitten laskettaessa per capita, pöytäkirja ilmoittaa Iisakki Matinpojan saaneen »kuusi ääntä ja Erkki Erkinpojan saaman ja tämän hänelle

siirtämän äänen mukaan lukien seitsemän» (men vidare på Eric Ersson fallne ock af denna po honom (Isac Mattsson) transporterade Röst siu). Mitä tällä maininnalla tarkoitetaan, jää jokseenkin hämäräksi, sillä lisäksi Matinpojalle tuottaa yhteenlasku kahdeksan ääntä, joten hänet olisi oikein tapahtuneen yhteenlaskun jälkeen ilman muuta ollut todettava valituksi. Vaalipöytäkirjaan sisältyi toinenkin virheellinen tuomarin käsitys, nimittäin se, että »pitäjät aina ennen ovat olleet yksimielisiä». Näin ei ollut tapahtunut esimerkiksi v. 1751 ja v. 1755, mutta näistä vaaleista ei vapaudenajan loppuvuosina täällä toiminut tuomari tiennyt mitään, kuten jo edellä on todettu.

Maaherra vaati kihlakunnantuomarilta selvityksen. Palm sanoo vastauksessaan, että pitäjien koon huomioon ottaminen olisi mahdottomuus, vaalia ei voisi ohjata kuinka, jos kaikella rahvaalla, »yli 900 henkeä», olisi itse kullakin tilaisuus olla läsnä ja antaa äänensä puolestaan. Sen vuoksi vaalit ovat aina tapahtuneet valtuutettujen välityksellä ja joka pitäjän valtuutetut ovat nimenneet yhden ja saman henkilön, ja sen vuoksi on aina seurattu pitäjien lukua, mutta kun valtuutetut nyt olivat erimielisiä, piti laskea heidän mukaansa. Kun valittajat sanovat Iisakki Matinpojan saaneen kuusi valitsijamiesääntä, kun Erkki Erkinpojan ääni laskeetaan pois, niin on se tapahtunut, kuten pöytäkirja osoittaa, Erkki Jaakonpojan myönnytyksellä, ja kun ei kellään ollut huomauttamista, »luulen, ettei tässä toimittu väärin», esittää Palm muutenkin naiivinlaisessa selvityksessään. Antamassaan päätöksessä maaherra piti vaalin voimassa, koska rahvaan valtiopäivävaalista annetut asetuksukset eivät vahvista, miten äänet on laskettava — manttaaliluvun, ruokakuntien, pitäjien vai valitsijamiesten luvun mukaan —, ja kun »praxis on vaihteleva, on arvannon tulosta noudatettava». Päätös oli kaikille tehtävä tiettäväksi ja tyytymättömillä oli oikeus valittaa siitä Kuninkaalliselle Majesteetille ennen valtiopäivien alkamista.⁷⁶ Mitään valitusta ei kuitenkaan maaherran päätöksestä tehty.⁷⁷

Vaalin kulku ja valittajien perustelut osoittavat selvästi, kuinka

⁷⁶ Kaikki asiakirjat vaalipöytäkirjan kanssa samassa, kansio »Rikslagsmannavalen på Åland». VA.

⁷⁷ Talonpoikaissäädylle jätetyt valitukset riidanalaisista vaaleista v. 1771 olivat kaikki Ruotsista, valtakirjain tarkastajien lausunto 17. 8. 1771, Tps.ark. 1771—72, vol. 23, RVA.

vapaudenajan lopulla politisoitunut ja muutenkin vilkastunut vaali-toiminta toi esille menetelmien epämääräisyyden pahana epäkoh-tana, vaikka sitä ei aikaisemmin pantu merkille juuri lainkaan. Et-tei kysymys vaalimenetelmien muodollisista heikkouksista noussut esille aikaisemmin, selittynee vain siten, ettei edes Ahvenanmaalla, joka kuitenkin oli suhteellisen vilkkaassa yhteydessä pääkaupunkiin, aikaisemmin todettu edustusta niin tärkeäksi. Vaikka eri pitäjien ta-loudelliset pyrkimykset olivat erilaiset jo aikaisemminkin ja jonkin verran tulivat näkyviin myös valtiopäivämiehenvaaleissa — olivathan saaristopitäjät jo usein halunneet edustajanpaikkaa oman piirinsä miehelle —, niin ilmeisesti kuitenkin vasta vapaudenajan lopun poliittinen kansanvalistus antoi sysäyksen erilaisten taloudellistenkin pyrkimysten korostamiseen sillä jyrkkyydellä, joka ilmenee v:n 1769 ja ennen kaikkea v:n 1771 vaaleissa.

Selvä murroskauden leima näkyy samanaikaisissa vaaleissa Poh-jois-Pohjanmaallakin. Aikaisemmin oli oltu tyytyväisiä jopa niinkin muodottomaan vaaliin, että yhtä aikaa oli käytetty pitäjä ja ääni -menetelmää toisten kohdalla ja per capita -menetelmää toisten koh-dalla, kuten Pohjanmaan pohjoisen tuomiokunnan vaalissa v. 1755. Muut pitäjät äänestivät tällöin yhdellä äänellä, mutta kun Kemin kaksi valitsijamiestä olivat erimielisiä, he saivat kumpikin äänestää oman mielensä mukaan. Yleisin oli kuitenkin aikaisemmin juuri pi-täjä ja ääni -menetelmä, kuten saman tuomiokunnan vaalissa v. 1764.⁷⁸ V:n 1769 vaalissa äänet olivat menneet tasan Limingan Iisakki Tuohinon ja Muhoksen Abraham Lievosen kanssa, jolloin suoritetiin arvonta, jonka voitti Lievonen. Tuohino pyrki kuitenkin säätyyn hänkin, ja säädylle osoittamassaan memoriaalissa hän esitti, että »arvonta olisi voitu ja olisi pitänyt välttää, jos olisi ollut kaksi edus-tajaa joka pitäjästä». Oma edustajanaoloaan hän perusteli sillä, että Limingassa oli yli 150 manttaalia ja se asetti sotilaitakin 107.⁷⁹ Tuohino siis moitti pitäjä ja ääni -menetelmää, mutta saman tien hän vetosi manttaaleihinkin. Kaksi vuotta myöhemmin hän esitti vaalikokouksessa Limingan muiden valitsijamiesten ja Oulun pitä-

⁷⁸ Halila, mt., s. 348–349.

⁷⁹ Halila, mt., s. 308, 351.

jän valitsijamiesten kanssa manttaaliin perustuvaa ääntenlaskentaa, mihin yksi Iin ja kaksi Kemlin valitsijamiestä yhtyivät. Muiden pitäjien valitsijamiehet sen sijaan halusivat savuluvun mukaista ääntenlaskentaa, koska valtiopäivämiehen palkkiotkin koottiin sen mukaan. Kun vaalissa päätettiin noudattaa per capita -menetelmää siten, että joka pitäjällä on kaksi ääntä, Tuohino lausui vastalauseensa, mikä merkittiin pöytäkirjaan. Tuohinon tyytymättömyys joutuu ehkä hieman omituiseen valoon näiden vaatimusten johdosta, kaksi vuotta aikaisemminhan hän oli vaatinut juuri samaa menetelmää, jonka käyttöön hän nyt oli tyytymätön.⁸⁰ Tuohinon menettely ei kuitenkaan ollut niin epäjohdonmukaista kuin ensi silmäyksellä näyttää. Ilmeisesti hän ei v. 1769 vielä ollut täysin perillä, missä vika oli, ja per capita -äänestys siten, että joka pitäjällä olisi ollut kaksi valitsijamiestä ja siis kaksi ääntä, jo sekään näytti hänestä paremmin tekevän oikeutta hänen kotipitäjänsä laajuudelle ja niiden mielipiteille, joiden ehdokkaana hän oli. Ettei hän esittänyt manttaalia ääntenlaskentaperusteeksi, vaan vetosi siihen ainoastaan pitäjänsä laajuutta kuvatakseen, osoittaa, ettei hän vielä ollut täysin perillä siitä, missä äänestysperusteiden virhe oli. Kun hän v. 1771 vaati useiden muiden kanssa manttaalia ja vastapuoli taas vaati savulukua äänestysperusteeksi, olivat molemmat osapuolet jo aivan selvästi havahtuneet toteamaan, ettei kaikki erikokoiset pitäjät mekaanisesti samanarvoisiksi asettava ääntenlasku voinut olla oikea. »Oikeus» (tuomari + »ylimääräiset lautamiehet»), joka teki ratkaisun per capita -menetelmän hyväksi, saattoi katsoa sen välttämättömäksi siitäkin syystä, ettei ollut käytettävissä mitään tarkkaa manttaali-, savutai ruokakuntien luvun osoittavaa luetteloa, vaikka päätöksen perusteluina viitattiinkin siihen, että valtiopäivämiesten määrä on jo päätetty henkilöluvun mukaan.

Nimenomaista todistusta siitä, että Suomessa olisi toimitettu yhtään äänestystä manttaaliluvun mukaan, ei ole. *Olssonin* Ruotsista toteama varhaisin tapaus pitäjien taloluvun mukaan suoritetusta äänestyksestä on v:lta 1755. Seuraavat hänen tarkastamiensa »vaali-pöytäkirjojen paljoudesta» esille tulleet tapaukset ovat vv:n 1765—

⁸⁰ *Halila*, mt., s. 347.

66 valtiopäivien vaaleista, jolloin kaksi vaalia on suoritettu täten, toinen Uplannissa, toinen Södermanlannissa. Kun viimeksi mainitusta Södermanlannin Hölebon kihlakunnan tavallisella per capita -äänestyksellä toimitetusta vaalista valitettiin, suoritettiin uusi vaali, jolloin suuremman tarkkuuden saamiseksi äänestettiin talolukujen mukaisesti. Tästäkin vaalista valitettiin, ja kuninkaallinen kirje määräsi vielä uuden vaalin toimitettavaksi ja tuomitsi talolukuun perustuvan äänestyksen, koska siinä »1/15 manttaalinkin talot äänestävät yhtä suurella äänimäärällä kuin suuremmat talot». Hölebon kihlakunta sai siten suorittaa vielä kolmannenkin vaalin, jossa äänestettiin sitten jälleen valitsijamiesten luvun mukaan. Vv:n 1769–70 valtiopäivillä talonpoikaissäätö kuitenkin alkoi jo pitää tätä äänestystä heikkona ja esitti mainitun kuninkaallisen kirjeen kumoamista. Tällöin, tammikuussa 1770, siis aivan valtiopäivien lopulla laaditussa luonnoksessa vaalijärjestysehdotukseksi pidettiin talolukua oikeimpana äänestysperusteena. V:n 1772 ehdotuksessa sen sijaan määrättiin talolukua tarkempi manttaali äänestysperusteeksi.⁸¹ Siirryntä varallisuus-pohjaiseen järjestelmään oli sangen luonnollinen askel, kun otetaan huomioon, että äänioikeuden ehtona alkuaankin oli maanomistus.

Näiden tarkennettujen perusteiden mukaan suoritettujen vaalien vähälukuisuutta Ruotsissa ajatellen ei ihmetytä, että Suomesta ei ole yhtäkään varmaa tapausta, jolloin ääntenlaskenta olisi suoritettu pitäjien kameraalisten kokojen perusteella. Vaikka pitäjän kokoa tähdentäviä lausuntoja onkin esitetty pitäjän valtiopäivämiehiä lähetettäessä, ei manttaaliluetteloita ilmeisesti silti ole valtiopäivämiesvaaleissa käytetty kuin mahdollisesti joissakin tapauksissa, siitä huolimatta, että niitä käytettiin pitäjien sisäisissä papinvaaleissa. Ilmeisesti vasta kysymyksen esilletulo talonpoikaissäädössä vv:n 1765–66 ja 1769–70 valtiopäivillä on tehnyt talo- tai manttaalilukuun perustuvan ääntenlaskentamahdollisuuden yleisemmin tunnetuksi.⁸²

⁸¹ *Olsson*, Riksdagsmannavalen, s. 70–72; 1772 vaalijärjestysehdotus, 2. §. *Brüsewitz*, mt., s. 427.

⁸² Kirjoittaja on aikaisemmin päätellyt talo- tai manttaalilukuun perustuvan ääntenlaskun olleen yleisen Itä-Suomessa. On ilmeistä, että käytetty laajempi aines olisi tuonut esille muualta Suomesta joitakin sellaisia tapauksia, joissa

Kumpi Suomessa on ollut yleisempi menetelmä, ääni pitäjää kohti vai per capita -peritaate, ei voida varmasti sanoa. Ahvenanmaalla käytettiin, kuten edellä jo totesimme, kumpaakin, samoin Pohjois-Pohjanmaalla. Etelä-Pohjanmaalla vedottiin v. 1742 ja v. 1746 nimenomaan pitäjien lukumäärään äänten lukumääränä.⁸³, samoin kuin vielä v. 1778.⁸⁴ Piikkiön ja Halikon vaalissa käytettiin v. 1734 pitäjittäin äänestystä⁸⁵, mutta Lapveden ja Kymin tuomiokunnassa v. 1738, v. 1740⁸⁶ ja Porvoon ja Kymin tuomiokunnassa v. 1771 per capita -äänestystä.⁸⁷ Niin ikään Ylä-Satakunnassa v. 1771 äänestettiin per capita. Tämä ilmenee siitä, että Ruoveden ja Keuruun yhteinen valitsijamies Israel Korpela äänesti hänkin vain yhdellä äänellä, kuten muut valitsijamiehet, joita oli yksi joka pitäjistä.⁸⁸ Vapaudenajan jälkeenkin käytettiin vaihtelevasti eri menetelmiä, Pohjois-Pohjanmaalla v. 1778 pitäjittäin äänestystä⁸⁹ ja

---

tätä olisi käytetty, mutta kun niin ei ole laita ja papinvaalissakin Itä-Suomi kauimmin pysyi vanhoissa menetelmissään, on epätodennäköistä, että siellä olisi valtiopäivämiesvaaleissa noudatettu tätä modernimpaa manttaalilaskumenetelmää. Kun Suur-Savon suuret pitäjät, kuten Mikkeli, Ristiina, Tohmajärvi, Pielisjärvi, ovat saaneet useammin edustajanpaikan kuin vaalipiiriensä muut pitäjät, lience syynä kyllä pitäjien koko, mutta se ei välttämättä silti edellytä, että äänestys olisi tapahtunut kameraalisen koon perusteella. (*Paloposki*, Savonlinnan ja Kyminkartanon läänin talonpoikien valtiopäiväedustus, s. 432–436.) Pyhtään saadessa niin usein Lapveden ja Kymin tuomiokunnan edustajanpaikan haltuunsa, on tämä aivan ilmeisesti perustunut siihen, että se saattoi osoittaa ehdokkaat, joilla ruotsinkielentaitonsa perusteella arvioitiin olevan suuremmat ja paremmat edellytykset toimia valtiopäivämiehenä. Tämän puolesta puhuvat ne kaksi vaalia, v. 1738 ja v. 1740, joissa niin ratkaisevasti korostettiin sitä, että edustajan on oltava ruotsinkielentaitoinen (Ks. jäljempänä, s. 152–159).

⁸³ Vaaliprk., 1742, Tps.ark. 1742–43, vol. 6. f. 340–342, vaaliprk. 1746, Tps.ark. 1740–41 (I), vol. 11, f. 887–890, RVA.

⁸⁴ Tps.ark. 1778–79, vol. 3. RVA. Filmi 344, VA. *Jutikkala*, Suomen talonpojan historia, s. 268.

⁸⁵ *Innamaa*, Vuoden 1734 valtiopäivämiehen vaali, s. 200.

⁸⁶ Vaaliprk. 1738, Lapveden ja Kymin tuomiokirja 1738, f. 254–257, vaaliprk. 1740, Lapveden ja Kymin tuomiokirja 1740, f. 409–413.

⁸⁷ Porvoon kihlakunnan konseptituomiokirja 1771, f. 115–116, VA.

⁸⁸ Vaaliprk., Ylä-Satakunnan katselmuspöytäkirjoja 1768–87, f. 728–735, TMA.

⁸⁹ *Halila*, mt., s. 312.

samoin Etelä-Pohjanmaalla. V. 1800 Etelä-Pohjanmaalla käytettiin manttaaliin perustuvaa ääntenlaskentaa, ja tämä onkin ainoa tapaus, jolloin varmasti on tätä menetelmää käytetty. Samana vuonna Pohjanmaan keskisessä tuomiokunnassa käytettiin pitäjittäin äänestystä, mutta Hollolassa taas per capita -äänestystä.⁹⁰ Yleistämisen edellytyksiä ei siis ole. On kuitenkin ilmeistä, että paikallisilla traditioilla sen sijaan on ollut merkitystä äänestystapaa ratkaistaessa.

Vaalikokousten äänestäessä ehdokkaista on useinkin tapahtunut niin, että valitsijamies on äänestänyt itseään, kuten Ahvenanmaalla v. 1771 tapahtui. Samana vuonna Länsipohjan vaalissa eräs valitsijamiehistä äänesti itseään, mutta hänen ääniään ei hyväksytty. Menetely aiheuttikin vaalivalituksen, jonka valittaja voitti.⁹¹ Itseen äänestämisen yleisyys ilmenee juuri tästäkin, että pitäjät ovat lähettäneet valitsijamiehiksi sellaisen, jonka toivoivat tulevan valituksi, kuten muutamat *Halilan* esittämät tapaukset osoittavat.⁹² Samoin tapahtui myös Piikkiön ja Halikon vaalissa v. 1734⁹³ ja esimerkiksi Lappeen ja Kymin tuomiokuntien vaalissa v. 1740, jossa Valkealan pitäjän ainoa valitsijamies Yrjö Hoffman ilmoitti pitäjänsä haluavan hänet edustajaksi ja Taipalsaaren toinen valitsijamies Antti Leikonen toi saman evästyksen omasta pitäjästään. Vaalissa valittiin Hoffman, tosin ilman varsinaista äänestystä, mutta tapaus osoittaa kuitenkin, että valitsijamiehelle oli sallittua antaa kannatuksensa itselleen.⁹⁴ Menetelmä oli siis täysin yleinen ja v:n 1772 vaalijärjestysehdotuskin salli sen.⁹⁵ Porvoon ja Kymin kihlakuntien rahvaanvalituksesta, jossa jo lausuttiin vaalijärjestysehdotuksen sisältämiä periaatteita, suoranaisesti ilmenee tapana olevan, että joku valitsijamiehistä valitaan edustajaksi.⁹⁶

⁹⁰ *Jutikkala*, mt., s. 270–271.

⁹¹ *Jutikkala*, mt., s. 269.

⁹² Mt., s. 351–353.

⁹³ *Innamaa*, mt., s. 200.

⁹⁴ Vaaliprk., ks. nootti 86 edellä.

⁹⁵ Vaalijärjestysehdotus, 4. §. *Brusewitz*, Frihetstidens grundlagar, s. 428.

⁹⁶ Porvoon ja Kymin rahv.val. 1771, Tps.ark. 1771–72, vol. 26, RVA. Filmi 344, VA. *Jutikkala*, mt., s. 464, nootti 17.

Jomalan, Sundin ja Lemlandin v. 1771 Ahvenanmaan vaalista tekemässä valituksessa esitettiin Iisakki Matinpojan valituksi tulemista vastaan myös sellainen seikka, että eräs häntä äänestänyt, hänen oman pitäjänsä toinen valitsijamies Matti Heikinpoika, oli hänen sisarensa poika. »Kun niin läheiset eivät saa lain mukaan todistaa toisilleen, seuraa tästä, että niin tärkeässä asiassa kuin valtiopäivämiehen vaalissa he eivät saa avustaa toinen toistaan.» Tuomari ilmoitti selvityksessään maaherralle, ettei kukaan sukulaisuudesta kokouksessa huomauttanut ja että sellainen sukulaisuus ei voine estää toista valitsemasta toista valtiopäivämieheksi, kun laki sallii oikeudessaakin sukulaisten edustaa toinen toistaan.⁹⁷ Missään muissa vaaleissa ei tämänlaatuisia muistutuksia ole tehty ja luultavaa onkin, että sukulaisten toisiaan äänestämistä, jota varmaankin on kyllä tapahtunut, ei ole pidetty sopimattomana. Vaalijärjestysehdotus lausui tämän olevan sallittua kuten itseään äänestämisenkin.⁹⁸

e. Vuorotteluperiaatteen seuraaminen valtiopäivämiehen vaaleissa

Etelä-Pohjanmaan tuomiokunnan vaalissa v. 1778 Lapuan, Isonkyrön, Imajoen ja Laihian valitsijamiehet vaativat edustajaa valittavaksi suomalaisten pitäjien piiristä, johon edellisten lisäksi kuului myös Vähäkyrö, koska »monta vuotta sitten pidetyssä valtiopäivämiehen vaalissa Holkkolan majatalossa Isossakyrössä tehdyn sopimuksen mukaan edustaja valitaan vuoroon suomalaisesta, vuoroon ruotsalaisesta pitäjästä». Koska edellisillä kerroilla oli valittu ruotsalaisesta pitäjästä Mustasaaresta Matti Backman, suomalaiset ehdottivat nyt Matti Monosta Isostakyröstä. Mustasaaren, Närpiön, Maalahden, Lapväärtin ja Vähänkyrön valitsijamiehet vastustivat ehdotusta ja lausuiivat, että valitsijamiesten on saatava valita, mistä

⁹⁷ Kaikki asiakirjat v:n 1771 vaaliprk:n kanssa samassa, kansio »Riksdagsmannavalen på Åland», VA.

⁹⁸ Vaalijärjestysehdotus, 4. §.

pitäjistä he haluavat, taitavin mainitunlaisten sopimusten saamatta rajoittaa valitsijain vapautta. Jälkimmäiset myös voittivat vaalin, kun Backman jälleen valittiin valtiopäivämieheksi.⁹⁹

Vuorotteluperiaate, jonka toteuttamista suomalaiset pitäjät vaativat, tarkoitti nimensä mukaisesti, ja kuten tästä tapauksesta ilmenee, sitä, että vaalipiirin pitäjät vuorollaan tai kahdesta kihlakunnasta muodostuneissa vaalipiireissä kumpikin kihlakunta vuorollaan saivat edustajanpaikan haltuunsa. Pienissä vaalipiireissä Ruotsin sydänalucilla tämä menetelmä olikin usein käytännössä, ja se takasi pienillekin pitäjille edustajanpaikan. Eri kihlakuntien yhtyessä lähettämään yhteisen edustajan harjoitettiin vuorottelua myös kihlakuntien kesken, mutta tämä yhdistyminen väheni Ruotsissa ratkaisevasti vapaudenajan loppupuolella. Vv:n 1760–62 valtiopäivillä säädetyssä keskusteltiin vuorottelujärjestelmästä sen johdosta, että eräissä vaaleissa oli vedottu suorastaan vuorottelusta tehtyyn sopimukseen, jota oli rikottu. Kysymys sai ratkaisunsa valtiopäivien rahvaanvalituksen resoluutiossa, missä kiellettiin vuorottelusopimusten sitovuus ja laillisuus. Vuorottelujärjestelmän kadon aiheutti ennen kaikkea se, että valtiopäiväedustuksen merkityksen kasvaessa talonpoikienkin piirissä ei mekaaninen vuorottelumenetelmä voinut enää tyydyttää heitä, vaan vaaleista tuli ennen kaikkea henkilövaaleja.¹⁰⁰

Suomessa on selvää pitäjien vuorottelua osoitettu esiintyneen ainakin Etelä-Pohjanmaalla 1600-luvulla.¹⁰¹ Voi siten odottaa sitä ilmenevän myöhemminkin. *Halila* esittääkin Pohjois-Pohjanmaan vaaleja koskevassa tutkimuksessaan mielenkiintoisen todisteen tämän järjestelmän aivan kuin sopimuksenmukaisesta käytöstä. Näissä tapauksissa, Kälviän v:n 1746 ja Limingan v:n 1755 valitsijamiesvalta-

⁹⁹ Vaaliprk. Tps.ark. 1778–79, vol. 3, RVA. Filmi 344, VA; *Alanen*, Etelä-Pohjanmaan historia IV: 1, s. 356–357; *Jutikkala*, mt., s. 270–271.

¹⁰⁰ Rahvaanvalituksen resoluutio, 32. §. *Modee*, Utdrag VII, s. 5352. *Olsson*, Riksdagsmannavalen, s. 18–22. Rahvaanvalituksen resoluutiossa annettu kiello ei siis koskenut kihlakuntien yhdistymistä, vaan vuorottelusopimusten sitovuutta, vrt. *Halila*, mt., s. 341–342.

¹⁰¹ *Akeblom*, Riksdagsmän från Södra Österbotten, s. 99–100. Vrt. *Blomstedt*, Hallinto- ja oikeuslaitos. Osallistuminen valtiopäiviin, s. 243–245.

kirjoissahan selvästi lausuttiin vuorotteluperiaate ja siihen vedottin Etelä-Pohjanmaallakin vielä v. 1778, kuten edellä todetaan.¹⁰²

Mainituista tapauksista huolimatta *Halila* kuitenkin korostaa, että vuorottelujärjestelmä oli Pohjois-Pohjanmaalla jo 1700-luvulla väistymässä. »Se ei enää ollut tarkoituksenmukainen oloissa, joissa mielenkiinto valtiopäiviä kohtaan oli tuntuvasti kohonnut ja joissa paikalliset edut vaativat monin paikoin jo vakinaista, jopa erillistä valtiopäiväedustusta. V. 1771 ei vuorottelujärjestelmää enää edes mainita kysymyksen tulevana valintamenetelmänä.»¹⁰³

Savonlinnan ja Kyminkartanon läänin osalta on samoin jo voitu todeta vuorottelusta piittaamattomuus¹⁰⁴, ja samoin eräiden kaksikielisten vaalipiirien edustuksessa on sivuutettu vuorottelu ruotsinkielisten pitäjien hyväksi.¹⁰⁵ Piikkiön ja Halikon tuomiokunnassa vuorottelu vielä v:n 1734 vaalissa nimenomaan mainitaan, mutta 1740-luvulta alkaen ei sielläkään tasapuolisesta vuorottelusta enää voida puhua.¹⁰⁶ Tarkasteltakoon tässä muutamien vaalipiirien osalta tätä kysymystä.

Eri vaalipiirien valtiopäivämiesten kotipitäjät

Valtiopäivät	Raaseporin tuomiokunta	Sääksmäen tuomiokunta	Vehmaan ja Ala-Satakunnan tuomiokunta	Ylä-Satakunnan tuomiokunta	Maskun ja Mynämäen tuomiokunta
1723	Karjaa Pohja	Sahalahti		Lempäälä	Lemu Raisio
1726	Karjaa Siuntio	Kalvola	Rauma	Punkalaidun Pirkkala	Masku Lemu

¹⁰² *Halila*, mt., s. 342; *Jutikkala*, mt., s. 478–479.

¹⁰³ *Halila*, mt., s. 343.

¹⁰⁴ *Paloposki*, mt., s. 433–434.

¹⁰⁵ Ks. jäljempänä, s. 153–159.

¹⁰⁶ Piikkiön ja Halikon tuomiokunnassa edustajien kotipaikat olivat seuraavat: 1723 Perniö, 1726 Sauvo, 1731 Uskela, 1734 Halikko, 1738 Pornainen, 1740 Perniö, 1742 Piikkiö, 1746 Kemiö, 1751 Piikkiö, 1755 Perniö, 1760 Sauvo, 1765 Uskela, 1769 Kaarina, 1771 Piikkiö. Vuorotteluperiaatteen huomioinnottomisesta v. 1734, *Innamaa*, mt., s. 200–201.

1731	Karjaa	Jämsä	Taivassalo	Tyrvää	Masku Lieto
1734	Espoo	Akaa	Eura		Mynämäki Maaria
1738	Karjaa	Saarijärvi	Eura	Tyrvää	Nauvo
1740	Karjaa	Hattula	Ei edust.	Tyrvää	Masku
1742	Inkoo	Ei edust.	Eura	Karkku	Korppoo
1746	Espoo	Hattula	Uusikirkko	Hämeenkyrö	Masku
1751	Karjaa	Urjala	Eurajoki	Kangasala	Mynämäki
1755	Lohja	Laukaa	Vehmaa	Tyrvää	Nousiainen
1760	Inkoo	Kalvola	Eura	Huittinen	Merimasku
1765	Kirkkonummi	Saarijärvi	Vehmaa	Lempäälä	Merimasku
1769	Karjaa	Sääksmäki	Uvila	Tyrvää	Masku
1771	Inkoo	Laukaa	Vehmaa	Kangasala	Korppoo
	Loppi				

Raaseporin tuomiokunnan kihlakunnat lähettivät vv. 1723, 1726 ja 1771 kuunkikin oman miehensä, muulloin oli edustajia yksi, edustajanpaikkoja oli täten 17. Näistä Karjaa on saanut seitsemän, Inkoo kolme, Espoo kaksi kertaa, Lohja, Pohja, Kirkkonummi, Siuntio ja Loppi kerran. Läntisestä kihlakunnasta eivät edustajanpaikkaa saaneet kertaakaan Tenhola, Kisko, Karjalohja ja itäisestä Vihti. Kihlakunnittain jakautuivat paikat: läntiselle: Karjaa 7 + Inkoo 3 + Pohja 1 = 11; itäiselle jäi 6. Vuorottelusta ei voida puhua.

Sääksmäen tuomiokunnan kihlakunnat lähettivät aina yhden yhteisen edustajan, v. 1742 alue ei ilmeisesti sodan vuoksi ollut edustettuna. Paikkoja oli siten 13. Sääksmäen alisen kihlakunnan pitäjät saivat: Hattula 2 + Kalvola 2 + Akaa 1 + Urjala 1 + Sääksmäki 1 = 7; ylisen pitäjät: Laukaa 2 + Saarijärvi 2 + Sahalahti 1 + Jämsä 1 = 6. Ilman edustajanpaikkaa jäivät alisesta Somero ja Tammela, ylisestä Längelmäki, Pälkäne, Rautalampi ja Viitasaari. Huolimatta näiden edustajanpaikkaa vaille jääneiden lukuisuudesta ja siitä, että neljä pitäjää sai edustajanpaikan kahdesti, on havaittavissa vuorottelua.

Vehmaan ja Ala-Satakunnan tuomiokunnan kihlakunnat lähettivät yhden yhteisen edustajan, paitsi v. 1723. Näille valtiopäiville ilmoittautui Vehmaan kihlakunnan valtakirjalla varustettuna vuok-

raviljelijä Johan Dahlman Södermanlandista. Mistä syystä ja miten Vehmaan kihlakunta on valtuuttanut tämän ruotsalaisen miehen edustajakseen, siitä ei ole mitään tietoa, hänen valtakirjansakin on kadonnut.¹⁰⁷ V. 1740 alue ei ollut edustettuna lainkaan, joten tuomiokunnan edustajanpaikkojen luku oli 12, joista Vehmaan kihlakunta sai Vehmaan 3 paikkaa + Taivassalon 1 + Uudenkirkon 1 paikka = 5 paikkaa. Ala-Satakunta sai kaikki muut, Eura 4 paikkaa + Rauma 1 + Eurajoki 1 + Ulvila 1 = 7 paikkaa. Kihlakunta- vuorottelua siis on.

Ylä-Satakunnan tuomiokunta lähetti aina yhden edustajan, paikkoja tuli siten 14. Näistä saivat alisen kihlakunnan pitäjät: Tyrvää 5 + Punkalaidun 1 + Karkku 1 + Huittinen 1 + Hämeenkyrö 1 = 9. Ylisen kihlakunnan pitäjistä saivat: Lempäälä 2 + Kangasala 2 + Pirkkala 1 = 5. Vuorottelusta enempiä kihlakuntien kuin pitäjienkään suhteen ei voida puhua, joskin tuomari kauden viimeisessä vaalissa tiedusteli, haluavatko valitsijamiehet valita nyt ylisestä kihlakunnasta, kun edellisellä kerralla oli valittu alisesta.¹⁰⁸

Maskun ja Mynämäen tuomiokunnan kihlakunnilla on v. 1723 ollut kaksi edustajaa. Vv. 1726, 1731 ja 1738 kumpikin kihlakunta lähetti oman edustajan, muulloin yhteisen. Tarkastelu koskee siis 18 edustajanpaikkaa.¹⁰⁹ Näistä saivat Maskun kihlakunnan pitäjät seuraavat: Masku 5 + Maaria 1 + Nousiainen 1 + Raisio 1 = 8, sekä Mynämäen kihlakunnan pitäjät: Mynämäki 2 + Merimasku 2 + Korppoo 2 + Lemu 2 + Nauvo 1 + Lieto 1 = 10. Kihlakuntien suhteen paikat ovat jotakuinkin tasoissa, ja Mynämäen kihlakunnassa pitäjienkin suhteen. Jälkimmäisestä kihlakunnasta ei jäänyt yhtään pitäjää ilman edustajanpaikkaa.

Vain Sääksmäen tuomiokunnassa ilmenee vuorottelujärjestelmä

¹⁰⁷ Tps.ptk. 14. 2., 15. 2. 1723. *Landahl*, mt. 1, s. 113—114; *Mårtensson*, mt., s. 33.

¹⁰⁸ Vaaliprk., Ylä-Satakunnan katselmuspöytäkirjoja 1768—87, f. 728—729. TMA.

¹⁰⁹ Montanin kotipaikaksi vaalivuonna 1730 oletetaan tässä Lieto, koska hän ilmestyy Turkuun vasta v. 1731, ja samalla tämä Maskun kihlakuntaan kuuluva pitäjä on merkitty kartuttamaan Mynämäen kihlakunnan tulosta, koska Montan edusti juuri sitä.

näkyvämmin, muista vaalipiireistä jossain määrin Mynämäen ja Maskun ja Vehmaan ja Ala-Satakunnan tuomiokunnissa. Aivan ilmeisenä syynä on se, että vaalit muuttuvat vapaudenajalla Suomesakin suuressa määrin juuri henkilövaaleiksi. Tämän puolesta puhuu sekin, että samoja miehiä valitaan toistuvasti. Väyryin Jaakko Heikus saa edustajanpaikan kuudesti, Karjaan Erkki Rahmer valitaan viidesti, Euran Mikko Krouvila ja Liperin Matti Härkänen sekä Maskun Antti Vähälä saapuvat valtiopäiville kolmesti, sellaisia esitelmättä, jotka olivat valtiopäivillä kahdesti. Huomattava osuutensa vuorotteluperiaatteen syrjäyttämiseen on epäilemättä ollut sillä, että pystyvien edustajachdokkaiden piiri ei ole ollut yhtä laaja kuin Ruotsissa, missä vuorottelu säilyi. Suomalaisen valtiopäivämieschdokkaan parhaita ansioita toisten ehdokkaiden sivuuttamiseen oli ruotsin kielen taito, ja tämä seikka on vaikuttanut myös siihen, että samoja miehiä on valittu toistamiseen tai useamminkin, jolloin pitäjät eivät voineet päästä tasa-arvoiseen edustajain lähettämiseen.¹¹⁰

7. VALTIOPÄIVÄMIEHEKSI VALITSEMISEN EDELLYTYKSET

a. Ehdokkaan edustajaksi valitsemiseen johtaneet kvalifikaatiot. Entisen valtiopäivämieskokemuksen vaikuttavuus vaalissa

Vaalioikeuden muodollisten ehtojen, talonpoikaissäätyn kuuluvuuden ja vaalipiirissä asumisen¹, täyttämisen ei johtanut ketä tahansa valtiopäivämieheksi. Tehtävä oli luottamustehtävä ja edel-

¹¹⁰ *Akerblom*, Riksdagsmän från Södra Österbotten under svenska tiden, s. 98–100, toteaa, että tyytymättömyys edustajan vähäisiin saavutuksiin johti siihen, että vaalipiirit 1600-luvulla valitsivat lähes joka kerta uuden miehen. Tästä jo itsestään seurasi silloin myös pitäjien vuorottelua, vaikkei nimnomaan se olisi ollutkaan vaalin päämääränä.

¹ 1723 VPJ, § 7, *Brusewitz*, Frihetstidens grundlagar, s. 235.

lytti valittua kohtaan tunnettua arvonantoa. Tätä edellytti jo luonnollisesti ehdokkaaksi asettaminenkin, ja milloin ehdokkaita asetettiin useampia, vaalipöytäkirjat ilmentävät voittaneella ehdokkaalla yleensä olevan joitakin erityisiä edellytyksiä, joiden katsotaan tekevän hänestä muita ehdokkaita soveliaamman tähän tehtävään.

Valittavalle asetetuista henkilökohtaisista kvalifikaatioista tulee useimmin esille vaatimus ruotsin kielen taidosta. Valtiopäivien ja asiakirjojen käyttämän kielen taitamisen tarpeellisuus on suomalaisen rahvaan keskuudessa tajuttu jo edellisellä vuosisadalla.² Yksityisten suomalaisten valtiopäivämiesten kotiseudullaan esittämät kertomukset valtiopäivillä kokemistaan kielivaikeuksista, kuten kalajokelaisen Jooseppi Käännän valittelut v. 1735 edustusalueensa käräjillä³ tai Pielisjärven kirkkoherran Jaakko Steniuksen selonteko Juhana Partasen toimista valtiopäivillä, jolloin hän oli ollut tulkkina⁴, samoin valtiopäivämiesten katkerina esittämät, ehkä väritetytkin kuvaukset yrityksistään saada tulkki säätyyn⁵, ovat vaaleista vaaleihin tehneet tunnetuksi edustajan kielitaidon tarpeellisuutta. Asia ei ole jäänyt vain edustajana olleen lähipiirin tiedoksi, vaan sitä on selvitetty varmaan useinkin koko vaalipiirin alueella. Kun säädystä esitetyt tulkkipyynnöt osoittautuivat turhiksi, on asia voitu korjata vain valitsemalla sellaisia, jotka osasivat ruotsia. Kaksikielissä vaalipiireissä tähän oli hyvät mahdollisuudet, mikäli erikielisten osien välillä ei vallinnut erimielisyyksiä. Täysin suomalaisissa vaalipiireissä mahdollisuudet olivat vähäisemmät, jolloin toisinaan turvaututtiin säätypuhtauden kannalta hyvinkin kyseenalaisiin henkilöihin. Olosuhteet olivat silloin omiaan johtamaan siihen, että valtiopäiväjärjestyksen mainitsemat muodolliset ehdot syrjäytettiin tärkeämmiksi havaittujen muiden ehtojen kustannuksella.

² *Lehtinen*, Vieras virkakieli ja suomalaiset talonpojat, s. 370—371. Vrt. jäljempänä, s. 369—370.

³ *Hallila*, Pohjois-Pohjanmaa ja Lappi, s. 152 + nootti

⁴ Kun Partanen kuoli, ennen kuin ehti antaa kirjallisen kertomuksen valtiopäivätoimistaan ja selostuksen, miten hän menetteli hänelle jätettyjen postulaattien suhteen, antoi kertomuksen Stenius. »Kokous Manifesteja, Publicationeja 1742—1809.» VA.

⁵ Ks. tätä koskevaa lukua jäljempänä.

Lapveden ja Kymin kaksikielisen tuomiokunnan vaalissa v. 1738 oli läsnä useita säätyläisiä, »Herra Raatimies Anander, henkikirjuri Holtz, Herra Elias Celcinius ja muutamia muita». Useimmat paikalla olevat pyysivät, että ratsutilallinen Johan Ursinus (joka oli Pyhtään toinen valitsijamies) rupeaisi edustajaksi, mihin hän myös sanoi suostuvansa, mutta osa halusi Tuomas Suikkaa (Taipalsaaren valitsijamies) ja osa myös Arvi Heikinpoikaa (Pyhtään toinen valitsijamies). Tämän jälkeen pöytäkirja jatkaa: »Mutta kun Suikka ei osaa ruotsia ja hän on jo hiukan vanhakin, ja kun Ursinus on joitain vuosia sitten ollut porvari ja raatimies Haminassa, ja valtiopäiväjärjestyksen 7. § sanoo, että rahvas valitsee itse talonpoikais-säädystä (edustajan), joka ei ole ollut toisen säätyinen tai virassa, niin Ursinusta ei nyt kuten ei myöskään v. 1731 voitu ottaa rahvaan valtuutetuksi.» Arvi Heikinpoika tuli valituksi. Ursinus tarjoutui silloin ratsutilallisten edustajaksi ja lupasi tyytyä neljännekseen vaalipiirin valtiopäivärahoista, mutta siihen ei taas Arvi Heikinpoika suostunut, jolloin Ursinuksen yritys raukesi.⁶

Ruotsin kielen taito todettiin tässä vaalissa täysin selvästi valtiopäiväedustajaehdokkaan valituksi tulemisen edellytykseksi. Samoin kävi tuomiokunnan seuraavassakin vaalissa v. 1740. Silloin Valkealan valitsijamies Yrjö Hoffman ilmoitti pitäjänsä haluavan hänet edustajaksi. Omalta kohdaltaan ilmoitti samoin Taipalsaaren valitsijamies Antti Leikonen. Suurin osa Lapveden kihlakunnan valitsijamiehistä oli Leikosen kannalla, »siitä huolimatta, että Leikonen ei osaakaan ruotsia». Ratkaisu lykättiin kuitenkin seuraavaan päivään, koska kaikista pitäjistä ei ollut saapunut valitsijamiehiä. Seuraavana päivänä kokousta jatkettaessa todettiin, ettei muita valitsijamiehiä ollut saapunut, vaikka kuulutus oli asianmukaisesti toimitettu kaikkiin pitäjiin hyvissä ajoin. Taipalsaaren ja Luumäen valtuutetut ilmoittivat olevansa entisellä kannallaan, että edustaja on valittava heidän kihlakunnastaan. »Muut, suurin osa, halusivat että Yrjö Markuksenpoika Hoffman valitaan, vallankin kun hän osaa sekä suomea että ruotsia ja hänet katsotaan muuten sopivaksi siihen, eikä se ole esteenä, että hän on monta vuotta sitten ollut korpraali

⁶ Vaaliprk., Lapveden ja Kymin tuomiokirja 1738, ff. 254–257, VA.

ja saanut eron varusmestarinvirasta, kun hän ei todellisuudessa sellaisena ole toiminut, vaan nyt asuu kruunun augmenttitilaa Valkealan Selänpäässä, jonka hän on saanut jo muutamia vuosia sitten ja omaa niin ollen tarpeeksi tietoa maan tilasta ja niistä valituksista, joita rahvas haluaa . . .»⁷ Ruotsin kielen taito ratkaisi nytkin vaalin ja sitä paitsi sellaisen hyväksi, joka ei suinkaan ollut puhdas talonpoika.

Nämä molemmat vaalikokoukset kuvaavat samalla oivallisesti näillä seuduilla vallinnutta säädyn puhtaudesta piittaamattomuutta. Kun edellisessä vaalissa Ursinusta ei hyväksytty edustajaksi, antaa pöytäkirja valitsijamiesten mielipiteistä sen kuvan, että heillä ei kylläkään ollut mitään hänen valitsemistaan vastaan, mutta koska v a l t i o p ä i v ä j ä r j e s t y s kieltää jossakin virassa ennen olleita valitsemasta, niin ei häntä voida valita. Jälkimmäisessä vaalissa taas nimenomaan todettiin, ettei sama valtiopäiväjärjestyksen säännös ole mitenkään esteenä Hoffmanin valitsemiselle.

Tässä kaksikielisessä vaalipiirissä ei erikielisten seutujen välillä ole ilmeisesti ollut ainakaan huomattavampia eristäytymiseen ja kihlakunnalliseen edustukseen johtavia tekijöitä. V. 1723 kumpikin kihlakunta valitsi oman edustajan, mutta sen jälkeen kaikille valtiopäiville yhteisen. Edustajaksi valitulle asetettuja kielitaitovaatimuksia kuvastanee se, että hänet valittiin vv. 1726, 1734 ja 1738 Pyhtäältä, v. 1731 Kymistä ja v. 1740 Valkealasta, ja vain kymiläinen Martti Halkonen oli suomenkielinen.⁸ V. 1742 alue ei ollut edustettuna lainkaan, v. 1746 edustajaksi valittiin jälleen pyhtäläinen. Porvoon ja siihen eräinä vuosina yhdistyneiden Hollolan kihlakuntien edustaja oli aina ruotsinkielisestä pitäjästä, ja kun Porvoon ja Kymin kihlakunnat yhtenäisenä tuomiokuntana v:n 1751 jälkeen lähettivät yhteisen edustajan, oli tämä taas aina ruotsinkielisestä pitäjästä.

Piikkiön ja Halikon vaalissa v. 1734 edustajaksi valitusta Matti Alhaisesta mainittiin, että »hän oli siivo ja raitis mies, joka puhui

⁷ Vaalipkt., Lapveden ja Kymin tuomiokirja 1740, ff. 409—413, VA.

⁸ Ks. matrikkeli.

sekä suomea että ruotsia».⁹ Tämän vaalipiirin edustajistoon kuului useita muitakin, joiden valintaan lience vaikuttanut kielitaitovaatimuksen korostaminen ja joista useat olivat muuta kuin »purbonde». V. 1723 edustajana oli Iisakki Ullner, joka oli ollut valtiopäivillä jo v. 1710. Hänen tilansa oli huomattavan iso, 1½ manttaalin kokoinen Kippiälän ratsutila. Hänen poikansa Heikki valittiin edustajaksi vv. 1740 ja 1755. Heikki Ullner oli toiminut veronkantokirjurina, nimismiehenä ja pehtorina ja oli naimisissa Perniön kappalaisen tyttären kanssa.¹⁰ Saman alueen edustaja vv:n 1765—66 valtiopäivillä oli Muurlan Isotalon isäntä Israel Helenius. Hän oli ylioppilas, aikaisemmalta nimeltään Carlgren. Kotiseudullaan hän hoiteli erilaisia luottamustehtäviä, jotka tekivät hänet tunnetuksi ja vaikuttivat hänen valitsemiseensa, siitä huolimatta että hän oli ja esiintyi täysin säätyläisenä.¹¹ Näiden edustajien ohella tuomiokunnasta lähti kolme talonpoikaispurjehtijaa, joista Paraisten Tervsundista oleva Paavali Paavalinpoika (edustajana 1738—39) oli ajan oloihin nähden poikkeuksellisen varakas. V. 1746 valittu Pekka Vestergård oli kaksikielinen ja on säädystä hoitamistaan tehtävistä päätellen ollut tavallista pystyvämpi edustaja.¹²

Kaksikielisen vaalipiirin kieliryhmät ovat lähettäneet myös kumpikin omia edustajia, kuten Etelä-Pohjanmaalla on tapahtunut. Vaalipiirin suomalaiseseen osaan kuuluivat Lapuan, Isonkyrön, Vähänkyrön, Ilmajoen ja Laihian pitäjät ja ruotsalaiseen osaan Lapväärtin, Närpiön, Maalahden, Mustasaaren, Vöyrin, Uudenkaarlepyyn ja Pietarsaaren pitäjät. Eri valtiopäiville alue lähetti seuraavasti edustajia:

⁹ *Innamaa*, mt., s. 200—201.

¹⁰ Matrikkeli.

¹¹ Hänen avioliittonsa antavat hyvän kuvan siitä, mihin suuntaan hän pyrki suhteitaan ja sosiaalista kanssakäymistään rakentamaan: 1. puoliso v. 1767 Katarina Cumenius, s. 1750, vanhemmat: kirjaupitäjä Erik Cumenius ja Brita Yrjänäntytär; 2. puoliso Agneta Eleonora de la Motte, s. 1756, vanhemmat eversti-luutnantti Carl Gustav de la Motte ja Eleonora Maria von Willebrand. Ks. matrikkeli.

¹² Ks. jäljempänä s. 236—237, 281—282.

Suomalaisten pitäjiän edustaja			Ruotsalaisten pitäjiän edustaja		
1723	Juho Birling	Ilmajoki	Juho Grägg	Vöyri	
1726	—	—	Juho Grägg	Vöyri	
1731	Juho Birling	Ilmajoki	Taneli Köping	Maalahti	
1734	Juho Heikkilä	Vähäkyrö	Taneli Köping	Maalahti	
1738	Juho Mäkkylä	Vähäkyrö	Jaakko Heikus	Vöyri	
1740	—	—	Jaakko Heikus	Vöyri	
1742	Juho Mäkkylä	Vähäkyrö	Jaakko Heikus	Vöyri	
1746	—	—	Jaakko Heikus	Vöyri	
1751	—	—	Jaakko Heikus	Vöyri	
1755	—	—	Jaakko Heikus	Vöyri	
1760	—	—	Juho Hofslagar	Pietarsaari	
1765	Matti Maijala	Isokyrö	—	—	
1769	—	—	Matti Backman	Mustasaari	
1771	—	—	Matti Backman	Mustasaari	

Suomalaistenkin pitäjiän edustajista Birling ja Mäkkylä ovat olleet ruotsin kielen taitoisia¹³, ilmeisesti myös Heikkilä, sillä hän ei ollut niiden suomalaisten joukossa, jotka v. 1734 vaativat tulkkia talonpoikaissäätöön, vaikka kaksi muuta pohjalaista olikin anomuksen allekirjoittajina.

Selvä kielirajojen mukainen edustusperiaate lausutaan julki v:n 1742 vaalipöytäkirjassa, jossa todetaan, että Mäkkylä on suomalaisten pitäjiän valtuutettu ja Heikus ruotsalaisten.¹⁴ Heikus oli tällöin ollut valtiopäivillä jo kahdesti ja oli vielä tämän jälkeen kolmesti suomalaisten pitäjiän katsomatta tarpeelliseksi saada omaa edustajaa. V:n 1746 vaalissa Isonkyrön valitsijamies Juho Perttula esitti Heikuksen valitsemisen perusteeksi sen, että hän on ollut valtiopäivillä jo kolmesti ja joka kerran saanut säädyltä »hyvän todistuksen, mutta erikoisesti säädyn istunnossa 12. 9. 1743 saanut pöytäkirjan todistuksen, missä sanotaan hänen olleen hyvin taitavan, ymmärtäväisen ja kokeneen valtiopäivämiehen, mikä annetaan suositukseksi hänen prinsipaaleilleen eli tämän kihlakunnan asukkaille».¹⁵ Mainitun päivän pöytäkirjassa ei ole tästä merkintää, mutta 10. 9. 1743, jolloin ratkaistiin Smedsin ja Heikuksen välinen kiista vaalipiirin herrain-

¹³ Ks. matrikkeli.

¹⁴ Vaaliprk. 1742, Tps.ark. 1742—43, vol. 6, f. 340—342, RVA.

¹⁵ Vaaliprk. 1746, Tps.ark. 1740—41, vol. 11, f. 887—890, RVA.

päivärahoista ja Smedsin edustajavaltuutuksen oikeellisuudesta, mainitaan, että Heikus saa tällaisen suosituksen.¹⁶ Seuraavassa vaalissa se kantoi jo hedelmää, kuten valitsijamies Perttulan lausunto edellä osoittaa. Tähän yhtyivät muutkin suomalaisten pitäjien valitsijamiehet.

Heikus edusti vielä v:n 1755–56 valtiopäivilläkin yksin koko Etelä-Pohjanmaata, mutta v. 1760 Lapuan pitäjä ei enää ollut tyytyväinen siihen, että valtiopäivämies oli ruotsalaiselta alueelta. Pitäjä nimittäin lähetti vaalikokoukseen tyytymättömyyttä osoittavan vaatimuksen, että »kun ruotsalaisilla pitäjillä on kaksi kertaa ollut hallussaan valtiopäivämiehenpaikka, niin on tällä kertaa suomalaisilla pitäjillä oleva oikeus valita omasta kansakunnastaan» (*måge de Finska Socknar äga frihet at utvälja Herdagsman utaf deras Nation*). Vaatimuksen on allekirjoittanut 21 Lapuan isäntää.¹⁷ Sanamuoto antaa aiheen olettaa, että tyytymättömyyden takana oli todellakin kielirajan mukaan jakautuva eripuraisuus, mihin viittaa sekin, että lapualaisilla oli virheellinen käsitys siitä, kuinka monta kertaa ruotsalaiset pitäjät olivat saaneet edustajapaikan, itse asiassa kuinka monta kertaa juuri Jaakko Heikus oli ollut valtiopäivämiehenä. Jos tyytymättömyys olisi kohdistunut henkilökohtaisesti häneen, olisi arvattavasti muistettu, että hän oli ollut useamminkin edustajana.¹⁸

Lapualaisten toivomuksesta v. 1760 ei vaalikokouksessa piitattu, vaan edustajaksi valittiin jo v. 1746 pitäjänedustajana ollut Pietarsaaren Juho Hofslagar. Seuraaville valtiopäiville suomalaiset pitäjät saivat oman miehensä, Matti Maijalan, joka oli Isostakyröstä. Kaksilla edellisillä valtiopäivillä oli edustajana ruotsinkielinen Matti Backman Mustasaaresta. Kun kaksikielisissä vaalipiireissä ruotsalaiset pitäjät ovat saaneet edustajanpaikan ennemmin kuin suoma-

¹⁶ Tps. 10. 9. 1743, *Landahl*, mt. 5, s. 478–479.

¹⁷ Tämä vaalikokoukselle tarkoitettu toivomus on joutunut tuomiokunnan rahvaanvalituksen mukana aina valtiopäiville asti. Tps.ark. 1760–62, vol. 25, RVA. Filmi 344, VA.

¹⁸ *Atanen*, Etelä-Pohjanmaan historia, s. 356, mainitsee tämän valituksen, mutta ei puutu siihen lähemmin.

laiset ja yksikielisissä suomalaisissakin vaalipiireissä on valittu runsaasti ruotsin kielen taitoisia, usein vielä vaalikelpoisuuden muodolliset ehdot syrjäyttäen valitsemalla säätypuhtauden kannalta hyvinkin kyseenalaisia henkilöitä¹⁹, on juuri ehdokkaan ruotsin kielen taito ollut ilmeisen usein valinnan perusteena. Tämä on täysin luonnollistakin suomalaisten valtiopäivillä käymän tulkkitaistelun ajoittaisen kiihkeyden huomioon ottaen.

Silti ei valtiopäivämiehen tehtävä välttämättä vaatinut lukuja kirjoitustaitoa asianomaiselta. Vv:n 1726–27 valtiopäivillä säädyn puhemieskin oli kirjoitustaidoton, jonka vuoksi sääty päätti, että varapuhemies kirjoittaa hänen nimensä säädyn muistioihin.²⁰ V. 1720 muutamat pappissäädyn edustajat olivat yrittäneet saada luku- ja kirjoitustaidon vaalikelpoisuuden ehdoksi, mutta talonpoikaissääty hylkäsi silloin ja myöhemminkin sellaisen hankkeen.²¹ Yleisen kirjoitustaidottomuuden vuoksi sääty vasta vv. 1765–66 valtiopäivillä saattoi ottaa käytäntöön salaisen lippuäänestyksen. Suomalaiset ovat erikoisesti vastustaneet tätä menetelmää, koska silloin ei rahvaalle jäisi täyttä vaalivapautta, jos olisi tyydyttävä valitsemaan kirjoitustaitoisten piiristä.²² Epäilemättä suuri osa suomalaisista valtiopäivämiehistä onkin ollut kirjoitustaidottomia.

Sen sijaan katsottiin, että edustajan tuli olla raitis, taitava ja toimissaan huolellinen.²³ Raittiuden vaatimuksen täytön suhteen onnistui Pien-Savon rahvas huonosti v. 1726 valitessaan edustajaksi Esko Kiljusen. Tämä nimittäin menetti valtiopäivillä henkensä liiallista juomista seuranneessa onnettomuudessa.²⁴ Juopottelusta valtiopäivillä syyttivät muutamat Pohjan pitäjän michet v. 1723 valtiopäivillä ollutta Antti Simonpoikaa ja jakoivat tälle lopuksi kova-

¹⁹ Ks. jäljempänä, s. 167–176.

²⁰ Tps. 4. 10. 1726, *Landahl*, mt. 1, s. 378, ks. myös s. 329, nootti 4.

²¹ *Olsson*, *Bondeståndet under den tidigare frihetstiden*, s. 52–53, nootti 146; *Riksdagsmannavalen*, s. 112.

²² Tps. 17. 1. 1765, Tps.ark. vol. 1. RVA; *Jutikkala*, Suomen talonpojan historia, s. 278. Vuoden 1765 puhemiesvaalin epäselvien vaalilippujen tulkinnaasta ks. *Malmström*, *Sveriges politiska historia V*, s. 257.

²³ Nootti 21 edellä.

²⁴ Tps. 8. 6. 1726, *Landahl*, mt. 1, s. 617–620.

kouraista oman käden oikeutta, mistä Antti haastoi heidät käräjille, joilla »hänen kunniansa palautettiin».²⁵ Samantapaisen syytöksen kohteeksi joutuivat Etelä-Pohjanmaan tuomiokunnan v:n 1731 valtiopäivämiehet Juho Birling ja Taneli Köping, joiden asiaa myös käsiteltiin käräjillä.²⁶ Joskaan syytteet eivät osoittaneet mainittujen henkilöiden väitetystä kelvottomuudesta suuriakaan, on toisaalta muistettava ajan yleinen kohtuuttomuus juomatavoissa, ja että säädlyn omassa »järjestysäämössä», joka laadittiin v. 1734 ja jota sittemmin kauan seurattiin, katsottiin tarpeelliseksi varoittaa »tulemasta juopuneena säätyyn ja metelöimästä tavalla tai toisella».²⁷ Edustajalle asetettu raittiuden vaatimus lienee niin muodoin ollut täysin perusteltu, ja usein vaaleissa esiintyvä maininta valitun raittiudesta on siten muutakin kuin sananparsia. V. 1769 julkaistussa lentolehtisessä »Kaikkein Kanssa Alammaisten tykö Kaikista Säädyistä lähestyväisestä Herrain Päivä Miehen valitsemisesta» lausutaan valitsijain ohjeeksi: »Sentähden, minun rackat kanssa alammaiseni, jos joskus ennen, on se juuri tarpellinen, Herrain päivän miestä walitesa, etziä ymmärtäväisiä, taitavia, witzelijöitä, yxiwakaisia, ja / jos saatawisa on / ynnä Jumalata pelkääväisiä miehiä, senkaldaisia jotka rahan ahneudelta ei itziäns wietellä salli.»²⁸

Nuhteettomuudesta, taitavuudesta ja valitun edustajan muista senkaltaisista hyvistä ominaisuuksista mainitaan toisinaan vaalipöytäkirjoissa, kuten edellä on jo tolettu Matti Alhaisesta, joka oli »siivo ja raitis mies». Kruunupyynn pitäjän valtakirjassa valitsijamiehelleen kehoitetaan tätä valitsemaan »raitis ja taitava, ruotsin kieltä ymmärtävä ja läänin tilat ja asiat tunteva».²⁹ Ahvenanmaan vaalikokousten pöytäkirjat antavat samansuuntaisia lausuntoja. V. 1713 valittu Markus Erkinpoika oli »kunniallinen, taitava ja raitis», v. 1755 valittu Erkki Matinpöika taas »terävä-älyinen».³⁰ Porvoon ja Kymin kihla-

²⁵ Pohjan ja Karjalohjan käräjät 2. 3., Raaseporin tuomiokunnan tuomio-kirja 1725, f. 400—402. VA.

²⁶ *Alanen*, Etelä-Pohjanmaan historia, IV: 1, s. 348—349.

²⁷ Tps. 28. 5. 1734, *Landahl*, mt. 2, s. 293.

²⁸ Fennica, Rv., Oikeus- ja valtiotiede 3. HYK.

²⁹ Topographica Pohjanmaa, kansio 4. VA.

³⁰ Vaalipöytäkirjat 1713 ja 1755, Riksdagsmannavalen på Åland, VA.

kuntien edustaja Antti Stor-Jofs vei v. 1771 valtiopäiville valituksen, jossa pyydettiin toimenpiteitä »vapaa-ajattelun vaarojen välttämiseksi ja rahvaan innokkaan uskonharjoituksen säilyttämiseksi». Valitsijamiesten vika ei ollut, etteivät he sattuneet tietämään samaisesta Antti Stor-Jofsista rippikirjaan merkittyä huomautusta, että hän käy vain harvoin Herran Pyhällä Ehtoollisella.³¹

Taitavuuteen ei sopinut huono talonpito, josta Matti Smedsiä v. 1746 syytettiin, eivätkä nuhteettomuuteen »kunnialle käyvät» oikeusjutut, joiden perusteella Samuli Kämäräinen diskvalifioitiin v. 1760. Kun hän myöhemmin esitti säädylle todistukset, joissa hänet julistettiin syyttömäksi kunnialle käyviin asioihin, varkausjuttuihin, hänet hyväksyttiin säätyyn.³²

Koska edustajaksi valitseminen osoitti asianomaisen nauttimaan luottamusta yhteisönsä piirissä, oli luonnollista, että tehtävään nimitettiin ennestään jo luottamustehtävissä toimineita. *Olsson* on laskenut valtakirjoihin merkittyjen mainintojen perusteella, että vv:n 1723 ja 1739 välisillä valtiopäivillä oli edustajista n. 50 % lautamiehiä ja kauden viimeisillä valtiopäivillä 52 %.³³ Näihin lukuihin verraten on lautamiehiä suomalaisten piirissä vähän, n. 15 %. Luku perustuu kuitenkin pääasiassa valtakirjamerkintöihin ja on todellisuudessa ollut suurempi. »Olihan luonnollista, että niille, joilla oli tottumusta julkisten asiain hoidossa ja jonkin verran lain-tuntemusta, uskottiin tärkeä valtiopäivämiehen tehtävä.» Lautamiesten lisäksi on suomalaisten keskuudessa ollut joukko yhteisön muissa luottamustehtävissä toimineita, kirkonisäntiä ja kuudennusmiehiä. Mitään kielteisyttä ei myöskään ole lautamiehiä kohtaan Suomessa tunnettu sen vuoksi, että nämä olisivat jonkinlaisessa riippuvaisuussuhteessa tuomariin, jollaisesta suhtautumisesta on muutamia esimerkkejä Ruotsista.³⁴ Sen sijaan on niin useita esimerkkejä

³¹ *Nyberg*, *Sibbo sockens historia II*, s. 97–98.

³² *Olsson*, *Riksdagsmannavalen*, s. 46–47, 101 + nootti 27, 105–106. Kämäräisen oikeudenkäynnistä ja edustajaksi kelpaavuudesta, ks. edellä s. 126–129.

³³ *Olsson*, *Bondeståndet under den tidigare frihetstiden*, s. 53; *Sama*, *Riksdagsmannavalen*, s. 109.

³⁴ *Jutikkala*, *Suomen talonpojan historia*, s. 275. *Olsson*, *mt:t*, s. 53–54 ja 85–86.

talonpoikaisyhteisön kahden varallisuusryhmän, ratsutilallisten ja ruotutalonpoikien välisistä erimielisyyksistä vaalitoiminnassa, että kysymyksessä on ollut ilmeisen selvä yleinen sosiaalinen vastakohtausenne. Kysymys tulee kuitenkin käsiteltäväksi hieman jäljempänä.

Vaikka useampia kertoja edustajana olleiden työskentely valtiopäivillä oli huomattavan tehokasta verrattuna ensikertaisen edustajan työhön, ei vaalipiireissä tätä kokemuksen tuottamaa etua ole osattu siinä määrin arvostaa kuin se olisi ansainnut.³⁵ Parhaaseen tulokseen pääsi yöyriäinen Jaakko Heikus, joka oli kuusilla eri valtiopäivillä vv. 1738—1756. Vaikka hänen valintaansa on vaikuttanut ainakin kerran hänen säädyltä saamansa suositus taitavuudestaan valtiopäivämiehenä, on hän silti epäilemättä ollut »päättään pitempi muuta kansaa», kuten *B. K. Åkerblom* toteaa.³⁶ Ei ole aiheellista tässä yhteydessä ryhtyä referoimaan hänen saavutuksiaan eri valtiopäivillä. Täysin ruotsin kielen taitoisena hänellä ei ollut monen suomalaisen tavanomaista kielivaikeutta esteenä edustajatoimessaan. Etenkin valtiopäivien 1742—43 pöytäkirjat kertovat usein esitetyistä puheenvuoroista, joita leimasi maltillisuus ja hyvä arvostelukyky.³⁷

Viisien valtiopäivien kävijöitä on myös yksi, Erkki Rahmer Karjaalta.³⁸ Valtiopäivillä hän on toiminut huomattavan vaatavissa tehtävissä, toimitusdeputaation jäsenenä, ja hänen yksityinen taloudellinen yritteliäisyytensä taas kertoo epätavallisen tarmokkaasta miehestä. V. 1726 hän lähtee valtiopäiville $\frac{3}{4}$ manttaalien kruunun-tilan isäntänä.³⁹ V. 1731 hän lähtee uudelleen valtiopäiville; nyt hän on hankkinut jo toisenkin kruunun-tilan viljelykseen, ja näiden kahden tilan yhteinen manttaali on $1\frac{1}{2}$.⁴⁰ V. 1737 hänen tilansa

³⁵ Ks. valiokuntatyötä koskevaa lukua. Samoin 1600-luvulla tavataan pohjalaisten edustajien piirissä vain harvoja useampaan kertaan valittuja, ks. *Åkerblom*, *Riksdagsmän från Södra Österbotten*, s. 99.

³⁶ *Vårö sockens historia* I, s. 134—135.

³⁷ Näillä valtiopäivillä Heikus tuli esille varsinkin kruununperimyskysymyksessä suomalaisen opposition johtajana. Ks. *Paloposki*, *Suomalaisten talonpoikien suhtautuminen kruununperimyskysymykseen* vv. 1742—43.

³⁸ Nimi valtakirjassa v. 1726 Rahmer, henkikirjassa Mang.

³⁹ VA. 8167:60 (Ingvalsby 3, isännäksi merkitty hänen isänsä Juho Mikonpoika).

⁴⁰ VA 8192:441.

ovat jo perintötiloja⁴¹, ja vihdoin, hänen v. 1751 matkatessaan viidennen ja viimeisen kerran valtiopäiville, hän on ratsutilallinen.⁴² Tavoitteisuus ja pitkäjännitteisyys on silmäänpestävää omien taloudellistenkin hankkeiden toteuttamisessa; tuomiokunta ei ilmeisesti antanut arvostustaan väärälle miehelle.

Neljien valtiopäivien miehiä ei ole yhtään, kolmet valtiopäivät käyneitä on kolme. Antti Vähälä Maskun Kurittulan kylästä oli vv. 1726—27 Maskun kihlakunnan ja vv. 1740—41 ja 1746—47 Maskun ja Mynämäen kihlakuntien edustajana. Maanviljelyksensä suhteen hän ei juuri erotu naapureistaan, hän viljeli koko ajan ½ manttaalin kruununtilaa.⁴³ Sen sijaan Mikko Krouvila Eurasta, joka oli Vehmaan ja Ala-Satakunnan tuomiokunnan edustajana vv. 1734, 1738—39 ja 1742—43, oli pitäjänsä ehdottomia johtomiehiä, ilmeisesti kaikkein näkyvin. V. 1719 hän tuli 20-vuotiaana 7/12 manttaalin kotitilansa isännäksi.⁴⁴ Lautamiehenä hän toimi vuodesta 1732 kuolemaansa asti v. 1767 sekä lisäksi yli 20 vuotta kirkon kuudennusmiehenä. Perimätiedon mukaan hän lahjoitti v. 1728 kirkon rakennushirret sekä lisäksi joitakin pienempiä esineitä kirkkoon. Seurakunta kustansi hänen hautajaisensa.⁴⁵

Kolmas kolmilla valtiopäivillä ollut on Pohjois-Karjalaa v. 1738—39, 1740—41 ja 1742—43 edustanut liperiläinen Matti Härkänen. Hänestä emme tiedä muuta, kuin että hänen viljelemänsä perintötila oli jokseenkin keskikokoinen ympäristöönsä nähden.⁴⁶ Hän ei kuitenkaan ollut ruotsin kielen taitoinen, hän nimittäin kuului valtiopäivillä Suomen asiain järjestelydeputaatioon, mutta ei osallistunut sen 20 kokouksesta kuin kuuteen, ja hänen valio-

⁴¹ VA 8225:1185. Ilmeisesti perinnöksioston yhteydessä on tilojen manttaalit arvioitu uudelleen ja yhdistetty 11/12:ksi.

⁴² VA 8281:90.

⁴³ VA 7471:200; 7524:229.

⁴⁴ VA 7499:417.

⁴⁵ Ahla, Krouvilan suku, s. 17—30, 45—46.

⁴⁶ VA 8817:668. Karjalassa ei ollut mitään manttaalin mukaista verotusta, joten on tyydyttävä suorittamaan vain arvioverotuksen lukujen perusteella vertailu »suurten», »keskikokoisten» ja »pienten» tilojen välillä ottamalla keskikokoiseksi pitäjässä useimmin esiintyvä tilakoko.

kuntatyöhön kykenevyyttään vastaan muistutettiin juuri puuttuvan ruotsin kielen taidon vuoksi.⁴⁷

Kahdesti edustajana olleita on niin lukuisasti, että heitä ei ole mahdollista henkilö henkilöltä esitellä. Seuraava taulukko osoittaa talonpoikaissäädyn valtiopäivämiesten jakautumisen edustajaksi-valitsemiskertojen mukaan.

	U.-H. l.	T. ja P. l.	S. l. ja K. k. l.	Pohj. l.	Yhteensä
Kuudesti edustajana				1	1
Viidesti edustajana	1				1
Kolmesti edustajana		2	1		3
Kahdesti edustajana	6	9	7	14	36
Kerran edustajana	49	51	33	24	157
Valittu, mutta ei edustajana toiminut ⁴⁸	1		1		2
Henkilöitä	57	62	42	39	200
Edustajaksi-valitsemiskertoja	67	75	51	58	251

Kun kolmesti tai sitä useammin valitut ovat harvinaisia, on kahdesti valittuja jo melko runsaasti, 36 miestä. Lukumääräisesti ja varsinkin suhteellisesti on useampaan kertaan valittuja runsaimmin Pohjanmaalla. Niinpä v. 1751 valtiopäiville saapuneet kolme poh-

⁴⁷ *Mickwitz*, De finska deputationerna I, s. 72, nootti 4; s. 73, nootti 3.

⁴⁸ Uudenmaan-Hämeen läänin tämän rivin ykkönen on Olavi Olavs, jonka valtakirja on kylläkin joutunut säädyn valtiopäivävaltakirjojen kokoelmaan, mutta joka ei ole koskaan säädystä ilmoittautunut. Valtakirjaan on edustusalueksi merkitty Porvoon lääni ja sen on allekirjoittanut Hollolan tuomiokunnan tuomari Johan Törn Hämeenlinnassa 13. 7. 1742. Valtakirjassa nimettyä Olavi Olavsia koskevat tiedot ovat oikeita, hän viljeli samannimistä tilaa Helsingin pitäjän kirkonkylässä (VA 8243:857). Miten valtakirja on joutunut säädyn kokoelmiin, ei ilmene mistään; pöytäkirjat eivät tiedä hänestä mitään. Mahdollisesti hän oli Ruotsiin matkaava pakolainen, jolle Törn on antanut valtakirjan asianomaisen sitä ehkä pyydettyä ja kerrottua tullessa valituksi. Tällainenkin epätavallinen valtuutus olisi tietysti mahdollinen juuri heinäkuun puolivälissä; 6. p:nä heinäkuuta Lewenhaupt oli vetäytynyt Kymin läntisimmän haaran tälle puolelle ja siihenastinen sodankäynti lupasi vähän toiveita jatkos suhteen. — Savonlinnan ja Kymnlaakson läänin tämän rivin ykkönen on Tohmajärven Offan Matteof, josta jo on mainittu aikaisemmin (ks. s. 55—56).

jalaista, Jaakko Heikus, Olli Perttunen ja Matti Antila, olivat kaikki jo aikaisemminkin olleet edustajina. Tällainen oli tietysti omiaan tehostamaan heidän työskentelymahdollisuuksiaan.

Koko maata ajatellen on useampaan kertaan valittujen osuus koko määrästä kuitenkin pienhkö, vain hiukan yli 20 % (41:200). Ruotsissa useiden valtiopäivien kävijöitä ilmeisesti oli suhteellisestikin eikä vain lukumääräisesti enemmän. Useimmat valtiopäivät kuin kellaan muulla oli takanaan hattujohtaja Olof Håkanssonilla, joka kuoli v. 1769 valtiopäivillä Tukholmassa. Tällöin hänet oli valittu 12 eri kertaa kihlakuntansa edustajaksi v:sta 1726 alkaen.⁴⁹

Toisaalta myös syytös ehdokkaan aikaisemman valtiopäivätoiminnan kehnoudesta ja tuloksettomuudesta saattoi vaikeuttaa hänen pääsyään valtiopäiville uudestaan. Tällainen syytös on esitetty ainakin Ahvenanmaan vaalissa v. 1771 edellisillä valtiopäivillä ollutta Iisakki Matinpoikaa vastaan.⁵⁰

Tässä yhteydessä mainittakoon myös vapaudenajan muutamat isistä poikaan -edustajat. Erästä tapauksesta on jo aikaisemmin ollut puhe, Iisakki Ullnerista ja hänen pojastaan Heikki Ullnerista.⁵¹ Toinen isänsä poikaan -ketju on Oulun pohjoisesta tuomiokunnasta. V. 1738 lähti valtiopäiville Limingan Kempelänkylässä asuva postitalonpoika Jaakko Tuohino, ja kauden viimeisille valtiopäiville v. 1771 lähti hänen poikansa Iisakki Tuohino. Iisakki Tuohino oli käynyt Oulun koulua, missä oli todettu hänen olevan »kvick».⁵²

Kolmas tapaus on Janakkalasta. V. 1730 valittiin Hollolan alisen kihlakunnan edustajaksi Kustaa Gästgifvar ja v. 1771 hänen poikansa Erkki Gästgifvar. Että valtiopäiväedustajaksi valinta ja sellaisena toimiminen olivat jotakin erikoista ja kunniakasta, osoittaa se, että tämän, nykyisen Keskivarin tilan isäntä tuntee suvun perimätietona säilyneen tiedon, että esi-isiä on ollut Ruotsin vallan aikana valtiopäivillä Upsalassa ja että joku on siellä kuollut ja myös sinne haudattu.⁵³ Erkki Gästgifvar todellakin kuoli Tuk-

⁴⁹ *Olsson*, Riksdagsmannavalen, s. 110—111.

⁵⁰ Ahvenanmaan vaaliprk. 1771, Riksdagsmannavalen på Åland, VA.

⁵¹ Ks. edellä, s. 156.

⁵² *Aström*, Ståndssamhälle och universitet, sukutaululiite XI, Tuohino.

⁵³ Fil. tri Y. *Blomstedtin* tiedonanto. Edellisten isäntien perimätietona mainittu myös Suomen maatilat II, s. 375.

holmassa valtiopäivien aikana tammikuussa v. 1772⁵⁴, joskaan ei ole todennäköistä, että hänet olisi haudattu Upsalaan.

Mainittakoon, että muutamissa muissakin suvuissa on säilynyt perimätietoja esi-isien valtiopäivillä käynneistä »joskus Ruotsin vallan aikaan». Haukivuorelaisessa Nykäsen talossa tiedetään varmasti, että Venäjän vallan aikana on ollut talonpoikaissäädyn valtiopäivämiehinä kaksikin talon isäntää, Paavo ja Taneli Nykänen, mutta että muistitiedon mukaan pitäisi olla vielä varhaisempikin, jo Ruotsin vallan aikaisilla valtiopäivillä käynyt. Muistitieto pitää täysin paikkansa; varhaisempi on vv:n 1751—52 valtiopäivillä Suur-Savon edustajana ollut Paavo Nykänen. Tämän vanhimman valtiopäivämiehen muistitiedossa säilymistä on varmaan helpottanut se, että viime vuosisadan jälkipuoliskon valtiopäivämiehet ovat vielä ajallisesti lähellä ja Paavo Nykäsen v. 1863 lähtiessä valtiopäiville taas hyvin muistettiin kolmen, neljän sukupolven takainen Ruotsin vallan aikainen valtiopäivämies. Toisessakin savolaisessa suvussa muistetaan esi-isän käyneen valtiopäivillä, Joroisten Vanhapaikka-nimisellä Hynnisten sukutilalla. Suvun valtiopäivämies oli vv:n 1769—70 valtiopäivillä Pien-Savoa edustanut Petteri Hynninen. Muistitieto on säilynyt arvattavasti suurelta osalta sen vuoksi, että se on liittynyt konkreettisiin esineisiin, Petteri Hynnisen Tukholmasta tuomaan matka-arkkuun, tinapikariin ja hopeasormukseen.⁵⁵

Tilojensa maanluonnon suhteen edustajisto jakaantuu jokseenkin tasan perintötilallisten ja kruununtillallisten kesken. Kauden alkupuolella kruununtillallisten määrä ylittää jonkin verran perintötilallisten määrän, kauden jälkipuolella suhde on päinvastainen.⁵⁶ Muutos ilmentää itse massan, vastaavan yhteiskuntasäädyn piirissä tapahtuvaa muutosta perinnöksistöjen yleistyessä.⁵⁷ Suhteellisesti ja absoluuttisesti eniten perintötilallisia lähetti lääneistä Pohjanmaa,

⁵⁴ *Mårtensson*, mt., s. 143.

⁵⁵ Fil. tri *Pekka Lappalaisen* tiedonannot.

⁵⁶ *Paloposki*, Suomen talonpoikaissäädyn valtiopäivämiesvaalit, s. 197—204.

⁵⁷ Tilastotaulut perintötilojen ja kruununtillojen suhteista 1720-luvulla ja v. 1805, *Jutikkala*, Suomen talonpojan historia, s. 198—199, 297—298; tilastotaulun v:n 1805 lukujen suhteen on otettava huomioon, että perinnöksistöt yleistyivät eniten kustavilaisena aikana.

eikä näihin kahteen ryhmään kuuluvien edustajien jako vastannut yhteiskuntasäädyn vastaavaa jakautumaa. Ratsutilallisia oli edustajina viisitoista kertaa. Määrää täytyy pitää sangen pienenä, se on vain 6 % edustuskertojen kokonaismäärästä. Perintöratsutilan viljelijöitä tässä joukossa oli vain neljä.

b. Säätypuhtaus ja Suomen talonpoikien katsomukset siitä

V:n 1723 valtiopäiväjärjestyksen valtiopäivämiehenvaaleja koskevat säännökset oli muotoiltu sellaisiksi, että ne selvin sanoin korostivat säätypuhtauden merkitystä. Oli itse kunkin säädyn arvoa loukkaavaakin, jos muunsäätyiset pääsivät sekaantumaan vaalitoimintaan. On varmaa, että valtiopäiväjärjestyksen nämä kohdat tunnettiin Suomessakin, ja kaikki valtiopäivillä käyneet taas tiesivät, että Tukholmaan kokoontuneet valtiosäädylt valvoivat jokainen puolestaan säädöksien noudattamista.

Tätä taustaa vasten on silmäänpistävä ilmiö, että suomalainen talonpoikaissäätö valtiopäivämieksivaaleissaan vähän välitti näistä säädöksistä; se jopa saattoi todeta, kuten Lapveden ja Kymin kihlakuntien rahvas v. 1740, että »valtiopäiväjärjestyksen määräys ei ole esteenä» sellaisen valitsemiselle, joka on ennen ollut virassa.⁵⁸ Ajattelutapa on sellainen, kuin valtiopäiväjärjestys olisi ollut in casu harkinnan varaisesti sovellettava ohje. Tämä tapaus valtiopäiväjärjestyksen nimenomaisesti julkilausutusta sivuuttamisesta onkin ainoa laatuaan, mutta ei jää epäilystä siitä, että muissakin tapauksissa, jolloin säätypuhtauden periaate selvästi sivuutettiin, se tehtiin tietoisesti.

Talonpoikaissäädystä, tässä yhteydessä sanan ammatillisessa mielessä, ylöspäin erottuvat henkilöt kuuluivat kahteen pääryhmään. Ensimmäisen ryhmän muodostivat maaseudun säätyläiset, jotka pääamattinaan pitivät maanviljelystä. Tällaisia olivat eronneet virkamiehet tai entisten virkamiesten jälkeläiset, jotka yleensä myös erotuivat säätyhenkilöiksi käyttämällä esimerkiksi titteleitä nimensä

⁵⁸ Ks. edellä, s. 154—155.

edessä. Valtiosäätyinä talonpoikaissääty suhtautui näihin epäluullolla.⁵⁹ Tämä ryhmä ei Suomessa ollut aivan vähälukuinen, v. 1751 siihen kuului 2 181 henkilöä ja v. 1769 2 420 henkilöä.⁶⁰

Toisen talonpoikaissäädyistä kohonneen ryhmän muodostivat syntyyään kylläkin aivan talonpoikaiset, mutta taloudellisten ponnisteluja tai poliittisen toimintansa ansiosta sellaiseen asemaan kohonneet, jota voi täysin verrata »herrasmiesten» asemaan. Tähän voidaan vielä lisätä kolmas tie, nimittäin koulunkäynti ja sitä usein seurannut maaseudun jonkin viran hoito tai muuten ympäristöstä eroava asema.⁶¹

Näitä kahta ryhmää voidaan nimittää herrastalonpojiksi ja talonpoikaisherroiksi, jolloin nimitykset kuvaavat kumpaankin ryhmään kuuluvien yhteiskunnallista lähtöasemaa.⁶² Nimitykset sopivat hyvin myös siksi, että Suomen talonpoikaissäädyn edustajistoon kuuluvat, säätypuhtauden kannalta kyseenalaiset henkilöt niin helposti ovat sijoitettavissa toiseen tai toiseen ryhmään juuri sosiaalisen lähtöasemansa perusteella.

Tarkkaan aidattujen säätykarsinoiden sisäpuolelta katsoen näytti vaarallisemmalta se, että joku livahti vieraasta karsinasta omaan karsinaan ja toi tullessaan vieraita intressejä kuin se, että omasta lähti joku salakuljettamaan aatteita toisiin karsinoihin, kunhan ei vain palannut takaisin vieraiden intressien tartunnan saaneena. — Suomen talonpoikaissäädynkin karsinaan kuitenkin tuli valtiopäiväedustajina muutamia kertoja näitä vieraita.

Aikaisemmin on jo Piikkiön ja Halikon edustajistoa käsiteltäessä mainittu Iisakki Ullner ja hänen poikansa Heikki Ullner. Säätypuhtauden ongelman kannalta on kuitenkin mainittava vielä eräs

⁵⁹ *Carlsson*, Ständssamhälle och ståndspersoner, s. 9—11, 240—242; *Sama*, Ständscirculationen, s. 106—107; *Olsson*, Riksdagsmannavalen, s. 102—105.

⁶⁰ *Fougstedt-Raivio*, Suomen väestön sääty- ja ammattiryhmitys, taulukko-liite I, s. 26—27.

⁶¹ *Carlsson*, Ständscirculationen, s. 108.

⁶² *Carlsson*, *mt.*, käyttää termiä »herrebonde», johon hän sijoittaa molemmat ryhmät, mutta puhuu kyllä toisaalta myös »herrebönder» ja »bondestudenter»-asetelmasta, joten tässä käytetty, sosiaalista lähtöasemaa kuvaava terminologia ajatuksellisesti liittyy Carlssonin käyttämään.

oleellinen piirre, joka liittyi näiden, isän ja pojan, edustajanatoimimiseen. Yhtään kertaa ei heille annetuissa valtakirjoissa mainita sukunimeä, vaan he lähtivät valtiopäiville Iisakki Iisakinpoikana ja Heikki Iisakinpoikana. Samoin Piikkiön ja Halikon edustaja vv. 1765—66, ylioppilas Israel Helenius lähti matkaan Israel Kallenpoikana ja Suur-Savon edustaja vv. 1740—42, Jaakko Orre on Jaakko Jaakonpoika; Ylä-Satakunnan edustajaksi v. 1730 valitun aatelismiehen Petter Johan von Zweigbergin nimestä taas on valtakirjaa kirjoitettaessa katsottu parhaaksi jättää von mainitsematta, edustajaksi lähti siten »Petter Antonison Zweigberg». Olihan pelkkä sukunimikin talonpoikaiseksi outo, mutta säätyyn hänet hyväksyttiin ilman muuta. Sen sijaan von olisi varmasti tuottanut diskvalifioinnin. Samoin jäi valtakirjassa mainitsematta Hollolan kihlakuntien edustajan Juho Juhonpojan sukunimi Westerlund. Asianomainen oli kupariseppä ja avioliiton kautta maanviljelijäksi joutunut. Kun Ruotsissa lähetettiin valtiopäiville edustaja, jonka syntyperä tai sosiaalinen asema saattoi tehdä hänen vaalioikeutensa kyseenalaiseksi, käytettiin toisinaan samaa menetelmää; siten papinpoika ja ylioppilas Otto Olofsson Agorelius Bergslagenista jätti sukunimensä pois valtiopäivämiehenä toimiessaan.⁶³ Hänen poikansa Johan Ottosson Agorell diskvalifioitiin säädystä v. 1771, koska hän oli ollut monissa viroissa.⁶⁴

Jos oli syytä pitää nimi tai vallankin von piilossa, niin yhtä aiheellista oli tietenkin salata se, että valittu oli hoitanut jotain virkaa tai oli muulla tavoin, esimerkiksi sukulaisuuden johdosta, kiinteässä suhteessa muunsäätyisiin. Tällaisia edustajia, jotka olisi säädysissä diskvalifioitu aivan varmasti, jos heistä olisi tarkemmin tiedetty, olivat Sääksmäen tuomiokunnan edustaja v. 1723, verokirjuri Juho Törnqvist ja Porvoon ja Hollolan alisen kihlakunnan edustaja samoilla valtiopäivillä, nimismies Arvi Forskåhl, jonka vaalista tosin Hollolan yllisen kihlakunnan rahvas valittikin läntiselle tutkijakunnalle, kuten aiemmin on mainittu. Mynämäen kihlakunnan

⁶³ *Carlsson*, mt., s. 107.

⁶⁴ *Carlsson* mainitsee, että Johan Ottosson Agorell saattoi käyttää sukunimeä, koska hän entisen valtiopäivämiehen poikana oli talonpoika. Hänetkin kuitenkin diskvalifioitiin v. 1771. *Olsson*, Riksdagsmannavalen, s. 102—103, 111.

edustajana näillä ja v:n 1731 valtiopäivillä oli myös aikaisemmin jo mainittu vänrikki Matti Montan. Samoin Heikki Ullner oli veronkantokirjuri. Raaseporin edustaja Jaakko Nyman olisi entisenä katselmuskirjurina melko varmaan diskvalifioitu, jos hänen vaaliaan vastaan valittajat olisivat kääntyneet itsensä talonpoikaissäädyn puoleen. Savonlinnan ja Kyminkartanon läänin edustajista taas ei puhtaiksi talonpojiksi voi laskea Suur-Savon edustajaa v. 1723, katselmuskirjuri ja rajakomissaari Esaias Dahlqvistia, usein mainittua eron saanutta varusmestaria Yrjö Hoffmania, pitäjänkirjuri Heikki Paldaniusta, joka edusti Pien-Savon ja Jääskén kihlakuntia vv. 1740—41, Suur-Savon edustajaa vv:n 1740—41 valtiopäivillä, Jaakko Orrea, Pien-Savon edustajaa vv:n 1746—47 valtiopäivillä, papinpoika Heikki Molleniusta, sahanomistaja Heikki Argillanderia, joka edusti Pien-Savoa kaksilla valtiopäivillä, vv. 1755—56 ja 1760—62, sekä inspehtori Heikki Paldaniusta, joka edusti Suur-Savoa vv:n 1765—66 valtiopäivillä. Pohjanmaalaisista valtiopäivämiehistä Etelä-Pohjanmaan toinen edustaja vv. 1723 ja 1731 oli Juho Birling, isonvihan aikainen vouti. Pohjanmaan pohjoisen tuomiokunnan edustajana taas oli v. 1723 papinpoika Abraham Schroderus, jonka avioliitot Margaretha Åhsin, Margareta Zimmermanin ja Brita Porenian kanssa antavat selvän osoituksen hänen säätyläispiireihin suuntautuvista suhteistaan. Kauden viimeisillä valtiopäivillä oli tuomiokunnan toisena edustajana Iisakki Tuohino, Oulun koulua käynyt ja jo toisen polven valtiopäivämies ja postitalonpoika kuten isänsäkin. Postitalonpoika oli myös pohjoisen tuomiokunnan toinen valtiopäivämies vv:n 1765—66 valtiopäivillä; Taneli Veijola.

Kaikkien läänien edustajissa oli siten sekä talonpoikaisherroja että herrastalonpoikia. Etualalle nousevat näistä sellaiset jälkimmäisen ryhmän miehet kuin Ullnerit, Törnqvist, Forskåhl, Montan, Dahlqvist, Hoffman, Orre, Mollenius, Paldaniukset, Argillander, Birling ja Schroderus, jotka kaikki olivat epäilemättä kotiseutunsa talonpoikien sosiaalisissa katsomuksissa juuri säätyläisiä. Von Zweigberg jää omaan ryhmäänsä yksin — ensimmäisen säädyn jäsen rahvaan valtiopäivämiehenä —, mutta muut edellä mainitut kuuluvat juuri niihin, joille valtiopäiväjärjestystä laadittaessa aiottiin varata

edustusoikeus talonpoikaissäädlyssä, mutta jonka ajatuksen sääty torjui.⁶⁵

Talonpoikaisherroja, syntyperäisiä talonpoikia, mutta varallisuuden kohottamisen, koulunkäynnin tai virkatoimintansa ansiosta säätyveljiensä keskimääräisen aseman ja elintason sivuuttaneita on edellisessä luettelossa ainakin kolme, koulua käyneet Israel Helenius, Jaakko Nyman ja Iisakki Tuohino. Heleniushan oli kotiseudullaan huomattava merkkimies, jolle myös varallisuus soi arvontoa henkilökohtaisiin ominaisuuksiin perustuvan arvonnannon lisäksi. Juuri kasvava varallisuus oli omiaan erottamaan tilan elämätavan naapurien elämätavasta poikkeavaksi, kuten on osoitettu rikkaiden ratsutilojen ja esimerkiksi talonpoikaispurjehduksella rikastuneiden tilojen elämänmenosta ja elintavoista. Tällaistenkin tilojen isäntiä on kuitenkin huomattava osa edustajista, aikaisemmin jo mainitut talonpoikaispurjehtijat, Kalle Vähä-Pullola Uskelasta ja Paavali Paavalinpoika Paraisten Tervsundista, sekä viidesti Raaseporin kihlakuntien edustajana ollut Erkki Rahmer Karjaalta, jonka taloudellinen pitkäjänniteisyys oli silmäänpistävä. Ryhtymättä kaikkia huomattavan varakkaita esittelemään mainittakoon kruunutilan viljelijä Heikki Axcen Lempäälästä, Ylä-Satakunnan edustaja v. 1723, joka hänkin myös nimeltään erottuu tavallisista talonpojista, ja kalajokelainen Jooseppi Kääntä, joka edusti Etelä-Pohjanmaata v. 1734, kahden yhteensä 1½ manttaalin perintötilan viljelijä. Samoin kahden perintötilan viljelijä oli Iisakki Tuohino. Kumpikin näistä tiloista oli ½ manttaalin tila. V. 1738 edustajana olleella Jaakko Tuohinolla oli vain toinen näistä tiloista. Huomattavan varakkaita valtiopäivämiehistä mainittakoon lopuksi vielä itäsuomalaiset Esko Kiljunen Säamingistä, Pien-Savon edustaja vv. 1726—27, 1¾ manttaalin suuruisen perintöratsutilan omistaja Jaakko Orre, Suur-Savon edustaja vv. 1740—41, v. 1746 Karjalan toiseksi edustajaksi valittu Olfan Matteof, tohmajärveläinen kolmen tilan viljelijä ja maakauppias, sekä eräät muut Karjalan ja Savon miehet.⁶⁶

⁶⁵ Ks. edellä, s. 28—30.

⁶⁶ Ks. matrikkeli; *Paloposki*, Savonlinnan ja Kyminkartanon läänin talonpoikien valtiopäiväedustus, s. 451—453.

Tilan varallisuuden ei välttämättä aina tarvinnut merkitä erottautumista muusta yhteisöstä säätyläisyyteen nousun mielessä, mutta joka tapauksessa sen mahdollistama liikkuvuus on oniaan lisäämään erottautumista sikäli, että nähdään muidenkin elämänmuotojen ole-massaolo ja kelvollisuus kuin vanhan ja totutun. Ja kun 1700-luvun-kin yhteiskunta koostui sekä dynaamisista että passiivisista aineksista, joita jälkimmäisiä luonnollisesti oli vankka enemmistö, ja kun jon-kin tilan varallisuuden kasvu merkitsi sille uusia mahdollisuuksia, on sellaisten toteuttaminen ehkä useinkin johtanut myös sosiaali-seen erottautumiseen.⁶⁷ Vaikka siis emme voi päätellä edellä esite-tyillä, tavanomaista suuremman varallisuuden omistavilla olleen va-rallisuutensa johdosta nimenomaista halua erottautua sosiaalisessa-kin suhteessa ympäristöstään, on tällaista erottautumista kuitenkin jossain määrin tapahtunut siten, että runsaampien varojen tuoma mahdollisuus rakentaa ehkä avarammin kuin on juuri välttämä-töntä ja sisustaa pirtti mukavammin kuin pitkin seinää kiertävällä puupenkillä, on ympäristössä katsottu herrasväkien matkimiseksi. Varsinkin talonpoikaispurjehtijoiden ja ratsutilallisten varallisuuden noususta johtuva sosiaalinenkin erottuminen on selvästi osoitettu⁶⁸; edellä esitetyistä edustajista sellaiset purjehtijat kuin Kalle Vähä-Pullola ja Paavali Paavalinpoika tai sellaiset ratsutilalliset kuin Erkki Rahmer, Jaakko Orre ja Heikki Axeen ovat erottautuneet aivan ratkaisevasti yhteisönsä tavallisista jäsenistä. Axeen oli pitä-jänsä johtomiehiä siitäkin päätellen, että hän v. 1724 oli esittämässä pitäjänsä valitusta palkollistaksoista maaherralle. Olipa hanke ke-nen tahansa aloitetta, hän joka tapauksessa toimi siinä organisoijana ja valituksen laatijana.⁶⁹

Tarkastelu osoittanee, että säätypuhtauden kannalta molempia kyseenalaisia tapauksia on talonpoikien edustajanvaaleissa sattunut: vieraasta säätykarsinasta on tullut talonpoikaisaitauksen sisälle sel-

⁶⁷ Vrt. *Renvall*, Suomalaisen maaseudun heräämisestä, s. 478–484.

⁶⁸ Talonpoikaispurjehduksen osalta ks. *Laurikkala*, Talonpoikaispurjehduk-sen kulttuurimerkityksestä, s. 177–193. *Sama*, Varsinais-Suomen talonpoikain asu-mukset, uscissa kohdin.

⁶⁹ Maaherrojen kirjeet K. M:lle, T. ja P. I. 1724, vol. 17. RVA. Filmi 45. VA.

laisia, joilla voi olla »vieraita intressejä», ja toisaalta talonpoikien omaan piiriin kuuluvia, mutta elämäntapansa ja ympäristönsä suhteen herraskaisia on lähtenyt ja päässyt valtiosäätyyn, jossa ei pitänyt olla kuin pur bonde -ajattelun läpätunkemia ja sitä periaatetta vaalivia. Säätypuhtaudesta piittaamattomuus on siten ilmeinen. Tietämättömyydestä se ei ole johtunut, koska valtiopäiväjärjestyksen 7. pykälä on vaaleissa usein luettu ja kerran selitetään suoraan, ettei tämä säädös ole tietyn henkilön valitsemisen esteenä; toisinaan edustajaksi valitun asemasta esitetään vain hänen talonpoikaisuutensa, jota korostetaan jättämällä sukunimi tai paljastava von pois.⁷⁰ Kun säätypuhtaudesta piittaamattomuus on täten selvästi tietoista, on se ajan yleisten sosiaalisten katsomusten taustaa vasten erikoislaatuisen ilmiö.

Suhtautumistapojen erilaisuus perustuu ilmeisesti siihen, että talonpoikaissääty valtiosäätyinä ja talonpoikaissääty yhteiskuntasäätyinä olivat kaksi eri yhteisöä. Valtiosäädyn enemmistö kaikilla valtiopäivillä luonnollisesti oli puhtaita talonpoikia, ja kun eräs tärkeimmistä käsiteltävistä asioista, suostunta, jakoi rasiitukset juuri säätyaitausten mukaan ja monissa muissakin ratkaisuissa oli asiantaita samoin, on selvää, että näiden asioiden käsittelyyn kokoontunut yhteisö, valtiosääty, ratkaistavakseen saamansa tehtävän johdosta jyrkensä kannanottonsa niin, että jokainen, jonka intressit saattoivat vahtaa toisen säädyn intresseihin päin, oli suljettava säädystä. Mitään eroa edustajien edun ja edustettavien, »kotona olevien kanssaveljien», joihin niin usein vedottiin, edun välillä ei saanut olla.⁷¹ Valtiosäätyinä toimivan talonpoikaissäädyn jäsenten katsomus oli siten, suoranaista seurauksena oman yhteisön tehtävästä, monien toisen säädyn vaikutusta vieroksuviin katsomusten konsentroima.⁷²

Yhteiskuntasäädyn jokapäiväisessä elämässä ei vastakohta enää ollut yhtä jyrkkä. Petter von Zweigberg ja hänen syntyperältään vaatimattomammat naapurinsa joutuivat yhdessä harkitsemaan tilo-

⁷⁰ *Jutikkala*, Suomen talonpojan historia, s. 273–274.

⁷¹ *Olsson*, Bondeståndet under den tidigare frihetstiden, s. 48–50.

⁷² Vrt. *Renvall*, Historiantutkimuksen työmenetelmät, s. 303–304; *Meinecke*, Die Idee der Staatsräson, s. 13–20; *Paloposki*, mt. s. 444–448.

jensa asioita, ja kun tarvittiin kirjoitustaitoista ja ruotsin kielen taitavaa laatimaan papereita maaherralle, niin Petter von Zweigberg ja Heikki Axeen olivat siihen sopivia. Nämä maaseudun säätyläiset tai talonpoikien omasta keskuudesta päättään pitemmälle kohoavat olivat kyllä yhteisöjensä johtomiehiä, ja heitä saatettiin katsoa ja varmasti monesti katsottiinkin herrasväkeen kuuluviksi ja elämäntavoiltaan tavallisen kansan mentaliteetin mukaisesta elämänmenosta poikkeaviksi, mutta elinkeino ja siihen liittyvät edut olivat yhteiset, ja se myös yhdisti enemmän kuin käsittämättömäksi jäävä säätypuhtauden ideologia abstraktisuudessaan kykeni erottamaan. Muodollisesti säätyaitaukset jakoivat kansan karsinoihin, mutta yhteiset »intressit» loivat luottamusta yli aitaustenkin ja säätypuhtauden ideat lahosivat, sikäli kuin ne Suomen maaseudulla olivat lujia olleetkaan edustuskysymyksessä. Konkreettisen osoituksen tästä antaa Pien-Savon rahvaanvalitus v. 1751, jossa pyydettiin talonpojiksi ryhtyneiden entisten säätyläisten jälkeläisten vapauttamista henkilökohtaisesta taksoituksesta, koska he eivät nauti muita etuja kuin »muukaan rahvas». ⁷³ Rahvaaseen painuvia, varsinkin sotilassukuja, olikin kylin ⁷⁴, eikä heidän kotiuttamisensa talonpoikaissäätöön ja toisaalta talonpoikien suhtautuminen heidän tuloonsa varsinkaan syrjäseuduilla tuottanut arvattavasti suuriakaan vaikeuksia. Jakopalkkainen organisaatio teki näistä pikkuseroista jo virka-aikanaan lähellä maata ja rahvasta olevan ryhmän. Talonpojiksi painuneiden toinen polvi oli sitten jo henkiseltäkin rakenteeltaan talonpoikaistunutta. »Siellä täällä eri puolilla Suomea saattoikin myöhemmin tavata rahvaanomaisesti vääntyneitä nimiä, Munkkeja, Ruutteja, Tawasteja, talonpoikia, torppareita, tilattomia, jotka kaikki olivat perusteellisesti unohtaneet sukujohtojensa kulun — tiesivät vain, kysyttäessä, että jossain kaukana, painuneiden polvien takana, oli ollut miekkaa kalisuttavia esi-isiä ja että heidän sukujansa kohdannut onnettomuus oli tapahtunut »joskus ison vihan aikana» (*Wirilander*). Samasta suhtautumisesta puhuu myös Vehkalahdella v. 1740 esitetty toteamus,

⁷³ RVA. Valok.jälj. R 5: 3972—3974, VA. *Paloposki*, mt., s. 446—448, mainittu Suur-Savon. p.o. Pien-Savon. — Vrt. myös *Wirilander*, Savo kaskisavujen kautena, s. 409—415.

⁷⁴ *Wirilander*, Suomen upseeristo 1700-luvulla, s. 197—200.

ettei entinen varusmestarin asema estä Yrjö Hoffmania tulemasta valtiopäivämieheksi, ja korkean esivallan toteamus v. 1764, että »olisi vain eduksi, jos talonpoikien keskuudessa olisi useampia yhtä tarmokkaita» (kuin entinen katselmuskirjuri Jaakko Nyman).

Jaakko Nyman oli myös ratsutilallinen, ja näihin näyttää »tavallisten» talonpoikien suhtautuminen sangen usein olleen kireä. V. 1723 talonpoikaissäätö diskvalifioi ruotsalaisen ratsutilallisen Björn Månssonin valtakirjan puuttumisen vuoksi. Månsson jätti tällöin maamarsalkalle muistion, jossa hän pyysi valtiopäiväjärjestykseen säännöstä, että talonpoikaissäädyn edustajista olisi puolet valittava ratsutilallisten piiristä. Talonpoikaissäätö omasta puolestaan vastasi ehdotukseen lausumalla toivomuksen, että Björn Månsson karkotettaisiin Tukholmasta. Ehdotus katsottiinkin aiheettomaksi sillä perusteella, että kaikissa säädyissä oli ratsutilallisia.⁷⁵

Ratsutilallisten edustus perustui juuri näillä valtiopäivillä annettuun sotapäällystön valituksen resoluutioon, jonka mukaan ratsutilalliset tosin rykmenteittäin eivät saaneet valita edustajia, mutta samalla todetaan heitä olevan kaikissa säädyissä.⁷⁶ Tämän jälkeenkin syntyi useaan otteeseen riitoja ratsutilallisten omassa keskuudessa, sillä talonpoikaiset ratsutilalliset joutuivat päätöksestä huolimatta maksamaan rykmenttiensä muunsäätyisellekin edustajalle herrainpäivärahoja ja ei-talonpoikaiset ratsutilalliset samoin tilansa puolesta talonpoikaissäädyn edustajalle. Piikkiön ja Halikon vaalissa v. 1734 jo oli riitaa säätyläisratsutilallisten halutessa edustajaa omasta piiristään ja uhatessa kieltäytyä rahojen maksamisesta. Valtiopäivillä tuomiokunnan talonpoikien edustaja ilmoittikin, etteivät ratsutilalliset maksa hänen palkkiotaan.⁷⁷ Samoin kaksi Turun läänin talonpoikaa valitti v. 1755–56, että heidät velvoitetaan maksamaan Kristoffer Rappelle palkkioita sen perusteella, että he ovat ratsutilallisia ja Rappe on heidän rykmenttinsä edustaja.⁷⁸

⁷⁵ Tps. 5. 8. 1723, *Landahl*, mt. 1, s. 188–189, 308–309, *Olsson*, *Bondeståndet under den tidigare frihetstiden*, s. 54–55.

⁷⁶ *Modée*, *Utdrag I*, s. 429.

⁷⁷ Tps. 13. 12. 1734, *Landahl*, mt. 2, s. 598; *Innamaa*, *Vuoden 1734 valtiopäivämiehen vaali*, s. 203–204; *Olsson*, mt., s. 55.

⁷⁸ Tps. 1. 3. 1756, *Pöytäkirjajulkaisun käsikirjoitus*, RVA.

Muutammat rahvaanvalitukset ovat kertomassa ilmeisestä vaali-riidasta ratsutilallisten ja talonpoikien välillä. Talonpojat ovat olleet tällaisissa tapauksissa jyrkkinä ⁷⁹ ja ratsutilallisten määrä on yleensä pysytellyt vähäisenä, suomalaisessa edustuksessa sen osuus on vain 6 % vahvuudesta. Jonkinlainen jännittyneisyyden ilmapiiri kuitenkin on vallinnut näiden kahden ryhmän välillä, kuten ilmenee v. 1751 Hämeen ratsutilallisten vaatimuksesta saada joka kolmannella kerralla asettaa edustaja. Ennen kaikkea se on johtunut augmenttitilojen perinnöksiostokysymyksestä, riitely useimmiten lienee tämän heijastusilmiö.⁸⁰

Varsinaista säätypuhtauden korostusta Suomessa ei näin ollen ilmene. Vasta vapaudenajan loppupuolella kuva jossain määrin muuttuu, kuten osoittaa esimerkiksi Sipoon vaalipaikalla tehty ehdotus vaalimenetelmien säätämiseksi.

8. VALAN VANNONTA VAALIN JÄLKEEN

V. 1757 annetulla määräyksellä säädettiin, että vaalikokouksessa valitun on vannottava uskollisuuden- ja kuuliaisuudenvala.¹ Tämä valtiösäännön horjumatonta puolustusta valtiopäivämiehelle täh-

⁷⁹ Suur-Savon rahv.val. 1746, RVA, Valok.jälj. R. 7: 6387—6390, VA. Sääksmäen rahv.val. 1751, RVA, Valok.jälj. R. 5: 4326, VA. *Olsson*, mt., s. 55 + nootti 63; Ks. *Paloposki*, Suomen talonpoikaissäädyn valtiopäivämiesvaalit, s. 82—83.

⁸⁰ Vv:n 1751—52 valtiopäivillä kruunajaisverosta keskusteltaessa talonpoikaissäädystä haluttiin ratsutilalliset asettaa maksamaan korkeamman taksan mukaan, koska »rusthällarene sitta i bättre willkor». Ratsutilalliset tietenkin torjuivat väitteeseen. Tps. 14., 17. 12. 1751, 27. 2., 12. 3. 1752, Pöytäkirjajulkaisun oikovedos, RVA, *Olsson*, Riksdagsmannavalen, s. 110. Keskustelu osoittaa pysyvää jännitystä ryhmien välillä. Perinnöksiostokysymyksen aiheuttamasta sosiaalisesta vastakohdasta, ks. jäljempänä, s. 346—351.

¹ *Modée*, Utdrag VI, s. 4593—4594; *Jutikkala*, mt., s. 271. Asetus myös suomennettiin: Cunin:sen . . . Käsky, Että nijden, jotca tulevat Herrain-Päivämichixi, mutta ei ole, omasa Personansa, ennen tehneet heidän Uskollisuudensa Walaa, pitä sen tekemän, ennen kuin he, nijn Herrain-Päiwämiehet, mahdetan Säätyyn sisälle ottaa. Annettu 9 päiwänä Maalis-Cuusa 1757. Stockholmisa . . . 1757. Fennica, Rv. Asetukset, Kuning. Julistukset 1757—62:7. HYK.

dentävä vala säädettiin epäilemättä sen vuoksi, että edellisillä, vv:n 1755–56 valtiopäivillä paljastettuun kuninkaanvallan lisäämishankkeeseen oli osallistunut niin lukuisa joukko edustajia.²

Muutamia talonpoikaissäädylle jätettyjä todistuksia valan vannomisesta jo vaalipiirissä ennen matkalle lähtöä onkin säilynyt. Karjalan tuomiokunnan v. 1760 valittu valtiopäivämies Juho Partanen on vannonut valansa kihlakunnantuomari Sven Abraham Hougbergin antaman todistuksen mukaan Liperin kesäkäräjillä 1. 8. 1760 valitsijamiesten läsnäollessa. Paltamossa pidetyille kesäkäräjille taas saapui 22. 8. Simo Moilanen Paltamosta, »jonka Paltamon ja Sotkamon pitäjät olivat valinneet yksimielisesti edustajakseen, pyytäen saada vanna valan, mikä sallittiin, ja hän vannoi kaksi sormea kirjalla tavallisen kaavan mukaan». Todistuksen on allekirjoittanut kihlakunnantuomari Johan Polviander. Samanlaisen todistuksen on saanut myös Pohjanmaan pohjoisen tuomiokunnan toinen edustaja Petteri Käyrä kihlakunnantuomari Martin Polvianderilta ja Yrjö Timonen v. 1765 tuomari Hougbergilta.³ V. 1769 ahvenanmaalainen Iisakki Matinpoika vannoi valan vaalikokousta seuranneena päivänä.⁴

Yleensä vala on kuitenkin vannottu vasta Tukholmassa. Valaa ennen vannomattomat kävivät vannomassa sen Tukholman raatihuoneella. Näiden valtiopäivien edustajien vannontatilaisuus oli 20. 10. 1760, ja suomalaisista olivat paikalla Turun ja Porin läänistä Heikki Moijos, Erkki Pakola, Heikki Amböle ja Juho Tiisa, »Viipurin ja Savonlinnan läänistä» (!) Heikki Pylkkänen ja Kämäräinen, Uudenmaan ja Hämeen läänistä Heikki Groth, Fredrik Nikus, Juho Laurila ja Kustaa Selin, Pohjanmaalta Juho Hofslagar sekä Länsipohjasta Matti Riippi. Tällöin ilmoittivatkin kaikki Turun ja Porin läänin miehet, molemmat itäsuomalaiset sekä Laurila, Selin ja Riippi, että he eivät ymmärrä ruotsia. Sen vuoksi lähetettiin ha-

² Ks. jäljempänä, s. 286–289.

³ Todistukset Tps.ark. 1760–62, vol. 30. Mukana samassa nipussa myös eräiden ruotsalaisten saamat todistukset. Timosen todistus, Tps.ark. 1765–66, vol. 35. RVA.

⁴ Vaaliprk. 1769, Riksdagsmannavalen på Åland, VA.

kemaan kanslian kielenkääntäjää Samuel Salinia, ja sillä aikaa vannotettiin ruotsalaiset. Kun Salin sitten saapui, hän saneli suomalaisille heidän valansa.⁵ Seuraavilla valtiopäivillä järjestettiin maistraatissa vastaava tilaisuus, mutta sen yhteydessä ei tullut suomalaisten edustajien erikielisyys mitenkään esille.⁶

9. EDUSTUKSEN VAALIPHIRILLE AIHEUTTAMAT KUSTANNUKSET JA NIIDEN JAKAMINEN EDUSTETTUJEN KESKEN

Kuten ylempänä on mainittu, vaalikokouksessa oli sovittava myös edustuksen aiheuttamien kustannusten jakamisesta edustettujen kesken. Edustajanpalkkioita ei nimittäin suoritettu yleisistä varoista, vaan ne oli edustettujen itsensä maksettava. Tämä seikka yhdessä valitusinstituution kanssa ilmentää edustustoimintaan liittyviä ikään kuin yksityisoikeudellisia piirteitä. Ajatus, että edustuksen kulut suoritaisi valtiovalta, oli vapaudenajalle vieras. Aina milloin menosääntökonttori joutui antamaan lainoja sellaisille edustajille, jotka olivat joutuneet aivan rahattomiksi, nämä summat koottiin asianomaisen vaalipiiristä ja suoritettiin konttoriin takaisin. Ilmeisesti ei koskaan edes harkittu mahdollisuutta, että edustajanpalkkiot suoritaisi valtiopäivien kokoonkutsuja, valtiovalta. V. 1719 ja v. 1720 julkisin varoin ylläpidettiin niitä edustajia, joiden ruokarahat olivat lopussa, mutta nämä varat olivat avustuksen luontoisia.¹ Samoin pikkuvihan aikana tuettiin suomalaisia edustajia, ja kun hallitus myöhemmin aikoi määrätä myönnetty summat koottaviksi vaalipiireiltä, aiheutui tästä valituksia. Suomalaiset, mm. Jaakko Heikus, tähdensivät, että myönnetty summat oli käsitetty avustuksiksi (understöd) eikä lainoiksi. Hallitus piti asiaa niin arkaluontoisena, ettei suomalaisilta ilmeisesti tohdittu täysin vastoin heidän tahtoaan

⁵ Ilmoitus maistraatin ptk. otteella tps:lle, Tps.ark. 1760–62, vol. 30. RVA.

⁶ Tps. 18. 1. ja 19. 1. 1765, Tps.ark. 1765–66, vol. 1, f. 13–15, 19. RVA.

¹ *Olsson*, Bondeståndet under den tidigare frihetstiden, s. 58.

ryhtyä vaatimaan näitä summia. Pulma saatiin ratkaistuksi fiktiolla, joka sangen osuvasti kuvasti ajan käsityksiä. Selitettiin, että suomalaisten edellisillä valtiopäivillä saamia lainoja voitiin pitää avustuksina, koska heillä ei maan miehityksen johdosta ollut yhteyttä kotimaahan ja he tämän perusteella olivat toimineet »yleisen» hyväksi eivätkä vaalipiiriensä asianajajina.²

Rahoituskysymys aiheutti sen, että valtiopäiviä oli ennen vapaudenaikaa katsottu tavattomaksi rasitukseksi, ei vain talonpoikien, vaan muidenkin säätyjen piirissä. Kustaa Adolfia muistettiin kiitollisina, koska »hän ei rasittanut kansaa monilla herrainpäivillä.»³ Vapaudenajalla ei enää esitetä tämänlaatuisia lausuntoja, mutta kustannusten vuoksi on kuitenkin tapahtunut, että muutamia kertoja joku talonpoikaissäädyn vaalipiiri, kuten Pohjois-Karjala v. 1731 ja v. 1734, on jättänyt edustajan lähettämättä. Saman vaalipiirin rahvas esitti v. 1742, että heidän edustajansa vapautettaisiin mahdollisimman pian hänen vähien rahojensa vuoksi, »rahvas on köyhää eikä voi enempää tarjota».⁴ Saman ajatuksen olivat esittäneet v:n 1723 valtiopäivillä pohjalaiset edustajat pyytäessään, että heidän valituksensa otettaisiin heti käsiteltäviksi, että »he kelirikon mentyä voisivat lähteä heti kotiin, sillä he olivat köyhiä ja pitkä matka jo oli vienyt suuren osan heidän varoistaan, jota paitsi Tukholma oli heidän mielestään hyvin kallis paikkakunta».⁵ Vaikka siis valtiopäiviä ei enää pidetä rasituksena, jolla esivalta vaivaa kansaa, osoittavat nämäkin tapaukset kuitenkin, että kustannusten painoa, joka ei ollut yksityistä talonpoikaa kohti vallan suuri, huokailtiin ja koetettiin keksiä keinoja painon lieventämiseksi. Edustajan lähettämättä jättäminen oli kyseenalaista; papiston ja porvarissäädyn osalta v:n 1723 valtiopäiväjärjestys sääti laiminlyönnistä sakon, ja vaikka talonpoikaissäädyistä ei tässä yhteydessä puhuttu mitään, senkin piirissä

² Ks. jäljempänä, s. 213—217.

³ *Julikkalta*, Suomen talonpojan historia, s. 169.

⁴ Pohjois-Karjalan rahv.val. 1742, RVA. Valok.jälj. R 3: 2403—2404. VA; *Paloposki*, Savonlinnan ja Kyminkartanon läänin talonpoikien valtiopäiväedustus, s. 439—440.

⁵ Pohjanmaan rahv.val. 1723. RVA. Valok.jälj. R. 7: 6441—6442. VA.

kuitenkin vakiintui käsitys, ettei laiminlyöntejä ole sallittava.⁶ Toinen mahdollisuus keventää kustannuksia oli tietenkin koettaa saada edustaja mahdollisimman pian kotiin takaisin, mutta sellaisella ehdotuksella kuin pohjanmaalaisten v. 1723 tekemällä ei voinut olla menestymisen mahdollisuuksia, vaikkakin suomalaiset rahvaanvalitukset käsiteltiin valtaneuvoskunnassa ensimmäisinä.⁷ Kolmantena kustannusten kevennystienä oli useiden kihlakuntien yhtyminen. Sehän oli Suomessa tapana muutenkin mitä suurimmassa määrin.

Kun vaalikokouksessa päätettiin edustajanpalkkiosta, oli valittavana kaksi erilaista vaihtoehtoa: voitiin maksaa joko kertakaikkinen summa, johon edustaja sitten ei saanut vaatia lisiä, vaikka valtiopäivät olisivat kestäneet kauankin, tai voitiin edustajalle myöntää tietty palkkio päivää kohti. Jälkimmäinen menetelmä oli tietenkin turvallisempi edustajalle, koska se takasi varmasti rahojen saannin, olivatpa nuo rahat sitten vaikka vähäisiäkin. Vaalipöytäkirjojen niukkuuden vuoksi ei voida sanoa, kumpi on ollut yleisempi tapa. Niistä pyynnöistä saada lisää rahaa, joita suomalaiset valtiopäivämiehet ovat esittäneet eri valtiopäivillä, useimmat kuitenkin viittaavat siihen, että kertakaikkisen summan määrääminen oli yleisempää.⁸ Liminkalainen Jaakko Tuohino ilmoitti v. 1738, että hän sai tehtävää varten 1000 kuparitaalaria maaliskuussa, mutta ne olivat jo loppuneet ja hän oli käyttänyt omia varojaan sen jälkeen. Anomus säädylle, että se puoltaisi uuden kannon toimittamista vaalipiirissä, on päivätty 21. 10. 1738.⁹

Kun Pohjois-Pohjanmaan edustaja vv. 1760–62, Petteri Käyrä, oli saanut matkaan lähtiessään 504 kuparitaalarin suuruisen summan »ollakseen sillä vuoden valtiopäivillä»¹⁰, niin on vuodelta 1770

⁶ *Olsson*, *Bondeståndet*, s. 283.

⁷ Ks. s. 323–329.

⁸ Näiden ennakkomaksupyynnöjen (förskottsansökan) aivan tavattoman määrän vuoksi — niitä on kaikilta kauden valtiopäiviltä — ei tässä voida esittää kuin muutamia tapauksia, jotka on valittu sisältämiensä mainintojen yleistämiskelpoisuuden perusteella. Ennakkomaksupyynnöjä ja kruunun lainanantoa käsitellään myös jäljempänä, ks. s. 210 ja seur.

⁹ Tps.ark. 1738–39, vol. 8, f. 112. RVA.

¹⁰ Petteri Käyrän memoriaali, luettu säädysssä 18. 3. 1762 ja suositeltu meno-

säilynyt tieto, joka osoittaa päiväpalkkiojärjestelmää, ja vuoden 1771 vaalipöytäkirjakin mainitsee, että palkkio maksetaan päivärachana, 6 kuparitaalaria päivältä ja edustajille lisäksi kummallekin 200 kuparitaalaria matkarahoina. Aikaisempi tapa maksaa kerta-kaikkinen summa on todettavissa eräissä tapauksissa myös vaalipöytäkirjoista.¹¹ Pohjanmaan eteläisenkin tuomiokunnan vaalissa v. 1742 sovittu palkkio oli aivan ilmeisesti tällainen kertapalkkio. Pöytäkirja mainitsee, että Jaakko Heikus ja Juho Mäkkylä saavat palkkiokseen jo kannetut 8 hopeaäyriä savulta. Kuinka paljon näitä rahoja oli kertynyt, sitä ei mainita. Sen sijaan jo seuraavassa vaalissa, v. 1746, siirryttiin täällä päivärahajärjestelmään. Heikukselle luvattiin nimittäin 4 kuparitaalaria ja 16 äyriä päivää kohti, mistä häneltä vaadittaisiin asianmukainen tilitys aikanaan. Joka savulta oli koottava heti 16 kupariäyriä.¹² Päiväpalkkiota nautti myös Lapin edustaja Matti Riippi vv. 1760–62. Palkkioksi luvattiin 2 hopeataalaria päivältä, johon Riippi pyysi 16 äyriä lisää. Tämän muu osa vaalipiiristä maksoikin paitsi Kittilän ja Utsjoen käräjäkunnat, jotka eivät edustusta olleet halunneetkaan.¹³

Muutammat tiedot viittaavat siihen, että Itä-Suomen eräissä vaalipiireissä olisi jo hieman aikaisemminkin noudatettu päivärahajärjestelmää. Kymin ja Lapveden kihlakuntien v:n 1723 valtiopäivämiehellä, Hannu Kerralla oli vielä epätarkasti tehty sopimus palkkiosta. Kun hän seuraavana vuonna pyysi Pyhtään käräjillä 536 hopeataalarin 30 äyriin saataviaan, Pyhtään kirkkoherra Anders König, jonka mainittiin viljelevän autiotilaa, ja majuri Kustaa Bock

sääntökonttoria maksamaan Käyrälle 1200 kuparitaalaria etukätcistä myöhempää kantoa ja tilitystä vastaan. Memoriaali, Tps.ark. 1760–62, vol. 22; ptk., vol. 4, f. 350. RVA.

¹¹ Abraham Lievosen muistio säädylle ja pyyntö saada säädyn puoltolause lainapyyntönlleen. Asia jäännyt säädlyssä ja neuvostossa esittelemättä, nähtävästi valtiopäivien päättymisen loppukiireiden vuoksi. Muistio päivätty 27. 1. 1770, valtiopäivät päättyivät kolme päivää myöhemmin, Tps.ark. 1769–70, vol. 22. RVA. *Halila*, mt., s. 363–364.

¹² Vaaliprk., 1742, Tps.ark. 1742–43, vol. 6, f. 340–342; vaaliprk., 1746, Tps.ark. 1740–41 (1), vol. 11, f. 887–890. RVA.

¹³ *Fellman*, Handlingar och uppsatser, s. 172–173.

asettuivat vastustamaan pyyntöä koska Kerra »ei ollut tehnyt mitään tämän pitäjän hyväksi» ja lasku tuntui liian korkealta. Kerra poisti laskusta 36 taalaria ja äyrit ja kun herratkin myönsivät hänen hoitaneen pitäjän valitukset, asia päättyi sovintoon. Samojen kihlakuntien vaalissa v. 1738 jo sovittiin, että Arvi Heikinpoika saa 1 hopeataalarin päivää kohti sekä matkarahat kumpaankin suuntaan ja lisäksi korvauksen todellisista kuluista, joista on kuitit. Lisäksi kuitenkin huomautettiin, että valitsijoita ei sovi rasittaa yli 6 kupariäyrillä, jotka talolliset ovat »tähän välttämättömyyteen» jo maksaneet.¹⁴ Tämä tietenkin teki lupauksen päiväpalkkiosta mitättömäksi sillä hetkellä, jolloin »jo maksetut» rahat Arvi Heikinpojalta loppuivat. Toista kertaa valittuna edustajana hän tiesi valtiopäivilläolon kalleuden ja oli siitä syystä vaatinut 1 taalarin 10 $\frac{2}{3}$ äyriä hopearahaa, mihin valitsijat eivät suostuneet. Kun hopea- ja kuparirahan suhde oli 1:3, oli hänen palkkionsa perin pieni — jo 1720-luvun valtiopäivillä pidettiin minimipalkkiona 4 — 4 $\frac{1}{2}$ — 5 kuparitaalaria, jotka näilläkin valtiopäivillä katsottiin »aivan pienimmäksi» mahdolliseksi.¹⁵ Mahdollisesti Arvi Heikinpoika tuli tällä toimeen, sillä ei ole voitu todeta hänen pyytäneen menosääntökonttorilta mitään lisää, vaikka muita suomalaisia onkin ollut pyytämässä säädyltä lisäpalkkiota.¹⁶ Saman tuomiokunnan v. 1740 valittu edustaja Yrjö Hoffman »lupasi kustannuksissa säästää mahdollisessa määrin ja olla haluamatta enempää kuin minkä pitkä matka ja kallis seutu vaativat».¹⁷ Jonkinlaista päivärahaa tämäkin sopimus siis ilmeisesti edellytti. Selvä päivärahajärjestelmä sen sijaan on ollut käytössä Pohjois-Karjalassa

¹⁴ Pyhtään-Lapinjärven talvikär. 17. 2. 1724, Kymän ja Lapveden tuomiokirja 1724, VA. Vaaliptk. 1738, Kymän ja Lapveden tuomiokirja 1738, f. 254v—257. VA.

¹⁵ Tps. 7. 12. 1726, 7. 8. 1727; *Landahl*, mt. 1; s. 432, 470; 16. 12. 1738, *Landahl*, mt. 3, s. 298; *Olsson*, *Bondeståndet*, s. 304—305.

¹⁶ Juuri tähän minimipalkkiota koskevaan päätökseen vedoten ovat säädyn kautta lisää rahaa vaalipiireiltään pyytäneet ja ilmeisesti saaneet Turun ja Porin läänin edustajat Paavali Paavalinpoika, Erkki Matinpoika ja Juho Torra. K. M:n kirje maaherra Otto R. Uxkullille 17. 5. 1739, tämän kirje 1. 6. 1739 Piikkiön ja Halikon kihlakunnantuomarille, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan ark., Saap.kirjeet 1738—1748. TMA.

¹⁷ Vaaliptk. 1740, Kymän ja Lapveden tuomiokirja 1740, f. 409—413v. VA.

ja Suur-Savossa vuosisadan puolivälissä. V. 1752 nimittäin esittivät Niilo Käihkö ja Paavali Nykänen säädyille, että Tukholmassa ei kalteuden vuoksi tule toimeen alle 6 kuparitaalarin päiväpalkkion, mutta kun heidän vaalipiirinsä eivät halua maksaa kuin 4 1/2 taalaria ja 3 3/4 taalaria, he pyytävät säädyltä suositusta, että kuninkaallinen majesteetti suorittaisi etumaksua, »tai muussa tapauksessa pyydämme lupaa lähteä pois valtiopäiviltä».¹⁸ Sääty ilmoitti kuninkaalle kummankin saaneen kotiseudultaan jo 700 kuparitaalaria ja myöhemmin 150 kuparitaalaria sekä suositteli kummallekin annettavaksi nyt menosääntökonttorista 600 kuparitaalaria lainaa, joka myöhemmin suoritettavassa uudessa kannossa maksettaisiin takaisin.¹⁹ Samoin maksettiin päivärahajärjestelmän puitteissa Pien-Savossa ainakin v. 1769, joskin päiväraha oli sovittu liian pieneksi. Leppävuiran syyskäräjillä ilmoitti tuomari saaneensa lääninhallitukselta kirjeen, jossa esitettiin rahvaalle kehoitus maksaa valtiopäivämies Petteri Hynniselle korkeampi päiväpalkkio kuin heidän aikaisemmin lupaamansa 6 kuparitaalaria päivältä. Hynninen ei ollut tullut sillä toimeen vaan oli joutunut pyytämään kolme taalaria lisää. Tuomari selvitti paikalla olleelle rahvaalle Hynnisen aseman vaikeuksia ja kehotti rahvasta maksamaan, mutta läsnä olleet kieltäytyivät, vaikka sanoivatkin ymmärtävänsä Hynnisen vaikeudet, koska maamies oli saanut tavarastaan huonon hinnan ja kruunun verot olivat epätavallisen korkeat. Tästä syystä he pitivät kiinni sopimuksesta, jolla Hynninen sitoutui valtiopäiville lähtemään ja siellä viipymään, »joko lyhyemmän tai pitemmän ajan».²⁰ Porvoon ja Kymin tuomiokunnan vaalissa v. 1771 tehdystä päätöksestä ei pöytäkirja anna täyttä varmuutta; se mainitsee, että »kannetut rahat 417 taalaria 31 killinkiä hopeata annettiin edustajalle», joten kyseessä on ilmeisesti kertakaikkisumma.²¹

¹⁸ Tps. II., 15. 4. 1752, Pöytäkirjajulkaisun oikovedos, RVA; anojien muistio, Tps.ark. 1751–52, vol. 8. RVA.

¹⁹ Päiväämätön ilmoituksen konsepti, Tps.ark. 1751–52, vol. 6. RVA.

²⁰ Leppävuiran syyskäräjät 4. 12. 1769, Pien-Savon tuomiokirja 1769, VA. *Paloposki*, mt., s. 441.

²¹ Vaaliprk., Porvoon kihlakunnan tuomiokirja 1771, f. 115–116. VA.

On ilmeistä, että useimmat valtiopäivämiehet ovat lähteneet vielä vuosisadan puolivälin tienoilla suorittamaan tehtävänsä ker-
tasummalla. Tukholmassa vallitsevan kalleuden vuoksi ja säädyssä
siitä ja päiväpalkkion vähimmäismäärästä käytyjen keskustelujen joh-
dosta ovat suomalaisetkin toisinaan yrittäneet muuttaa sopimustaan
päiväraahajärjestelmäksi. Tämä käy ilmi ainakin Ylä-Satakunnan
edustajan Risto Hallilan ja Piikkiön ja Halikon edustajan Heikki
Smedsin v. 1752 esittämistä aloitteista. Edellinen oli saanut matkalle
lähtiessään 1200 kuparitaalaria, jälkimmäinen puolet siitä. He esitti-
vät menoistaan laskelman, jossa oli päivärahaksi laskettu 6 kupari-
taalaria säädyn tekemän päätöksen mukaan, ja tähän lisätty »rahti
kotoa tänne» sekä kaikki muut menot. Smedsillä oli tämän mukaan
saatavaa valitsijoiltaan 1048 kuparitaalaria ja Hallilalla 599 kupari-
taalaria.²²

Vaikcata kuitenkin näyttää olleen päivärahajärjestelmän voimaan
saattaminen palkkioiden myöntämisessä, siitä huolimatta että sitä
joskus yritettiin esivallankin taholta ehdottaa. Turun ja Porin lää-
nihallitus lähettäessään valtiopäiväkutsun lääniin v. 1760 kehotti
tuomareita esittämään vaalikokouksissa, että rahvas sopisi tietystä päi-
värahasta, joka maksetaan niin kauan kuin valtiopäivät kestävät.²³
Ei liene epäilemistä, etteivätkö tuomarit olisi koettaneet neuvoa rah-
vasta, koska heillä itselläänkin oli ainaisista lainapyynnöistä haittaa,
mutta tulos oli laiha. Maskun ja Mynämäen, Vehmaan ja Ala-Sata-
kunnan sekä Piikkiön ja Halikon tuomiokuntien edustajat olivat ra-
hattomina näilläkin valtiopäivillä. Maaherra Jeremias Wallen kir-
joitti v. 1761, ilmoittaessaan, että raha-anomuksiin voidaan suostua ja
menosääntökonttorista maksaa 120 hopeataalaria kullekin, ettei hän
muista, mitä nuo edustajat saivat matkaan lähtiessään. Mutta sen hän
muistaa, että liian vähän se oli, kun valtiopäivät ovat jo kestäneet
yli kolme kuukautta.²⁴ Ylä-Satakunnan edustaja Heikki Ollila il-

²² Smedsin anomus, Piikkiön ja Halikon rahv.val. 1751. RVA. Valok.jälj.
R 1: 112—113. Hallilan anomus, Ylä-Satakunnan rahv.val. 1751. RVA. Valok.-
jälj. R. 4: 3333—3334. VA.

²³ Vehmaan ja Ala-Satakunnan tuomiokunnan ark., Saap.kirjeet 1751—1780,
Ylä-Satakunnan tuomiokunnan ark., Saap.kirjeet 1758—1761. TMA.

²⁴ T. ja P. I:n maaherra K. M:lle 22. 8. 1761, vol. 27. RVA. Filmi 50. VA.

moitti v. 1765 valtiopäivien kestänyä jo kolme kuukautta, ettei hän ollut saanut vielä mitään vaalipiiristään, jonka vuoksi hän joutui pyytämään lainaa menosääntökonttorilta. Saman alueen vaalissa v. 1771 luvattiin edustajalle 1 1/2 kuparitaalaria talolta ja tehtiin vieläpä »voimallinen varaus, että kestäkööt valtiopäivät pitempäänkin, mitään lisää hän ei siihen saa vaatia». Edustaja ilmoitti olevansa tähän tyytyväinen.²⁵

Ainoa vaalipiiri, jossa käytettiin ilmeisesti halki koko kauden valtiopäivien keston mukaista palkkiomaksutapaa, oli Ahvenanmaa. Niinpä v:n 1723 valtiopäivämies sai 3 kuparitaalaria päivältä sekä 750 kuparitaalaria matkoja varten.²⁶ Myöhemmin sopimusta ei tehty päiväpalkkiosopimuksena, vaan neljännesvuosisopimuksena. Esimerkiksi v. 1760 pidetyssä vaalissa edustajalle luvattiin 1 1/2 kuparitaalaria joka talolta; jos valtiopäivät kestäisivät yli vuoden, hän saisi lisäksi jokaiselta yli menevältä neljännesvuodelta 8 hopeakillinkää. V. 1769 esitettiin maksettavaksi 2 kuparitaalaria joka talolta. Eckerön valitsijamies Olavi Simonpoika huomautti viisaasti, että palkkion on oltava niin suuri, ettei edustajan tarvitse joutua riippuvaiseksi muista, viitaten myös siihen, että kun valtiopäivät pidetään Norrköpingissä, tämä ei voi saada kotoa sänkyvaatteita eikä ruokatarvikkeita. Väittelyn tulos oli, että päätettiin maksaa vain 1 kuparitaalari joka talolta, mihin Sundin valitsijamiehetkin suostuivat, »vaikka vetosivatkin ensin siihen, että pitäjä antoi luvan suostua vain 3/4 taalarin palkkioon.»²⁷ Ilmeisesti näin lasketut palkkiot ovat olleet riittäviä, sillä ei ole todettavissa, että ainoakaan ahvenanmaalainen olisi kertaakaan pyytänyt säädyltä apua etumaksun saamiseksi. Tähän on luonnollisesti hyvin paljon vaikuttanut juuri se, että he voivat saada kotoa ruokatarvikkeita, kuten käy ilmi v:n 1769 vaalissa.

Maksuperusteena oli yleensä taloluku, Pohjanmaalla sitä vastaava savuluku, kuten on jo edellä käynyt useissa kohdin ilmi. Vaikka

²⁵ Tps.ark. 1765–66, vol. 29, RVA. Ylä-Satakunnan vaalipöytäkirja 1771, Ylä-Satakunnan katselmuspöytäkirjoja 1768–87, f. 728–735. TMA.

²⁶ Hammarlandin–Eckerön talvikäräjät 3. 2. 1724, Ahvenanmaan tuomio-
kirja 1724, VA.

²⁷ Vastaavat vaalipöytäkirjat, Riksdagsmannavalen på Åland, VA.

yleensä jokainen talo maksoi saman määrän, saattoi joissain vaalipiireissä olla vaihtelevakin asteikko käytössä. Siten Piikkiön ja Halikon vaalissa v. 1734 sovittiin, että jokainen ratsutila maksaa kuparitaalarin, muut tilat $\frac{3}{4}$ taalarina.²⁸ Raaseporin tuomiokunta esitti jo v. 1727 rahvaanvalituksessaan, että valtiopäivämiehen palkkio kootaisiin manttaaliluvun perusteella eikä taloluvun mukaan, »koska me talojen suuruuden mukaan nautimme niitä etuja enemmän tai vähemmän, joita K. M. meille valtiopäivillä armollisesti myöntää». Anomus ei aiheuttanut mitään toimenpiteitä.²⁹

Rahojen kantomenetelmästä määräsi v. 1720 annettu kuninkaallinen asetus, että kun palkkiosta on sovittu ja tilit käräjillä hyväksytyt, herrainpäivämiehen tulee itse kantaa saatavansa.³⁰ V. 1723 talonpojat esittivät yleisessä valituksessaan, että kruununpalvelijat velvoitettaisiin kantamaan rahat. Samalla pyydettiin välitöntä ulosmittausta, milloin joku ei suostu maksamaan, tarvitsematta odottaa maaherran lupaa. Samoin pyydettiin, että kruununpalvelijoita kiellettäisiin ottamasta mitään palkkiota tästä toimesta. Tähän saatiin vastaus, että milloin maaherra antaa toimittaa ulosmittauksen, kuuluu virkamiehille siitä palkkio.³¹

Suomessa nimismiehet yleensä kokosivat valtiopäivämiehen palkkion. Vaaleissa usein vallinneen kiireen johdosta ei edustajaksi valittu olisi ehtinyt sitä itse suorittaakaan, vielä vähemmän tarkastuttaa suurten vaalipiirien monilla käräjillä kantolistaa. Nähtävästi juuri kiireen vuoksi monissa eri vaalipiireissä on suoritettu kanto jo ennen vaalikokousta, ja nimismiehet tai lautamiehet kuten Savossa v. 1726³² ovat tuoneet rahat kokoukseen tai toimittaneet ne tuomarille. Näin on menetelty esimerkiksi Lapveden ja Kymin tuomiokunnassa v. 1738, Porvoon ja Kymin tuomiokunnassa v. 1771, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnassa v. 1734 ja Pohjanmaalla hyvin

²⁸ *Immamaa*, mt., s. 201–202.

²⁹ Raaseporin rahv.val. 1726, 21. §, RVA. Valok.jälj. R. 3: 1547. VA.

³⁰ Asetus 6. 7. 1720, 3. §, *Modée*, Utdrag I, s. 272.

³¹ Rahv. yl. val. 1723, 59. §, *Landahl*, mt. 1, s. 281–282. Edellisen resoluutio, 59. §, *Modée*, mt. I, s. 376.

³² Maaherrojen kirjeet K. M:lle, St. ja K.k. 1. 18. 5. 1727, vol. 1, RVA. Filmi 29. VA.

useinkin. Kun ennen valtiopäiviä ei ollut aikaa suorittaa mitään käräjäkierrosta ja esitellä kantolistaa, on se suoritettu toisinaan valtiopäivien jälkeen. Pyhäjoen pitäjän käräjillä esitti 14. 9. 1771 nimismies Kristian Zimmerman »laskut kaikesta siitä, mitä Juhani Kalinen ja Per Fagernäs ovat saaneet herrainpäiväpalkkioina. Tilit todettiin oikeiksi».³³ Piikkiön ja Halikon edustaja v. 1734 taas jätti tuomari Paleenille selvityksen kaikista menoistaan.

Itä-Suomesta on esitetty muutamia kertoja tyytymättömyyden ilmauksia rahojenkannossa käytettyjä menetelmiä vastaan. Jo v. 1746 Suur-Savo ja Pien-Savo esittivät, että olisi estettävä virkamiesten sekaantuminen tähän asiaan. V. 1752 Suur-Savon rahvas pyysi, ettei rahoja tarvitsisi lähettää lääninkansliaan vaan suoraan valtiopäivämiehelle, koska tämä saisi ne siten nopeammin. Valitus aiheutui ilmeisesti väärinkäsityksestä, jossa sekoitettiin vaalinaikainen kanto ja myöhemmät lainojen aiheuttamat rästikannot. V. 1765 samä vaaliipiiri anoi, ettei valtiopäiviä pidettäisi kolmea kuukautta kauempaa rahvaan varojen säästämiseksi.³⁴ Iitin pitäjäläiset taas eivät halunneet antaa näille valtiopäiville lähettämänsä Erkki Vikiän rahoja nimismiehen kannettavaksi, vaan keräsivät ne itse, koska »he eivät luottaneet nimismicheensä».³⁵ On siis ilmeistä, että kun näillä valtiopäivillä kiellettiin entinen menetelmä nimismiesten suorittamasta kannosta, ovat aiheena olleet juuri itäsuomalaiset valitukset.³⁶ Aina-kaan kaikkialla ei tämä säädös tuonut muutosta aikaan, kuten Pohjanmaalla, Ahvenanmaalla ja Porvoon ja Kymin tuomiokunnissa seurattu vanha käytäntö osoittaa.³⁷

Hyvinä tapana oli, että kokousta johtancelle tuomarille ja rahat

³³ Topographica Pohjanmaa, kansio 4; Keski-Pohjanmaan tuomiokirja 1771, f. 492, VA.

³⁴ Tps. 22. 2. 1752, *Landahl* Säädyn pöytäkirjajulkaisun oikovedos, RVA. Suur-Savon rahv.val. 1765; Tps.ark. 1765—66, vol. 32, RVA. Filmi 344, VA. *Olsson* Riksdagsmannavalen, s. 122.

³⁵ Kihlakunnantuomari Idus Leopold kirjessään 31. 10. 1764 maaherralle. S.l. ja K.k. lääninkanslia, Saap.kirjeet 1764. D, I 26. b. MMA.

³⁶ Rahv. yl. val. res. 1766, 6. §. *Suolahti*, *Elämää Suomessa*, s. 355; *Modeé* *Utdrag* VIII, s. 430—431.

³⁷ Tuliko aloitteentekijävaali-piireissä muutos menetelmään, jää vastausta vaille. Vrt. *Paloposki*, mt., s. 441.

keränneille nimismiehille annettiin jokin, yleensä pienehkö palkkio näistä toimistaan. Eri vaalipöytäkirjat ja niihin liittyvät tilitykset osoittavat tavan olleen yleisen.

Läpikäyvänä piirteenä voidaan kuitenkin todeta, että talonpoikien tunnettu kitsaus, joka usein kaatoi pitäjän yhteisön oman itsehallinnon piirissä ehdotut uudistushankkeet, ja haluttomuus ottaa niskoilleen mitään uusia maksuja, on ollut heidän johtavana ajatuksenaan myös edustajanpalkkiota määrättäessä. Mihin tämä talonpoikien hitaus pussinsa nyöriin avaamisessa johti, sen lausui Olavi Simonpoika sattuvasti Ahvenanmaan vaalissa v. 1769.³⁸ Olavi Simonpojan ajatus osoittaa hänen olleen tavallista arvostelukykyisemmän, olletikin kun hän ei ollut koskaan itse ollut valtiopäivillä eikä siten henkilökohtaisesti joutunut kokemaan edustajan vaikeuksia. Sillä enemmistö niistäkin, jotka itse olivat edustajina, oli taas yhtä kitsaita kuin »kanssaveljet kotona», kun tuli kysymys toisille myönnettävistä rahoista, oli sitten kyseessä palkkio tai avustus välttämättömimpään tarpeeseen.³⁹ Talonpojan rahapussin nyörit olivat ja pysyivät vaikeasti avattavina.

10. RAHVAANVALITUKSEN LAADINTA

Vaalikokouksen viimeisenä toimenpiteenä, joka usimmiten vei kaikkein kauimmin aikaa, oli rahvaanvalituksen laadinta. Suomalainen termi 'valitus' ja ruotsalainen termi 'besvär' olivat hyvin kuvaavia tämän aloitemuodon syntyaikoina, 1400-luvun lopulla ja 1500-luvun alussa. Tällöin aloitteet olivat luonteeltaan etupäässä

³⁸ Ks. edellä s. 185. Vrt. myös pohjalaisten vaikeuksia ja heidän vekselcitään porvarien kanssa, *Halila*, mt., s. 364–365.

³⁹ Kun eräs Tukholman läänin valtiopäivämies v. 1765 kuoli, ehdotettiin keräystä leskelle, mutta sääty vetosi siihen, että edustaja oli ehtinyt jo kotiinsa ja kuoli vasta siellä. Valtiopäiväpaikkakunnalla kuolleille annetaan avustus, kuten ennenkin, mutta jos se annetaan kotiin sairastamaan lähteneille ja siellä kuolleille, »saattaa tulla paha prejudikaatti». Tps. 27. 3. 1765, Tps.ark. 1765–66, vol. 1, f. 82–83. RVA.

juuri valituksia erilaisista asioista ja niiden toimeenpanosta, ja ne esitettiin suoraan kuninkaalle, paitsi valtiopäivillä myös maakuntakokouksissa ja markkinoilla. Koko menetelmään liittyi siten kuninkaallisen majesteetin henkilökohtaisen vallankäytön piirre, ja erikoistumattomalle hallinto- ja oikeuslaitokselle ominainen jäsentymättömyys tuli edelleen näkyviin siinä, että samoja asioita saatettiin esittää yhtä hyvin valtiopäivillä kuin kuninkaan oikaisukäräjilläkin.¹

1600-luvulla tapahtuu tässä suhteessa huomattava kehitys kohti jäsentyneempiä muotoja ja valitukset alkavat erikoistua nimenomaan valtiopäiväasioiksi. Kehitys oli luonnollinen valtiopäivälaitoksen muun edistymisen kannalta. Niinpä alkaa vuosisadan puolivälin tienoilla se entinen käsitys murentua, että valitukset ovat kunkin säädyn ja hallituksen välisiä asioita, ja maakuntakokousten mentyä jäivät valtiopäivät ainoaksi forumiksi, missä valitukset voitiin esittää.² Laadintatapa oli 1600-luvulla se, että vouti tai lainlukija pani talonpoikien esittämät asiat paperille ja otti usein myös huomioon sen, että hallituksen kannalta epäedullisia kysymyksiä ei tullut mukaan. Valituksia kontrolloivat lisäksi maaherrat, joten valtiopäivämiehille mukaan annettava rahvaan asiakirja saattoi toisinaan sisältää vain vähän alun perin aiotuista asioista.³

Koska vapaudenaika oli juuri säätyjen vapautta, oli tässäkin suhteessa suoritettava muutos. Jo vuoden 1720 rahvaan vaalivapautta tähdentävä memoriaali takasi luonnollisesti valitustenkin vapaamman esittämisen. V:n 1723 rahvaan yleisen valituksen resoluutio sääti itse valitusinstituutiosta, että valituksia ei enää tarvitse ennen valtiopäiville lähettämistä esittää maaherralle tarkastettavaksi, vaan ne saadaan tuoda sellaisinaan valtiopäiville. Valitusten asiasisälöstä määrättiin samalla, että niihin ei saa ottaa maaherran ratkaistavissa olevia asioita.⁴ Rahvaanvalitusten runsaslukuisuuden vuoksi

¹ Ahnlund, Ståndsrikslagens utdaning, s. 543—546; Hildebrand, Svenska statsförfattningen, s. 175—176, 178—183; Renwall, Keskitetyn hallintolaitoksen kehitys, s. 154—156.

² Hildebrand, mt., s. 392; Ahnlund, mt., s. 546—549; Olsson, Bondeståndet under den tidigare frihetstiden, s. 119.

³ Olsson, mt., s. 119—120; Jutikkala, mt., s. 99—100, 170—176.

⁴ Rahvaan yleisen valituksen resoluutio 1723, 58. §, Modeé, Utdrag I, s. 376. Olsson, mt., s. 128—129.

annettiin myöhemminkin määräys toisensa perään siitä, mitä sai valtiopäiville valitusteitse esittää; v. 1727 kiellettiin oikeus palkkaus-, privilegio-, verolleosto- yms. asioista valittaminen; v. 1734 kysymyksen oli jälleen palattava ja v. 1768 määrättiin, ettei mitään virkamiesten ratkaistavissa olevia asioita saa esittää.⁵ Kaikkien asetusten tarkoituksena oli valtiopäivien työtaakan keventäminen ja niiden keston lyhentäminen, mutta jo asetusten toistuvuus osoittaa, kuinka tuloksetonta työtä tässä tehtiin. Samalla on huomautettava myös siitä, että kun valitukset syntyäkään nimellään todella osoittivat asiallisen sisältönsä, niin ei vapaudenajalla enää ollut yhtä tarkoin näin. Valtiopäivävalituksissa esitetyistä asioista on kyllä suuri osa edelleenkin juuri valituksia tietyistä aiheista, useimmiten veroista ja rasisuksista, mutta kauden loppupuolelle tultaessa niihin liitetään yhä useammin asioita, joiden oikeampi nimitys olisi aloite, ehdotus tai anomus, kuten pyynnöt jonkin tien saamiseksi, markkinoiden järjestämiseksi johonkin tiettyyn pitäjään tai kolehdin keräämiseksi jonkin pitäjän kirkonrakennukseen.

Rahvaanvalitusten laadinta tapahtui siten, että pitäjissä jo valitsijamiesvaaleissa yleensä neuvoteltiin pitäjälle tärkeistä asioista, jotka oli valtiopäivillä esitettävä. Valitsijamiehet esittivät sitten pitäjänsä »postulaatit», kuten niitä tässä vaiheessa yleensä kutsuttiin, vaalikokouksessa. Kokous neuvotteli niistä, sovitteli yhteen eri pitäjien samantapaisia valituksia, ja tuomarit koettivat tehdä kokoukselle selväksi, ettei mistä tahansa sopinut valittaa. Tähän tuomareita velvoittivat, paitsi edellä mainitut asetukset sinänsä, myös lääninhallitusten nimenomaiset kehotukset seurata ja valvoa, että rahvas noudattaa näitä asetuksia. Kun hovioikeus huomautteli samasta asiasta⁶, ei ole hämmästyttävää, että joskus syntyi valituksia siitä,

⁵ *Modeé*, Utdrag I, s. 703; sama IX, s. 28—29; *Olsson*, mt., s. 131—134. Samansuuntaisia valituksen asiasisältöä supistavia määräyksiä annettiin v. 1734 eroteludeputaation mietinnössä, Tps.ark. 1734, vol. 5, f. 3011—3012, RVA; saman samassa 1738, Tps.ark. 1738—39, vol. 5; Saman ohjesäännössä v. 1748 ja v. 1760, *Brusewitz*, Frihetstidens grundlagar, s. 271—284, uscat eri kohdat.

⁶ Esimerkiksi Pohjanmaan pohjoisen tuomiokunnan tuomari sai v. 1736 maaherralta ohjeen, että on tarkoin noudatettava niitä asetuksia, jotka säätävät rahvaanvalitukseen otettavista asioista. Maaherra huomauttaa kierttyisenä, että

että »tuomarit ovat pyyhkineet pois rahvaan haluamia asioita».⁷ Tähän kehotti tuomareita virkavelvollisuus eikä siitä ollut tinkimistä.

Eri asia tietenkin oli, jos tuomari oli menetellyt mielivaltaisesti valituksen suhteen. Ilmeisen selviä virheitä on tässä suhteessa sisällynyt Ylä-Satakunnan kihlakunnantuomarin J. G. Escholinin toimintaan v. 1760. Valtiopäiville jätettiin v. 1761 Kangasalan ja Tyrvään pitäjien valitus, jossa ilmoitettiin, että siellä oli uskottu Kangasalan postulaattien tulleen mukaan tuomiokunnan valitukseen, kuten tuomari Escholin oli vaalikokouksessa luvannut pitäjän valitsijamiehille. Nyt oli kuitenkin saatu kuulla, ettei niitä ja monia muita asioita ole valitukseen merkitty, ja halutaan ne esittää näin jälkikäteen. Valitukset koskivat Tyrvällä olevaa Vammaskosken siltaa, maanmittauksesta ja isostajaosta esitettävää kiitosta, jonka yhteydessä samalla pyydettiin tarkempaa tietoa kustannusten jaosta, sekä kruununtilan viljelijöiden valitusta Tyrvällä suoritetusta veroarviosta.⁸ Ainoastaan viimeinen asia olisi ollut ilmeisesti karsittaviin kuuluva, kaksi edellistä eivät. Nähtävästi vaalikokouksessa on ollut jotain säännötöntä tai ainakin tulkinnanvaraista toimintaa; aikaisemmin on jo mainittu Tuomas Saikkolan maaherralle tekemästä vaalivalituksesta.

Joskus saattoivat jonkin pitäjän valitukset jäädä ulkonaisten esteiden vuoksi pois vaalipiirin valituksesta. Näin tapahtui Korppoon pitäjälle v. 1760: kun vaalikokous oli pidetty aivan ennen valtiopäiviä, eivät korppoolaiset saaristossa asuvina olleet saaneet tietää mitään koko vaaleista. Valitus toimitettiin sitten perästäpäin valtiopäiville.⁹ Samoin eräät Sääksmäen alisen kihlakunnan pitäjät lähettivät valituksensa valtiopäivien jo alettua. Anomuksen esittäjät ilmoittivat vaalikokouksen aikaan olleensa kaupunki- ja markkina-

edellisille valtiopäivillekin jälleen on lähetetty valituksia, jotka eivät ole valtiopäiväasioita. Topographica Pohjanmaa, kansio 4. VA. Turun hovioikeus antoi v. 1757 samanlaisen määräyksen. Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan ark., Saap. kirjeet 1692—1809, kirje n:o 46. TMA. Samasta asiasta hovioikeus läksytti tuomareita uudelleen v. 1764. Vehmaan ja Ala-Satakunnan tuomiokunnan ark., Saap. kirjeet 1736—1785, f. 147—148. TMA.

⁷ Ks. *Halila*, mt., s. 358—362; *Jutikkala*, mt., s. 271—272.

⁸ Tps.ark. 1760—62, vol. 21. RVA.

⁹ Tps.ark. 1760—62, vol. 25. RVA. Filmi 344. VA.

matkoilla. Allekirjoittajina on 14 talonpoikaa.¹⁰ Tällaisia perästäpäin tehtyjä valituksia, joko jotakin pitäjää tai koko vaalipiiriä koskevia, on eri puolelta Suomea useitakin. Kirjeenvaihto edustajan ja vaalipiirin kesken, yleensä tuomarin välityksellä, ei ole ollut mikään harvinaisuus. Vaalipiirin toivomusten perusteella ovat edustajat sitten jättäneet säädylle anomuksia ja memoriaaleja.¹¹

Tyypiesimerkkinä siitä, miten valtiopäiville lähetetty valitus koostui vaalipiirin pitäjien valituksista, esitettäköön tässä Pohjanmaan pohjoisen tuomiokunnan valitus v. 1746.¹²

Valtiopäiville lähetetyn valituksen sisältö:	Pitäjien valitukset vaalikokoukselle:
Johdanto, jossa kiitetään valtiopäiväkutsusta ja rauhan säilymisestä.	
1. § Veronpanomenetelmästä	Kälviän ja Kokkolan valituksen 5. §
2. § Setelirahasta ja vaihtorahan puutteesta	Kälviän ja Kokkolan valituksen 3. §
3. § Veroista ja verohinnoista sekä kadosta	Kälviän ja Kokkolan valituksen 1. §
4. § Sotamiesten ja palvelusväen palauttamisesta Länsipohjasta	
5. § Karjarahasta	
6. § Kannettujen kruunun viljakymmenysten säilyttämisestä Pohjanmaalla, kuten on luvattu v. 1739 ja v. 1741	Kemin valituksen 1. §
7. § Hampun ja pellavan korkeasta hinnasta	

¹⁰ Tps.ark. 1769—70, vol. 22. RVA.

¹¹ *Jutikkala*, mt., s. 272—273. Ks. myös jäljempänä s. 336—337.

¹² *Topographica Pohjanmaa*, kansio 4. VA. Ks. myös *Halila*, mt. s. 355.

8. § Pyydetään nimismiehen palkkion lisäämistä yksityisistä toimituk- sista	
9. § Suolan kalleudesta	Kemin valituksen 9. §
10. § Kotimaisten tehtaiden tuotteiden korkeasta hinnasta	
11. § Viljalainan maksamisen lykkää- misestä	Salon ja Siikajoen valituksen 2. §
12. § Pyydetään viinanpoltto-oikeutta syksyisin	Salon ja Siikajoen valituksen 4. §
13. § Verorästeistä, jotka on annettu anteeksi, mutta joita siitä huoli- matta kannetaan	
14. § Sotamiestorppien pellon suuruu- desta	Kemin valituksen 7. §
15. § Tupakantuonnista	Kemin valituksen 10. §
16. § Papinoikeuksista Pohjanmaalla	
17. § Pyydetään Liminkaan vapaa- markkinoita	Limingan valitus
18. § Ruodutuksesta	
19. § Tullauspakon alaisista rahvaan tuotteista	
20. § Henkirahasta	
21. § Pyydetään sekä suomalaisia että ruotsalaisia hengellisiä kirjoja	
22. § Suostunnasta vapautusta	
23. § Veronpanomenetelmästä	

24. §
Anotaan tullivapautta kaupunkeihin vietävästä veroviljasta
25. §
Kappalaisen pappiloiden rakennusvelvollisuudesta
26. §
Perintökirjojen toimittamisen nopeuttamisesta
27. §
Verolleostosta
28. §
»Viime sodan aikana kun armeija perääntyi, ei suurin osa väestöstä saanut tietää tästä ennen kuin oli niin kiire paeta, että omaisuus jäi. Rahvas toivoo rauhahan säilyvän, mutta jos Kaikkein Korkein antaa sodan tulla, niin pitäisi silloin maata paremmin suojata ja puolustaa (skulle landet under bättre hägn och försvar tagas).»
29. §
Kymmenysten ylittämisen ehkäisemisestä
30. §
Kymmenyksistä ja sotilassäädyn palkoista
31. §
Kajaanin läänille pyydetään samaa kymmenysjärjestelmää, mikä on Savossa
32. §
Pyydetään saada tuottaa venäläistä tupakkaa
33. §
Kappeleita Kajaanin läänin
34. §
Paltamon postitalonpoikien vaikeuksista ja palkanlisästä heille
35. §
Pyydetään maanmittaus ennen veronpanoa
- Kokkolan ja Kälviän valituksen 2. §
- Kemin valituksen 1. §
- Kajaanin läänin valituksen 1. §
- Kajaanin läänin valituksen 2. §
- Kajaanin läänin valituksen 5. §
- Kajaanin läänin valituksen 3. §

36. §

Olisi saatava maantie Savosta Ouluun
Oulun pohjoisen ja eteläisen voutikunnan sekä Kajaanin läänin kaikki rahvas.

Jo ennen vaalikokousta Lohtajan pitäjä oli yhtynyt Kälviän ja Kokkolan valitukseen.¹³ Valituksen pituudesta huolimatta jäi vielä poiskin kosolti asioita, joita pitäjät omissa valituksissaan olivat ehdottaneet. Kemin ehdotuksesta jäivät pois 3. §, maan luonnon vaihtumisen huomioon ottamisesta aikanaan; 5. §, kestikievareista; 6. §, työväen maaltamuutosta sekä 8. §, Kemin markkinoista. Kälviän ja Kokkolan valituksesta jäi pois 4. §, tervanpoltosta. Salon ja Siikajoen valituksesta jätettiin huomiotta 3. §, hollikyydistä, sekä Kajaanin läänin valituksesta 4. §, kruununviljojen kuljetuksesta Ouluun. Kokkolan ja Kälviän valituksesta on useampia eriäviä konsepteja, ja näihin sisältyvistä asioista jätettiin pois 1. §, papinavustuksista, sekä irrallinen valitus, että ruutusotamiehiä ei saa torppaan kuin huimalla 300—400 kuparitaalarin vuosipalkalla, johon lisäksi on annettava tavallinen vuotuispalkka luonnossa.

Kun edellä olevassa pitkässä valituksessa on useita kohtia siltikin jäänyt vaille esittäjän merkintää, ovat useimmat näistä ehkä niiden pitäjien, Kruunupyyn, Pyhäjoen, Kalajoen ja Pudasjärven, ehdottamia, joiden valituksia ei ole enää mukana siinä asiakirjakokoelmassa, jossa kaikki edellä mainitut ovat. Osa valituksista voi olla taas sellaisia, jotka vasta vaalikokouksen neuvotteluissa on todettu tarpeelliseksi. Juuri sellainen on varmaan 28. §, joka osoittaa kansan katkeruuden värittämää mielialaa hattujen sodan onnettomuuksien johdosta.

Ennen kuin tämänkin suuruinen määrä pitäjien valituksia oli luettu, seulottu, niistä neuvoteltu ja tuomari koettanut asetuskokoelmistaan nähdä, mistä asioista oli aivan hiljattain annettu päätöksiä ja selittänyt sen valitsijamiehille, kirjoittanut valituksen konseptin, lukenut sen ja jälleen neuvotellut kohta kohdalta kaikesta, oli kokous epäilemättä väsyttänyt kaikki osanottajansa. Ennen kaikkea

¹³ Halila, mt., s. 355.

on todettava, että tuomarin tehtävä oli sekä vaativa että paljotöinen.¹⁴ Yli 30 kohtaa sisältävät valitukset eivät olleet enää aivan tavallisia, mutta työtä toki riitti vähemmässäkin. On aivan selvää, että talonpoikaissäätö ei olisi saanut vaalejaan sujumaan minkäänlaisen järjestyksen vallitessa ilman tuomarien apua, johon sisältyi sekä persoonallisen arvovallan että juridisen tietouden suoma mahdollisuus »neuvoa rahvasta», kuten v:n 1720 resoluutio lausui.

Vielä vapaudenajallakin valitusten esittäminen katsottiin edustus oikeuden tärkeimmäksi puoleksi. Tämä näkyy joskus itse valitusten johdannosta, toisinaan myös siitä, että edustajan henkilöllisyys niin usein ratkaistiin valitusten perusteella. Edustajaehdokas menetti toisinaan juuri sillä mahdollisuutensa tulla valituksi, ettei jokin pitäjä halunnut jättää valituksia sellaisen käsiin, »joka ei tunne meidän olojamme».¹⁵ *Ärlig Svensk* lausui vuosisadan puolivälin jälkeen, että »rahvas elää hiljaisessa viattomuudessaan, ei tiedä koskaan valtiojuonittelusta mitään, vaan puuhaa vain oman työnsä parissa». Edustuskysymys ei ollutkaan talonpoikaissäädylle ensi kädessä valtiollinen tai poliittinen kysymys, vaan se merkitsi mahdollisuutta omien regionaalisten etujen valvomiseen.¹⁶ Vasta vapaudenajan jälkipuolella alkoi tämän käsityksen rinnalle toisinaan tulla ajatus edustajantehtävän poliittisesta luonteesta. Edustajan päätehtäväksi katsottiin useimmiten juuri toimia valitsijoiden valtuutettuna, tästähän kuuluisa prinsipalaattioppikin juuri sai alkunsa. Tätä voimakasta käsitystä oli omiaan tukemaan valitusinstituution merkittävyys, jota vielä tehosti edustajan valtakirjaan sisällytetty lausunto hänen tehtävästään: »Muutoin tulee N. N:n huolehtia niistä asioista, jotka meidän puolestamme ovat hänelle uskotut». Tähän kysymykseen on kuitenkin palattava loppuluvussa tarkasteltaessa prinsipalaattiooppilisten käsitysten ilmenemistä Suomessa.

¹⁴ Vrt. *Halila*, mt., s. 358–362.

¹⁵ *Olsson*, mt., s. 135–136.

¹⁶ *Olsson*, mt., s. 143–146.

II. VALTAKIRJAT

V:n 1723 valtiopäiväjärjestyksessä vahvistettu valtiopäivämiehen valtakirjankaava oli ensimmäinen laatuaan Ruotsi-Suomen valtiopäiväjärjestyksen historiassa. Vaikka jo karoliinisena aikana tunnettiin selvästi vahvistetun valtakirjakaavan tarpeellisuus, ei sellaista silti koskaan virallisesti säädetty.¹ Nyt vahvistettu valtakirjankaava lausui: »Yleisillä valtiopäivillä --- valtuutetaan täten N. N. --- säännönmukaisen vaalin perusteella päättämään ja neuvottelemaan siellä esille tulevista asioista ja ---» etc. Kaavan lopussa oli edellä jo mainittu velvoitus edustajalle huolehtia valitukset oikeudenmukaiseen päätökseen.²

Muutamista pitäjänedustajina toimineista suomalaisista talonpojista, joiden valtakirjat eivät olleet oikein laaditut, on jo aikaisemmin ollut puhe.³ Suomalaisen valtakirjoja kokonaisuudessaan tarkastellen voidaan kuitenkin todeta, että väärin laadittuja valtakirjoja on erittäin vähän. Nämä väärin kirjoitetut valtakirjat ovat jokseenkin kaikki vv:n 1726—27 valtiopäiviltä, mikä on ymmärrettäväkin vahvistetun kaavan uutuuden johdosta. Kun toisaalta säädyt olivat näillä valtiopäivillä erittäin ankarasti sulkeessa rivejään säätyjen saaman vallantäyteyden johdosta, ei virheellisten valtakirjojen haltijoita hyväksytty ilman muuta edustajiksi missään säädys.⁴

Talonpoikaissäädyn sihteeri ilmoitti valtiopäivien alussa »tiedustelleensa», ilmeisesti maamarsalkalta tai puhemiesneuvostolta, mitä väärin kirjoitettujen valtakirjojen suhteen on tehtävä, ja saaneensa vastauksen, että ne on uusittava. Talonpoikaissäätö kuitenkin halusi osoittaa joustavuutta, ainoana säätynä, ja ilmoitti, ettei valtakirjoja liene tarpeen nyt uusida, koska ei sitä paitsi ole »yksinkertaisen rahvaan» vaan tuomareiden vika, että ne ovat virheellisiä. Tätä kantaa eivät muut säädyt hyväksyneet, vaan uudet valtakirjat määrättiin hankittaviksi.⁵ Neuvosto päätti säätyjen tätä koskevan esityksen joh-

¹ Ks. edellä, s. 119—120.

² 1723 VPJ, 9. §. *Brusewitz*, mt., s. 236.

³ Ks. edellä, s. 54—55.

⁴ *Malmström*, *Sveriges politiska historia* II, s. 44—48.

⁵ Tps. 14. 9., 19. 9. 1726. *Landahl*, mt. I, s. 341—342, 345—346. Mictintö muille säädylle, Tps.ark. 1726—27, vol. 6. RVA.

dosta, että kaikille maaherroille, joiden lääneistä on tullut edustajia virheellisin valtakirjain, lähetetään kehoitus toimittaa uudet valtakirjat. Samalla lähetettiin näille maaherroille myös oikean valtakirjan kaava.⁶ Tämän johdosta uusittiin suomalaisten valtakirjoista Hollolan edustajien Mikko Köyhälän ja Samuli Mattilan⁷, ahvenanmaalaisen Kalle Juhonpojan⁸, Suur-Savon edustajan Juho Kelkan⁹ sekä Pohjanmaan pohjoisen tuomiokunnan edustajan Heikki Mannisen¹⁰ valtakirjat.

Näiden valtiopäivien jälkeisillekin valtiopäiville suomalaiset talonpoikaissäädyn edustajat ovat kyllä jättäneet muodollisesti virheellisiä valtakirjoja, mutta näitä ei ole vaadittu uusittaviksi muuta kuin niissä tapauksissa, jolloin on syntynyt useampien valtiopäiville pyrkijöiden kesken kiistaa edustajanpaikasta, kuten Smeds—Heikus-kiistassa v. 1746 ja Kämäräinen—Argillander -kiistassa v. 1760, jolloin on vaadittu asianomaiselta tuomarilta muutkin vaaliselvitykset. Samoin aivan virheelliset valtakirjat oli pohjoiskarjalaisilla edustajilla Matti Härkäsellä ja Tahvo Partasella v. 1738, mutta heidät otettiin säätyyn vastaväitteittä. Sellaiset pienemmät virheellisyydet kuin tuomarin allekirjoituksen tai kihlakunnan sinetin puuttuminen eivät näytä herättäneen säädysssä huomiota. Hollolan alisen kihlakunnan edustaja v. 1771, Erkki Gästgifvar, kadotti valtakirjansa ennen valtiopäivien alkamista ja esitti sen vuoksi ratsumestari Carl Gustav Ugglan ja sotaviskaali W. Lilliebruunin antaman todistuksen, että hänellä on ollut sellainen. Myöhemmin on valtakirja kuitenkin löytynyt, koska sekä todistus että valtakirja ovat samassa muiden valtakirjojen kanssa.¹¹

Vapaudenajan lopulla syntyi poliittisista syistä usein pitkällisiä riitoja edustajan valtakirjan pätevyydestä. Kun näitä riitoja usein oli vaikeata ratkaista kilpailevien edustajien kesken kummankin osapuolen kirjoittaessa pitkiä muistioita omaksi edukseen ja vasta-

⁶ Valtaneuvosto (kotim. siviiliasiat) 20. 9. 1726, s. 30—31. RVA.

⁷ U.-H. I:n maaherra K. M:lle 3. 10., 14. 10. 1726, vol. 11. RVA. Filmi 19. VA.

⁸ T. ja P. I:n maaherra K. M:lle 16. 11. 1726, vol. 18. RVA. Filmi 46. VA.

⁹ S. I. ja K.k. I:n maaherra K. M:lle 19. 11. 1726, vol. 1. RVA. Filmi 29. VA.

¹⁰ Pohj. I:n maaherra K. M:lle 14. 10. 1726, vol. 9. RVA. Filmi 63. VA.

¹¹ Päiväys osoittaa, että valtakirja on juuri alkuperäinen eikä myöhemmin hankittu uusi valtakirja. Tps:n valtakirjat, 1771. RVA.

puolen mustaamiseksi, valtakirjadeputaatio päätti v. 1771 yksimielisesti, että kihlakunnasta vaadittava vaalipöytäkirja tullaan tästä lähtien ottamaan ratkaisun ainoaksi pohjaksi. Se, joka on saanut kiistattoman enemmistön taloluvun mukaan äänet laskien, julistetaan edustajaksi ja otetaan säätyyn. Mitään asianomaisten itsensä selostuksia ei tulla ottamaan enää huomioon.¹²

12. VALTIOPÄIVÄMIESTEN MATKUSTUS TUKHOLMAAN JA MATKAT KOTISEUDULLE

Suomen 1700-luvun tieverkosto oli harva, tiet heikkoja ja matkustus kestikievarilaitoksen huonon kunnan takia erittäin hankalaa varsinkin lähimpinä isoavihaa seuranneina aikoina, kuten valitettiin esimerkiksi rahvaan yleisessä valituksessa v. 1723.¹ Matkojen pituudesta ja teitten kehnoudesta joutuivat kärsimään varsinkin talonpojat veroviljoja viedessään ja kauppamatkoja tehdessään niin suuresti, että liikenneolojen kehittymättömyyttä sellaisenaan on pidetty maan taloudellisen kohoamisen eräänä esteenä.²

Tämä asiantila häytti myös tuntuvasti suomalaisten valtiopäivätoimintaa aiheuttaen suomalaisten myöhästymisiä valtiopäiviltä milloin vaaleja jouduttiin pitämään aivan valtiopäivien alkamisen kynnyksellä.³ Syrjäseuduilta edustajaksi valituilla oli siten, ei vain pitempi matka ja vaikeammat kulkuyhteydet, vaan myös vähemmän aikaa kuin lähempää valtakunnan keskusta valituilla. Suurimmat vaikeudet oli tässä suhteessa itäsuomalaisilla ja Keski-Suomen asukkailla. Ainakin aika ajoin hallitus näyttää kuitenkin pyrkineen helpottamaan edustajien matkustusvaikeuksia.

¹² Valtakirjadeputaation ilmoitus säädylle, Tps. 27. 6. 1771, Tps.ark. 1771—72, vol. 3, f. 30v.

¹ Rahvylval. 1723, § 13. *Landahl*, mt. 1, s. 266. *Fallin (Voionmaa)*, Suomen maantiet, s. 26—28, 54—55 sekä useissa muissa yhteyksissä eri teitä koskevissa selvityksissä.

² *Alanen*, Lämpikuluvesitie-kysymys, s. 89—91; *Alho*, Läntinen tutkijakunta, s. 9—13; *Cederberg*, Pohjois-Karjalan kauppaolet, s. 27—33; *Kaila*, Pohjanmaa ja meri, s. 39—41.

³ Ks. edellä s. 78—87.

V:n 1723 alussa sekä Uudenmaan ja Hämeen että Savonlinnan ja Kyminkartanon läänien maaherrat ilmoittivat kehottaneensa virkamiehiä järjestämään valtiopäivämiehille kyytejä ja huolehtimaan heidän matkustuksestaan. Ensin mainitun läänin maaherra ilmoitti lisäksi, että mikäli valtiopäivämiehet eivät olisi ajoissa Tukholmassa, ei hän voisi ymmärtää muuta syytä myöhästymiselle, kuin että he ovat joutuneet Ahvenanmerellä vastatuuleen tai heillä on ollut jääesteitä. Hänen lääninsä edustajat olivat lähteneet joulukuun alussa ja viimeiset saman kuun lopulla.⁴ Vaikka kahdesta muusta läänistä ei vastaavia ilmoituksia olekaan, on ilmeistä, että maaherrat niissä ovat suorittaneet samat toimenpiteet, jotka hallitus oli kaikille maaherroille osoitetussa käskyssä määrännyt. Turun ja Porin läänin edustajat myöhästyivät näiltä valtiopäiviltä yli kolme viikkoa. Syyksi he ilmoittivat joutuneensa merihätään.⁵ Tämä kuitenkin vaikuttaa vain osasyyltä, sillä purjehdusmatkahan on jokseenkin lyhyt. Otaksuttavasti he ovat lähteneetkin kovin myöhään.

Saman vuoden lopulla Uudenmaan ja Hämeen läänin maaherra ilmoitti, että hän tulee Kuninkaallisen Majesteetin kirjelmän mukaisesti huolehtimaan siitä, että kaikille Tukholmasta palaaville edustajille varataan hollihevoset ja majoitus kestikievareissa heidän kotimatkallaan. Jatkoksi hän huomauttaa rahvaalla olevan niin vähän hevosia, että tämä varaus on kylläkin hankala järjestää.⁶

Seuraavien valtiopäivien alkamisen ajalta ei maaherrojen kirjeissä ole mitään mainintoja Tukholmaan matkustuksen järjestelyistä. Edustajien kotimatkojen helpottamiseksi neuvosto jälleen antoi maaherroille määräyksen pitää huolta siitä, että kestikievareissa on hevosia saatavana. Muutamissa maaherrojen kirjeissä on mainintoja määräyksen täytäntöönpanosta.⁷ Talonpoikaissäädyn jäsenet saivat Kuninkaalliselta Majesteetilta ennen kotimatkaa lisäksi pienen avus-

⁴ Maaherrojen kirjeet K. M:lle, U. ja H. I. 9. 1. 1723, vol. 10; S. I. ja K.k. I. 11. 1. 1723, vol. 1. R.V.A. Filmi 18 ja 29. VA.

⁵ Tps. 26. 1., 11. 2. 1723, *Landahl*, mt. 1, s. 101–102, 110.

⁶ Maaherrojen kirjeet K. M:lle, U. ja H. I. 2. 11. 1723, vol. 10. R.V.A. Filmi 18. VA.

⁷ Valtaneuvosto (kotim. siviiliasiat) I. 8. 1727, vol. 2, s. 260. Registr. (kotim. siviiliasiat) I. 8. 1727. Maaherrojen kirjeet K. M:lle, T. ja P. I. 8. 8. 1727, vol. 18; U. ja H. I. 12. 8. 1727, vol. 11. R.V.A. Filmit 46 ja 19. VA.

tuksen.⁸ V:n 1731 valtiopäivien päättymisen ajoilta on Uudenmaan ja Hämeen läänistä jälleen samanlainen ilmoitus edustajien kotimatkojen järjestelyistä kuin aikaisemminkin.⁹ Tätä myöhemmissä maaherrojen kirjeissä ei ole vastaavia mainintoja todettavissa, mutta neuvostossa on asiaa käsitelty kyllä myöhemminkin.

Ennen vv:n 1742–43 valtiopäivien alkamista neuvosto päätti asettaa »entisen tavan mukaan» jonkin postijahdin hakemaan Suomen valtiopäivämiehiä. Kun sittemmin ilmeni, että tarkoitukseen sopivat postialukset oli luovutettu amiraliteetin käyttöön, päätettiin lähettää kaksi muuta alusta Turkuun edustajia noutamaan.¹⁰ V. 1761 taas joululoman edellä annettiin maaherroille ohje järjestää kyytihevosiä kahdeksan päivän aikana loman alkamisesta ja kahdeksan päivän aikana sen päättymisestä.¹¹ Samanlaiset ohjeet annettiin valtiopäivien päättyessä vv. 1766 ja 1770.¹²

Suomenkaan edustajien valtiopäivämatkat eivät siis ole olleet yksistään omakohtaisten järjestelyjen varassa. Ilmeistä myös on, että toimenpiteisiin matkustuksen helpottamiseksi on ryhdytty muulloinkin kuin niillä valtiopäivillä, joilta esitetyt tapaukset ovat. Ei ole aiheellista kysyä, olivatko keinot aina parhaat mahdolliset ja tehtiinkö kaikki tehtävissä oleva, sillä liikenneolosuhteet huomioon ottaen hallituksen mahdollisuudet olivat jokseenkin vähäiset.

⁸ Tps. 10. 8. 1727, *Landahl*, mt. 1, s. 745–746.

⁹ Maaherrojen kirjeet K. M:lle, U. ja H. I. 24. 6. 1731, vol. II. RVA. Filmi 19. VA.

¹⁰ Valtaneuvosto (kotim. siviiliasiat), 27. 7., 29. 7. 1742, vol. 2, s. 840, 866–867. RVA.

¹¹ Valtaneuvosto (kotim. siviiliasiat), 7. 12. 1761, vol. 2, s. 1281–1283; Registr. (kotim. siviiliasiat) 7. 12. 1761. RVA.

¹² Valtaneuvosto (kotim. siviiliasiat), 6. 10. 1766, vol. 2, f. 225; 8. 1., 23. 1. 1770, vol. 1, f. 12–13, 135–136; Registr. samoilta päiviltä. RVA.

III. Suomen talonpoikaissäädyn edustajisto valtiosäädyn osana

I. SUOMALAISTEN TOIMINNAN ULKOISET EDELLYTYKSET

a. Valtiopäiväkaupunki ja valtiopäivien kesto

Vuoden 1723 valtiopäiväjärjestys määräsi valtiopäivät pidettäväksi Tukholmassa tai jossakin muualla valtakunnassa. Kun oleskelu pääkaupungissa oli kallista ja kun siellä asuva virka-aateli, joka yleensä oli hattupuolueen varmintä kannattajajoukkoa, sai maakuntien aatelialta voimakkaammin äänensä kuuluville ja pääsi vaikuttamaan huomattavan suuresti asioiden kulkuun, vaalivat erikoisesti myssyt valtiopäivien siirtämishankkeita. Tukholmassa valtiopäivämiehiin ja heidän toimintaansa vaikuttivat myöskin ulkopuoliset voimat, kuten vieraiden valtojen lähetystöt raha-avustuksineen ja lahjuksineen, ja tästäkin syystä vaadittiin useaan otteeseen valtiopäivien muualla pitämistä.¹

Valtiopäiville osallistumisen kalleuden vuoksi Kyminkartanon sekä Uudenmaan ja Hämeen läänien aateliset anoivat valituksessaan v. 1726 oikeutta pitää eräänlaisia maakuntakokouksia, joissa voitaisiin neuvotella valtiopäiville esitettävistä asioista. Samoin Uudenmaan ja Hämeen läänin aateli ehdotti erityisiä Suomen säätyjen kokouksia kuninkaan luottamusmiehen läsnä ollessa. Anomuksessa viitattiin siihen, että Suomessa oli ennenkin pidetty vastaavanlaisia ja että Suomen kaukaisuus Tukholmasta aiheutti suuria kustannuk-

¹ Lagerroth, Frihetstidens maktägande ständer II, s. 13–14.

sia valtiopäiville osallistuville. Kumpaisenkin anomuksen tekijät valittivat sitä, että maaherra Stierncrantz oli kieltänyt aateliskokouksen, jonka hän ensin heidän pyynnöstään oli kuuluttanut kokoontumaan. Valitukset raukesivat jo säädyn omassa istunnossa.²

Maaherra Stierncrantzin osuus tapahtuneeseen oli erikoislaatuisen. Jouduttuaan riitaan läntisen tutkijakunnan kanssa hän ilmeisesti yritti saada säätyläiset puolelleen suostumalla aatelisten pyyntöön maakuntakokouksesta. Kuitenkin hänen on kaiken todennäköisyyden mukaan täytynyt tietää, että sellaiset kokoukset olivat laitomia, ja toisissa olosuhteissa hän arvattavasti olisi itsekin sen alun perin kieltänyt. Kun hän kuitenkin sitten antoi julistuksensa aatelin kokoontumisesta ennen valtiopäiviä, hallitus sai tietää asiasta läntisen tutkijakunnan kirjeestä. Valtaneuvosto lähetti tällöin Stierncrantzille jyrkän määräyksen heti peruuttaa kutsu, koska sellaisten säätykokousten pitäminen oli perustuslain vastaista.³

Tämä käänne ja asian aatelissäädlyssä saama päätös olivat täysin luonnolliset. Ehdotusten hyväksyminen olisi tuonut aivan ilmeisen välillisyyden leiman aatelin valtiopäiväedustukseen ja samoin se olisi vahvistanut imperatiivisen mandaatin mukaista edustajain esiintymistä. Kun edellisillä ja jälleen näilläkin valtiopäivillä tehtiin useita ehdotuksia, että aateli valitsisi lääneittäin edustajia ja edustusyhteisö myös palkkasi heidät, torjuttiin kaikki tämänsuuntaiset aloitteet.⁴ Ei liene siten epäilystäkään siitä, etteikö Stierncrantz tiennyt menettelevänsä kyseenalaisella tavalla suostuessaan lääninsä aatelisten pyyntöön.

Vv:n 1726—27 valtiopäivillä ehdotettiin myös, että valtiopäiviä pidettäisiin vuorotellen Sveanmaalla, Göötanmaalla ja Suomessa. Henrik Wrede aatelissäädlyssä katsoi, että »se johtaisi valtiopäivien aikaisempaan lopettamiseen, mikä olisi sitäkin tärkeämpää, kun voi sattua täällä Tukholmassa, että otetaan esille mitä tärkeimpiä asioita

² R ja A 13. 5. 1727, RAP V, s. 69—71, 719—720, 729; *Danielson-Kalmari*, Piirteitä vapaudenajalta II, s. 174—175.

³ *Alho*, Läntinen tutkijakunta, s. 168—169.

⁴ R ja A 9., 12., 16. 11. 1726, RAP IV, s. 163, 169—173, 174—175; *Valentin*, Frihetstidens riddarhus, s. 121—127. Kysymyksen aikaisemmasta käsittelystä ritarihuoneella, ks. sama teos, s. 106—121.

kun useimmat edustajat jo ovat matkustaneet pois, ja tehdään päätöksiä, jotka loukkaavat heidän oikeuksiaan». Asiaa käsitellyt yleinen valitusdeputaatio kannatti Wreden aloitetta asioiden paremman salassa pysymisen, valtakunnan eri osien tasavertaisuuden korostamisen ja Tukholman kalleuden johdosta.⁵ Monien keskustelujen jälkeen aloite kuitenkin eri säädyissä hyljättiin. Aatelissäädystä vaikutti ratkaisuun säädyn sihteerin Ahmanin esitys kaikista niistä hankaluuksista, joita muutto toisi tullessaan. Asian päädyttyä kielteiseen lopputulokseen vapaaherra Adolf Wrangel lausui toivovansa, että jollain voitaisiin estää ainakin vieraiden ministerien puuttuminen valtiopäivien työskentelyyn.⁶ Talonpoikaissäädystä eivät Tukholmassa kokoontumisen kannalla olleet kuin Uplannin ja Tukholman läänin edustajat.⁷

Valtiopäivien pitäminen muualla kuin Tukholmassa oli esillä myös kaksilla seuraavilla valtiopäivillä, vuosina 1731 ja 1734. Henrik Wrede uudisti tällöin aatelissäädystä vaatimuksensa niiden pitämisestä joka kolmannella kerralla Suomessa. »Tätä ajatusta, joka olisi antanut suomalaisille samat oikeudet kuin ruotsalaisille», kuten *Cederberg* sanoo, ei kuitenkaan hyväksytty.⁸ V. 1731 kaikki suomalaiset Uudenmaan läänin edustajia lukuun ottamatta halusivat säilyttää valtiopäivät Tukholmassa.⁹ V. 1734 talonpoikaissäädystä sen sijaan halusi seuraavien valtiopäivien pitämistä Norrköpingissä ja asetti omasta puolestaan kysymystä harkitsemaan aatelin ehdottaman deputaation jäsenet.¹⁰ Säädyt jättivät lopullisen päätöksen Kuninkaalliselle Majesteetille, mutta aatelin kielteisyyden johdosta seuraavatkin valtiopäivät pidettiin Tukholmassa.¹¹

Talonpoikaissäädyn yksimielisyys ja aloitteen edistyminen näin pitkälle ilmeisesti sitten myöhemmin aiheutti sen, että ruotsalainen

⁵ R ja A 18. 5., 27. 6. 1727, RAP V, s. 94–95, 252–253; Tps.ark. 1726–27, vol. 2, f. 152–153, äänestyschdotus f. 154–164. RVA. *Danielson-Kalmari*, mt. II, s. 79–80.

⁶ RAP V, s. 252–253 (27. 6. 1727.)

⁷ Tps. 27. 6. 1727, *Landahl*, mt. I, s. 658.

⁸ Suomen historia vapaudenajalla I, s. 252–253.

⁹ Tps. 29. 5. 1731, *Landahl*, mt. 2, s. 106, 255–256.

¹⁰ Tps. 25. 10., 26. 10. 1734, *Landahl*, mt. 2, s. 476–477, 482.

¹¹ *Lagerroth*, mt., s. 14; *Malmström*, Smärre skrifter, s. 163–164.

Johan Persson v. 1752 väitti näillä vuoden 1734 valtiopäivillä päätetyn, että valtiopäiviä pidettäisiin muuallakin kuin Tukholmassa. Tälläkin kertaa siirtoyritys jäi tuloksettomaksi. Talonpoikien ehdotus valtiopäivien muualla pitämisestä¹² sai pappissäädyssä kyllä kannatusta, mutta pitkän keskustelun jälkeen¹³ suoritettussa äänestyksessä kielteinen kanta voitti neljällä äänellä (27–23).¹⁴ Porvaristo oli jo aikaisemmin torjunut ehdotuksen.¹⁵ Aatelissäädystä asiasta keskusteltiin ja ehdotus jossain muodossa hyväksyttiin.¹⁶ Valtiopäiväpäätös nimittäin sisältää eräänlaisen kompromissin: neuvosto saisi määrätä seuraavien valtiopäivien kokoontumiskaupungin. Saman sisältöinen päätös oli tehty v. 1743 ja tämän jälkeen myös v. 1756 päätettiin näin.¹⁷

Vapaudenajan lopullakin kysymys tuli vielä esille. V. 1766 hajaantuneet myssyenemmistöiset valtiopäivät jättivät Kuninkaallisen Majesteetin ja hallituksen päätettäväksi seuraavien valtiopäivien kokoontumispaikan.¹⁸ Kun myssyhallituksen sitten sisäpoliittisessa kriisitilanteessa vuoden 1768 lopulla oli pakko kutsua valtiopäivät koolle ja se kutsui ne Norrköpingiin, eivät vaaleissa enemmistön voittaneet hatut tätä hyväksyneet. Työskentely Norrköpingissä kesti vain 19. 4. –29. 5. 1769, ja valtiopäiviä jatkettiin Tukholmassa 27. 6. 1769. Siirto oli osittain poliittinen mielenosoitus lisensioitavaksi aiottua myssyhallitusta vastaan, mutta lyhyt toimintakausi Norrköpingissä

¹² Tps. 8. 10. 1751, 6., 7., 8., 21., 22. 4. 1752, *Landahl*, pöytäkirjajulkaisun oikovedos; *Malmström*, Sveriges politiska historia IV, s. 77.

¹³ Siirtämisen puolesta esitettiin (rovasti Lilius), että valtiopäiväjärjestys sen nimenomaan sallii, että valtiopäiviä on ennenkin pidetty muualla ja että »muissa kaupungeissa intrigit eivät pääse niin suuresti vaikuttamaan». Sama puhuja kuitenkin katsoi, että valtiopäivien kesto voi päinvastoin venyä kirjeenvaihdon hitauden vuoksi, että entisinä aikoina valtiopäivät käsittelivät vain muutamia asioita ja että »intrigit löytävät tiensä kaikkialle». Piispa Troilius arvioi salaisen, pankki- ja valtiovarainvaliokuntien toiminnan muualla vaikeaksi, ja piispa Browallius katsoi koko ajatuksen mahdottomaksi.

¹⁴ Pps. 21. 4. 1752, Valtiopäiväark. vol. 693, s. 449–463, RVA.

¹⁵ Prs. 8. 4. 1752, Valtiopäiväark. vol. 1309 (folioimatton), RVA.

¹⁶ Säädyn pöytäkirjat näillä valtiopäivillä aivan epätäydelliset, joten loppu-tulos jää epätarkaksi, R ja A 7., 8. 4. 1752, RAP XVIII, s. 250–251.

¹⁷ *Lagerroth*, mt., s. 14–15.

¹⁸ *Malmström*, mt. VI, s. 87–90.

chti jo asiallisestikin osoittaa, että valtiopäivien oikea paikka oli Tukholmassa.¹⁹ Norrköpingissä eivät mm. pankki- ja valtiovarainvaliokunnat päässeet työn alkuunkaan, sillä pankin ja menosääntökonttorin ohjesäännöt kielsivät kuljettamasta pöytäkirjoja ja tilejä pois Tukholmasta.²⁰ Näin selitettiin, ja joskin ohjesääntöjä tietenkin olisi voitu muuttaa mikäli olisi ollut siihen halua, niin ymmärrettävää kuitenkin on, että esimerkiksi valitusten käsittely olisi tullut toivottomaksi, jos kaikki keskusvirastojenkin lausunnot olisi pitänyt hankkia kirjeenvaihdon välityksellä. Valtiopäivien siirryttyä Tukholmaan salainen valiokunta tekikin periaatepäätöksen, että valtiopäivät tästä lähtien tulee aina pitää Tukholmassa. Säädyistä vain papisto ennätti käsitellä asian ja hyväksyi sen.²¹

Ajatus pitää valtiopäiviä joka kolmannelle kerralla esimerkiksi Suomessa oli näin ollen täysin vailla reaalisia edellytyksiä. Kyseenalaista on, olisiko edes suomalaisten valtiopäivämiesten asema helpottunut siitä, että he olisivat säästyneet Tukholmaan matkustamiselta, sillä Suomessa he olisivat joutuneet olemaan valtiopäiväpaikkakunnalla niin kauan, että nämä kulut olisivat varmaan käyneet jo yksin matkakulujen kanssa.

Toinen valtiopäiväkustannusten kalleuteen vaikuttanut tekijä oli valtiopäivien pitkä kesto. Valtiopäiväjärjestyksen mukaan tuli valtiopäivien olla koolla enintään kolme kuukautta.²² Tämä aikarajoitus ylitettiin kuitenkin joka kerralla. Vuoden 1726 lopulla valtiopäivien oltua koolla jo yli tämän määräajan säädetyt esittivät Kuninkaalliselle Majesteetille, että maaherroille annettaisiin tehtäväksi kuuluttaa lääneissään valtiopäivien edelleen jatkumisesta, jotta edustajat voisivat saada lisää päivärahoja kotiseudultaan. Tämän mukainen määräys annettiinkin sittemmin²³, ja Suomen maaherrojen kirjeissä on mainintoja sen kuuluttamisesta.²⁴ Ei ole mitään suoranaisia tietoja mi-

¹⁹ Ks. *Linmarsson*, Riksrådens licentiering, s. 18–19.

²⁰ Riksdagstidningar N:o 5/1769. Calonius—Naumannin kok., B 18. HYK. *Malmström*, mt. VI. s. 124, *Lagerroth*, mt., s. 15–16; *Linmarsson*, Riksrådens licentiering, s. 276–277.

²¹ Pps.ark. F. 88. n:o 172. RVA.

²² 1723 VPJ, 24 §, *Brusewitz*, mt., s. 248.

²³ *Westrin*, Svenska Riksdagsakter, II serien 2, s. 13.

²⁴ T. ja P. I:n maaherra K. M:lle 19. 12. 1726, vol. 18; Pohjanm. I:n maaherra K. M:lle 12. 1. 1727, vol. 9. RVA. Filmi 46 ja 63. VA.

ten kuulutukset on otettu vastaan kansan keskuudessa, mutta voidaan arvioida, etteivät ne ainakaan ilahduttaneet ketään.

Kun valtiopäivien toiminta seuraavana vuonna vain jatkui jatkumistaan, se aiheutti ärtymystä varsinkin talonpoikaissäädyn piirissä. Huhtikuussa 1727 syntyi säädystä riitaa luettaessa esityksiä, jotka toisten mielestä olivat liian vähäpätöisiä valtiopäiväasioiksi. Arveltiin, ettei sellaisella ajantuhlauksella valtiopäiviä saada loppumaan koskaan.²⁵ Nämä valtiopäivät olivatkin koolla lähes vuoden, ne päättyivät vasta 5. 8. 1727.

Sama ärtymys toistui sitten kaikilla valtiopäivillä, eivätkä mitkään usein ja toistuvasti laadituista ohjesäännöistä niiden keston lyhentämiseksi näyttäneet tuottavan tulosta. Näillä ohjesäännöillä pyrittiin toisaalta rajoittamaan valtiopäivien käsiteltäviksi jätettyjen asioiden määrää sanelemalla tarkasti, mitä asioita säätyjen valituksiin sai ottaa.²⁶ Toisaalta taas pyrittiin määrittelemään valiokuntien, plenumien ja plenum plenorum -istuntojen tehtävät. Kuitenkin näitä ohjesääntöjä usein muutettiin ja niistä tingittiin, esimerkiksi vuosina 1761 ja 1765 pidennettiin erotteludeputaatioiden ohjesäännöissä määrättyjä valitusten vastaanottoaikoja.²⁷ Vallankin kauden lopulla valtiopäivät kestivät kohtuuttoman kauan, vv. 1760–62 20 kuukautta ja 1765–66 21 kuukautta. Keskimääräinen koollaoloaika oli yksi vuosi.²⁸ Pitkistä koollaoloajoista huolimatta jäi usein, kuten v. 1756 ja v. 1762, kokonaan käsittelemättä suuri määrä asioita, jotka sitten olivat odottamassa seuraavien valtiopäivien alkamista.²⁹ Käsitteleminen jakaantui lisäksi kovin epätasaisesti valtiopäivien eri vaiheissa; alussa oli asioita plenumissa vähän, mutta loppuvaiheissa niitä oli niin paljon, ettei kypsä harkinta enää voinut tulla kysymykseen, jos haluttiin selviytyä asetettuun määräpäivään mennessä valmiiksi.³⁰ Ta-

²⁵ Tps. 15. 4. 1727, *Landahl*, mt. 1, s. 539–542.

²⁶ Ks. lukua valitusten käsittelystä.

²⁷ Tps. 12. 1. 1761, 16. 7. 1765. Tps.ark. 1760–62, vol. 2., f. 97; 1765–66, vol. 1, f. 163. RVA.

²⁸ *Lagerroth*, mt. 2, s. 154.

²⁹ *Malmström*, mt. IV, s. 283–284; Tps. 25. 1. 1765, Tps.ark. 1765–66, vol. 1, f. 23. RVA.

³⁰ Esimerkiksi vv. 1769–70 valtiopäivien talonpoikaissäädyn pöytäkirjat kahdeksan ensi kuukauden ja kahden viimeisen kuukauden osalta ovat jokseenkin

vanomaisena piirteenä oli, että talonpojat ja pappissäätö kiirehtivät lopettamista ja aateli taas tähdensi perusteellisuutta. »Valtiopäivien päättäminen riippuu asioiden tilasta eikä tiimalasista», Lars Åkerhielm lausui v. 1734.³¹ Vielä muutamaa kuukautta ennen vapaudenajan päättymistä talonpojat tekivät ehdotuksen käsittelyn nopeuttamisesta, joka ehdotus teknillisissä yksityiskohdissaan osoittaa huomattavaa asiantuntemusta. Ehdotusta ei kuitenkaan liene ehditty käsitellä muissa säädyissä.³²

Kovin pitkiksi venyviä valtiopäiviä yritettiin keventää joulun lomin, mutta niistä eivät kauempaa tulleet, kuten suomalaiset edustajat, hyötynet. Sellaisillekaan pitkille lomille, jolloin lähes kaikki edustajat lähtivät kotiseuduilleen, kuten jouluna 1751 loman kestäessä 19. 12. 1751 — 30. 1. 1752, ei lähtijöiden joukkoon ilmoittautunut yhtäkään suomalaista talonpoikaissäädystä.³³ Samoin pitkän joululoman 1761—62 ovat suomalaiset viettäneet Tukholmassa.³⁴ Elokuussa 1765 keskusteltiin kotonakäyntien tarpeellisuudesta pitempäänkin, kun muutamat edustajat olivat pyytäneet siihen lupaa ja toiset arvelivat, että nämä matkat pitäisi kieltää kokonaan, koska jokainen on valtiopäivillä äänestäjensä varoilla. Tähän huomautettiin, että sellainen kielto olisi kohtuuton niille, joilla on tärkeitä asioita kotonaan. Saman vuoden lopulla joululomasta keskusteltaessa suomalainen Heikki Paldanius pyysi, että joululomaa ei pidettäisi ollenkaan, tai sitten tulisi pitää niin pitkä loma, että kaukaisimmatkin ehtisivät kotiin. Sihteeri nuhteli Paldaniusta pitkän loman pyytämisestä, mistä sääty puolestaan moitti sihteeriä. Puhemies sai kehotuksen pitää säädyn etua silmällä lomaa suunniteltaessa. Kukaan suomalainen ei kuitenkaan sitten ilmoittautunut lomalle lähtijäksi. Loma kesti 15. 12. 1765 — 22. 1. 1766 ja suomalaisille se oli liian lyhyt kotimatkan tekemiseen.³⁵

samankokoiset. Monilta muilta valtiopäiviltä voidaan todeta sama työmäärän paljous viimeisinä viikkoina ja päivinä. Vrt. *Andrén*, Propositionerna och riksdagens arbetsbörda, s. 5—33.

³¹ *Lagerroth*, mt., s. 154—156.

³² Calonius—Naumannin kok., B. 34. 21. HYK.

³³ Tps. 19. 12. 1751, *Landahl*, Sädyn pöytäkirjajulk. oikovedos, RVA.

³⁴ Tps. 5. 12. 1761, Tps.ark. 1760—62, vol. 4, s. 262—263. RVA.

³⁵ Tps. 13. 8., 29. 11., 13. 12., 16. 12. 1765, 22. 1. 1766, Tps.ark. 1765—66, vol. 1, f. 140, 495—496, 521, 534; vol. 2, f. 8. RVA.

Suomalaiset saattoivat myös vähemmän kuin ruotsalaiset säätyveljensä käydä kotona henkilökohtaisella lomalla. Ruotsalaiset harastivat tätä tapaa paljonkin, ja sääty oli yleensä vapaamielinen näitä loma-anomuksia käsitellessään.³⁶ Ilmeisesti ainoat suomalaiset talonpojat, jotka ovat pyytäneet ja saaneet luvan lyhyeen kotonakäyntiin, ovat Matti Tapaninpoika Finnströmistä, v. 1741, Samuli Kämäräinen Pieksämäeltä v. 1761 ja Heikki Moijos Merimaskusta v. 1765. Lähtevän tuli kulloinkin ilmoittaa säädylle se edustaja, joka matkan aikana hoiti hänen tehtäviään. Matti Tapaninpojan sijaisena toimi Samuli Heikinpoika Myrskylästä, Samuli Kämäräisen asioita hoiti Heikki Pylkkänen Mikkelistä ja Heikki Moijoksen asioita Lars Ersson Itä-Göötanmaalta.³⁷

Varattomuus aiheutti joskus sen, että valtiopäivämies saattoi pyytää lupaa poistua valtiopäiviltä ennen niiden päättymistä. Suomalaisista edustajistakin on varsin moni lähtenyt tällä tavoin. Luultavasti vain kerran on anojalta evätty lähtemisen oikeus. Hattujen sodan aikana, joulukuussa 1742 kaksi suomalaista, joiden nimiä pöytäkirja ei mainitse, pyysi lupaa matkustaa kotiin. Sääty arveli kyseenalaiseksi suostua pyyntöön, koska ensinnäkin matka silloisissa oloissa katsottiin vaaralliseksi ja toisekseen pelättiin, että asianomaiset voitaisiin pakkokeinoin alistaa kertomaan sellaisia valtiopäivillä käytyjä keskusteluja, joiden tuli pysyä salassa. Tämän vuoksi päätettiin pyytää heille neljä kuparitaalaria päivää kohti ylläpitorahaksi, jotta he voisivat viipyä Tukholmassa edelleen. Eräs Länsipohjan edustaja ilmoitti tähän vastalauseensa ja arveli, että kolme taalaria sai riittää, koska raha menee kruunulta ja sillä siten raskautetaan alamaisten kukkaroa.³⁸

Ulkonaiset olosuhteet eivät siis suinkaan suosineet suomalaisia edustajia. Valtiopäivien pitäminen Tukholmassa ja niiden pitkä kesto tekivät valtiopäivillä olemisen suomalaisille raskaammaksi kuin ruotsalaisille. Kuitenkaan ei näitä olosuhteita voitu toisiksi muuttaa. Valtiopäivien pitopaikkana eivät muut kaupungit kuin Tukholma voineet tulla kysymykseen. Ilmeisen harhaan osunut on se käsitys,

³⁶ *Olsson*, *Bondeståndet under den tidigare frihetstiden*, s. 61–65.

³⁷ Tps. 15. 7. 1741, *Landahl*, mt. 4, s. 159; 12. 11. 1761, Tps.ark. 1760–62, vol. 4, f. 40; 1765–66, vol. 1, f. 453. RVA.

³⁸ Tps. 16. 12. 1742, *Landahl*, mt. 5, s. 157.

että Tukholman säilyttäminen kokoontumispaikkana osoittaa suomalaisiin kohdistunutta syrjintää.³⁹ Niiden pitkää kestoja olisi kenties ollut mahdollista lyhentää, jos pelkät asiallisuusnäkökohdat olisivat vaikuttaneet kysymyksen ratkaisuun, mutta itselleen tehtäviä kahmaisevat vapaudenajan vallanomaavat säädöt olivat tällaiseen reformiin kykenemättömät. Annetut ohjesäännöt kaatoi aina asian poliittinen paino. Eräs vapaudenajan monista poliittisista kirjoittelijoista, tukholmalainen porvari Anders Odel, piti valtiopäivien pitkää kestoja jopa hyvänäkin. Hän katsoi, että valtiopäivillä tulee olla tilaisuus harkita »valtakunnan poliittista, juridista, taloudellista ja moraalista tilaa, maalla ja kaupungeissa, collegioissa ja akatemoissa». Aikaa tarvitaan, että »kaikki voitaisiin jalostaa valtakunnan säätyjen kyp-sällä työteliäisyydellä ja ahkeruudella». Kun on valitettu sitä, Odel jatkaa, että yksityisten anomukset veivät valtiopäivien aikaa, pitää sellainen valittelu torjua, sillä »sitä suurempi hyöty tulee yhteiskuntaan, kun tyytymättömyys vähenee».⁴⁰ Optimistisessa uskossaan Odel hyvin kuvaavasti edustaa sitä suhtautumista, joka oli valtiopäivien pitkiksi venymisen perimmäisenä syynä.

b. Suomalaisen taloudelliset vaikeudet Tukholmassa ja kruunun lainananto heille

Valtiopäiväkustanusten jakamista koskevan esityksen yhteydessä on jo voitu todeta suomalaisten valtiopäivämiesten päivärahojen yleinen niukkuus.⁴¹ Kun rahat usein loppuivat kokonaan ja yksityisten lainojen saanti oli näille Tukholmaa tuntemattomille talonpojille vaikeata, täytyi kruunun toimia heidän ahdinkonsa lievittäjänä. Tämä ei kuitenkaan sisältänyt ajatusta, että kruunu saattaisi maksaa valtiopäivämiehen kustannukset, vaan kruunun apu oli säännöllisesti lainan muotoinen. Vain vv. 1742—43 tehtiin tästä poikkeus, mutta samalla nimnomaan selitettiin se poikkeukseksi.

³⁹ Cederberg, mt. s. 122, ks. Anthonin arvostelu, Frihetstiden i finsk historieskrivning, s. 24.

⁴⁰ Anders Odel, Rikets Nytt af Längre Riksdagar än tränne Månaders Tid. 1771. Efterlemnade skrifter V, 168: 1. KK.

⁴¹ Vrt. edellä s. 178—180, 188.

1720-luvun valtiopäivillä edustajien asema näyttää olleen jokseenkin kestävä. V. 1723 ei näin ollut laita vain suomalaisten talonpoikien suhteen, vaan myös ruotsalaiset talonpojat ja porvarit olivat taloudellisessa ahdingossa. Valtaneuvoskunnassa esiteltiin vuoden mittaan hyvin usein näistä kahdesta säädyistä tulevia rahanpyyntöjä. Helmikuussa, valtiopäivien kestänyttä vasta hieman yli kuukauden, käsiteltiin Närken ja Vermlannin talonpoikien, huhtikuussa Helsingborgin porvareiden, toukokuussa kaikkien suomalaisten ja Länsipohjan talonpoikien sekä kesäkuun alussa Laholmin ja Falkenbergin porvareiden anomuksia. Suomalaiset pyysivät nimenomaista avustusta, koska kotona olevien ei katsottu voivan maksaa köyhyytensä vuoksi mitään ja ilman avustusta edustajat joutuisivat kerjuulle.⁴² Kaikki valittelut neuvosto torjui ilmoittamalla asian kuuluvan vaalipiireille. Heinäkuussa talonpoikaissäätö kokonaisuudessaan pyysi pysyvää kahden hopeataalarin päivävavustusta selittäen, etteivät he olleet tienneet mitään kaupungin kalleudesta. Neuvosto päätti tällöin kehottaa kaikkia maaherroja toimituttamaan uudet herrainpäivärahojen kannot. Päivää myöhemmin talonpoikaissäätö jälleen kääntyi neuvoston puoleen pyytäen, että siksi ajaksi kunnes vaalipiireistä kootut rahat saapuvat, annettaisiin menosääntökonttorista lainoja. Neuvosto päätti, että vaikka sellainen ei ole suotavaa, tällä kertaa kuitenkin suostutaan tähän järjestelyyn ja annetaan konttorista etumaksuja vaalipiireistä koottavia ja lääninrahastojen kautta tilitettäviä eriä vastaan. Tästä menetelmästä ei kuitenkaan saanut tulla pysyvää tapaa, vaan se oli aivan erikoistapaus (*casus extraordinarius*), koska valtiopäivät nyt ovat kestäneet näin kauan.⁴³ Tämän päätöksen jälkiosalla ei ollut mitään merkitystä, sillä kun talonpojilla ei varoja ollut, oli lainoja pakko myöhemminkin myöntää. Näin saivat Itä-Göötanmaan talonpojat elokuussa ja kaikki suomalaiset lokakuussa uudet etumaksut. Suomalaiset pyysivät 40 hopeataalaria kukin, neuvosto myönsi 20.⁴⁴ Tätä ennen, ilmeisesti syys-

⁴² Valtaneuvosto (kotim. siviiliasiat), 26. 2., 2. 4., 7. 5., 11. 6. 1723, vol. 1, s. 346, 591–592, 745, 909, 919–920. RVA. Tps. 21. 2. 1723, *Landahl*, mt. 1, s. 117.

⁴³ Valtaneuvosto (kotim. siviiliasiat), 18. 7., 26. 7., 27. 7. 1723, vol. 2, s. 29, 44–45, 49–50. Registr. (kotim. siviiliasiat) 26. 7., 27. 7. 1723. RVA.

⁴⁴ Valtaneuvosto (kotim. siviiliasiat) 6. 8., 15. 10., 22. 10. 1723, vol. 2, s. 77, 266–267, 291–292. Registr. 22. 10., 24. 10. 1723. RVA.

kuussa, Savonlinnan ja Kyminkartanon läänin edustajat Esaias Dahlqvist, Heikki Makkonen, Hannu Kerra ja Matti Tuha olivat »valtakunnan kaikkien köyhimpinä herrainpäivämiehinä» aikoneet pyytää jälleen avustusta, mutta tämä aloite on ilmeisesti jäänyt käsittelemättä sekä säädössä että neuvostossa.⁴⁵

Seuraavilla valtiopäivillä ja läpi koko kauden neuvoston oli edellä mainitusta päätöksestään huolimatta jaettava talonpojille etumaksuja. Kuitenkin neuvosto koetti noudattaa sellaista rajoitusta, että vain Suomen ja Länsipohjan talonpojat saisivat ennakkoja. Ruotsalaisten katsottiin voivan selviytyä muilla keinoin siksi kunnes kulloinkin saivat kotiseudultaan rahaa; tässä heitä autettiin maaherroille annetuin käskyin toimittaa uusintakanto. Näin hylättiin v. 1727 Kristianstadin läänistä olevan Jöns Larssonin anomus ensi kerralla, mutta asioiden paino vaikuttaa periaatepäätöksiä voimakkaammin ja niin kävi tässäkin. Kun sama edustaja ei hellittänyt, vaan vaati uudelleen lainaa, katsottiin hänen »suurten vaikeuksiensa» pakottavan neuvoston tekemään poikkeuksen, ja Jöns Larsson sai rahat.⁴⁶ Hylkäävän päätöksen saivat sen sijaan skoonelaiset pyytäsään yhteensä 1120 hopeataalarin lainaa.⁴⁷

Kun valtiopäivät olivat alkaneet 10.9.1726, valittivat suomalaisista rahavaikkeuksiaan ensimmäisinä Uudenmaan ja Hämeen sekä Savonlinnan ja Kyminkartanon läänien edustajat jō 31. 10. samana vuonna.⁴⁸ Heille ja monille muille suomalaisille talonpojille myönnettiin sitten lainoja useita kertoja. Kun heidän velkansa menosääntökonttorille siten kasvoivat huomattaviin summiin, neuvosto tiedusteli kerran maaherra Stierncrantzin mahdollisuuksia lainata heille omista varoistaan, mutta tähän ei maaherra voinut suostua.⁴⁹ Myös porvarit, Haminan, Rauman, Raahen ja Kajaanin, Pietarsaaren ja Porin edustajat saivat lainoja, ainoa ero oli lainojen suuruudessa. Por-

⁴⁵ Savon ja Karjalan rahv.val. 1723, RVA. Valokjälj. R. 3: 2308–2310. VA. Aloitteessa itsessään ei mitään käsitteilymerkintöjä eikä myöskään säädyn tai neuvoston pöytäkirjoissa ole mainintaa asiasta.

⁴⁶ Valtaneuvosto (kotim. siviiliasiat) 11. 7., 20. 7. 1727, vol. 1, s. 238, 261. RVA.

⁴⁷ Valtaneuvosto (kotim. siviiliasiat) 13. 6. 1727, vol. 1, s. 192–193. RVA.

⁴⁸ Tps. 31. 10., 12. 11. 1726, *Landahl*, mt. 1, s. 406–407, 416.

⁴⁹ Valtaneuvosto (kotim. siviiliasiat) 8. 11. 1726, s. 111. RVA.

varien lainat olivat 200–500 hopeataalaria⁵⁰, talonpoikien 25–50 hopeataalaria kerrallaan.⁵¹

Lainojen maksumenetelmä oli säännöllisesti se, että maaherraa kehoitettiin toimituttamaan uusi kanto asianomaisen vaalipiirissä, jonka tuotosta lääninkonttorin kautta tilitettiin menosääntökonttorille takaisin sen kullekin lainaama summa.⁵² Pikkuvihaan asti lainatut summat yleensä olivat alle 100 hopeataalaria.⁵³ Menetelmä olisi käytännössä toiminut hyvin, jos kihlakunnat olisivat aina tehneet edustajiensa kanssa selvän sopimuksen päiväpalkkiosta. Näin ei kuitenkaan ollut asian laita, mistä aiheutui viivytystä maaherrojen joutuessa, silloin kun heidän mielipidettään kysyttiin, tiedustelemaan pyydettyjen lainojen takaisinmaksun varmuutta. »Kun minulle on aivan tuntematonta, miten kihlakunnat (Pien-Savo) ovat sopineet Heikki Paldaniuksen kanssa, enkä tiedä, mitä hän sen perusteella vielä on saava, ehdotan hänelle annettavaksi pienemmän summan kuin pyytämänsä 100 hopeataalaria», lausui Savonlinnan ja Kyminkartanon läänin maaherra Stiernstedt v. 1741. Tämän perusteella neuvosto myönsi 50 hopeataalaria.⁵⁴

Valtiopäivillä 1742–43 suomalaiset olivat poikkeuksellisessa asemassa kotimaan jouduttua vihollisen miehittämäksi. Syyskuun 7. päivänä 1742 neuvostossa keskusteltiin suomalaisten tukemisesta ja

⁵⁰ Valtaneuvosto (kotim. siviiliasiat) 21. 2., 11. 4., 19. 4. 1727, vol. 1, s. 58, 123–124, 135. Registr. samoilta päiviltä. RVA.

⁵¹ Valtaneuvosto (kotim. siviiliasiat) 8. 11. 1726, s. 111; 10. 1., 17. 1., 14. 2., 28. 2., 25. 4., 9. 5., 6. 6., 6. 7., 18. 7., 20. 7. 1727, vol. 1, s. 3, 11, 53–54, 77–78, 137–138, 160, 181, 192–193, 235, 256, 259, 261. Registr. samoilta päiviltä paitsi 17. 1. 1727, jolloin ptk:n mainitsema asia ei esiinny registratuurassa. RVA.

⁵² Menetelmästä maininta joka tapauksen yhteydessä, ks. ed. nootti. Mainintoja kannosta maaherrojen kirjeissä esim. Pohjanmaan I. 20. 4. 1727, vol. 9. RVA. Filmi 63. VA. U.-H. I. 24. 7. 1727, vol. 11. RVA. Filmi 19. VA.

⁵³ V. 1731 Mynämäen kihlakunnan edustajan Matti Montanin laina oli 120 hopeataalaria, Satakunnan Petter von Zweigbergin 100, v. 1734 Vehmaan ja Ala-Satakunnan Mikko Krouvilan laina oli 103 hopea taalaria. Maksujen palauttamista koskevaa menosääntökonttorin, Turun lääninkanslian ja -konttorin sekä paikallisviranomaisten välistä kirjeenvaihtoa, Mynämäen kruununvoudin ark., Ec 2, Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan ark., Piikkiö 239, Vehmaan ja Ala-Satakunnan tuomiokunnan ark., Vehmaa 134. TMA.

⁵⁴ Maaherrojen kirjeet K. M:lle, S. I. ja K.k. I. 2. 4. 1741, vol. 2. RVA. Filmi 30. VA. Valtaneuvosto (kotim. siviiliasiat) 9. 4. 1741, vol. 1, s. 397. RVA.

päädettiin siihen, että pappis- ja talonpoikaissäätöjen suomalaiset saavat avustusta. Neuvosto jätti asian kuitenkin salaiselle valiokunnalle sen mielipiteen kuulemiseksi. Valiokunta puolestaan jätti sen säädyille, jolloin ritaristo ja aateli kannatti neuvoston mielipidettä ja pappissäätö samoin, mutta porvaristo katsoi kohtuulliseksi, että siinä tapauksessa myös sen suomalaisille jäsenille annetaan tukea. Talonpoikaissäädyn edustajien päivärahaksi neuvosto oli ehdottanut 24 äyriä hopeaa, johon sääty pyysi yhden hopeataalarin lisäystä, joka maksettaisiin takaisin, kun rauha on saatu.⁵⁵ Tämä asia oli talonpoikaissäädyssä esillä 9. 10. 1742. Kuitenkin kaksi päivää aikaisemmin neuvosto jo oli harkinnut kysymystä, kuin ei mitään tällaista avustushanketta olisikaan vireillä. Maaherra Stiernstedt tiedusteli 7. 10., voitaisiinko hänen lääninsä edustajille antaa pysyvä avustus vai myönnettäinkö heille lainoja, joita sillä kertaa mahdollisesti voitaisiin antaa Tukholmaan pelastetun lääninkassan varoista. Neuvosto päätti, että jokaiselle anojalle annetaan entiseen tapaan menosääntökonttorista 40 hopeataalarin laina. Stiernstedt sai tehtäväkseen kehottaa edustajia elämään säästeliäästi, sillä muita lainoja tuskin tultaisiin jakamaan enää tämän jälkeen.⁵⁶ Syyskuun 7. päivän päätöksestä ei puhuttu tässä yhteydessä mitään, joten näyttää siltä, että talonpojat enempää kuin muutkaan eivät tässä vaiheessa ole mitään avustusta saaneet. Kun annetut 40 taalaria eivät tietenkään riittäneet kuin jonkin aikaa ja suomalaiset talonpojat joulukuun 8. päivänä pysyivät jokainen 400 kuparitaalaria uutta lainaa, neuvosto päätti, »ettei Kuninkaallista Majesteettia yhtenäin vaivattaisi», jokaiselle suomalaiselle talonpojalle annettavaksi kaksi kuparitaalaria päivässä avustuksena julkisista varoista. Tämä katsottiin kohtuulliseksi, koska he eivät voi saada kotoa mitään. Avustukset määrättiin maksettaviksi menosääntökonttorista ja hyvitetäviksi sille takaisin seuraavan vuoden ylimääräisestä verosta.⁵⁷

⁵⁵ R ja A 16. 9., 20. 10. 1742, RAP XIII, s. 72, 187—189; Tps. 9. 10. 1742, *Landahl*, mt. 5, s. 68—69, 517—518, *Mickwitz*, De finska deputationerna vid riksdagen 1742—43, s. 134—135.

⁵⁶ Maaherrojen kirjeet K. M:lle, S. I. ja K.k. 1., 29. 9. 1742, vol. 3. RVA. Filmi 30. VA. Valtaneuvosto (kotim. siviiliasiat) 7. 10. 1742, vol. 1, s. 1061—1062. RVA.

⁵⁷ Valtaneuvosto (kotim. siviiliasiat) 8. 12. 1742, vol. 1, s. 1315—1316. RVA

Tämä on ensimmäinen päätös sellaisten avustusten myöntämisestä, joita vaalipiirien ei tullut maksaa takaisin samansuuruisina, kuin vaalipiirin edustaja henkilökohtaisesti oli saanut. Joulukuun 13. päivänä sama avustus määrättiin jaettavaksi myös pappis- ja porvarissäätyjen suomalaisille jäsenille.⁵⁸ Tämäkään ratkaisu ei kuitenkaan ollut onnistunut, sillä kaksi kuparitaalaria oli liian vähän talonpoikaissäädyn edustajan toimeentuloon. Tammikuun 14. päivänä 1743 suomalaiset talonpojat pyysivät entisen laatuista etumaksujärjestelmää selittäen, että kolme kuparitaalaria on minimi, jolla voi tulla toimeen. Sen vuoksi he halusivat vapautua koko avustuksesta ja toivoivat lainaa, joka maksettaisiin takaisin. Suomalaisten pyynnön välitti neuvostolle säädyn puhemies Olov Håkansson. Neuvosto suostui esitykseen ja myönsi kaikille 40 hopeataalarin lainan sekä ilmoitti avustuksen lakkaavan.⁵⁹

Suomalaisten näillä valtiopäivillä saama tuki oli siis sekä avustusta, jota ei tarvinnut maksaa takaisin, että lainoja, jollaisia oli aikaisemminkin myönnetty. Lainoja annettiin syksyllä 1742, kunnes ne 8. 12. 1742 muutettiin avustuksiksi ja 14. 1. 1743 jälleen lainoiksi. Tämän auttamismenetelmän muutos aiheutti seuraavilla valtiopäivillä 1746–47 kiistan hallituksen ja suomalaisten välillä. Suomen papiston, porvareiden ja talonpoikien puolesta jätetyissä anomuksissa pyydettiin vapautusta niiden summien takaisin maksamisesta, jotka edellisillä valtiopäivillä oli myönnetty.⁶⁰ Asia aiheutti tutkimuksen, kuinka paljon ja millä ehdoilla suomalaiset olivat rahaa saaneet. Menosääntökonttorin tilit osoittivat kokonaissumman olleen 19 143 taalaria 28 äyriä 16 penninkiä hopearahana, joka jakaantui seuraavasti:

papiston	7 edustajalle	7 154:	7: 8
kaupunkien	12 edustajalle	7 795:	
talonpoikaissäädyn	15 edustajalle	4 194:	21: 8
		19 143:	28:16

⁵⁸ Valtaneuvosto (kotim. siviiliasiat) 13. 12. 1742, vol. 1, s. 1331. RVA.

⁵⁹ Valtaneuvosto (kotim. siviiliasiat) 14. 1. 1743, vol. 1, s. 36. RVA. Tps. 14. 1. 1743, *Landahl*, mt. 5, s. 161, 545–547.

⁶⁰ *Mickwitz*, De finska deputationerna och ekonomiekommissionerna II, s. 39–41.

Kamarikollegio ja menosääntökonttori selostivat lausunnoissaan asian käsittelyä edellisillä valtiopäivillä ja katsoivat salaisen valiokunnan nimenomaan lausuneen, että annetut summat olivat etumaksuja (förskott) eivätkä avustuksia (understöd). Asiaa suomalaisessa deputaatiossa käsiteltäessä päädyttiin sen sijaan sille kannalle, että summat olivat olleet avustuksia, vaikka niistä oli käytetty nimitystä etumaksu, ja deputaatio vaati suomalaisten vapauttamista näiden maksujen suorituksesta. Papiston ehdotuksesta säädylt hyväksyivät saman kannan. Kuitenkin tuli maksaa takaisin ne rahat, jotka oli saatu rauhanteon ja valtiopäivien päättymisen välisenä aikana, 7. 8.—8. 9. 1743. Samalla päätettiin, ettei jo suoritettuja lainojen maksuja palauteta takaisin, »että vältettäisiin erehdykset ja sekavuudet tileissä».⁶¹

Mickwitz lausuu suomalaisen deputaation kannan, että edustajille maksetut rahat olisivat olleet avustusta, olleen todellisuutta vastaamattoman. Tämä *Mickwitzin* käsitys on erheellinen ja ilmeisesti perustuu eräeseen rovasti Amnellin elokuussa 1743 tekemään anomukseen, jossa esitetään väärin neuvoston joulukuun 13. päivänä 1742 tekemä päätös.⁶² Amnellin anomuksessa nimittäin mainitaan kyseisenä päivänä päätetyn, että suomalaisia kyllä autetaan, mutta niin, että avustukset on maksettava takaisin. Kuten edellä ilmenee, päätös tarkoitti avustusten maksamista yleisistä varoista eikä vaalipiireiltä koottavina. Vv:n 1746—47 valtiopäivien laatima selvitys edellisten valtiopäivien avustusasiasta ei sekään ollut oikea kamarikollegion ja valtiokonttorin puhuessa yksinomaan lainasta ja suomalaisen deputaation taas pitäessä sitä yksinomaan avustuksena, joten erehdys selittyy helposti. Eräässä suomalaiselle deputaatiolle jättämässään lausunnossa asiasta yöyriäinen Jaakko Heikus myös korostaa, että kysymyksessä oli ollut koko ajan vain avustaminen.⁶³

Papiston ehdotuksessa ja säätyjen lopullisessa päätöksessä myönnettyjen summien takaisin maksamisen peruutuksesta lausutaan pe-

⁶¹ *Mickwitz*, mt., s. 89—93.

⁶² *Mickwitz*, mt. I, s. 134. Joulukuun 8. päivänä 1742 tehtyä päätöstä ei *Mickwitz* tarkemmin selosta. Mt. I, s. 135—136.

⁶³ Suomal. dep. asiakirjat, Valiok. asiak. 1746—47, vol. 34. RVA. Filmi 350. VA.

rusteluna se, että suomalaiset muutoin joutuisivat maksamaan kaksille edustajille, nimittäin sekä Ruotsissa että Suomessa toimineille, koska heidän piti asettaa »valtuutettuja maakuntakokouksiin useilla paikoin maata». Papiston ehdotuksessa ja sitä eri säädyissä käsiteltäessä lausuttiin lisäksi edustajan asemaan suhtautumista havainnollisesti osoittava seikka, että kun yhteydet Suomen valitsijoihin olivat katkenneet, eivät edustajat toimineet valitsijoidensa valtuutettuina, vaan työskentelivät yleisten asiain hyväksi (de finska fullmäktige ej kunnat föra sina kommittenters talan utan blott arbetat för det allmänna). Myös suomalainen deputaatio arveli mietinnössään, että suomalaisilla tuskin oli tilaisuutta valvoa Suomen etuja, kun yhteydet olivat poikki.⁶⁴ — Tällä perusteella siis kruunun velvollisuudeksi katsottiin maksaa edustus, kun he toimivat »yleisen» hyväksi; normaalioloissa edustajat olivat yksityisten seutujen valtuutettuja. Edustukseen liittyvä yksityisoikeudellinen piirre ilmenee tässä tapauksessa erittäin selvänä.

Myöhemmin oli pakko tukea suomalaisia talonpoikia menosääntökonttorin lainoin, mutta muille ei apua enää liene tarvinnut antaa. Hattujen sodan jälkeen ensin hitaasti ja sitten 1760-luvulla nopeasti edistyneen inflaation seurauksena lainatut summat nyt olivat huomattavasti suurempia kuin aikaisemmin. V. 1756 talonpoikaisääty arvioi seitsemän kuparitaalaria päivässä vähimmäksi, jolla edustaja saattoi tulla toimeen. Jokaiselle halukkaalle annettiin tämä lausunto todistukseksi kotimatalle, että he voisivat vaalipiireilleen osoittaa ottamiensa lainojen olleen välttämättömiä.⁶⁵ Monen velat olivat näillä valtiopäivillä epätavallisen suuret, esimerkiksi Heikki Argillanderilla 1 200 ja Heikki Ullnerilla 1 140 kuparitaalaria.⁶⁶ Tämän johdosta ei valtaneuvoskunta 5. 10. 1756 suostunut antamaan lisää, ennen kuin menosääntökonttori olisi antanut lausunnon edellisten lainojen maksusta.⁶⁷ Lausunto ei tullut neuvostolle ennen valtiopäivien päättymistä 21. 10. 1756, ja tämä viimeinen lainapyyntö jäi siten käsittelemättä.

⁶⁴ *Michwitz*, mt. II, s. 92–93.

⁶⁵ Tps. 22. 10. 1756, *Landahl*, Pöytäkirjajulkaisun käsikirjoitus. RVA. *Olsson*, *Bondeståndet*, s. 304–305.

⁶⁶ Valtaneuvosto (kotimaiset siviiliasiat) 7. 7. 1756, vol. 2, s. 41. RVA.

⁶⁷ Valtaneuvosto (kotim. siviiliasiat) 5. 10. 1756, vol. 2, s. 438. RVA.

Pitkillä valtiopäivillä 1760–62 pyysivät myös muutamat ruotsalaiset talonpojat lainoja, mutta neuvosto antoi kielteisen vastauksen, »koska vain suomalaisille on ollut tapana antaa». Samalla neuvosto suomalaisten runsaiden lainapyyntöjen johdosta antoi heille tiedoksi, että uusia lainoja myönnetään vain ehdolla, että edelliset on jo hoidettu. Ellei rahoja kotiseudulta tule, on asianomaisen käännettävä oikeuskanslerin puoleen, sillä kruunulla ei ole mitään velvollisuutta näitä rahoja maksaa. Neuvosto katsoi myös olevan välttämätöntä saada järjestelmään jokin muutos. Tuloksena oli kuitenkin vain toteamus, että lainoja on annettava säästeliäästi. Pyydetystä lausunnostaan talonpoikaissäätö luonnollisesti tähdensi lainojensaannin tärkeyttä.⁶⁸

Valtiopäivien pituuden ja rahanarvon alenemisen johdosta suomalaiset saivat näillä valtiopäivillä lainoja enemmän kuin millään muilla valtiopäivillä koko kauden aikana. Lainoja saivat seuraavat 14 edustajaa:⁶⁹

Matti Riippi	200 + 200	hop.taal.	400
Simo Moilanen	400 + 200	«	600
Samuli Kämäräinen	400 + 200 + 200	«	800
Heikki Pykkänen	600 + 200 + 200	«	1000
Heikki Moijos	200	«	200
Fredrik Nikus	200	«	200
Juho Laurila	200 + 200	«	400
Juho Vesterlund	200 + 200	«	400
Kustaa Selin	200	«	200
Juho Partanen	200 + 200	«	400
Juho Tiisa	400	«	400
Pekka Käyrä	466 + 200	«	666
Heikki Groth	200	«	200
Mikko Spikbacka	200	«	200
yhteensä			6066 hop.taal.

⁶⁸ Valtaneuvosto (kotim. siviiliasiat) 11. 8., 15. 9., 9. 12. 1761, vol. 2, s. 271–276, 484–485, 1338–1342. RVA.

⁶⁹ Valtaneuvosto (kotim. siviiliasiat) 20. 1., 6. 3., 16. 4., 14. 7., 22. 7., 28. 7., 15. 9., 9. 12. 1761, vol. 1, s. 123–127, 523–524, 857–858, vol. 2, s. 76, 149, 166–167, 271–276, 484–485, 1338–1342; 18. 2., 26. 2., 4. 3., 30. 4., 12. 5., 16. 6. 1762, vol. 1, s. 344, 416–417, 443–444, vol. 2, 216–217, 411, 644. RVA. Lainaa eivät anoneet: Heikki Amböle, Erkki Pakola, Matti Matinpoika, Heikki Argillander, Juho Hofslagar.

Kun valtiopäivät alkoivat 15. 10. 1760 ja päättyivät 21. 6. 1762, tulee niiden pituudeksi 611 päivää, ja kun minimipäivärahasi lasjetaan 8 kuparitaalaria, tarvitsi edustaja yhteensä 4 888 kuparitaalaria. Tämän perusteella voidaan laskea eniten lainoja saaneen Pykkäsen tulleen toimeen vaalipiiristään suoraan saamallaan rahoilla vain 236 päivää ja lainojen turvin 375 päivää, Kämäräisen vastaavasti 300 ja 311 päivää.⁷⁰ Laskelma on tietenkin hyvin kaavaomainen, koska jokaisen menot eivät ole voineet olla samat. Kuitenkin se osoittaa lainojen suuren merkityksen suomalaisten valtiopäivillä pysymisen mahdollisuuksien lisääjänä. Muutamissa tapauksissa, kuten Pykkäsen, eivät edustajan vaalipiiristään välittömästi saamat päivärahat täyttäneet puoltakaan tarvittavasta summasta, joten valtiovallan tarjoama tuki siis oli aivan välttämätön.

Valtiopäiviltä 1769–70 on poikkeuksellisesti vain yksi ainoa lainapyyntö. Sen jätti karjalainen Heikki Knuter 25. 4. 1770 pyytäen 1000 kuparitaalarin lainaa. Valtiopäivät olivat loppuneet jo 30. 1. 1770, mutta Knuter oli joutunut viipymään Tukholmassa näin pitkään sen vuoksi, että kuului toimitusdeputaatioon, joka työskenteli säätyjen työn loputtuakin valtiopäivävalitusten resoluutioiden valmistamiseksi. Valtaneuvoskunta suostui anomukseen.⁷¹ Ei ole todettavissa mitään viittausta siihen, että lainojen jakomenetelmä olisi ollut toinen kuin aikaisemmin ja anomukset tämän vuoksi eivät olisi tulleet neuvostolle. Mahdollista siten on, että suomalaiset ovat tällöin saaneet lainoja tai suoranaisia avustuksia yksityisiltä valtiopäiväklubeilta ja puolueilta. Vuosilta 1771–72 lainapyyntöjä on jälleen useita ja menetelmä oli aivan sama kuin ennenkin. Kerralla annettavaksi enimmäismääräksi vahvistettiin 200 hopea-

⁷⁰ Kämäräinen tosin ei ollut koko aikaa edustajana, koska hänet oli ensin säädystä diskvalifioitu, mutta säädystä poissaoloaikansa hän käytti todistusten hankkimiseen, joilla hän koetti karistaa syytökset päältänsä ja onnistui tässä. Kun hän oleskeli tänä aikana osittain Tukholmassa, osittain Suomessa, voidaan hänen valtiopäiväkustannuksensa arvioida ainakin samansuuruisiksi, kuin jos hän olisi ollut koko ajan Tukholmassa.

⁷¹ Valtaneuvosto (kotim. siviiliasiat) 25. 4. 1770, vol. 1, f. 631–632. RVA.

taalaria.⁷² Samana menetelmä säilyi vielä kustavilaisenkin ajan⁷³, joskin valtiopäivien lyhyempi kesto tietysti vaikutti anomusten määrää supistavasti.

Voidaan ajatella, että hallitus näitä lainoja myöntäessään käytti hyväkseen tilaisuutta ja koetti painostaa suomalaisia haluamaansa suuntaan valtiopäiväratkaisuihin. On kuitenkin ilmeistä, ettei näin ole suuremmassa määrin tapahtunut, sillä tällöin olisi arvattavasti myös ruotsalaisille myönnetty lainoja ja siten laajennettu vaikutettavissa olevien piiriä. Hallitus oli usein suomalaisillekin rahoja myöntäessään harmistunut tähän välttämättömyyteen, mikä myös osoittanee, että siitä ei sille ollut todellista hyötyä. Mahdollista tietenkin on, että lukuisat rahanpyynnöt ovat suoneet neuvoksille tilaisuuden valistaa anojaa myös poliittisella eikä vain säästäväisyyspropagandalla, mutta asian luonteesta johtuen tällaisesta ei ole mitään suoranaisia osoituksia.⁷⁴

Sen sijaan voitaneen pitää varmana, että jos lainoja olisivat myöntäneet yksityiset, niiden saantiin olisi liitetty myös poliittisia ehtoja. Yksityisille henkilöille olisi painostuksen aiheuttaman julkisen komprometoinnin vaara ollut paljon vähäisempi kuin hallituksen edustajille, ja jos näihin yksityisiin lainanantajiin, esimerkiksi Tukholman porvareihin, olisi pitänyt turvautua, olisi edustajien toiminnanvapaus varmasti kärsinyt. Kun lainaliikkeen välttämättömyyden varsinaista syytä, vaalipiirien hitautta ja valtiopäivien pitkää kestoja, ei vapaudenajalla voitu korjata, voi asian järjestelyn katsoa olleen jokseenkin oikeaan osuneen juuri sellaisena kuin se oli valtiovallan myöntäessä korottomia lainoja. Hallitus osoitti tässä suomalaisten valtiopäivämiesten erikoisvaikeuksien positiivista ymmärtämistä.

⁷² Valtaneuvosto (kotim. siviiliasiat) 5. 11., 20. 11. 1771, vol. 3, s. 1342—1344, 1446—1448; 26. 2., 30. 6. 1772, vol. 1, f. 205, 834—835. RVA.

⁷³ Esim. Iammilaisen Jooseppi Kaitalan anomus v. 1800. Suomen rahv.val. RVA. Valok.jälj. R. 6: 4774—4793. VA.

⁷⁴ Osa suomalaisista talonpojista on todistettavasti saanut myssyjen kautta lahjuksia ainakin vuosisadan keskivaiheilla, mutta keille niitä on annettu, ei ole selvitetävissä. Ks. *Danielson-Kalmari*, Die nordische Frage, Beilagen, s. 8—20; *Landahl*, Inledning till Bondeståndets riksdagsprotokoll 6 (1746—1747) s. 4—5; *Stavenow*, Frihetstiden, dess epoker och kulturlif, s. 127—135.

c. Suomenkielisten talonpoikien kielivaikkeudet ja pyrkimykset tulkinn tai suomalaisen sihteerin saamiseksi säätyyn

Suomalaisten talonpoikaisedustajien vaikeutena ei ollut yksin taloudellisesti tukala asema. Vain suomea taitavilla edustajilla oli tämän lisäksi kielitaidottomuudestaan johtuvat vaikeutensa. Kun säädyn ja valiokuntien kielenä oli ruotsi, ei osa suomalaisista voinut tietää, mistä keskusteltiin ja mitä ehdotettiin, eivätkä he voineet myöskään osallistua päätöksen tekoon muuten kuin tulkinnan avulla. Vain suomea osaava edustaja oli siten täysin vailla toimintaedellytyksiä ilman tulkintaa, vaikka hän muuten olisi ollutkin työteliäs ja arvostelukykyinen edustajantoimeen. Tulkkikysymyksen järjestymisestä muodostui siten monen suomalaisen kohdalla valtiopäivätyöskentelyn avain.

Muutamat valtaneuvoston pöytäkirjoissa esiintyvät maininnat osoittavat, että suomalaisten edustajien kielivaikkeudet tuotiin esille jo 1600-luvun valtiopäivillä. Lokakuussa 1635 valtaneuvos Klas Fleming kertoo muutamien suomalaisten talonpoikien valittaneen, etteivät he kielitaidottomina tiedä tehdyistä ehdotuksista. Valtaneuvosto päätti tämän johdosta toimittaa talonpoikaissäätöön »jonkun suomalaisen kirjurin tulkitsemaan ehdotusten sisältöä». Noin kolme viikkoa myöhemmin sama neuvos ilmoittaa, että suomalaiset, »erikoisesti talonpojat», jälleen valittavat, tällä kertaa sitä, etteivät he tiedä tehtyjen päätösten sisältöä. Kuitenkin todettiin, että erästä kirjuria oli käsketty kääntämään asioita suomeksi. Muihin toimenpiteisiin ei katsottu enää olevan aihetta.⁷⁵ Merkille pantavaa on, että muutkin kuin talonpojat siis olivat vaikeuksissa, ja nämä muut ovat arvattavasti olleet suomalaisia porvareita. Ilmeisen varmaa on, että 1600-luvun monilla muillakin valtiopäivillä asia on tuottanut vaikeuksia, vaikkakaan näistä ei ole jäänyt merkintöjä.

Eräs ero kuitenkin vallitsi 1600-luvun tulkkikysymykseen nähden verrattaessa sitä asian käsittelyyn seuraavalla vuosisadalla. 1600-luvun valtiopäivät olivat ensinnäkin lyhyitä kokouksia ja niillä

⁷⁵ *Lindeqvist*, Tiedonanto, HArk. XXI, II, s. 66–67; Valtaneuvosto 24. 10., 11. 11. 1635, Svenska Riksrådets Protokoll V, s. 228, 299.

käsiteltiin vain hallituksen esitykset valitusten esittämistä lukuun ottamatta. Lisäksi talonpoikaissäätö tällöin oli kuninkaan ja hallituksen ankaran valvonnan alaisena. Näin ollen ei säädössä käytetty vieras kieli ratkaisevasti voinut muodostua häiritseväksi tekijäksi suomalaisille tuottamiensa käytännöllisten vaikeuksien johdosta. 1700-luvun valtiopäivät sen sijaan olivat kestoltaan pitkiä, ja kun talonpoikaissäätö, vaikka ei ollutkaan saanut tasavertaista osaa eduskunnallisen vallan jaossa, ei toisaalta kuitenkaan enää ollut holhottavissa ja kun jokaisella edustajalla oli aloiteoikeus ja esitellyt aiheuttivat säädössä keskusteluja, toisinaan perusteellisiakin, muodostui käytetyn kielen vieraudesta vaikea käytännöllinen pulmansa. Lisäksi tällä vuosisadalla puhtaasti käytännöllisten vaikeuksien aiheuttamaa ärtymystä oli lisäämässä ideologinen tekijä, jota ei ollut edellisellä vuosisadalla: työskentelyn perusajatuksena oli säätyjen vapaus, joka ilmeni esimerkiksi juuri yksityisenkin edustajan oikeudessa tehdä aloite ja lausua vapaasti mielipiteensä kaikesta säädössä käsiteltävästä; mutta tällä vapaudella ei voinut olla suurta merkitystä, kun sen käyttöä oli estämässä kieli, jota eräs ryhmä edustajista ei lainkaan taitanut.

Vapaudenajan ensimmäisen vuosikymmenen valtiopäiviltä eivät talonpoikaissäädyn pöytäkirjat anna mitään vastausta kysymykseen, kuinka suomalaiset tällöin selvisivät kielivaikeuksistaan. Molempia kieliä osaavat suomalaiset ovat heille mahdollisesti tulkinneet käytyjen keskustelujen sisältöä, kuten myöhemmin mainitaan tehdyn, sillä valtiopäivillä 1723, 1726–27 ja 1731 oli kaksikielisten ja ruotsia puhuvien osuus suomalaisten talonpoikien koko lukumäärästä niin suuri ⁷⁶, että tulkinta on saattanut tapahtua ilmeisen paljon helpommin kuin monilla myöhemmillä valtiopäivillä. Etteivät pöytäkirjat mitään asiasta kerro, ei ole hämmästyttävää, sillä kauden alkupuolen pöytäkirjat sisältävät useimmiten vain esittelyn ja päätöksen, eivät mahdollisesti käytyjä puheenvuoroja, ja säätö esiintyy niissä kollektiivisena kokonaisuutena. Kysymykseen suomen kielelle tulkinnasta eivät anna vastausta myöskään säädyn asiakirjat, sillä mitään tätä koskevaa aloitetta tai mietintöä suomalaiset eivät ole säädylle jättäneet ennen kuin vuonna 1734. Kun asiaan ei aikaisem-

⁷⁶ Ks. jäljempänä s. 252–255.

min ole puututtu, on se mahdollisesti johtunut, kuten on viitattu, siitäkin, että isonvihan jälkeinen maan jälleenrakennustyö oli siihen asti vaatinut suomalaisten huomion niin täysin, ettei kielikysymyksenkään omien lähihuolien painavuuden vuoksi ehditty paneutua. 1730-luvulle tultaessa maan olot olivat jo sen verran järjestyksessä, että jokapäiväiset elämänhuolet eivät enää pimentäneet yleisiä asioita näköpiiristä.⁷⁷

Valtiopäivillä 1734 asia ensin kerran tulee esille, mutta silloin se tapahtuukin jo mitä kärkevimmissä muodossa. Aivan valtiopäivien alettua, kun viikkoakaan ei ollut kulunut vielä avajaisista, säädysssä luettiin suomalaisten edustajien, akaalaisen Simo Mikkolan, euralaisen Mikko Krouvilan, pyhtääläisen Arvi Heikinpojan, kalajokelaisen Josef Käännän ja oululaisen Olli Perttusen anomus⁷⁸, jossa allekirjoittajat pyysivät, että Kuninkaallisen Kirjaston virkamies Juhana Mathesius otettaisiin säätyyn suomalaisten tulkiksi. Anajat esittivät, että hän voisi myös auttaa sihteeriä kirjoitustoimissa ja muussa. Sääty harkitsi asiaa, mutta antoi sitten kielteisen päätöksen sen perusteella, että valtiopäiväjärjestys kielsi ottamasta säätyyn ketään muita ulkopuolisia kuin sihteerin. »Edellisillä valtiopäivillä ei ole tulkkia tarvittu, vaan suomalaiset ruotsia puhuvat ovat kieltä ymmärtämättömille selittäneet, mitä on puhuttu ja päätetty.» Kun anomus ei ollut kaikkien suomalaisten allekirjoittama, arveltiin, että muut voivat hyvinkin osata ruotsia ja auttaa näitä toisia. Asianomaiset, jotka keskustelun ajaksi olivat poistuneet, kutsuttiin sisälle ja heille selitettiin päätös. Tällöin Arvi Heikinpoika ja Mikko Krouvila ilmoittivat tyytyvänsä päätökseen. Muut pyysivät ja saivat asian käsittelystä pöytäkirjaotteen.⁷⁹

Suomalaiset eivät kuitenkaan jättäneet asiaa silleen, jo otteen pyytämisestä saattoi päätellä heidän aikovan toimia asiansa hyväksi edelleenkin. Viikkoa myöhemmin varapuhemiehenä toiminut Olov Håkansson ilmoitti suomalaisen Matti Montanin pyrkivän säätyyn tulkiksi. Sääty vastasi kieltävästi, koska pyyntö katsottiin

⁷⁷ *Renwall*, Suomenkielen käyttö talonpoikaissäädysssä vapaudenajan alkupuolella, s. 131–132.

⁷⁸ Tämä anomus ei liene säilynyt säädyn arkistossa.

⁷⁹ Tps. 21. 5. 1734, *Landahl*, mt. 2, s. 278–279.

epätavalliseksi ja koska osa suomalaisista edustajista osasi molempia kieliä ja saattoi tulkita suomea puhuville. Sitä paitsi muistettiin, että mainittu Montan oli ennen ollut luutnantti eikä senkään vuoksi ollut säätyyn kelpaava.⁸⁰ Tosin hän oli ollut kahdesti aikaisemmin, 1723 ja 1731, säädystä edustajana eikä häntä ollut diskvalifioitu jälkimmäisenäkään vuonna, vaikka epäilemättä tiedettiin jo tällöin, että hän oli upseeri, mutta liian kyseenalaiseksi katsottiin nyt hänen ottamisensa tulkiksi, varsinkin kun edustajien tulkkiarvot oli juuri totaalaisesti torjuttu.

On aivan ilmeistä, että Montan ei ole tullut pyrkimään tulkiksi suomalaisten talonpoikien tietämättä, vaan että nämä ovat hänen kanssaan sopineet asiasta, suomalaiset mahdollisesti ovat häntä nimenomaan pyytäneet tekemään tämän yrityksen. Hänellä itsellään on toisaalta varmasti ollut myös suuri halu päästä tähän tehtävään ja sitä tietä seuraamaan säädyn istuntoja. Tähän haluun viittaavat kaikki ne hänen ominaisuutensa, jotka ilmenivät v. 1723 kuninkaavallan lisäämishankkeen kuulusteluissa, joiden tuloksena hänet poistettiin säädystä.⁸¹ Montanin yritys tulkkikysymyksessä v. 1734 on siis jokseenkin varmasti hänen ja suomalaisten talonpoikien keskenään tekemän sopimuksen tulos.

Samana päivänä jolloin Montan saapui talonpoikaissäätöön, maamarsalkka ilmoitti aatelissäädystä, että suomalaiset ovat hänelle jättäneet tulkin saamista koskevan anomuksen. Se luettiin, ja maamarsalkka tiesi, että talonpoikaissäätö on hylännyt tätä asiaa koskevan aloitteen, koska valtiopäiväjärjestys kieltää ottamasta ketään vieraita henkilöitä säädyn istuntoihin. Käydyssä keskustelussa kreivi Fersen tiesi siellä arvella, että molempia kieliä osaavat voivat kääntää toisille. Hän mainitsi edelleen, että jos aatelissäätö puuttuu tähän kysymykseen, se saa talonpoikaissäädyn vastaansa. Herra Didron sen sijaan katsoi tulkin suomalaisille tarpeelliseksi. Vapaaherra Wrede piti tulkkia tarpeettomana, koska kaikissa Suomen lääneissä oli kaksikielisiä, ja kun hän oli lisäksi tietävinään, että allekirjoittajista jo muut olivat luopuneet ja vain kaksi enää piti vaatimuksesta kiivaasti kiinni, oli hänen mielestään parasta jättää

⁸⁰ Tps. 29. 5. 1734, *Landahl*, mt. 2, s. 295.

⁸¹ Ks. jäljempänä s. 274–278.

asia säädyn oman päätöksen varaan. Kun vapaaherra Törnflycht vielä huomautti, kuinka kyseenalaista oli puuttua tällaiseen toisen säädyn sisäiseen asiaan, koska tämä silloin voi tehdä aatelille saman, päätettiin anomus jättää sikseen. Siitä ei tehty mitään kirjallista päätöstä, vaan sovittiin, että maamarsalkka, jolle anomus henkilökohdaisesti oli jätetty, ilmoittaa muille puhemiehille, että aateli ei tähän asiaan puutu.⁸²

Käsittelystä ei ilmene, ketkä suomalaisista olivat allekirjoittaneet maamarsalkalle jätetyn anomuksen. Voitaneen kuitenkin olettaa, että he olivat samat, jotka kesäkuun alussa jättivät pappis- ja porvarissäätyjen puhemiehille samaa asiaa koskevan anomuksen. Tässä olivat mukana kaikki edellä jo luetellut viisi talonpoikaa — Arvi Heikinpojan ja Mikko Krouvilankin käänös säätynsä istunnossa asian käsittelyn jälkeen oli siis ollut kovin lyhytaikainen. Lisäksi olivat nyt mukana mikkililäinen Martti Korhonen ja rantasalmeilainen Matti Kokki. Wreden tieto siitä, että allekirjoittajat olivat jo luopuneet asiasta ja että enää kaksi heistä pysyi vaatimuksissaan, oli siis väärä, koska päinvastoin kerran jo luopuneet olivat jälleen mukana ja kaksi muuta liittynyt hankkeeseen entisten lisäksi.

Tämä uusi anomus on päivätty 12. 6. ja luettiin samana päivänä porvarissäädyssä. Sääty ei halunnut ottaa mitään kantaa asiaan, vaan päätti panna anomuksen pöydälle, kunnes kuultaisiin muiden säätyjen mielipide. Toista kertaa ei asiaan kuitenkaan enää puuttuttu, tai mikäli se on ollut esillä, ei käsittelyä ole merkitty pöytäkirjaan.⁸³ Pappissäädyssä asia oli esillä 18. 6. ja siitä käytiin pitkä keskustelu. Anomuksessa sanotaan, että allekirjoittajat ruotsia taitamattomina ovat pyytäneet tulkkia säätyyn, mutta »veljemme ovat katsonneet olevan syytä kieltää sen meiltä». He mainitsevat edelleen, että tämän johdosta he pyysivät samaa maamarsalkalta ja muilta puhemiehiltä, jotka nimittävät talonpoikaissäädyn sihteerin, mutta kun tämäkään anomus ei tuottanut tuloksia, he nyt nöyryymin esittävät pappissäädylle tämän memoriaalin, ja pyytävät säädyn

⁸² R ja A 29. 5. 1734, RAP VII, s. 56; *Danielson-Kalmari*, Piirteitä vapaudenajalta II, s. 111—112.

⁸³ Prs. 12. 6. 1734, Valtiopäiväark., vol. 1230, s. 179—180. RVA. *Westrin*, Svenska Riksdagsakter, Andra serien 3:1, s. 516 + nootti 1.

myönteistä suhtautumista asian ratkaisemiseksi. Muistion lopussa he lausuvat ivallisen huomautuksen: »Emme usko, jos valtiopäivät pidettäisiin Suomessa, veljemme tyytyvän vain suomen kieltä taitavaan sihteeriin.»⁸⁴ Piispa Erik Benzelius sanoi myöntävänsä tämän anomuksen sellaisenaan kohtuulliseksi, koska suomalaiset ilman tulkkia ovat »vailla äänioikeutta» (de annars sittia utan voto), mutta hän piti arveluttavana käsitellä asiaa, kun se ei ollut saapunut erotteludeputaation kautta. Rovasti Amnell huomautti olevan vaarallista tunkea säätyyn tulkkia vastoin enemmistön tahtoa, koska jokin muu sääty voi silloin tehdä papistolle vastaavanlaista. Rovasti Kalsing sanoi propagandistisesti, että jos suomalaiset talonpojat saavat säätyynsä tulkin, niin he pian vaativat sellaisen myös valtiokuntiin »ja vieläpä äänioikeutettuna, mikä voi johtaa vaarallisiin seurauksiin». Lopuksi päätettiin, että maamarsalkkaa pyydetään kutsumaan kaikki puhemiehet ja suomalaiset talonpojat yhteiseen neuvotteluun ja siinä koetetaan asia saada hoidetuksi. Eräs säädyn jäsenistä lähti asiaa maamarsalkalle toimittamaan, mutta palatuaan hän kertoi, että ritaristo ja aateli olikin lähettänyt asian jo erotteludeputaatiolle. Tämän johdosta pappissääty päätti tehdä samoin, »ja kirkkoherra Falander selitti asian suomalaisille talonpojille» — nämä siis olivat varautuneet paikalle, mahdollisesti tarkoituksella perustella asiaansa, jos siihen olisi tullut tilaisuus. Muutamia päiviä myöhemmin säädyn pöytäkirja kuitenkin kertoo ehdotetun neuvottelun pitämisestä. Puhemiehet olivat koettaneet taivuttaa Olov Håkanssonia myöntymään tulkin ottamiseen, mutta tämä oli ehdottoman jyrkkä. Hän väitti kaikkien suomalaisten osaavan ruotsia, joten kysymys ei ollut kielestä, vaan sen takana oli muita pyrkimyksiä. Hän vetosi siihen, että asia on säädyn sisäinen kysymys, johon muiden ei tullut puuttua. Jälleen pari päivää myöhemmin pappissäädyn puhemiehen kertomuksesta ilmenee, että osa tämän säädyn jäsenistä vielä halusi tukea suomalaisia, mutta kielteinen kanta kuitenkin voitti. Vastustajat selittivät suomalaisten kyllä selviytyvän, kun heidän ehdottamansa Mathesius saisi

⁸⁴ Anomus liitteenä *Landahl*, mt. 2, s. 661—662.

heille kirjoittaa heidän esityksensä säädylle ja sitten jälleen kääntäisi heidän saamansa vastauksen.⁸⁵

Suomalaisten tulkkipyyntö oli näin ollen rauennut kaikissa säädyyissä.⁸⁶

Nämä monet yritykset osoittavat, että suomalaisten keskuudessa vallinnut tyytymättömyys oli erittäin voimakas. Entinen menetelmä, että molempia kieliä taitavat ovat kääntäneet »mitä on puhuttu ja päätetty», ei luonnollisesti ollut kovinkaan tyydyttävä. Sanonnan perfektin ei liene ollutkaan suinkaan sattuma, vaan juuri tavallista käytäntöä kuvaava.⁸⁷ Siten suomalaiset olivat joutuneet mitä suurimmassa määrin syrjästäkatsojiksi, kun heille oli jälkeempäin selostettu jo tehdyt päätökset.

Ne keinot, joihin suomalaiset turvautuivat säädyn torjuttua heidän pyyntönsä saada Mathesius säätyyn tulkkiksi, olivat kieltämättömän kehnot. Vapaudenajan alkupuolella säädyn kovin tarkoin varoivat puuttumasta toistensa sisäisiin asioihin, jollaisesta tässäkin oli juuri kysymys. Toisten säätyjen passiivisuus on sitäkin ymmärrettävämpää, kun pienen suomalaisen vähemmistön auttamisesta ei olisi koitunut mitään poliittista etua, vaan sen sijaan sillä olisi suututettu tuon säädyn enemmistö. Hallitusmuoto ja valtiopäiväjärjestys määräsivät, että kaikkien neljän säädyn puhemiehet valitsevat talonpoikaissäädyn sihteerin, mutta lisäksi lausuttiin: »Älköön ketään kuitenkaan asetettako sihteeriksi vastoin koko säädyn tahtoa.» Koko sääty merkitsi tässä kuten muussakin valtiopäivätyössä säädyn enemmistöä. Talonpoikaissäätö sai sihteerikseen ennen suomalaisten ensimmäistä tulkkipyyntöä Jacob Troiliuksen ja pari päivää myöhemmin kanslistiksi Karl Rungrenin. Molemmat olivat olleet samoissa tehtävissä jo edellisillä valtiopäivillä. Mitään ilmoitusta suomalaisten tyytymättömyydestä ei pöytäkirja mainitse.⁸⁸ On

⁸⁵ Pps. 18., 21., 26. 6. 1734, Valtiopäiväark., vol. 685, s. 209—212, 226—228, 254—256, RVA; *Renwall*, mt., s. 136.

⁸⁶ Erotteludeputaatioon ei tämä asia ole tullut enempiä aatelissäädystä kuin papistostakaan, erotteludeputaation »listat» Valtiopäiväark. vol. 2643. RVA.

⁸⁷ Vrt. jäljempänä s. 238—239: »Sihteerin on aina tulkinut, kun on ollut heitä (suomalaisia) kiinnostavia asioita».

⁸⁸ 1720 HM, 47. §, 1723 VPJ, 11. §; *Brusewitz*, Frihetstidens grundlagar, s. 42, 238. Tps. 18., 20. 5. 1734, *Landahl*, mt. 2, s. 274—275, 276.

silti mahdollista, että he ovat olleet tyytymättömiä, mutta sen jälkeen kun säädyn enemmistö oli nuo toimihenkilöt hyväksynyt, oli asia ratkaistu lopullisesti, ja oman säädyn vähemmistön tai ulkopuolisten oli siihen enää vaikeata puuttua. Vetoaminen oikeiden muodollisuuksien vaalintaan ei siis ollut vain liioiteltua tärkeilyä, vaan sillä oli huomattava juridinenkin kate, ja poliittinen viisaus kehotti sitäkin suurempaan varovaisuuteen. Kun tulkkihankkeen kaatamisessa on haluttu nähdä suomalaisten syrjintää heidän suomalaisuutensa vuoksi, ei näkökulma ole oikea. Kielteinen lopputulos luonnollisesti merkitsi erään ryhmän syrjintää, mutta tätä vain sillä tavoin kuin valtioelämässä oli yleistä vähäisen poliittisen voiman omaavaa ryhmää kohtaan.⁸⁹

Näistä v. 1734 tulkkia anoneista suomalaisista kalajokelainen Josef Kääntä valitti seuraavana vuonna valtiopäivien jälkeistä tiedonantokierrosta tehdessään oman edustusalueensa käräjillä, että hänen oli ollut vaikeata toimia ruotsia osaamattomana.⁹⁰ Valituksen aitoutta ja asian merkitystä suomalaisille talonpojille ei todella ole syytä epäillä.

Ettei kysymyksessä ollut mikään suomalaisten kansallinen syrjintä, ilmence siitä, että näillä valtiopäivillä saatiin positiivisesti ratkaistuksi eräs toinen suomalaisten anomus suomen kielen käytöstä virallisissa asioissa, nimittäin asetusten suomentamisen järjestäminen. Aikaisemmin vapaudenajalla oli asetuksia kansliakollegion toimeksiannosta suomentanut Tukholman suomalaisen seurakunnan kirkkoherra Juhana Forsskåhl. V. 1729 hän kuitenkin siirtyi pääkaupungista pois, jonka vuoksi kysymys tuli 1730-luvulla ajankohitaiseksi. Valtiopäivillä 1734 Turun ja Porvoon hiippakuntien sekä erikseen Pohjanmaan papisto ja sitä paitsi vielä talonpoikaissäätö anoivat suomen kielen translaattorin viran perustamista kanslia-

⁸⁹ *Cederberg* on katsonut talonpoikaissäädystä tehtyä päätöstä, ettei säätyyn saa kuulua muita ulkopuolisia kuin sihteeri, voitavan tulkita myös niin, »ettei niitä suomea puhuvia, jotka eivät ruotsia ymmärtäneet, ollut katsottava Ruotsi-Suomen valtiopäivien talonpoikaissäätöyn kuuluviksi», Suomen historia vapaudenajalla I, s. 10. Tälle väitteelle ei voi löytää mitään tukea säädyn pöytäkirjasta asiaa käsiteltäessä, vaan se on täysin tendenssimäinen.

⁹⁰ *Halila*, Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin historia, s. 152.

kollegioon. Perusteluina lausuttiin, että kolmasosa valtakunnan asukkaista tarvitsi tätä; sitä paitsi todettiin kansliakollegiossa olevan ennestään muiden kielten translaattoreita ja asetusten kenen tahansa niitä kääntäessä ilmestyvän epäselvinä ja sisällöltään ruotsalaisesta laitoksesta poikkeavinakin. Aloite hyväksyttiin säädyissä ja virka perustettiin saman vuoden lopulla. Seuraavana vuonna virkaan nimitettiin Juhana Mathesius, sama kirjastovirkamies, jota suomalaiset talonpojat olivat pyytäneet tulkikseen. Viranhakua varten hän pyysi ja sai »Valtakunnan säädyiltä Suomen Suuriruhtinaskunnasta» suositukset, toisen papeilta, toisen aatelisilta ja porvarreilta.⁹¹

Kun Mathesius oli suomalaisten talonpoikien tulkkihdokkaana ja kun viranperustamisesitys lähti talonpoikaissäädystä, papiston valituksesta erillisenä, suomalaisten talonpoikien vireille panemana ja koko säädyn tukemana aloitteena⁹², ja kun Mathesiusta sitten suosittelivat muihinkin säätyihin kuuluvat, hän ilmeisesti on ollut koko ajan taustalla pysyvänä toimimiehenä näissä yrityksissä. Mutta varmaankaan asia ei ollut vain yhden miehen ajatusten varassa, vaan kaikkensäätöiset suomalaiset alkoivat huomata ne haitat, joita yksinomainen ruotsin kielen käyttö aiheutti. Papit, porvarit ja aatelisethan eivät omakohtaisesti suomenkielisiä asetuksia tarvinneet, mutta olivat silti suosittlemassa translaattorinviran perustamista, ja samoin ei suomeksi tulkintaa tarvinnut talonpoikaissäädyssä myöskään pyhtäläinen Heikki Arvinpoika, joka erään toisessa yhteydessä annetun nimenomaisen todistuksen mukaan hallitsi molempia kieliä.⁹³ Kysymys suomen kielen aseman järjestämisestä oli tullut ilmeisen aktueelliksi niidenkin käsityksissä, joille ruotsin kielen käytöstä ei ollut konkreettista haittaa.⁹⁴

V. 1738 alkaneilla valtiopäivillä tulkkiasia tuli esille vain ohimennen. Muutamia viikkoja valtiopäivien alkamisen jälkeen luettiin talonpoikaissäädystä »eräiden suomalaisten valuutettujen», nimiä ei mainita, anomus, että säädyt asettaisivat valiokunnan tarkas-

⁹¹ *Westrin*, Svenska Riksdagsakter, Andra serien 3: 1, s. 672; *Juwa*, Suomen kielen translaattoreista Ruotsin vallan aikana, s. 194–195.

⁹² Tps. 27. 7. 1734, *Landahl*, mt., 2, s. 361.

⁹³ Ks. edellä s. 154.

⁹⁴ *Renwall*, mt., s. 136–138.

tamaan heidän valituksiaan. Sääty ilmoitti tukevansa tätä pyyntöä ja päätti asettaa mainitun valiokunnan sekä tulkin, joka on säädyn jäsen, harkitsemaan suomalaisten asioita ja antamaan niistä lausuntoja säädyn täysi-istunnolle.⁹⁵ Minkä verran käytännöllisiä tuloksia tästä päätöksestä on koitunut, ei käy myöhemmistä pöytäkirjoista mitenkään esille, sillä enempää valiokunnasta kuin tulkistakaan ei enää mainita mitään. Koska itse aloitekin on tuntemattomissa⁹⁶, jää tämä hanke kokonaisuudessaan jossain määrin hämäräksi. Aatteelliselta kannalta tällä aloitteella ja päätöksellä on merkitystä sikäli, että siinä ensi kerran lausutaan ajatus erikoisesta Suomen asiain valiokunnasta, jollaisia sittemmin vuosien 1742–43 valtiopäiviltä alkaen asetettiin.

Muissa yhteyksissä ei tulkkiasia tullut näillä valtiopäivillä enää esille, ei myöskään seuraavilla. Muutamat suomalaiset, joiden nimiä ei mainita, pysyivät huhtikuussa 1739 valtiopäivien ollessa jo aivan loppuillaan, että yleisen valituksen resoluutio käännettäisiin suomeksi. Ruotsalaiset pitivät sitä tarpeettomana ja arvelivat riittävän, että käännetään nimenomaan Suomea ja suomalaisia koskevat kohdat.⁹⁷ Kun Halikon ja Piikkiön kihlakuntien hallinnollisia uudistuksia esittävä rahvaanvalitus näillä 1738–39 valtiopäivillä aiheutti suuren kohun, jolloin Samuel Åkerhielm kiistellessään Turun edustajan Esaías Wechterin kanssa syytti suomalaisia jopa separatismista ja vapaaherra Fabian Wrede heitti merkillisen väitteensä »eräistä suomalaisista mätämunistä, jotka uhkaavat liittyä venäläisiin, jos heitä huonosti kohdellaan», on tämä epäilemättä vaikuttanut talonpoikien kannanottoihin hillitsevästi.⁹⁸ Ei ollut otollista eikä ketään ehkä haluttanutkaan ryhtyä esittämään arvos-
telua sisältäviä ehdotuksia kieliasioista, jotka saatiin tulkita separatismiksi. Seuraavilla valtiopäivillä oltiin sitäkin hiljaisempia Mat-

⁹⁵ Tps. 31. 5. 1738, *Landahl*, mt. 3, s. 20.

⁹⁶ Kirjoittaja on etsinyt aloitetta tuloksetta säädyn arkistosta. Säädyn pöytäkirjajulkaisujen toimittaja, arkistonhoitaja *Landahl* on myös ilmoittanut, ettei hän ole aloitetta tavannut näiden valtiopäivien muistakaan arkistoista.

⁹⁷ Tps. 9. 4. 1739, *Landahl*, mt. 3, s. 461.

⁹⁸ *Juva*, Varsinais-suomalaiset talonpojat esittämässä hallinnollisten olojen uudistuksia, s. 227–232; *Sama*, Vuoden 1739 »kieliasetuksen» synty, s. 235–258; *Renwall*, mt., s. 138.

hesiuksen ja Juhana Archenholtzin jouduttua vangituiksi ja syyte-tyiksi maanpetoksellisesta toiminnasta Gyllenstiernan jutun yhteydessä. Lisäksi talonpoikaissäätö kokonaisuudessaan joutui muiden säätyjen kanssa riitaan sihteerin nimityksen johdosta. Sääty olisi halunnut entisen sihteerinsä Troiliuksen, joka oli Horniu läheinen mies, mutta hattuenemmistöinen puhemieskunta asetti sihteeriksi kanslisti Peter Vesterhofin. Kun ruotsalainen enemmistö turhaan yritti vastustaa tätä päätöstä, voidaan suomalaisten vaiteliaisuus sitä helpommin ymmärtää.⁹⁹

Mathesiuksen vangitsemisen vuoksi jäi translaattorinvirka avoimeksi. Eräs hakijoista, Svean hovioikeudessa palveleva suomalainen Samuel Salin, pyysi tällöin talonpoikaissäädyltä suositusta tähän virkaan. Sääty kuitenkin hylkäsi hänen anomuksensa, koska se ei katsonut voivansa piirissään arvioida hakijan virkapätevyyttä.¹⁰⁰ Salin sai kuitenkin myöhemmin suomalaisilta talonpojilta suosituksen, joten he ovat katsoleet itsensä omana ryhmänään riippumattomiksi säädyn kannanotoista — kuten oli tapahtunut jo aikaisemminkin tulkkikysymyksen yhteydessä.¹⁰¹ Virallinen käsitys säädyn ja sen yksityisten jäsenten välisestä suhteesta tuomitsi tällaisen menettelyn mitä ankarimmin.¹⁰²

Huomiota herättävän vähäistä on siis suomalaisten toiminta säädyn tapahtuvan kielen tulkinnan parantamiseksi näillä kaksilla valtiopäivillä — Salinin suosittele hänen hakemaansa virkaan on tulkkiasian kannalta sivuseikka. Suomalaisten talonpoikien esiintyminen, passiivisuus ja vaatimattomuus tai aktiivisuus ja vaatimusten esittäminen, olivat suuressa määrin riippuvaisia juuri ulkonaisista, yleispoliittisista olosuhteista. Tämä ilmence erikoisesti seuraavilla, hattujen sodan aikana pidetyillä valtiopäivillä, joilla suomalaisetkaan eivät säästäneet arvosteluaan. Tulkkikysymyksen tulee tällöin esille tämän arvostelun eräänä osana.

⁹⁹ Tps. 11., 29. 12. 1740, *Landahl*, mt. 4, s. 15—16, 34; *Malinström*, *Sveriges politiska historia II*, s. 407—410; *Renvall*, mt., s. 138—140.

¹⁰⁰ *Juva*, Suomenkielen translaattoreita Ruotsinvallan viimeisenä vuosisatana, s. 197—201. Tps. 17. 7. 1741, *Landahl*, mt. 4, s. 165.

¹⁰¹ *Juva*, mt., s. 203, *Renvall*, mt., s. 139—140.

¹⁰² *Paloposki*, Suomalaisten talonpoikien suhtautuminen kruununperimykseen, s. 148.

Koska keitään ulkopuolisia henkilöitä ei saanut säätyyn ottaa, jolla perusteella tulkkianomus oli aikaisemmin torjuttu, suomalaiset koettivat saada säädyn sihteeriksi oman miehensä. Heti valtiopäivien alkaessa pyysi Uudenmaan ja Hämeen läänin sihteeriksi Wilhelm Juhana Dubb päästä säädyn sihteeriksi. Asiaa ei enempää käsitelty, vaan se pantiin pöydälle siihen asti, kunnes puhemiehet kokoon tuisivat valitsemaan sihteerii, kuten valtiopäiväjärjestys määräsi. Muutamaa päivää myöhemmin puhemies Olov Håkansson kuitenkin ilmoitti, että sihteeriksi oli valittu Peter Vesterhof, joka oli edellisilläkin valtiopäivillä samassa toimessa. Suomalaiset eivät asian johdosta käyttäneet puheenvuoroja, vaikka onkin todennäköistä, että Dubb oli neuvotellut heidän kanssaan ennen kuin jätti anomuksensa, joten ilmoitus Vesterhofin sihteeriksi nimittämisestä ei ole varmasti ollut heille ilahduttava uutinen. Paria päivää myöhemmin puhemies ilmoittikin maamarsalkan kertoneen, että muutamia suomalaisia tämän säädyn jäsenet olivat vaatineet suomen kieltä taitavaa sihteerii. Sääminkiläinen Paavo Reinikainen käytti puheenvuoron, jossa hän sanoi olevansa tyytyväinen Vesterhofiin. Siihen asia sillä kertaa jäikin.¹⁰³

Hiljaisuus ei kuitenkaan kestänyt kuin seuraavaan päivään, jolloin puhemiehellä jälleen oli kerrottavaa suomalaisten itsepintaisista yrityksistä asiansa ajamiseksi. Suurin osa suomalaisista, puhemies kertoi, jatkaa edelleen väitettään, että he haluavat saada säätyyn suomea ymmärtävän sihteerin. Samalla luettiin esitys, jonka he tästä asiasta olivat jättäneet pappissäädylle, mistä se kuitenkin oli palautettu talonpoikaissäädylle. Tässä mainitaan, että suomalaiset ovat aika ajoin vaatineet, että puhemieheksi tai sihteeriksi valittaisiin suomalainen, ja myös näillä valtiopäivillä on sihteeriksi ehdotettu lääninsihteeriksi Juhana Dubbia, joka toimessaan on tutustunut Suomen ja rahvaan asioihin ja on tunnettu oikeamieliseksi. Kuitenkin on »kyynelin» valitettava, ettei toivomuksia ole otettu huomioon, jonka vuoksi »emme syystä voi tuntea mitään luottamusta sihteeriiin, joka ei osaa äidinkieltämme (modersmål) eikä ymmärrä eikä tiedä Suomen oloja». Lisäksi todetaan, että Suomi on aina kokenut kovimmat kohtalot ja että kohtuuttomat verot, kallis aika,

¹⁰³ 16., 24., 26. 8. 1742, *Landahl*, mt. 5, s. 16, 19, 20.

kato ja nälkä sen raunioittavat, minkä kaiken Dubb tuntee, mutta mistä sihteeri, »jolla meitä rasitetaan», ei tiedä mitään. Tämän vuoksi anojat pyytävät piispaa — tarkoitetaan pappissäädyn puhemiesistä Erik Benzeliusta —, jolle anomus oli osoitettu, auttamaan Dubbin saamiseksi säädyn sihteeriksi. Anomuksen olivat allekirjoittaneet Paavo Reinikainen, edellisenä päivänä tyytyväisyytensä Vesterhofiin ilmoittanut sääminkiläinen, sekä Tuomas Mäkipää Karkusta, Erkki Mäkelä Hollolasta, Håkan Mikkola Hauholta, Matti Smeds Närpiöstä, Juho Flänki Kemistä ja Hannu Pakkanen Torniossa, Länsipohjan läänistä.¹⁰⁴ Matti Smeds oli ruotsin kielen taitoinen. Hänen mukanaolonsa tässä asiassa johtui mahdollisesti siitä, että toinen eteläpohjalainen edustaja, Jaakko Heikus Vöyristä, joka halusi kieltää hänen valtakirjansa pätevyuden¹⁰⁵, esiintyi sihteeriä koskevassa riidassa ruotsalaisten puolella. Smeds ehkä tällöin arvioi saavansa suomalaisilta tukea valtakirja-asiassaan liittymällä heihin ja Heikusta vastaan tässä toisessa kysymyksessä.

Kun suomalaisten anomus oli luettu, herätti se melkoisen kiihtymyksen säädlyssä. Allekirjoittajilta kysyttiin, vieläkö he haluavat pysyä vaatimuksensa takana. Kun he vastasivat tyytyvänsä siihen, mitä maamarsalkka päättää, puhemies selitti, ettei siinä ole enää mitään päättämistä. Asia on jo ratkaistu ja sihteeri valittu. Kuitenkin anomus oli periaatteelliselta kannalta hyvin huolestuttava, sillä valtiopäiväjärjestyksen 11. § sääti, että toisille säädylle ei saa esittää mitään muistioita, joita ensin ei ole tarkastettu omissa säädlyssä. Tämän säännöksen rikkojat voidaan jopa erottaa säädystä. Kiivaaseen riitelyyn Jaakko Heikus toi lisäaineksia esiintymällä maanmiehiään vastaan ja ilmoittamalla käsityksensä olevan, että koko hanke oli yllytyksen tulosta. Yllyttäjällä hän ilmeisesti tarkoitti muuatta asianajajaa Bictioniusta, joka oli suomalaisten anomuksen pannut paperille. Keskustelussa haluttiin kumota myös se väite, että ruotsalaiset olisivat päässeet helpommalla kuin suomalaiset, päinvastoin suomalaisten verot olivat olleet pienemmät. Riitely ja kuulustelu päättyi siihen, että »suomalaisen kansakunnan jäsenet» itse kukin henkilö-

¹⁰⁴ Anomus, *Landahl*, mt. 5, s. 509–510.

¹⁰⁵ Ks. edellä s. 60–62.

kohtaisesti joutuivat ilmoittamaan tyytyväisyytensä jo valittuun sihteeriin.¹⁰⁶

Kun Vesterhofille piti saada kirjuri apulaiseksi, suomalaiset tässäkin yhteydessä koettivat ajaa asiaa. He vaativat, että kirjuriksi otettaisiin suomen kielen taitoinen henkilö. Sääty torjui vaatimuksen sillä perusteella, että säätyyn ei saa ottaa ketään vieraita.¹⁰⁷ Tämä perustelu oli pelkkä veruke, koska opinkäynyt henkilö, jollainen tehtävään joka tapauksessa piti ottaa, oli säädyn sosiaaliseen kokoonpanoon nähden vieras, olipa hän kuka tahansa. Suomalaisille käänsi siten asioita piikkiöläinen Heikki Smeds. Voidaan olettaa, ettei tällä tavoin tapahtunut tulkinta ollut kovinkaan tehokasta.¹⁰⁸

Sihteeri Vesterhof ja suomalaiset eivät valtiopäivien jatkuessa joutuneet ainakaan mihinkään huomattavampaan riitaan. Sen sijaan ruotsalaiset taittoivat sihteerin kanssa peistä ussaan otteeseen sihteerin pyrkiessä ohjaamaan säätyä maltillisuuteen kruununperimysasiassa. Kun suomalaiset ja ruotsalaiset talonpojat täysin erosivat kruununperimyksen järjestämisessä ja suomalaisten talonpoikien kanta oli jokseenkin sama kuin kaikkien muiden säätyjen enemmistöjen linja, ilmeni se paradoksi, että Vesterhof, jota suomalaiset eivät halunneet sihteeriksi hyväksyä, toimi yhdessä näiden samojen suomalaisten kanssa niitä ruotsalaisia vastaan, jotka vaiensivat suomalaisten häneen kohdistaman arvostelun.¹⁰⁹ Suomalaisten alunperin tarkoittamalla tavalla ei sihteerin henkilökysymys kuitenkaan enää tullut esille.

Negatiiviseen ratkaisuun sihteeriasiassa vaikuttivat samat syyt kuin aikaisemminkin. Suomalaisia oli liian vähän, jotta he olisivat voineet asian tullessa esille ensimmäisellä kerralla ajaa vaatimuksensa hyväksytyksi.¹¹⁰ Keino, jota sihteerin vaalin jälkeen käytettiin,

¹⁰⁶ Tps. 27. 8. 1742, *Landahl*, mt. 5, s. 21–23; *Renvall*, mt., s. 142–143.

¹⁰⁷ Tps. 27. 8. 1742, *Landahl*, mt. 5, s. 26.

¹⁰⁸ Maininta Smedsin suorittamasta tulkinnasta vain kerran, emt., s. 26, joka silti ei tietenkään osoita, ettei muulloinkin olisi tulkittu.

¹⁰⁹ *Paloposki*, mt., s. 148, 155, sihteerin yrityksistä holhota säätyä ks. *Landahl*, *Inledning till Bondeständets riksdagsprotokoll* 5, s. 4–5.

¹¹⁰ Suomalaisten ja ruotsalaisten suhde näillä valtiopäivillä oli 15:107, kun otetaan huomioon mainittu Pakkanen, joka koko ajan toimi suomalaisten rinnalla, 16:106.

kääntyminen toisten säätyjen puoleen, oli yhtä epäonnistunut kuin aikaisemmin, nyt tätä tekoa arvosteltiin ankarammin kuin v. 1734.

Näillä valtiopäivillä asetetuista suomalaisista valiokunnista keuhällä 1743 asetettu suomalainen järjestelydeputaatio joutui ohimennen käsittelemään tulkkikysymystäkin. Talonpoikaissäädystä valittiin valiokuntaan Jaakko Heikus Vöyristä, Matti Härkänen Liperistä ja Yrjö Matinpoika Korppoosta. Pian valiokunnan aloitettua työskentelynsä Heikus esitti sille kahden suomalaisen, Håkan Mikolan ja Hannu Klemetinpojan (jälkimmäinen Inkoosta), anomuksen päästä valiokunnan jäseniksi. Anomuksen perusteluksi Heikus esitti, että he olivat äskettäin saapuneet Suomesta, joten he tunsivat olot siellä, ja ettei ilman heitä Uudenmaan ja Hämeen lääni ollut valiokunnassa edustettuna. Sitä paitsi ilmeisesti painavimpana syynä sanottiin, että he ymmärsivät ruotsia, mutta Härkästä varten tarvittiin tulkki. Perustelut olivat kaikki ontuvia, sillä kumpikin pyrkijöistä oli ollut valtiopäivillä niiden alkamisesta saakka; edustajia ei tähän valiokuntaan valittu eikä voitukaan valita lääneittäin, koska siinä oli vain kolme talonpoikaa. Kyseenalainen on myös viimeinen perustelu, että pyrkijät ymmärtävät ruotsia. Hannu Klemetinpojan kohdalla tämä epäilemättä pitikin paikkansa, mutta Håkan Mikkola oli ollut vaatimassa aikaisemmin suomalaista sihteeriä ja oli kotoisin suomalaiselta seudulta, joten hänen kielitaitonsa on kaiken todennäköisyyden mukaan ollut vähäinen. Kun asian valiokuntaan tuojana oli Jaakko Heikus ja yritys kohdistui Matti Härkäsen poistamiseen valiokunnasta, herää epäily, että kysymyksessä oli Heikuksen jostakin syystä juuri tätä vastaan suorittama taktikointi. Heikuksen asennoituminen suomalaisten tulkkipyyntöihin ja seuraavilla valtiopäivillä suomalaisen deputaation nimittämiseen oli jyrkän kielteinen, ja tässä asiassa on vaikuttanut ilmeisesti sama suhtautuminen. Kun valiokunnan jäsenet oli nimetty, todettiin, ettei Härkänen osaa kuin suomea. Sen vuoksi valiokunnassa katsottiin tarpeelliseksi valita sihteeri suomea osaavista virkamiehistä, että työ saattaisi Härkäsenkin kohdalta onnistua, ja sihteeriksi otettiin Turun hovioikeuden notaari Nils Lostierna. Päätös, että sihteeriltä edellytetään suomen kielen taitoa, tehtiin 13. 7. 1743. Heikuksen esitys mainituista kahdesta ehdokkaasta tapahtui

seuraavana päivänä.¹¹¹ Siten on aivan ilmeistä, että juuri tuo päätös inspiroi Heikuksen esittämään asian.¹¹² — Anomusta ei valiokunta luonnollisestikaan voinut hyväksyä — senkään perusteella että valiokunnat eivät olleet koskaan itse jäsenistöään täydentäviä laitoksia —, mutta se teki kuitenkin sen myönnytyksen, että pyrkijät saivat oikeuden antaa sille Suomen oloja koskevia selvityksiä.¹¹³

Muutoin ei tulkkikysymys näiden valtiopäivien suomalaisissa valiokunnissa ollut esillä enempää kuin myöhemmissäkään Suomen asioiden valiokunnissa. Kun suomen kieltä koskevia asioita niissä muutamaaan otteeseen käsiteltiin, oli aina kysymys virkamiesten suomen kielen taidosta.¹¹⁴ Sen sijaan itse talonpoikaissäädystä tuli tulkkiasia toistuvasti esille myöhemmin.

Seuraavilla valtiopäivillä talonpoikaissäätö sai sihteerin, joka mahdollisesti osasi suomea, ainakin hän oli suomalaisillekin tutunomaisempi, koska hän oli ollut Suomessa vuosikymmenen. Tämä sihteeri oli Karl Fredrik Sebald, joka aikaisemmin oli ollut Turun hovioikeuden auskultanttina.¹¹⁵ Silti esitettiin jälleen tulkkipyynnökin. Tähän tehtävään suomalaiset pyysivät otettavaksi edellä jo mainitun Samuel Salinin. Säätö ei kuitenkaan tähän suostunut. Perustelu oli omalaatuinen: katsottiin, että jäsenten tuli esittää asiat säädylle suullisesti eikä jättää kirjallisia muistioita. Siihenastinen käytäntö oli ollut juuri päinvastainen. Tarkoituksena ilmeisesti oli estää sellaisten eriseuraisten ryhmien esiintyminen, jollaisen ryhmän suomalaiset olivat kieliasiassaan muodostaneet, ja samalla haluttiin nähtävästi pienentää tällaisten ryhmien ulkopuolisten avustajien vaikutusta ja heidän laatimiensa aloitteiden esittämismahdollisuuksia. Tämä käänne oli mitä yllättävin, kun aikaisemmin oli tähdennetty anomusten esittämistä kirjallisina. Salinia

¹¹¹ Suomal. järjestelydep. 13., 14. 7. 1743, Valiok.asiak. 1742–43, vol. 25, RVA. Filmi 349, VA. *Mickwitz*, De finska deputationerna vid riksdagen 1742–43, s. 72–73.

¹¹² Häkan Mikkolan lausuntoihin ei voida suuresti luottaa, sillä hänet todettiin säädystä syntyneeksi ja vähämieliseksi jo 26. 2. 1743, jonka vuoksi häntä piti vartioida. *Landahl*, mt. 5, s. 195.

¹¹³ *Mickwitz*, mt., s. 72–73.

¹¹⁴ *Mickwitz*, *Språkfrågan i de finska deputationerna*, s. 128–129.

¹¹⁵ *Tps.* 25. 9. 1746, *Landahl*, mt. 6, s. 4, 26–29; *Renvall*, mt., s. 145–147.

ei niin ollen voitu ottaa säätyyn ja anomuskin palautettiin saman tien allekirjoittajille. Keitä nämä olivat, sitä ei pöytäkirja mainitse. Suomalaiset valitsivat nyt tulkikseen Pekka Vestergårdin Kemiöstä. Hän lupasi tiedottaa heille rehellisesti ja oikein kaiken, mitä säädyssä esitetään, ja muutoinkin auttaa suomalaisia heidän sitä pyytäessään. Tulkinnasta on sittemmin pariin otteeseen mainintoja pöytäkirjassa.¹¹⁶

V. 1751 suomalaiset olivat lausuneet toivomuksensa säädyn puhemichelle ja tämä välitti sen säädyssä kaikille muillekin. Hän pyysi niitä suomalaisia, jotka osaavat molempia kieliä, tulkitsemaan vain suomea osaaville, mistä kulloinkin puhuttiin. Asianomaiset kaksikieliset lupasivat niin tehdä. Tulos ei tällä järjestelyllä ollut kuitenkaan tyydyttävä, kuten oli koettu jo aikaisemminkin. »Suomalaisen kansakunnan edustajat» nimittäin laativat myöhemmin muistion, jossa he pyysivät tehtävään määrättyjä hoitamaan lupauksensa tulkinnasta. Puhemies kehotti piikkiöläistä Heikki Smedsiä ja karjaalaista Erkki Rahmeria näin tekemään, jolloin nämä närkästyneinä vastasivat, että he ovat kyllä tulkinneet ja aikoivat niin tehdä vastaisuudessakin.¹¹⁷ Sananvaihto osoittaa, kuinka paljon hankaluutta menetelmä aiheutti niin tulkeille kuin tulkintaa tarvitsevillekin, kun tämän täytyi tapahtua säädyssä käytävien keskustelujen aikana. Kun puhemies samoilla valtiopäivillä joutui huomauttamaan säädylleen, ettei toisten puhuessa saa kuiskailia, ja kun hän vielä palasi asiaan, koska »keskustelujen aikana kuiskitaan niin, ettei kuule puheenvuorojakaan», määrättiin tällaisesta sopimattomasta käytöksestä tästä alkaen maksettavaksi sakkoa.¹¹⁸ Tämä päätös, joka myöhemminkin kaikille varteenotettavaksi toistettiin, asettaa keskustelujen aikana tapahtuvan tulkinnan mahdollisuudet uudelleenlaiseen valoon. Pöytäkirjat antavat sen kuvan, että asioiden selittämistä suomalaisille onkin tapahtunut perin harvoin.¹¹⁹

¹¹⁶ Tps. 8., 16. 10. 1746, 16. 3. 1747, *Landahl*, mt. 6, s. 58, 77, 296; *Renvall*, mt., s. 146–147.

¹¹⁷ Tps. 24., 28. 9., 13. 12. 1751, *Landahl*, Talonpoikaissäädyn pöytäkirjajulkaisun oikovedos. RVA.

¹¹⁸ 22. 2., 7. 3. 1752, *Landahl*, Talonpoikaissäädyn pöytäkirjajulkaisun oikovedos. RVA.

¹¹⁹ Tulkinnan vähäisyyttä, jos toisaalta myös ruotsia puhuvien suomalaisten

Valtiopäivillä 1755—56 säädyn sihteerinä toimi kanslian sihteeri Erik Palén, jolle ansioksi katsottiin, että hän osasi myös suomea ja voi siten tulkita suomalaisille.¹²⁰ Nimellinen maininta suoritusta tulkinnasta on säädyn pöytäkirjassa vain kerran, valtakirjan tarkastajain kiistanalaisista valtakirjoista antamaa lausuntoa käsiteltäessä. Lausunto koski myös erästä suomalaista valtakirjaa.¹²¹ Tämän jälkeen ei tulkitsemisesta puhuta mitään. Ainakin siihen nyt oli huomattavasti paremmat edellytykset kuin aikaisemman järjestelmän aikana. Seuraavien valtiopäivien tapahtumat kuitenkin antavat aiheen olettaa, ettei Palénin toiminta tässä suhteessa ollut tyydyttävää. Heti valtiopäivien alkaessa v. 1760 suomalaiset jälleen kävivät käsiksi kielitaidottomuudestaan johtuviin epäkohtiin ja vaativat taas kuten ennenkin tulkkia itselleen. Pyyntö torjuttiin sillä, että Palén, joka nytkin oli sihteerinä, voisi kääntää heille kuten edellisilläänkin valtiopäivillä oli tapahtunut. Taas muistettiin sekkin, ettei säätöön saa ottaa ulkopuolisia henkilöitä.¹²² Palénin toimi-

passiivisuuttakin, osoittane se, että yksikään suomalainen talonpoika ei puhunut käsiteltäessä suostunutta, jolloin käytettiin yli puolisataa puheenvuoroa (3., 4., 15. 4., 4. 5. 1752); kukaan ei puhunut myöskään kirkkoherra Tuomas Pachaleniuksen amahdusta ja hänelle aiottua korvausta käsiteltäessä (7., 29. 3.), vaikka asia oli epäilemättä heitä lähellä, ja v. 1743 jokseenkin vastaavanlaisessa tapauksessa, kun oli esillä syyttömästi vangittujen Juhana Mathesiuksen ja Juhana Arckenholtzin vapauttaminen ja hyvittäminen, suomalaiset olivat esittäneet ratkaisevaa osaa aloitteillaan, joskaan he silloinkaan eivät käyttäneet puheenvuoroja (Hannu Pakkasen muistiot, Tps.ark. 1742—43, vol. 6, f. 305, 345—346, Esko Assilaisen muistio, sama vol., f. 729. RVA; Tps. 10. 2., 20. 7. 1743, *Landahl*, mt. 5, s. 184, 376—377, *Juva*, Kaksi suomalaista, s. 92—93). Kun suomalaisten 16. 3. 1752 taas mainitaan lausuneen mielipiteensä asiasta, joka koski kruunun rästejä Uudella- maalla ja lääninhallituksen virkakunnan palkkoja siellä ja Kyminkartanon ja Savonlinnan läänissä, voinee pitää varmana, ettei tämä tapaus silti kuitenkaan ole ainoa asia, jolloin hekin ovat säädössä esiintyneet, sillä asiayhteydet jo toisinaan edellyttävät nimennomaan suomalaisten mielipiteen tiedustelemista tai aloitteet ovat juuri heidän alulle panemiaan, kuten 30. 5. säädyn lähettäessä 12-miehisen lähetystön muihin säätyihin suosittellemaan purjehdusoikeuden myöntämistä suomalaisille talonpojille. Pöytäkirjojen käyttömahdollisuudet välittömästi kertovina lähteinä siis ovat rajoitetut.

¹²⁰ Tps. 18. 10. 1755, *Landahl*, main. ptk. julkaisun käsikirjoitus.

¹²¹ Tps. 29. 10. 1755, *Landahl*, main. ptk. julkaisun käsikirjoitus. — Kysymyksessä oli Yrjö Karttusen valtakirja, ks. edellä s. 56—57.

¹²² Tps. 21. 10. 1760, Tps.ark. vol. 2, f. 14. RVA.

taan suomalaiset eivät olleet ensinkään tyytyväisiä. Helmikuussa 1761 tämä ilmoitti, että hänen on mitä suurimmaksi harmikseen täytynyt todeta, kuinka osa Suomen valtiopäivämichistä sangen kiiwaasti on moittinut häntä siitä, että hän ei olisi huolellisesti ja auliisti esittänyt säädylle mainittujen edustajien haluamia asioita. Kaikki »ruotsalaisen kansakunnan jäsenet» sanoivat erittäin tyytymättöminä kuulevansa sellaisia väitteitä, sillä Palén on aina esittänyt suomalaisen rahvaan asioita ja myös halukkaasti koettanut tulkita suomalaisille, mitä sellaisissa asioissa on päätetty. Tämän vuoksi sääty päätti harkita sopivaa varoituskainoa moisten puheiden esittäjille.¹²³ Syytetyksi joutuneilta suomalaisilta ei mitään kysytty, ehkä ei ollut aihettakaan kysyä, asian jouduttamiseksi pois päiväjärjestyksestä. Oma-aloitteisesti he taas eivät mitään lausuneet. Toisaalta ei ruotsalaisten lupaamasta »sopivasta varoituksesta» kuulunut mitään sen koommin.

Sen sijaan näillä ja jo useilla edellisilläkin valtiopäivillä auttoi suomalaisia heidän anomustensa kirjoittamisessa ja muussa mahdollisessa työssä säädyn ulkopuolella jo mainittu Samuel Salin. Suomalaisien yhteydet häneen näyttävät olleen aivan jatkuvat vuodesta 1741 alkaen, jolloin he suosittelivat häntä translaattorin virkaan. Virkaan tuli silloin kuitenkin Svean hovioikeuden auskultantti Kristoffer Rosenmüller. Kun hän oli paljon poissa pääkaupungista, hoiti Salin hänen tehtäviään. V. 1746 suomalaiset talonpojat laativat, ehkä yhdessä Salinin kanssa, Rosenmülleriä vastaan kirjelmän, jossa todettiin hänen olevan kykenemätön virkaansa ja pyydettiin Salinille lisää palkkaa viran hoitamisesta. Kirjelmä oli tulokseton ja kansliakollegio määräsi Henrik Rautellin translaattorin virkaan Rosenmüllerin tilille. Tähänkin translaattoriin suomalaisilla oli läheiset suhteet, valtiopäivien 1751—52 aikana 11 suomalaista talonpoikaa suositteli hänen nimittämistään suomalaisen kansakunnan asiamieheksi Tukholmaan. — Itse laatimassaan anomuksessa hän pyytää nimistystä suomalaisen rahvaan, jolla on oikeusasioita Tukholmassa, »notarius publicukseksi». Tällöin hän ei enää hoitanut translaattorin virkaa, vaan sen oli saanut Rosenmüllerin lopulli-

¹²³ Tps. 12, 2. 1761, main. vol. 2, f. 163—164.

sen eron jälkeen Salin v. 1750.¹²⁴ Tämän vuosikymmenen valtiopäivillä viimeksi mainittu auttoi suomalaisia, ja nämä perinteet jatkuivat v. 1760. Kun suomalaiset valtiopäivämiehet olivat tuona vuonna Tukholman raatihuoneella vannomassa edustajanvalaa, jollainen v. 1757 oli säädetty¹²⁵, oli heillä tulkkina mukana Salin.¹²⁶ Elokuussa 1761 merimaskulainen Heikki Moijos luki talonpoikais-säädyssä allekirjoittamansa ja muiden suomalaisten kannattaman aloitteen, että Salinin vuosipalkkaa nostettaisiin 600 hopeataalarista 1200 hopeataalariin. Perusteluina mainittiin Salinin kiitosta ansaitseva uutteruus toimessaan ja hänen valmiutensa auttaa valtiopäivien aikana suomalaisia edustajia.¹²⁷ Sääty olikin asialle suosiollinen ja anomus lähti muihin säätyihin talonpoikaissäädyn tuke-
mana.¹²⁸ — Aloitteen tuloskin oli myönteinen, vieläpä Salinille henkilökohtaista tunnustusta suova, sillä 600 taalarin lisäystä ei annettu translaattorin virkaan pysyvänä palkkana vaan hänelle persoonallisenä palkkiona, jonka hän sai pitää erotessaan virasta.¹²⁹

On ilmeistä, että Salin olisi saanut huomattavan parannuksen aikaan suomalaisten tulkkiasiassa, jos hän olisi ollut säädyssä sihteerin paikalla. Ulkopuolisena hän ei tietenkään tätä asiaa voinut auttaa millään tavoin. Kuitenkin on todettava, että suomalaisten pyrkimykset edistyivät tässäkin asiassa ratkaisevasti tällä vuosikymmenellä. Vuonna 1772 suomalaiset talonpojat pyysivät, että veronkantokirjuri Juhana Wahlsten saisi oikeudet toimia suomalaisten asiamiehenä verolleostoa koskevista ja yleisissä asioissa Tukholmassa. Anomuksessa sanotaan Wahlstenin auttaneen suomalaisia valtiopäivämiehiä luotettavalla tavalla vuosina 1761, 1765 ja 1769. Vuosien 1771–72 valtiopäivillä hänen mainitaan olevan talonpoikais-

¹²⁴ Suomalaisen anomus, Tps.ark. 1751–52, vol. 8, RVA; *Juva*, Suomenkielen translaattoreita Ruotsinvallan viimeisenä vuosisatana, s. 199–211.

¹²⁵ *Modée*, Utdrag VI, s. 4593–4594, ks. edellä s. 176–178; *Jutikkala*, Suomen talonpojan historia, s. 279.

¹²⁶ Tps. 5. 11. 1760, main. vol. 2 f. 42; vol. 30. RVA.

¹²⁷ Moijoksen aloite, Tps.ark. vol. 21 (folioimaton). RVA.

¹²⁸ Tps. 13. 8. 1761, Tps.ark. vol. 2, f. 203v.–204v.; Pöytäkirjanote, Tps.ark. vol. 10. RVA.

¹²⁹ *Juva*, mt., s. 207–208.

säädystä myös tulkkina.¹³⁰ Istunnossa 15. 6. 1771 puhemies Josef Hansson oli ehdottanut säädyn kirjuriksi pankinkirjuri Mikael Helsingiusta, joka oli valtiopäivillä 1765–66 samassa tehtävässä ja »suomalaisten mukavuudeksi» osasi suomen kieltä. Hieman myöhemmin kanslisteja ja kopisteja valittaessa suomalaiset ehdottivat Juhana Wahlstenia otettavaksi säätyyn »heitä palvelemaan». Seuraavana päivänä he ilmoittivat sopineensa asiasta Wahlstenin kanssa.¹³¹ Nämä kaksi sanontaa viittavat siihen, ettei Wahlstenilla säädystä muuta tekemistä ollutkaan kuin »suomalaisten palveleminen» heidän keskenään tekemänsä sopimuksen mukaisesti. Tämän jälkeen suomalaiset palasivat vielä kerran tulkkiasioihin. Elokuussa 1771 he pyysivät, että heille suomennettaisiin sekä ehdotukset että säädyn kannanotot. Vastaus oli myönteinen.¹³²

Puhemiehen ehdotettua Helsingiusta säädyn kirjuriksi ja mainittua hänen suomen kielen taidostaan käytti pielisjärveläinen Tuomas Kuittinen pitkän puheenvuoron suomeksi. Hän sanoi, että hän ja muut suomalaiset tekevät sen varauksen, että ennen kuin asioita käsitellään ja niistä päätetään, on ne tulkittava heille, sillä muutoin he eivät voi valtiopäivämiesoikeutensa ja -velvollisuutensa mukaisesti ja omantunnontarkasti osallistua asioiden harkintaan enempää kuin päätöksentekoonkaan. Sääty totesi vaatimuksen aivan kohtuulliseksi ja lupasi, että »suomalaiset jäsenet voivat olla täysin vakuuttuneita kaikesta mahdollisesta valaisusta esille tulevilla asioilla». Säädyn pöytäkirjojen perusteella ei voida sanoa, oliko tämä ensimmäinen suomenkielinen puheenvuoro. Vain suomea osavat ovat kysyttäessä antaneet vastauksensa aina tietenkin suomeksi, mutta edeltäkäsinkin harkittuna ja pyydettyinä puheenvuorona lienee Kuittisen pitkä lausunto ensimmäinen laatuaan. Persoonallista rohkeutta mielipiteidensä esittämiseen Kuittiselta ei kyllä puuttunut

¹³⁰ Anomus useine Wahlstenia koskevina liitteineen sekä K. M:n resoluutio, Riksdagsacta 1771–1772. Vol. 5010. RVA. Päätöksenä itse pyyntöön kuningas ilmoitti, että rahvas saa itse hoitaa omat asiamiesjärjestelynsä.

¹³¹ Tps. 15. 6., 25. 6., 26. 6. 1771, Tps.ark. 1771–72, vol. 3, f. 9, 13v.–14, 28–29. RVA. — Valtiopäivillä 1765–66 Mikael Helsingius todella toimi säädyn kauslistina, mutta hänen kielitaitoedellytyksistään ei tällöin mainita mitään. Tps. 28. 1. 1765, Tps.ark. 1765–66, vol. 1, f. 28v.–29. RVA.

¹³² Tps. 21. 8. 1771, main. vol., f. 137v.

muutoinkaan, mutta samalla tätä esiintymistä ja säädyn siihen antamaa vastausta voi pitää suomenkielisten talonpoikien tulkistaan käymän pitkän taistelun onnistuneena loppupisteenä. Useampien suomen kieltä osaavien toimihenkilöiden yhtäaikainen säätyyn ottaminen on vakuuttava osoitus siitä, että valtiopäivätyöskentelyn edellytykset vihdoinkin ratkaisevasti parantuivat. Toisaalta ruotsalaisen enemmistön suhtautuminen tulkkikysymykseen v. 1734 ja v. 1771 osoittaa sen käsityskannan, että suomalaisten toivomuksia ja vaatimuksia ei voitu selityksittä ja perusteluitta sivuuttaa, vähä vähältä vahvistuneen ja lopulta tulevan vallitsevaksi.

2. SUOMALAISTEN TALONPOIKIEN VALIOKUNTA- EDUSTUS

a. Valiokuntajäsenten vaalit talonpoikaissäädystä

Ruotsi-Suomen suurvalta-ajan monilla valtiopäivillä asetettiin silloin tällöin valiokuntia jonkin erityisen kysymyksen valmistelua varten. Kuitenkaan ei 1600-luku vielä suuresti kehittänyt valiokuntalaitosta. Kun säädystä vapaudenajalla tuli valtiovallan kiistaton haltija, myös valiokuntalaitos sai uuden merkityksen. Vuosien 1719 ja 1720 hallitusmuodot sisälsivät siitä huolimatta vain muutamia ylimalkaisia säännöksiä valiokunnista. Tämä johtui ilmeisesti siitä, että valtiosäännön luojilta puuttuivat tässä suhteessa esikuvat ja kokemus. Sen sijaan v:n 1723 valtiopäiväjärjestys jo sisälsi tarkempia määräyksiä valiokunnista. Niiden tarkoituksena lausutaan olevan valtiopäiväasioiden nopean ja oikean käsittelyn takaaminen. Kaikkien säätyjen tuli kulloinkin sopia siitä, kuinka monta valiokuntaa asetetaan, ja kaikki säädyt myös saivat valita jäsenet niihin paitsi salaiseen valiokuntaan, jonka jäsenet tuli valita kolmen ylemmän säädyn keskuudesta.¹ Talonpoikaissäätö siis jäi tämän valiokunnan ulkopuolelle, mikä aiheutti moneen otteeseen riitaa ja säädyn vastalauseita, mutta mitään periaatteellista korjausta

¹ 1723 Vpj, 14. §, *Brusewitz, Frihetstidens grundlagar*, s. 241.

asiaan ei tullut. Talonpojat tosin muutaman kerran pääsivät seuraamaan valiokunnan toimintaa, mutta — kuten *Kjellén* huomauttaa, vain siitä syystä, että ylempät säädyn eivät sillä hetkellä tunteet asemaansa kyllin vahvaksi torjuakseen talonpoikien painostuksen. Kysymyksessä oli poliittinen myönnytys, ei valtiosääntöön perustuvan oikeuden toteutuminen, sillä tätä oikeutta valtiosääntö ei missään kohdassaan lausunut olevankaan eikä se missään myöskään väittänyt säädyjen olevan tasa-arvoisia.² Talonpojat aiottiin sulkea myös pöytäkirjain tarkastusdeputaatiosta³, mutta heidän vastarintansa tuotti tällä kertaa tuloksen, ja siten he saivat oikeuden osallistua kaikkien muiden valiokuntien paitsi salaisen miehitykseen.⁴

Valtiopäiväjärjestyksen 14. § sääti valiokuntajäsenten vaalit välillisiksi. Kunkin säädyn oli valittava valitsijamiehet, jotka nimittivät valiokuntajäsenet. Sanonta »nimittää» (utnämna) osoittaa valitsijamiesten toimenpiteen ehdottomuutta.⁵ Mitään ei kuitenkaan säädetty valitsijamiesten lukumäärästä, ei myöskään siitä, tuliko samojen valitsijamiesten suorittaa kaikkien valiokuntien vaalit ja saivatko he nimetä jäseniä omasta piiristään, ja jos näin tapahtuisi, poistuiko jäseneksi valittu tällöin valitsijamiehistöstä. Näillä monilla avoimiksi jääneillä seikoilla tuli myöhemmin olemaan merkitystä myös talonpoikaissäädyn valiokuntavaaleissa.

Ritaristo ja aateli käytti erilaisia välillisiä menetelmiä, jotka v. 1734 vakiinnutettiin 24 valitsijamiehen vaaleiksi. Pappissäätö otti

² *Kjellén*, »Om riksrådsvälen under frihetstiden» (nootissa 4 mainitun *Stavenowin* tutkielman kritiikki), s. 108—114; *Lagerroth*, *Frihetstidens maktägande ständer* 2, s. 49. Talonpoikaissäädyn taistelusta salaiseen valiokuntaan pääsemiseksi, ks. *Naumann*, *Om sekreta utskottet*, s. 24—27.

³ Erityisvaliokuntien nimien yhteydessä käytetään seuraavassa termiä »deputaatio», paitsi salaisesta valiokunnasta, jota kutsutaan valiokunnaksi, mutta puhuttaessa näistä laitoksista yleisesti käytetään sanaa valiokunta. Tämä ajan oman terminologian säilyttäminen on tarpeen selvyuden luomiseksi. Esim. kamari-, talous- ja liikeputaatio jakaantui alivaliokuntiin, joista käytetään juuri valiokunnan nimeä, »kammarutskottet».

⁴ *Stavenow*, *Om riksrådsvälen under frihetstiden*, s. 108—114; *Olsson*, *Bondeståndet under den tidigare frihetstiden*, s. 88—91.

⁵ Sanotun kohdan jatko: »Valittujen luettelo esitetään säädyssä, jolloin kukaan ei oikeutta moittia tai muuttaa vaalia», 1723 VPJ, 14. §, *Brusewitz*, mt., s. 241—242.

välillisen menetelmän käyttöön vasta v. 1755 ja porvarissääty v. 1734.⁶ Talonpoikaissäädystä eivät vaalimenetelmät ehtineet vakiintua kauden loppuun mennessäkään. *Stavenow* arvioi tämän johtuneen siitä, että säädyn vaaleilta puuttui se poliittisen merkittävyyden käyttövoima, joka kehitti muiden säätyjen vaaleja salaisen valiokunnan poliittisen tärkeyden vuoksi.⁷ Näin ilmeisesti on vain osittain. Talonpoikien työskentelylle antoi omalaatuisen piirteen se, että suuri osa säädyn jäsenistä ei osannut enempää lukea kuin kirjoittaakaan ennen kuin kauden lopulla. Tämän vuoksi säädyn äänestykset jouduttiin 1760-luvulle asti suorittamaan avoimina äänestyksinä puhemiehen tai sihteerin luettelussa nimet ja kunkin vastatessa vuorollaan. Luku- ja kirjoitustaidottomuus aiheutti myös sen, että sääty paljon helpommin kuin muut säädyt oli puhemiehensä ja sihteerinsä johdateltavissa, ja puhemiehen auktoriteetti-asema oli omiaan jarruttamaan valiokuntajäsenten nimitystoimituksen kehittymistä varsinaiseksi vaaliksi, jollaista valtiopäiväjärjestys edellytti. Toisaalta taas monilla muillakin valiokunnilla kuin salaisella oli poliittista merkitystä. V. 1746 ruotsalainen Olov Asersson huomautti, että talonpoikaissäädyn ei tulisi vastustaa pöytäkirjadeputaation asettamista, koska sen kautta saadaan tietää mm. se, miksi neuvoksia on lisensoitu, ketkä ovat Taalainkapinan todelliset aiheuttajat jne.⁸ Samoin kamari-, talous- ja liikeputaation taloudellinen merkittävyys olisi ollut omiaan kehittämään valiokuntavaaleja, jos niiden kehitys olisi riippunut tämänlaatuisista tekijöistä.

Tärkeimpiä periaatteita talonpoikaissäädyn valiokuntavaaleissa oli porvarissäädystäkin ilmenneen läänijakoperiaatteen huomioon ottaminen. Suuret valiokunnat miehitetiin tämän regionaalisen näkökohdan mukaisesti mikäli vain mahdollista oli, ja pieniin valiokuntiin valittiin jäsenet siten, että lääneillä oli suunnilleen sama määrä edustajia.⁹

⁶ *Stavenow*, Om formerna för utskottsval, passim.

⁷ *Stavenow*, mt., s. 36.

⁸ Tps. 15. 11. 1746, *Landahl*, mt. 6, s. 122.

⁹ Talonpoikais- ja porvarissäätyjen läänikeskeisellä suhtautumisella on ajatuksellinen vastaavuutensa papiston indegenaatiperiaatteeseen pohjautuvassa hiipakunta-ajattelussa.

Vuoden 1723 valtiopäivien valiokuntavaaleista talonpoikaissäädyn pöytäkirjat eivät mainitse mitään. Jäsenet lienee tällöin valittu puhemiehen tai edustajien välittömän ehdotuksen perusteella. Seuraavilla valtiopäivillä muiden valiokuntien jäsenet valittiin välittömin vaalein paitsi erottelu- ja yleisen valitusdeputaation jäsenet. Kun jälkimmäiseen piti valita jäseniä, »syntyi kaikenlaista väitteilyä», jonka johdosta sihteeri luki valtiopäiväjärjestyksen 14. §:n. Silloin asetettiin 12 valitsijamiestä lääneittäin siten, että kaksi lääniniä valitsi yhteisen. Nämä suorittivat 12 valiokuntaedustajan vaalin. Kun sääty sai myöhemmin asettaa 12 lisäjäsentä, valittiin nämä välittömästi siten, että läänit, joilla ei vielä ollut valiokunnassa edustajaa, nyt saivat sellaisen valita omasta keskuudestaan.¹⁰

V. 1731 puhemies valitsi salaisen deputaation jäsenet, muihin valiokuntiin nimitettiin jäsenet välittömin vaalein. Puhemiehen johtavaa asemaa osoittaa konseptipöytäkirjan maininta, että salaisen deputaation vaalissa nähtiin hyväksi tehdä »niinkuin puhemies parhaiten haluaa».¹¹

Seuraavilla valtiopäivillä puhemies tiedusteli säädyltään, haluaako se valita valiokuntajäsenet välillisin vaalein. Tähän vastattiin kieltävästi, jolloin »puhemies valitsi ilman vastalauseita».¹² Vuosien 1765—66 valtiopäiviin asti menetelmä jäikin tällaiseksi ja puhemies toimitti vaalit.¹³ V. 1760 puhemies Olov Håkansson tosin valitti, että tehtävä oli »hankala ja ikävä», mutta hän ei kuitenkaan kieltäytynyt sitä suorittamasta »säädyn hänelle osoittaman luottamuksen vuoksi». Kaikkiin valiokuntiin täytyi nimittäin saada ensi kertaa valtiopäivillä olevia yhdessä aikaisemmin valiokunnissa toimineiden kanssa, jotta valiokunnan työkyky olisi voitu turvata,

¹⁰ Tps. 15. 9., 12. 10., 2. 11. 1726, *Landahl*, mt. 1, s. 343—344, 386—387, 408; *Stavenow*, mt., s. 36—37.

¹¹ Tps. 26. 1., 3., 9. 2. 1731, *Landahl*, mt. 2, s. 15 + nootti 3; 20—22, 24—25.

¹² Tps. 25., 28., 30., 31. 5., 1., 7., 18. 6., 3. 7. 1734, *Landahl*, mt. 2, s. 284, 294—295, 300, 303—305, 306—307, 315—316.

¹³ Vuosien 1740—41 valtiopäiväpöytäkirjat eivät mainitse vaalista mitään, vuosien 1755—56 valtiopäiviltä säilyneet konseptipöytäkirjat eivät anna vaalin luonteesta kuvaa. *Stavenow*, mt., s. 37, nootti 4. — Ilmeistä on, että vaali tapahtui kuten aikaisemminkin ja vielä seuraavilla valtiopäivillä, puhemies ehdotti ja sääty hyväksyi.

mutta lisäksi oli otettava huomioon läänijako ja toimitusvaliokunnan jäseniä valittaessa ehdokkaiden kirjoitustaito.¹⁴

V. 1765 sääty päätti valita valitsijamiehet toimittamaan valiokuntavaalit. Valitsijamieheksi valittiin yksi edustaja joka läänistä. Seuraavana päivänä tätä menetelmää moitittiin sillä, että »toisilla lääneillä on säädyssä yksi edustaja, toisilla yhdeksäntoista, kuten Närken ja Vermlannin lääneillä». Tämän vuoksi tyytymättömät ehdottivat penkeittäin valitsemista, kuten muissakin säädyissä oli tapana. Puhemies yritti lopettaa keskustelun sanomalla, että asiasta oli jo edellisenä päivänä päätetty, mutta muuan edustaja vaati keskustelun jatkamista sillä perusteella, että pöytäkirjaa ei ollut vielä tarkastettu. Läänettäin valitsemisen kannattajat voittivat lopuksi väittelyn. Jokaisen läänin edustajien keskuudessa enemmistön saanut määrättiin oikeutetuksi toimimaan valitsijamiehenä.¹⁵

V. 1769 ruotsalainen Pål Jönsson ehdotti penkeittäin äänestystä, »kuten viime kerralla tapahtui», jolloin valittaisiin yksi joka läänistä, ja nämä valitsisivat valitsijamiehet. Tähän kaksinkertaisesti välilliseen menetelmään ei suostuttu, vaan sääty valitsi suoraan valitsijamiehet, yhden joka läänistä.¹⁶

Vapaudenajan viimeisillä valtiopäivillä vaali myös oli välillinen, mutta valitsijamiehiä ei nyt valinnut sääty, vaan puhemies nimitti heidät.¹⁷

Talonpoikaissäädyn valiokuntavaalit eivät ehtineet näin ollen tulla kiinteiksi koko kauden aikana, vaan vaalimenetelmät vaihtelivat. Niissä voidaan todeta seuraavat menetelmät:

1726 välitön ja kahden valiokunnan jäsenistön vaalissa välillinen vaalimenetelmä.

1731 puhemiehen suorittama salaisen deputaation jäsenten nimittäminen ja muiden valiokuntien kohdalla välitön vaalimenetelmä.

1734—1760 puhemiehen suorittama valiokuntajäsenten nimittäminen.

¹⁴ Tps. 23. 10. 1760, Tps.ark. 1760—62, vol. 2, f. 16v.—17; *Stavenow*, mt., s. 37.

¹⁵ Tps. 28., 29. 1. 1765, Tps.ark. 1765—66, vol. 1, f. 31—32, *Stavenow*, mt., s. 38.

¹⁶ Tps. 1. 5. 1769, Tps.ark. 1769—70, vol. 4, f. 63—72; RVA; *Stavenow*, mt., s. 39.

¹⁷ Tps. 5., 6. 7. 1771, Tps.ark. 1771—72, vol. 3, f. 45—49. RVA.

1765—1769 välilliset vaalit.

1771 välilliset vaalit siten, että puhemies nimittää valitsijamiehet.

b. Suomalaisen talonpoikien lukumääräinen osuus valiokunnissa

Tarkastellessamme talonpoikaissäädyn saamien valiokuntapaikkojen jakautumista suomalaisten ja ruotsalaisten talonpoikien kesken emme voi asettaa kysymystä siten, kuin se ehkä edellä sanottua ajatellen tarjoutuisi luontevimmin asetettavaksi: miten eri vaalimenetelmät ovat vaikuttaneet suomalaisten valiokuntiin pääsyyn. Käytetyllä vaalimenetelmällä on luonnollisesti ollut merkitystä tässä suhteessa, mutta menetelmä toisaalta on kuitenkin vain väline; useat eri tekijät ovat olleet määräämässä, minkälaisia tuloksia on haluttu saavuttaa tätä välinettä kulloinkin käytettäessä.

Kuten v. 1765 käyty kiista valitsijamiesvaalin menetelmästä, jolloin läänijakoperuste voitti, ja tämän periaatteen noudattaminen vielä seuraavilla valtiopäivillä osoittavat, kesti läänien tasapuolista edustusta vaaliva katsomus voimakkaana kauden lopulle asti, siitä huolimatta että vastakkaista periaatetta koetettiin kotiuttaa talonpoikaissäätöönkin.¹⁸ Valtiopäivätyön eräänä pysyvänä tehtävänä olikin pyrkimys kitkeä pois sellaiset yksityisoikeudellisilta vivahtavat piirteet kuin alue- ja ryhmäintresseihin vetoaminen. Tilalle pyrittiin asettamaan juuri valiokuntapaikkojenkin miehityksessä asiantuntemus ja kokemus kyseessä olevasta tehtävästä. Asiantuntemusvaatimukseen miltei aina yhdistettiin myös poliittiset vaatimukset.¹⁹

Tarkastellessaan ensimmäisenä suomalaisena tutkijana vapaudenajan valtioelämää *Yrjö Koskinen* totesi suomalaisten vähälukuisuuden eri säädöissä. Hän huomautti edelleen, että valiokuntiin tuli vain harvoin muita kuin ruotsalaisilta seuduilta olevia Suomen talonpoikia.²⁰ Nämä kaksi toteamusta, ennen kaikkea Suomen talonpoikien kielitaidon merkitykseen viittaava lausunto, selittävät

¹⁸ *Stavenow*, mt., s. 40; vrt. *Grännström*, Om regionalism och enhetssträvande i vårt riksdagsskick, s. 285.

¹⁹ *Lagerroth*, Frihetstidens maktägande ständer 2, s. 30—33, 64—65.

²⁰ *HArk*, III, s. 170—171.

suuresti myös heidän saamiensa valiokuntapaikkojen lukumäärän vaihteluita.

Myös puoluepolitiikka on vaikuttanut suomalaisten saamien valiokuntapaikkojen lukuisuuteen. Vuosisadan puolivälistä alkaen sääty oli jo selvä puolueyhteisö, ja puolueiden vastakohtaisuus vaikutti luonnollisesti valiokuntavaaleissa kuten puhemiesvaalissakin, joskaan tästä vaikutuksesta ei asian luonteesta johtuen ole jäänyt välittömiä asiakirjallisia tietoja.²¹

Kun kaikki nämä edellytykset, yleinen asiantuntemus, kielitaito ja poliittinen väri, pyrittiin ottamaan huomioon, seurasi tästä, että suomalaisten valiokuntajäsenehdokkaiksi sopivien lukumäärä ei enää ollut sama kuin suomalaisten edustajien numeerinen kokonaismäärä. Kun sitä paitsi säädyn saamien valiokuntapaikkojen luku vaihteli valtiopäiviltä toisille suurestikin, vaikutti tämäkin luonnollisesti suomalaisten osuuteen. Heidän saamiensa valiokuntapaikkojen kulloinenkin luku on siten useiden eri tekijöiden vaikutuksen tulos. Seuraavassa esitetään eri valtiopäivien talonpoikaissäädyn valiokuntavaalien lopputulokset tauluna, jossa säädyn koko vahvuutta ja suomalaisten osuutta siitä osoittaviin lukuihin on rinnastettu säädyn valiokuntapaikkojen lukumäärä kullakin kerralla ja suomalaisille siitä tulleiden valiokuntapaikkojen lukumäärä.

*Säädyn vahvuus, suomalaisten osuus siitä, valiokuntapaikkojen lukumäärä ja suomalaisten osuus siitä 1723—1772*²²

	Säädyn vahvuus	Siitä suomalaisia	%	Valiokuntapaikkoja	Niistä suomalaisia	%
1723	161	21	13			
1726	151	19	13	88	9	10
1731	140	17	12	80	8	10
1734	130	15	12	121	11	9
1738	142	20	14	124	14	11
1740	118	15	13	94	11	12
1742	122	16	13	141	17	12
1746	140	20	14	173	21	12

²¹ Ks. jäljempänä s. 261 ja seur.

²² V:n 1723 valiokunnat, ks. nootti 26 jäljempänä.

1751	132	16	12	150	12	8
1755	138	17	12	155	20	13
1760	144	19	13	200	24	12
1765	148	20	13	198	22	11
1769	163	18	11	161	9	6
1771	174	18	10	134	16	12

Suomalaisten luku talonpoikaissäädystä on vaihdellut 15:stä 21:een ja osuus säädyn vahvuudesta prosenttisesti 10:stä 14:ään; heidän saamiensa valiokuntapaikkojen lukumäärä 8:sta 24:ään ja osuus prosenttisesti 6:sta 15:een. Merkittävää on, ettei suomalaisten pääluvun ja heidän saamiensa valiokuntapaikkojen luvun välillä ole johdonmukaista suhdetta. V. 1769 suomalaisia oli 18 (11 %) ja heille tuli 9 paikkaa (6 %), v. 1771 suomalaisia oli jälleen 18 (10 %), mutta valiokuntapaikkoja heille tuli 16 (12 %). V. 1755 ja v. 1771 suomalaiset saivat valiokuntapaikkoja enemmän kuin heidän suhteellinen osuutensa säädyn jäsenmäärästä olisi edellyttänyt, mutta aina muulloin hieman vähemmän. Absoluuttisten ja suhteellisten lukujen yhteinen vertailu kuitenkin osoittaa, ettei suomalaisille tulleiden valiokuntapaikkojen luku ollut riippuvainen suomalaisten edustajien pääluvusta. — Tämä asiantila osoittaa jossain määrin kyseenalaiseksi sen, olisiko suomalaisten talonpoikaissäädyn edustajien lukumäärän nousu, joka johdonmukaisesti kihlakunnittain valitsemista olisi seurannut, lisännyt paljoakaan heidän todellista valtiopäivävoimaansa.

Eri valiokuntiin suomalaiset jakautuivat seuraavasti:

*Säädyn ja valiokuntapaikkojen lukumäärä ja suomalaisten osuus siitä valiokunnittain vv. 1723—1772*²³

Valiokunnat	Vv. 1723—1740					
	1723	1726	1731	1734	1738	1740
	a b	a b	a b	a b	a b	a b
1. Valitsijamiehet		24 4				
2. Sal.valiok.						
3. Sal.dep.		6 —	6 1	6 —	6 1	6 —
4. Suuri sal.dep.				25 4	25 3	

²³ a = valiokuntapaikkojen lukumäärä, b = siitä suomalaisilla. Taulukon lähdeaines, ks. seur. luvun tekstissä jokaisten valtiopäivien osalta erikseen.

18.	3	---	31	3	8	1		6	1	6	1	6	—			
19.																
20.																
21.																
22.	6	3														
23.	3	3														
24.			6	4				6	4							
25.						4	3									
<hr/>																
	144	17	173	21	150	12	155	20	200	24	198	22	161	9	134	16

Suomalaisten jakautumista tarkasteltaessa voidaan todeta, että heitä oli yleisessä valitusdeputaatiossa kaikilla kerroilla yhtä lukuun ottamatta. Mistä syystä heitä ei v. 1769 valittu ainoatakaan tähän valiokuntaan, vaikka sääty silloin sai siinä enemmän paikkoja kuin muulloin, ei ilmene mistään lähteistä. Tilanne oli sitäkin erikoisempi, kun tämä valiokunta käsittelemiensä asioiden johdosta pyrittiin täyttämään läänijaon perusteella, jotta eri seutujen paikallinen asiantuntemus asioiden käsittelyssä voitaisiin taata. Tämän vuoksi suomalaisilla oli siinä yleensä neljä paikkaa.

Yleisen valitusdeputaation jälkeen talonpojille tärkein oli kamari-, talous- ja liikedeputaatio. Tähän on suomalaisia valittu kaikilla muilla valtiopäivillä paitsi v. 1734. Mitään suoranaista ilmoitusta heidän pois jäämisestään näillä valtiopäivillä ei säädyn pöytäkirjoissa tai valiokunta-asiakirjoissa ole. On ilmeistä, että tähän kuten yleiseen valitusdeputaatioonkin valittiin suomalaisista ne, jotka ovat osanneet ruotsia — molemmat valiokunnat käsittelevät nimittäin niin runsaasti vaihtelevansisältöisiä asioita, ettei tulkinta liene ollut mahdollista työskentelyn hidastumisen vuoksi.

Kaikkiin muihin valiokuntiin on suomalaisia tullut eri valtiopäivillä vailla johdonmukaisen nimitysperiaatteen toteutumista. Lääninjanokaan huomioon ottamisesta ei joka kerta näytä pidetyn kovin tarkkaa huolta edellä jo mainittua yleisen valitusdeputaation miehitystä lukuun ottamatta, joskin paikkojen jakautuminen kokonaisuutena noudattaakin sitä melko lailla. Erotteludeputaatioon suomalaisia on valittu yhdeksällä valtiopäivillä, maa- ja merisotatalousdeputaatioon kahdeksasti sekä pöytäkirjadeputaatioon seitsemästi, muihin valiokuntiin harvemmin. Tullideputaatioon, jollainen nimi-

tettiin kaikilla valtiopäivillä, suomalaisia valittiin vain kolmesti. Kalastusdeputaatio toimi neljällä viimeisillä valtiopäivillä ja suomalaisia sijoitettiin siihen kolmesti. Ainoa valiokunta, jossa suomalaisia ei ollut yhtään kertaa koko kauden aikana, oli kaikilla valtiopäivillä toiminut vuorideputaatio, jonka talonpoikaissäädystä valitut jäsenet olivat aina vuorimiehiä.²⁴

Kun suomalaisten numeerinen osuus säädyn vahvuudesta tai erilaiset vaali-instituutiot eivät ole vaikuttaneet heidän saamiensa valiokuntapaikkojen määrään, on tarkasteltava kulloisillakin valtiopäivillä valiokuntiin valittuja ja myös vaaleissa sivuutettuja henkilöitä erikseen.

c. Suomalaiset valiokuntajäsenet kielitaitonsa ja poliittisen kantansa valossa

Valiokuntavaalien yhteydessä ei vaalien perusteista yleensä lausuta mitään, vaan pöytäkirjat toteavat vain valittujen nimet. Valiokunnan työn edistymistä ajatellen oli kuitenkin suomalaisia jäseniä valittaessa ensisijaisesti otettava huomioon valiokunnassa puhutun ja asiakirjojen käyttämän kielen osaaminen valitsemisen edellytyksenä. Arvioinnin perusteena on epäilemättä ollutkin ensisijaisesti juuri tämä, ja vasta toisena arvosteluperusteena on todettu ajateltujen ehdokkaiden varsinaista, käsiteltäviin asioihin kohdistuvaa asiantuntemusta. Kielitaidon huomioon ottaminen ilmenee jo valiokuntajäsenten ylimalkaisestakin tarkastelusta. Kun talonpoikaissäätö sittemmin muuttui puolueyhteiseksi, antaa tämä uuden aspektin valiokuntavaaleille. Tämän vuoksi näyttää aiheelliselta jakaa tarkastelu kahteen osaan, jolloin ensi osassa kiinnitetään huomio edustajien kielitaitoon ja jatkossa sen lisäksi heidän puoluekantaansa.²⁵

²⁴ Lagerroth, Frihetstidens maktägände ständer 2, s. 64–65.

²⁵ Kielitaito on usein pääteltävissä vain edustajan kotipaikan, sosiaalisen aseman tai muiden vastaavanlaisten välillisten seikkojen perusteella, sillä välitön maininta jonkun edustajan kielitaidosta on poikkeustapaus. Tiedot eivät näin ollen ole kasuistisesti tarkkoja, mutta yhdistyneinä osoittavat kuitenkin olosuhteita.

Säädyn suomalaisen valiokuntiin valitun ja valiokuntien ulkopuolelle jääneen osan kielellinen jakautuminen vv. 1726—1740 ²⁶

Valtiopäivät	Suomalaisia säädössä	Valiokunta-paikkoja miehiä	s. ²⁷		Valiokuntien ulkopuolella miehiä	r. ²⁷	
			s.	r.		s.	r.
1726 ²⁸	19	9	6	1	13	9	4
1731 ²⁹	17	8	6	—	11	7	4
1734 ³⁰	15	11	8	2	7	6	1
1738 ³¹	20	14	10	1	10	7	3
1740 ³²	15	11	10	—	5	3	2
Yhteensä	86	53	40	4	46	32	14

²⁶ V:n 1723 valtiopäiviä ei taulukossa ole mukana, koska tiedot valiokuntajäsenistä ovat puutteelliset. Kamari-, talous- ja liikeputaatiassa on ollut ainakin Juhana Grägg, sijoitusputaatiassa Arvi Forskähl ja Heikki Makkonen, puolustusputaatiassa Esaias Dahlqvist ja Jaakko Kalhi. Makkosen ja Kalhin kielitaito jää tuntemattomaksi, muut ovat varmasti ruotsin kielen taitoisia. Kam.-tal. ja liikeput. ptk. 1723, Valiok.asiak. vol. 30, f. 37v.; Sij.putk. 1723, vol. 38; Puol.putk. 1723, vol. 25, RVA. Oikeusputaation pöytäkirja mainitsee jäsenenä suomalaisen Antti Simonpojan (r.) ja sijoitusputaatio myös Matti Matinpojan, joka ilmeisesti tarkoittaa Matti Montania (r.).

²⁷ s. = suomenkielinen, r. = ruotsinkielinen tai molempia kieliä osaava. Kielitaito in casu ks. matrikkeli.

²⁸ 1726: Yl.val.put.: Erkki Rahmer (r.), Antti Vähälä (s. ?), Heikki Hannunpoika (r.), Simo Oivu (r.); Erotteluput.: Juhana Grägg (r.); Toimitusput.: ja Suost.put.: Juhana Antinp. (r.); Kam.-tal. ja liikeput.: sekä Kirkollisput.: Erkki Rahmer. Tps. 15., 23., 24. 9., 12. 10., 2. 11. 1726, 11. 1., 18. 2. 1727, *Landahl*, mt. 1, s. 343—344, 355, 358, 386—389, 408, 449, 482. Valiok. ulkopuolella ruotsinkieliset Erkki Juhonpoika, Kalle Norman, Kalle Juhonp., Tuomas Olavinp.; suomenkieliset Mikko Köyhälä, Samuli Mattila, Jaakko Vihtilä, Jaakko Antinp., Matti Katila, Juho Kelkka, Esko Kiljunen, Niilo Lohm, Heikki Mankinen.

²⁹ 1731: Yl.val.put.: Petter v. Zweigberg, Kustaa Saksalin, Taneli Köping; Kam.-tal. ja liikeput.: Matti Montan; Sal.put. Juhana Forsius; Toimitusput.:

Erkki Rahmer; Ohjes.dep.: Rahmer ja v. Zweigberg. Tps. 26. 1., 3., 9. 2., 3. 4. 1731, *Landahl*, mt. 2, s. 15, 20–22, 24–25, 51. Kam.-tal. ja liikedep:n ptk. 1731, Valiok.asiak., vol. 20a; tämän rekisteri vol. 20b; Sal.dep:n konseptit, ptk.otteita ja asiakirjat, 1731, vol. 10, RVA. Valiok. ulkopuolella ruotsinkieliset Kalle Vähä-Pullola, Heikki Kallenpoika, Juho Birling ja Juhana Vestergård (viime main. kielitaito epävarma); suomenkieliset Kustaa Keskivari, Erkki Tikka, Matti Penttilä, Heikki Sonninen, Martti Halkonen, Juho Vuolle, Simo Kurtti.

³⁰ 1734: Yl.val.dep.: Tuomas Näntö (s.), Kalle Juhonpoika (r.), Arvi Heikinp. (r.), Juhana Heikkilä (s.); Erotteludep.: Matti Alhainen (r.); Pöytäkirjadep.: Kalle Juhonp.; Maa- ja meris.dep.: Matti Matinp. (r.); Suuri sal.dep.: Matti Alhainen, Juhana Antinp. (r.), Arvi Heikinp., Taneli Köping (r.). Tps. 25., 28., 30., 31. 5., 7., 18. 6., 3. 7., 5., 11. 10. 1734, *Landahl*, mt. 2, s. 294–295, 300, 303–305, 307, 315–316, 422, 482. *Henel*, Ewärdelig Åminnelse af Riksdagen . . . 1734, Calonius—Naumannin kok. B. 118. 1, HYK. *Henelin* mukaan yl.val.dep:ssa Matti Alhainen, Juhana Antinpoika, Arvi Heikinpoika ja Taneli Köping. Mikäli tämä pitää paikkansa, suomenkieliset putoavat kokonaan pois (Näntö, Heikkilä). Valiok. ulkopuolella Mikko Krouvila (luultavasti r.), suomenkieliset Simo Mikkola, Juho Paavola, Martti Korhonen, Matti Kokki, Jooseppi Käöntä, Olli Perttunen.

³¹ 1738: Yl.val.dep: Paavali Paavalinp. (r.). Pekka Liimatainen (s.), Arvi Heikinpoika (r.), Hannu Skuthäll (r.); Kam.-tal. ja liikedep.: Jaakko Heikus (r.); Oik.dep.: Arvi Heikinp.; Ohjes.dep.: Erkki Matinp. (r.); Reduktiodep.: Aksel Bucht (r.); Sal.dep.: Erkki Rahmer (r.); Suuri sal.dep.: Paavali Paavalinp., Arvi Heikinp., Hannu Skuthäll; Pöytäkirjadep. Paavali Sipinp. (r.); Toimitusdep.: Samuli Heikinp. (r.). Tps. 27., 30. 5., 1., 5., 6., 19. 6., 5. 8. 1738, *Landahl*, mt. 3, s. 17, 23, 28, 30–32, 37, 117–118. Yhtäpitävä ilmoitus säädyn valiokuntajäsenistä muille säädyille, Tps.ark. 1738–39, vol. 7, RVA. Förteckning På Riksens Ständers Deputationer . . . 1738, Calonius—Naumannin kok. B. 118. 3. HYK. Tiedot salaisen valiokunnan suomalaisista puuttuvat. Valiokunnan ulkopuolella ruotsinkieliset Paavali Bonde, Mikko Krouvila (luultavasti r.), Juho Torra; suomenkieliset Jaakko Heikinp., Martti Korhonen, Matti Kokki, Matti Härkänen, Tapani Partanen, Juho Mäkkylä, Jaakko Tuohino.

³² 1740: Yl.val.dep.: Antti Vähälä (r.), Erkki Rahmer (r.), Heikki Paldanius (r.), Juho Pollari (r.); Kam.-tal. ja liikedep. Jaakko Heikus (r.); Erotteludep.: Yrjö Hoffman (r.); Maa- ja meris.dep.: Matti Tapaninp. (r.); Pöytäkirjadep.: Kustaa Antinp. (r.); Reduktiodep.: Heikki Ullner (r.), Toimitusdep. ja Tullidep.: Samuli Heikinp. (r.). Tps. 23., 30. 12. 1740, 8., 10., 14. 1. 1741, *Landahl*, mt. 4, s. 33, 35–36, 40–41, 43, 46. Förteckning På Riksens Högl. Ständers Deputationer . . . 1740, Calonius—Naumannin kok. B. 118. 5. HYK. Valiok. ulkopuolella ruotsinkieliset Jaakko Orre ja Juhana Berg, suomenkieliset Emanuel Heikinp., Juho Knuutila ja Matti Härkänen.

Tänä kautena suomalaiset saivat 53 paikkaa, joiden haltijoita oli 40. Vain suomea osaavia näistä oli 4, ruotsinkielisiä tai molempia kieliä puhuvia 36. Valiokuntien ulkopuolelle jäi 46 edustajaa, joista vain suomea puhuvia oli 32 ja ruotsinkielisiä tai molempia kieliä puhuvia 14. Valiokuntiin valituista oli siten suomenkielisiä 10 % ja ulkopuolelle jääneistä 69 %. Ruotsia puhuvien suuremmat edellytykset tulla valituiksi valiokuntiin ovat siten täysin kiistattomat.

Tämän kauden huomattavimmat valiokuntaedustajat ovat Erkki Rahmer, Juhana Antinpoika, Arvi Heikinpoika ja Samuli Heikinpoika. Rahmer toimi vv. 1726—27 yleisen valitusdeputaation, kamari-, talous- ja liikedeputaation sekä kirkollisdeputaation jäsenenä, v. 1731 toimitus- ja ohjesääntödeputaatioiden jäsenenä, vv. 1738—39 salaisessa deputaatiossa sekä vv. 1740—41 yleisessä valitusdeputaatiossa. Toimitusdeputaation työskentely asetti jäsenillen tavallista suuremmat vaatimukset, luku- ja kirjoitustaidon hallitsemisen, sillä se valmisti säätyjen kirjelmät ja resoluutiot.³³ Kun tämänlaatuinen kansliatyö oli talonpojille mahdollisimman vieras toimiala, lienee varmaa, että siihen valitut talonpojat, kuten Rahmer, Juhana Antinpoika ja Samuli Heikinpoika, ovat läpäisseet tavallista tiheimmän seulan.

Nimettäessä v. 1723 lääneittäin edustajia valankaavaa laativaan valiokuntaan todettiin, ettei Savonlinnan ja Kyminkartanon läänin paikalla olleista edustajista kukaan osannut ruotsia eikä ketään voitu tämän vuoksi valita.³⁴ Mitään muuta lausuntoa kielitaidon ja valiokuntajäsenyyden suhteesta ei v:een 1741 mennessä ole annettu, mutta kun sama lääni jäi v. 1731 kokonaan vaille valiokuntapaikkaa, edustajiakin oli vain kaksi, on syy ollut epäilemättä sama. Paikat eivät muutenkaan jakaantuneet läänijaon mukaisesti, sillä suomalaisten tänä kautena saamista 53 paikasta Uudenmaan ja Hämeen lääni sai 17, Turun ja Porin lääni 15, Savonlinnan ja Kyminkartanon lääni 11 ja Pohjanmaan lääni 10.

³³ Erottelu- ja toimitusdeputaatioiden erikoisasemasta valtiopäivätyöskentelyssä, ks. *Lagerroth*, *Frihetstidens maktägande ständer* 2, s. 67—68, jäsenille asetetuista vaatimuksista, edellä s.

³⁴ Tps. 26. 1. 1723, *Landahl*, mt. 1, s. 101. — *Olsson*, *Bondeståndet under den tidigare frihetstiden*, s. 95, antaa asiasta virheellisen kuvan, koska kirjoittaja ei ole tuntenut Suomen läänijakoa.

Vuosien 1742–43 valtiopäivistä alkaen suomalaiseen valiokunta-edustukseen tulee uusi leima suomalaisten erityisvaliokuntien toiminnan johdosta. Ajatus Suomen ja suomalaisten asioita hoitavien valiokuntien asettamisesta on yleensä johdettu samaan vuoteen, jolloin sellainen ensi kerran todella nimitettiin, vuoteen 1742.³⁵ »Eräät valtuutetut Suomesta» ovat kuitenkin esittäneet talonpoikaissäädystä jo v. 1738 muistion, jossa pyydettiin »valtakunnan säätyjä asettamaan deputaatio, joka tarkastaisi heidän asioitaan ym.»³⁶ Kun muistiota ei ole säädyn arkistossa eikä valiokunta-asiakirjoissa eikä sitä myöhemmin ole käsitelty ollenkaan³⁷, on siinä lausuttu ajatus ilmeisesti jäänyt kokonaan huomiota vaille. Voidaan kuitenkin otaksua, ettei esitetty ajatus ollut mikään aivan irrallinen joidenkin talonpoikien mieleenjuolahdus, vaan valiokunta-ajatus on yhdistettävissä näillä valtiopäivillä muutenkin ilmenneeseen suomalaiseen aktiiviteettiin. Sitä voidaan pitää Suomen erityisvaliokuntien esivaiheissa ensimmäisenä vakavana kannanottona.

Valiokuntien synty vv:n 1742–43 valtiopäivillä kytkeytyy senhetkiseen poliittiseen tilanteeseen. Näillä valtiopäivillä asetettiin kaksi eri valiokuntaa ja sittemmin vielä kolmilla eri valtiopäivillä samanlaatuiset valiokunnat.³⁸

Tavanomaisiin valiokuntiin suomalaiset talonpojat saivat 11 paikkaa. Sääty sai oikeuden nimittää jäseniä myös salaiseen valiokuntaan. Puhemies Olov Håkansson, jolle vaali jätettiin, ehdotti tehtävään 24 ruotsalaista ja yhden suomalaisen, Jaakko Heikuksen. Heikus kuitenkin pyysi vapautusta »eräiden tärkeiden syiden ja asioiden vuoksi».

³⁵ *Mickwitz*, mt. I, s. 3–5, 179; *Cederberg*, Suomen historia vapaudenajalla II, s. 51–53.

³⁶ Tps. 31. 5. 1738, *Landahl*, mt. 3, s. 20.

³⁷ Ks. edellä s. 230.

³⁸ Suomalainen valitusdeputaatio 1742–43 (Finska besvärdeputationen), Suomalainen järjestelydeputaatio 1743 (Finska regleringsdeputationen), Suomalainen deputaatio 1746–47 (Finska deputationen), Suomalainen valmisteludeputaatio 1755–56 (Finska beredningsdeputationen), Suomalainen valmisteludeputaatio 1761–62 (Finska beredningsdeputationen). Valtiopäivien väliaikoina toimi sitä paitsi erilaisia talouskomissoita ja valmistelukuntia vv. 1743–46, 1753–55, 1757–61, 1763–65, joita tässä ei tulla käsittelemään ollenkaan. *Mickwitz*, mt. I, s. III.

Hänen tilalleen valittiin silloin ruotsalainen, joten yhtään suomalaista ei tullut tähän tärkeään tehtävään.³⁹

Yleisessä valitusdeputaatiossa ei näillä valtiopäivillä ollut yhtään Savonlinnan ja Kyminkartanon edustajaa. Tästä läänistä oli tarkoitus nimittää valiokuntaan Paavo Reinikainen, mutta hänen tilalleen on sittemmin valittu kuitenkin Tuomas Mäkipää Turun ja Porin läänistä. Vaihto mahdollisesti johtui Reinikaisen ruotsin kielen taidottomuudesta.⁴⁰

Suomalaiseen valitusdeputaatioon tuli säätyjen päätöksen mukaan nimittää vain ruotsalaisia, mutta talonpoikaissäädyn asettamista jäsenistä oli puolet suomalaisia: Mikko Krouvila, Juho Mäkkylä ja Esko Assilainen. Suomalaiseen järjestelydeputaatioon nimitetyt olivat kaikki suomalaisia: Yrjö Matinpoika, Matti Härkänen ja Jaakko Heikus.⁴¹ Härkäsen kielitaidottomuuden vuoksi Heikus yritti saada hänet pois järjestelydeputaatiosta ja suositteli tilalle kahta muuta suomalaista, Håkan Mikkolaa ja Hannu Klemetinpoikaa. Heikus esitti asian valiokunnalle, joka ei tietenkään voinut ehdotukseen suostua. Sen sijaan valiokunta otti sihteerikseen suomalaisen tuomarin Niilo Lostiannan, joka tulkitsi Härkäselä keskustelut.⁴² Heikuksen yritykseen todennäköisesti vaikutti se, että hän oli suuressa salaisessa deputaatiossa saanut ehdottoman käsityksen, ettei suomenkielinen edustaja, kuten Härkänen, ollut tulkinkaan avulla valiokunnassa toimintakelpoinen jäsen.⁴³ Tätä negatiivista kuvaa vahvisti epäilemättä se, ettei Assilainen ollut osallistunut suomalaisen valitusdeputaation

³⁹ Tps. 7. 9. 1742, *Landahl*, mt. 5, s. 46–49. Heikuksen kieltäytyminen ehkä johtui hänen oppositioasenteestaan muuta säätyä vastaan kruununperimyskysymyksessä. *Paloposki*, Suomalaisten talonpoikien suhtautuminen kruununperimyskysymykseen.

⁴⁰ Reinikaisen nimitys käy ilmi muille säädyille lähetettäväksi aiotun ilmoituksen konseptista, Tps.ark. 1742–43, vol. 7, RVA. Tps. 4. 9. 1742, *Landahl*, mt. 5, s. 41–42.

⁴¹ Tps. 7. 12. 1742, 6. 7. 1743, *Landahl*, mt. 5, s. 149, 356; *Mickwitz*, mt. I, s. 5–8.

⁴² *Mickwitz*, mt. I, s. 72–73. Håkan Mikkola oli jo 26. 2. 1743 todettu mielenvikaiseksi, *Landahl*, mt. 5, s. 195.

⁴³ Molemmat kuuluivat suureen salaiseen deputaatioon, ja siellä Härkäselä on tulkinnut keskusteluja mahdollisesti Heikki Smeds. Ks. nootti 45.

työhön lainkaan, todennäköisesti juuri kielitaidottomuutensa vuoksi.⁴⁴

Kokonaisuudessaan jakaantuivat näiden ja myöhempien valtiopäivien valiokuntiin valitut ja valiokuntien ulkopuolelle jääneet Suomen talonpojat suomenkielisiin ja ruotsinkielisiin tai molempia kieliä taitaviin seuraavasti:

Säädyn suomalaisen valiokuntiin valitun ja valiokuntien ulkopuolelle jääneen osan kielellinen jakautuminen vv. 1742—1772

Valtiopäivät	Säädystä suomalaisia	Valiokunta-paikkoja miehiä			Valiokuntien ulkopuolella miehiä		
			s.	r.		s.	r.
1742 ⁴⁵	16	17	10		6		
1746 ⁴⁶	20	21	15	4	5	2	4
1751 ⁴⁷	16	12	10	4	6	2	3
1755 ⁴⁸	17	20	11	4	6	4	2
1760 ⁴⁹	19	24	12	2	9	6	—
1765 ⁵⁰	20	22	11	5	7	5	2
1769 ⁵¹	18	9	8	2	9	7	2
1771 ⁵²	18	16	13	1	7	9	1
				3	10	5	—
Yhteensä	144	141	90	25	26	40	14

⁴⁴ Assilainen ei ollut läsnä valitusdeputaation 18 kokouksesta yhdessäkään. *Mickwitz*, mt. I, s. 8—9, nootti 5.

⁴⁵ 1742: Yl.val.dep.: Antti Matinp. (r.), Tuomas Mäkipää (s.), Hannu Klemetinp. (r.), Juho Mäkkylä (s.); Kam.-tal.- ja liikedep.: Yrjö Matinp. (r.), Jaakko Heikus (r.); Suuri sal.dep.: Heikki Smeds (r.), Hannu Klemetinp., Matti Härkänen (s.), Heikus; Oik.dep.: Smeds; Suom.val.dep.: Mikko Krouvila (r. ehkä), Mäk-

kylä, Esko Assilainen (s.); Suom.järj. dep.: Yrjö Matinp., Härkänen, Heikus. Tps. 4., 7., 9. 9., 27. 10., 7. 12. 1742, 6. 7. 1743, *Landahl*, mt. 5, s. 41–42, 46–49, 100–101, 149, 356; *Michwitz*, De finska deputationerna vid riksdagen 1742–43, s. 5–8, 72–73; Förteckning På Riksens Högl. Ständers Deputationer... 1742, Caloniüs–Naumannin kok. A. 21. 12. HYK. Valiokuntain ulkopuolella ruotsinkieliset Olavi Olavinp., Häkan Mikkola, Juho Flänki, Matti Smeds ja suomenkieliset Erkki Mäkelä, Paavo Reinikainen.

⁴⁶ 1746: Yl.val.dep.: Antti Vähälä (r.), Olavi Matinp. (r.), Kalle Juhonp. (r.), Antti Mötar (r.), Matti Antila (s.); Erotteludep.: Jaakko Heikus (r.); Kam.-tal.- ja liikedep.: Benjam Busk (r.); Pöytädep.: Juho Barck (r.), Juho Hofslagar (r.); Maa- ja meris.dep. sekä Sal.dep.: Jobst Bars (r.); Suostuntadep.: Erkki Ylikärtano (s.), Barck, Joonas Hokkanen (s.); Suuri sal.dep.: Vähälä, Heikki Mollenius (r.), Antila; Suomal.dep.: Bars, Busk, Heikki Anttila (s.), Juho Flänki (r.). Tps. 16., 17. 10., 10., 22. 11. 1746, 4. 3. 1747, *Landahl*, mt. 6, s. 75–82, 116–117, 129–130, 268. Riksens Högl. Ständers Ledamöter och Deputationer... 1746, Caloniüs–Naumannin kok. B. 11. 6. HYK. *Bergsten*, Bevillningsutskott vid frihetstidens riksdagar, s. 66–88. Valiok. ulkopuolella ruotsinkieliset Pekka Vestergård, Esaias Akselinp., Matti Smeds ja suomenkieliset Matti Ollila, Tapani Partanen.

⁴⁷ 1751: Yl.val.dep.: Olavi Matinp. (r.), hänen tilalleen myöhemmin Kalle Juhola (r.), Paavo Nykänen (s.), Juho Tarkman (r.), Matti Antila (s.); Kam.-tal.- ja liikedep.: Jaakko Heikus (r.); Oikeusdep.: Heikki Smeds (r.); Suuri sal.dep.: Erkki Rahmer (r.), Niilo Käihkö (s.), Heikus; Erotteludep.: Rahmer; Suostuntadep.: Risto Halila (s.). Tps. 25., 30. 9., 5., 6., 17., 19., 28. 10., 12. 11., 17. 12. 1751, 29. 2. 1752, *Landahl*, Säädyn pöytäkirjajulkaisun oikovedos, RVA. Förteckning På Riksens Ständers Deputationer... 1751, Caloniüs–Naumannin kok. B. 118. 7. HYK. Valiok. ulkopuolella ruotsinkieliset Olavi Alhainen, Matti Tervola ja suomenkieliset Matti Tolva, Juho Paavola, Lasse Lappalainen, Olli Pertunen.

⁴⁸ 1755: Yl.val.dep.: Heikki Ullner (r.), Juho Torra (r.), Heikki Rokkila (s.), Erkki Isohonka (r.); Erotteludep.: Erkki Isohonka; Kam.-tal.- ja liikedep.: Jaakko Heikus (r.), Erkki Matinp. (r.); Maa- ja meris.dep.: Heikki Ullner, Heikki Ottman (r.); Pöytädep.: Matti Lindmark (r.); Suuri sal.dep.: Ullner, Heikki Argillander (r.), Juho Puolakka (s.), Heikki Ottman, Heikus. Myöhemmin Puolakka matkusti kotiin ja hänen sekä ruotsalaisten kotiin matkustaneiden tilalle valittiin uudet edustajat, jolloin kaksi suomalaista tuli valiokuntaan, Erkki Matinp. ja Heikki Ers (r.); Sal.dep. Argillander; Suomal.valm.dep.: Erkki Matinp., Argillander, Heikus. Tps. 4., 8., 10., 13. 11., 1., 10. 12. 1755, 27. 1., 9. 8. 1756. *Landahl*, Säädyn ptk.julk. käsikirj. RVA. Suomal.valm.dep. 5., 12. 2. 1756, Valiok.asiak. 1755–56, vol. 20, RVA. Filmi 353, VA. Riksens Högl. Ständers Ledamöter, Förteckning På Deputationer... 1755, Caloniüs–Naumannin kok. B. 118, 8–9. HYK. — Matti Lindmark = »Matti Matinpoika Suomesta», *Jutikkala*, Suomen talonpojan historia, s. 465, nootti 35. Valiok. ulkopuolella suomenkieliset Erkki Oksanen, Matti Pitula, Heikki Hämäläinen, Juho Partanen, Yrjö Karttunen, Kalle Arvola.

⁴⁰ 1760: Yl.val.dep.: Heikki Moijos tai Heikki Amböle (s.) («Heikki Heikinp. Turun ja Porin Läänistä», joka määrittely sopii kumpaankin. Missään yhteydessä ei mainita muuta kuin patronyyimi, joten henkilöllisyyttä ei voida ratkaista. Molemmat olivat suomenkielisiä.), Heikki Groth, (r.), Juho Vesterlund (r.), Heikki Pylkkänen (r.?), Juho Hofslagar (r.), Matti Riippi (s.); Kam.-tal- ja liikedep.: Matti Matinp. (r.); Sal.valiok.: Groth, Pylkkänen, Riippi, Juho Tiisa (s.), Mikko Spikbacka (r.); Suuri sal.dep.: Heikki Amböle (s.), Heikki Moijos, Fredrik Nikus (r.), Juho Säkselin (s.), Juho Hofslagar; Kalastusdep.: Spikbacka; Maa- ja meris. dep.: Matti Matinp.; Suostuntadep.: Spikbacka; Suomal.dep.: Moijos, Groth, Pylkkänen, Spikbacka, Tps. 23. 10., 4. 11. 1760, 18. 6. 1762, Tps.ark. 1760–62, vol. 2. f. 16v.–17. 34, vol. 5, f. 316–317, Kaikkien valiokuntien jäsenluettelo, vol. 9; Kalastusdep. ptk. 1760–61, Valiokasiak. 1760–62, vol. 41 b.; Maa- ja meris.dep. ptk. 1760–62, vol. 85; Suomal.dep.ptk. 1761, vol. 38, RVA, Förteckning På Riksens Ständers Deputationer... 1760, Calonius–Naumannin kok. B. 8. 18.a. HYK. *Bergsten*, Bevillningsutskott vid frihetstidens riksdagar, s. 100, nootti 3. Valiok. ulkopuolella ruotsinkieliset Samuli Kämäräinen, Heikki Argillander sekä suomenkieliset Kustaa Selin, Erkki Pakola, Juho Partanen, Pekka Käyrä, Simo Moilanen.

⁴⁰ 1765: Yl.val.dep.: Fredrik Nikus (r.), Jaakko Nyman (r.), Juho Kallinen (r. luultavasti); Kam.-tal- ja liikedep.: Israel Helenius (r.), Heikki Paldanius (r.); Erotteludep.: Gabriel Heikkilä, (r.); Tullidep.: Heikki Rokkila (s.); Kalastusdep.: Taneli Veijola (r.); Pöytäk.dep.: Antti Matinp. (r.); Sal. kauppa- ja manufaktuuridep.: Heikki Moijos (s.?): Suostuntadep.: Barthold Anthoni (r.); Suuri sal. dep.: Helenius, Nikus, Heikkilä, Anthoni, Paldanius, Savander (r.), Kallinen; Sal.valiok.: Heikkilä, Anthoni, Paldanius, Kallinen. Tps. 29. 1., 1., 14. 2., 27. 3., 9. 7. 1765, 16. 6. 1766, Tps.ark. 1765–66, vol. 1, f. 31–32v., 36–43, 51–52, 83–84, 155, vol. 2, f. 801–802, RVA. Förteckning På Riksens Högl. Ständers Deputationer... 1765, Calonius–Naumannin kok. B. 11. 24. HYK. Valiok. ulkopuolella ruotsinkieliset Antti Matinp., Abraham Lievonen, suomenkieliset Erkki Vikiä, David Ruokonen, Heikki Ollila, Yrjö Timonen, Matti Maijala, Matti Riippi ja Simo Moilanen.

⁴¹ 1769: Yl.val.dep.: ei edustajia; Kam.-tal- ja liikedep.: Iisakki Matinp. (r.), Juho Kallinen (r.); Erotteludep. ja sal.dep.: Matti Backman (r.); Toim.dep.: Heikki Knuter (r.); Maa- ja meris.dep.: Jaakko Marcusas (r.), Taneli Höckert (r.); Tullidep.: Matti Tapola (s.); Kalastusdep.: Pekka Fagernäs (r.), Tps. 1., 2. 5., 3., 21. 7., 15. 8. 1769, Tps.ark. 1769–70, vol. 4, s. 63–72, 75–76, 343–363, 544–545, 590–592, RVA. Förteckning På Riksens Högl. Ständers Deputationer... 1769, Calonius–Naumannin kok. B. 18. 10. HYK. Valiok. ulkopuolella ruotsinkielinen Abraham Lievonen sekä suomenkieliset Antti Tohkala, Jaakko Isopalsala, Juho Kummola, Juho Vitinkilä, Tuomas Suihko, Niilo Majuri, Petteri Hynninen, Tuomas Kuittinen, Jaakko Kakko.

⁴² 1771: Yl.val.dep.: Iisakki Matinp. (r.), Heikki Groth (r.), Tuomas Kuitti-

Valtiopäivillä 1742–43 valiokuntien ulkopuolelle jääneistä neljästä edustajasta Matti Smedsin valtakirja oli kiistanalainen, mikä mahdollisesti on aiheuttanut hänen valitsematta jättämisensä.⁵³ Toinen ruotsinkielinen, Håkan Mikkola, jota Heikus koetti tarjota suomalaiseen järjestelydeputaatioon heinäkuussa 1743, oli jo talvella todettu mielenvikaiseksi.⁵⁴ Mikäli tästä oli ilmennyt oireita jo syksyllä valiokuntia valittaessa, on hänen sivuuttamisensa luonnollista. — Tämän mielenvikaisuuden huomioon ottaen Heikuksen yritys on sangen omituinen.

Puoluenäkökohdat eivät suomalaisten valiokuntiin sijoittamisessa tule näkyville, sillä suomalainen edustusto kuului kaiketi kokonaisuudessaan myssyihin. Rauhankysymyksessä ja kruununperijän vaalissa se esiintyi yhtenäisenä ryhmänä.⁵⁵

Seuraavilla valtiopäivillä valiokuntien ulkopuolelle jääneistä kolmesta ruotsin kielen taitoisesta oli nytkin kahdella kiistanalainen valtakirja, edellä mainitulla Matti Smedsillä ja Esaias Akselinpojalla.⁵⁶ Kolmas ruotsin kielen taitoinen, Pekka Vestergård, ilmeisesti on syrjäytetty siksi, että hän kuului puhemies vastaiseen oppositioryhmään kuten suomenkielisistä myös Tapani Partanen.⁵⁷ Vaalin toimitti kuten ennenkin puhemies Olov Håkansson, »koska

nen (s.); Erotteludep.: Matti Backman (r.); Toimitusdep.: Gabriel Heikkilä (r.); Kam.-tal.- ja liikedep.: Matti Klemetti (r.), Iisakki Tuohino (s.); Sal. kauppa- ja manufaktuuridep.: Heikkilä, Tuohino; Sal.dep.: Jaakko Mattila (s.?) ; Oik.dep.: Antti Stor-Jofs (r.); Pöytäk.dep.: Iisakki Orava (s.), Erkki Keskiuari (r.); Maa- ja meris.dep.: Antti Sorvari (r.), Hannu Sväns (r.); Sal.valiok.: Tuohino. Elokuussa 1771 Heikkilä pyysi vapautusta toim.dep:sta, jolloin tilalle valittiin ruotsalainen Anders Ersson. Sorvarin sairastuttua määrättiin heinäkuussa 1772 Backman maa- ja meris.dep:on. Tps. 8., 11., 29. 7., 31. 8. 1771, 6., 13. 7. 1772, Tps.ark. 1771–72, vol. 3, f. 65, 73–78, 96–97, 152v., 453–454, 633. RVA. Riksens Högl. Ständers Ledamöter... 1771 (deputaatioiden jäsenluettelot samassa), Calonius—Naumanin kok. B. 30.31. HYK. Valiok. ulkopuolella suomenkieliset Matti Markula, Juho Jussila, Erkki Oksanen, Niilo Majuri, Juho Koponen.

⁵³ Ks. edellä s. 60–62.

⁵⁴ Ks. edellä nootti 42.

⁵⁵ Yrjö Matinpöika tosin hetkellisesti croisi suomalaisesta yhteisryhmästä. Ks. *Paloposki*, Suomalaisten talonpoikien suhtautuminen kruununperimyskysymykseen, s. 151–152.

⁵⁶ Ks. edellä s. 62–67.

⁵⁷ Ks. seuraavaa lukua.

hän tunsii jäsenet ja parhaiten tiesi, mihin kukin heistä on sopivin», kuten sääty lausui kunnioittavasti.⁵⁸ Pian ilmennyt käyminen kuitenkin osoitti, ettei puhemiehen auktoriteetti ollut enää horjumaton. Tosin vaalitkin pidettiin jo niin aikaisin, että oppositiota ei silloin vielä selkeänä esiintynytäkään. Valiokuntiin valituista kuuluivat oppositioryhmään ainakin Olavi Matinpoika, Antti Mötär ja Benjam Busk.

Aivan valtiopäivien loppuvaiheissa sääty sai nimittää 20 lisäjäsentä suureen salaiseen deputaatioon tutkittaessa »valtakunnan turvallisuutta vastaan harjoitettua vehkeilyä», kuten hattuenemmistöisen salaisen valiokunnan lausunto kuului. Vaalin suoritti puhemies ja nyt hän epäilemättä valitsi luotettavia myssyjä. Valituiksi tulivat Antti Vähälä, Heikki Mollenius ja Matti Antila. Vaalia vastaan tehtiin useita huomautuksia, jollaista ei tapahtunut kuin muutamana kerran koko kauden aikana. Benjam Busk mm. lausui, että Hämeestäkin olisi pitänyt valita yksi edustaja.⁵⁹ Kolmen valitun lisäksi voidaan puhemiehen kannalla olleiksi lukea ennen muita Jaakko Heikus.⁶⁰

Joskaan vuosien 1746–47 valiokuntavaalit opposition myöhäsyntisyyden johdosta eivät täysin kuvasta valitsijan ja valittujen poliittisten näkökantojen yhteisyyttä, saattaa suomalaistenkin puhemiehen kohdistaman arvostelun vaikutusta olla siinä, että he vv. 1751–52 saivat vain 12 valiokuntapaikkaa. Tosin nyt myös edustajia oli vähemmän, vain 16, ja heistä yli puolet oli vain suomea puhuvia. Lokakuussa 1751 Olov Håkansson esitti, että koska on tärkeitä, että valiokunnissa ja varsinkin kamari-, talous- ja liikedeputaatiossa, joka käsittelee maatalouskysymyksiä, istuvat suomalaiset saisivat oikean kuvan siellä käsitellyistä asioista, hän haluaa ehdottaa kahden suomalaisen valitsemista tulkeiksi tähän valiokuntaan. Tämä hyväksyttiin ja tehtävään valittiin Matti Tarvola ja Olavi Alhainen.⁶¹ Kun valiokuntaan aikaisemmin valittu Heikus oli ruotsinkielinen, ei hän tullutkaan tarvinnut. Täten Tarvola ja Alhainen ilmeisesti valittiin

⁵⁸ Tps. 16. 10. 1746, *Landahl*, mt. 6, s. 78.

⁵⁹ Tps. 22. 10. 1747, *Landahl*, mt. 6, s. 653–654.

⁶⁰ Ks. seuraavaa lukua.

⁶¹ Tps. 17. 10. 1751, *Landahl*, säädyn pöytäkirjajulkaisun oikovedos. RVA.

siksi, että he valiokunnan ulkopuolelle jääneille suomalaisille voisivat kertoa valiokunnissa käsitellyistä asioista. Mahdollista myös on, että talonpoikaissäädyn edustajista ovat saaneet valiokuntaistuntoihin osallistua toisinaan sellaisetkin, joita ei varsinaisesti ollut valiokuntiin valittu. Tämänlaatuisesta menettelystä oli päätetty v. 1738 sekä v. 1743 suomalaisen järjestelydeputaation osalta, ja v. 1765 tehtiin samantapaista järjestelyä koskeva päätös.⁶² »Tulkkien» asettamisella ehkä on haluttu myös täydentää suomalaisen valiokuntavaaleissa saamaa heikkoa edustusta. Tarvola ja Alhainen olisivat täten saaneet tulkin nimellä edustajan aseman.⁶³ Tällaiseen suomalaisille myönteiseen kannanottoon viittaa sekin, että heidän joukossaan ei nyt ollut yhtään puhemiehen vastaiseen oppositioon liittynyttä. Puoluepolitiikka näillä valtiopäivillä oli muutenkin hilympää kuin edellisillä. Suomalaisten talonpoikien puoluekanta jää sen johdosta hämäräksi. Edellä mainittu Matti Tarvola oli mahdollisesti myssy⁶⁴, mutta puhemies Olov Håkansson taas parhaillaan vaihtoi puoluetta, joten valiokuntavaalien puoluenäkökohdat kokonaisuudessaan ovat vaikeasti todettavissa.

Seuraavien valtiopäivien, vv. 1755–56, valiokuntavaaleissa voidaan jälleen todeta ensisijaisesti kielitaitoedellytysten vaikuttavuus. Valiokuntiin tulivat kaikki ruotsin kielen taitoiset ja kaksi suomenkielisiä, ulkopuolelle jääneet kuusi olivat kaikki vain suomea puhuvia.

Poliittisten perusteiden vaikuttavuutta ei valiokuntavaalien tuloksissa tälläkään kertaa ole suomalaisten kohdalla nähtävissä, epäilemättä sen vuoksi, että valitsija ei tuntenut suomalaisten mieltä. Olov Håkansson oli nyt jo ehdoton hattu ja hovipuolueen vastustaja, mutta siitä huolimatta hän tuli valinneeksi valiokuntiin sellaisia talonpoikia, jotka sittemmin paljastuivat hovipuolueen järjestämään kuninkaanvallan lisäämishankkeeseen osallistuneiksi, ku-

⁶² Tps. 28. 5. 1738, *Landahl*, mt. 3, s. 295–296; *Mickwitz*, mt. I, s. 72–73; Tps. 14. 2. 1765, *Tps.ark.* 1765–66, vol. 1, s. 70, RVA.

⁶³ Mitään osoitusta tästä ei kuitenkaan valiokunnan pöytäkirjoissa ole, jonka vuoksi nämä kaksi on katsottu valiokuntien ulkopuolelle jääneiksi, ks. edellä nootti 47.

⁶⁴ Ks. seuraavaa lukua.

ten Heikki Argillander, Matti Lindmark, Juho Puolakka, Erkki Oksanen ja Erkki Isohonka.⁶⁵

Seuraavilla valtiopäivillä hattujen pitkäaikainen valta-asema alkoi horjua. Tämä antoi talonpoikaissäädynkin valiokuntavaaleille entistä suuremman määrin poliittisen leiman, vaikka sen piirissä ei ollutkaan sellaista hyvin organisoitua puoluekoneistoa kuin varsinkin porvarissäädyssä.⁶⁶ Suomalaisten talonpoikien valitsemisessa vaikutti kuitenkin jälleen sama perustekijä kuin ennenkin, useiden kielitaidottomuus.⁶⁷ Kun riidanalaisen valtakirjan haltijoita Heikki Argillanderia ja Samuli Kämäräistä⁶⁸ ei valittu ollenkaan valiokuntiin, jää jäljelle vain seitsemän ruotsin kielen taitoista. Heidät valittiin kaikki ja heidän lisäksi viisi suomenkielistä yhtä monen jäädessä valiokuntien ulkopuolelle. Valituista kahdestatoista, jotka saivat 24 paikkaa, ovat äänestyksistä päätellen olleet hattupuolueen kirjoilla ainakin Heikki Groth, Heikki Pylkkänen, Mikko Spikbacka ja Juho Hofslagar. Fredrik Nikus, Juho Vesterlund ja Juho Säkselin taas ilmeisesti ovat olleet lähempänä myssypuoluetta samoin kuin Pylkkänen myöhemmin. Yhtään ehdottoman kiivasta puolueimestä ei valiokuntiin valituissa kuitenkaan ole.⁶⁹

Myssyjen valtiopäivillä vv. 1765–66 kuva näyttää aivan toiselta. Valiokuntavaaleja varten asetettiin nyt valitsijamiehet. Näistä kaikki neljä suomalaista, Israel Helenius, Fredrik Nikus, Heikki Paldanius ja Juho Kallinen, osoittautuivat myssyiksi, Helenius ja Paldanius erittäin korostetusti. Valiokuntiin heidän itsensä ohella valituista Gabriel Heikkilä, Barthold Anthoni ja Juho Savander olivat myös myssyjä. On ilmeistä, että tällä kertaa on suo-

⁶⁵ Ks. seuraavaa lukua.

⁶⁶ *Malmström*, Sveriges politiska historia V, s. 1–6; *Brolin*, Hattar och mössor i borgarståndet, s. 9–10.

⁶⁷ Tukholman raatihuoneella järjestetyn edustajanvaluan vannomisen yhteydessä seuraavat ilmoittivat osaavansa vain suomea: Juho Säkselin, Kustaa Selin, Heikki Moijos, Erkki Pakola, Heikki Amböle, Juho Tiisa, Heikki Pylkkänen, Samuli Kämäräinen ja Matti Riippi. Ilmoitus tps:lle maistraatin pöytäkirjaotteella. Tps.ark. 1760–62, vol. 30. R.V.A. Pylkkänen, Moijos ja Kämäräinen kuitenkin lienevät osanneet ruotsiakin.

⁶⁸ Ks. edellä nootti 49.

⁶⁹ Ks. seuraavaa lukua.

malaisten puoluesuhteet tunnettu paremmin kuin ennen vaalijärjestelmän muutoksen ansiosta. Samoin on laita myös kauden kaksilla viimeisillä valtiopäivillä. Vv. 1769–70 suomalaiset saivat, ilmeisesti myssymielisyytensä vuoksi, vain yhdeksän paikkaa ja viimeisillä valtiopäivillä, myssyjen jälleen hallitessa, 16 paikkaa. Edellistä tulosta voidaan pitää syrjäyttämisenä, sillä yleiseen valitusdeputaatioonkaan ei nyt, täysin vastoin provinsiaalista periaatetta, nimetty yhtään suomalaista. Kun siihen ensi vaalissa oli valittu 30 jäsentä ja täytevaalissa 23 lisäjäsentä katsomatta yhdenkään suomalaisen valitsemista tarpeelliseksi, oli kyseessä tarkoituksellinen syrjäyttämistoimenpide. Jälkimmäisen vaalin johdosta ruotsalainen Jonas Karlsson lausui vierellään istuvalle arvostelunsa, jonka tämä esitti heti puhemiehelle, Puhemies piti lausuntoa vähäpätöisenä, mutta antoi silti Jonakselle varoituksen.⁷⁰ Välikohtaus osoittaa selvästi vaaleihin tulleen poliittisen suvaitsemattomuuden.

Aivan kiistattomia osoituksia itse kunkin suomalaisen puoluekannasta on silti vaikeampi todeta, sillä ehdottomia puoluemiehiä, kuten Helenius oli ollut, ei kauden kaksilla viimeisillä valtiopäivillä ole. Vv. 1769–70 ainakin Taneli Höckert, Juho Suihko, Matti Backman, Pekka Fagnäs ja Petteri Hynninen olivat hattuja ja Juho Kallinen ja Tuomas Kuittinen myssyjä. Eräänlainen radikaali oli Niilo Majuri, joka kumpaisillakin valtiopäivillä esiintyi kärkeväenä arvostelijana ja jota ei valittu valiokuntiin kummallakaan kerralla. Vv. 1771–72 suomalaisista olivat myssyjä ainakin valiokuntiin valitut Gabriel Heikkilä, Antti Stor-Jofs, Kuittinen, Iisakki Orava, Jaakko Tuohino ja ilmeisesti myös Heikki Groth ja Jaakko Mattila. Erotteludeputaatioon valittu Backman lienee ollut hattujen kannattaja kuten edellisilläkin valtiopäivillä, myöhemmin hänestä tuli innokas kuningasmielinen.⁷¹

Puoluepolitiikka on varsinkin 1760-luvun alusta alkaen vaikuttanut talonpoikaissäädynkin valiokuntavaaleissa, mutta varmasti ei

⁷⁰ Suomalaisen syrjäyttämisen radikaalisuutta ei muuta toiseksi se, että heistä valittiin säädyn omaan valitusdeputaatioon Taneli Höckert, Juho Suihko, Juho Vitinkilä, Tuomas Kuittinen ja Jaakko Kakko. Tps. 2. 6., 9. 8. 1769, Tps. ark. 1769–70, vol. 4, s. 76–81, 553–555. RVA.

⁷¹ Ks. seuraavaa lukua.

suomalaisten kohdalla yhtä suuressa määrin kuin ruotsalaisten. Jälkimmäisten keskuudessa oli huomattavasti suurempi määrä valiopäiviltä valtiopäiville edustajina toimineita, jotka olivat ja tulivat myös tunnetuiksi varmoina hattuina tai myssyinä⁷² ja joiden sijoittaminen valiokuntiin oli luonnostaan lankeavaa. Suomalaisissa oli näitä monien valtiopäivien kävijöitä vähemmän; ensikertaisista edustajista taas ei voitu tietä paljoakaan ja heistä tuli harvoin sellaisia puoluelkellokkaita kuin monista ruotsalaisista säätyveljistään. Monien valtiopäivien edustajista tulivat valiokuntatyössä tunnetuimmiksi Erkki Rahmer ja Jaakko Heikus. Edellinen toimi kauden alkupuolella, jolloin puoluekysymykset eivät vielä olleet etualalla, ja hänet onkin valiokuntiin vienyt epäilemättä henkilökohtainen kyvykkyys. Heikus toimi aikana, jolloin puoluepolitiikka jo vaikutti, mutta kun sittemmin kiihkeä hattu Olov Håkansson nimitti hänet vielä valtiopäivillä 1755–56 kahteen tärkeään valiokuntaan vaikka hän todennäköisesti pysyi myssyjen ryhmässä, osoittaa se pitkäaikaisen kokemuksen vaikutusta poliittisten ansioiden vastavoimana. Varmaankin juuri puoluemiehinä sen sijaan ovat valiokuntiin joutuneet Heikki Ullner valtiopäivillä 1755–56 ja kymmenen vuotta myöhemmin pidetyillä valtiopäivillä erityisen näkyvään asemaan kohonnut Israel Helenius ja samoin aktiivisesti toiminut Heikki Paldanius.

Edustajien kielellisen jakautumisen suhteet säilyvät kauden lopulla entisen suuntaisina. V. 1765 valiokuntien ulkopuolelle jääneistä vain kaksi ja v. 1769 vain yksi osasi ruotsia, v. 1771 nähtävästi ei yksikään. Valiokuntiin valituista vain suomea osaavia oli vastaavina vuosina 2, 1 ja 4. Mahdollisuudet olivat siten sangen niukat, jos asetettiin kielitaito valiokuntaan valitsemisen edellytykseksi. Useampia valiokuntapaikkoja voitiin jakaa suomalaisille vain antamalla samoille edustajille yhä uusia jäsenyyksiä. Suuressa määrin näin meneteltiinkin vv. 1760–62, jolloin 12 edustajalla oli 24 paikkaa ja vv. 1765–66, jolloin 11 edustajalla oli 22 paikkaa. Eniten paikkoja on ollut Mikko Spikbackalla, joka vv. 1760–62 oli neljän valiokunnan jäsen.⁷³ Koko kautena 1742–1772 suomalaiset talonpojat saivat 141 valiokuntapaikkaa, joiden haltijoita oli 90. Paikkojen

⁷² *Olsson*, Riksdagsmannavalen, s. 110–111.

⁷³ Salaisen ja suomalaisen sekä kalastus- ja suostuntadeputaatioiden jäsen.

kasautumisen kerroin on siten 1.56 paikkaa henkilöä kohti. Kun edustajia kaikkiaan oli tänä aikana 144, tulee keskiarvoksi 0.97 paikkaa edustajaa kohti.

Paikkojen kasautuminen sinänsä merkitsi läänijaon huomioon ottamisen heikkenemistä. Lääneittäin valitsemisen vaatijat tosin vielä valtiopäivillä 1765–66 voittivat väittelyn, joka koski valitsijamiesten valintaperiaatetta, mutta itse valiokuntapaikkojen jaossa ei läänijakoa enää suuresti noudatettu. Suomalaisten tänä aikana saamat 141 paikkaa jakautuivat läänien kesken siten, että Uudenmaan ja Hämeen lääni sai 36, Turun ja Porin lääni 43. Savonlinnan ja Kyminkartanon lääni 24 ja Pohjanmaa 38 paikkaa. Kun jakautuminen riippui luonnollisesti myös läänien edustajain absoluuttisista luvuista, on seuraavassa rinnastettu läänien edustajamäärät ja valiokuntapaikkojen määrät koko kauden 1726–1772 ajalta:

	Edustajia	Valiok.paikkoja
Uudenmaan ja Hämeen lääni	63	53
Turun ja Porin lääni	68	58
Savonlinnan ja Kyminkartanon lääni	47	35
Pohjanmaan lääni	52	48
Yhteensä	230	194

Minkään läänin valiokuntapaikkojen luku ei siten nouse edustajien lukumäärän tasolle. Eniten se jää edustajien luvun alapuolelle Savonlinnan ja Kyminkartanon läänin osalta. Koko kauden 1726–1772 aikana Suomen talonpojat saivat 0.84 valiokuntapaikkaa edustajaa kohti. Kerroin on pienempi kuin vastaava ruotsalaisen aineksen valiokuntiin pääsyä osoittava kerroin 1.08.⁷⁴ Kuitenkaan ei kertoimien suhdetta voi pitää suomalaisille kovin heikkonakaan, kun otetaan huomioon, että suomalaisen ryhmän jäsenistä vain 56 % osasi ruotsin kieltä. Mainitut kauden 194 paikkaa olivat 130 edustajalla, joista vain suomea taitavia oli 29 ja ruotsia taitavia 101, kun ulkopuolelle jääneiden vastaavat luvut olivat 72 ja 28.

Suomalaiset ovat olleet ehkä useinkin tyytymättömiä valiokuntavaalien tuloksiin, ainakin vv. 1751–52 ja 1769–70, mutta kun mi-

⁷⁴ Säätöyn kuului vv. 1726–1772 1503 ruotsalaista, joille valiokuntapaikkoja tuli 1648. Luvut *Mårtensonin*, *Förteckning öfver bondeståndets ledamöter 1719–1800*, mukaan sekä edellä s. 248–249 olevasta valiokuntataulukosta.

tään mahdollisuuksia vaalin tulosten muuttamiseen ei valtiopäiväjärjestyksen mukaan ollut, he ovat vaienneet. Benjam Buskin lausunto v. 1747 ja Jonas Karlssonin maininta v. 1769 ovat lähes ainoat valiokuntavaalien tuloksia moittivat huomautukset. Kauden viimeisillä valtiopäivillä muutamat ruotsalaiset hatut lausuvat tyytymättömyytensä, jolloin asiasta nousi erittäin kiivas keskustelu. Mysyt vaativat näiden puheenvuorojen merkitsemistä tarkoin pöytäkirjaan, koska »valitsijoiden valansa ja omantuntonsa perusteella suorittamaa vaalia ei saa tarkistaa, moittia tai korjata». Puhemies antoikin arvostelijoille ankaran muistuksen, sillä »vaalin moittiminen johtaisi valitsijamiesten vaalivapauden loukkaamiseen».⁷⁵ Valitsijamiehet olivat siten täysin suvereenija suorittaessaan vaalin eikä heidän tarvinnut pelätä vastalauseita. Useimmiten pöytäkirja ilmoittaakin toimituksen muodossa »luettiin», »murrettiin auki», »ilmoitettiin» valitsijamiesten tekemä valiokuntajäsenten luettelo. Säädyn yhteisökuri oli muutenkin näinä vuosina ankara. V. 1765 säädystä keskusteltiin klubeissa käynneistä ja päätettiin, että säädyn jäsenet saavat käydä vain »Valkoisen Karitsan» klubilla Skeppsbrolla. Samalla nimettiin valtuutetut valvomaan, ettei kukaan kävisi Nygatanin klubeissa. Valvojien ilmoituksen mukaan alettiin pian antaa sakkoja niille, joiden todettiin rikkoneen päätöstä.⁷⁶ On ymmärrettävää, että suomalaiset eivät näissä oloissa ole tunteneet halua tuoda julki mahdollista tyytymättömyyttään.

Edustajien toiminnan aktiivisuutta tai tuloksellisuutta itse valiokuntatyössä on jokseenkin vaikeata mitata. *E. G. Palmén* on huomauttanut, että käytyään läpi yli kymmenen säätykokouksen valiokuntien pöytäkirjat, hän ei ollut havainnut mitään, joka osoittaisi erityisesti suomalaisten talonpoikien kantaa joissakin kysymyksissä.⁷⁷ Joskin lausunto varauksettomuudessaan on kärjistetty, osoittaa se kuitenkin oikean suuntaisen kuvan pöytäkirjojen sisällöstä. Valiokuntatyöskentely oli jo luonteeltaan senlaatuista, että yksityisten

⁷⁵ Tps. 11. 7. 1771, Tps.ark. 1771–72, vol. 3, f. 73v.–75, RVA.

⁷⁶ Tps. 13. 8. 1765, 24. 4., 3. 5. 1766, Tps.ark. 1765–66, vol. 1, f. 238–239, vol. 2, f. 180–185, 198v.–201. RVA.

⁷⁷ Suomalaisuudesta Ruotsinvallan aikana, s. 29.

edustajien osuus voidaan kartoittaa vain, milloin kyseessä on joku huomattavan innokas väittelijä tai aloitteiden esittäjä. Ritariston ja aatelin, papiston ja porvarissäädyn jäsenet olivat yleensä hyvin perehtyneitä hallinnollisiin, taloudellisiin ja kulttuurielämän tehtäviin, ja heidän keskuudessaan oli edustettuna suurempi yhteiskunnallis-organisatorinen kokemus kuin talonpoikaissäädyn piirissä. Tämän vuoksi voidaan olettaa neljännen säädyn jäävän valiokuntatyöskentelyssä ylempien säätyjen varjoon, sillä tuo työ vaati juuri mainitunlaista kokemusta ja näiden kysymysten tuntemukseen perustuvaa arvostelukykyä. Vaikka talonpoikaissäätyn kuului joukko pitäjätsehallinnossa ja alioikeuden lautamiestehtävissä kokemusta saaneita yhteisönsä pystyvimpiä miehiä, ei tämä voinut tasoittaa korporaatioiden välistä tiedon ja kokemuksen eriateisuutta, sen pöytäkirjat vakuuttavasti osoittavat.

Kuitenkin on otettava huomioon myös se, että pöytäkirjat usein ovat esittely- ja päätöspöytäkirjoja, eivät keskustelupöytäkirjoja. Kun kamari-, talous- ja liike deputaatio v. 1738 käsitteli Pohjanmaan veronpanoa, jossa aloitteentekijänä oli Jaakko Heikus, eikä tämä, pöytäkirjan mukaan, ole käyttänyt ollenkaan puheenvuoroja, ei pöytäkirjan referointi voine olla oikea.⁷⁸ Saman passiivisuuden ku-

⁷⁸ Valiok.asiak. 1738—39, vol. 43, f. 68v. RVA. — Samanlaisia tapauksia on useita: Kamari-, talous- ja liike deputaatio käsitteli v. 1731 monia suomalaisille tärkeitä kysymyksiä, kuten 20. 5., 5. ja 11. 6. suomalaisten anomusta Tukholman saksalaisen seurakunnan velvoittamisesta suorittamaan korvausta suomalaiselle seurakunnalle (Valiok.asiak. 1731, vol. 20a, f. 218v.—220, 232), rahvaan anomusta vapaasta suolan kaupasta (f. 87v., 218v.), 13. 4., 5. 6., 30. 3., 6. ja 20. 5. anomusta Pohjanmaan metsien vapaammasta käytöstä (f. 112, 122, 166v.—167), 14. 6. Turun ja Porin läänin rahvaan anomusta saada katovuosina maksaa vilja ja heinä rahalla (f. 246v.). Pariin otteeseen mainitsee pöytäkirja jonkun muunsäätyisen puheenvuoron. Varsinaissuomalaisella Matti Montanilla ei ollut näistä asioista pöytäkirjan mukaan mitään lausuttavaa. V. 1752 sen sijaan tapamme Jaakko Heikuksen talonpoikaispurjehdusta puolustamassa (Kam.-, tal.- ja liike dep. 11. 12. 1751, 2., 9. 5. 1752, Valiok.asiak. 1751—52, vol. 41, f. 153—154, 186, 197, 204, 497, 515—517, 519—520), mutta käsiteltäessä Pohjanmaan anomusta tervanpoltosta, mietintöä Suomen kohentamisesta ja anomusta tapulioikeuksista Kasikisten kaupungille, ei hän pöytäkirjan mukaan ole lausunut sanaakaan (25. 4., 2. 5., 14. 5. 1752; f. 455, 497, 223—225). Samoin ei suomalaisten talonpoikien kantaa ilmoiteta käsiteltäessä v. 1755—56 ja 1765—66 ratsutilallisten perinnöksiosto-oikeutta augmenttitiloihin, vaikka kuitenkin on varmaa, että he ovat vas-

van saamme useimpien valiokuntien osalta halki koko kauden. Kun kamari-, talous- ja liike-deputaation puheenjohtaja silti v. 1741 valittaa »herrojen deputaation jäsenten keskustelujen aiheuttavan muistioiden lukemisen aikana enemmän viivytystä kuin edistystä asioiden käsittelyssä»⁷⁹, antaakin tällainen maininta oikeamman kuvan käsittelytavasta kuin pöytäkirjojen vaikeneminen. Asiaista tietenkin keskusteltiin sekä ennen niiden käsittelyä että käsittelyn aikana, mutta jokaista puheenvuoroa ei katsottu aiheelliseksi merkitä pöytäkirjaan, ja talonpoikien lausunnot merkittiin toisinaan esittäjän nimeä mainitsematta »talonpoikaissäätö pyysi», »talonpoikaissäätö huomautti».⁸⁰ Aivan oikea ei siis Palménin käsitys suomalaisten talonpoikien passiivisuudesta ole⁸¹, varsinkin kun otetaan huomioon valiokuntavaaleissa ruotsin kielen taidolle annettu merkitys, mikä johti siihen, että suomenkielisiä tuli sängen harvoin valiokuntiin.

3. SUOMALAISTEN OSANOTTO KUNINKAANVALLAN LISÄÄMISYRITYKSIIN JA SUHTAUTUMINEN PÄIVÄN POLITIIKKAAN HATTUJEN SODASTA KUSTAA III:n VALLANKUMOUKSEEN

»Talonpoika on herra talossaan, ohjaa lapsiaan ilolla ja rakkautella, mence iloisena työhönsä, tulee kotiin nälkäisenä ja syö hy-

tustaneet asiaa ja epäilemättä myös tuoneet sen esille (22. 12. 1755, 12., 14. 7. 1756, Valiok.asiak. 1755—56, vol. 36, s. 80, 782—783, 829—830, 843—848; 1765—66, vol. 69, f. 135v.—136, 230—231, 255—266.) RVA.

⁷⁹ 9. 5. 1741, Valiok.asiak. 1740—41, vol. 37, s. 114—115, RVA. Eräillä valtiopäivillä deputaatioiden alivaliokuntien pöytäkirjat, joihin sisältyvät usein lopullista ratkaisua edeltäneet väittelyt, on poltettu, »etteivät ne pimentäisi plenumin pöytäkirjoja». Tämä kreivi Dohnan ehdotus pöytäkirjadeputaatiassa hyväksyttiin ja alivaliokuntien pöytäkirjat päätettiin polttaa »kuten on ollut tapana aikaisemminkin valtiopäivillä». Pöytäkirjadep. 1. 8. 1741, Valiok.asiak. 1740—41, vol. 49, s. 368—369.

⁸⁰ Varsinkin kauden alkupuolella, esimerkiksi kam.-, tal.- ja liike-dep. ptk. 1723, Valiok. asiak. 1723, vol. 30. RVA.

⁸¹ Paitsi em. *Palménin* tutkimusta ks. *Suolahti*, *Elämää Suomessa*, s. 347, jossa esitetään aivan pessimistinen käsitys talonpoikien mahdollisuuksista hoidtaa valtiopäiväedustajantehtäväänsä.

vällä ruokahalulla, on kaikin puolin reipas ja terve, ei kärsi rakkokivistä eikä kihdistä, nukkuu makeasti, saa vaimoltaan sekä uskollisuutta että rakkautta, menettää harvoin toimensa, ei tiedä vihamiehistä eikä puolueista, palvelee esivaltaa hiellään, pelkää Jumalaa yksinkertaisuudessa. Sanalla sanoen: talonpoika elää ja kuolee luonnollisen kuoleman.»

Näin onnellinen oli fysiokraatti Juhana Kraftmanin talonpoika hänen »Akateemisten maatalousluentojensa» lehdillä v. 1746.¹ Sen sijaan rahvaanvalitusten esittämä ja valtiopäivillä edustajana toimiva talonpoika oli toisenlainen. Esivaltaa hänkin palveli hiellään, mutta ei ehkä aina tyytyväisenä ja vailla vihamiehiä, ja puolueista ja muistakin korkeista asioista hän näyttää olleen kovin usein perillä.

Vapaudenaikaa koskeva vanhempi tutkimus nojautui tehtävässään ennen kaikkea virallisen lähdeaineiston antamaan kuvaan. Vapaudenajan säätyvallan tutkijoista *Malmström* halusi kieltää muulta kuin viralliselta aineistolta lähdearvonkin. Parhaassakin tapauksessa, hän lausui, yksityisen muistiinmerkitsijän kuvaukset tai luottamukselliset kirjeet, päivämuistiinpanot ja sentapaiset lähteet voivat paljastaa vain muistiinpanijan käsityksen asiasta ja tavallisimmin saamme tyytyä tietoon siitä, minkälaiseksi hän olisi toivonut asioiden kulun muodostuvan.²

Useat viime vuosikymmenien tutkimukset ovat kuitenkin osoittaneet vakuuttavasti yksityisen aineiston runsaan käytön hedelmällisyyden. *Stavenowin* viime vuosisadan lopulla toiveen kaltaisena esittämä ajatus »vapaudenajan tutkimuksen ehkä vaikeimmasta tehtävästä — tutkia kauden virallisten neuvottelujen ja päätösten takana olevat puoluesuhteet» —, jonka mahdollisuuksia hän kuitenkin epäili, on jo osittain toteutunut³, ja tutkimus on voinut kartoittaa »puolueiden salaisia tarkoituksia ja juonitteluja». Näin siitä huo-

¹ *Johan Kraftman*, Utdrag af academiska föreläsningar uti landthushållningen; suomennos *Laurikkalan* tutkimuksen Varsinais-Suomen talonpoikien asuukset, s. 9, mukaan.

² *Malmström*, Smärre skrifter, s. 209—212; harv. *Malmströmin*.

³ *Jügerskiöld*, Hovet och författningsfrågan 1760—1766; *Brolin*, Hattar och mössor i borgarståndet 1760—66; *Thanner*, Revolutionen efter Karl XII:s död. Ks. *Thannerin* teoksen esipuhetta, s. 1—2.

limatta, että »samanaikaiset muistelmat lähes täydellisesti puuttuvat ja johtavien valtiomiesten kirjeenvaihtoa on kohdannut tuhoutuminen», kuten *Stavenow* jatkaa.⁴

Ylempiin säätyihin kuuluneiden yksityistä aineistoa kohdannut kato ei olekaan niin perusteellinen kuin *Stavenow* oletti, mutta erään säädyn suhteen pitää hänen käsityksensä paikkansa, nimittäin talonpoikien; neljännen säädyn edustajat eivät ole jättäneet itse jälkeensä mitään yksityisluontoista aineistoa. Muunsäätyisten kokoelmat taas eivät talonpoikien toimia tuo suurestikaan esille siitä syystä, että heidät pidettiin useimmiten poliittisten hankkeiden suunnittelun ulkopuolella. Luottamuksellisuudessaan yksityiskirjeisiin verrattavassa aineistossa, Venäjän Tukholman lähettilään, parooni von Korffin tiedonannoissa hallitukselle, esiintyy muutamaa otteeseen »älykkäin ja parhaiten ulkoasioita ymmärtävä talonpoika, jonka koskaan olen tavannut», Olov Håkansson, ja samoin hänet ja säädyn sihteeri mainitaan venäläisten lahjusten vastaanottajina.⁵ Toisesta puhemiehestä Josef Hanssonista saamme tietoja ainakin maaherra Tilasin valtiopäivien 1769–70 aikaisesta päiväkirjasta⁶, mutta yleensä voidaan todeta, että johtavien henkilöiden muistiinpanot tai muut luottamuksellisiksi tarkoitettut raportit vain harvoin muistavat talonpoikien olemassaolon.⁷ Seuraavassa suoritettava, suoma-

⁴ *Stavenow*, Till belysning af partistriden vid riksdagen 1746–47, s. 1.

⁵ Korff: »Voin hyvin sanoa, etten ole elämäni päivinä vielä nähnyt talonpoikaa, joka sukkeluudessa, ymmärryksessä, älykkyudessa ja ulkoasian tunteumuksessa voitaisi Håkanssonin ja joka puhuu niin hyvin ja luonnollisin sanakääntein.» *Danielsson*, Die nordische Frage, s. 115, Beilagen, s. 8–12, 17–20.

⁶ Tiedot koskevat Josef Hanssonin vaalia ja ovat väärää. Tilas esittelee joskus muulloinkin talonpoikien kannanottoja, mutta puhuu säädystä kokonaisuudessaan. Landshöfdingen Daniel Tilas' dagbok af riksdagen 1769–70, s. 199. Muuan toinen, samaan aikaan jo julkaistu teos, *Johan Simmingin Riksdagskrönika För Åren 1769 och 1770* (Calonius–Naumannin kok. B. 18.21. HYK.) on sisällöltään sangen vähäpätöinen eikä omista talonpoikaissäädylle huomiota juuri lainkaan. Mitään kulissientakaista sen ei voi odottaakaan paljastavan, koska sitä julkaistiin samaan tapaan kuin Riksdagstidningar-lehteä, mutta talonpoikaissäätöyn kiinnitetty vähäinen huomio osoittaa kuitenkin suhtautumistapaa. Vrt. seuraava nootti.

⁷ Talonpoikaissäädyn vähäinen osuus sekretessissä vaatineiden suunnitelmien tossa näkyy esim. *Jägerskiöldin* cm. tutkimuksessa, joka osoittaa, ettei talonpojilla ollut vähäisintäkään osaa ns. sovintopolitiikkaa ja valtiosäännön muutosta koskeissa neuvotteluissa 1750–60-luvuilla. Mt., passim.

laisten talonpoikien suhtautumista poliittisiin ja puoluekysymyksiin koskeva tarkastelu tapahtuu näin ollen erilaisen virallisen aineksen perusteella, joka ei useinkaan näitä seikkoja ajatellen ole tyhjentävä.

Vapaudenajan valtiosäännön tuli toteuttaa »kuninkaan korkeus, neuvoston valta ja säätyjen vapaus». Mistään vallan kolmijaosta ei kuitenkaan ollut kysymys, vaan kuningas sai käyttää valtaansa vain neuvostossa ja sen ohjeen mukaisesti. Istunnoissa hänellä oli äänen tasan mennessä ratkaiseva ääni ja vain virkanimityksissä hän saattoi harjoittaa henkilökohtaista vallankäyttöä.⁸

Pian kruunauksensa jälkeen Fredrik I alkoi osoittaa, ettei hän ollut tyytyväinen asemaansa. Tehdessään v. 1722 »Eriksгатansa» hän auliisti jakoi talonpojille lahjoja ja kuunteli heidän huoliaan. Vallittajille hän pahoitteli, ettei hänellä surukseen ole mahdollisuuksia tehdä juuri mitään heidän hyväkseen, vaikka hän mielellään haluaisikin.⁹

V:n 1719 valtiopäivillä talonpoikaissäädyn merkitys oli ollut aivan mitätön. Ilmeisesti täysin käsittämättä uuden hallitusmuodon ja kuninkaanvakuutuksen tarkoituksia sääty hyväksyi ne »vähäisimpänä säätyinä».¹⁰ Kuitenkin jo seuraavana vuonna sääty havahtui itse-tietoisuuteen ja sen piirissä ilmeni vanha rojalismi. Tämän hengen syntyyn vaikutti epäilemättä näiden valtiopäivien kiivas privilegioitaistelu, jossa sääty sai todeta heikkoutensa ilman sitä tukea, jonka luja kuningasvalta oli sille aikaisemmin tarjonnut. Muutamat ruotsalaiset talonpojat esittivät tällöin Fredrik I:lle tarkoitetun kirjelmän, jossa ehdotettiin kuninkaanvallan lisäämistä. Säädyn enemmistö

⁸ Ks. edellä s. 20–22.

⁹ *Malmström*, Sveriges politiska historia I, s. 351.

¹⁰ Ehdotuksen Ulrika Eleonoran valitsemisesta hallitsijaksi sillä ehdolla, että hän allekirjoittaa uuden hallitusmuodon ja kuninkaanvakuutuksen, jotka tulevat rajoittamaan hänen valtaansa, toi talonpoikaissäätyyn Per Ribbing. Sääty vastasi ehdotukseen: »Kyllä! Talonpoikaissääty kiittää hyvin suuresti kaikkia säätyjä. Mitä ne ovat sopineet, siihen haluaa talonpoikaissääty vähäisimpänä säätyinä yhtyä!» *Lagerroth*, Frihetstidens maktägande ständer I, s. 18.

piti kuitenkin hanketta niin kyseenalaisena, ettei se antanut niissä toimitta aloitetta perille, ja asia jäi siihen.¹¹

V. 1723 vireille pantu samaa koskeva yritys sen sijaan ei jäänyt yhtä vähälle. Fredrikin edellisenä vuonna kiertomatallaan hankkima kansansuosio ja riidat muiden säätyjen kanssa herättivät säädystä niin voimakkaan rojalistisen mielialan, että muiden säätyjen varoitukset valtiosäännön loukkaamisesta kaikuiivat talonpoikaisäädystä kuuroille korville. Vasta säädyn ulkopuolisten neuvonantajien, säätyjen konttorin notaarin Abraham Dahleénin ja sotatuomari Lars Brodzeniuksen paljastuminen antoi mahdollisuudet ryhtyä tutkimaan asiaa perin pohjin. Asiaa ajaessaan sääty oli, puhe- miehen varoituksista huolimatta, tähän asti niin yksimielinen, että ratkaisevassa äänestyksessä kuninkaanvallan lisäämishdotuksesta vain yksi ainoa ruotsalainen suhtautui epäillen tähän toimenpiteeseen. Kaikki muut, siis myös suomalaiset, kannattivat hallitusmuodon muutosta kuninkaanvallan lisäämisen hyväksi.¹²

Eräs suomalaisista, Matti Montan, oli erityisen aktiivisesti mukana tässä toiminnassa, mm. laadittaessa yksityiskohtaisia perusteluita asian oikeutuksesta. Näiden perusteluiden sisältö esitetään talonpoikaisäädyn nimissä laaditussa kirjelmässä, jossa kysytään:

1. Eikö Jumala ole Kaikkivaltias Herra, joka asettaa kuninkaat?
2. Eikö Jokaisella Jumalaa pelkävällä esivallalla, seurauksena edellisestä, tule olla täydellinen valta?
3. Eikö Jokainen, joka asettuu tätä vastaan tai muuttaa tätä, ole Jumalan ja Hänen kaikkivaltiutensa vastustaja, jolle Hän kostaa.

Neljäs kohta haluaa torjua ne vastaväitteet, että kuninkaan suvereniteetti johtaisi oikeudenloukkauksiin, teokraattisella käsityksellä, että Jumalaa pelkävään esivallan alaisena jokaisella, pienimmällä ja suurimmalla, on sama oikeus ja turva kuninkaanvallan jumalallisen siunauksen luonteesta johtuvana. — Kaikkiaan ehdotus sisältää 13 kohtaa.¹³

¹¹ Tps. 18. 6. 1720, *Landahl*, mt. 1, s. 45, 88–89; *Malmström*, mt. I, s. 263–264.

¹² Tps. 4. 2. 1723, *Landahl*, mt. 1, s. 105–106, 257–258; Anders Larssonin kirjelmä kuninkaanvallan lisäämisestä, s. 258–259; *Lagerroth*, mt. 1, s. 131–134; *Malmström*, mt. I, s. 367–370, 375–380.

¹³ Komission asiakirjat, Valtiopäiväarkisto, vol. 5614, RVA.

Lagerroth toteaa ehdotuksen perustuvan Tomasiuksen käsitykseen teokratiasta. Säätyjen asiaa tutkimaan asettaman komission virallinen katsomus lähti sekini teokraattisesta perustelusta siten, että se myönsi Jumalan kyllä asettaneen kuninkuuden, mutta komission käsityksen mukaan ei tällöin kuitenkaan ollut säädetty mitään määrättyä tapaa, jolla poliittinen hallitus oli järjestettävä, vaan se oli jokaisen vapaan kansan itsensä harkittavissa ja ratkaistavissa. Esivallan ja kansan välinen suhde riippuu kokonaan tästä ratkaisusta, joka ei merkitse, kuten Tomasius väitti, kansan alistumista ruhtinaan tahtoon.¹⁴

Säätyjen määräämän komission ensimmäinen istunto pidettiin 10. 5. 1723, jolloin tarkastettiin jäsenten valtakirjat. Tällöin todettiin talonpoikaissäädystä saapuneen paikalle useampia kuin komission ohjesääntö edellytti. Ensimmäisestä kehotuksesta muut ylimääräiset poistuivat paitsi Matti Montan. Lars Eriksson, säädyn virallinen edustaja, vaati, että Montan on otettava jäseneksi. Molemmille selitettiin, ettei sellainen ole mahdollista, koska häntä ei ole tehtävään valittu, mutta Montan ei poistunut vaan Lars Erikssonin viittauksesta istuutui. Tällöin täytyi ryhtyä lukemaan komission ohjesääntöä, mutta sekini häiriytyi Lars Erikssonin ja Olof Larssonin ryhtyessä malttinsa menettäneinä inttämään sitä ja hallitusmuotoa vastaan.¹⁵ Istunto lopetettiin komission todetessa, ettei näitä kahta voida hyväksyä jäseniksi. Montanista ei mainita mitään, mutta hän lienee ollut paikalla istunnon päättymiseen asti.¹⁶

Talonpoikaissäätö erotti seuraavana päivänä Erikssonin ja Larssonin säädyn jäsenyydestä. Komissioon määrättiin uudet edustajat heidän tilalleen. Montan sai ankaran varoituksen omavaltaisesta toiminnastaan.¹⁷

¹⁴ *Lagerroth*, *Frihetstidens författning*, s. 286–290; *Sama*, *Frihetstidens maktägande ständer* 1, s. 131–134.

¹⁵ Kun ohjesäännössä mainittiin hallitusmuodosta säätyjen vapauden tukipilarina, joka nyt oli aiottu kaataa, Lars Eriksson aloitti hillittömän riitelyn mainiten mm.: »Junala varjalkoon, että hallitusmuodon pitäisi olla valtakunnan tukipilari. Me pysymme vanhassa laissa ja Jumalan sanassa!» Maaherra Hylteen rauhoitusyritykset eivät tuottaneet mitään tulosta.

¹⁶ Komissio 10. 5. 1723, Valtiopäiväarkisto, vol. 5615, f. 3–15, RVA.

¹⁷ Tps. 11. 5. 1723, *Landahl*, mt. 1, s. 140.

Kaikki kolme joutuivat kuitenkin läheisesti seuraamaan komission työtä, mutta tutkittavina. Ruotsalaiset talonpojat saivat tuomionsa hallitusmuodon kumousoyryksestä jo toukokuun lopulla¹⁸, Montanin kuulustelut aloitettiin kesäkuussa.

Kun Montanin asu herätti komission huomiota heti ensi kuulustelussa, hän ilmoitti saaneensa sodan aikana kreivi Nierothilta vänrikin arvon. Hän oli palvellut kreivin alaisuudessa tiedustelijana ja joutunut venäläisten vangiksi. Pääasiasta, kuninkaanvallan lisäämisestä, hän ei tietänyt mitään muuta, kuin että oli kuullut säädystä laadittavan jotakin kirjelmää porvarissäädylle jätettäväksi. Mitään kuninkaalle aiottua kirjelmää hän ei ollut nähnyt eikä sellaisesta kuullut. Dahleénin nimen hän oli kuullut äsken tehdyn paljastuksen yhteydessä, Lars Erikssonia hän ei tuntenut paljoakaan. Kuka aloitteita oli laatinut, siitä hän ei tiennyt mitään. Komissio huomautti, että hänen ei pitäisi näytellä tietämätöntä ja että häneltä tullaan vaatimaan valallinen selvitys kaikesta. Montan lupasi auliisti kertoa mitä tiesi, mutta jatkoi, ettei hän ole asioista perillä kertomaansa enempää. Muuta ei hänestä saatukaan irti vaikka hänelle sanottiin Lars Erikssonin jo paljastaneen hänet.¹⁹

Muutamaa päivää myöhemmin Montan jälleen seisoi komission edessä. Alku näytti yhtä hankalalta. Uhkailuista huolimatta hän ilmoitti olevansa tietämätön sekä kuninkaalle osoitetusta kirjeestä että sen laatijoista. Kysymykseen, keiden luona hän Tukholmassa oli käynyt, Montan vastasi: »Yhden ja toisen luona ja kanssa», mutta ei »näissä asioissa». Kuulustelijan, maaherra Hylteenin ja Montanin välisen pitkän kaksintaistelun jälkeen edellinen kuitenkin sai yliotteen ja Montan alkoi muistaa. Ratkaisun avaimeksi muodostui kysymys siitä, tietääkö Montan, kuka salaliittolaisten keskuudessa on »Hobergin ukko», joka tiedettiin yhdeksi säädyn ulkopuolisista auttajista. Montan ilmoitti tämän olevan Lars Brodzeniuksen, jonka luona myös hän oli vierailut toisten kuningasmielisten kanssa. Siellä oli keskusteltu kuninkaanvallan lisäämisestä ja Brodzenius oli laatinut asiasta mietinnön. Montan sai poistua, ja komissio antoi käskyn

¹⁸ Komissio 27. 5. 1723, main. vol., f. 254—257; *Malmström*, mt. 1, s. 381—382.

¹⁹ Komissio 17. 6. 1723, main. vol., f. 335v.—343.

Brodzeniuksen vangitsemisesta ja kaikkien hänen papereidensa toimittamista komissiolle.

Seuraavissa ruotsalaisten talonpoikien²⁰ kuulusteluissa ilmeni, että mietinnön oli saanut Montan. Kun Brodzeniusta alettiin kuulustella, hän osoittautui yhtä tietämättömäksi kuin Montankin oli ollut. Tämän hän sanoi tuntevansa, koska oli lankoussuhteessa hänen kanssaan.²¹ Vastakuulustelussa Montan ilmoitti, ettei hän tiedä sellaisesta sukulaisuudesta tai lankoudesta mitään. Kuulustelija Hylteen ilmeisesti menetti tässä vaiheessa malttinsa ja käski Montanin kerta kaikkiaan puhua puhuttavansa rehellisesti loppuun asti. Brodzenius tuotiin nyt sisälle, mutta kuulustelu jäi taas kesken, kun hän ryhtyi syyttämään Montania siitä, että tämä oli käynyt hänen kimppuunsa hänen pyytäessään velkaansa takaisin. Montan kielsi tappelun ja sanoi ainoastaan pyytäneensä lykkäystä lainan maksuun. Molemmat vietiin ulos ja komissio totesi, että kun sukulaisuus tai lankous on toteennäyttämätön eikä tappelusta ole mitään todisteita eikä sitä ole käsitelty missään tuomioistuimessa, Montan voidaan vannonnata todistamaan Brodzeniusta vastaan. Asia ilmoitettiin molemmille ja valan vannottuaan Montan todisti seuraavaa: Brodzeniuksen luona oli kirjoitettu vaatimus talonpoikien salaiseen valiokuntaan pääsystä. Brodzenius kirjoitti konseptin kuninkaalle tarkoitettuun kirjeeseen. Montan sai sen haltuunsa, mutta antoi sen takaisin Brodzeniukselle tämän pyydettyä, että asia saisi levätä, kunnes nähtäisiin »miten kaikki menee». Kirjoitukset poltettiin sittemmin Olov Larssonin luona suomalaisten Kehkosen ja Schroderuksen läsnä ollessa. Säädyn sihteeri oli ilmoittanut kuninkaan sanoneen, ettei hän halua tietää kirjoituksista mitään, koska »niistä voi aiheutua kaikenlaista pahaa». Brodzenius oli Montanin käsityksen mukaan voinut kirjoittaa muutakin kuin hänen tietämänsä asiakirjat.²²

Brodzeniuksen vastustus murtui kaksi päivää myöhemmin ja hän teki tunnustuksen. Komissio tuomitsi hänet 27. 7. 1723 kuole-

²⁰ Johan Nilssonin, Olov Larssonin ja Jöns Perssonin.

²¹ Komissio 18., 19. 6. 1723, main. vol., f. 345–350, 356.

²² Komissio 19. 6. 1723, main. vol., f. 368v.–373.

maan »yleisen turvallisuuden vihollisena ja valtionkavaltajana». ²³ Montanista ei kuulusteluissa ilmennyt enää uutta. ²⁴

Komissio piti viimeisen istuntonsa 12. 9. 1723, jolloin säädyille lähetettiin kirjelmä ilmoituksena työn päättymisestä. ²⁵ Samana päivänä talonpoikaissäätö erotti Montanin kehottaen häntä »ensi tilassa katoamaan Tukholmasta ja varoittaen, ettei hänen tule sanoin eikä teoin yrittää herättää levottomuutta säädyn jäsenten keskuudessa». ²⁶ Montan otaksuttavasti otti neuvosta vaarin ja matkusti, mutta v. 1731 hän ilmoittautui jälleen kihlakuntansa edustajana säätyyn ja hänet myös hyväksyttiin jäseneksi. V. 1734 hän pyrki säätyyn suomalaisten tulkiksi, mutta tämä evättiin, kuten aikaisemmin on todettu. Eväämisen perusteeksi mainitaan sekkin, että muistettiin »hänen olleen upseeri». ²⁷

Hattujen sodan aikana 1742–43 kokoontuneiden valtiopäivien tärkeimpänä ulkopoliittisena kysymyksenä oli rauhan hankkiminen valtakunnalle. Valtiopäivien kokoontuessa elokuussa 1742 sota oli jo saanut ratkaisevan käänteen ja venäläiset miehittivät parhaillaan Suomea. Siedettävän rauhan solmimisen erääksi mahdollisuudeksi todettiin sen yhdistäminen kruununperimykseen, sillä kuningatar Ulrika Eleonora oli marraskuussa 1741 kuollut lapsettomana, joten valtiopäivien oli valittava Fredrik I:lle seuraaja. Kun kysymykset yhdistettiin, oli valittavana kaksi tietä: voitiin ryhtyä neuvotteluihin jonkin kruununperimyksestä kiinnostuneen vallan kanssa, jolloin olisi mahdollisuus käyttää tämän tukea taistelussa Venäjää vastaan, tai pyrkiä saamaan Venäjältä etuja tyydyttämällä sen toiveita kruununperimykseksessä. Henrik Wreden otettua asian esille aatelissäädissä talonpojat kiirehtivät valitsemaan Holsteinin herttuan Karl Petter Ulrikin kruununperijäksi siinä uskossa, että kun hän on keisarinna Elisabetin sukulainen, hänen vaalinsa vaikuttaa

²³ Main. vol., f. 567.

²⁴ Komissio 19., 20., 21., 22., 25. 6., 1. 7. 1723, main. vol., f. 373–380, 386–393v., 409, 440–448.

²⁵ Main. vol., f. 576–578.

²⁶ Landahl, mt. 1, s. 219.

²⁷ Ks. edellä s. 223–224.

Suomen takaisin saamiseen. Muut säädöt yhtyivät vastahakoisina päätökseen.²⁸

Herttua oli kuitenkin tällä välin valittu Venäjän kruununperijäksi. Ruotsin valtuuskunnalle ilmoitettiin Pietarissa, että keisarinna pitäisi koko Suomen. Joitakin helpotuksia Venäjä voisi myöntää, jos Ruotsissa valittaisiin herttuan isän serkku, Holstein-Gottorpin herttua Adolf Fredrik kruununperijäksi.

Kruununperimyskysymyksen käsittelyssä jakoutuivat mielipiteet ylempien säätyjen enemmistön ja kaikkien suomalaisten kannattaessa keisarinnan suosittellemaa Adolf Fredrikiä ja talonpoikaissäädyn ruotsalaisten halutessa valita Tanskan kruununprinssin Fredrikin. Suomalaisten talonpoikain vastarinta, jota johti Jaakko Heikus, murrettiin maaliskuussa 1743, jolloin sääty valitsi prinssi Fredrikin kruununperijäksi. Säädyn enemmistön kanta oli erittäin jyrkkä Taalainmaalla Tanskan prinssin hyväksi alkaneen liikehtimisen vuoksi. Kun muut säädöt eivät vaaliin yhtyneet, taalalaiset aloittivat kapinan, ja kesäkuun puolivälissä heillä oli osa Tukholmaa hallussaan. Silloin saapui kuitenkin Turusta tieto, että Suomi saataisiin lähes kokonaan takaisin valitsemalla Adolf Fredrik kruununperijäksi. Vasta tällöin rohjettiin kukistaa Taalainkapina ja talonpoikaissäätö yhtyi Adolf Fredrikin vaaliin pakon edessä.

Suomalaisten kannan vaihtuminen maaliskuussa enemmistön kantaa vastaavaksi tapahtui epäilemättä uhkailun ja painostuksen tuloksen. Tämä ilmenee siitäkin, että Jaakko Heikus vielä kesäkuun alussa käytti pitkän puheenvuoron maltillisuuden puolesta ja Adolf Fredrikin valitsemiseksi. Hän lausui toivovansa, ettei hänen kotona olevia lähimmäisiään, »jotka ovat vihollisen ympäröimiä, asetettaisi sodalla kiusattaviksi, hävitettäväksi ja poltettaviksi, mistä asiasta Ruotsin maakunnat eivät paljon tiedä ja Jumala niitä sellaiselta varjelkoonkin; mutta sitä vastoin on koko Suomi ja suurin osa Pohjanmaata vihollisen käsissä, eikä venäläisellä ole siten mitään vaikeuksia, jos kruununperimys hoidetaan vastoin hänen tahtoaan, kokonaan hävittää maa ja ehkä kerrassaan pitää se, jonka johdosta Ruotsi me-

²⁸ *Jutihkala*, Vapaudenaika, s. 539–541; *Jägerskiöld*, Den svenska utrikespolitikens historia, s. 156–157; *Stavenow*, Frihetstiden, s. 183–189; *Paloposki*, Suomalaisten talonpoikien suhtautuminen kruununperimyskysymykseen 1742–43, s. 138–139.

nettää aivan liian paljon sekä voimaa että tuloja, ja siten on suoritettu toimenpide, jonka vuoksi lapsemme ja jälkeläisemme kironnevat meitä vielä meidän haudoillammekin».²⁹

Säädyn suomalaiset korppoolaista Yrjö Matinpoikaa lukuun ottamatta olivat täysin samalla kannalla. Tässä mielipiteessä ei kuvastunutkaan vain heidän oma käsityksensä, vaan he tulkitsivat siinä epäilemättä Suomen kansan enemmistön kannan. On myös ilmeistä, että Suomen ja Ruotsin talonpoikien mielipiteet juuri tässä kysymyksessä ratkaisevimmin ovat poikenneet toisistaan. Ei ole todettavissa mitään muuta kysymystä, jolloin suhtautuminen olisi noudattanut kansallisia rajoja näin tarkoin ja jolloin osapuolet olisivat yhtä katkerasti vastustaneet toistensa näkökantoja.

Näiden hattujen sodan aikana pidettyjen valtiopäivien jälkeen talonpoikaissäädyn suhdetta Fredrik I:n seuraajaan Adolf Fredriikkiin rasittivat hänen valintaansa liittyneen Taalainkapinan veriset muistot, jotka näyttivät tekevän lähentymisen vastaisuudessaakin vaikeaksi.³⁰ Suomalaiset olivat kuitenkin tässä suhteessa poikkeusasemassa, sillä he olivat halunneet Adolf Fredrikin valittavaksi v. 1743 siitä hetkestä alkaen, jolloin hänen nimensä ensi kerran lausuttiin kruununperimyksen yhteydessä ja hänen valintansa mainittiin ehtona rauhan saamiseksi. Myös ruotsalaisten keskuudessa mieliala oli jossain määrin jo muuttunut seuraavien valtiopäivien alkaessa v. 1746. Kun »nuorta hovia» lähentynyt hattupuolue pyrki rikkomaan pappissäädyn ja talonpoikaissäädyn välisen luottamuksen ja murtamaan puhemies Olov Håkanssonin ja säädyn sihteerin Carl Fredrik Sebaldin suuren vaikutusvallan säädyssä, se saikin useita kannattajia. Hattupuolueen edustajina esiintyivät ruotsalaiset Lars Larsson, Olov Assarsson, Erik Persson, Erik Månsson ja Johan Persson, jotka keinoista piittaamatta pyrkivät häiritsemään puhemiehen ja säädyn työskentelyä. Heidän järjestämänsä metelit lamauttivatkin ajoittain säädyn toiminnan puhemiehen kykenemättä rauhoittamaan kiihkoilijoita.³¹

²⁹ Tps. 1. 6. 1743, *Landahl*, mt. 5, s. 297–300; *Paloposki*, mt, s. 155.

³⁰ *Malmström*, mt. III, s. 189, 193–200, 322–325.

³¹ Tps. 7., 12., 14. 8., 5., 16., 17. 9. 1747, *Landahl*, mt. 6, s. 534–358, 542–550, 556–558, 582–583, 594–605, 609, 611, 613–614. *Malmström*, mt. III, s. 357–368.

Suomalaisista olivat tässä oppositiossa mukana Olavi Matinpoika, Pekka Vestergård ja Antti Mötar. Valtiopäivien alkuvaiheissa Vestergård esiintyi ilmeisen selvästi enemmistön ja puhemiehen kannattajana, päätellen hänen valitsemisestaan salaiseen valiokuntaan ³² ja toiminnastaan pöytäkirjojen suomalaisena allekirjoittajana, mutta helmikuussa 1747 hän on siirtynyt opposition leiriin. Tällöin mainitut kolme suomalaista selittivät, etteivät he voi tuntea mitään luottamusta sellaista puhemiestä ja sihteerä kohtaan, jotka eivät esitä heidän ajatuksiaan pöytäkirjassa.³³ Maaliskuun alussa todettiin säädössä eräiden edustajien jättäneen muille säädylle muistion puhemiehen ja sihteerin harjoittamasta painostuksesta ja heidän suorittamistaan laittomuuksista. Tätä piti Olavi Matinpoikakin sopimattomana ja kehotti muistion allekirjoittajia ilmoittautumaan. Kehotus ei tuottanut tuloksia, mutta lopuksi ilmoittautuivat ne, jotka eivät olleet tienneet mitään muistiosta. Suomalaisista ilmoittautuivat tällöin vain Antti Vähälä, Jobst Bars ja Kalle Juhonpoika. Asia johti lopuksi siihen, että muille säädylle jätettiin julistuksen luontoinen pöytäkirjanote, jossa vakuutettiin säädyn luottamusta puhemiestä ja sihteerä kohtaan. Vakuutusta eivät allekirjoittaneet mm. Olavi Matinpoika ja Mötar ³⁴, mutta sen sijaan kylläkin Vestergård ja hänen

³² Valtiopäivien alkaessa v. 1746 sääty yritti saada edustajansa salaiseen valiokuntaan, kuten oli tapahtunut kaksilla edellisillä valtiopäivillä. Tähän eivät muut säädyt suostuneet, jolloin talonpojat painostuskeinoina aikoivat pysäyttää kaiken valiokuntatyöskentelyn kieltäytymällä valitsemasta mihinkään valiokuntaan edustajia, ennen kuin säädyn vaatimus osallistumisesta salaisen valiokunnan työskentelyyn olisi ratkaistu myönteisesti. Kun tämä ei auttanut, osa edustajista vaati jo matkustamista takaisin kotiseudulle. Yli kuukauden kestäneen riidan jälkeen muut säädyt uhkasivat toimituttaa kihlakunnissa uudet vaalit, ellei sääty taipuisi. Valiokuntajäsenet nimitettiin tällöin, joskaan ei luovuttu salaista valiokuntaa koskevasta vaatimuksesta. Heti riidan alkaessa sääty oli valinnut 24 edustajaansa salaiseen valiokuntaan, heidän joukossaan suomalainen Heikuksen ja Pekka Vestergårdin, mutta tällä vaalilla ei sittemmin ollut merkitystä. Tps. pöytäkirjat syys-lokakuulta 1746, *Landahl*, mt. 6; *Malmström*, Sveriges politiska historia III, s. 289–294.

³³ Tps. 25. 2. 1747, *Landahl*, mt. 6, s. 246–252. Lausunto annettiin riidassa, joka koski pöytäkirjadeputaatiota, jota hatut vaativat, mutta myssyt vastustivat, ks. *Malmström*, mt. III, s. 322–325.

³⁴ Muut allekirjoittamatta jättäneet: Matti Ollila, Erkki Ylikartano, Kalle Juhonpoika, Juho Barck, Esaias Akselinpoika, Benjam Busk, Heikki Anttila, Tapani Partanen, Joonas Hokkanen ja Juho Hofslagar.

lisäkseen Antti Vähälä, Bars, Heikki Mollenius, Jaakko Heikus, Matti Antila ja Juho Flänki.³⁵

Uusi voimainkoetus enemmistön ja opposition välillä tapahtui syksyllä Erik Perssonin vaatiessa selvitystä salaisen valiokunnan ilmoituksesta, että valtakunnalle vaarallisia hankkeita on ollut tekeillä ja että säädyn jäseniä on kestetty ja heille jaettu vieraita rahoja. Vaatimus hylättiin suurella ääntenenemmistöllä (62—7), mutta silloin Erik Persson kääntyi muiden säätyjen puoleen tukenaan 27 kannattajansa ilmoitus, että he yhtyvät hänen mietintöönsä. Tämä aiheutti säätyjen komission kuulusteluja, mutta Persson pääsi varoituksella, eikä sitäkään saatu selville, kuka mietinnön oli laatinut; Persson itse ei osannut kirjoittaa. Tapauksen johdosta annettiin uusi säännös jo v. 1738 annettuun asetukseen, että kaikissa muistioissa tulee olla kirjurina toimineen allekirjoitus.³⁶

Kirjelmän kannattajiksi liittyneitä voidaan pitää, sen aiheuttaman riidan ankaruuden johdosta, joka ei jättänyt asiaa kellekään epäselväksi, jokseenkin varmoina nuoren hovin — hattupuolueen linjan — michinä. Suomalaisista sen ovat allekirjoittaneet sangen monet: Olavi Matinpoika, Matti Ollila, Erkki Ylikartano, Jobst Bars, Benjamin Busk, Juho Barck, Kalle Juhonpoika, Antti Mötär, Tapani Partanen ja Juho Hofslagar.³⁷ Asian aiheuttama puoluekatkeruus näkyy myös Jaakko Heikuksen välittelussa säädyn jäsenten eripuraisuudesta. Hän mainitsee erikoisesti Tapani Partasen, joka ylpeilee Hänen Kuninkaalliselta Korkeudeltaan saamallaan valkoisella nauhalla, joka on annettu muka hänen rehellisyytensä ja uskollisuutensa osoitukseksi. — Nauha oli hovipuolueen jäsenten ulkonainen merkki, joka »todisti todellista intoa ja uskollisuutta esivaltaa kohtaan». Erik Perssonin asiaa tutkinut komissio oli harmistuneena ehdottanut mokomien merkkien kieltämistä.³⁸ — Puhemies Olov Håkausson huomautti Heikuksen sanojen johdosta, ettei hänkään voinut käsittää, kuinka hatuntöyhdyt tai keppiin kiinnitettävät valkoiset nauhat

³⁵ Tps. 5., 28. 3. 1747, *Landahl*, mt. 6, s. 270—277, 312—315, 781—782. *Malmström*, mt. III, s. 324—325.

³⁶ Tps. 5., 16., 17. 9. 1747, *Landahl*, mt. 6, s. 582—583, 594—605, 606—608, 609; *Malmström*, mt. III, s. 365—367.

³⁷ Mietintöön liittyjät; *Landahl*, mt. 6, s. 881—883.

³⁸ *Malmström*, mt. III, s. 367.

saattavat olla eduksi säädyn jäsenille, jotka aina ovat pitäneet kunnianaan kantaa kotiseutunsa pukua.³⁹ — Vastapuolen edustajien suuttumus juuri Partasta kohtaan on ymmärrettävää, kun he ilmeisesti olivat tietoisia tämän saamasta tilansa verovapaudesta, joka perustui paikkansapitämättömiin väitteisiin Partasen ansioista hattujen sodan aikana. Neuvoston Partaselle myönteiseen päätökseen varmaan vaikuttivat juuri puolueansiot, ja tämä on lisännyt häntä kohtaan tunnettua katkeruutta.⁴⁰

³⁹ Tps. 17. 9. 1747, *Landahl*, mt. 6, s. 611.

⁴⁰ Tapani Partanen anoi v. 1747 neuvostolta verovapautta Partala-nimiseen ¼ manttaalin tilaansa Pielisjärvellä, koska hän oli sodan aikana koonnut Kiteen pappilaan 1000 miestä ja taistellut 300 kasakkaa ja näiden avuksi tulleita 400 rakuunaa vastaan. Hänen johdollaan viholliset lyötiin armeijan auttamatta millään tavoin. Myöhemmin hän hyökkäsi 300 talonpoikaa johtaen Tohmajärven Öhölän kylään, hakkasi maahan 400 miestä ja otti saaliiksi 500 hevosta. Asiaa oli tiedusteltu joiltakin upseereilta, jotka ilmoittivat tällaista todella tapahtuneen, jonka vuoksi anomukseen suostuttiin ja Partala määrättiin verovapaaksi Partasen ja hänen vaimonsa elinajaksi.

Partasen mainitsema Öhölän taistelu käytiin keväällä 1742, mutta talonpoikien johtajana ei toiminut Partanen vaan neljä muuta talonpoikaa, Erkki Sallinen, Olli Haapalainen, Lauri Roivas ja Olli Kettunen. Kolmen ensin mainitun osuus tuli julkisuuteen jo v. 1745 maaherra Stiernstedtin toimittamissa tutkimuksissa, jolloin he saivat muistolahjan ja palkkion maaherralta. Kun Partanen sitten otti kunnian itselleen, toimitettiin Liperin syyskäräjillä v. 1750 kuulusteluja. Mainitut neljä kielsivät Partasen ansiot, ja lautakunta oli yksimielinen heidän kanssaan. Partanen myönsi, ettei hän ollut taistelussa mukana, mutta kun hän liikkui Pielisellä silloin ja kertoi »näistä ajoista Tukholmassa, lience tulkki käsittänyt väärin». — Valtiopäivillä v. 1747 Partanen esitti myös rahvanvalituksessa syytöksiä Jaakko Stenius vanhempaa vastaan, jotka syytteet todettiin vääriksi. Näiden omapäisten toimiensa vuoksi Partanen joutui sitten niin vaikeaan asemaan, että muutti v. 1749 Pielisjärveltä Liperiin ja anoi v. 1752 Partalan verovapautta siellä olevaan tilaan. Asia käsiteltiin neuvostossa v. 1755, ja päätös oli kielteinen. Ilmeisesti elämä uudessakin ympäristössä kävi mahdolltomaksi, v. 1764 Partanen on etsintäkuulutettuna murroista ja varkaudesta. — Valtaneuvosto (kotim. siviiliasiat) 10. 7. 1747, vol. 2. s. 1425—1427; verovapauspäätös, S. I. ja K.k. I. verifikaattikirja v. 1747, VA 8831: 1645—1648. Maaherrojen kirjeet K. M:lle, S. I. ja K.k. I. 2. 4. 1745, 2. 4. 1752, vol. 4, RVA, Filmi 30, VA; v:n 1750 käräjäpöytäkirja jälkimmäisen liitteenä. *Cederberg*, Jaakko Stenius vanhempi, s. 164—174; *Schybergson*, *Anteckningar*, s. 67—68; *Kokkonen*, Karjalan ensimmäiset valtiopäivämiehet, s. 197—198 (antaa virheellisen kuvan asiasta ja henkilöstä). Etsintäkuulutus, S. I. ja K.k. lääninkanslia, Saap. kirjeet 1764, D I, 26, 6. MMA.

Kun suomalaisia talonpoikia on pidetty yleensä myssyihin kuuluvina ⁴¹, on nuoren hovin — hattupuolueen riviin liittyneiden määrä huomattavan suuri. Kysymys saa kuitenkin luontevan selityksen juuri kruununperillisen henkilöstä. Suomalaiset olivat edellisillä valtiopäivillä nähneet Adolf Fredrikin valitsemisessa ainoan avaimen onnettomasta sodasta irti pääsemiseksi, ja hattupuolueen propagandan taitavuus täydensi asiallisilta kuulostavien lupauksin sen, mitä henkilökohtaisesta sympatiasta kruununperillistä kohtaan puuttui.⁴²

Kruunajaisvaltiopäivät 1751—52 merkitsevät taitekohtaa kauden puolue-elämässä, kun jo yli vuosikymmenen vaikuttanut asetelma hatut—myssyt saa rinnalleen järjestyneen hovipuolueen. Sen ytimen muodosti joukko vanhoja rojalisteja, mutta siihen liittyi myös puolueistaan eronneita hattuja ja myssyjä.⁴³ Ennen toimineiden puolueiden suhtautumisessa hoviin tapahtui se muutos, että myssyt olivat nyt lähempänä hovipuoluetta hattupuolueesta saatavan revanšin toivossa.

Talonpoikaissäädystä rojalismi veti sängen monet uuteen puolueeseen, joskin vuoden 1743 muistot edelleen olivat jarruttavina tekijöinä. Mutta kun Olov Håkanssonin vastaisen opposition innokkaimmat miehet Lars Larsson ja Erik Persson eivät nyt olleet edustajina, ei säädysssä syntynyt sellaisia levottomuuksia kuin edellisillä valtiopäivillä.

Säätyjen vahvistaessa kuninkaanvakuutuksen Adolf Fredrik saattoi merkitä voitokseen sen, ettei tavaksi tullutta menetelmää, että säädylt esittivät kuninkaalle vain yhden ehdokkaan kansliapresidentin nimityksessä, mainittu kuninkaanvakuutuksessa. Kruunauksen jälkeen salainen valiokunta kuitenkin ehdotti sanotun käytännön laiksi säätämistä. Ehdotus hyväksyttiin kolmen säädyn äänin talonpoikien

⁴¹ *Österbladh*, Juhana Browallius, s. 192; *Cederberg*, Suomen historia vapaudenajalla II, s. 91.

⁴² Esimerkin hattupropagandan menestyksellisyydestä tarjoaa puolueen vaatimus pöytäkirjadeputaation asettamisesta. Hatut saivat osan talonpoikia puolelleen viittaamalla siihen, että nämä saisivat deputaation kautta tiedon mm. edellisen sodan syistä ja selvityksen Taalainkapinan todellisista yllyttäjäistä, joista on vaiettu ja syytetty vain talonpoikia. Kuitenkaan ei näitä asioita ollut aikomus ottaa deputaation työohjelmaan. Ks. edellä nootti 33.

⁴³ Ks. *Malmström*, mt. IV, s. 10—11, 135—137.

vastustaessa ja vaatiessa kolmen henkilön asettamista ehdolle. Mitään levottomuutta ei kuitenkaan asian käsittely aiheuttanut.⁴⁴

Vaikka asia käsiteltiin säädysssä jo joulukuussa 1751, annettiin sitä koskeva säätyjen kirjelmä vasta maaliskuussa.⁴⁵ Kirje ja hieman myöhemmin syntynyt kuninkaan ja neuvoston välinen kiista Pariisin lähettilään nimityksestä aiheuttivat huhuja Adolf Fredrikin tyytymättömyydestä kuninkaanvakuutukseen. Talonpoikaissäädysssä ruotsalaiset hovipuolueen miehet vaativat huhujen todenperäisyyden tutkimista, ja Johan Perssonin johtama lähetystö kävi salaisessa valiokunnassa esittämässä tätä koskevan ehdotuksen. Valiokunta torjui pyynnön, mm. sillä suhtautumistaan talonpoikaissäätöyn valaisevalla lausunnolla, että säädysssä paremmin asioita tietävien tulee valistaa muita.⁴⁶ Suomalaiset eivät tätä asiaa koskeviin keskusteluihin osallistuneet.

Samaan aikaan kun hovin kannatus talonpoikaissäädysssä alkoi näin saada aktiivisempia ilmaisuja, puhemies Olov Håkansson siirtyi yhä selvemmin hattujen leiriin. Prinsipalaattikäsityksen tuomitsemisen jälkeen hän oli ehdoton säätyjen vallan kannattaja⁴⁷, ja sitä edustivat nyt hatut myssyjen liittyessä kuninkaan asemaa parantamaan pyrkivän hovin yhteyteen.⁴⁸

Suomalaisten esiintyminen vv. 1751–52 oli yleensä passiivista, ja pöytäkirjat sisältävät niin vähän heidän kannanottojaan, että puoluesuhteet jäävät hämäräksi. Edellisillä valtiopäivillä puhemiehen kannalla olleista Heikus ja Antila ja puhemiehen vastaisessa oppositiossa esiintynyt Olavi Matinpoika eivät nyt tule esille puoluemiehinä, mutta heidät voinee laskea entisiin puolueisiin kuuluviksi.

⁴⁴ Tps. 12. 12. 1751, *Landahl*, Säädyn pöytäkirjajulkaisun oikovedos, *RVA; Malmström*, mt. IV, s. 17, 31–35; *Lagerroth*, mt. I, s. 164–168. — Pappissäädyn keskustellessa asiasta lausuttiin arvostelu, että säädyt voivat erehtyä ehdollepanossaan, jonka vuoksi olisi asetettava useampia kuin yksi henkilö; kun kuningas näistä nimittäisi taitavimmaksi katsomansa, olisi arviointi varmempi. Tällöin Turun piispa Juhana Brovallius lausui usein siteeratut sanansa: »Ajatus, että säädyt voivat erehtyä, on valtakunnan perustuslakien vastainen.» *Österbladh*, Juhana Brovallius, s. 250–257.

⁴⁵ *Brusewitz*, Frihetstidens grundlagar, s. 160–161.

⁴⁶ Tps. 29. 4. 1752. main. oikovedos; *Malmström*, mt. IV, s. 50.

⁴⁷ Ks. jäljempänä s. 401–403.

⁴⁸ *Malmström*, mt. IV, s. 48–49.

Muista suomalaisista Matti Tarvola todennäköisesti oli myssy.⁴⁹ Vaikka myssyt ennen valtiopäiviä olivat panneet alulle voimakkaan propagandan ja Suomea varten oli laadittu oma ohjelma⁵⁰, ei suomalaisen edustajiston toiminta vv. 1751–52 osoita mitään pystyvien myssy puolueen miesten dominoivaa asemaa säädysssä. Myös muuttamat rahvaanvalitukset viittaavat siihen, ettei vaalipaikoilla ollut toimitettu yksin myssypropagandan vaikutuksen alaisina.⁵¹

Valtiopäivien välisenä aikana vv. 1752–1754 hattupuolueen ja hovin väliset suhteet kiristyivät. Hattujen miehittämän neuvoston epäilykset kuninkaan lojaalisuutta kohtaan kasvoivat entisestään hänen suorittaessaan v:n 1755 alussa matkan Taalainmaalle. Kun sitten valtiopäivät saman vuoden lopulla alkoivat ja lujan enemmistön saavuttanut hattupuolue samaisti itsensä säätyvallan erehtymättömyyteen, ei sovinnollista kompromissia säätyjen, hallituksen ja ku-

⁴⁹ Tähän viittaa hänen säädylle jättämänsä muistio aatelisliippulisen poistamiseksi valtiovarain keventämiseksi. Sääty katsoi ehdotuksen hyödylliseksi, mutta lykkäsi asian puhemiehen ehdotuksesta, eikä tämä ottanut sitä enää myöhemmin esille ollenkaan. Tps. 22. 2. 1752, *Landahl*, main. oikovedos; Muistio, Tps.ark. 1751–52, vol. 8, f. 16, RVA. Esityksen aatelisvastainen mieli sopi hyvin myssytalonpoikien ideologiaan.

⁵⁰ Tämä propaganda sisälsi mm. seuraavaa: Vanhat ja rehelliset valtaneuvokset oli kukistettu. Ranska pyrkii saamaan Ruotsin sotaan Venäjää vastaan ja Suomi joutuu jälleen taistelutantereeksi. Kenraalikuvernööri v. Rosen on asetettu suomalaisia vakoilemaan, sillä »ranskalainen puolue ei luota suomalaisiin». Sen vuoksi myös virat täytetään ruotsalaisilla. *Cederberg*, Suomen historia vapaudenajalla II, s. 127–130; *Suolahti*, Elämää Suomessa, s. 108–110.

⁵¹ Raaseporin tuomiokunnan valituksen johdanto lausuu »ilon ja kiitoksen» johdosta, että Helsingin liepeille rakennetaan »erinomainen ja suuri linnoitus». Saman valituksen 4. § tosin valittaa linnoitustöistä aiheutuvia rasituksia, mutta itse asia todetaan hyväksi. Porvoon ja Kymin rahvaanvalituksessa kiitetään valtiopäiväkutsusta, joka »meille kaukana esivallasta asuville on tärkeä», ja Vehmaan ja Ala-Satakunnan valitus puhuu monin sanoin uskollisuudesta esivaltaa kohtaan ja esittää toivomuksen suuriruhtinaskunnan pysymisestä valtakunnan yhteydessä. Valitusten sävy on sellainen, ettei sitä voi olettaa hallituksen periaatteellisen opposition mielialaksi. Valitukset, RVA; Valok.jälj. R. 3: 1676–1677, R. 3: 1964–1969, R. 7; 5757–5758, VA. — Varmaa on, että vuosisadan keskivaiheilla ne maalailut, joissa esitettiin suomalaisten toiveita päästä Venäjän yhteyteen ja kerrottiin kansan odottavan venäläistä miehittäjää tervetulleena ja joita toimitettiin itärajan taakse, olivat suomalaisten mielialoja vastaamattomia. *Handlingar rörande politiska sammestämningen i Finland 1748–50*, ss. 33–41.

ninkaan valtapiirien uudelleen määrittelyksi voinut syntyä. Carl Fredrik Scheffer varoitti säätyjen despotismin olevan uhkaamassa, ellei sovintoa saada aikaan. Kuitenkaan ei valtiosääntökriisin jatkuva kiristyminen ollut yksin vallassa olevan puolueen syy, sillä toisaalta kuningasparin jäykkäniskaisuus oli estämässä kompromissien onnistumisen.⁵²

Heti valtiopäivien alussa tämä valtiosäännön peruseriaatetta koskeva kiistakysymys tuli säätyjen käsiteltäväksi neuvoston ilmoittaessa sen ja kuninkaan välisestä erimielisyydestä, että kuningas katsoo omantunnon syistä olevansa velvoitettu ja oikeutettu liittämään virkanimityksistä perustelunsa neuvoston pöytäkirjaan, milloin hän on eri kannalla kuin neuvoston enemmistö. Kuningas kiirehti antamaan säädylle asiasta oman lausuntonsa, jollaisen kirjeenvaihdon valtiopäiväjärjestys nimenomaan kielsi. Lausunnossa kuningas kärjisti asiaa katsoen itsellään olevan oikeuden harkita neuvoston neuvon oikeellisuutta. Salainen valiokunta käsitteli asian ja suuri deputaatio laati sen perusteella säädylle mietinnön, jossa yhdyttiin neuvoston esittämään kantaan, että mikäli neuvosto ei voi saada voimaan päätöstä, laki lakkaa olemasta voimassa ja neuvoston vastuunalaisuus lakkaa. Säädyt hyväksyivät mietinnön useiden käsittelyjen jälkeen, talonpoikaissäätökin 28. 11. 1755. Seuraavana päivänä piti säätyjen yhteisen lähetystön viedä päätös kuninkaalle.

Talonpoikaissäädyn seuraavan päivän istunnossa hovipuolueen miehet kuitenkin varautuivat kaatamaan asian. Tällä kertaa edustajina olivat myös puhemiehen vastaisen opposition miehet vv:lta 1746–47. Puhemiehen ehdotettua nyt 29. 11. 1755 lähetystön jäsenten nimittämistä, Lars Larsson ja Erik Persson alkoivat vaatia äänestystä itse asiasta. Puhemies ei tähän voinut suostua, koska asia oli jo ratkaistu. Tästä alkuriitelystä nousi tappelu, jonka aikana puhemies ja sihteeri Paleen lyötiin mustelmille. Tappelu taukosi jok-

⁵² Tutkimuksen aihe ei anna mahdollisuutta tarkastella vv:n 1752–55 välistä kriisiä, jonka vuoksi on vain viitattava seuraaviin tutkimuksiin: *Jägerskiöld, C. F. Scheffer och 1750-talets författningskris; Sama, Hovet och författningsfrågan 1760–66*, s. 7–14; *Lagerroth, mt. I*, s. 167–178; *Sama, Frihetstidens författning*, s. 418–507, erikoisesti s. 418–425, 459–475; *Malmström, mt. IV*, s. 92–139; *Stavenow, Frihetstiden*, s. 254–280; *Sama, De politiska doktrinernas uppkomst, passim*.

sikin aikaa Josef Hanssonin aloitettua virren; mutta veisuun jälkeen se alkoi uudelleen. Vasta paikalle hälytetty maamarsalkka ja muut puhemiehet saivat metelöinnin ja tappelun loppumaan.⁵³

Säädyn pöytäkirja, jota Paleen yritti pitää tappelun keskelläkin, ei mainitse mitään suomalaisten osallistumisesta siihen. Asiaa tutkimaan asetettu säätyjen komissio kuulusteli sittemmin useimmat suomalaiset. Kun komissio kuulusteluissa pyrki selvittämään todetun kuninkaanvallan lisäämisyrityksen kokonaisuudessaan, pöytäkirjat valaisevat runsaasti näiden valtiopäivien kulussientakaista toimintaa.

Talonpoikaissäädystä tuli komissioon neljä jäsentä. Suomalaisia talonpoikia edusti Heikki Ullner. Komission syyttäjäksi määrättiin toimintatarmoinen ja terävä hattupoliitikko, pormestari Olov Renhorn. Hänen valintansa tähän tehtävään takasi jo etukäteen komission leppymättömän aktiivisuuden.⁵⁴

Suomalaisten talonpoikien kuulusteluissa ilmeni, että useat heistä eivät mellakan tapahtumahetkellä tienneet sen syytäkään. Heikki Argillander kertoi, että kolmen ruotsalaisen vaadittua äänestystä ja puhemiehen kiellettyä sen syntyi meteli kahden ruotsalaisen tarttuessa puhemiehen pöytään kiinni. Kun Argillander näki mellakan muuttuvan väkivaltaiseksi, hän pelkäsi murhan tapahtuvan ja lähti kokoussalista pois. Hänen palatessaan veisattiin virttä. Metelin syyn Argillander kuuli Matti Lindmarkilta, joka kertoi Juho Puolakan lausuneen, että puhemies ja sihteeri pitäisi heittää ulos.⁵⁵

Suomalaisista seuraavina kuulusteltavina olivat Matti Pitula, Lindmark, Erkki Iso-Honka ja Heikki Hämäläinen. Syyttäjä ilmoitti kuulleen Hämäläisen tuntevan heikosti kristinopin, jonka vuoksi hän pyysi komission jäsentä, professori Jaakko Gadolinia opettamaan häntä. Gadolin lupasi tehdä tämän. Muut kuulusteltiin heti.

Iso-Honka ei tiennyt metelistä enempää kuin Argillanderkaan. Sen alkaessa hän oli lähtenyt salista Jaakko Heikuksen kanssa. Lindmark esitti suomeksi kertomuksensa, ja komissiolle sen tulkitsti

⁵³ Tps. 25., 28., 29. 11. 1755, *Landahl*, Säädyn pöytäkirjajulkaisun käsikirjoitus, RVA; *Malmström*, mt. IV, s. 157–165.

⁵⁴ Komissio 9. 12. 1755, Valtiopäiväarkisto vol. 5651, f. 167, RVA; *Malmström*, mt. IV, s. 168–171.

⁵⁵ Komissio 16. 12. 1755, main. vol., f. 224v.–225; *Palmén*, Suomalaisuudesta Ruotsinvallan aikana, s. 31.

pormestari Hagert. Hän ilmoitti ennen istunnon alkua Puolakan luvanneen, että puhemies heitettäisiin ulos. Puolakka oli tällöin yhdessä Lars Larssonin kanssa, ja metelin jälkeen Puolakka oli Lindmarkin mielestä vältellyt häntä. Tappelun kulusta ei Lindmark osannut paljon kertoa, koska hän ei osannut ruotsia ja oli lähtenyt virttä veisattaessa ulos.

Pitula kertoi, Hagertin jälleen tulkitessa, tavanneensa ennen istunnon alkua Puolakan, joka ilmoitti säädystä tulevan levottomuuksia. Pitulan kysyessä, mitä hän tarkoitti, Puolakka sanoi ruotsalaisilta kuulleensa, että puhemies heitetään ulos. Suomalaisten ei Pitula nähnyt meteliin osallistuvan.⁵⁶

Seuraavana päivänä kuulusteltiin Erkki Oksasta, joka ei tappelun syistä ja sen kulusta osannut sanoa enempää kuin muutkaan suomalaiset.⁵⁷

Hämäläinen otettiin kuulusteltavaksi joulukuun lopulla. Gadolin »oli johdattanut häntä kristinoppiin, mistä hän esitti todistuksen», joten hän nyt saattoi vanhoa todistajanvalan kuten muutkin olivat tehneet. Tappelun alkaessa Hämäläinen oli kysynyt sen syytä Juho Torralta, joka oli ruotsin kielen taitoinen. Torra oli vastannut asian koskevan säädystä erotetun Johan Perssonin ottamista takaisin edustajaksi. »Jonka jälkeen todistaja sanoo menneensä ulos ottamaan puolikastuopin olutta.» Hänen palatessaan meteli jatkui.⁵⁸

Kalle Arvola ilmoitti kuulustelussa osaavansa vain suomea, eikä hän sen vuoksi voinut kertoa mitään tarkempaa.⁵⁹ Juho Partanen oli lähes yhtä tietämätön; Heikki Rokkilan hän muisti kehottaneen suomalaisia poistumaan ja sanoneen, että eivät he kuitenkaan saisi oikeutta.⁶⁰

⁵⁶ Komissio 23. 12. 1755, main. vol., f. 324—325; *Palmén*, mt., s. 31.

⁵⁷ Komissio 24. 12. 1755, main. vol., f. 330v.—331; *Palmén*, mt., s. 31.

⁵⁸ Komissio 30. 12. 1755, main. vol., f. 358. Johan Persson, joka oli hovi-puolueen tunnetuimpia miehiä talonpoikaissäädystä, oli valtiopäivien alussa diskvalifioitu, kun oli ilmennyt, että hänellä oli kotiseudullaan oikeusjuttu vireillä sen vuoksi, että hän oli yllyttänyt rahvasta kieltäytymään jakopalkkalaitoksen maksuista. Asia oli usein esillä säädystä, 14., 22., 25., 29. 10., 4., 8., 10., 19. 11. 1755, *Landahl*, Säädyn pöytäkirjajulkaisun käsikirjoitus, RVA; *Malmström*, mt. IV, s. 159—160.

⁵⁹ Komissio 2. 1. 1756, main. vol., f. 371; *Palmén*, mt., s. 32.

⁶⁰ Komissio 2. 1. 1756, main. vol., f. 371; *Palmén*, mt., s. 32. Sanat pöytäkirjassa: »Kommen och låtom oss gå bort, vi få äntä icke rätt».

Enempää suomalaiset eivät tappelun syistä tienneet. *E. G. Palmén* onkin esittänyt tämän kuulustelun tulokset puhuvana esimerkkinä siitä, kuinka vaikeata suomalaisen talonpojan on ollut seurata säädystä ja valiokunnissa asioiden käsittelyä.⁶¹ Tätä arviota voidaan näiden miesten osalta jyrkentääkin, sillä kuulusteluissa ilmeni — johon *Palmén* aiheensa vuoksi vain viittaa —, että useat näistä suomalaisista olivat perillä säätyjen ja kuninkaan välisestä kriisistä ja tietoisia kuninkaanvallan lisäämisaikeesta, joten heidän olisi pitänyt tietää jotakin tarkempaa myös säädystä etukäteen järjestetystä tappelusta.

Argillander kertoi jo ensi kuulustelussa, että hänen saavuttuaan Tukholmaan oli toisena iltana hänen asunnolleen tullut Amnorin-niminen aliupseeri, joka kutsui häntä ja muita suomalaisia eräaseen kellariin. Silloin ja joitakin kertoja myöhemminkin kieltäytyttyään hän lopuksi lähti. Tällöin Amnorin esitteli hänelle Bredan nimisen hovimiehen. Breda selitti, että Johan Persson pitäisi ottaa säätyyn takaisin. Edelleen Breda lausui, että neuvokset eivät osoitaneet tarpeellista kunnioitusta kuninkaalliselle majesteetille, että tämä ei pyydä suvereniteettia vaan oikeutta saada laillisesti täyttää virat ja että ellei tätä asiaa hoideta, Venäjä pian ottaa Suomen. Samoin Breda vielä oli esittänyt, että talonpoikaissäädyn puhemies ja sihteeri ovat kelmejä ja ottavat vastaan ulkomaalaisia rahoja ja että sääty voisi heidät sen vuoksi heittää ulos. Argillander kertoi viimeksi mainittuun vastanneensa, ettei asia ole niin, sillä puhe-miehet valitsevat sihteerin eikä sääty voi häntä enää erottaa. Argillander kertoi edelleen, että Oulun valtiopäiväedustaja Juhana Brandberg oli haetuttanut hänet keskustelemaan kanssaan, koska Oulun kaupungilla, Pohjanmaan pohjoisella tuomiokunnalla ja Savon kihlakunnalla oli yhteisiä valtiopäiväasioita. Kun Argillander sitten meni, Brandberg alkoikin puhua samanlaisista asioista kuin Breda. Brandberg oli lausunut lisäksi, ettei kuninkaallisella majesteetilla ole mitään sanomista, vaan neuvokset määräävät kaikesta. Brandberg sanoi tekevänsä kaikkensa kuninkaan hyväksi, »vaikka se maksaisi hänen päänsä».

Amnorin, Breda ja Brandberg olivat kehottaneet Argillanderia

⁶¹ *Palmén*, mainittu tutkielma.

houkuttelemaan maanmiehiään kuningasta tukemaan, mitä hän ei kuitenkaan ollut tehnyt. Häntä kehoitettiin menemään hoviin, missä hän saisi tavata kuninkaallisen majesteetin, mutta tätä kehotusta hän ei ollut noudattanut, koska arveli, ettei hän osaisi puhua niin kauniisti kuin pitäisi, jos hän saisi arvon joutua kuninkaan kanssa keskusteluun.⁶²

Lindmark sen sijaan kertoi käyneensä kuninkaan luona, yhdessä Pitulan kanssa. Heidän kulkiessaan pari viikkoa valtiopäivien alkamisen jälkeen linnan pihalla, heitä vastaan tuli tuntematon herra, joka suomeksi kysyi, halusivatko he tavata majesteetin. Herra vei heidät sisälle ja kuningas otti kovin huomaavaisesti vastaan ja keskusteli heidän kanssaan jonkin aikaa. Mistään valtiollisista asioista ei ollut puhetta. Kuningas toivotti heidät tervetulleiksi uudelleenkin ja lupasi, että he silloin saisivat nähdä prinssit.⁶³

Pitula vahvisti tämän ja kertoi lisäksi keskusteluista suomalaisen kapteenin Hästeskon kanssa, joka oli eräs hovipuolueen ja talonpoikaissäädyn yhdysmiehistä. Hästesko oli esittänyt jokseenkin samaa kuin Breda Argillanderille. Hän oli lausunut, että »kukaan ei kunnoita noita junkkareita (neuvoksia), eikä tiedetä, mihin onnettomuuteen he meidät vievät. Kuningas voi niin loukkaantua, että lähtee valtakunnasta, ja se veisi meidät sotaan ja onnettomuuteen. Minulla kuten teilläkin on tilat Suomessa, me tiedämme sen asian parhaiten.» Toisessa kuulustelussa Pitula ilmoitti, että rykmentin pastori Forbus oli hänelle ja muille suomalaisille kirjoittanut heidän valituksiaan, joissa pyydettiin lain suomentamista ja painattamista. Forbus oli kirjoittanut myös anomuksen, että valitusten resoluutiot annettaisiin ennen valtiopäivien päättymistä. Omasta aloitteestaan Forbus ehdotti, että hän kirjoittaisi heille myös anomuksen kuninkaanvallan lisäämisestä. Se olisi heille hyödyllistä, hän selitti, sillä se edistäisi asioiden nopeata käsittelyä ja ratkaisemista. Forbus kirjoittaisi sen, kunhan vain sovittaisiin sisällöstä. Mihin tai kelle anomus jätettäisiin, sitä Forbus ei ollut sanonut. Kun asiasta neuvoteltiin, olivat paikalla Erkki Oksanen, Heikki Ottman ja Erkki Iso-Honka. He olivat harkinneet asiaa sittemmin keskenään, jolloin

⁶² Komissio 16. 12. 1755, main. vol., f. 225—227.

⁶³ Komissio 23. 12. 1755, main. vol., f. 323—324.

Pitulaa alkoi epäilyttää. Sen vuoksi hän tiedusteli asiaa kihlakunnan-tuomariltaan Magnus Ståhlhandskelta, joka myös oli valtiopäivillä. Tämä oli lausunut heti ensi sanoinaan, ettei heidän »Jumalan tähden pidä puuttua sellaiseen asiaan joka koskee hallitusmuodon muutosta ja myös oli vastoin painettua uskollisuudenvaalaa eikä sopinut rahvaan valtiopäivämiehille, jotka ovat yksinkertaisia ja tietämättömiä sellaisista tärkeistä asioista». Pitula kertoi tämän muille, ja niin jäi suomalaisten valtiopäivätalonpoikien nimissä ja vastoin puhe-miehen ja sihteerin tietoa laadittavaksi aiottu ja kuninkaalle esi-tettävä — osoite tuli nyt kuin vahingossa — kirjelmä laatimatta. Enempää ei Forbuksen kanssa ollut puhuttu. Jos Forbus oli jonkin sellaisen kirjelmän tehnyt, vakuutti Pitula sen tapahtuneen heidän tietämättään. Johan Perssonin Pitula kertoi usein houkutelleen häntä krouveihin keskustelemaan, mutta hän ei ollut mennyt, koska Ståhlhandske oli varoittanut heitä kaikkia suomalaisia pysymään kaukana siitä miehestä. Linnassa Pitula oli käynyt paitsi Lindmarkin myös Hämäläisen kanssa. Ensimmäisellä kerralla hänet oli sinne johdattanut »sinipukuinen herra» linnanpihalta, ja kuningas oli tarjonnut viiniä.⁶⁴

Jatkuvat kuulustelut osoittivat, että keskusteluihin kuninkaan-vallan laajentamisesta olivat osallistuneet tai niistä tietoisia olivat kaikki muut suomalaiset paitsi Heikki Ullner, joka istui komissiossa, Erkki Antinpoika ja Heikki Ers. Nämäkin otaksuttavasti olivat kuulleet jotain asiasta, mutta heidän nimensä eivät tulleet esille kuulusteluissa. Valtiopäivämiesten lisäksi keskusteluihin oli osallistunut suomalainen talonpoika nimeltä Mikkola, joka ei ollut valtiopäivämies. Parhaiten olivat asioista perillä Pitula, Argillander ja Kalle Arvola.⁶⁵

Arvola ei ensi kuulustelussa osoittautunut kovinkaan tietäväksi. Hän muisti olleensa Oksasen ja Pitulan kanssa kapteeni Hästeskon

⁶⁴ Komissio 23. ja 30. 12. 1755, main. vol., f. 324—328. 352—355.

⁶⁵ Komissio, cm. Argillanderin ja Pitulan kuulustelut, Lindmarkin ja Oksasen kuulustelu 24. 12. 1755, Iso-Hongan, Hämäläisen ja Oksasen kuulustelu 30. 12. 1755, Arvolan kuulustelu 2. 1. 1756 ja Forbuksen kuulustelu 3. 1. 1756, jolloin läsnä myös useita suomalaisia talonpoikia, Juho Partasen kuulustelu 9. 1. 1756, Pitulan 12. 1. 1756, Amnorinin 3. 3. 1756, suomen kielen kääntäjän Samuel Salinin ja Oksasen kuulustelu 28. 4. 1756, Heikki Rokkilan kuulustelu 26. 5. 1756.

luona, joka oli maininnut, että Johan Persson pitäisi hyväksyä säädyln jäseneksi. Tarkempaa ei Arvola tiennytkään. Koska hän osasi vain suomea, komissio kaikesta päättäen uskoi hänen sanoihinsa.⁶⁶ Arvola kuitenkin sairastui myöhemmin ja halusi kuolemanpelossa keventää omaatuntoaan. Tukholman suomalaisen seurakunnan kirkkoherra, rovasti Werander, joka oli myös komission jäsen⁶⁷, oli käynyt katsomassa häntä, jolloin Arvola oli alkanut kertoa lisää hovi-puolueen toimista. Hän ilmoitti Weranderille tavanneensa suomalaisen luutnantin Spohlerin, Forbuksen ja erään tuntemattoman kamarieherran, jotka kehottivat häntä toimimaan niin, että sääty tekisi välinsä selviksi puhemiehensä kanssa. Forbus oli myös vienyt Arvolan hoviin yhdessä Partasen ja Karttusen kanssa.⁶⁸

Pari päivää myöhemmin Heikki Ullner kertoi komissiolle Arvolan olevan niin heikon, että hourii. Komissio määräsi suomalaiset jäsenensä Gadolinin, Hagertin ja Ullnerin huolehtimaan siitä, että heti kun sairas vähän toipuu, häntä kuulustellaan. Jo seuraavana päivänä voitiin suorittaa lyhyt kuulustelu, jonka aikana Arvola kertoi Forbuksen ilmoittaneen valtiopäivien alettua, että suomalaisten nimissä esitettävä ehdotus kuninkaanvallan lisäämiseksi oli nyt valmis. Arvola vei sen Forbuksen kehotuksen mukaisesti säätyyn, mistä se allekirjoitettuna piti lähettää edelleen. Jaakko Heikus oli kuitenkin kieltänyt Arvolaa esittämästä sitä puhemiehelle. Moni säädyln jäsenistä oli sen nähnyt, mutta kukaan ei ollut allekirjoittanut. Myöhemmin säädyln vahtimestari oli hakenut Arvolan eräästä säädyln istunnosta. Ulkona odotti Forbus, joka pyysi ja sai ehdotuksen haltuunsa. Kuka asiakirjan oli laatinut, sitä ei Arvola tiennyt. Enempää hän ei enää ollutkaan pystynyt puhumaan eikä vas-

Syyttäjä arveli 4. 6. 1756 kuulustelujen jo osoittaneen, mitä asianomaiset tiesivät, ja katsoi lisäkuulustelut tarpeettomiksi. Vol. 5651, f. 322—324, 330v.—334v., 355—360, 371—373, 376—385, 436—439, 446—447, vol. 5652, f. 1020v., vol. 5653, f. 1515v.—1517, 1756—1757v. RVA.

⁶⁶ Komissio 2. 1. 1756, Vol. 5651, f. 371—373.

⁶⁷ Werander oli innokas hattu ja tullut seurakunnan kirkkoherraksi valtuutus Fabian Wreden patronuksena toimissa hänen hyväkseen. *Murray*, *Finska Församlingens i Stockholm historia*, s. 158—159.

⁶⁸ Weranderin kertomus komissiolle 22. 1. 1756, main. vol., f. 570v.—571.

tannut kysymykseen, oliko Forbus kieltänyt häntä puhumasta komissiolle näistä asioista.⁶⁹

Forbusen innokkuudesta kuninkaanvallan lisäämiseksi oli jo ennen Arvolan jatkokuulusteluja joulukuussa kertonut Pitula. Tammikuun alussa hän vapaaehtoisesti ilmoittautui komissiolle, koska sanoi nyt muistansa lisää, ja hänen kertomuksensa täydensi Arvolan tunnustuksia. Hän kertoi olleensa Arvolan ja Oksasen kanssa Forbusen luona syksyllä, jolloin tämä oli lausunut, että olisi hyvä, jos kuninkaallinen majesteetti saisi yksin hallita, täyttää virat ja valmistaa päätökset seuraaviin valtiopäiviin asti. Silloin valtiopäivät voisivat kokoonnuttuaan todeta, mitä hyötyä tästä olisi. Pitula ei ollut varma, olivatko Arvola ja Oksanen kuulleet tämän, koska Forbus lausui sen heidän ollessaan jo poislähdössä.⁷⁰

Maaliskuun lopulla Arvola toipui, jolloin komission suomalaiset vierailivat hänen luonaan kuulustelemassa häntä. Mukana oli myös kapteeni Hästesko, joka kuitenkin kielsi tuntevansa Arvolaa ja kiisti tämän tammikuun alussa antaman todistuksen oikeellisuuden. Komissio ei ottanut hermostuneen Hästeskon lausuntoja kovin vakavasti ja hänet johdatettiin ulos. Sisään tuotiin Forbus. Hän myönsi kyllä tuntevansa Arvolan, mutta kielsi kerrassaan tämän väitteet, että hän olisi kirjoittanut ja vielä vähemmän pyytänyt ja saanut takaisin mitään kuninkaanvaltaa koskevaa anomusta. Forbus menetti malttinsa ja huusi »paholaisen menneen todistajaan» ja tämän houraillevan. Kun Forbus oli viety pois, Arvola ilmoitti, ettei hänellä enää ole mitään lisäämistä, ja kiitti komissiota siitä, että häntä oli hoidettu niin hyvin ja että hänelle oli määrätty lääkäri.⁷¹

Pitulan heti kuulustelujen alussa tekemän ilmoituksen johdosta kutsuttiin kihlakunnantuomari Ståhlhandske komission kuultavaksi. Hän pyysi oikeutta jättää kaikesta tietämästään kirjallinen lausunto seuraavana päivänä. Tähän suostuttiinkin.⁷² Komission pöytäkirjoissa tai asiakirjoissa ei kuitenkaan tätä lausuntoa ole, eikä Ståhl-

⁶⁹ Komissio 26. ja 27. 1. 1756, main. vol., f. 591, 612v.—613, 616—618.

⁷⁰ Komissio 12. 1. 1756, main. vol., f. 446—447.

⁷¹ Komissio 30. 3. 1756, vol. 5652, f. 1270—1272.

⁷² Komissio 29. 3. 1756, main. vol., f. 1235.

handskea enää mainita muutenkaan.⁷³ Kun Iso-Honka sai kuulustelussa tehdä selkoa Tukholman tuttavistaan, hän mainitsi myös suomen kielen kääntäjän Samuel Salinin. Tämäkin joutui siten kuulusteltavaksi, mutta osoittautui, ettei hän tiennyt mitään oleellista valtiosääntöä koskevasta hankkeesta.⁷⁴

Suomalaisten talonpoikien osanotto hovipuolueen salahankkeisiin todettiin senlaatuiseksi, ettei ketään heistä tuomittu mihinkään rangaistuksiin. Kun Hornin, Brahen, Hårdhin ja Puken yritys panna suunniteltu kaappaus todellakin toimeksi kesäkuussa paljastui, komissio kohdisti tutkimuksensa sen selvittämiseen, jolloin aikaisempien valmistelujen käsittelyyn ei enää jäänyt aikaa. Suomalaisista talonpojista ei näissä myöhemmissä kuulusteluissa enää kukaan tullut esille.⁷⁵

Onkin ymmärrettävää, että talvella ja keväällä jo kuulustellut talonpojat eivät enää olleet salaliittolaisille käyttökelpoisia tai luotettavia apulaisia. Kuulusteluissa he olivat Arvolaa lukuun ottamatta osoittautuneet niin avomielisiksi, että vaikuttaa siltä, kuin he eivät olisi täysin ymmärtäneet, miten laajakantoinen hanke seurauksiltaan todella oli, siitäkin huolimatta että he olivat olleet asian oleellisimmista kysymyksistä perillä. Pitulan kertomus kääntymisestä Ståhlhandsken puoleen osoittaa tämän jokseenkin selvästi. Salaliittolaisten kannalta heikoin asiaan vihityistä oli ehkä Hämeäläinen, joka kuulustelussa 30. 12. 1755 kertoi »erään kapteenin», joka sittemmin osoittautui Schechtaksi, »selittäneen hänelle ne asiat, joita heillä oli puhemiestään ja sihteeriiän vastaan». Jos verrataan Montania näihin »v:n 1755 miehiin», on todettava, että hän oveluudessaan oli salahankkeisiin huomattavasti käyttökelpoisempi kuin kukaan nyt paljastuneista ja että hän todella ymmärsi, mitä hanke

⁷³ Pöytäkirjan sangen tarkka hakemistokin mainitsee Ståhlhandsken vain kahdesti, Pitulan kertomuksen yhteydessä ja hänen pyytäessään vastata kirjallisesti. Hakemisto, vol. 5656.

⁷⁴ Komissio 30. 12. 1755, 28. 4. 1756, vol. 5651, f. 355–358, vol. 5653, f. 1515v. —1517v.

⁷⁵ Aseellinen vallankaappausyritys paljastui ennen kuin ehti varsinaisesti alkaakaan 21. 6. 1756. Komissio aloitti tätä koskevat kuulustelut seuraavana päivänä. Näiden pöytäkirjat vol. 5654 ja 5655. Vallankaappausyrityksestä, ks. *Malmström*, mt. IV, s. 209–246.

merkitsi. On mahdollista, että suomalaiset talonpojat v. 1755 osittain teeskentelivät esiintyessään yksinkertaisina komission edessä, mutta toisaalta heidän avomielisyytensä on omiaan torjumaan ajatuksen tällaisesta laskelmoinnista. Vaikuttavaksi jää kuva, etteivät nämä edustajat todellakaan täysin ymmärtäneet hallitusmuodon sisältöä enempää kuin siihen suunnitellun muutoksen merkittävyyttäkään. Tietämättömyyden eräs syy oli epäilemättä usuiden kielitaidottomuus. Lisätekijänä on ilmeisesti vaikuttanut myös se, että Suomessa puoluekiistat olivat huomattavasti vähäisemmät kuin alituisten valtiopäiväkiistojen näyttämön, Tukholman, liepeillä. Tästä on seurannut politiikan, myös valtiosääntöä koskevien kysymysten vähäisempi tuntemus. Kuvaavaa tässä suhteessa on, että näistä hankkeista olivat sivussa Jaakko Heikus ja Ullner, jotka kumpikin epäilemättä olivat talonpoikaisen yhteisön yleisen tiedollisen mitan yläpuolelle kohoavia miehiä. Ullnerin merkitystä komission jäsenenä osoittaa, että komission langettamista tuomioista lähes puolet on hänen allekirjoittamiaan. Lähes toinen puoli on Sven Håkanssonin allekirjoittamia, ja talonpoikaissäädyn kahden muun jäsenen allekirjoittamia on vain muutama.⁷⁶

Marraskuun mellakan epäonnistuminen mursi talonpoikaissäädyn hovipuolucelle myötämielisten edustajien vastarinnan jo kokonaan. Olov Håkansson hallitsi nyt säätyä suvereenisti. Kun suuri deputaatio neuvoston enemmistön päätöksen voimaansaattamisen takaamiseksi antoi säädylle esityksen kuninkaan nimileimasimen käytöstä, asiasta syntyi säädylsä keskustelua, jonka useista puheenvuoroista henki myötätunto Adolf Fredrikiä kohtaan, mutta Håkanssonin painostukseen taivuttiin kuitenkin vaivatta.⁷⁷ Heinäkuussa Håkanssonin otteen tiukkuus ilmeni vielä selvemmin käsiteltäessä säätyjen komission langettamia tuomioita ja tuomittujen ja heidän

⁷⁶ Tuomiot painettu kaikki v. 1756, Calonius—Naumannin kok. A. 102. HYK. Samoin painettiin kansan informoimiseksi selvitys, joka myös käännettiin ja painettiin suomeksi, »Tutkinnot Perustus-Lakien Täyttämisestä, Präntätyt Waldacunnan Corkiasti-Turvallisten (!) Säätyin käskyn jälkeen Herrain-Päiwillä Wuonna 1756, Stockholmisa 1756». *Pipping, Förteckning öfver i tryck utgifne skrifter på Finska*, N:o 904.

⁷⁷ Tps. 3. 5. 1756, säädyn pöytäkirjajulkaisun käsikirj., RVA. *Brusewitz*, mt., s. 176—178; *Malmström*, mt. IV, s. 190—192.

omaistensa armonanomuksia. Säätö toivoisi, pöytäkirja lausuu, kyläkin lievennyksen heidän rangaistuksiinsa heidän perheidensä vuoksi, mutta »huomioon ottaen rikosten karkeuden ja sen hellyyden ja varmuuden, jolla valtakunnan vapaus tulee taata, niin havaittiin olevan välttämätöntä heittää kaikki sääli ja antaa lain tehdä tehtävänsä».78 Suomalaisista kuulusteluihin joutuneista säädyn pöytäkirja mainitsee vain kaksi, huhtikuun lopulla ilmoitetaan Arvolan tulleen sairaaksi ja mielenvikaiseksi ja hänet toimitettavan sen vuoksi kotiin. — On mahdollista, että väitteeseen mielenvikaisuudesta on johtanut halu pelastaa hänet rangaistusseurauksista, joskaan komission pöytäkirja ei ilmoita, että syyteaikomuksia olisi ollutkaan. Kun komission työn missään vaiheessa ei toisaalta viitata siihenkään, että Arvola olisi mielenvikainen, vaan koko ajan puhutaan yksinomaan sairaudesta, näyttää säädyn pöytäkirjassa esitetyn väitteen todenperäisyys kyseenalaiselta. — Toinen säädyn pöytäkirjassa mainittu kuulusteltu oli Puolakka, josta ilmoitetaan, että hän matkustaa kotiseudulle ennen valtiopäivien päättymistä.79 Kun syyttäjä Renhornin into paljastaa »säätöjen vapauden viholliset» oli kyltymätön ja komissio kokonaisuudessaan osoitti suurta tarmoa tehtävänsä suorittamisessa, on hankkeesta hyvin perillä olleiden suomalaisten talonpoikien rangaistuksetta selviytyminen odottamatonta. Heitä ei asetettu vastuuseen edes tietämiensä vallankumoussuunnitelmien ilmoittamatta jättämisestä ennen jutun muulla tavoin tapahtunutta ilmituloa. Forbusta syytettiin juuri siitä silloin, kun ei häntä vastaan vielä ollut todisteita ja hän kielsi kaiken muun paitsi sen, että hän oli ollut valmisteluista tietoinen.80 Ilmeisesti paljon

⁷⁸ Tps. 17. 7. 1756 (Brahen, Hornin, Tiederin ym:n tuomiot), 7. 8. 1756 (Forbuksen armoanomus), aikaisempia ilmoituksia mellakkaan osallistuneista 1. 12. 1755 (Lars Larsson, Erik Persson), 8. 12. 1755 sen järjestäjistä (Schechta), 20. 12. 1755 (Johan Persson, Breda), 26. 1., 7. 2. 1756 (useita ruotsalaisia talonpoikia), *Landahl*, Säädyn pöytäkirjajulkaisun käsikirj., RVA. Pöytäkirjan perään 17:ltä 7. 1756 kirjoitettu myöhemmin lyijykynällä: »deras blod komme öfwer eder och edra barn». Tps. ark. 1755—56, vol. 3, s. 880, RVA.

⁷⁹ Tps. 29. 4., 9. 8. 1756, *Landahl*, Säädyn pöytäkirjajulkaisun käsikirj., RVA.

⁸⁰ Komissio 3. 1. 1756, vol. 5651, f. 436v.—439. Forbus vangittiin tämän kuulustelun jälkeen komission todetessa, kuinka »perin juurin viekas hänen kertomuksensa on».

luettiin heidän ymmärtämättömyytensä tiliin; Lindmarkilta tiedusteltiin, eikö hän pitänyt omituisena sitä, että kuninkaallinen majesteetti otti vastaan ja kestitsi heitä, yksinkertaisia talonpoikia. Lindmark vastasi, ettei hän osannut muuta ajatella, kuin että kuningas oli ystävällinen.⁸¹

Juuri Arvola, Puolakka ja Lindmark lienevät kuitenkin myös mieleltään olleet hovin kannattajia. Hattujen kannattajia olivat ainakin Ullner ja Argillander⁸², vaikka jälkimmäinen ei tehnytkään mitään ilmoitusta tietämistään salaisuuksista. Vaiteliaisuuteen hänet luultavasti satoi hänen maanmiehiään kohtaan tuntemansa solidaarisuus, joka oli voimakkaampi kuin puolue mieli. Nähtävästi hattuja, varmasti ei myssyjä, olivat ainakin Heikki Ers ja Erkki Matinpöika.⁸³ Jaakko Heikuksen puoluekantaa on vaikea ratkaista. Hän ei ollut ainakaan hovipuolueen kannalla, mutta ei ilmeisesti siirtynyt silti hattupuolueeseen kuten ystävänsä puhemies. Mahdollisesti tätä nyt viimeistä kertaa edustajana toimivaa suomalaista on hämmentänyt puoluesuhteiden arvaamattoman sekavaksi muuttuminen ja valtataistelun häikäilemättömyys. Kun verrataan hänen aktiivisuuttaan varsinkin vuosina 1742–43 ja 1746–47⁸⁴, jolloin poliittinen elämä ja suhtautuminen Adolf Fredriikkiin olivat suomalaisille selkeämpiä kysymyksiä, on hänen hiljaisuutensa vuosien 1751–52 ja 1755–56 poliittisissa kiistoissa huomiota herättävää.

1750-luvulla tapahtunut valtiopäivätyön entistä problemaattisemmaksi ja ristiriitaisemmaksi muuttuminen ei ollut ohimenevä ilmiö. Hattupuolue oli valtansa huipulla, mutta puolueen vallankasvu nosti myös säätyitsetuntoa sen lujimmissa asemissa, aatelis- ja porva-

⁸¹ Komissio 23. 12. 1755, main. vol., f. 322–324.

⁸² Että Argillanderkin oli hattu, ilmenee esim. hänen lausunuostaan säädysssä 26. 11. 1755, jolloin hän yhdessä Ullnerin kanssa kannatti kuninkaalle annettavan vastauksen esittämistä porvarissäädyn hyväksymässä muodossa ilman pappissäädyn siihen tekemiä lievennyksiä (ks. edellä s. 287); *Landahl*, Säädyn pöytäkirjajulkaisun käsikirj., RVA.

⁸³ Kuningasmielisten toimista he eivät tiedneet mitään, ja hattuihin kuulumisesta puhuvat myös heidän valiokuntanimityksensä.

⁸⁴ Ks. *Aherblom*, *Vörä sockens historia*, s. 134–135; *Sama*, Jacob Heikus, passin. Toiminnasta vv. 1742–43, ks. *Paloposki*, Suomalaisten talonpoikien suhtautuminen kruununperimykseen.

rissäädystä. »Mahtavilla pormestareilla oli yhtä suuri halu puolustaa tasa-arvon periaatteita aatelia vastaan kuin vapauden periaatetta kuninkaallista majesteettia vastaan.» Säätäjien keskeiset etuvastakohdat ja niiden sisäisetkin erimielisyydet, kuten porvarissäädyn piirissä kysymys uusista tapulikaupungeista, lietsoivat loputtomiin riitoja. Sen kriisin alku, johon hattupuolue Pommerin sodan vuoksi joutui, oli siten nähtävissä jo vv. 1755–56, niin lujaksi kuin kuninkaallisten pyrkimysten murskaaminen näytti puolueen tekevänkin.⁸⁵

Hattupuolueen horjuvuudesta huolimatta useat suomalaiset talonpojat kuitenkin esiintyivät valtiopäivillä 1760–62 tämän puolueen linjoilla lähemmin kuin myssyjien. Puoluesuhteita osoittavassa äänestyksessä ulkomaisesta lainasta maaliskuussa 1761 hattujen kannalla tosin olivat vain Matti Matinpoka ja Juho Hofslagar.⁸⁶ Pian tämän jälkeen tapahtuneessa äänestyksessä sääty hyväksyi salaisen valiokunnan mietinnön, joka koski valtaneuvosten vastuuta Pommerin sotaan. Mietintö noudatti hattujen mielipidettä, että jäljellä oleville valtaneuvoksille — kansliapresidentti Höpken oli tällöin jo eronnut ja Scheffer ja Palmstierna lisensoitu — annetaan vain varoitus. Neuvokset olivat toimineet Westfalenin rauhansopimuksen velvoitteiden mukaisesti, todettiin mietinnössä, ja heidän tarkoituksenaan oli ollut käyttää hyväksi valtakunnalle edullisia konjunktoureja. Myönteinen kanta sai säädystä 72 ääntä 47 edustajan äänestäessä vastaan. Asian puoluevärisyys oli muutoinkin täysin selvä, mutta kärjistyi vielä äänestyksessä Josef Hanssonin vaatiessa asiaa suuren erikoisvaliokunnan tutkittavaksi. Sihteeri Paleen tulkitsi keskustelun suomalaisille, jotka kaikki ilmoittivat olevansa tyytyväisiä valio-

⁸⁵ *Malmström*, mt. IV, s. 207–208, 281–282, 446–452.

⁸⁶ Laina oli välttämätön sodan jatkamiseksi Pommerissa. Pitkän suostuttelun jälkeen talonpoikaissäätö hyväksyi lainan 12. 3. 1761 äänin 95–27. Vastaan äänestivät Tukholman läänin ja Norlannin edustajat sekä suomalaisista muut paitsi kaksi edellä mainittua. Äänestys ei osoita puoluesuhteita mitenkään kärjistetysti, sillä myös osa myssyjistä oli lainan kannalla. Tps. 12. 3. 1761, Tps. ark. 1760–62, vol. 2, f. 236–255, äänestyslista f. 253–255, RVA. *Malmström*, mt. V, s. 61–65. — Tarkalleen puolueittain lankeivat mielipiteet keskusteltaessa Rudbeckin ehdotuksesta valtiopäivien väliaikoina toimivien komissioiden kieltämiseksi, mutta itse päätös tehtiin talonpoikaissäädystä ilman äänestystä. Tps. 13. 4. 1761, main. vol., f. 301–307. *Malmström*, mt. V, s. 70–73.

kunnan mietintöön. Äänestyksessä Nikus, Vesterlund ja Säkselin kuitenkin antoivat ei-äänen.⁸⁷

Kesäkuussa 1761 sääty äänesti komission asettamista tutkimaan Anders Nordencrantzin teosta »Kunnioittava esitys valtakunnan säädyille 1760», sekä kirjoittajan vangistamisesta ja asettamisesta edesvastuuseen. Sääty asettui hattujen kannalle äänin 68—17. Enemmistöön kuuluivat kaikki läsnä olleet suomalaiset. Myssyt koettivat viime hetkeen asti lykätä ratkaisua myöhemmäksi. Kun he eivät tässä onnistuneet, neljä heistä mielenosoituksellisesti marssi pois istunnosta Josef Hanssonin johdolla.⁸⁸ Suomalaisen asettuminen Nordencrantzille leppymättömän hattujen kannan tueksi on ollut puoluepropagandan tulosta. Nordencrantzin yhteiskunnallista ja taloudellista liberalismia edustavat kirjoitukset moittivat juuri samoja mielivaltaisuuksia, joista suomalaiset valittivat näilläkin valtiopäivillä, esimerkiksi Juho Hofslagar pitkässä mietinnössään rahvaan oikeudenkäyntivaikeuksista ja virkamiesten omavaltaisuuksista.⁸⁹ Mutta olettaa ei voidakaan, että äänestäjät olisivat tunteneet asian sisällön muuta kuin puolueiden maalailuista, tuskin suomalaisista monikaan oli tutustunut omakohtaisesti kyseessä olevaan kirjoitukseen.

Joskin parin suomalaisen (Nikus, Säkselin ja Vesterlund) kannanotot puoluesuhtautumisessa käyvät ristiin, osoittautuivat suomalaiset kuitenkin valtaosaltaan hatuiksi. Josef Hanssonin johtaman myssyopposition piirissä ei esiintynyt ainoakaan suomalainen. Myssy-puolueeseen luettava oli ainakin Pien-Savon Samuli Kämäräinen, joka Argillanderin kanssa käymässään kiistassa edustajanvaltuutuksesta sai säädyn vastaansa tavalla, joka viittaa puoluesuhtautumi-

⁸⁷ Jaa-ääni: Moijos, Tiisa, Pakola, Matti Matinpoika, Selin, Kämäräinen, Käyrä, Hofslagar, Spikbacka, Moilanen. Tps. 18. 3. 1761, main. vol., f. 267—282, äänestyslista 280—281v., RVA. *Malmström*, mt. V, s. 27—39.

⁸⁸ Jaa-ääni: Pakola, Amböle, Tiisa, Groth, Nikus, Säkselin, Pylkkänen, Käyrä, Hofslagar, Moilanen. Tps. 13. 6. 1761, main. vol., f. 433—448v., äänestyslista, f. 446v.—448v. *Malmström*, mt. V, s. 13, 73—76.

⁸⁹ Nordencrantzin tuotantoa tarkastelee laajasti Lagerroth, *Frihetstidens författning*, s. 508—542; *Malmström*, mt. IV, s. 441—448; *Danielson-Kalmari*, *Piirteitä vapaudenajalta*, s. 347—350; *Brolin*, *Hattar och mössor i borgarståndet*, s. 361—378. — Hofslagarin mietintö, Tps. ark. 1760—62, vol. 23, RVA. Samankaltaisia mietintöjä virkamiesten omavaltaisuuksista on useita.

senkin vaikuttaneen ratkaisuun, kun häneltä evättiin oikeus myöhempään yksityiseen oikeudenkäyntiin Argillanderia vastaan.⁹⁰ Kämäräinen esitti myöhemmin säädylle valituksen Savon virkamiesten väärinkäytöksistä jakopalkkojen kannossa. Säädyn päätös tämän valituksen johdosta antaa myös kuvan henkilöä kohtaan tunnetun kaunan purkamisesta asian yhteydessä. Sääty nimittäin totesi, ettei se voi asialle mitään, »vaan rahvas toimikoon kuninkaallisten asetusten mukaan».⁹¹ Päätös oli erikoinen, kun samojen valtiopäivien alussa oli suhtauduttu myönteisesti Heikki Pylkkäsen, Heikki Ambölen ja Juho Vesterlundin valituksiin, joissa syytettiin nimismiehiä väärin perustein kannetuista vankikapoista ja pyydettiin heidän asettamistaan vastuuseen.⁹²

Hattujen keväällä ja kesällä 1761 luja asema alkoi horjua vuoden lopulla. Tapahtuiko talonpoikaissäädyn suomalaisten hattuja kannattaneiden keskuudessa samanlaista hajaantumista, ei ole tarkoin todettavissa. Kuitenkin eräs Pylkkäsen muistio marraskuun lopulla 1761 säädyn suhteesta salaiseen valiokuntaan ja säätyjen joululomasta viittaa jo myssyjen ajatuksiin.⁹³ Toisaalta taas aivan valtio-

⁹⁰ Ks. edellä s. 129.

⁹¹ Päiväämätön valitus, esitetty säädystä 7. 5. 1762, Tps.ark. 1760—62, vol. 22, RVA.

⁹² Pylkkäsen esittämä valitus, johon Amböle ja Westerlund yhtyivät. Sääty hoiti valituksen K. M:lle toimenpiteitä varten. 22. 11. 1760, Tps.ark. 1760—62, vol. 21, RVA.

⁹³ Tps. 30. 11., 3. 12. 1761, Tps.ark. 1760—62, vol. 4, f. 101—134, Pylkkäsen muistio ptk:n 30. 11. liitteenä, f. 114—115, RVA. Hattujen aseman heikkenemisestä ja lomasta, ks. *Malmström*, mt. V, s. 110—114; *Jägerskiöld*, *Hovet och författningsfrågan*, s. 53—54; *Lagerroth*, *Frihetstidens författning*, s. 555—556. — Pylkkäsen muistiossa käsitellään hallitusasioiden hoitoa loman aikana. Hän lausuu siinä, että salaisen valiokunnan pöytäkirjanote 27. 11. vaikuttaa jokseenkin kyseenalaiselta, kun perustuslait eivät anna mitään tukea ajatukselle valiokunnan koollaolosta säätyjen loman aikana. Kirjoittaja katsoo, että kuninkaallinen majesteetti voi hallita valtakuntaa helpommin neuvoston neuvojen mukaan (kuin ilman valiokunnan koollaoloa). Pylkkäsen ei tietenkään tarvitse olla mietinnön isä, päinvastoin perustelu viittaa läheisesti rovasti Matthesiuksen ajatuksiin, joilla myssyt vastustivat valiokunnan pysyttämistä: Hallitusmuodon mukaan valtakuntaa hoitavat kuninkaallinen majesteetti ja säädyt, kolmatta ei ole. Salainen valiokunta on pää vailla ruumista, eikä ajatuksella ole tukea hallitusmuodossa. Ajatukset ovat siis myssyleirin yleisiä käsityksiä, mutta ellei Pylkkänen olisi ollut samaa mieltä, ei hän olisi niitä omalla mietintönään esittänyt. Ks. *Malmström*, mt. V, s. 111.

päivien lopulla suoritetut salaisen valiokunnan jäsennimitykset puhuvat päinvastaisesta.⁹⁴

Hattujen aseman heiketessä muuttui myös puolueiden suhde hoviin. Kuningattaren tarmokkuus rauhan hankkimiseksi nosti kuningasparin arvovaltaa, ja ulkonaisena kiitollisuudenosoituksena revittiin valtakunnanakti v:lta 1756. Kuningasparin johdolla, jälleen varsinaisesti kuningattaren toimesta, saatiin aikaan puolueiden välinen linnarauha, jonka tuli kestää seuraavien valtiopäivien alkamiseen asti. Sovintoneuvottelut ja K. F. Schefferin suunnitelman pohjalla harkittu valtiosäännön maltillinen muutosyritys, joka pyrki Montesquieun vallanjako-opin seuraamiseen, sortuivat kuitenkin Ranskan hallituksen apurahapolitiikan kiristyessä v:n 1764 lopulla. Ennen valtiopäivien alkamista puhkesi puolueiden välillä hillitön propagandasota, eikä näissä oloissa »kourallinen ritarihuoneen puoluejohtajia» voinut ratkaista valtiopäivämiesvaaleja, vaan sen ratkaisivat nuoremman myssypuolueen liberaaliset katsomukset omaksuneet säätyjen laajat kerrokset. »Ja se, mitä he halusivat, ei ollut kompromissi, vaan hallitussuunnan vaihdos.»⁹⁵

Tammikuussa 1765 kokoontuneilla valtiopäivillä todettiin hattujen kärsineen musertavan tappion ja myssyjen saaneen vihdoinkin tilaisuuden ryhtyä ohjaamaan valtakuntaa. On ilmeistä, että heidän yhteiskunnallista ja taloudellista vapautta vaativa ohjelmansa tapasi juuri suomalaisten piirissä laajalti vastakaikua. Eräät heistä nousivatkin näiden valtiopäivien keskustelun keskeisiksi, ennen muita Antti Chydenius.

Talonpoikaissäädyn puhemiesvaalit ylivoimaisesti voittaneen Josef Hanssonin⁹⁶ johdolla toimitetut äänestykset olivat salaisia lippuäänestyksiä. Yksityisten edustajien puoluekanta ei siten tule siinä

⁹⁴ Tiisa, Groth, Pytkkänen, Spikbacka, Riippi. Tps. 18. 6. 1762, Tps.ark. 1760—62, vol. 5, f. 316—317.

⁹⁵ *Jägerskiöld, Hovet och författningsfrågan*, s. 57—267; *Sama, Svenska utrikespolitiken II*; 2, s. 212—224; *Malmström*, mt. V, s. 115—254; *Lagerroth, Frihetstidens maktägande ständer I*, s. 187—188; *Brolin, Hattar och mössor i borgarståndet*, s. 136—141, 333—353; Carl Friedrich Scheffer, *Egenhändig uppsats ang. tillståndet i Riket, näst början av 1765 och 66 års riksdag* (dat. den 4. Oct. 1764).

⁹⁶ Hansson sai 103 ääntä, Håkansson 35. Tps. 17. 1. 1765, Tps.ark. 1765—66, vol. 1, f. 10—12. *RVA. Malmström*, mt. V, s. 257.

muodossa esille kuin edellisillä valtiopäivillä. Muutaman suomalaisen talonpojan aktiivinen toiminta kuitenkin valottaa tämänkertaisen edustajiston puoluekoostumusta.

Puhemiehen vaaliin valittiin neljä vaalilippujen laskijaa, ja suomalaisia talonpoikia edusti tässä tehtävässä Israel Helenius. Samoin hänet valittiin Turun ja Porin läänin edustajaksi valiokuntajäsenten valitsijamiehistöön. Jälkimmäisessä tehtävässä olivat Suomen muiden läänien edustajina Heikki Paldanius, Fredrik Nikus ja Juhon Kallinen. Heleniuksen ja Paldaniuksen valintaan tuskin on vaikuttanut pelkästään tieto heidän luku- ja kirjoitustaidostaan. Molemmat samoin kuin Heikki Ollila ja Abraham Lievonen osoittautuivat kiivaiksi myssyiksi, jotka olivat käyttökelpoisia nujerrettaessa Häkanssonin johdolla toimiva hattuoppositio.⁹⁷ Taistelu oppositiota vastaan huipentui käsiteltäessä hattuihin kuuluvien valtaneuvosten lisensiointiehtodusta, jonka salainen valiokunta oli laatinut. Häkanssonin ja Lars Thorbjörnssonin johtaman opposition halutessa lykätä kysymyksen myöhemmäksi myssyt vaativat ratkaisua heti. Helenius käytti tällöin jyrkän puheenvuoron asian ratkaisemisen puolesta. Asia sai opposition kannalta kohtalokkaan käänteen, kun Lars Thorbjörnsson erehtyi väittämään, ettei lisensiointikysymys kuulu ollenkaan salaiselle valiokunnalle, koska neuvokset ovat säätyjen valtuutettuja, eivät valiokunnan, ja että tuomion syyt olivat selvitettävä säädylle.⁹⁸ Häntä tukivat muut oppositiomiehet. Myssyt piti-

⁹⁷ Tps. 10. 8. 1765, vol. 1, f. 217—220, 225v.—229. Esillä oli kysymys valtiovarain käytöstä, jolloin Häkansson vastusti jo tehtyä päätöstä ja Helenius ja Paldanius ryhtyivät moittimaan häntä. Pian tämän jälkeen nousi samanlainen väittely Josef Hanssonin ja toisaalta Häkanssonin ja Lars Thorbjörnssonin kesken, ja tämän päätyttyä kolmas kiistely, joka koski salaisen valiokunnan sihteerin palkkausta. Häkansson lausui siitä mielipiteensä käsittelyn jo päätyttyä, jonka vuoksi Helenius ryhtyi moittimaan häntä seuraavassa istunnossa. Tästä aiheutui levottomuutta, ja Helenius itse sai lopuksi Hanssonilta moitteet kiihaudestaan. Main. vol., f. 233—234. — Ollilan ja Lievosen puoluekanta näkyy samanluontoisen riidan yhteydessä ruotsalaisia hattuja vastaan kesällä 1766 heidän ja Paldaniuksen torjuessa muutamien ruotsalaisten virkamiesten ylennysvuoroa koskevan asian, josta jo oli päätetty. Vol. 2, f. 385—388v. *Renwall*, Suomalainen talonpoika, s. 340—341.

⁹⁸ Lausunto poikkesi muunsäätyisten hattujen kannasta; nämä eivät halunneet tehdä lisensiointituomion perusteita tunnetuiksi millään hinnalla. Ks. *Malmström*, mt. V, s. 304.

vät väitettä perustuslain vastaisena, ja kun asia oli uudelleen esillä pari päivää myöhemmin, Helenius osoittautui ehkä kaikkein leppymättömimmäksi puoluekiihkossaan. Hattujen lausunto olisi todennäköisesti jäänyt silleen, elleivät hän ja ruotsalainen Jan Jansson olisi ryhtyneet vaatimaan lausunnon esittäjille rangaistusta. Puhe mies Josef Hansson, joka yleensä esiintyi toimessaan vähemmän jyrkkänä kuin kiivas Olov Håkansson, koetti turhaan painostaa säätyä suostumaan siihen, että asianomaiset saavat varoituksen. Sihteeri, joka usein jälleen sekaantui keskusteluihin, ehdotti kolmen kuukauden erottamista, mutta Helenius vaati kuitenkin erottamista koko valtiopäivien ajaksi. Ruotsalainen Johan Grandin, joka oli edellisillä valtiopäivillä säätyläisenä diskvalifioitu, lausui Heleniuksen puheenvuoron jatkoksi, ettei määräaikainen erottaminen ole rangaistus ollenkaan, sillä »kaikilla täällä olisi halu lähteä joksikin aikaa kotiin». Äänestyksessä Heleniuksen ehdotus voitti äänin 64–42. Olov Håkansson, Lars Thorbjörnsson, Jonas Björnsson ja Valentin Sträng, joiden ansiota suuresti oli se, että sääty oli noussut poliittisesta mitättömyydestään muiden säätyjen varteentottamaksi tekijäksi, saivat näin lähteä valtiopäiviltä.⁹⁹ Sattuneella oli selvä poliittisen vainon leima, eikä tämä ollut ainutlaatuinen tapaus tässäkin säädys.¹⁰⁰

Muista suomalaisista esiintyivät myssyjen leirissä Antti Matinpoika ja Gabriel Heikkilä, joskaan he eivät olleet mitään kiihkomielisiä puoluemiehiä.¹⁰¹

⁹⁹ Tps. 17., 19., 24. 8. 1765, vol. 1, f. 261–277, 289, 294–296; *Malmström*, mt. V, s. 293–307; *Linnarsson*, Riksrådens licentiering, s. 233–248; *Renvall*, mt., s. 341–343.

¹⁰⁰ Jo keväällä karkotettiin talonpoikaissäädystä Johan Fredrik Svhan valio-kuntavaaleista lausumansa kritiikin johdosta. *Olsson*, Riksdagsmannavalen, s. 104–105. Erittäin selvä puoluevaino tuli aatelissäädystä Josias Karl Cederhielmin osaksi, joka kuuluttuaan ensin myssyihin alkoi sittemmin arvostella näitä samoista keinoista, joita hatut olivat aikanaan käyttäneet myssyoppositiota vastaan. Tällöin kaivettiin hänen valtiopäivien alussa esittämänsä muistio valtiö-säännön muutoksista uudelleen esille ja toimitettiin talonpoikaissäätöyn. Siellä syntyi suuttumus ja sääty ehdotti Cederhielmin julistamista valtiopäivämieheksi kelpaamattomaksi loppuiäkseen, joka ehdotus sai sitten muiden säätyjen hyväksymisen. Tps. 11. 8. 1766, vol. 2, f. 406–414; *Malmström*, mt. V, s. 262–263, 422–424 + nootti. Vrt. valtiopäivillä 1771–72 samaa, *Klinkovström*, Axel von Fersens historiska skrifter III, s. 65.

¹⁰¹ Antti Matinpoika esiintyi Heleniuksen rinnalla purjehdusasiassa sekä

Antti Chydeniusta koskeva tutkimus on valottanut suomalaisten näillä valtiopäivillä ilmennyttä tavallista kiinteämpää yhteistyötä. Varsinkin painovapauskysymystä tutkineessa suuren deputaation alivaliokunnassa suomalaiset olivat aktiivisesti yhteisenä ryhmänä. Chydenius itse omaelämäkerrassaan sanoo kääntyneensä asiassa porvareiden ja talonpoikien puoleen, ja »sain heidät kaikki puolelleni». Painovapauden säätämisen tärkeyttä tähdentävässä alivaliokunnan ensi mietinnössä olivat allekirjoittajina laamanni Kustaa Reuterholm, piispa Mennander, Tammisaaren pormestari Miltopaeus ja Paldanius. Viimeksi mainitun paneutumista asiaan osoittaa se, että hän keskusteltaessa siitä, oliko kirjoittajan nimi julkaistava painotuotteen nimilehdellä vai ei, vaati edellistä vaihtoehtoa. Kun Chydenius oli ensimmäisessä ehdotuksessaan halunnut jättää kirjanpainajan vastuuseen teoksen sisällöstä ja kirjoittajan anonyymiksi, olisi tämä johtanut yhtä vähäpätöiseen tulokseen kuin sittemmin Kustaa III:n vastaavansisältöinen painovapausasetus, joka teki kirjanpainajat varovaisiksi julkaisemaan sitä, mitä he itse eivät ymmärtäneet.¹⁰² Mikäli Paldaniuksen mielessä oli tämä mahdollisuus hänen vaatiessaan kirjoittajan nimen julkaisemista ja kirjanpainajan vapauttamista vastuusta, osoittaa se hänessä erinomaista terävyyttä.

Suostuntadeputaatiossa, jossa suomalaisia edusti Anthoni, Chydenius keräsi ohjelmansa ympärille kaikki talonpojat. Hän vaati

---

ruotsalaisten myssyjen kanssa tullikysymyksissä. *Renvall*, Suomalainen talonpoika, s. 343–347. — Heikkilän puoluekanta ilmenee varsinkin vv. 1771–72 valtiopäivillä, mutta nytkin jo esimerkiksi kruununprinssin myötäjaisverokysymyksen yhteydessä. Heikkilä ilmoitti, että hän ei »kotona olevien ja omasta puolestaan» voi hyväksyä mitään uutta räsitusta. Kysymys tosin ei ollut varsinaisesti puoluekysymys, sillä sekä hatut että myssyt olivat pakottamassa kuningasparia tekemään kihlausta koskevan päätöksensä, mutta talonpoikien myötäjaisveron vastustukseen liittyy myös hovia kohtaan tunnettu vastenmielisyyden hatuihin liittymisen johdosta. Tps. 26. 3. 1766, vol. 2, f. 105–120; *Malmström*, mt. V, s. 341–345.

¹⁰² *Danielson-Kalmari*, Piirteitä vapaudenajalta II, s. 445–456. — Painovapausasetuksen syntyä Anders Schönbergin elämäkerran yhteydessä tutkinut ruotsalainen *Kjellin* korostaa kohtuuttomasti Schönbergin ansioita Chydeniuksen kustannuksella. *Kjellin*, Rikshistoriografen Anders Schönberg, s. 70–80. Ks. *Sallnäs*in arvostelu teoksesta, s. 306–312. *Stridsberg*, Hattarnas och mössornas ställningstagande till tryckfrihetsfrågan, s. 158–166.

toistuvasti, että ennen kuin uutta suostuntaa voidaan laatia, on saatava selvitys valtiovarain aikaisemmasta käytöstä. Talonpoikaissäädystä oli monesti aikaisemmin keskusteltu asiasta, joten oli luonnollista, että he asettuivat nytkin samalle kannalle kuin Chydenius.¹⁰³ Yleisessä valitusdeputaatiossa, jossa suomalaisia talonpoikia oli kolme, Chydeniuksen augmenttiviljelijälle edullinen kanta ratsutilallisten pyrkimyksiä vastaan veti jälleen kaikki talonpojat hänen puolelleen.¹⁰⁴ Monissa muissakin asioissa hän tässä valiokunnassa ajoi talonpojille myönteistä kantaa.¹⁰⁵ Kun yhteistyö oli näinkin kiinteätä, on näiden valtiopäivien liberaalista ohjelmaa pidettävä laajemminkin suomalaisen mielialan säilyttämänä kuin vain Chydeniuksesta riippuvaisena.

Hämäräksi jää, missä määrin puoluenäkökohdat vaikuttivat jovan 1764 suomalaisissa talonpoikaissäädyn vaaleissa. Edellä esitetty oikeuttanee kuitenkin tekemään sen johtopäätöksen, että suurin osa Tukholmaan saapuneista suomalaisista talonpojista on tuntenut valtaan päässeen myssypuolueen paremmin omakseen kuin hattujen ryhmän. Helenius ja Paldanius on ilmeisesti tiedetty myssyiksi jo aikaisemminkin ja heidät valittu juuri puoluenäkökohtien mukaan.¹⁰⁶

Valtiosääntöä koskevien kysymysten tarkasteluun ei tällä edustajistolla ollut suurtakaan innostusta. Tosin ankarimmat suomalaiset myssyt olivat puoluetistelun kiivaudessa toistuvasti moittimassa hatuoppositiota jo tehtyjen päätösten repimisestä ja vetoamassa perustuslakeihin, mutta tämän takana oli epäilemättä paljon suuremmassa määrin puolueviha kuin perustuslakien vaalinta. Juuri Heleniuksella olisi sittemmin ollut kyllä valtiosäännön yleistenkin kysymysten tarkasteluun ja harkintaan mahdollisuus hänen toimiessaan jäsenenä suuressa deputaatiossa, joka laati mietinnön »hyvien lakien huonosta toimeenpanosta». Työn tulos ei kuitenkaan ollut sellainen,

¹⁰³ *Bergsten*, *Bevillningsutskott*, passim., näiden valtiopäivien osalta 106—121; *Schauman*, *Anders Chydenius*, s. 69—82.

¹⁰⁴ Ks. s. 346—348, 350. — Valiokunnissa istuvista Jaakko Nyman arvattavasti oli vähemmän innostunut tästä ratkaisusta, koska hän itse oli ratsutilallinen, mutta mitään vastalausuntoakaan hän ei ole tehnyt.

¹⁰⁵ *Schauman*, *mt.*, s. 84—107.

¹⁰⁶ Ks. edellä s. 302—303.

joksi sen ajateltiin muodostuvan. Myssyt osoittautuivat kykenemättömiksi lainsäädännöllä luomaan niitä reformeja, joita he oppositiossa ollessaan olivat vaatineet.¹⁰⁷ Ilmeisesti Israel Heleniuksen innon laimeneminen, joka näkyy harvenevina puheenvuoroina säädlyssä ja poissaoloina suuren deputaation istunnoista, heijastaa, kuten on arveltu, hänen pettymystään näiden valtiopäiväin osoittaman kyvyttömyyden johdosta.¹⁰⁸

Myöskään myssyhallituksen toiminta valtiopäivien jälkeen, varsinkaan talouspolitiikka, ei nostanut luottamusta puoluetta kohtaan. Se sai vastaansa sekä hovin ja virkamiehistön että yleisen mielihyvänsä, jonka tehokkaaseen muokkaamiseen vasta säädetty painovapaus loi uudenlaiset edellytykset. Kysymys valtiopäivien koolle kutumisesta aiheutti sitten avoimen kriisin, virkamieslakon. Joutuessaan nyt perääntymään myssyt eivät silti menettäneet toivoaan, vaan vaalitaistelu, jota ulkovallat rahoittivat, oli kiivaampi kuin koskaan ennen. Myssyhallitus painatti suuren joukon lentolehtisiä ja kirjoituksia, jotka myös käännettiin suomeksi ja levitettiin Suomeen.¹⁰⁹ Propagandan aiheuttama levottomuus onkin nähtävissä sekä Hämeessä talonpoikien keskuudessa että Turussa porvariston vaaleissa.

Näillä Norrköpingiin kokoontuneilla valtiopäivillä salainen valiokunta ensi työhönään laati valtaneuvoston lisensointia koskevan mietinnön. Mietinnön käsittelyssä talonpoikaissäädlyssä asiaa tul-

¹⁰⁷ *Jägerskiöld, Hovet och författningsfrågan*, s. 277–281, 283–310, 317–335; *Malmström*, mt. V, s. 408–414.

¹⁰⁸ *Renvall*, mt., s. 348–349.

¹⁰⁹ *Malmström*, mt. VI, s. 20, 38–40, 60–81; *Jutikkala, Vapaudenaika*, s. 582–583; *Lagerroth, Frihetstidens författning*, s. 605–615; *Linmarsson, Riksrådens licentiering*, s. 275–286. — »Ruotsin Waldacunnan Cansalle ylöswalistuxexi Wäli-Herrainpäiwäin tilaan, syihin ja tarkoituxijn vuonna 1769.» *Pipping, Förteckning*, N:o 1201. Ei HYK:n Fennicassa. Muista vaalien aikaisista valistuslehtisistä mainittakoon: »Hänen Cuning:selle Majj:llens Herrain Waldacunnan Neuwon-andajain Alamainen Wastaus ja Edespano. 12. p. 19. p. Joulou-Cuusa 1768.» Rv. Ascetukset, Kuning. Julistukset 1763–69: 50. »Kaickein Kanssa Alammaisten tykö Kaikista Säädlyistä lähestyväisestä Herrain Päiwä Miehen walitzemisesta. Suomexi Turussa 1769.» Rv. Oikeus- ja valtiotiede 3. Fennica, HYK. Vaaleissa ilmenneestä levottomuudesta, ks. s. 130–133, Turun porvariston vaalit, *Danielson-Kalmari*, Piirteitä vapaudenajalta II, s. 617–642.

kittiin »suomalaiselle kansakunnalle». Matti Backman, Juho Kallinen ja Juho Siuhko »sekä muut suomalaiset» selittivät täysin yhtyvänsä valiokunnan mietintöön ja erään ruotsalaisen ehdotukseen kaikkien neuvoksia koskevien asiakirjojen painattamisesta.¹¹⁰ Siuhko ja hänen lisäksi Taneli Höckert ja Niilo Majuri olivat jo aikaisemmin esiintyneet kiivaina käsiteltäessä neuvoston vastuuseen asettamista. Majuri käytti radikaalisen puheenvuoron, jossa hän Suomessa vallitsevaan köyhyyteen viitaten lausui, että hän ja muut suomalaisesta kansakunnasta vaativat, että valtiopäivien Norrköpingiin siirtämisestä aiheutuneet kulut on neuvoston jäsenten itsensä suoritettava, »eikä niitä saa maksaa valtion varoista eikä ainakaan missään tapauksessa suomalaista kansakuntaa saa niillä rasittaa, vaan neuvokset suoritakoon ne omaisuudestaan». Tätä äärimmäisen jyrkkää kantaa sääty ei hyväksynyt.¹¹¹

Suomalaisten kannatus antaa siten sen kuvan, että heistä ainakin nimeltä mainitut olivat hattuja ja ilmeisesti muutkin, koska heidän joukostaan ei tullut yhtään vastustavaa ääntä. Kuitenkin oli ilmeistä, että pöytäkirjassa esitettyjä kannanottoja ei tule tulkita yleisesti myös puoluerhymityksiä osoittaviksi. Backman, Siuhko ja Höckert kyllä olivat hattuja, samoin tässä kysymyksessä hattujen kannalla oli Kallinen, joka vv. 1765–66 oli esiintynyt myssynä ja jonka samanmielisyys näilläkin valtiopäivillä näkyy erästä hänen myöhemmin jättämästään, salaisen valiokunnan vaiteliaisuutta ulkopolitiikan asioista koskevasta mietinnöstään.¹¹² Opposition vaiteliaisuus talonpoikaissäädystä lisensointikysymyksen ollessa esillä ei olekaan tulkittavissa opposition puuttumiseksi. Se ei vain tässä kysymyksessä rohjennut ryhtyä hallituksen puolustajaksi valtiopäivillä sillä

¹¹⁰ Tps. 23. 5. 1769, Tps.ark. 1769–70, vol. 4, s. 160–202, RVA; *Linnarsson*, mt., s. 286–318; *Malmström*, mt. VI, s. 110–116.

¹¹¹ Tps. 1. 5. 1769, main. vol., s. 45–47.

¹¹² Kallinen lausuu, myssyopposition ajatuksia seuraten, että hän hyvin tietää liittosopimuksia ja rauhan säilyttämistä koskevien kysymysten kuuluvan salaiselle valiokunnalle. Tästä huolimatta hän kuitenkin halusi ehdottaa, että säädyleille annettaisiin pikemmin selvitys, mistä ja keiden kanssa sopimuksia on tekeillä. Mietintö allekirj. ja esitetty säädystä 26. 1. 1770. Painettu Calonius–Naumanın kok. B 22: 73. HYK. Mietinnön synty mahdollisesti saman tapainen kuin Pykkäsen muistion v. 1761. Ks. edellä nootti 93.

hetkellä vallitsevan hattumielisyyden voimakkuuden johdosta. Mieli-ala kaupungissa oli kiihkeä; pohjalainen Backman kertoi säädystä toukokuun alussa, että hän oli saanut kaupungilla eräältä tuntemaltaan sotamieheltä kaksi korvatillikkaa. Säätö reagoi ankarasti tällaiseen valtiopäivämieheen kohdistuneeseen loukkaukseen ja kehotti Backmania nostamaan asiasta prosessin. — Itse hallituksen jäsenistä vain Reuterholm katsoi aiheelliseksi ryhtyä vastaamaan hattujen syytöksiin, muut tyytyivät osaansa. Ritaristossa ja aatelissakin vain harvat kävivät valiokunnan mietintöön käsiksi perusteellisemmin.¹¹³

Talonpoikaissäädyn myssyjen vaiteliaisuus lisensointikysymyksessä ei näin ollen ole merkillistä. Mutta puoluesuhteet eivät tule näillä valtiopäivillä muutenkaan säädystä korostetusti ilmi. Virheelisten valtakirjojen haltijoiden diskvalifiointi, joka oli aina ensimmäinen puoluesuhteita osoittava kysymys silloin, kun huomautusten kohteiksi joutuneiden puoluekanta tunnettiin ja diskvalifiointi oli tulkinnan varassa, ei tuo valaistusta suomalaisten puoluejakoon. Toukokuun alussa 1769 diskvalifioitiin Mikko Laulainen ja Jaakko Tuohino, mutta kumpaiseenkaan tapaukseen ei liittynyt mitään tulkinnan mahdollisuuksia, vaan hylkäämisen muodolliset perusteet olivat riittävät.¹¹⁴

Kesällä ja syksyllä 1769 valtiopäivien käsiteltävinä olleet valtiotäätömuutosehdotukset tuovat suomalaiset esille samassa valossa kuin valtaneuvoston lisensoinninkin yhteydessä. Kysymysten käsit-

¹¹³ Backmanin selostus, Tps. 5. 5. 1769, vol. 4, s. 96–97. RVA. — R ja A:ssa äänestyksen lopputulos silti oli 522–332, joten hallitusta tuki paljon suurempi joukko edustajia kuin mihin puheenvuoron käyttäjien luku viittasi. *Malmström*, mt. VI, s. 110–116; *Linnarsson*, mt. s. 320–324. Talonpoikaissäädystä oli sittemmin kesällä 1769 uudelleen käsiteltävänä salaisen valiokunnan ehdotus painattaa neuvostoa raskauttavat asiakirjat sekä suomeksi että ruotiksi. Säätö totesi aloitteen hyväksi, mutta tässäkin yhteydessä eivät suomalaiset lausunnot sanaakaan puolesta tai vastaan, joten puoluesuhteet jäävät edelleen hämäräksi. Tps. 13. 7. 1769, main. vol., s. 410–412. — Asiakirjat sittemmin painettiin, »Waldacunnan corkiasti Luwallisten Säätöin Secrete-Utskotin Protocollain Ulosweto, Herrain Waldacunnan Neuwonantajain Käytöxestä; Nijden siihen tulewaisten Remarquein, selitysten ja muiden asianhaaran kanssa». Rv. asetukset. Kuning. Julistukset 1763–69: 53. Fennica, HYK. *Pipping*, Förteckning, n:o 1202.

¹¹⁴ Tps. 5. 5. 1769, main. vol., s. 92–93; Tps.ark., vol. 22. RVA.

tely pääsi alkuun assessorin Wirginin esittäessä mietinnön »Patriootin ajatuksia perustuslakien parantamisesta». Tätä vastaan kirjoitti eversti Pechlin oman mietintönsä, jossa hän vastusti perustuslakien reformia. Hänen mietintönsä herätti poliittiset intohimot täyteen kukoistukseensa, sillä hän itse oli tämän vuosikymmenen ehkä piittaamattomin puoluevehkeilijä, ja nyt hän jälleen oli vaihtanut puoluetta. Mietintö oli hänen ensi esiintymisensä uudestisyntyneenä myssynä. Pechlinin mietintö hylättiin aatelissäädystä, mutta sai porvarissäädystä myönteisemmän vastaanoton. Talonpoikaissäädystä Olov Håkansson onnistui saamaan enemmistön Pechliniä vastaan, epäilemättä enemmän juuri henkilön kuin asian perusteella. Asia tulkittiin suomalaisille, jotka liittyivät enemmistöön Niilo Majoria lukuun ottamatta. Hän puolusti, todennäköisesti suoraan ruotsiksi puhuen, porvarien kannanottoa. Äänestys suoritettiin suljetuin lipuin, joten emme voi todeta, asettuivatko kaikki muut enemmistön kannalle. Pechliniä vastaan annettiin 102, puolesta 47 ääntä.¹¹⁵ Kun sittemmin päätettiin hattujen ehdotuksesta turvallisuusaktiksi (yhdistyneiden valiokuntien ehdotus laiksi henkilökohtaisen ja omistusoikeuden turvaamisesta), asia aiheutti pitkän keskustelun. Suomalaisista Höckert, Siuhko ja Petteri Hynninen puolustivat hyväksymistä, mutta äänestystä suorittamatta sääty sanoutui irti tästä valtiosäännön muutosrytyksestä.¹¹⁶

Ehdotusta valtiosäännön muutosyrityksestä ei käsitetty vain juridiseksi vaan myös sosiaaliseksi kysymykseksi, koska se halusi rajoittaa valtiopäiväin oikeutta lainkäyttöön ja virkanimitysten kontrollointiin.¹¹⁷ Tämän johdosta se herätti kiivaan säätytuntoon

¹¹⁵ Tps. 26. 8. 1769, main. vol., s. 913–932, RVA; *Malmström*, mt. VI, s. 147–148; *Lagerroth*, *Frihetstidens maktägande ständer* 1, s. 201–206.

¹¹⁶ Tps. 2. 11. 1769, main. vol., s. 913–932, RVA.

¹¹⁷ Hattujen ehdotus turvallisuusaktista lähti vallan kolmijako-opista ja on saanut vaikutteita Montesquieun teorioista. Pechlin kuten muutkin myssyt vastusti vallanjako-oppia kansansuvereniteettiopilla lausuen, että »tasapaino on juuri siinä, että kun kansa on vallanomaava, eivät valtiopäiville tule joka kerralla samat henkilöt, vaan sinne uusilla vaaleilla valitaan eri henkilöitä». Tämän käsityksen mukaan korkein valta ei voi olla jaettu eikä sen haltijoita muita kuin yksi, juuri valtiopäivät. *Lagerroth*, *Frihetstidens författning*. s. 615–627; *Malmström*, mt. VI, s. 136–148; *Rudelius*, *Författningsfrågan i de förenade deputationerna 1769*; *Stavenow*, *Frihetstiden*, s. 423–426; *Kjellin*, *Rikshistoriografen Anders Schönberg*

vetoavan opposition. Alemmat säädylt eivät pelänneet kuninkaanvallan lisäystä niinkään, elihän rojalismi varsinkin talonpoikaissäädyllyssä; sen sijaan ne pelkäsivät neuvosten valtaa ja aristokratian ja byrokratian voimistumista. Tämä teki valtiosääntökysymyksen talonpojille tärkeäksi ja osittain mursi puoluerajatkin. Håkansson oli valtiosäännön korjauksen kannalla ja sai säädyn mukaansa Pechlinin esityksen torjumiseksi, mutta ei onnistunut enää marraskuussa 1769 estämään turvallisuusaktin hylkäämistä. Hänen ehkä läheisin puolueveljensä Lars Thorbjörnssonkin asettui pitkässä puheenvuorossaan vastustamaan reformia ja esitti säädylle vakuuttavia esimerkkejä, mm. erään suomalaisen talonpojan kohtalon, siitä, että vain säätyihin vetoaminen voi tarjota talonpojalle tuen virkamiesten omavaltaisuuksia vastaan. Ilmeisesti juuri Thorbjörnssonin esiintyminen aiheutti sen, että hylkäämishdotukseen »kaikkialta vastattiin jaa».¹¹⁸

s. 163–168, viim. main erikoisesti Pechlinin mietinnöstä. — Hattujen Pechliniä kohtaan tuntemaa vihaa kuvaavat hyvin maaherra Tilasin sanat Pechlinistä, joka virittää asiansa puolesta »kaikki koukkunsa», *Tilas, Dagbok*, s. 272.

¹¹⁸ Tps. 2. 11. 1769, ks. nootti 116. *Edler*, *Om börd och befodran under frihetstiden*, s. 107–111. Reformihdotuksen kaatumisesta *Hildebrand* lausuu, että »valtiomuodon kyky tehdä itse parannus oli pantu koetukselle ja se oli pettänyt», *Svenska statsförfattningens historiska utveckling*, s. 493–494; *Jutikkala*, *Vapaudenaika*, s. 583–584. *Lagerroth* kuitenkin on halunnut kieltää tämän sanonnan oikeaan osuvuuden ja lausuu, että »viiden vuosikymmenen konstitutionaalisen kehityksen poispyyhkiminen ja lähtökohtaan palaaminen on leimattava hedelemättömäksi konservatiiviseksi doktrinarismiksi». *Lagerroth* perustelee kantaansa vapaudenajan parlamentarismien omilla prinssiipeillä, Pechlinin esittämällä käsityksillä korkeimman vallan jakamattomuudesta ja sillä, että sosiaalisesti on helppo ymmärtää Ruotsin kansan halu nähdä korkein auktoriteetti, säädylt, myös korkeimpana tuomioistuimena ja että tämä ei ollut vain ruotsalainen pyrkimys, vaan Puolassa, Ranskassa ja Englannissa (the king in his council in his parliament) nähtävissä olevat laitokset puhuivat menetelmän puolesta. *Lagerrothin* perustelu ontuu joka kohdassaan, sillä tarkoitus ei ollut palata lähtökohtaan, kuninkaan yksinvaltaan, eivätkä kauden oman parlamentarismien prinssiipit voineet sopia muutoksen esteiksi, koska juuri pyrittiin korjaamaan näiden prinssiippien sisältämiä heikkouksia. Mainittujen ulkomaiden poliittisten olojen tarkasteluun ei tässä ole tilaisuutta eikä aihetta ryhtyä, mutta nämäkin argumentit on todettava perin haetuiksi, esimerkiksi vertaus Pariisin parlamenttiin. Kun dynaamisen valtioelämän päämäärä ei ollut status quon prinssiippien säilyttäminen reaalisten epäkohtienkin, joita reformin vaatijat osasivat esittää runsaasti, säilyttämisen hinnalla, jää *Lagerrothin* oma kanta perustettomaksi. *Lagerroth*, *Frihetstidens författning*, s. 627–630.

Kysymys vallanjako-opista ja tasapainosta tuli siten läheiseksi jokaiselle talonpojalle, ja voidaan olla jokseenkin varmoja siitä, että »kaikkialta vastatussa jaassa» kuului myös suomalaisten ääni. Kun he Pechlinin asiaa käsiteltäessä Majuria lukuun ottamatta olivat puhemiehen kannalla, mikäli todella äänestyksellä olivat¹¹⁹, tämä selittyy helposti sen perusteella, että talonpoikien ei ollut helppo suoralta kädeltä nähdä tämänlaatuisten juridisten probleemien sosiaalisia seuraamuksia, mutta kun turvallisuusaktin käsittelyä edeltänyt säätypohjainen ja byrokraatialla pelotteleva valistus ehti tehdä tehtävänsä, he olivat valmiita pitämään oikeuksistaan tarkasti kiinni. Puolueaidat tämän kysymyksen yhteydessä siis osittain kaatuivat, mutta aktin puolustajia ainakin täytynee pitää hattuihin kuuluvina.

Mitä pidemmälle valtiopäivät kuluivat, sitä horjuvammaksi hatuttujen alussa niin vahvalta näyttänyt asema kävi varsinkin porvarissäädössä ja talonpoikien keskuudessa. Myssyjen menestystä näytti olevan helppo täydentää vahvistamalla latenttia vastakohtaa rälssin ja rälssittömän välillä, mistä turvallisuusaktissakin oli ollut kysymys. Hatuille oli sen vuoksi tärkeätä saada valtiopäivät päättymään ja myssyille tärkeätä löytää rivejään vahvistava ohjelma seuraavia vaaleja varten. Sellaiseksi ohjelmaksi tuli sittemmin Loviisan pormestari Aleksanteri Keppleruksen mietintö rälssittömien privilegioista. Kun memoriaali esitettiin tammikuun 26. päivänä 1770, neljä päivää ennen valtiopäivien päättymistä, oli jo alun pitäen selvää, ettei sitä ehdittäisi käsitellä ja hoitaa ennen valtiopäivien päättymistä, mikä selvästi viittaa ajankohdan poliittisen tilanteen vaatimuksiin.¹²⁰ Onko itse mietinnön sisältö nimenomaan suomalaisen liberalismiin (Kepplerus, Forsskål, Chydenius) ilmaus, kuten *Bonsdorff* katsoo sen olevan, vai onko se ajan yleisten liberaalisten ajatusten tulos, kuten *Kjellin* otaksuu?¹²¹ On sängen todennäköistä, että Keppleruksen

¹¹⁹ Tapaus suomalaisten kannan eriävyydestä keskustelun aikana ja itse äänestyksessä, joka kuitenkin oli vielä avoin, ks. edellä s. 299–300.

¹²⁰ *Kjellin*, Kring Alexander Kepplerus' memorial, s. 276–279.

¹²¹ *Bonsdorff*, En finländsk insats i frihetstidens statsrättsliga diskussion, s. 327–331, 357–358; jo *Edler* puhuu »suomalaisesta» (finsk) katsomuksesta, mt., s. 169; *Kjellin*, ed. nootissa main. tutkielma *Bonsdorffin* tutkimuksen johdosta, s. 278–279.

osuus jää asiakirjan esittäjän osuudeksi ja että sen on laatinut Tukholman porvariston sihteeri Edward Runeberg.¹²² Eräässä saman mietinnön toisessa kappaleessa tekijöiksi taas mainitaan Runeberg, piispa Gadolin ja rovasti Kröger.¹²³

On kuitenkin todeettava, että kun suomalainen on tämän aloitteen tekijänä, kuvastaa se jotain siitä, että senlaatuiset mielipiteet olivat kotiutuneet vallitsevina juuri heidän keskuuteensa. Tällöin oli poliittisesti viisasta, mikäli hypoteesi myssyjen vaalipoliittisen ohjelman tavoittelusta pitää paikkansa, asettaa juuri suomalainen asian esittäjäksi, koska se sitä varmemmin takaisi ajatuksille ennestään lämpimän ryhmän kannatuksen.

Adolf Fredrikin kuoleman aiheuttama valtiopäiväkutsu pani liikelle propagandan, jonka vertaista ei aikaisemmin ollut nähty. Myssyjen parhaina aseina olivat väitteet perintöprinssin yksinvaltiussyrkimyksistä ja aatelisen ja aatelittoman oikeudesta virkoihin. Vaalivapautta loukattiin kumpaakin puolta pitävien vaalintoimittajien taholta. Lentolehtisriita kantoi hedelmää, ja säätyjen mielialoja valtiopäivien aloittaessa toimintansa on verrattu Pariisissa v. 1789 vallinneeseen tunnelmaan.¹²⁴

Suomeen toimitetun lentolehtiskirjallisuuden vaikutus ilmenee useissa rahvaanvalituksissa. Pien-Savon valituksessa jopa lausuttiin »ympäri maata levitettyjen ristiriitaisten ajatusten johdosta», että nyt alkavilla valtiopäivillä tulee ratkaista kiista aatelisen ja aatelit-

¹²² *Valentin*, Det sociala momentet i historieskrivningen om 1772 års stastvälning, s. 10, nootti 2; *Kjellin*, Rikshistoriografen Anders Schönberg, s. 214–215; *Sama*, Kring Alexander Keplerus memorial, s. 291, nootti 58. Scuraavien valtiopäivien edellä painetun *En Crono-Bondes Wälmente och Oförgripelige Tankar Om Borgare- och Bonde Ständens Privilegier* -lehtisen Upsalan yliopiston kirjaston käsikirjoituksessa on heikosti luettavissa merkintä »detta är skrifvit af nogre men, at skapa enighet bland odalständer». Tämä merkintä vahvistaa olettamusta Kepleruksenkin mietinnön vaalipoliittisesta tarkoituksesta. *Hörnström*, Om författarskapet till några politiska broshyrer, s. 97–99. Mainittu »En Crono-Bondes... Tankar» käsikirjoituksena sekä UBB:ssa että KB:ssa, jälkim. Anders Odels efterlemnade papper, Vf. 168: 1. Sisällöstä ks. tekstissä jäljempänä.

¹²³ *Strödda historiska handlingar (Ur Nordins Anteckningar 1761–1791) Ämnesserier*, vol. 36. 6. RVA. Painettuna Calonius-Naumannin kok. B. 19. 66.

¹²⁴ *Malström*, mt. VI, s. 210–215; *Edler*, mt., s. 171–173. Ks. Edlerin laaja virkakysymyksiä käsittelevän lentolehtiskirjallisuuden tarkastelu, mt., s. 128–157.

toman oikeudesta virkoihin. Rahvaan omamaan käsityksenä valitus halusi korostaa hallitusmuodon 40. §:n sisältöä, »joka kiistämättömästi tulee asettaa aatelissäädyn privilegioiden edelle». ¹²⁵ Samaa 40. §:n noudattamista vaaditaan Limingan pitäjän laatimassa pitäjänvalitussessakin Pohjois-Pohjanmaan vaalikokousta varten. Etelä-Pohjanmaan ja Ylä-Satakunnan tuomiokuntien valituksiin sisältyvät vaatimukset täydentävät kuvaa tätä koskevan propagandan laaja-alaisuudesta. Raaseporin tuomiokunnan rahvas taas moittii sitä asiaintilaa, että heidän ylhäisyytensä De Geer ja Reuterholm ovat erotetut eikä neuvostoon ole jäänyt yhtään suomalaista. Mainituilla lisensoiduilla neuvoksilla on Suomessa »odaalimaisuutta» ja he ovat rehellisiksi tunnettuja ja valtakunnan parasta tarkoittavia herroja. »Suomi palkkaa hovioikeuden, neljä maaherraa, kaksi ratsuväki- ja viisi jalkaväkirykmenttiä. Tässä uskoo rahvas olevan tarpeeksi aihetta siihen, että kaksi ellei useampiakin suomalaisia miehiä tulee asettaa... neuvoksen tuoleille.» ¹²⁶ — Viimeksi mainittu esitys ei osoita yksin myssymielisyyttä, vaan myös tietoista pyrkimystä vakuuttaa muita Suomen erikoisasemasta. Mahdollisesti sen laatimisessa on ollut tuomarilla suurikin osuus; tähän viittaa sekin, etteivät suomalaiset talonpojat käyttäneet puheenvuoroja v. 1769 lisensoitujen asian ollessa esillä säädysssä v. 1771. ¹²⁷

¹²⁵ Pien-Savon rahv.val. 1771, § 13, Tps.ark. 1771—72, vol. 26, RVA. Filmi 344, VA. Valitus liitetty yleiseen valitukseen. — Viittaus HM:oon johtuu siitä, että sen 40. § ei puhu mitään aatelin etuoikeudesta mihinkään virkaan, *Brusewitz, Frihetstidens grundlagar*, s. 38—40.

¹²⁶ Limingan pit.val., § 1, Topographica Pohjanmaa, kansio 2, VA; Etelä-Pohjanmaan rahv.val., § 30; Tps.ark. 1771—72, vol. 26, RVA. Filmi 344, VA. Raaseporin valitus ei ole valitusten vastaanottodiaarin merkinnän mukaan aiheuttanut käsittelyä valtiopäivillä. Asiakirjan laitaan merkitty »Hwilar» osoittaa samaa. Valtiopäiväark., vol. 5541, f. 194. Propagandaa ei levitetty vain yleisin painotuottein, vaan niitä on jäljennettykin milloin ne ovat loppuneet kesken. Tätä osoittaa muuan Tuusulan kirkonarkistossa säilynyt käsikirjoitusjäljennös »Samtal Emellan en Bonde och en Gymnasist». »Keskustelussa» asetetaan yksinkertainen talonpoika utelemaan Porvoon lyseon oppilaalta, miksi valtiopäivät riitelevät. Näsäviisas lyseolainen vastaa, että ne tutkivat edellisten valtiopäivien päätösten laillisuutta. Talonpoika: »Mitä? Voivatko valtiopäivät tehdä jotain vastoin lakia?» Tuusulan kirkonark. K. I. 4. Sama »Samtal» painettuna, *Calonius—Naumannin kok.*, B. 80. 34. HYK.

¹²⁷ Tps. 15. 8. 1771, Tps.ark. 1771—72, vol. 3, f. 120—122. RVA.

Tämänsuuntaisia valituksia ei suomalaisilla juuri aikaisemmin ollut, hallintolaitosta tai virkamiehiä koskevat valitukset olivat läheneet omaan kokemus- ja havaintopiiriin kuuluvista kysymyksistä.¹²⁸ Koskaan aikaisemmin ei myöskään ollut Suomesta esitetty mitään johdonmukaista talonpoikaissäädyn vaalijärjestelmän kokonaisuutta koskevaa aloitetta. Nyt Porvoon ja Kymin kihlakuntien vaalipaikalla laadittiin sellainen, johon aikaisemmin vaaleja koskevassa tarkastelussa on jo viitattu. Aloitteen merkittävyys antaa aiheen tarkastella ehdotusta kokonaisuudessaan vaalipöytäkirjan ja valtiopäiville joutuneen valituksen esittämänä.

Rahvaan edustajat sopivat siitä, että säädylle esitetään jokin varma menetelmä säädettäväksi valtiopäivämiehenvaalissa sellaisen huonon tavan estämiseksi, että kruunun virkamiehet ja muut asiaan kulumattomat henkilöt ovat hankkineet valtakirjoja toimiakseen valitsijamiehinä vastoin lakia. Tämän johdosta tuomareille, »jotka vanhastaan ovat ohjanneet vaalia ja postulaattien laadintaa ja omaavat parhaan tiedon rahvaan tarpeista ja oikeuksista», pitäisi vahvistaa ohje, että he kuuluttavat valtiopäiväkutsusta niin ajoissa, että rahvas pitäjissä ehtii valita valtuutettunsa eli valitsijamiehet ja laatia ne valitusasiat, jotka he haluavat.

2° (kohdaksi 1° ei ole erikseen merkitty mitään edellisestä) valtiopäivärahat kokoaa kruunun palvelija tuomarin ohjeen mukaan niin, että ensi taksoituksessa kertynyt määrä voidaan luovuttaa valitulle vaalitilaisuudessa palkkioksi, ja samaa menetelmää jatketaan (mikäli rahat loppuvat).

3° Itse (vaali)tilaisuudessa aivan ensiksi neuvoteltakoon valituksesta, jolloin valitsijat oppivat paremmin tuntemaan toisensa, »mikä erikoisesti täällä Suomessa on tarpeen, missä kihlakunnat ovat sangen laajoja ja useihin käräjäkuntiin jaettuja, jolloin ne, joille pitäjänmiehet ovat uskoneet luottamuksensa, voivat keskuudestaan kyp-sällä neuvottelulla todeta ja valita taitavimman», kuitenkin niin, että

4° valitusten laadinnan jälkeen sovitaan palkkiosta ja siitä, lähetetäänkö kihlakunnittain edustajia vai valitsevatko useammat kihlakunnat yhdessä, jonka jälkeen lopuksi suoritetaan vaali, joko valtuutettujen yksimielisellä päätöksellä tai äänestyksellä, jonka

¹²⁸ Ks. jäljempänä, s. 366–367, 383–385.

kulku merkitään pöytäkirjaan huolellisesti. Sen jälkeen valmistetaan valtakirja. Säädyille esitetään lopuksi pyyntö, että se antaisi lausunnon, tehdäänkö pienempien ja suurempien tilojen kesken eroa rahojen kannossa. Rahvas toivoo säädyn suostumusta ja K. M:n armollista vahvistusta tälle.¹²⁹

Näillä valtiopäivillä laadittiinkin sittemmin vaalijärjestysehdotus talonpoikaissäädyn valtiopäivämiehenvaaleja varten. Kustaa III:n vallankumouksen lopetettua valtiopäivät se jäi käsittelemättä. On ilmeistä, että se olisi rauennut siinäkin tapauksessa, että valtiopäivät olisivat jatkuneet, sillä talonpojat ajoivat asiaa vain valtiopäivien alussa, ja sittemmin se peittyi muiden asioiden, ennen kaikkea privilegiokysymyksen varjoon. Ehdotuksen syntyprosessista saamme vain muutamia aivan ylimalkaisia tietoja. Säädyssä luettiin 23. p:nä marraskuuta 1771 »suunniteltu ja muutamien valtuutettujen aikaisemmin tarkastama vaalijärjestysehdotus», joka hyväksyttiin.¹³⁰ Koko asiasta ei aikaisemmin pöytäkirjassa puhuta sanaakaan, joten emme saa tietää, ketkä sen jo »aikaisemmin olivat tarkastaneet», kuten pöytäkirja myöhemmin lausuu. Mahdollista on, että ehdotuksen olivat laatineet säädyn valtakirjan tarkastajat. Heitä oli 12, joista suomalaisia vain yksi, Gabriel Heikkilä Vehmaalta.¹³¹ Valtakirjan tarkastajat esittivät elokuussa 1771 lausuntonsa niistä seitsemästä tapauksesta, joissa virkamies oli puuttunut vaaliin. Kun tämän mietinnön johdanto jo tarkastelee hallitusmuotoon sisältyviä vaalivapauden takeita ja vaalin vapautta yleensä, on ilmeisesti tapahtunut, että samat valtakirjan tarkastajat ovat saaneet tehtäväkseen perusteellisen vaalijärjestysehdotuksen laatimisen.¹³² Heikkilän tunnustettua asemaa säädysään osoittaa, että hänet asetettiin myöhemmin johtamaan muihin säätyihin talonpoikien lähetystöä.¹³³ Täten

¹²⁹ Vaalipkt:n liitteenä oleva valituksen 45. §, Porvoon tuomiokirja 1771, f. 114–115, VA; valtiopäiville joutunut valitus, Tps.ark. 1771–72, vol. 26, RVA. Filmi 344, VA. *Nyberg, Sibbo sockens historia II*, s. 97.

¹³⁰ Tps. 23. 11. 1771, Tps.ark. vol. 3, f. 307, RVA. Myöskään muille säädyille osoitettu, tätä koskeva pöytäkirjanote ei anna valaistusta tähän kysymykseen. Vol. 6, RVA.

¹³¹ Tps. 10. 6. 1771, vol. 3, f. 17v.–18.

¹³² Tps. 17. 8. 1771, vol. 3, f. 129–131, ptk.ote muille säädyille, vol. 23, RVA.

¹³³ Tps. 9. 9. 1771, vol. 3, f. 171. RVA.

olisi sangen todennäköistä, että Porvoon ja Kymin valituksen ehdotukset ovat juuri hänen kauttaan tulleet säädyn toimeksiannosta laadittuun vaalijärjestysehdotukseen.

Yhtäläisyydet Sipoossa laaditun rahvaanvalituksen ja säädyn ehdotuksen kesken nimittäin ovat selvät. Säädyn ehdotuksen kantavana periaatteena oli, kuten on huomautettu, ennen kaikkea vaalivapauden tähdentäminen virkamiehiä vastaan.¹³⁴ Tämä on myös rahvaanvalituksen lähtökohtana. Valtiopäiväkutsun kuuluttamisesta huolehdinta on molemmissa samaa, samoin kysymys edustajien luvusta ja tuomarin asemasta. Herrainpäivärahojen kannosta vaalijärjestysehdotus mainitsee vain, että sen on tapahduttava asetusten mukaan. Suurin eroavuus on siinä, ettei toimenpiteiden suoritusjärjestyksestä koskevaa valituksen ehdotusta otettu säädyn ehdotukseen.¹³⁵ Itse äänestyksestä Sipoossa laadittu ehdotus ei mainitse mitään, mutta samassa kokouksessa valitukseen otettu ehdotus nimismiehen vaalista on lähes sananmukaisesti sama kuin vaalijärjestysehdotuksen vaalin toimeenpanijalle asettama velvoitus valvoa, että vaalipaikalta poistuvat asiaankuulumattomat, »minkä nimisiä ja missä asemassa lienevätkin» (af hvad namn och villkor de vara måge).¹³⁶

Yhtäläisyyksien merkitystä vähentää puoli vuosisataa jatkunut vaaliperinne, mutta kuitenkin Porvoon ja Kymin tuomiokunnan aloitteelle on pantava painoa jo pelkän olemassaolonsa puolesta. Sipoon kirkolla todetaan, että on tarpeellista ehdottaa säädylle »varman menetelmän» säätämistä; säädlyssä laaditaan tämän toivomuksen mukainen asiakirja.

Samassa rahvaanvalituksessa esitetään toinenkin epätavallinen valtiopäivätoimintaa koskeva aloite. Valituksen 2. § nimittäin ehdottaa, että salaisen valiokunnan ja muiden valtionaloutta käsittelevien valiokuntien jäsenten valitsijamiehistä olisi laadittava luettelo. Tämä lähetetään säätyjen pankin luotonantajille, jotka voivat va-

¹³⁴ *Jutikkala*, Suomen talonpojan historia, s. 262; *Edler*, Om börd och befordran, s. 248–250; *Olsson*, Riksdagsmannavalen, s. 80–85.

¹³⁵ Vaalijärjestysehdotus painettu, *Brusewitz*, Frihetstidens grundlagar, s. 426–432.

¹³⁶ Vaalijärjestysehdotuksen 4. §, *Brusewitz*, mt., s. 428; main. rahv.val. Ks. jäljempänä s. 385–386.

roittaa säätyjä, ettei salaiseen valiokuntaan tule henkilöitä, joilla raha- ja finanssiasioita hoitavina on odotettavissa etuja (valiokunnan jäsenyydestä).

Porvoon ja Kymin tuomiokunnan valituksen sisältämistä arvatavasti osa on tuomari Jeremias Walleniuksen ajatuksista, jonka käsitykset johtivat sukuperinteiden kautta piispa Juhana Gezelius nuoremman piiriin.¹³⁷ Lähellä olivat myös Loviisa ja sen pormestari Kepplerus, ja vaikutteiden siirtyminen ympäröivän seudun talonpojillekin olisi ollut luonnollista, samoin kuin Walleniuksen ja Keppleruksen keskinäinen mielipiteiden vaihto.¹³⁸

Kiistatonta kuitenkin on, ettei Suomen rahvaanvalituksissa ilmenevän poliittisen aktiviteetin nousua voida asettaa vain tuomareiden kannaksi, jota eivät talonpojatkin olisi tunteneet omakseen. Tässä poliittisessa heräämisessä oli toisena osana myssyjen tukeminen. Mutta siinä on selvästi nähtävissä myös sellaisen kannan laajempi muotoutuminen, jota voidaan pitää erityisesti suomalaisena kannanottona. Muutaman kerran se tulee esille myös valtiopäivillä.

Suomalaisen talonpoikaisedustuston johtavin mies näillä valtiopäivillä oli epäilemättä edellä jo mainittu Gabriel Heikkilä. Kun sääty käsitteli muuatta käräjäkappoja koskevaa kysymystä, Heikkilä esitti Suomen ja Ruotsin olojen vertailun, jossa hän päätyi Suomen tuomareille edulliseen lopputulokseen. Hän osoitti havainnollisesti Suomen ja Ruotsin laamanni- ja tuomiokuntien erilaisen laajuuden ja Suomen tuomarien runsaamman työtaakan.¹³⁹ Samana päivänä Heikkilä erään kotiseudulta saamansa kirjeen perusteella kokosi suomalaiset puolelleen silta- ja jahtivoutreja koskevassa kysymyksessä.¹⁴⁰

¹³⁷ *Cederberg*, Suomen historia vapaudenajalla I, s. 66, 352; *Holmberg*, Suomen tuomiokunnat ja niiden tuomarit, s. 38.

¹³⁸ Propagandan levittämisestä painetuista lentolehtisistä otetuin käsikirjotusjäljennöksin, ks. edellä nootti 126. Keppleruksen suhtautumista talonpoikiin osoittaa hänen vv:n 1769–70 ja 1771–72 valtiopäivillä jättämänsä mietintö Loviisan kaupungin alaisten talonpoikien rasitusten helpottamiseksi. On ilmeistä, että tämä on tehnyt hänen nimeään tunnetuksi talonpoikien piirissä ja vaikuttanut myönteisesti heidän asennoitumiseensa. Keppleruksen main. mietintö, Tps. ark. 1771–72, vol. 19. — Anomusta ei jälkimmäisilläkään valtiopäivillä ehditty käsitellä.

¹³⁹ Tps. 9. 9. 1771, Tps.ark. 1771–72, vol. 3, f. 167–168, RVA.

¹⁴⁰ Main. vol., f. 171.

Valtiovarainhallintoon kohdistunut tyytymättömyys, joka aiheutti edellä jo mainitun Porvoon ja Kymin kihlakuntien valituksen sekä useita muita valituksia eri puolilta maata, on pohjana myös Tuomas Kuittisen säädylle v. 1771 osoittamassa kyselyssä. Hän pyysi siinä selvitystä valtiovarain käytöstä. Kymmenen vuotta kestäneen rauhan, väkiluvun lisääntymisen ja uusien tilojen perustamisen huomioon ottaen hänestä näytti valtion velka käsittämättömältä. Hänen mielestään oli aiheellista tutkia sekä valtiovarain hallinto että pankin toiminta.¹⁴¹ Muistio oli myssyille sangen sopiva, koska he sen sittemmin painattivat.¹⁴² Toinenkin Kuittisen asia painettiin, nimittäin hänen Liperistä kihlakunnantuomari Sven Abraham Hougbergilta saamansa kirje. Se koski ulkopoliittisesti arkaluontoista asiaa, rajantakaisten epäluuloja niiden huhujen johdosta, että Pohjois-Karjalaan saapusi upseereita rahvaan kustannuksella harjoittamaan sotilaita. Edelleen mainittiin kirjeessä, ettei rahvas mitenkään kestä tällaista uutta räsitusta.¹⁴³

Muista näiden valtiopäivien edustajista voidaan myssyiksi päätellä heidän tuomiensa valitusten perusteella Pien-Savon Juho Koponen, Raaseporin edustajat Heikki Groth ja Jaakko Mattila, joka ainoana suomalaisena valittiin salaiseen deputaatioon, Porvoon ja Kymin kihlakuntien edustaja Antti Stor-Jofs sekä pohjalaiset Iisakki Orava ja Jaakko Tuohino. On todennäköistä, että ne, joiden puoluekanta ei ollut Tukholmaan saavuttaessa vielä varmasti kiteytynyt, liittyivät myssyihin. Säädyn pöytäkirjat kuitenkin sangen vähän paljastavat puoluesuhteita, sillä suomalaiset ovat, Heikkilää lukuunottamatta, sangen pidättyväisiä esittämään lausuntojaan käsittelyn alaisista kysymyksistä. Erään poikkeuksen muodostaa ruotsalaisten hattujen Nils Jeremiassonin ja Lars Thorbjörnssonin säädystä erottamista koskeva keskustelu v. 1771. Kun Nils Jeremiasson oli lausunut Brynte Halvarssonille uhkauksen, »Jos olet myssypuolueesta, pitää sinun kuoleman kuin koiran», Sven Håkansson löysi lieventäviä

¹⁴¹ Tps. 5. 10. 1771, vol. 3, f. 233, Kuittisen muistio, vol. 22.

¹⁴² Calonius—Naumannin kok., B. 34:42. HYK.

¹⁴³ Calonius—Naumannin kok., A. 30:101. HYK. — Kirje oli lähetetty jo joulukuussa 1769, mutta saapui Tukholmaan vasta valtiopäivien päätyttyä. Painettuna se ehti siten parhaiksi v:n 1771 vaalitaisteluun.

asianhaaroja ja ehdotti Nilsille vain sakkoa, ja häntä tuki Backman. Myssyt halusivat kuitenkin julistaa hänet arvottomaksi toimimaan edustajana. Asiaa tulkittiin suomalaisille, jotka kaikki, paitsi siis Backman, vaativat ankaruutta. He katsoivat olevansa turvattomia mikäli asiaan ei tartuta tarmokkaasti, »sillä eräiden tovereiden kimppuun on jo hyökätty ja heitä pahoinpidelty». Tuohino lausui lisäksi, että kun uhkaus koskee elämää ja kuolemaa, on asianomainen heti asetettava vastuuseen ja hänet on poistettava säädystä. Lars Thorbjörnsson yritti vielä puhua lievemmän rangaistuksen puolesta, mutta äänestyksessä sääty diskvalifioi Nils Jeremiassonin äänin 107—54. Tämän jälkeen syntyi keskustelu siitä, pitäisikö myös Thorbjörnsson poistaa. Tulos oli myönteinen ja niin hänkin sai lähteä.¹⁴⁴

Säädyn privilegiohankkeisiin tai »odaalisäätyjen» yhteisten privilegioiden valmistamiseen suomalaiset eivät osallistuneet. Privilegiohankkeiden syntyyn vaikutti ajan yleiseurooppalainen ideologia, jonka käsitysten lainaajina ylemmät säädyt saattoivat esiintyä luonnollisesti helpomminkin kuin talonpojat.¹⁴⁵ Kuinka suuri osa poliittisessa päivänkeskustelussa käytetystä, aatelittomien merkitystä korostavasta aineistosta oli ruotsalaisten, kuinka suuri osa suomalaisten luomaa, on toistaiseksi selvittämättä.¹⁴⁶

¹⁴⁴ Tps. 28. 9., 5. 10. 1771, vol. 3, f. 201—202.

¹⁴⁵ Valistusfilosofian ja fysiokratian vaikutusta näkyy esimerkiksi laamannin, vapaaherra G. G. Reuterholmin esityksessä »Försök till en afhandling om odal- och skattemannarättens ursprung, öden, beskaffenhet och rättigheter i Sverige», 1771. G. G. Reuterholm, Uppsatser i politiska och ekonomiska ämnen 1766—71. Handskriftsavdelningen, n:o D. 953. KK.

¹⁴⁶ Privilegiokysymyksiä ja muuta alempien säätyjen yhteiskunnallis-valtiorista ekspansiota osoittavaa ideologiaa ovat käsitelleet mm. *Edler*, Om börd och befordran, s. 91— loppuun; *Bonsdorff*, main. tutkimus; *Lagerroth*, Frihetstidens maktägande ständer, s. 206—213; Sama, Frihetstidens förfatning, s. 634—697; *Kjellin*, Rikshistorigrafen Anders Schönberg, uscissa kohdin; *Hörnström*, Anders Odal, s. 258—285, *Sallnäs*, Det ofrälse inslaget i 1772 års revolution, erik. artikkelin loppuosa; sekä *Malmström*, mt. VI, passim.; *Carlsson*, Ständsamhälle, s. 243—250, samoin useat muut esimerkiksi Kjellinin ja Bonsdorffin kirjallisuusluetteloissa esiintyvät. — Itse privilegioehdotukset painettu, Borgmäst. Alexander Keppleri Memorial, rör. Privilegier för Borgare och Bonde Stånden. Stockholm 1770. Project til Bondeståndets privilegier (Uppl. i Bd.st. 4. 9. 1771). Stockholm 1771. Svenska Odal-Folkets Rätt, Sammandragen Projekt till et Dem gemensamt Privilegie. 1771. Stockholm 1771. Calonius—Naumannin kok., B. 19. 66; B. 31. 75; B. 31. 74. HYK.

Kuva suomalaisen talonpoikaissäädyn edustajiston kannanotoista ja mielialoista ei ole niin tarkka kuin kysymyksen tärkeys vaatisi. On vain viitattava edellä jo esitettyyn lähdeaineistoa koskevaan arviointiin. Kuitenkin on täysi syy olettaa, ettei suomalaisen ryhmän poliittinen toimeliaisuus ole ollut niin vähäistä, kuin heidän edellytyksiensä tarkastelu ehkä johtaisi päättelemään. Ne valtiopäivät, joilta saamme runsaammin salaisiksi tarkoitettuja tai julkisiakin tietoja yksityisten edustajien toimista, antavat aiheen olettaa vastaavanlaista toimeliaisuutta esiintyneen muulloinkin. Usein esiintyy myös eräänlaista suomalaista oppositiota, jota ei voida asettaa toisen eikä toisen, hattujen tai myssyjien, talous- ja yhteiskuntapoliittisten aatteiden tilille. Tämä tulee ilmi niissä erillisiä asioita tai asiaryhmiä koskevissa aloitteissa, joita suomalaiset talonpojat esittivät.

4. SUOMALAISET RAHVAANVALITUKSET

a. Rahvaanvalitusten käsittely valtiopäivillä

Hyvien päätösten hankkiminen edustusalueensa valituksiin katsottiin vapaudenajallakin erääksi edustajan tärkeimmistä valtiopäivätehtävistä. Tätä korostettiin jopa valtiopäiväjärjestyksen sanelemassa edustajanvaltakirjan kaavassakin, mutta valitusten ratkaisumenetelmä oli kuitenkin sellainen, että yksityisen edustajan mahdollisuudet vaikuttaa jättämiensä valitusten ratkaisuun olivat erittäin vähäiset.

Valtiopäivien alkaessa edustajat jättivät valituksensa säädyn sihteerille. Eri seutujen valituksista seulomalla ja yhdistelemällä laadittiin säädyn omassa keskuudessa niin sanottu säädyn yleinen valitus. Yleiseen valitukseen sai v. 1727 annetun asetuksen mukaan ottaa koko säätyä, koko maakuntaa tai jonkin yhteisön etua koskevat kysymykset, sekä asiat, joista pyydettiin uutta lakia.¹ Säädystä ensimmäisenä on aateli asettanut säädyn sisäisiä valiokuntia tätä seutontatytötä suorittamaan, esimerkiksi valtiopäivillä 1640, 1652 ja

¹ Asetus 4. 8. 1727, § 3, *Brusewitz*, mt., s. 434; *Lagerroth*, mt., s. 254.

1655. Muissa säädyissä samaa menetelmää on ryhdytty käyttämään saman vuosisadan lopulla, aikaisemmin säätyjen sihteerit suorittivat yksinään työn. Säädyn sisäisen valitusdeputaation käsiteltäviä koko aineiston ja laadittua yleisen valituksen sekä esiteltyä sen säädyille se joutui säätyjen yhteisen valitusdeputaation käsiteltäväksi. V. 1748 määrättiin yleinen valitus annettavaksi ensin erotteludeputaatiolle, mutta tämä määräys kumottiin jo v. 1751. Yleinen valitusvaliokunta laati eri kohtiin päätösehdotukset, jotka jätettiin säädyille hyväksyttäväksi. Jokaisella säädyllä oli valitusvaliokunnassa oma sihteerinsä. Tästä selittyy säätyjen arkistojen runsas valitusaineisto ja yleisen valitusvaliokunnan pöytäkirjojen niukkuus.² Yksityisten valiokuntajäsenten kannanotoista eri kysymyksiin saamme vain joskus poikkeustapauksessa pöytäkirjatiedon.

Yleisten valitusten ratkaisu oli suuritöinen tehtävä. Esimerkiksi kauden kaksilla viimeisillä valtiopäivillä yleisen valitusvaliokunnan käsiteltävänä oli seuraavat määrät valituksia:³

	1769—70	1771—72
aateli	0	30
papisto	8	12
porvarissääty	62	45
talonpoikaissääty	189	89

Säätyjen edut kävivät tietenkin usein ristiin, jolloin vaatimuksia täytyi sovittaa ja ratkaisuja jouduttua lehmäkaupoin. Aikaa kului paljon, mutta siitä huolimatta ei valitusten ratkaisuun liittyvää laajaa lainsäädäntöä haluttu jättää Kuninkaallisen Majestetin käsiin, vaikka lopulliset päätökset, resoluutiot, annettiin hänen nimisään. Säädyn sisäistä solidaarisuutta tähdennettiin sillä, että yksityisen valiokuntajäsenen ei valiokunnassa sallittu kernaasti tekevän huomautuksia oman säädyn valituksia vastaan, vaikka hänellä olisi ollutkin jostain kohdasta eriävä mielipiteensä. V. 1751 talonpoikaissäädyn puhemies teki tästä nimenomaisen huomautuksen.⁴

² *Naumann*, Om riksdagsbesvärerna och formerna för deras behandling, s. XIV—XXI; *Olsson*, Bondeståndet, s. 136; *Steckzen*, (Inledning till) Förteckning över Bondeståndets arkiv 1719—1810 (Arkistolucetelo, päiv. Tuhk. 15. 2. 1921), RVA.

³ *Edler*, Om börd och befordran, s. 173.

⁴ *Jutikkala*, Suomen talonpojan historia, s. 279—280.

Kun säädyn omassa piirissä oli saatu yleinen valitus kokoon, jäi aina paljon asioita, joita kihlakuntien valituksissa oli esitetty, mutta jotka eivät mahtuneet yleiseen valitukseen käsittelemänsä asian vähäalaisuuden johdosta. Säädyn sisäinen valitusvaliokunta jätti nämä anomukset suoraan Kuninkaalliselle Majesteetille niin sanottuina yksityisinä valituksina. Toisinaan ne jätettiin erotteluvaliokunnalle, joka jakoi ne erityisvaliokunnille ja muille säädyille lausunnon saamiseksi. Säännöllisesti päättyi yksityinen valitus kuitenkin aina hallituksen käsiin, joka valmisti siihen lopullisen resoluution. Kun hallitus saattoi pyytää niistä kollegioiden, maaherrojen, kihlakunnantuomareiden ja jopa pitäjänkokousten lausuntoja oli myös yksityisten valitusten kierto useimmiten hidas. Kerran toisensa jälkeen valittivat Suomenkin talonpojat resoluutioiden viipymistä, mutta kun viipymisen syynä oli valitusten itsensä paljous, kirjeenvaihdon hitaus ja byrokralle ominainen kiirettömyys, ei asiaan saatu mitään tehokasta parannusta.⁵

Yleiseen valitukseen otettujen asioiden ratkaisuun eivät asioiden esittäjät, edustajat, voineet paljoakaan enää vaikuttaa. Yksityiseen valitukseen sen sijaan edustaja saattoi toisinaan hieman vaikuttaa vielä senkin jälkeen, kun se oli annettu säädystä hallituksen käsiin. Valitusasioiden paljouden vuoksi valtaneuvoskunta nimittäin määräsi keskuudestaan valtiopäivien aikana kolme tai neljä valtaneuvosta käsittelemään kunkin säädyn valituksia. Näihin käsitteilyihin kutsuttiin usein paikallisia edustajia perustelemaan anomiaan asioita. Tällöin oli valtiopäivämiehellä vielä pieni mahdollisuus puhua asiansa puolesta.

V:n 1723 valtiopäivillä talonpoikaissäätö pyysi valtaneuvos von Lieweniä ottamaan hoitoonsa rahvaan yksityiset valitukset. Hän oli edellisillä valtiopäivillä huolehtinut niistä »hyvin ja huolellisesti», minkä lisäksi hän tunsu Suomen olot, »mistä useimmat vali-

⁵ *Jutikkala*, mt., s. 280; *Lagerroth*, mt., s. 262; *Naumann*, mt., s. XXI–XXIII. Valituksia resoluutioiden viipymisestä, esim. Maskun ja Mynämäen rahv.val. 1755, § 19, Valok.jälj. R. 2: 579, VA; Ahvenanmaan rahv.val. 1760, § 3, Tps.ark. 1760–62, vol. 25, RVA, Filmi 344. VA; Ahvenanmaan rahv.val. 1771, § 5, Pohjanmaan etel. tuomiokunnan rahv.val. 1771, § 2, RVA, Filmi 344, VA. — Vrt. rahvaanvalituksia isonvihan jälkeen asetusten ja valtiopäiväpäätösten puutteesta, *Lehtinen*, *Vieras virkakieli ja suomalaiset talonpojat*, s. 396–399.

tukset nyt kuuluvat tulevan». von Liewen oli jo neuvostossa nimettykin talonpoikaissäädyn valitusten käsittelijäksi, mutta kuningas oli sitten tehnyt päätökseen muutoksen ja merkinnyt hänet papiston valitusten käsittelijäksi. von Liewen itse ilmoitti, että häntä oli aivan aiheetta edellisten valtiopäivien aikana syytetty talonpoikien suosimisesta ja Kuninkaallinen Majesteetti tiesi sen kyllä, mutta kun Kuninkaallinen Majesteetti oli nyt hänet merkinnyt toiseen tehtävään, ei hän enää halunnut ryhtyä esittämään muutosta asiaan. Kun asiaa kuitenkin vielä tiedusteltiin, vastasi kuningas von Liewenin olevan »yhtä taitavan papistonkin valituksia käsittelemään», ja siihen asia jäi. Talonpoikien valitukset tulivat näin ollen kreiveille Lillienstedt, Meierfeldt, Bonde ja Ekeblad. Koska jälkimmäiset kaksi olivat usein poissa, määrättiin heidän tilalleen myöhemmin kreivit Baner ja Sparre.⁶ — Tilanne ei kyllä tästä parantunut ollenkaan, sillä Baner ja Sparre eivät olleet kertaakaan läsnä kokouksissa. Päätyön tekivät siten Lillienstedt ja Meierfeldt sekä heidän sihteerinsä paroni von Otter.⁷

Poikkeuksellisesti saivat nämä valtaneuvokset myös yleisen valituksen käsiteltäväkseen. Se saatiin selvitetyn neljässä kokouksessa, 26. 3., 28. 3., 4. 4. ja 9. 4. 1723. Kahdessa kokouksessa läsnä olivat säädyn sihteeri Carl Hiolman, puhemies Johan Andersson sekä »koontunut rahvas». Ensimmäisessä kokouksessa von Otter luki valtaneuvoksille annetun ohjesäännön ja Meierfeldt lupasi noudatettavan kaikkia kohtuutta. Talonpoikaissäädyn puhemies esitti toisessa kokouksessa, että olisi tarpeellista jonkin seudun valituksia käsiteltäessä tiedustella olosuhteita paikallisilta edustajilta, koska varsinkaan Suomen oloja eivät muut tunne. Käsiteltäessä yleistä valitusta vielä kahdesti tämän jälkeen ei läsnä kuitenkaan ole ollut ketään talonpoikia. Pöytäkirjat osoittavat, että päätökset eivät olleet lopullisia vaan säädyn ratkaisivat asian, joskin neuvoston mielipide painoi ratkaisuisissa. Yleisen valituksen 58. §:ssä pyydettiin, ettei vaalikokouksessa laadittua rahvaanvalitusta tarvitsisi lähettää maaherralle tarkastettavaksi, kuten näiden valtiopäivien kutsussa oli määrätty, sillä

⁶ Valtaneuvosto (kotim. siviiliasiat) 15. 3., 18. 6., 27. 6. 1723, s. 491—495, 963—964, 1012. RVA.

⁷ Valtan. ptk. rahv.val. johdosta 1723, Valtiopäiväark. vol. 5556. RVA.

valitukset viiptyvät lääninhallituksissa niin kauan, että valtiopäivät ehtivät alkaa, ja menetelmästä on pelkkää vaivaa. Neuvokset lausuvat mielipiteenään, että valitukset nimenomaan pitää lähettää maaherroille, ettei valtiopäivien rasitukseksi tulisi asioita, jotka he voivat ratkaista.⁸ Yleisen valituksen resoluutio ei ollut näin jyrkkä, mutta määräsi kuitenkin, että rahvaan on ensin pyydetävä maaherralta ratkaisua epäkohtiin. Ellei hän voi asiaa päättää, saa sen ottaa valitukseen. Kihlakunnantuomarin tuli kuitenkin kirjoittaa jäljennös lääninhallitukselle, että maaherra voi antaa pyydettyjä lausunnot nopeasti.⁹ Eräät yleisen valituksen asiat palautuivat luonteensa vuoksi ilman muuta säädyille, kuten laajat verohuojennuspyynnöt. Sellainen oli esimerkiksi 67. §, jossa pyydettiin »ryöstetyn ja kokonaan hävitetyn Suomen asukkaille armollista lievitystä suostunta- ym. veroista». Seuraavassa kohdassa pyydettiin vuosien 1719 ja 1720 rahvaan yleisen valituksen resoluutioiden suomeksi painattamista. Koska toimitus kysyi varoja, eivät neuvokset päättäneet sitäkään, mutta puolsivat asiaa.¹⁰

Kun yleinen valitus saatiin käsitellyksi kokonaan, kutsuttiin talonpojat »kuulemaan herrojen mielipiteitä». Sihtööri määrättiin ohjesäännön mukaisesti laatimaan herrojen muistio selvitetystä yleisistä valituksista.¹¹ Tämäkin sanamuoto viittaa siihen, että neuvoston työ oli valmistavaa eikä lopullisten päätösten antamista. Samoin lausunto osoittaa, ettei yksityisillä edustajilla ollut mahdollisuuksia vaikuttaa yleisen valituksensa ratkaisuun silloinkaan, kun valitus kulki neuvoston kautta. Talonpoikaissäädystä eräs ruotsalainen ehdotti v. 1727 muille säädyille esitettäväksi, että kun yleistä valitusta käsitellään jossakin erikoisvaliokunnassa, sallittaisiin asianomaiselle edustajalle oikeus olla paikalla. Tämä ehdotus ei saanut kannatusta, koska katsottiin, että siinä valiokunnassa istuvat voivat pyytää lisätietoja niiltä, joiden asioita kulloinkin käsitellään.¹² Jos ehdotus olisi

⁸ *Landahl*, mt. 1, s. 281. Käsitely 9. 4. 1723. Vol. 5556. RVA.

⁹ *Modeé*, Utdrag I, s. 376; *Olsson*, mt., s. 128–129.

¹⁰ *Landahl*, mt. 1, s. 284. Käsitely 9. 4. 1723. Vol. 5556. RVA.

¹¹ 9. 4. 1723. Puhtaaksi kirjoitettuja mietintöjä tarkastettiin vielä 13. 4. ja 30. 4. 1723. Vol. 5556. RVA.

¹² Tps. 4. 2. 1727, *Landahl*, mt. 1, s. 470–471.

hyväksytty, olisi se aiheuttanut hyvästä tarkoituksestaan huolimatta melkoisia vaikeuksia valiokuntien muutoinkin kireän työn hidastajana.

Yleisen valituksen käsittelyn jälkeen neuvokset ryhtyivät hoitamaan yksityisiä valituksia. Pohjalaiset talonpojat Abraham Schrodorus, Juho Muunu, Juho Birling, Juho Grägg ja Juho Vikar pyysivät maaliskuussa 1723, että heidän valituksensa käsiteltäisiin ensimmäisinä, että he voisivat lähteä kotiin heti avoveden tultua, sillä he olivat jo pitkään tulomatkaan menettäneet lähes kaikki herrainpäivärahansa. Pyyntöön liittyi maaherra von Essenin puoltolause.¹³ Pohjanmaan valituksista aloittaen käsiteltiinkin kaikki Suomen valitukset ensimmäisinä. Edellisistä päätettäessä oli läsnä lääninsihteeri Gabriel Paldan, muulloin ei paikallista asiantuntijaa, viranomaista tai talonpoikaa, ollut läsnä pöytäkirjojen mukaan yhtään kerta. Eri seutujen anomuksissa oli paljon sellaisia, jotka täytyi palauttaa maaherroille ratkaistaviksi tai katsottiin aivan aiheettomiksi, toisista taas pyydettiin säädyiltä lausuntoja ja eräiden katsottiin tulevan yleisen valituksen yhteydessä ratkaistaviksi.¹⁴

Kun yksityisten valitusten valmiit resoluutioehdotukset tulivat neuvoston plenumin tarkastettaviksi, ei siellä yleensä tehty enää huomautuksia niihin.¹⁵ Muutamia tärkeitä asioita päätettiin vasta siellä, kuten Suur-Savon valituksen 7. §, jossa ratsutilalliset pyysivät verohelpotuksia. Neuvoston istuntoon kutsuttiin kamreeri Westering valtiokonttorista mukanaan Savonlinnan ja Kyminkartanon läänin tilit, joihin neuvosto tutustui. Kun tilit osoittivat kruunulle jäävää veroa (»som ej är anordnad») olevan niin paljon, että ratsutilallisten suoritettavaksi säädetty summa voitiin hyvin vähentää, nämä saivat pyytämänsä verohelpotuksen, koska sellainen oli myönnetty Turun läänin ratsutilallisillekin.¹⁶

¹³ Pohjanmaan rahv.val. 1723. RVA. Valok.jälj. R. 7: 6441–6444. VA.

¹⁴ 11. 5., 24. 5., 27. 5., 30. 5. 1723. Ruotsin kihlakuntien valitusten käsittely alkoi 13. 6., sen jälkeen oli kokouksia tiheästi pvm:ään 16. 7. 1723 asti, jolloin työ oli lopussa. Lokakuun viime päivinä pidettiin kaksi kokousta valmiiden resoluutioiden tarkastamiseksi. Vol. 5556. RVA.

¹⁵ Valtaneuvosto (kotim. siviiliasiat) 26. 1., 30. 10., 31. 10. 1723, s. 312–316, 319. RVA.

¹⁶ Valtaneuvosto (kotim. siviiliasiat), 26. 10. 1723, s. 314–315. RVA.

Seuraavilla valtiopäivillä 1726–27 neuvokset eivät osallistuneet yleisen valituksen käsittelyyn ollenkaan. Yksityisten valitusten ratkaisu jäi niin myöhään, että valtiopäivät ehtivät päättyä, ennen kuin toimitus aloitettiin. Kuninkaallisella kirjeellä ilmoitettiin kyllä jo 15. 12. 1726, että yksityisten valitusten ratkaisussa käytetään samaa menetelmää kuin ennenkin, määräämällä muutamia valtaneuvoksia käsittelemään kunkin säädyn valituksia¹⁷, mutta tästä huolimatta menetelmä poikkesi entisestä siten, että valtaneuvokset ratkaisivat valituksia vain sitä mukaa kuin niihin pyydetty lausunnot saapuivat kollegioilta ja viranomaisilta. Talonpoikaissäädyn lähetystö saapui neuvoston puheille huhtikuussa esittämään, että kollegioille annettaisiin ohje lausuntojen kiirehtimisestä, jotta sääty saisi valituksiinsa resoluutiot ennen valtiopäivien päättymistä. Tämä luvattiinkin talonpojille, mutta vasta marraskuussa 1727 ohje annettiin.¹⁸ Valtiopäivät olivat päättyneet jo 5. 8. 1727, tammikuussa 1728 valtaneuvokset vihdoinkin saivat yksityiset rahvaanvalitukset niistä pyydettyine lausuntoineen käsiteltäväkseen.¹⁹

Ensimmäisessä istunnossa todettiin erittäin ärtyneesti, että annetuista ohjeista piittaamatta on jälleen esitetty runsaasti asioita, jotka maaherrat, tuomarit ja kollegiot olisivat voineet ratkaista tarvitsematta vaivata niillä välittömästi Kuninkaallista Majesteettia. Tämän johdosta päätettiin antaa erityisesti tuomareita velvoittava uusi ohje asioista, jotka saa ottaa rahvaanvalitukseen. Samalla päätettiin, ettei resoluutioita saa antaa kelle tahansa vaan ne lähetetään maaherroille, koska on sattunut, että nämä eivät ole tienneet mitään aiemmin annetuista resoluutioista eivätkä siten ole voineet estää asiattomien valitusten mukaantuloa. Edelleen määrättiin hieman myöhemmin, että jokaisessa rahvaanvalituksessa tulee olla kihlakunnan sinetti, sinetillä varustamattomia ei oteta enää vastaan. Poikkeus tästä tehdään vain milloin valitus koskee aivan muutamia henkilöitä. Kaikki nämä päätökset tiedotettiin kiertokirjein.²⁰ Päätöksistä näkyy, että

¹⁷ *Westrin*, Svenska riksdagsakter, Andra serien II, s. 11–12.

¹⁸ Tps. 25. 4. 1727, *Landahl*, mt. 1, s. 552; Valtaneuvosto (kotim. siviiliasiat), 3. 5., 29. 11. 1727, s. 150, 503 a. RVA.

¹⁹ Valtan. ptk. rahv.val. johdosta, 15. 1. 1728. Vol. 5556. RVA.

²⁰ Valtan. ptk. rahv.val. johdosta 15. 1., 1. 4. 1728. Vol. 5556. RVA.

maaherroille asetettiin edelleenkin tehtäväksi huolehtia valitusten asiasisällöstä, vaikka toisaalta olikin tähdennetty vapaan valittamisen oikeutta. Tuomareille lankeava vastuu oli jo ennestään valitusinstituutioon kuuluva piirre.²¹ Aikaisemmin oli ollut yleistä, että resoluutiot annettiin yksityisille edustajille, mikä viranomaisten kannalta todellakin oli miltei samaa kuin »kelle tahansa». Esimerkiksi gotlantilaisten talonpoikaisedustajien saatua luvan matkustaa kotiin jo maaliskuussa 1727 lupasi säädyn sihteeri Gustav Heland lähettää heille yksityiset valitukset, kun ne olisivat valmiit.²² Tällaisessa tapauksessa resoluutio saattoi jäädä viranomaisten käsiin saapumatta ja tästä ilmeisesti johtuvat silloin tällöin esitetyt valitukset, että vaikka johonkin verohuojennuspyyntöön oli saatu myönteinen resoluutio, virkamiehet eivät sitä kuitenkaan noudata.²³ Kun syy siihen ei tietenkään ollut talonpoikien vaan kuninkaallisen kanslian, oli aiheellistakin korjata epäkohta. Yksityishenkilö saattoi kuitenkin myöhemminkin saada valitusten resoluutiot, kuten ilmenee v. 1741 seitsemän suomalaisen talonpojan valtakirjasta ylioppilas Israel Hartmanille, jossa valtuutetaan hänet ottamaan vastaan valtuuttajien valitusten resoluutiot.²⁴

Suomalaisten yksityisiä valituksia käsiteltiin pitkin vuotta 1728. Käsitteilypöytäkirjat osoittavat useiden valtaneuvosten vuorotelleen ilman mitään tiettyä järjestelmää.²⁵ Kun valtaneuvoston omatkaan pöytäkirjat eivät mainitse mitään eri säätyjen valitusten jakamisesta valtaneuvosten kesken²⁶, koko asia on mahdollisesti jäänyt epä-määräiselle kannalle siten, että asiaa hoitivat ne valtaneuvokset, jotka kulloinkin parhaiten ehtivät. Talonpoikien keskuudessa vallitsi suuri

²¹ Ks. edellä s. 188–191.

²² Tps. 29. 3. 1727, *Landahl*, mt. 1, s. 524.

²³ Esim. rahv.yl.val. 1723, § 89, *Landahl*, mt. 1, s. 289.

²⁴ Valtuuttajat: Juho Näntö, Emanuel Heikinpoika, Heikki Ullner, Antti Vähälä, Heikki Paldanius, Jaakko Orre, Matti Härkänen. Valtakirja, Tps.ark. 1740—41, vol. 10. RVA.

²⁵ Työhön osallistuiivat valtaneuvokset Meierfeldt, von Liewen, Lagerberg, Bonde ja Bark. Valtan. ptk. rahv.val. johdosta, 16. 1., 17. 1., 26. 1., 27. 1., 29. 1., 2. 2., 16. 2., 29. 3., 30. 3., 16. 10. 1728. Vol. 5556–5557. RVA.

²⁶ Em. kuninkaallisessa kirjeessä mainitaan sotapäällystön, mutta ei muiden säätyjen valitusten käsitelijöitä. Ks. edellä nootti 17.

tyytymättömyys, kun yksityisiin valituksiin ei saatu pienintäkään osaa resoluutioista, vaikka valtiopäivillä oli oltu yli vuosi.²⁷

Valtiopäivien 1731 aikana neuvosto jälleen määräsi keskuudestaan yksityisten valitusten käsittelijät, jolloin talonpoikien valitukset tulivat valtaneuvoksille De la Gardie, Sparre, Bonde ja Hård.²⁸ Valitukset ehdittiin suurimmaksi osaksi hoitaa jo valtiopäivien aikana²⁹, muutamien käsittely lykkääntyi aina vuoteen 1734.³⁰ Käsittelyissä eivät kaikki tehtävään määrätty valtaneuvokset olleet joka kerralla läsnä, mutta sen sijaan paikalla oli asianomaisen läänin maaherra useimmiten ja talonpoikia joka kerta.³¹ Karjalan valituksia käsiteltäessä ei talonpoikia ollut mukana, koska heitä ei ollut valtiopäivilläkään. Kokouksessa luettiin kihlakunnantuomarin ilmoitus, että he eivät ole voineet lähettää edustajia varattomuuden vuoksi.³²

V. 1734 talonpoikien yksityisten valitusten käsittelijöiksi määrättiin valtaneuvokset De la Gardie, Bonde, Bark ja Creutz.³³ Valitusten paljouden vuoksi päätettiin, että ne toimitetaan valmiiksi päätösehdotuksiksi niissä kanslian toimituskunnissa, joihin ne joutuvat lausunnonle.³⁴ Valitusten lopullisen käsittelyn aloittivat neuvokset 2. 9. 1734 Turun ja Porin Läänin valituksista ja jatkoivat Suomen muiden läänien valituksilla, kuten tavallista. Kokouksissa oli läsnä myös talonpoikia. 8. 11. 1734 työ oli päätetty, sen jälkeen aloitettiin ruotsalaisten valitusten käsittely.³⁵ Uusi menetelmä joudutti kyllä resoluutioiden valmistumista, mutta siitä huolimatta työtä riitti aivan valtiopäivien lopulle asti. Valtiopäivät päättyivät 14. 12. 1734, neuvoston plenumissa 12. 12. vasarointiin nippukaupalla yksityisten valitusten valmiita resoluutioehdotuksia pöytään.³⁶

²⁷ Tps. 2. 8. 1727, *Landahl*, mt. 1, s. 725.

²⁸ Valtaneuvosto (kotim. siviiliasiat) 8. 2. 1731. RVA.

²⁹ Valtan. ptk. rahv.val. johdosta 6. 4., 8. 4., 9. 4., 26. 4., 4. 5. 1731. Vol. 5558. RVA.

³⁰ Valtaneuvosto (kotim. siviiliasiat) 24. 5. 1734, s. 12. RVA.

³¹ Ks. nootti 29.

³² Valtan. ptk. rahv.val. johdosta 4. 5. 1734. Vol. 5558. RVA.

³³ Valtaneuvosto (kotim. siviiliasiat) 29. 7. 1734, s. 161. RVA.

³⁴ Valtaneuvosto (kotim. siviiliasiat) 28. 6. 1734, s. 99. RVA.

³⁵ Valtan. ptk. rahv.val. johdosta 1734. Vol. 5558. RVA.

³⁶ Valtaneuvosto (kotim. siviiliasiat) 12. 12. 1734, s. 492–493. RVA.

Turun läänin valituksia käsiteltäessä tuli esille euralaisen Mikko Krouvilan valitus kihlakunnantuomari Simon Ruuthia vastaan siitä, että tämä ei ollut lähettänyt hänelle rahvaanvalitusta, kuten oli luvannut. Samoin tuomari oli pidättänyt Krouvilan herrainpäivärahat. Tuomari oli vaadittaessa antanut maaherralle selvityksen, jonka tämä sitten toimitti Tukholmaan. Asiakirjoista katsottiin ilmenevän, että vaalipaikalla laadittu rahvaanvalitus oli sisältänyt joukon ehdotuksia, jotka olisi pitänyt kihlakunnan käräjillä erotella, järjestää ja varustaa tuomarin allekirjoituksella ja kihlakunnan sinetillä. — Tämä neuvostossa esitetty maininta kihlakunnan käräjistä osoittaa, että neuvokset eivät tarkoin tunteneet Suomen oloja, sillä täällähän ei käräjillä suinkaan aina ollut tekemistä vaalin ja valituksen kanssa.³⁷ Tuomari esitti puolustukseksensa, että kaikki asiat kuuluivat kamarikollegion, maaherran tai tuomarin ratkaistaviin ja siitä syystä hän ei ollut niitä lähettänyt. Kreivi De la Gardie arveli, että asiat pitäisi nyt kuitenkin ottaa valituksina käsiteltäviksi, ettei kihlakunta joutuisi kärsimään, mutta niiden todettiin olevan sellaisessa muodossa, ettei niistä ollut esitettäviksi. Neuvokset arvelivat, että tuomari Ruuthille pitäisi antaa huomautus ja kreivi Bonde katsoi olevan parasta jättää koko asia Turun hovioikeudelle. Mikko Krouvila, joka oli paikalla ja esiintyi tulkin avustamana, pyysi, että hänelle annettaisiin todistus siitä, että hänestä riippumattomien tekijöiden johdosta on hänelle annettu tehtävä jäänyt suorittamatta. Samaa hän ilmoitti pyytäneensä jo säädysssä. Tähän pyyntöön eivät neuvokset vastanneet mitään.³⁸ Myöskään säädyn pöytäkirjat eivät mainitse mitään enempää pyynnöstä kuin todistuksen antamisestakaan.³⁹ Krouvilan rahvaanvalituksesta neuvosto myöhemmin päätti, että se tulee lähettää maaherra Uxkullin hoidettavaksi Turkuun. Kihlakunnantuomari Ruuth sai kehotuksen menetellä huolellisemmin vastaisuudessa.⁴⁰

Valtiopäivillä 1738–39 talonpoikien yksityisiä valituksia ratkaisi-

³⁷ Ks. edellä s. 89–91.

³⁸ Valtan. ptk. rahv.val. johdosta 30. 10. 1734. Vol. 5558. RVA.

³⁹ Krouvilan asia oli esillä vain 30. 10. 1734, jolloin sääty lähetti hänen valituksensa kihlakunnantuomaria vastaan, mikä sitten johti yllä esitettyihin selvityksiin. *Landahl*, mt. 2, s. 388–389.

⁴⁰ Valtaneuvoston ptk.ote 30. 10. 1734, Valtan. ptk. rahv.val. johdosta 8. 11. 1734. Vol. 5558. RVA.

vat valtaneuvokset Cronstedt, Creutz ja Taube.⁴¹ Suomen valitukset käsiteltiin ensimmäisinä kuten ennenkin, ja kokouksissa oli paikallinen edustaja tai edustajia sekä asianomainen maaherra.⁴² Käsiteltäessä Raaseporin kihlakunnan anomuksia valtiopäivämies Erkki Rahmerin »omasta vapaaehtoisesta pyynnöstä poistettiin hänen jättämänsä valituksen 25. §.»⁴³ Siinä pyydettiin vapautusta 12 lautamiehen asettamisesta, koska niin monta on vaikeata saada lautakuntaan, ja toivottiin pienemmän lautakunnan riittävän, kuten oli riittänyt ennen vuoden 1734 lakiakin.⁴⁴ Mistä syystä Rahmer halusi tämän asian poistettavaksi, ei ilmene pöytäkirjasta, mutta ehkä hänelle oli selitetty, että sellaisen asian pyytäminen oli sopimatonta nyt, kun uusi laki vihdoinkin oli saatu valmiiksi.⁴⁵ Hallinto- ja oikeuslaitosta koskevia uudistusehdotuksia ei yleensääkään katsottu suopein silmin, kuten samoilla valtiopäivillä Piikkiön ja Halikon tunnetun rahvaanvalituksen lopputulos sekä monet muut näitä kysymyksiä koskevat ehdotukset osoittavat.⁴⁶

Seuraavien valtiopäivien ajalta ei valtaneuvoskunnan pöytäkirjoissa mainita sanaakaan minkään säädyn yksityisten valitusten käsitteijöistä. Talonpoikaissäädyn yksityisten valitusten tarkastelu-pöytäkirja sisältää vain Elvsborgin läänin valitusten tarkastuksen 9. 5. 1740. Kokouksessa olivat läsnä valtaneuvokset Wrangel ja Gyllenborg. Suomalaisista valituksista ei tässä katkelmassa mainita mitään. Pöytäkirja on kuitenkin selvästi ollut aikanaan täydellisempi, mutta sen irralliset lehdet ovat kadonneet kansien välistä. Sama on asianlaita valtiopäivien 1742–43 osalta, kannet ovat olemassa, mutta niiden sisällä ei ole yhtäkään sivua pöytäkirjaa.⁴⁷ Neuvoston pöytäkirjoista voidaan todeta, että suomalaisten talonpoikien yksityisiä

⁴¹ Valtaneuvosto (kotim. siviiliasiat) 27. 6. 1738, s. 81. RVA.

⁴² Valtan. ptk. rahv.val. johdosta 1738. Vol. 5559. RVA.

⁴³ Valtan. ptk. rahv.val. johdosta 8. 8. 1738. Vol. 5559. RVA.

⁴⁴ Raaseporin rahv.val. 1738, 25. §. RVA. Valokjälj. R. 3: 1615. VA.

⁴⁵ Käsiteltäessä v. 1734 plenum plenorum -istunnossa yleisen lain oikeudenkäyntikaarta esitettiin lautamiesten vähentämistä koskeva ehdotus, jota ei hyväksytty. Säätyjen plenum plenorum 5. 9. 1734, *Landahl*, mt. 2, s. 644.

⁴⁶ *Juwa*, Varsinaissuomalaiset talonpojat esittämässä hallinnollisten olojen uudistamista, s. 230–231.

⁴⁷ Valtan. ptk. rahv.val. johdosta 1740–41, 1742–43. Vol. 5559. RVA.

valituksia näillä valtiopäivillä käsittelivät valtaneuvokset Ehrenpreuss ja Posse.⁴⁸ Myöhemmin neuvosto määräsi reistraattori Westerhofin esittelemään valitukset neuvostolle lopullisessa tarkastuksessa. Sama henkilö oli hoitanut tämän työn jo vuosina 1738 ja 1741.⁴⁹

Valtiopäivillä 1746–47 talonpoikien yksityisiä valituksia tarkastivat valtaneuvokset Posse, Stiernstedt, Palmstierna ja Ekeblad.⁵⁰ Sihteerinä toimi edelleen Westerhof. Kokouksissa ei mainita kertakaan olleen mukana talonpoikia tai paikallisviranomaisia, vaan herrat tekivät työtään omassa keskuudessaan. Huhti–toukokuussa 1747 tarkastettiin Ruotsin läänien valituksia, 3. 6., 5. 8., 9. 11. ja 10. 12. 1747 sekä vielä 27. 2. 1749 Suomen läänien valituksia. Hitaus johtui siitä, että käytettiin jälleen samaa menetelmää kuin vv:n 1726–27 valituksia ratkaistaessa: herrat kokoontuivat vain silloin, kun eri viranomaisilta pyydettyjä lausuntoja saapui.⁵¹ Valtiopäivien alussa suomalainen deputaatio oli ehdottanut, että se käsittelisi myös yksityiset valitukset, mutta tähän eivät säädyt suostuneet.⁵²

Valtiopäivillä 1751–52 talonpoikien valituksia tarkastivat samat valtaneuvokset kuin edellisilläkin valtiopäivillä. Kerran olivat läsnä myös Wrangel, Wrede, von Seth ja Strömberg ja kerran kansliapresidentti von Höpken ja kreivi Scheffer. Sihteerinä toimi Westerhof edelleenkin. Talonpoikia tai maaherroja ei kokouksissa ollut läsnä yhtään kertaa.⁵³ Toukokuussa 1752 talonpoikaissäätö esitti neuvostolle toivomuksen, että yksityiset valitukset saataisiin käsitellyksi ennen valtiopäivien päättymistä. Neuvokset lupasivat tehdä voitavansa⁵⁴, mutta viimeinen käsittelykokous pidettiin vasta joulukuussa 1753. Hitaus johtui samasta syystä kuin edellisilläkin valtiopäivillä.⁵⁵ Porvoon ja Kymän kihlakuntien valituksissa pyydettiin kamarikollegion arkistosta jäljennöksiä kaikista veronpanoa ja tilojen omistus-

⁴⁸ Valtaneuvosto (kotim. siviiliasiat) 25. 1. 1743, s. 63. RVA.

⁴⁹ Valtaneuvosto (kotimaiset siviiliasiat) 4. 6. 1743, s. 436. RVA.

⁵⁰ Valtaneuvosto (kotim. siviiliasiat) 17. 2. 1747, s. 304–305. RVA.

⁵¹ Valtan. ptk. rahv.val. johdosta 1747. Vol. 5559. RVA.

⁵² *Mickwitz*, De finska deputationerna och ekonomiekommissionerna II, s. 11.

⁵³ Valtan. ptk. rahv.val. johdosta 1751–52. Vol. 5559. RVA.

⁵⁴ Valtaneuvosto (kotimaiset siviiliasiat) 26. 5. 1752, s. 892. RVA.

⁵⁵ Valtan. ptk. rahv.val. johdosta 1751–53. Vol. 5559. RVA.

suhteita koskevista päätöksistä. Maaherra piti anomusta tarpeettomana ja päätös oli tähän lausuntoon nojaten kielteinen.⁵⁶ Vaikka pyyntö laajuudessaan olisikin ollut vaikeasti täytettävissä ja päätös siten oli ymmärrettävä, ilmentää anomus kuitenkin samaa talonpojan oikeudellista epävarmuutta verottajan edessä, joka aiheutti resoluutioidenkin viipymisestä valittamisen.

Vuosien 1755–56 valtiopäivillä valituksia hoitivat valtaneuvokset Palmstierna, Strömberg ja Ekeblad. Valtiopäivämiehiä tai paikallisviranomaisia ei nytkään ollut läsnä koskaan, ja valitukset käsiteltiin siinä järjestyksessä kuin pyydettyjä lausuntoja oli saapunut.⁵⁷ Seuraavilla valtiopäivillä 1760–62 menetelmät olivat samat. Käsitteijöiksi valtaneuvoskunta määräsi valtaneuvokset Löwenhielmin, Rudenschiöldin ja Törnflychtin.⁵⁸ Valtiopäivät alkoivat 15. 10. 1760, ja valituksia oli jätetty niin paljon, että vielä 15. 1. 1761 ei kaikkia ollut ehditty ottaa säädyskään vastaan vaan vastaanottoaika pidennettiin tammikuun loppuun asti.⁵⁹ Suomesta lähetettiin näille valtiopäiville yli 114 eri anomusta.⁶⁰ Valtiopäivät päättyivät 21. 6. 1762, joten ne olivat olleet siihenastisista pisimmät, mutta tästä huolimatta säädyt olivat viimeisinä päivinä hukkua työtaakkansa alle. Papisto kokoontui vielä 21. 6. kello 4.30 aamulla ja porvaristo kello 5, ja kumpikin sääty ehti päättää yli puolisataa asiaa muutamina aamuntunteina, ennen kuin ne lähtivät valtiopäivien päättäjaisjumalanpalvelukseen.⁶¹

Valtiopäivillä 1765–66 talonpoikien valitusten käsittelijöinä toimivat valtaneuvokset De Geer, Reuterholm ja Wallvik.⁶² Menetelmä oli ilmeisesti sama kuin edellisilläkin valtiopäivillä. Valitusten tarkastuspöytäkirjat ovat kadonneet⁶³, mutta valitusdiarien perus-

⁵⁶ Rahv. yksit. val.diaarit, Valtiopäiväark. vol. 5534, RVA.

⁵⁷ Valtan. ptk. rahv.val. johdosta 1755–56, Vol. 5559, RVA.

⁵⁸ Valtaneuvosto (kotim. siviiliasiat) 30. 6. 1761, s. 1183–1184, II, s. 456–457, 465–466, RVA.

⁵⁹ Tps.ark. 1760–62, vol. 10, RVA.

⁶⁰ Suomalaiset valitukset Tps.ark. 1760–62, vol. 25, RVA. Filmi 344, VA. Toisista on vain otteita, josta syystä tarkkaa lukumäärää ei voida todeta.

⁶¹ *Malmström*, Sveriges politiska historia V, s. 205–206.

⁶² Valtaneuvosto (kotimaiset siviiliasiat) 10. 10. 1765, f. 346, RVA.

⁶³ Valtan. ptk. rahv.val. johdosta 1765, jäljellä pelkät kannet, Vol. 5559, RVA.

teella voi päätellä, että asioita käsiteltiin vain sikäli kuin pyydettyjä lausuntoja saapui.⁶⁴ Karsinta on näillä valtiopäivillä ollut huomattavan ankara, suomalaistenkin valituksista on hyvin suuri osa jätetty kokonaan sivuun ja vain vähän katsottu käsittelemisen arvoiksi.⁶⁵

Vuosien 1769–70 valtiopäivillä valitusten tarkastuspöytäkirja on vain laiha esittelylista eikä mainitse ollenkaan kokouksissa mukana olleiden henkilöiden nimiä.⁶⁶ Valtaneuvoston omakaan pöytäkirja ei anna tietoja valitustenjaosta valtaneuvosten kesken, joten kysymys jää avoimeksi. Esittelylista osoittaa suomalaisten valitusten saaneen myönteisemmän vastaanoton kuin edellisillä valtiopäivillä. Tämä johtui mahdollisesti siitä, että hatut halusivat osoittaa suurempaa kiinnostusta talonpoikien asioita kohtaan myssyjen viileän suhtautumisen jälkeen. Kaikki käsiteltäviksi hyväksytyt asiat olivat luonteeltaan taloudellisia. Aiheeltaan poliittisia tai hallinnollisia asioita, joita näille valtiopäiville lähetetyissä Suomenkin valituksissa on, ei ole otettu käsiteltäviksi. Talonpoikaissäädyn omassa piirissä harkittiin näillä valtiopäivillä keinoja valitusten määrän vähentämiseksi ja ehdotettiin yleiseen valitukseen sisällytettäväksi esitystä, että valtiopäivien käsiteltäväksi kiellettäisiin ottamasta muita asioita kuin ne, jotka kihlakunnantuomari on vaalipaikalla laadittuun rahvaanvalitukseen kirjoittanut. Tämä aloiteoikeuden rajoittamiseen johtava ehdotus kuitenkin hylättiin.⁶⁷

Kauden viimeisten valtiopäivien valitukset saivat resoluutionsa vasta Kustaa III:n vallankaappauksen jälkeen. Yleisen valituksen resoluution valmistivat kuninkaan käskystä valtaneuvokset Wallvik ja Beck-Friis, säädöillä ei siis ollut osuutta lopullisessa ratkaisussa.⁶⁸ Koska yksityiset valitukset ratkaistiin ja ketkä työn suorittivat, ei ilmene pöytäkirjoista. Valituksia oli ollut niin paljon, että niiden

⁶⁴ Valitusdiarit 1765. Vol. 5532, 5537, 5538. RVA.

⁶⁵ Esimerkiksi Suur-Savon valituksesta on jätetty kaikki merkittävät hallinnolliset esitykset ja otettu käsiteltäviksi vain asiallisesti vähäpätöisimmät; Vehmaan ja Ala-Satakunnan valitukset on jätetty kokonaan käsittelemättä, (vol. 5532).

⁶⁶ Valtan. ptk. rahv.val. johdosta 1769. Vol. 5559. RVA.

⁶⁷ Tps. 3. 1. 1770, Tps.ark. 1769–70, vol. 5, f. 1164, RVA.

⁶⁸ Valtan. ptk. rahv. yl. ja yksit. val. johdosta 1772. Vol. 5559. RVA.

jättöaikaa oli pidennettävä 24. 8. 1771 asti, vaikka valtiopäivät olivat alkaneet jo 13. 6. 1771.⁶⁹

Yksityisten valitusten ratkaisumenetelmät olivat sellaiset, että valituksen esittäjän mahdollisuudet vaikuttaa asiansa hyväksi olivat jokseenkin vähäiset. Kun valtiopäivätyöskentely vakiintui ja kaavoittui ja valtiopäivien kesto venyi, muuttui yksityisten valitusten käsittely byrokraattiseksi valtaneuvoston suorittaessa anomusten ratkaisun lähes kokonaan niistä annettujen lausuntojen perusteella. Tästä oli seurauksena asianomistajan vaikutusmahdollisuuksien pientyminen entisestäänkin. Menetelmän vakiintumista tällaiseksi joudutti myös valitusten paljous, jonka vuoksi kaikkia ei mitenkään ehditty käsitellä ennen kuin valtiopäivien päätyttyä. Silloin ei valitusten esittäjää enää ollut paikalla, vaikka olisi haluttukin kysyä häneltä jotain. Kauden alkupuolella talonpoikia usein oli valitusten käsittelykokouksissa läsnä, mutta oliko tästä menettelystä jotakin todellista hyötyä resoluutioiden myönteisyydelle, jää kyseenalaiseksi. Ainakin anojien mielialaa on kohentanut se, että he saivat itse olla henkilökohtaisesti läsnä. Kun valituksia tällöin oli vähemmän, joten resoluutiot saatiin nopeammin, on arvattavasti juuri edustajien läsnäolon katsottu vaikuttaneen päätösten saannin nopeuteen. Valtiopäivämiesten vähäistä vaikutusvaltaa asioidensa ratkaisussa ja vähäiseksi jäävää kiinnostusta heitä kohtaan osoittaa myös eräs Heikuksen ja Antilan pyyntö ja siihen annettu vastaus v. 1751. Kun he olivat anoneet rannikon talonpojille purjehdusvapautta ja pyysivät valiokunnan mietintöä siitä voidakseen seurata asiansa edelleen käsittelyä, neuvosto lupasi, että mietintö voidaan antaa, mutta ei mitään pöytäkirjoja.⁷⁰ Yhtä vähän tarvittiin kauden jälkipuolella enää paikallisten viranomaisten, esimerkiksi maaherran läsnäoloa neuvoston istunnoissa; sen sijaan ratkaisun pohjaksi asetettiin kirjallinen virastolausunto, jonka laadinnassa viran vastuu painoi enemmän kuin suullisesti esitetystä henkilökohtaisesta käsityksestä. Kaikki

⁶⁹ Tps. 10. 7., 11. 7. 1771, Tps.ark. 1771—72, vol. 3, f. 64, 66—67.

⁷⁰ Pohjanmaan rahv.val. 1751, RVA. Valok.jälj. R. 7:6627—6628, VA. — Pöytäkirjojen salaisena pitämiseen vaikutti toisaalta epäilemättä juuri voitetun prinsipaalittopiin aiheuttama pelko yksityisiin edustajiin kohdistettavasta arvostelusta. Ks. jäljempänä, s. 401—403.

tämä oli täysin luonnollista hallinnollisten olojen muuntumista asiallisiksi virkasuhteiksi.

Pyrkimys rajoittaa valitusten paljoutta esimerkiksi sillä tavoin, kuin talonpoikaissäädystä v. 1770 ehdotettiin, on hyvin ymmärrettävissä. Valtiopäivämiehet olivat usein kirjeenvaihdossa kotiseudun miesten kanssa ja saivat näiltä uusia ohjeita anomusten laatimiseksi. Tiedot näistä kirjeenvaihtotapauksista eivät ole kovin runsaat, mutta kun itse valitusmenettely ei millään tavoin vaatinut niiden ilmituomista, voidaan arvioida kirjeitä vaihdetun useammin kuin mitä lähteissä nimenomaisesti mainitaan.⁷¹ Joskus lähetettiin valtiopäivämiehelle vaalipiiristä lisää valituksia sen vuoksi, ettei jokin pitäjä ollut tyytyväinen kihlakunnan yhteiseen valitukseen.⁷² Kirjeenvaihdon yleisyyttä osoittaa sekin, että kuninkaallinen kirje v. 1729 käskää tuomareita valvomaan, »etteivät valtiopäivämiehet yhtenään esitä asioita, joita heille lähetetään kotiseudulta, kuten viime valtiopäivillä tapahtui».⁷³ V. 1756 taas säädyn pöytäkirja puhuu »useiden jäsenten kotiseudulta saamista kirjeistä». Kaikkien kirjeet koskivat viljanpuutetta. Runsaasti niitä oli Suomesta ja Itä-Göötanmaalta.⁷⁴

Edustajan ja vaalipiirin välinen yhteydenpito siis oli tavallista, mutta aiheutti toisaalta valitusasioiden, usein sangen vähäpätöisten kysymysten, lisääntyessä ratkaisujen viivästymisen ja teki valitusmenettelystä jäykän ja valitusinstituutiosta kuin ajastaan jälkeen

⁷¹ Kirje Lappeenrannasta Niilo Lohmille 2. 3. 1727, Jääsken rahv.val. 1726—27, RVA, Valok.jälj. R. 7:6236—6237, VA; Kirje Perniöstä Fredrik Nikusille 20. 3. 1761, Tps.ark. 1760—62, vol. 25, RVA, Film 344, VA; Kirjeet Sääksmäeltä Kustaa Selinille ja Fredrik Nikusille 22. 8. 1761, Suomal. valmistelukunta 5. 9. 1761, valiok.asiak. 1760—62, vol. 20, RVA, Film 353, VA; Gabriel Heikkilän vastauskirje Kokemäen pitäjän miehille Tukholmasta 6. 4. 1766, *Jaakkola*, Tiedonanto, HArk. XXIV: II, Pöytäkirjat, s. 3—4; Kirjeet Kemistä Jaakko Kakolle 1770, Tps.ark. 1769—70, vol. 18, n:o 255, RVA.

⁷² Ristiinan pitäjästä v. 1771. Tps.ark. 1771. Tps.ark. 1771—72, vol. 26. RVA. Film 344, VA. *Jutikkala*, Suomen talonpojan historia, s. 272. Edellisille valtiopäiville »Suuri osa Sääksmäen alisen kihlakunnan asukkaista» lähetti valituksensa valtiopäivien jo alettua. Allekirjoittajat, 15 talonpoikaa, ilmoittavat olleensa markkinamatkalla vaalien aikana. Tps.ark. 1769—70, vol. 22. RVA. Tästä ks. jäljempänä, s. 403—404.

⁷³ Kuninkaall. kirje 12. 3. 1729, »Kungl. Maj:ts Resolutioner på Riksdagsbesvär», VA.

⁷⁴ Tps. 10. 5. 1756, *Landahl*, Pöytäkirjajulkaisun käsikirjoitus. RVA.

jääneen, hallintolaitoksen ja valtiopäivätyöskentelyn paljon varhaisempaan kauteen kuuluvan epäkohtien korjausmenetelmän. Sitä paitsi niihin liittyi juuri vapaudenajan konstituution kannalta se kyseenalainen sivuvaikutus, että ne sitoivat edustajan entistä lujemmin oman vaalipiirinsä etujen ajajaksi, josta hattujen puoluejulkaisu *En Ärlig Svensk* lausuu ankaran tuomionsa v. 1755 julistaessaan: »On tuomittava huono tapa, oikeammin sanoen rikos ja väärinkäytös tarpeellisten toimenpiteiden välttämättömyyden edessä aina vedota kotona olevan yhteisön tuomioon. Oikeamielinen tekee, kuten laillista ja kohtuullista on ja valtakunnan pakottava tarve ja hyvinvointi vaatii, eikä välitä yhteisön eikä kenenkään korkea-arvoisen tai alempisäätyisen sanoista.»⁷⁵

b. Suomalaisten rahvaanvalitusten asioita

Viiden vuosikymmenen ajan rahvaanvalituksista koostuu runsas, mutta heterogeeninen asiakokoelma. Esittely on sen vuoksi rajoitettava koskemaan vain muutamia sellaisia kysymyksiä, joilla näyttää olleen ajan elämässä laajempaa merkitystä ja joiden käsittely valtiopäivillä valaisee valitusinstituution tätä osaa. Valituskohteiden merkityksen kriteerioksi on asetettu seuraavat seikat:

- asiasta valitetaan toistuvasti joko saman vaalipiirin tai yhteisiä etuja omaavien vaalipiirien valituksissa
- asiasta valitetaan kaikkien vaalipiirien valituksissa joillakin valtiopäivillä.

Täten valitusaineistosta itsestään lähtien ovat etualalle joutuneet seuraavat kysymykset:

- Verotusta koskevat valitukset
- Kruununtilojen verolleestoa koskevat valitukset
- Rannikkoseutujen asukkaiden talonpoikaispurjehdusta koskevat valitukset.
- Hallinto- ja oikeuslaitosta sekä virkamiesten kielitaitoa koskevat valitukset

⁷⁵ *Gränström, Om tendenser till imperativt mandat, s. 145.*

Rahvaanvalitusaineiston runsaus tarjoaisi joukon muitakin kysymyksiä tarkastelun kohteiksi. Näistä mainittakoon ensinnäkin alituisen toistuvat eri verolajeihin ja tien- ja sillanteko- ym. rasi- tuk- siin kohdistuvat valittamiset. Näitä koskeva valitusaineisto on kuitenkin paikallisiin oloihin rajoittunut ja yksityiskohdiltaan vaihteleva. Toinen samanluonteinen ryhmä ovat eri seutujen markkina- anomukset, valitukset jonkin tavaran hinnan korkeudesta, samoin pyynnöt valtakunnan kolehdin kantamisesta jonkin seurakunnan kirkon rakentamiseksi, valitukset petoeläimistä tai metsästy- stä koskevista asioista, valitukset viinanpolton rajoituksista ja useat muut asiat. Lukumääräisesti suuren mutta alueellisesti hyvin kapea- alaisen liikumatilan tarjoavat myös Pohjanmaan jokilaakson ja Turun saariston pitäjien monet pitäjänvalitukset.

Verotuskysymykset

Rahvaanvalitusaineisto sisältää verotusta koskevia esityksiä erittäin runsaasti jo ikään kuin perinteellisyyden voimasta, valitusinstituti- on synty nimittäin juontuu juuri verotuksesta valittamiseen. Milloin verotuksessa oli tapahtunut virheitä tai väärinkäytöksiä tai verorasitus vain tuntui kohtuuttomalta, kansa kääntyi sen valtiomahdin, kuninkaan, puoleen, joka keskiaikaisen patrimonialisen käsityksen mukaan omisti valtakunnan verot ja vain samoin saattoi oikaista asian.⁷⁶ Veroista valittamisen runsauden takasi myös se, että tyytyväistä veronmaksajaa ei tuntenut vapaudenajankaan valtiovalta.

⁷⁶ *Renvall*, Keskitetyn hallintolaitoksen kehitys, s. 152–156. Valtiopäivät päättivät ensi kerran verotuksesta 1544 ja 1560-luvulta alkaen useasti, joskin päätökset sitten alistettiin maakuntakokousten vahvistettaviksi. Kirjoitettuna valtiosäännöksenä valtiopäivien suostuntoikeus esiintyy ensimmäisen kerran Kustaa II Adolfin kuninkaanvakuutuksessa vuodelta 1611, *Hildebrand*, Sveriges Regeringsformer 1634–1809 samt konungaförsäkringar 1611–1800, s. 199; *Ahnlund*, Ståndsrikslagens utdaning, s. 114; *Herlitz*, Grunddragen av det svenska stats- skicket historia, s. 84–86. — Vapaudenajan valtiosäännön verotusta koskevat kohdat; 1719 ja 1720 HM, § 5, 1719 KV, § 10, 1720 KV, § 18, *Brusewitz*, Frihetstidens grundlagar, s. 6–7, 25, 52–53, 64. *Lagerroth*, Frihetstidens maktägande ständer 2, s. 300–311.

Aineiston runsauden vuoksi onkin seuraavassa esitettävään valittu vain muutamia sellaisia valituksia, jotka näyttävät kuvastavan nimenomaan suomalaista suhtautumista talonpoikien rasituksiin.

Kauden ensimmäisillä valtiopäivillä v. 1723 suomalaisten talonpoikaisedustajien tärkeimpinä pitämiä toimenpiteitä olivat paljon kärsineen maan kohentamispyrkimykset. Nämä kuvastuvat ennen kaikkea siinä, että ajatus tutkijakunnista oli lähtöisin suomalaisten talonpoikien keskuudesta. Aloitteen tekijöitä olivat Savonlinnan ja Kyminkartanon läänin edustajat Esaias Dahlqvist, Heikki Makkonen, Hannu Kerra ja Matti Tuha. Tätä koskevan anomuksen olivat ennen valtiopäiviä laadittuun rahvaanvalitukseen asettaneet jo Vehmaan ja Ala-Satakunnan kihlakunnat, mutta Turun ja Porin läänin maaherra poisti tämän kohdan valituksesta. Kun itäsuomalaisten valtiopäivillä tekemän aloitteen käsittely viivästyi, Dahlqvist laati uuden esityksen asiasta. Sen loppusanat tuovat esille suomalaisen rahvaan käsityksen omista vaikeuksistaan. Ellei verotuskysymyksiä käsittelevää tutkijakuntaa pian asetettaisi, joutuisi rahvas kruunulle menevien liian raskaiden suoritusten vuoksi niin näännyksiin, että »sen olisi pakko siirtyä vihollisen puolelle». Vaikka kärjistyksen tavoittamiseksi epäilemättä olikin osittain propagandistinen, anomus valtiopäiville esitettyä aloitteena oli kuitenkin niin vakava asiakirja, että siinä kuvastuva tyytymättömyys ei voinut olla kovin paljolta kätteetonta. Maan erittäin surkeasta tilasta kertovat samoin monet rahvaan yleisen valituksen veronpalautusanomukset.⁷⁷

Talonpojan käsitteellinen tietopiiri ei luonnollisesti ollut yhtä laaja kuin vaihtelevammassa muodoissa ja toimissa yhteiskunnallisiin kysymyksiin tutustumaan joutuvien muiden säätyjen jäsenten, mutta eräs osoitus talonpoikien laajempiinkin yhteyksiin ulottuvasta tietämyksestä on heidän pyrkimyksessään oman ja vieraan konkreettisesti ilmenevien erilaisuuksien vertailuun. Tästä osoituksena todettakoon, että talonpoikaissäädyn suomalaisen ryhmän eräänä pyrkimyksenä sangen monilla valtiopäivillä, ja ryhmän jäsenten vaihtelusta huolimatta, on ollut saada ruotsalainen ryhmä vakuuttumaan Suomen

⁷⁷ *Alho*, Läntinen tutkijakunta, s. 38, 43–47; *Rahv.yl.val.* 1723, §§ 67, 69, 71, 73, 75, *Landahl*, mt. 1, s. 284–285; *Schybergson*, *Finlands inre historia*, useissa kohdin.

ja Ruotsin olojen suuresta eroavuudesta ja suomalaisten toivomuksena, että tämä eroavuus myös rasituksia jaettaessa otettaisiin huomioon. Tämä ilmenee vuosien 1726–27 valtiopäivillä 17 suomalaisen talonpojan allekirjoittamasta anomuksesta Suomen säästämiseksi suostuntaveron ja palkka- ja maksurahojen suorittamisesta. He vetoavat sota-ajan kärsimyksiin ja miehitysajan rasituksiin, viiden vuoden ankariin katoihin (1722–1726), Suomessa raivonneisiin karja- ja hevoslakutauteihin sekä muutamiin muihin paikallisiin, vain Suomen kestäväksi tullessiin onnettomuuksiin. Viimeisenä perusteluna he esittävät, että ruotsalainen Pommeri, jonka vastoinkäymiset olivat mitättömät suomalaisten kokemuksiin nähden, on saanut suurelta osalta vapautuksen vakinaisesta verosta.⁷⁸ Ruotsalainen enemmistö katsoikin tällä kertaa aiheelliseksi puoltaa anomusta — jota se ei suinkaan aina tehnyt —, joskin anomus oli esitettävä muille säädyille suomalaisten nimissä eikä talonpoikaissäädyn yhteisenä anomuksena.⁷⁹ Lopputulos oli Suomen talonpojille kielteinen, vaikka talonpoikaissäätö myöhemmin suositteli sellaistaakin ratkaisua, että Suomen talonpoikaissäätö olisi maksanut puolet koko suostunnasta, ja vaikka Turun ja Porin läänin maaherra Üxkull tarmokkaasti yritti tähdentää verohelpotusten välttämättömyyttä ainakin oman lääninsä asukkaille.⁸⁰

Nimenomaan suomalaisten aseman erikoisvaikeuksia korostava sävy on myös siinä vuoden 1734 rahvaanvalituksessa, jossa lausutaan, että suomalaiset ovat aina saaneet olla »lähinnä tulta» ja maa on joutunut usein täydellisesti hävitetyksi. Edelleen samoilla valtiopäivillä 14 Suomen talonpoikaa pyytää Suomessa noudatettaviksi samoja kyytitaksoja kuin Ruotsissa ja esittää tämän taloudellisesti vähäpätöiseltä näyttävän asian perusteluksi aivan katsomuksellisen tyytymättömyydenilmauksen oikeuksien ja rasitusten epätasaisesta jaosta: »Ei voi muuta kuin käydä kovasti sydämellemme, että Suomen rahvasta, joka sotavuosina ja yhä niiden jälkeen kuitenkin on

⁷⁸ Anomus liitteenä *Landahl*, mt. 1, s. 791–793.

⁷⁹ Tps. 28. 1. 1727, *Landahl*, mt. 1, s. 462.

⁸⁰ Tps. 23. 6. 1727, *Landahl*, mt. 1, s. 653–654; Valtaneuvosto (kotim. siviili-asiat), 14., 21. 11. 1727 s. 466, 483, RVA; Maah. kirj. KM:lle, T. ja P. I., 8. 11. 1727, vol. 18, RVA, Filmi 46, VA; Maaherra Üxkullin mietinnöt verohelpotuksista, Tps.ark. 1726–27, vol. 7, RVA; *Bergsten*, *Bevillningsutskott*, s. 35–43.

kestänyt niin monia vaikeuksia, ei sentään millään tavoin pidetä yhdenarvoisena eikä se nauti samoja etuja ruotsalaisten veljiensä kanssa; siitä me kuitenkin otaksumme, että me olemme alituisesti ja nurkumatta käyttäytyneet kuten uskollisten ja oikeamielisten alamaisten tulee ja sopii, sekä kaikissa tilaisuuksissa olemme kaikin keinoin, säästämättä henkeämme ja vertamme, olleet mukana valtakuntaa tukemassa ja puolustamassa». ⁸¹ Hattujen sota ja uudelleen eletyt miehitysjen koettelemukset synnyttivät sitten todellisen valitusten ja verovapausanomusten tulvan. Vaikka pidettäisiinkin tätä jälleen poikkeuksellisenä sodan seurausilmiönä, osoittavat kauden jälkipuoliskon alati toistuvat veron raskautta tähdentävät valittelut kuitenkin selvästi, että oli olemassa pysyvälaatuinen suomalainen käsityskanta, joka korosti Suomen ja suomalaisten aseman erilaisuutta ja sitä, että »arvoisat säätyveljemme ruotsalaisesta kansakunnasta» pääsivät helpommalla. Oli luonnollista, ettei talonpoikais-säädyn ruotsalainen enemmistö ottanut tällaista puhetta ilahtuneena vastaan, vaan opponoi siihen ärtyneenä. Erikoisen selvästi tämä näkyy v. 1742 sihteerikysymyksen käsittelyn yhteydessä. Kun suomalaiset olivat maininneet aina kokeneensa kovimmat kohtalot ja kohtuuttomien verojen, kalliin ajan, kadon ja nälän raunioittavan heidän maansa, ruotsalaiset halusivat ehdottomasti kumota väitteen, että he itse olisivat päässeet helpommalla; päinvastoin, suomalaisten verot olivat pienemmät. ⁸² Ärtymys kohosi riitelyksi myös v. 1766 suostunnasta keskusteltaessa ja suomalaisten vaatiessa monien katojen johdosta kevennystä veroonsa. Ruotsalainen enemmistö torjui jälleen vaatimuksen epäoikeudenmukaisena ja säädyn suostuntaa koskeva ehdotus asetti molemmille kansakunnille saman taakan. Sen myönteisempään tulokseen ei johtanut myöskään itäisen läänin edustajien anomus tullihelpotuksista kadon vuoksi. ⁸³ Ilmeistä myös on, että osa siitä köyhyyteen vedoten esitetystä verohelpotuspyyntö-

⁸¹ Hollolan yl. kihlak. rahv.val. 1734, RVA, Valok.jälj. R. 6:5054—5057. VA; main. sitaatin suomennos, *Lehtinen*, *Vieras virkakieli ja suomalaiset talonpojat*, s. 405.

⁸² Ks. edellä, s. 232—233.

⁸³ Tps. 14. 10. 1766, Tps.ark. 1765—66, vol. 2, f. 681—685v., 688—690. RVA; *Riksdagstidningar* n:o 118, s. 473 (18. 6. 1766), *Calonius—Naumannin kok.* B. 11, HYK.

jen paljoudesta, jonka kohtaloksi useimmiten tuli erotteludeputaation merkintä »avgår» tai »hwilar», olisi ruotsalaisten säätyveljien tuella ainakin hieman useammin päässyt edes käsiteltäväksi, kuin todellisuudessa on tapahtunut.⁸⁴ Kauden viimeisillä valtiopäivillä talonpoikaissäätö kokonaisuudessaan osoitti erityistä tyytymättömyyttä suostuntaan ja verorasitukseen ja samoin Suomesta oli esitetty viljalti valituksia. Kuitenkaan ei nyt ilmennyt sellaista »kansakuntien» riitelyä kuin aikaisemmin, vaan aktiivisuus oli osa rälssittömien sääty-poliittisesta esiintymisestä. Suostunnasta keskusteltaessa talonpoikaissäädössä lausuttiin jyrkästi, ettei säädyn tulisi myöntyä minkäänlaiseen uuteen suostuntaan, ennen kuin valtiovarain siihenastinen käyttö on selvitetty. Tämä selitettiin »suomalaiselle kansakunnalle», jonka jäsenet olivat samaa mieltä.⁸⁵ Sen sijaan vielä edellisillä valtiopäivillä muutamat suomalaiset edustajat esiintyivät nimenomaan suomalaisin tunnuksin syyttäessään verotuksen ankaruutta ja niiden kannon armottomuutta.⁸⁶

Eriyistä tyytymättömyyttä näyttää rahvaan piirissä herättäneen v. 1726 säädetty ns. maanapuvero, joka koottiin manufaktuurirahastoksi teollisuuden tukemista varten. Talonpoikaissäätö vastusti tätä ylimääräistä veroa, mutta kolmen ylemmän säädyn päätöksellä se astui voimaan.⁸⁷ Seuraavilla valtiopäivillä sääty koetti vapautua tästä ja monista muista veroista vedoten mm. siihen, että nyt kymmenentenä rauhanvuotena sodan aikana asetettuja rasituksia oli vähen-

⁸⁴ Valituksia on varsinkin valtiopäiville 1755–56, Piikkiön ja Halikon, Ylä-Satakunnan, Pien-Savon rahv.val. ynnä muita, Tps.ark. 1755–56 vol. 18, RVA. Filmi 344, VA.

⁸⁵ Hollolan kihlakunnat, Pohjanmaan pohjoinen tuomiokunta ja Kajaanin lääni, Pohjois-Karjala, Tps.ark. 1771–72, vol. 26, RVA, Filmi 344, VA, Tps. 25. 4. 1772, Tps.ark. 1771–72, vol. 3, f. 428, RVA; *Bergsten*, mt., s. 132–139; *Malmström*, Sveriges politiska historia VI, s. 325–326.

⁸⁶ Tuomas Kuittisen muistio veroviranomaisten suorittamista pakko-otoista Karjalassa, Tps.ark. 1769–70, vol. 18, n:o 148, RVA. Niilo Majurin, Jaakko Kakon ja Abraham Lievosen muistio samasta asiasta Savossa ja Pohjanmaalla, painettu. Calonius–Naumannin kok. B. 23.86, HYK. Samuel Ehrenmalmin varoitussäädyille liian ankarana suostunnan asettamisesta, Calonius–Naumannin kok. B. 23.80, HYK. Tps. 3. 4., 10. 1. 1770, Tps.ark. 1769–70, vol. 5, f. 1171, 1230–1245, RVA. *Bergsten*, mt. s. 121–131.

⁸⁷ *Malmström*, Sveriges politiska historia II, s. 42–43, 94–95.

nettävä ja saatava v:n 1696 menosääntö valtiovarainhallinnon perustaksi. Tämä johtikin sikäli myönteiseen tulokseen, että maanapuveron välittömästi koottava osa poistettiin ja jäljelle jäi vain 5 %:n ylimääräinen tulli tavaroille, joita olisi voitu valmistaa kotimaassakin.⁸⁸ Myöhemmin määrää kuitenkin nostettiin, ja suomalaisen talonpoikaisväestön käsityksen veron hyödyllisyydestä lausui Sääksmäen kihlakuntien rahvas valtiopäivävalituksessaan vuonna 1755 todetessaan, että täällä, »kuten kyllä myös Ruotsissa, on pysyvästi koottu maanapuveroa, joka kuuluu menevän manufaktuuri-rahastoon, ja tämän vuoksi rahvas pyytää, että tänne Suomeen myös perustettaisiin joitakin tehtaita sillä rahalla». Sanonnassa toistuu jälleen erityinen suomalainen sävy, joka korostaa olojen erilaisuutta Pohjanlahden eri rannoilla. Samaa kysymystä kosketti Porvoon ja Kymin tuomiokunnan valitus v. 1771, jossa lausuttiin, että »kun rahvas avustaa teollisuutta, mutta tänne ei ole perustettu mitään eikä kuulu voitavankaan perustaa tehtaita, rahvas anoo osaa tehtaiden avustamisvaroista käytettäväksi maanviljelyksen hyväksi.»⁸⁹ Se ivansekainen katkeruus, joka sanoihin on asetettu, ei ollut katteetonta, sillä Suomen tämän ajan teollisuuden työpaikkojen ja työläisten luku ei koskaan noussut viiteenkään prosenttiin valtakunnan työpaikkojen ja työläisten luvusta. Kuitenkin Suomi Ruotsin vallan viimeisenä kautena v. 1740—1808 maksoi manufaktuuri-rahastoon runsaasti yli 700 000 hopeataalaria, joista Suomen oma teollisuus sai takaisin avustuksina 122 434 hopeataalaria. Siten, huomauttaa *Annala*, »Suomi maksoi Ruotsin teollisuuden edistämiseksi ja ylläpitämiseksi vähintään 600 000 hopeataalaria samalla kun sen oma teollisuus oli kärsinyt pääoman puutetta syntymähetkestään saakka».⁹⁰ Kun Suomea syrjivä talouspolitiikka osittain johtui käsityksestä, että Suomen omistaminen oli epävarmaa »jonka vuoksi sinne oli vaarallista sijoittaa pääomia», kuten lausuttiin julkikin v. 1731 keskus-

⁸⁸ Rahv.yl.val. 1731, § 1, *Landahl*, mt. 2, s. 207; *Malmström*, mt. 2, s. 114—115, 121, *Lagerroth*, *Frihetstidens maktägande ständer* 2, s. 292—293.

⁸⁹ Sääksmäen rahv.val. 1755, § 32, *Tps.ark.* 1755—56, vol. 18. Porvoon ja Kymin val. § 5, *Tps.ark.* 1771—72, vol. 26, *RVA*. Filmi 344, VA.

⁹⁰ *Annala*, Suomen varhaiskapitalistinen teollisuus, s. 432—433; *Cederberg*, mt. II, s. 286—325; *Juua*, Suomen tie, s. 95—96.

teltaessa kanavahankkeista kamari-, talous- ja liike deputatiossa, teki tämä suhtautumisen tausta luonnollisesti syrjinnän vielä loukkavammaksi.⁹¹

Kruununtilojen perinnöksiestoa koskevat valitukset

Juhana III:n hallituskaudelta alkaen kruunu oli rahapulassaan turvautunut menetelmään, jolla se saattoi hetkellisesti hankkia suuremmat tulot kuin pelkän maaveron tuoton: se oli ryhtynyt myymään kruununtilojen sukuoikeuksia. Kun päämäärä ei ollut sosiaalipoliittisesti talonpojan aseman parasta katsova vaan yksinomaan valtiotaloudellinen ja tilaa asuvalta talonpojalta usein puuttuivat ostoon tarvittavat käteisvarat, esiintyi ostajina enimmäkseen muunsäätyisiä. Myöhemmin asujalle tosin taattiin etuosto-oikeus, mutta takuu oli jokseenkin pelkkä muodollisuus ja määräävänä seikkana oli edelleen kruunun rahan tarve. Tämä mahdollisesti oli Kaarle XII:nkin ajatus, kun hän Benderistä v. 1712 kamarikollegiolle ehdotti, »eikö kaikkia kruununveroja voisi määrätä yhdellä summalla lunastettavaksi», tarkoittaen tällä samanlaista perintöoikeuksien tyrkyttämistä asukkaille, jota Juhana oli käyttänyt 1570-luvulla. Vasta vapaudenajalla alettiin kiinnittää huomiota sosiaalipoliittiseen näkökohtaan asujan etuosto-oikeuden valvomisesta kysymystä lähinnä olevien talonpoikien alituisen toimeliaisuuden ansiosta.⁹²

V. 1719 kruununtilojen perinnöksiestosta annettiin rahvaanvalituksen resoluutiossa säädös, joka tähdensi asujan etuosto-oikeutta. Tämä puolestaan nosti opposition muunsäätyisten taholta, ja v. 1723 annettiin asiasta uusi päätös. Tämäkään ei silti ollut talonpojalle aivan epäedullinen, sillä asujalle myönnettiin etuosto-oikeus, joskaan ei yksinomaista oikeutta. Ratsutilan augmentin perinnöksimyynnin osalta sen sijaan säädettiin, että augmenttitilan osto-oikeuden sai vain ratsutilallinen, mikäli augmentti oli ratsutilalle »menettämä-

⁹¹ *Alanen*, Läpikultkuvesitiekysymys, s. 268–270.

⁹² *Hildebrand*, Svenska statsförfattnings historiska utveckling s. 354; *Ju-tikkala*, Suomen talonpojan historia, s. 222–223, *Almquist*, Grunds kattens historia under 18. seklet I, s. 54–57. Toinen ratkaisu, jota Kaarle XII saattoi tarkoittaa Benderin kirjeellään, on se, että kruununverot vuokrattaisiin. Tämä ei kuitenkaan tunnu luultavalta, koska hän puhui veron »lunastamisesta».

tön», ts. korvaamaton, ja sitä »lähellä». Suurempi vaikeus talonpojan aikoman perinnöksioston tiellä oli hinta, joksi määrättiin kuuden vuoden vero. Kruunun rahataloudelliset edut yhdistyivät tässä hyvin talonpoikaissäädyn ulkopuolella olevien pyrkimyksiin. Talonpojalla ei yleensä ollut käteistä rahaa riittävästi, joten hänen tilaansa saattoi päästä käsiksi kuka tahansa, kunhan sitä ensin oli tarjottu hänelle itselleen, ja ritarihuoneessa lausuttiinkin, että hinta tuli asettaa niin korkeaksi, että »talonpojalta menisi halu ostaa». Perinnöksiosto oli sekä mutkallinen että aikaa vievä toimitus, ja toimitusmaksut olivat suuret — Suomessa noin neljän vuoden vero; niinpä perinnöksiostot eivät kauden ensimmäisinä vuosikymmeninä suuresti yleistyneet.⁹³

Perinnöksiostoasetusta talonpoikaissäätä koettiin saadaksi toisenlaiseksi jo sen käsittelyvaiheessa. Säädyn privilegioehdotus, jota ei vahvistettu, olisi taannut asukasoikeudet kruununtilan viljelijälle silloinkin, kun hän ei lunastaisi perintöoikeutta.⁹⁴ Kun tämä ehdotus jäi pelkäksi toiveeksi, alkoi säädettyä asetusta vastaan tulla piankin valituksia. Kymin ja Lapveden kihlakuntien rahvas pyysi v. 1726, ettei kruununtilan viljelijän ostoanomusta hyljättäisi, sillä »hän on hoitanut sitä hiellä ja verellä».⁹⁵ Turun läänin edustajat taas valittivat perinnöksioston kalleutta ja pitivät kuuden vuoden veroa täysin kohtuuttomana.⁹⁶

Erään synn talonpoikien vähäiseen intoon hankkia tiloilleen perintökirjat paljastaa Raaseporin kihlakuntien valitus v:lta 1726, jossa lausutaan, etteivät talonpojat ole kuunaan tienneet tiloistaan muuta, kuin että ne ovat perintöluontoisia ja sellaisina niitä on aina pidetty.⁹⁷

Tilanluontoa koskevien juridisten kysymysten vaikeus näkyy myös seuraavien valtiopäivien keskusteluissa uudesta laista, kun

⁹³ Sveriges riksdagsakter, Andra serien I, s. 335—340; *Jutikkala*, mt., s. 222—223. *Malinström*, Sveriges politiska historia I, s. 409—410.

⁹⁴ Talonpoikaissäädyn ehdotus Kuninkaallisen Majesteettin vakuutuskirjaksi rahvaan vapauksista ja oikeuksista 1723, §§ 17, 19, *Landahl*, mt. 1. s. 301—303; *Jutikkala*, mt., s. 229.

⁹⁵ Main. val. § 16, RVA, Valok.jälj. R. 7:5817—5834, VA.

⁹⁶ Tps. 29. 3. 1727, *Landahl*, mt. 1, s. 526—527.

⁹⁷ Main. val. § 30, RVA, Valok.jälj. R. 3:1536—1557, VA.

sääty halusi täsmennyksen etuoikeutettua ostajaa koskevaan kohtaan.⁹⁸ Voimassa olevan lain kannalta katteeton ja perinnöksiostoa koskevien sääädösten hämäräksi jäämistä osoittava lausunto sisältyy Sääksmäen valitukseen v:lta 1760, kun moititaan, ettei maaherra ota selvää kruununtilan asujan perillisistä, ja toisaalta anotaan, että kruunutilojen asukasriidat annettaisiin maaherralta käräjien ratkaistaviksi.⁹⁹ Vaikka tämänlaatuisten maaherran ratkaisujen olisi pitänyt tuoda omistusoikeuden puuttuvuus havainnollisesti esille, ei käsitys maanluonnoista selkeytynyt, sillä useimmissa tapauksissa kun tiloja hoidettiin kelvollisesti eikä kruunu niitä muihin tarkoituksiin tarvinnut, sai suku asua tilaa polvesta polveen ja luottamus pysyvään nautinta- tai omistusoikeuteen säilyi horjumattomana. Vielä v. 1800 talonpoikien kanssa paljon kosketuksiin joutunut kamarineuvos A. I. Winter väittää, ettei kruununtalonpoika ymmärrä, jos hänelle selitetään, että hänen asumansa tila on kruunun.¹⁰⁰

Perinnöksiostoa koskevissa valituksissa ei vielä 1720- ja 1730-luvuilla puhuta ulkopuolisten henkilöiden työntymisestä augmenttitalonpojan isännäksi, paitsi edellä mainitussa Raaseporin tapauksessa, jonka tausta ilmeisesti on juuri sellainen. Valtiopäivillä 1740—41 säädyt alensivat perinnöksioston hinnan Suomessa kolmen vuoden yhteenlasketuksi veroksi. Aloite esitettiin talonpoikaissäädyn yleisessä valituksessa ja sen perusteluina viitattiin niihin vääryyksiin, joita tehdään, kun varakkaammat ulkopuoliset saavat ostaa tilan ja karkottavat varattomamman viljelijän. Tämän vuoksi pyydettiin asujille ja heidän jälkeläisilleen varmaa ja horjuttamatonta oikeutta tilaan. Tähän ei voitu suostua — jälleen vedottiin perinnöksimyyntistä kruunulle tuleviin taloudellisiin etuihin — mutta sen sijaan alennettiin perinnöksioston hintaa. Päätös tehtiin äänin 3—1 aatelin vastustaessa.¹⁰¹ Ratsutilojen perinnöksioston hinta määrättiin samoin kolmen vuoden veroksi v. 1756.

⁹⁸ Tps. 27. 4. 1731, plenum plenorum 24. 3. 1731, rahv.yl.val., § 39, säädyn muistutukset yleiseen lakiin; *Landahl*, mt. 2, s. 69, 176, 222, 260 + nootti 1.

⁹⁹ Main. val. §§ 4 ja 22, Tps.ark. 1760—62, vol. 25, RVA, Filmi 344. VA. ¹⁰⁰ *Jutikkala*, Läntisen Suomen kartanolaitos I, s. 12—13.

¹⁰¹ Rahv.yl.val. 1740, § 22; Rahv.yl.val.res. 1741, § 30; *Landahl*, mt. 4, s. 323, 460. R ja A 8. 8. 1741, RAP XII, s. 553—554; Psp. 17. 7., 10. 8., Prs. 17. 8., 21. 8., Tps. 22. 8. 1741, Valiokuntamietintöjen korttidiaari, Yl.val.dep. 4. 5., 26. 5. 1741, RVA; *Landahl*, mt. 4, s. 266—267.

Talonpoikaissäätöön kuulumattomien ratsutilallisten suorittamista augmenttitilojen perinnöksiostoista ei myöskään ole aiheutunut ennen vuosisadan puoliväliä ilmeisesti suuriakaan riitoja. Valtiosääty tunki kylläkin lähempää solidariteettia augmentin viljelijää kuin ratsutilallista kohtaan ja tunnusti tämän edut omikseen. V. 1723 sääty jo esitti ratsutilallisen menettämättömään augmenttiin ulottuvaan perinnöksiosto-oikeuteen vastalauseensa, jossa tolettiin, että olisi vääryys »sulkea ovi köyhiltä augmentitalonpojilta, niin etteivät nämä pääsisi nauttimaan hedelmää ja hyötyä siitä hiestä ja verestä, jota sekä heidän esi-isänsä että sittemmin he itse polvi polvelta ovat uhranneet». Etukysymys ei ollut aivan suoraviivainen, sillä toisaalta oli valtaosa myös itse ratsutiloista talonpoikien käsissä. Mutta lämpö oli kuitenkin suurempi köyhää augmentin viljelijää kohtaan, jonka taloudellinen ja sosiaalinen asema oli lähempänä säädyn enemmistön, ruotutalonpoikien omaa asemaa, kuin ratsutilallista kohtaan, joka oli varakkaampi ja vapaudenajalla yhä enenevästi myös muunsäätyinen. Niinpä Suomen ratsutilallisten anomus v. 1734 saada perinnöksiosto-oikeus kaikkiin augmentteihin hylättiin.¹⁰²

Suuremmat riidat muunsäätyisten suorittamista perinnöksiostoista syntyivät vasta vuosisadan puolivälin jälkeen. Tällöin ensinnäkin ratsutilan perinnöksioston hinta aleni, kuten edellä on mainittu, ja samalla määriteltiin augmenttitilan »menettämättömyyden» perusteeksi se, että se sijaitsi peninkulman etäisyydellä ratsutilasta. Aloite lähti aatelisten taholta, mm. Henkirakuunarykmentin ratsutilallisten edustajan, suomalaisen Kristoffer Rappen ehdotuksesta. Hän ehdotti rajaksi puolta peninkulmaa, mutta kamari-, talous- ja liikedeputaatio laajensi sen täydeksi peninkulmaksi. Vaikka valiokunnassa istuvat suomalaiset talonpojat, Jaakko Heikus ja Erkki Matinpöika, eivät panneetkaan tähän vastalauseetta asian käsittelyissä — asia ei heidän kotiseudullaan ollut mikään pulma —, syntyi säädyn omassa istunnossa kiivas vastustus hanketta kohtaan, ja sääty ilmoitti muille

¹⁰² Tps. 1. 8. 1723, *Landahl*, mt. 1, s. 186–187, vastalause, s. 306–308; mainitun sitaatin suomennos. *Jutikkala*, Suomen talonpojan historia, s. 224; *Rahv. yl.val.res.* 1734, § 60, *Landahl*, mt. 2, s. 718–719.

kantansa ehdottomasti olevan kielteisen. Deputaation ehdotus kuitenkin tuli voimaan kolmen säädyn päätöksellä.¹⁰³

Nyt alkoivat valitukset. Jo v. 1752 Hollolan ylisen kihlakunnan edustaja Kalle Jukola Orimattilasta oli laatinut muistion, jossa hän selitti kuulleensa kapteeni Henrik Lövingin esittäneen salaisessa valiokunnassa pyynnön saada ostaa 56 kruunutilaa perintötiloikseen Orimattilan ja Porvoon pitäjistä. Jukola pyysi säädyltä toimenpiteitä tämän hankkeen estämiseksi, joka koituisi kohtuuttomaksi otsansa hiessä tiloja viljelleitä asukkaita kohtaan ja sitä paitsi näytti sotivan Kuninkaallisen Majesteetin resoluutioita vastaan, joissa vakuutetaan asukkaalle etuosto-oikeus. Anomusta ei ilmeisesti koskaan esitetty säädystä.¹⁰⁴ V. 1760 valtiopäivien alussa luettiin 41 suomalaisen henkilön allekirjoittama valitus siitä surkeudesta, johon he olivat joutuneet v:n 1723 perinöksiostoasetukseen v. 1756 annetun selityksen johdosta. Sekä valittajien nimet että kotiseutu jäivät tuntemattomiksi. Pöytäkirja toteaa säädyn kyllä »heltyneen», mutta se ei voi ajatella muuta toimenpidettä kuin ilmoitusta pöytäkirjaotteella muille säädylle. Parin päivän kuluttua tämä ote oli valmis, mutta silloin suhtautuminen asiaan muuttui puoluekysymykseksi. Tunnetut hattupuolueen miehet Jöns Larsson, Lars Thorbjörsson ja Jan Begtsson vaativat asian lähettämistä suomalaisten nimissä, koska he olivat tehneet aloitteenkin eikä ruotsalainen rahvas ollut vastaavanlaisesta valittanut. Myssyt sen sijaan vaativat asian esittämistä säädyn nimissä. Tämä kanta voittikin puhemies Olof Håkanssonin erotessa puoluetovereistaan suomalaisten eduksi. Tämä neljäkymmenen suomalaisen esitys ei ollut rahvaanvalitus, vaan ilmeisesti valtiopäiville jollekin edustajalle lähetetty kirje. Samanaikainen kirjelmä »Suomen muutamien augmentti- ja muiden talonpoikien puolesta» esitettiin kesäkuussa 1761. Säätö ilmoitti asian kamari-, talous- ja liikeputaatiolle.¹⁰⁵

¹⁰³ Kam-, tal- ja liike-dep. 22. 12. 1755, 12. 7., 14. 7. 1756, Valiok.asiak. 1755—56, vol. 36, s. 80, 829—830, 843—848; Tps. 2. 9., 9. 9. 1756, *Landahl*, Säädyn pöytäkirjajulkaisun käsikirjoitus, RVA; Asetus 22. 9. 1756, *Modée*, Utdrag VI, s. 4510—4511; *Jutikkala*, mt., s. 224; *Nikula*, Johan Christopher Rappes brevväxling, s. 11.

¹⁰⁴ Anomus, Tps.ark. 1751—52, vol. 8, RVA.

¹⁰⁵ Tps. 14. 11., 16. 11. 1760, Tps.ark. 1760—62, vol. 2, f. 53v., 56—58. Ptk.ote istunnosta 1. 6. 1761, vol. 10, RVA.

Mutta myös rahvaanvalituksissa käsiteltiin samoja asioita. Porvoon kihlakunnan valituksessa mainitaan rusthollarin suorittamista augmenttitalonpoikien tilojen perinnöksiostoista ja jatketaan: »Muitamme vielä kahden vihollishyökkäyksen ajat ja sen, kuinka kato-
vuodet kestivät niin kauan, että vaimo veti auraa ja mies oli sen kurjessa, vain halusta viljellä korkean kruunun maata ja voidaksemme maksaa siitä vaaditut verot. Nyt meidät erotetaan siitä maasta, jota niin vaivalla on viljelty. Korkein valvokoon, että valtakunnan säädylt tekevät jonkin muutoksen tähän asiaan, jotta augmenttitalonpoika saa oikeuden ennen muita lunastaa tilansa perinnöksi.» Samaa valittivat myös Maskun ja Mynämäen kihlakunnat.¹⁰⁶ Asiaa ei kuitenkaan ratkaistu millään tavoin näillä valtiopäivillä, vaan säädyn vastalause perinnöksiostoissa suoritetuista vääryyksistä jäi huomiota vaille, kuten säädyn antama tuki Hans Henrik Boijen ostamien tilojen palauttamiseksi myös oli tulokseton.¹⁰⁷

Sen sijaan hallitus tarttui valtiopäivien päättymistä seuranneena vuonna perinnöksiostokysymykseen. Kun perinnöksiostoasetukset määräsivät hinnan maksettavaksi käteisellä ja se suoritettiin inflaation vuoksi vähäarvoiseksi menneellä paperirahalla, katsottiin kruunun etujen kärsivän lisääntyneistä ostoista. Tämän johdosta hallitus antoi joulukuussa 1763 kamarikollegiolle määräyksen, joka kielsi perinnöksiostot kokonaan. Seuraavilla valtiopäivillä talonpoikaissäätö alkoi heti vaatia kiellon kumoamista, »sillä», säädystä sanottiin, »perinnöksiostoasetus on ainoa, jota talonpoikaissäätö voi pitää privilegionaan». Papisto myönsi kruunun kärsimän tappion, mutta lausui samalla, ettei rahvas ole syyppää rahanarvon muuttumiseen. Samoin todettiin, että aateliset ja tehtaanpatruunat ovat pyrkineet saamaan ja saaneetkin haltuunsa parhaat kruununtilat, joten talonpoikaissäädyllä on lunastettavanaan huonompia. Näistä syistä ja, tärkein

¹⁰⁶ Porvoon kihlak:n rahv.val. 1760, Tps.ark. 1760—62, vol. 25, RVA. Filmi 344, VA. Maskun ja Mynämäen rahv.val. 1760, § 4, *ibid.*

¹⁰⁷ Tps. ptk.ote 13. 8. 1761, Tps.ark, 1760—62, vol. 10; Tyrvään rahv. valitus Hans Henrik Boijen verolleostoista, jonka sääty toimitti kamari-, talous- ja liike-deputaatiolle, vol 21. RVA. Valituksessa mainitaan maaherra Wallenin toimineen niin nopeasti Boijen hyväksi, etteivät talonpojat ehtineet saada tilojensa lunastushintaa siinä ajassa, jonka Wallen määräsi, eivätkä voineet myöskään saada taloudellista tukea toisiltaan, koska kysymyksessä oli niin suuri määrä tiloja.

syy viimeksi ja kuin ohimennen mainiten, »koska papistolla on tässä talonpoikien kanssa yhteiset intressit», papisto yhtyi talonpoikaissäätöön. Aateliset hatut Axel von Fersenin johdolla vastustivat ankarasti kiellon kumoamista, olihan se parhaillaan tiliä tekevän hatuhallituksen toimenpide, ja hänen puolucensa voittikin äänestyksen aatelissäädössä. Mutta kun porvaristo yhtyi papistoon, saivat talonpojat tahtonsa läpi.¹⁰⁸

Muunsäätysten ennen joulukuun 1763 kieltoa suorittamien talonpoikais-, sekä ruotu- että augmenttitilojen perinnöksiostoista riitti näilläkin valtiopäivillä valittamista.¹⁰⁹ Menettämättömyyden peninkulmalaki kumottiinkin v. 1766, ja augmentin välttämättömyys määriteltiin sen jälkeen kussakin tapauksessa toimeenpantavalla katselmuksella.¹¹⁰

Näillä vv:n 1765–66 valtiopäivillä tuli esille myös se asia, josta orimattilalainen Kalle Jukola v. 1752 oli laatinut muistion. Henrik Lövingille tilansa menettäneet entiset kruununtalolliset saivat nimittäin nyt valituksellaan Lövingin perinnöksiostot kumotuiksi. Sen sijaan pari muuta yritystä aatelisten Suomessa suorittamien perinnöksiostojen peruuttamisesta, joita talonpoikaissäätö kauden loppuvuosina ajoi, päättyivät tuloksetta.¹¹¹ Kruununtalollisen järkkymättömän nautinto-oikeuden tilaansa ja vain hänelle kuuluvan perinnöksiosto-oikeuden yritti säätö saada voimaan jo privilegioehdotuksessaan vv. 1771–72. Kustaa III kuitenkin v. 1773 lopetti koko perinnösimyyntijärjestelmän ja vastasi talonpoikaissäädyn anomuksiin sen palauttamisesta toteamuksella, että »kokemus todistaa . . . , että enimmäkseen raivaukset on tehty aikana, jolloin suurin osa valtakunnan tiloja oli kruunun käsissä tai sen välittömästi käytettävissä, samoin kuin vielä nytkin osoittautuu, että kruununtilat hoidetaan yhtä hyvin kuin perintötilat». Ilman perintöoikeuttakin rahvas nautti »kaik-

¹⁰⁸ Tps. 9. 3. 1765, Tps.ark. 1765–66, vol. 1, f. 68v.–69, RVA; *Malmström Sveriges politiska historia* V, s. 283–285.

¹⁰⁹ Porvoon ja Kymin tuomiokunnan edustajan Fredrik Nikusin valitus, Tps.ark. 1765–66, vol. 28, N:o 141; Raaseporin tuomiokunnan edustajan Jaakko Nymanin valitus, vol. 29. RVA.

¹¹⁰ *Jutikkala*, Läntisen Suomen kartanolaitos I, s. 322–323, *Sama*, Suomen talonpojan historia, s. 224.

¹¹¹ *Jutikkala*, Läntisen Suomen kartanolaitos I, s. 329–331.

kea tarpeellista ja kruunulle mahdollista varmuutta ja yllykettä (maatalouden kehittämiseen)». Vasta Kustaa III:n yhdistys- ja vakuuskirja sekä »vakuutus ja vahvistus Ruotsin ja Suomen rahvaan vapauksista ja oikeuksista» takasivat perinnöksistö-oikeuden vain asujalle. Kuningas ei näitä päätöksiään tehnyt myötämielisyydestä talonpojan hyvinvointia kohtaan, vaan joutuessaan v:n 1789 valtiopäivillä turvautumaan aatelittomien säätyjen tukeen.¹¹²

Augmenttitiloja koskeva säädös v. 1766 ja varsinkin v:n 1789 lait olivat mitä merkittävimät. Kuten talonpoikaissäädyltä purjehdus-oikeuttaan ajaessaan oli vastassaan voimakas merkantilistinen talousopillinen ajattelu, samoin sillä perinnöksistö-kysymyksessä oli vastassaan feodaalisten vaikutteiden oppijärjestelmä, joka piti perintötilallistakin kruunun vuokraajana ja maata veron panttina. »Ruotsin laki ei tiedä muuta maan omistusoikeutta kuin kruunun ja rälsimiehen omistusoikeuden», lausui maaherra Erik Ehrencrona v. 1734.¹¹³ Toisaalta ajan maatalouselinkeinon teoreettinen pohdinta päättyi miltei aina suurviljelysjärjestelmän edullisuuden kannalle ja oli siten toisena oppirakennelmana kehottamassa varovaisuuteen talonpojan perinnöksistopyrkimyksiä kohtaan, ja joskaan ei voitu eikä haluttu palata vanhaan keskieurooppalaiseen talonpojan taloudellisen sidonnaisuuden järjestelmään, »löydettiin uusi — englantilainen — järjestelmä, josta monien mielestä tuli se miekka, joka yhdellä iskulla aukaisi kaikkien agraaripoliittisten probleemien gordilaisen solmun». Kartanotalouden esimerkkiä ja säätyläisviljelyksen erinomaisuutta ei väsyty kiittämästä samalla kun esiteltiin talonpojan tilanhoidon kehnois ja taitamattomuus. »Talonpoika ei välitä muusta, kun vaan saa ruokaa ja vaatetta, viinaa, tupakkaa ja olutta ja voi maksaa aivan liian pienet veronsa; jos hänellä on varoja, kaivaa hän ne maahan ja rupeaa koronkiskuriksi. Turmiollista on, että kelvoton ja taitamaton talonpoika, jolla ei ole laveampia näköaloja, saa kanteetta johtaa taloutta tilallaan niinkuin haluaa.» Kun tämänsisältöisin opein hankittiin moraalinen oikeus yhteiskunnalle onnelliseen suurmaanomistukseen ja kun johtavan yläluokan

¹¹² *Modée*, Utdrag XIV, s. 318–319, *Danielson-Kalmari*, Kustavilainen aika III: 1, s. 302–303, *Jutikkala*, Suomen talonpojan historia, s. 227.

¹¹³ *Almquist*, Skattebondens jordäganderätt, s. 119.

piirissä vain harvoin lausuttiin, että »järki ja kokemus vaativat, että talonpojalla tulee olla omistusoikeus maahansa, jotta hän tekisi parhaansa sen hyväksi», ja harvoin esitettiin, että »lupaus kymmenen tai viidentoista vuoden omistuksesta (vuokraviljelijöille) on kaunis, elinikäisestä vielä parempi, mutta lupaus jälkeläisiin asti ulottuvasta omistuksesta rohkaisisi uskomattomasti», osoittaa se, että talonpojan vapauden perusta ei vielä vapaudenajalla ja kustavilaisena aikana ollut yhteiskunnallisissa katsomuksissa vankka vaan uhattu. Yhteiskunnallisesti itsenäinen talonpoikaissluokka ei ajan katsomuksissa ollut mikään arvoinen, ja kun vv:n 1723, 1741 ja 1756 perinnöksiostoasetukset avasivat portit muunsäätyisten suorittamalle talonpoikaistilojen perinnöksiostolle, sitä luonnollisesti taloudellisen edullisuuden vuoksi käytettiin hyväksi runsain määrin, kuten esimerkiksi everstiluutnantti Hans Henrik Boijen Vesilahdella ja Lempäälässä suorittamat 48 tilan perinnöksiostot ja kapteeni Henrik Lövingin suorittamat perinnöksiostot sekä samoin kehitys ruukkialueilla ja levottomuudet Hämeessä 1760–70-luvuilla osoittavat. Sen taistelun sitkeys, johon talonpoikaissääty ryhtyi näiden tapausten johdosta, osoittaa hyvin havainnollisella tavalla, mikä merkitys säädyn valtiollisella edustuksella tämän kansanluokan yhteiskunnalliseksi turvaamiseksi oli. Lopullinen ratkaisu v. 1789 tuli tosin kuninkaalta, mutta sen saamisen edellytyksenä oli säädyn poliittinen merkitys valtiosäätyinä, sillä itsevaltaisen hallitsijan ei tietenkään olisi ollut mahdollista saada vaikutusvaltaisen ryhmän kaatamiseen tukea sellaiselta, joka ei olisi poliittisesti mitään merkinnyt.¹¹⁴

*Rannikkoseutujen asukkaiden talonpoikaissipurjehduksesta
tekemät valitukset*

Kun valtiovalta uudella ajalla merkantilismin periaatteiden mukaan pyrki keskittämään kaiken kaupan kaupunkien yksinoikeudeksi, joutuivat rannikkoseutujen asukkaiden varhaiskeskialta alkaen

¹¹⁴ Sitaatit tämän ajan kirjallisuudesta *Jutikkala*, Läntisen Suomen kartanolaitos I, s. 17–14, 195–215; *Sama*, Suomen talonpojan historia, s. 222–241. *Arajärvi*, Tampereen seudun talonpoikaisselvittömuuksista 1760-luvulla, s. 149–172.

suorittamat purjehdusmatkat näiden pyrkimysten kanssa ristiriitaan.¹¹⁵ V:n 1617 kauppasäännössä yleinen talonpoikaispurjehdus kiellettiin ja nimeltä luetellen mainittiin ne harvat pitäjät, joiden asukkaat saivat sitä jatkaa.¹¹⁶

1600-luvun kuluessa monet pitäjät kuitenkin saivat hallitukselta luvan purjehduksen harjoittamiseen. Suopea suhtautuminen johtui ilmeisesti siitä, että talonpoikaisväestö oli valtakunnan paras ja luotettavin veronmaksaja, jolta ei sopinut riistää sen kaikkia oikeuksia. Tämän väestön piirissä taas purjehdusta harjoittavat juuri olivat varmimpia veronmaksajia. Luvan saaneiden lisäksi monet harjoittivat purjehdusta luvatta, jonka vuoksi se v. 1672 muutamain rajoituksin vapautettiin.¹¹⁷ Rannikkokaupunkien porvareiden valittaessa, että talonpojat harjoittivat Tukholmasta ostamallaan tavaroilla laittontaa kauppaa, kieltoa v. 1696 jälkeen tiukennettiin. Rajoituksista huolimatta tilanne vuosisadan lopulla oli sellainen, että purjehdusta harjoittivat laillisesti tai laittomasti lähes kaikkien saaristopitäjien asukkaat Kristiinankaupungin tienoilta Suomenlahden perukkaan asti.¹¹⁸

Isonvihan aika lamautti talonpoikaispurjehduksen vähiin. Silti riittää tältäkin ajalta porvareiden valituksia talonpoikaispurjehduksen varjolla suoritetusta laittomasta kaupasta. V. 1719 ruotsalaiset talonpojat pyysivät ja saivat jokseenkin vapaan purjehdusoikeuden. Sitä vastoin suomalaista purjehdusta rajoitettiin v. 1721, jolloin annettu asetus lakkautti Itämeren purjehduksen ja salli suomalaisten käydä vain Tukholmassa ja oman maan rannikkokaupungeissa.¹¹⁹

V:n 1723 valituksissa monet suomalaiset kihlakunnat pyysivät rajoitusten poistamista. Samaa anoi Länsipohjan rahvas. Talonpoi-

¹¹⁵ *Kerkkonen*, Bondesegel på Finska viken, passim.

¹¹⁶ *Stiernman*, *Samling* I, s. 694—695; *Palmén*, *Svensk-finska handelslagstiftningens utveckling*, s. 39—46.

¹¹⁷ *Stiernman*, *Alla Riksdagars besluth* II, s. 1697; *Palmén*, *mt.*, s. 46—52; *Kaila*, *Pohjanmaa ja meri*, s. 330—332, 336; *Jutikkala*, *Suomen talonpojan historia*, s. 166.

¹¹⁸ *Palmén*, *mt.*, s. 52—53, 59—60; *Luukko*, *Etelä-Pohjanmaan historia* III, s. 266—267; *Alho*, *Läntinen tutkijakunta*, s. 265—267.

¹¹⁹ *Alanen*, *Etelä-Pohjanmaan historia* IV: 2, s. 303—304; *Lindeqvist*, *Suomen oloista ison vihan aikana*, s. 128—130; *Rahv. yl. val.res.* 1719, §. 5, *Modée*, *Utdrag* I, s. 94; *Cederberg*, *Suomen historia vapaudenajalla* I, s. 177.

kaissäätö koettiin tukea anomusta, ja samoin privilegioehdotus »Rahvaan vapauksien ja oikeuksien vahvistuskirja» sisälsi purjehdusvapautta koskevan kohdan. Tulos oli kuitenkin vähäinen resoluution viitatessa v:n 1696 asetukseen. Neuvostossa keskusteltiin usein asiasta, mutta päädyttiin yleensä kielteiseen tulokseen. Ennen seuraavia valtiopäiviä kieltoa hieman lievennettiin v. 1725.¹²⁰

Purjehduskysymyksen tärkeyttä osoittaa läntiselle tutkijakunnalle asiasta annettu ohje. Tutkijalautakunnan tuli selvittää ennen kaikkea pitäjien juridinen oikeus tämän elinkeinon harjoittamiseen. Kaupungit kiirehtivät tällöin kuvaamaan purjehduksen haittoja, ei vain kaupungeille vaan myös maatalouselinkeinon harjoitukselle, ja joskin tutkijakunta kuunteli myös toista osapuolta, oli sen suhtautuminen jokseenkin kielteistä. Sen mietintö ei kuitenkaan ehtinyt valtiopäivien 1726–27 käsittelyyn.¹²¹

Sen sijaan asia tuli valtiopäivillä esille Turun ja Porin läänin rannikko- ja saaristopitäjien anomuksesta. Talonpoikaissäädystä si-
joitettiin anomukset yleisen valituksen ehdotukseen.¹²² Porvarissäädyn pyynnöstä tämä kohta kuitenkin poistettiin lopullisesta valituksesta.¹²³ Sitä ennen kysymyksen ehti käsitellä aatelissäätö, joka hyväksyi anomuksen.¹²⁴ Uudenmaan saariston asukkaiden anomusta Tallinnaan purjehduksesta taas käsiteltiin yksityisenä valituksena neuvostossa v. 1727. Neuvosto päätti, että »Suomen saariston asuk-

¹²⁰ Tps. 16., 19. 7.; 24., 25. 9. 1723, *Landahl*, mt. 1, s. 174–175, 177, 228–229, 317–319; *Rahv. yl. val.* 1723, § 76, *Landahl*, mt. 1, s. 286; privilegioehdotus, s. 300; *Rahv. yl. val.res.* 1723, § 76, *Modée*, mt. I, s. 379; Valtaneuvosto (kotim. siviiliasiat) 30. 4., 28. 5., 14. 12. 1723, s. 736–737, 889, *RVA. Palmén*, mt., s. 146–147; *Schybergson*, *Finlands inre historia*, s. 68–70; *Cederberg*, mt., s. 177.

¹²¹ *Cederberg-Alho*, *Läntisen ja itäisen tutkijakunnan asiakirjoja*, s. 7, 31–33, 130–134; *Alho*, mt., s. 274–287.

¹²² Valittajina Mynämäen, Ahvenanmaan sekä Vehmaan ja Ala-Satakunnan kihlakunnat.

¹²³ Tps. 20., 27., 30. 5., 22. 6. 1727, *Landahl*, mt. 1, s. 597, 599–601, 605–606, 648. Anomuksen yleisestä valituksesta poistamisen yksityiskohtia ei voitane selvittää, koska talonpoikien oma valitusdeputaatio ei pitänyt pöytäkirjaa ja yleisen valitusdeputaation pöytäkirja on vain laiha esittelylista eikä selvitä edellä tekstissä mainittua enempää.

¹²⁴ R ja A. 11. 3. 1727, *RAP. IV*, s. 424; Valiokuntamietintöjen korttidiaari, *Yl. val. dep. RVA*.

kaat» — mitään rajoitusta mainitsematta — saavat purjehtia Tallinaan »ikivanhan oikeutensa» perusteella ja nykyisen köyhyytensä vuoksi. Parempien aikojen tullen oli asiasta uudelleen päätettävä.¹²⁵ Päätös oli pikemminkin v:n 1725 päätöksen voimassaolon jatkamista kuin uuden periaatteen noudattamista.

Kaikilla 1730-luvun valtiopäivillä talonpoikaispurjehdus oli josakin muodossa esillä.¹²⁶ V. 1738 alkanut keskustelu Raaseporin anomuksesta purjehtia Tukholmaan päättyi anojien hyväksi.¹²⁷

Pohjanmaalla maaherra v. Essen suoritti 1720-luvulla tutkimuksen rantakyläiden purjehdusoikeudesta. Tutkimuksen päätyttyä annettiin purjehdus vain harvojen kylien oikeudeksi. V. 1734 maaherraksi nimitetty Karl Frölich koetti samoin saada purjehdusta loppumaan.¹²⁸ Tästä syystä pohjalaiset nyt vv:n 1738—39 valtiopäivillä valittivat sitä painostusta ja »hyvin ansaittujen privilegien ja etujen» nautinnan estämistä, jota selvistä kuninkaallisista päätöksistä piittaamatta harjoitetaan talonpoikaa vastaan. Valitus liitettiin 10. kohtana yleiseen valitukseen. Sen lopussa lausutaan lisäksi toivomus, että selvityksen saamiseksi ilman vähintäkään tulkintaa kuultaisiin myös näiden seutujen valtiopäivillä olevia rykmentin ja papiston edustajia.¹²⁹

Yleisessä valituksessa pyydettiin myös Pohjanmaan ja Länsi-

¹²⁵ Valtaneuvosto (kotim. siviiliasiat) 27. 6. 1727, s. 213. RVA; *Cederberg*, mt. I, s. 177—178.

¹²⁶ V. 1731 porvarissääty vaati purjehduksen lopettamista ja talonpojat sen laajentamista. Rahvaanvalituksen resoluutio säilytti sen ennallaan. Rahv. yl. val. 1731, § 44, *Landahl*, mt. 2, s. 224—225; Rahv. yl. val. res. 1731, § 58, *Modée*, mt. II, s. 889. V. 1734 Pohjanmaan ja Länsipohjan rahvas pyysi helpotusta passimuodollisuuksiin ja sai sen Rahv. yl. val.res. 1734 § 47, *Landahl*, mt. 2, s. 712. Valituksen aiheuttaneesta oikeusjutusta ks. *Cederberg*, mt. I, s. 178—179, *Alho*, mt., s. 285. Samoilla valtiopäivillä esillä ollut kysymys tullien poistamiseksi talonpoikaispurjehtijoiden tavaroilta ei aiheuttanut toimenpiteitä. Tps. 27. 7. 1734, *Landahl*, mt. 2, s. 357.

¹²⁷ Raaseporin rahv. val. 1738, §§ 18, 19, RVA; Valok.jälj. R. 3: VA. Valiok. asiak. 1738—39, vol. 22, N:o 108; Valiokuntamietintöjen korttidiiaari, Kam.- talja liikedep. 17. 8. 1738. RVA.

¹²⁸ *Alanen*, mt., s. 304.

¹²⁹ Pohjanmaan etel.kihlak. rahv.val. § 1, RVA. Valok. jälj. R. 8, 7108, VA. Tps. 20. 6. 1738, *Landahl*, mt., s. 44—45.

pohjan, Länsi-Norlannin ja Suomen runsasmetsäisten seutujen asukkaille vapaata purjehdusoikeutta Skooneen kaikenlaisen puutavaran, kuten palkkien, lautojen ja lankkujen sekä tervan ja puuvalmisteiden myymiseksi ja viljan ja muiden elintärkeiden tavaroiden ostamiseksi sieltä.¹³⁰ Tähän ei annettu mitään vastausta.

Valitusdeputaation resoluutioehdotus yleisen valituksen 10. kohtaan talonpoikaispurjehduksen vakauttamisesta oli senlaatuinen, ettei talonpoikaissäätö katsonut voivansa sitä hyväksyä. Sääty vaati resoluutiosta lausuttavaksi vakuutuksen siitä, että rahvas saa nauttia järkyttämättömästi kaikkia aikaisempia oikeuksia, ja resoluutioehdotuksen palauttamisen yhteydessä siihen liitettiin tämä lausunto mukaan.¹³¹

Aatelissäädössä asiaa käsiteltäessä käytti ensimmäisen puheenvuoron maaherra Frölich. Vaikka hän oli oleskellut virkanimityksensä jälkeen pitkät ajat poissa läänistään, hän tunsii esillä olleen kysymyksen hyvin. Asia oli perin arka, hän lausui, sillä »porvari tahtoo riistää talonpojalta purjehdusoikeuden siten pakottaakseen hänet myymään tavaransa porvarin määräämään alhaiseen hintaan tahi luovuttamaan ne velaksi kunnes ne on täällä Tukholmassa myyty. Kaupungit puolestaan ovat pahan pakon alaisia, sillä ne eivät saa kulkea ohi Tukholman, mikä ei ainoastaan estä niiden vaurastumista, vaan suorastaan tekee toimeentulon niille perin vaikeaksi. Olisi siis parasta, että rahvas aikaisempien päätösten mukaisesti säilyttäisi purjehdusoikeutensa ja että kaupungit saisivat ulottaa kaupansa Tukholmaa kauemmaksi».¹³² Lausunto osoittaa huomattavaa ja tasapuolista ymmärtämystä kummankin osapuolen taloudellisia vaikeuksia kohtaan. Kysymystä ei kuitenkaan ratkaistu vielä tässä istunnossa eikä pitkään aikaan sen jälkeenkään. Seuraavan vuoden helmikuussa talonpoikaissäätö kiirehti aatelia antamaan vastauksensa ja maaliskuussa se jätti pohjalaisten edustajien kuninkaalliselle majesteetille osoittaman pyynnön ratkaisun kiirehtimiseksi ja varmistamiseksi.¹³³ Päätös annettiin sitten yleisen valituksen resoluutiosta, ja

¹³⁰ Tps. 23. 6. 1738, *Landahl*, mt. s. 3, s. 53. Tps. 23. 6. 1738, *Landahl*, mt. 3, s. 59; *Alanen*, mt., s. 309.

¹³¹ Tps. 15., 25. 11. 1738, *Landahl*, mt. 3, s. 247–248, 260–262.

¹³² R ja A 18. 11. 1738, RAP X, s. 208–210. Suomennos *Danielson-Kalmarin*, Piirteitä vapaudenajalta II, s. 148–149, mukaan.

¹³³ 28. 2., 20. 3. 1739, *Landahl*, mt. 3, s. 378–379, 421–422.

siinä todettiin vain, että kuninkaallinen majestetti tulee antamaan asiasta päätöksen, sekä rahvaan että kaupunkien eduksi. Siihen asti on kaikkien noudatettava entisiä määräyksiä.¹³⁴

Seuraavilla valtiopäivillä Länsi-Norlannin, Länsipohjan ja Pohjanmaan talonpojat jälleen olivat anomassa laajempaa purjehdusoikeutta. Erotteludeputaatio kuitenkin hylkäsi anomuksen.¹³⁵ Pohjalaiset asettuivat tällöin tukemaan samojen läänien kaupunkien edustajien anomusta tapulioikeuksien myöntämisestä Pohjanlahden rannikkokaupungeille. Vastapalvelukseksi tästä tuesta kaupungit tekivät talonpoikaispurjehdukselle sen myönnytyksen, että anomukseen liitettiin pyyntö purjehdusoikeuden myöntämisestä rahvaalle edes katovuosina.¹³⁶ Asia esitettiin sitten valtiopäivien ratkaistavaksi kumpaisenkin säädyn yleisessä valituksessa.¹³⁷ Kysymyksen ratkaisuun liittyi mielenkiintoinen välivaihe. Valitusdeputaation laatimassa resoluutioehdotuksessa lausuttiin, että »ei vain mainittujen seutujen kaupungeilla vaan myös rahvaalla olkoon oikeus vapaaseen kotimaiseen purjehdukseen tavaroitaan kauppaamaan . . ., kun se tapahtuu Tukholman privilegiota loukkaamatta». Sen sijaan lopullisessa resoluutiossa myönnettiin vain kaupungeille oikeus kuljettaa puutavaraa Skooneen ja Itä-Göötanmaalle ja oikeus tuoda sieltä viljaa.¹³⁸ Muutos lienee ollut porvarissäädyn ansiota.

Hattujen sodan aikana toimineet valtiopäivät antoivat asiasta samanlaisen väliaikaispäätöksen, kuin v:n 1739 rahvaan yleisen valituksen resoluutio oli säätänyt.¹³⁹ Neljä vuotta myöhemmin purjehdus joutui jälleen laajemmankin harkinnan alaiseksi.

Tällöin toiminut suomalainen deputaatio sai ottaa vastaan useita Suomen elinkeinojen parantamista koskevia ehdotuksia ja muistioita. Eräässä näistä, Kälviän kirkkoherra Matias Pazeliuksen mietinnössä, käsiteltiin myös talonpoikaispurjehdusta. Pazelius katsoi, että Vaasan ja sen eteläpuolen saariston asukkaille olisi edullista saada harjoittaa

¹³⁴ Rahv. yl. val.res. 1739, § 85, *Landahl*, mt. 3, s. 577.

¹³⁵ Tps. 3. 1. 1740, *Landahl*, mt., 4, s. 37 + nootti 2.

¹³⁶ Tps. 16. 2., 1740, *Landahl*, mt. 4, s. 70, 77. Muistio, Tps. ark. 1740—41, vol. 9, f. 400. RVA.

¹³⁷ Rahv. yl. val. 1740, § 46, *Landahl*, mt. 4, s. 334.

¹³⁸ Rahv. yl. val.res. 1741, § 42, *Landahl*, mt. 4, s. 468 + nootti 1.

¹³⁹ *Mickwitz*, De finska deputationerna II, s. 294.

purjehdusta. Sen sijaan Merenkurkun pohjoispuolisten pitäjiä asukkaiden suorittama purjehdus oli hänen käsityksensä mukaan epäedullista. Siellä purjehdus karikkoisilla vesillä vaati suuren miehistön ja siten vahingoitti maataloutta. Sitä paitsi se edisti laitonta maakauppaa ja salakuljetusta sekä aiheutti väen puutetta, koska monet Tukholmaan purjehtijoista jäivätkin sinne. Samoja kielteisiä ilmiöitä esitteli mietinnössään Helsingin pormestari H. J. Forstéen ja Raaseporin ja Porvoon kihlakuntien edustajat Kalle Juhonpoika ja Jobst Bars taas puolustivat asiaa. Forstéen selitti purjehduksen johtaneen siihen, että kaupungit eivät saa kalaa ja muita tarpeellisia tavaroita, jotka menevät Tallinnaan, ja toisekseen tämän elinkeinon vuoksi on jo hakattu Uudenmaan rannikon metsät loppuun. Kaupunkien edun vuoksi ja salakuljetuksen ja -kaupan lopettamiseksi olisi Tallinnaan purjehdus kokonaan lopetettava. Kalle Juhonpoika ja Bars esittivät purjehduksen olevan heille elintärkeän peltojen ja niittyjen kehnouden vuoksi. Väite, että metsät hakataan loppuun, ei pitänyt paikkaansa, sillä haloksi hakattiin vain koivua ja leppää, joita oli Etelä-Suomessa runsaasti. Purjehdus oli ikivanha etu, johon porvarilla ei ollut oikeutta tunkeutua enempää kuin he sallivat omien etujensa rajoittamista.¹⁴⁰

Kaikki nämä esitykset oli annettu suomalaiselle deputaatiolle jo tammikuussa 1747. Deputaatio ei kuitenkaan ryhtynyt käsittelemään niitä, koska talonpoikaispurjehdus oli neuvostossa harkittavana kaikessa laajuudessaan. Neuvosto antoi sittemmin maaliskuun 3. päivänä 1747 asiasta päätöksen, joka suuresti rajoitti purjehdusoikeutta. Päätöksessä lausuttiin useiden seutujen purjehduksen perustuvan vain vanhaan tapaan, ja tätä ei neuvosto voinut pitää pätevänä oikeutuksena, vaan sen katsottiin loukkaavan kaupunkien etuja.¹⁴¹

Merkillistä kylläkin, tämä päätös ei aluksi herättänyt mitään vastalauseita. Keskustelu kysymyksestä alkoi uudelleen vasta sitten, kun porvarissääty alkoi kiirehtiä päätöksen toimeenpanoa. Heinäkuussa pohjalaiset edustajat Antila, Flänki ja Hofslagar jättivät muistion, jossa pyydettiin, että päätöksen annettaisiin levätä siksi, kunnes säädetyt olisivat käsitelleet uudelleen asiasta erotteludeputaatiolle jät-

¹⁴⁰ *Mickwitz*, mt. II, s. 120, 266–267.

¹⁴¹ *Mickwitz*, mt. II, s. 190, 192–193, 292; *Palmén*, mt., s. 148.

tyt ja sen kamari-, talous- ja liike-deputaatiolle osoittamat anomukset. Tähän pyyntöön yhtyivät Turun ja Porin läänin valtuutetut Pekka Vestergård, Antti Vähälä ja Erkki Ylikartano sekä Uudenmaan saariston ja rannikon asukkaiden puolesta Kalle Juhonpoika ja Jobst Bars. Suomalainen deputaatio antoikin anomusten johdosta mietinnön, jossa pyydettiin päätöksen toimeenpanon lykkäämistä. Itse asiasta deputaatio ei lausunut mitään, koska se oli toisen deputaation käsiteltävänä. Monien vaiheiden jälkeen asia sai sen ratkaisun, että neuvoston 3. 3. 1747 tekemän päätöksen toimeenpano lykättiin siksi, kunnes olisi suoritettu uusi tutkimus.¹⁴² Vaikka lopputulos merkitsi siten entisen epämääräisyyden jatkumista, estyi kuitenkin täysin kielteisen päätöksen voimaantulo toistaiseksi. Kolmet seuraavatkin valtiopäivät kokivat ratkaista kysymyksen monien riitojen ja valitusten vuoksi¹⁴³, mutta vasta myssyjen hallitsemilla valtiopäivillä vv. 1765–66 se saatiin järjestetyksi.

¹⁴² *Mickwitz*, mt. II, s. 267–268, 298–308.

¹⁴³ Kenr.kuv. von Rosén ehdotti v. 1748 tutkimuksen suorittamista kaikilla rannikoilla. Sellainen toimitettiinkin Pohjanmaalla, ja tutkimuskomissio päätyi siihen, että läänin rannikkorahvaalle oli myönnettävä yhtä laaja purjehdusoikeus kuin sillä oli ollut ennen v:n 1747 päätöstä. Muissa lääneissä ei vastaavaa tutkimusta suoritettu. Valtiopäivillä 1751–52 suomalaisten rahvaanvalitusten johdosta asiaa käsiteltiin ahkerasti varsinkin kamari-, talous- ja liike-deputaatiossa. Deputaation lausunto oli kielteinen kolmen säädyn äänin talonpoikaissäädyn vaatiessa myönteistä päätöstä. Seuraavilla valtiopäivillä kysymys oli esillä Turun ja Porin sekä Hämeen ja Uudenmaan läänien maaherrojen vaatiessa valtiopäiväkertomuksissaan supistuksia talonpoikien purjehdusoikeuteen. Sääty pani jälleen vastalauseensa. Valtiopäivillä 1760–62 siitä valitti jälleen rahvas. Kokkolan maapäivillä v. 1763 käsiteltäessä Pohjanmaan tapulikaupunkiasiaa talonpojat asettivat myönteisyytensä ehdoksi sen, että muunsäätyiset tukisivat heitä talonpoikaispurjehdusta ratkaistaessa, mihin nämä suostuivatkin. — Maskun ja Mynämäen rahv. val. 1751, §§ 23, 29, RVA. Valok.jälj. R. 1, 546–561, VA; Tps. 20, 5, 1752, *Landahl*, Sädyn pöytäkirjajulkaisun oikovedos, RVA; Rahv. yl. val. 1752, § 22 (Pohjanmaan rannikkopitäjien valitus), § 69 (Suomen kaikkien rannikkoalueiden vaatimus vapaasta purjehduksesta), Pöytäkirjajulk:n liite, main. oikovedos; käsittely kam.-tal. ja liike-dep:ssa II. 12, 1751, 2., 9, 5, 1752, Valiok. asiak. 1751–52, vol. 41, f. 153–154, 186, 197, 204, 497, 515–517, 519–520; kielteinen mietintö molemmista, kielteinen päätös, rahv. yl. val.res. 1752, § 3, »Kuninkaallinen Majesteetti antaa asiasta eri päätöksen myöhemmin»; Pöytäkirjajulk. oikovedos, RVA. Tps. 5, 1, 1756; Rahv. yl. val.res. 1756, § 67; *Landahl*, Pöytäkirjajulk:n käsikirjoitus ja sen liitteet, RVA; *Cederberg*, Suomen maaherrojen valtiopäiväkertomukset 1755–

Asiaa ryhtyi tällöin ajamaan Israel Helenius. Hän jätti säädyille lokakuussa 1765 mietinnön, jossa pyydettiin täysin vapaata purjehdusoikeutta valtakunnan kaikelle rahvaalle. Marraskuun alussa hän muistutti asian ratkaisemisen tärkeydestä ja vaati sen esittämistä muille säädyille. Häntä asettui tukemaan toinen suomalainen, Antti Matinpöika Jomalasta. Puhemies Josef Hansson huomautti tällöin, että hän pelkää aloitteen vaikeuttavan uusien tapulikaupunkien perustamisasian ratkaisemista. Samaa valitti kuopiolainen Heikki Paldanius, joka tässä näkemyksessään liittyi aikaisempienkin savolaisten edustajien käsitykseen, että Pohjanmaan rannikkokaupunkien tapulioikeudet olivat Itä-Suomelle tärkeämmät kuin rannikon pitäjien talonpoikaispurjehdus.¹⁴⁴ Paldanius arveli erään rahvaan yleisen valituksen resoluution takaavan talonpojille tarpeeksi laajan purjehdusoikeuden. Helenius lausui tähän, että hänen ehdotuksensa sisältää paljon enemmän kuin mainittu resoluutio, ja moitti Paldaniusta siitä, että tämä ryhtyy vastustamaan häntä rahvaalle näin tärkeässä asiassa. Antti Matinpöika piti turhana väitellä asiasta, kun kysymys oli vain siitä, annetaanko Heleniukselle lupa esittää muistionsa muille säädyille. Lupa myönnettiin hetken kestäneen kärkevän keskustelun jälkeen, mutta Paldanius ilmoitti tähän varauksensa, että tapuliasiaa ei saa tällä aloitteella vaarantaa. Hieman myöhemmin asia aiheutti kahdessa istunnossa sangen kireän keskustelun Paldaniuksen esittäessä pöytäkirjaan merkittäväksi laajan ja perustellun eriävän lausuntonsa tapulikysymyksen pitämiseksi etualalla ja purjehdusasian lykkäämisestä. Samoin luettiin Matti Riipin mietintö tapulikaupunkien perustamisen hyödyistä ja välttämättömyydestä. Toisaalta

---

56, s. XVI, 63—64, 211—213; *Cederberg*, Suomen historia vapaudenajalla II, s. 362—363; *Alanen*, Etelä-Pohjanmaan historia IV, 2, s. 305—306. Piikkiön ja Halikon rahv. val. 1760, § 8, RVA, valok.jälj. R. 1, 490—496, VA. — *Palmén*, mt., s. 146—151.

¹⁴⁴ Turun rauhan jälkeen vaikeutui Pohjois-Savon ja Pohjois-Karjalan kauppa huomattavasti, jonka vuoksi Matti Härkänen, Esko Assilainen ja Paavo Reinikainen anoivat yhteyksien järjestämistä Oulun ja Kajaanin läänin sekä Oulun ympäristön pitäjien siirtämistä »Savon maaherrakuntaan», jotta rahvas saisi vapaasti suorittaa kauppamatkoja Ouluun. Samansisältöisen anomuksen jätti Juho Flänki. Suom. dep. asiak., Valiok. asiak. 1746—47, vol. 34, N:o 96, RVA, Filmi 350, VA. *Mickwitz*, mt. II, s. 308—312.

Helenius taas sai tukea ruotsalaisilta talonpojilta. Keskustelu kuuneni Heleniuksen vaatiessa, että koska hänen aloitteensa on myönnetty olevan rahvaan etujen mukaisen, niin tulee lausua nimenomaisesti, että sääty ei ratkaise tapuliasiaa, ennen kuin on saatu varmuus talonpoikaispurjehduksen vapaudesta. Tämä kanta voitti sitten äänestyksessä säädyn hyväksyessä porvarissäädyn ja pappissäädyn jo tekemän myönteisen päätöksen tapulioikeuksien myöntämisestä Pohjanmaan kaupungeille sillä ehdolla, että myös talonpojille annetaan purjehdusoikeus.¹⁴⁵

Tätä päätöstä lähti muille säädyille ilmoittamaan lähetystö, jonka johtajana oli Paldanius. Aatelissäädyssä Helenius sai mahdollisuuden ilmoittaa itse asiasta laatimansa muistion, ja sääty hyväksyi sen todeten olevan kohtuullista, että »rahvas saa nauttia ikivanhaa purjehdusoikeuttaan järkkymättömänä.¹⁴⁶ Kysymys kokonaisuudessaan ratkesi nyt talonpojille parhaalla mahdollisella tavalla, kun säätyjen päätöksen mukainen resoluutio 20. 11. 1766 myönsi rahvaalle oikeuden purjehtia kaikille paikkakunnille valtakunnassa ja myydä omia tavaroitaan ja maalaistuotteitaan.¹⁴⁷

Talonpoikaispurjehduksen saamaa ratkaisua voidaan pitää juuri Heleniuksen peräänantamattomuuden ansiona. Positiivisen päätöksen yleiset edellytykset olivat hänen toiminnalleen otolliset, jos ajatellaan muiden säätyjen suhtautumista, mutta toisaalta hänellä oli vastus, jota aikaisemmilla talonpoikaispurjehduksen puolustajilla ei ollut, nimittäin oppositio omassa säädyssään ja sen johtajana hänen oma maanmiehensä Paldanius. Heleniuksen perustelut asiansa puolesta tarjoavat mielenkiintoisen esimerkin tämän ajan suomalaisen ja ruotsalaisen taloudellisen liberalismiin ajatuksista. Mietinnön 7½ sivua jakaantuvat 3½ sivun pituiseen johdantoon ja 4 sivun pituiseen varsinaiseen asian esittelyyn. Johdannossa kirjoittaja tarkastelee ta-

¹⁴⁵ Tps. 31. 10., 5., 9., 14. 11. 1765, Tps. ark. 1765–66, vol. 1, f. 422, 440–442, 446v.–447v., 453, 455–461v. RVA. *Renvall*, Suomalainen talonpoika s. 344–347.

¹⁴⁶ R ja A. 14. 11. 1765, RAP. 24: I, s. 576–581.

¹⁴⁷ *Modée*, Utdrag VIII, s. 378. Päätös myös välittömästi suomennettiin: Cunin: sen . . . . Asetus, Maanwiljelljille yhteisesti suodusta Seglotionin wapaudesta Waldacunnan sisällä heijdan kalujns ja Kaswons myymisexi. Annettu . . . sinä 22. p. Marras-Kuusa 1766. Stockholmissa. Fennica. Rv. Asetukset, Kuning. Julistukset 1763–69: 35. HYK.

louselämää yleensä ja lausuu, etteivät ajankohdan sairausilmiöt, väestönpuute, maanviljelyksen heikkous ja huonosti hoidettu rahapolitiikka voi parantua millään muulla kuin elinkeinon vapauttamisella. »Jokaisella elinkeinon harjoittajalla tulee olla vapaus kätevimmillä tavalla asettaa tuotteitaan kaupaksi missä ja milloin hänelle on sopivinta.» Itse purjehduksen puoltamisessa Helenius asettuu sen vastavuoroisuuden periaatteelle, että kun esimerkiksi Vaasa nyt rikastuu saadessaan myydä tavaransa suoraan ulkomaille tarvitsematta viedä sitä Tukholmaan, niin yhtä hyvin tulee talonpojalla olla oikeus myydä minne hän haluaa.¹⁴⁸ Heleniuksen mietinnön ta-soa osoittaa, että *E. G. Palmén* erehtyi pitämään sitä Antti Chydeniuksen kynästä lähteneenä. Tämän se varmasti ei ole, vaan nimenomaan Heleniuksen, kuten *Schauman* on osoittanut.¹⁴⁹ Seikka ei tietenkään estä sitä, että mainitut edustajat ovat samoja asioita ajaessaan oppineet tuntemaan toisensa ja Helenius saanut Chydeniuksen aatteista vaikutteita, jotka tuntuvat varsinkin sanonnoissa, mutta itse ajatukset hän on yhtä hyvin osannut epäilemättä luoda itsekin.

Maatalouden heikko tila ei johtunut purjehduksen harjoittamisesta, vaan purjehdus oli osoituksena siitä, ettei maatalouden tuotantoa kyetty tehokkaasti markkinoimaan. Puhtaasti juridiselta ja johdetun merkantilistisen talouselämän periaatteen kannalta asiaa tarkasteleva virkavalta vetosi siihen, että maamiehen tehtävänä on »väsymättä ja ahkeruudella hankkia maasta ne edut, jotka se voi tuottaa, ja porvarin velvollisuutena on toimittaa maamiehen tuotteet kaupan, mutta niin pian kuin nämä tehtävät sekaantuvat, seuraa välttämättömästi rappeutuminen». Sattuvasti tähän vastasi puhe-mies Olof Håkansson v. 1747, että mikäli porvarissääty haluaa lopettaa talonpoikaispurjehduksen, »on paras keino siihen hoitaa rahvaalle niin halvalla niin hyviä tavaroita, että sen ei tarvitse lähteä suorittamaan näitä pitkiä ja vaarallisia matkoja».¹⁵⁰

Vaikka talonpoikaissäätö kysymyksen ratkaisuvaiheessa joutui täysin vastustusasenteeseen uusien tapulikaupunkien perustamiseen näh-

¹⁴⁸ Helenuksen mietintö, Pps.ark. F. 76, N:o 80. RVA.

¹⁴⁹ *Palmén*, Politiska skrifter af Anders Chydenius, s. XXXVIII, nootti; *Schauman*, Biografiska undersökningar om Anders Chydenius, s. 187—188.

¹⁵⁰ *Palmén*, Svensk-finska handelslagstifningen, s. 147—149. Vrt. *Alho*, mt., s. 81—83.

den, voidaan todeta, että edellä mainitun Olof Håkanssonin lausuman ajatuksen mukaisesti sääty ei kuitenkaan periaatteessa vastustanut tapulikaupunkien perustamista, vaan sille oli siitä päinvastoin hyötyä. Porvarissääty sen sijaan oli periaatteellisessa oppositiossa talonpoikaispurjehdukseen nähden. Oliko tähän ehdottomaan kielteisyyteen todella aihetta, ts. köyhdyttikö talonpoikien purjehdus kaupunkien kaupankäyntimahdollisuuksia todellisuudessakin eikä vain kuvitteluissa, on tietävästi toistaiseksi yksityiskohdittain selvittämättä. Aikalaisista molemmat osapuolet tietenkin puhuivat omien käsitystensä eduksi, mutta yleisen talouselämän kannalta talonpoikien esittämällä perusteluilla tämän sivuelinkeinonsa puolesta on epäilemättä suurempi kate kuin porvariain väitteillä sen vahingollisuudesta. Tätä osoittaa myös Pietari Adrian Gaddin v. 1783 esittämä käsitys talonpoikaispurjehduksen tärkeydestä saariston ja rannikon rahvaalle ja myös yleiselle taloudelle. Valaisevaa on, että hän käyttää kuljetuksen ja kaupan kehnoa tilaa kuvatessaan samaa argumenttia, jonka jo Håkansson esitti 1740-luvulla: mikäli Suomen kaupungit pitäisivät kaupan tarpeeksi suolaa ja viljaa edullisin hinnoin, olisi niillä Suomen saaristoa lähinnä sijaitsevina aina edullinen tilaisuus kilpailla Suomen saariston kaupasta Tukholman porvareiden kanssa.¹⁵¹

Virkamiesten kielitaitoa sekä hallinto- ja oikeuslaitosta koskevat valitukset ja niiden käsittelyä valtiopäivillä.

Virkamieskysymykset olivat vapaudenajan yhteiskunnallisessa elämässä toistuvasti keskustelun aiheina. Mielenkiinto kohdistui tällöin suurimmalta osaltaan kysymykseen oikeudesta virkoihin ja talonpojat osallistuiivat myös tähän keskusteluun. Enemmän heitä kuitenkin kiinnosti kysymys omasta oikeusturvasta byrokratian mielivaltaisuutta vastaan. Valtiopäivillä tätä koskevat valitukset olivat tavallisia, mutta talonpojat eivät aina tyytyneet osoittamaan vain joitakin

¹⁵¹ *Pehr Adrian Gadd, Relation om Landtmanna näringsars Tilstånd och beskaffenhet i Åbo och Björneborgs län med Åland (1783), §: 35. Julk. Laurikkala, Pietari Adrian Gaddin kertomus, s. 116–117.*

yksityisiä epäkohtia, vaan he lausuiivat toisinaan arviointinsa myös itse organisaatiosta.

Suomen tunnetuin ja kiistellyinkin rahvaanvalitus on epäilemättä Piikkiön ja Halikon kihlakuntien v. 1738–39 valtiopäiville jättämä ehdotus hallinnollisten ja oikeusolojen uudistamisesta. Valituksen esitteli ensi kerran *K. A. Castrén* v. 1871, ja hänen jälkeensä siihen ovat tarttuneet useat tutkijat.¹⁵² Valitus sisältää vain neljä eri kohtaa. Ensimmäisessä valitetaan ankaria veroja, toisessa esitetään mainittu uudistusehdotus, kolmannessa on valitus lautamiesten liian monista tehtävistä ja neljännessä lausutaan, että rahvas saa liian pienen hinnan rautaruukeille toimitettavasta puuhiilestä. Valituksen pääpaino on sen toisessa kohdassa. Tämä ilmenee jo ulkoisestikin, asiakirja sisältää 14½ sivua tekstiä, joista n. 7 sivua on käytetty tähän.¹⁵³

Valitus sisältää¹⁵⁴ ensin toteamuksen, että vaikka rahvaalla on oikeus valittaa Turun hovioikeuteen oikeus- ja ulosottoasioissa, kohtaa sitä kuitenkin talous- ja hallintoasioissa se sietämätön vaikeus, että maaherran päätökseen tyytymättömän on käännyttävä kamari- ja kauppakollegioiden puoleen. Siellä on köyhän talonpojan kuitenkin mahdotonta ajaa asiaansa, ellei hän osaa ruotsin kieltä. Kun kukaan kollegioissa ei ymmärrä suomea, vain harva uskaltaa ryhtyä tähän toimeen. Kukaan mainittujen kollegioiden jäsenistä ei ollut koskaan ollut Suomessa eikä tuntenut maata ja sen oloja tai tapoja, jotka kuitenkin olivat määrättyissä tapauksissa lain veroisia.

Tämän jälkeen alkaa varsinainen reformien esittely. »Tuntuisi välttämättömältä ja hyödylliseltä määrätä Suomen suuriruhtinas-

¹⁵² *Castrén* (ensin esitelmänä v. 1871 ja seuraavana vuonna julkaistuna), *Suomalaisuus 1738* vuoden valtiopäivillä, *Kirjallinen Kuukauslehti*, s. 1–10; *Suolahti*, *Suomen kansallisuus- ja kieliolot 1700-luvulla*, s. 177–180; *Danielson-Kalmari*, *Piirteitä vapaudenajalta II*, s. 161–162; *Cederberg*, *Suomen historia vapaudenajalla I*, s. 271–274; *Juva*, *Suomen tie Uudestakaupungista Haminaan*, s. 92–95; *Sama*, *Varsinaissuomalaiset talonpojat esittämässä hallinnollisten olojen uudistamista 1700-luvulla*, s. 214–241; *Julikkala*, *Vapaudenaika*, s. 525–526; *Sama*, *Suomen talonpojan historia*, I painos, s. 489, II painos, s. 280.

¹⁵³ Piikkiön ja Halikon rahv.val. 1738, *RVA*; *Valokjälj. R. 1*: 98–106, *VA*; *Juva*, *Varsinaissuomalaiset talonpojat*, s. 220–221.

¹⁵⁴ *Juva* on mainitussa tutkimuksessaan selostanut valituksen sisällön sangen tarkoin, mutta tässä tapahtuvan käsittelyn vuoksi on syytä esitellä sen pääkohdat.

kuntaan kenraalikuvernööri, jonkalainen täällä myös entisinä aikoina on ollut ja johon maan asukkaat voisivat turvautua. Kansa arvelee, että Suomi tuottaa Ruotsin kruunulle paljon enemmän kuin Pomeri, jonne sellainen kuvernööri on asetettu.» Anajat varautuvat heti myös siihen, että valtiovarain niukkuus estäisi uudistuksen toteuttamisen: siinä tapauksessa olisi velvoitettava kamari- ja kauppa-kollegiot pitämään Suomessa osastoja, jotka toisena käsittelyasteena («*In secunda instantia*») voisivat ratkaista talous- ja hallintoasioissa tehdyt valitukset. Mikäli asianomaiset eivät tyytyisi päätöksiin, pitäisi niistä voida valittaa suoraan kuninkaalle kollegioiden enää käsittelemättä asiaa. Suomessa toimivien kollegioiden osastojen jäsenten olisi osattava suomen kieltä, sillä suomalaisen talonpojan on ylen vaikea toimittaa henkilökohtaisesti asioitaan ja saada viranomaisilta neuvoja ja ohjeita, kun liian monta täysin ruotsalaista miestä on nimitetty tärkeihin virkoihin, ylempiin ja alempiin tuomarinvirkoihin Suomessa. Tulkeista ei ole paljon hyötyä, ja toisaalta suljettiin myös maan omilta ansioituneilta miehiltä virkaura, minkä vuoksi he tulivat haluttomiksi auttamaan talonpoikia. Tämä epäkohta pitäisi poistaa, »jotta suomalainen kansakunta saisi yhtä hyvin kuin ruotsalainen iloita oikeudesta ja sille tulevasta kunniaista, varsinkin kun täällä on sopivaa ainesta ja maa hyvin jaksaa kantaa menosääntönsä».

Ellei tähänkään voitaisi suostua, toivoi rahvas Turun hovioikeuden toimialaa laajennettavaksi niin, että se oikeusjuttujen lisäksi voisi ratkaista kameraalisia sekä kauppa- ja meriasioita, kuten se ennen oli saanut tehdä. Jos tämäkään ei kävisi päinsä, pyydettiin kamari- ja kauppakollegioihin määrättäväksi kaksi suomalaista jäsentä sekä muutamia alempia virkamiehiä, jotka olisivat olleet virassa Suomessa ja perehtyneet maan oloihin ja tapoihin ja osaisivat suomea. Heidän pääasiallisena tehtävänään olisi Suomesta tulevien asioiden käsittely ja päättäminen.

Lopuksi ilmoitetaan, että valitukset on laadittu oikeutta, maan kohottamista ja valtakunnan etua silmällä pitäen. »Rahvaan hartaasta pyynnöstä» tehdyksi sen todisti kihlakunnantuomari Abraham Paléen. Ajan ja paikan määritykset puuttuvat, mutta kun valtiopäivämies Paavali Paavalinpojan valtakirja on kirjoitettu »yleisessä

kokouksessa» Perniön Ylikylässä 6. 3. 1738¹⁵⁵, on ilmeistä, että myös valitus on laadittu samassa paikassa.

Mitään muita tosiasioita valituksen synnystä emme tiedäkään asiakirjojen perusteella. Tämä on antanut mahdollisuuden erilaisiin tulkintoihin siitä, kuka todella on valituksen aikaansaaja. *Suolahti* katsoo, että tuomarilla on ollut »ehkä tärkeäkin osuutensa noitten merkillisten ehdotusten syntyessä».¹⁵⁶ *Cederberg* lausuu korostetummin, että Paléen »tuo ilmi mielipiteensä niissä valituksissa, jotka ilmoitetaan tuomiokunnan talonpoikien lausumiksi».¹⁵⁷ *Jutikkala* yhtyy *Juvan* käsitykseen, että tässä valituksessa ei ole »mitään sellaista, mikä ei kuuluisi talonpoikien omaan kokemus- ja tietopiiriin».¹⁵⁸

Juva tähdentääkin juuri sitä, että anomusten perusteena ei ollut mikään ambitio tai kansallinen tai muukaan sentapainen syy, vaan puhdas käytännöllinen tarve vaati kenraalikuvernöörin viran perustamista tai Suomen keskushallinnon Suomeen lähentämistä. Talonpojilla oli tarpeeksi kokemusta kalliiden Tukholman-matkojen tuloksettomuudesta ja tulkkien ja asiamiesten välinpitämättömyydestä. Paléenia ei suinkaan tarvittu ajatusten esittäjäksi vaan vain niiden nuotoilijaksi. Kokouksen kulku on siten rekonstruoitavissa valituksen laadinnan osalta sellaiseksi, että talonpoikien keskusteluissa kiinnitettiin huomiota Tukholman-käynteihin, jolloin on voitu esittää ajatus siitä, että Suomessa pitäisi olla kollegioiden osastoja tai että Turun hovioikeuden olisi saatava ratkaista myös taloudellishallinnollisia juttuja. Muistettiin sekin aika, jolloin asiat hoidettiin kotimaassa, isonvihan kausi, ja tämäkin on saattanut olla eräänä herätteenä. Viittaus kenraalikuvernööriin lienee kuitenkin Paléenin ajatus, *Juva* huomauttaa, ja toteaa lopuksi, että ratsutilallisten ääni saattaa kuulua tässäkin valituksessa, kun he yleensäkin osallistuvat vaalikokouksiin.¹⁵⁹

¹⁵⁵ Tps. valtakirjat, 1738, RVA.

¹⁵⁶ Mt., s. 179—180.

¹⁵⁷ Mt., s. 271—272.

¹⁵⁸ *Jutikkala*, Vapaudenaika, s. 525—526; *Sama*, Suomen talonpojan historia, s. 280; Vrt. I painos, s. 489.

¹⁵⁹ Mt., s. 221—227.

Epäilemätöntä onkin, että talonpoikien Tukholman-matkoillaan saamat kielteiset kokemukset mahdollisuudesta hoitaa valitusasioita vieraskielisessä pääkaupungissa ovat olleet usein keskustelunaiheina ja virittäneet ajatuksia ratkaisumahdollisuuksista, joilla asiaa olisi voitu auttaa. Tuntuu kuitenkin siltä, että tuomarin osuus on ollut suurempi kuin *Juva* arvioi. Näin ei ole laita vain kenraalikuvernööriajatuksen suhteen vaan kauttaaltaan. Ilmeistä on, että talonpojat eivät joidenkin omien kokemustensa perusteella ole voineet suorittaa sellaista asteesta toiseen alenevaa johdonmukaista hallinto-organisaation luonnehdintaa, jollainen uudistusehdotuksessa on tehty. Talonpoika tosin tunsikin tästä organisaatiosta parhaiten sen puolen, että »ylempiin ja alempiin tuomarinvirkeihin» on nimitetty suomea taitamattomia miehiä, mutta toisaalta juuri Piikkiön ja Hälkön tuomiokunta oli siinä onnellisessa asemassa, että heidän tuomarinensa Paléen osasi suomea ja oli muutenkin luotettu rahvaan auttaja. Valitus tulee siten ikään kuin väärästä tuomiokunnasta. Sen sijaan tuntuu ilmeiseltä, että kun valitetaan omien miesten virkaurien hitautta, kuuluu tässä edellisenä vuonna Turun hovioikeuden assessorinvirkkaa täytettäessä syrjäytetyn Paléenin ääni, kuten *Cederberg* on huomauttanut. Kaiken sen perusteella, mitä valituksen asiasisältö laatijastaan välillisesti kertoo, näyttäisikin sen laadinta tapahtuneen niin, että tuomari on, asioita etukäteen harkittuaan, johdatellut valitsijamiesten keskusteluja, ja sen päätteeksi hän on voinut esittää konseptin valitukseksi, jolloin talonpojat ovat ehkä todenneet, että asia olisi hyvä ja uudistus toteutettuna koituisi eduksi. Kokouksen kulun rekonstruoinen tämänlaatuisiksi tuntuisi todennäköiseltä senkin perusteella, mitä tuomarin asemasta vaalikokouksissa yleensä tiedetään. Ilman lainoppineen neuvoja ja ohjausta ei vaaleista ja valitusten laadinnasta usein varmaankaan olisi tullut mitään.¹⁶⁰

Valtiopäivillä valitus oli muutamaa otteeseen puheenaiheena kahdessa valiokunnassa. Kun suuressa salaisessa valiokunnassa sukeutui Turun hovioikeuden silloisen presidentin Samuel Åkerhielmin ja turkulaisen kauppiaan Esaias Wechterin välillä riita Suomen virkamiesten suomen kielen taidosta ja sen välttämättömyydestä tai tarpeettomuudesta ja Wechter valitti suomalaisten syrjäyttämistä,

¹⁶⁰ Vrt. edellä s. 89–90, 92–95.

Åkerhielm ärähti kiivastuneena, että piikkiöläiset olivat pyytäneet maahan kenraalikuvernööriä, keskushallitusta tai ainakin kamari-kollegiota. Tämän perusteella hän jätti itse kunkin harkittavaksi, »oliko tarkoituksena erota Ruotsista». Wechter ei valituksesta tien-nyt mitään. Maamarsalkka lopetti keskustelun todeten sen menevän yli virkakysymystä koskevan asian.¹⁶¹

Viikkoa myöhemmin väittely jatkui salaisessa valiokunnassa. Wechter lausui Åkerhielmin sanojen olevan loukkaus koko suoma-laista kansakuntaa vastaan, sillä se on osoittanut uskollisuutta eikä suinkaan separatismia. Åkerhielm lausui vastauksessaan, ettei hän ollut puhunutkaan kansakunnasta vaan Piikkiön valituksesta ja että herrojen ylhäisyyksien käsitellessä tätä valitusta, paikalla ollut rahvas oli tehtyyn kysymykseen vastannut, ettei se tiennyt asiasta mitään, vaan arveli kihlakunnantuomari Paléenin sen sisällyttäneen (infördt) valitukseen. Åkerhielm lisäsi, ettei näytäkään siltä, että rahvas olisi itse sellaista pyytännyt, vaan pyynnön on täytyntä tulla muulta ta-holta.¹⁶²

Jos Åkerhielmin lausunto valituksen alkuperästä olisi ollut tuu-lesta temmattu, Wechter olisi voinut talonpoikien kanssa keskus-teltuaan kumota hänen väitteensä seuraavissa kokouksissa, ja keskus-telun kiivauden vuoksi hän olisi epäilemättä myös käyttänyt tämän argumentin.¹⁶³ Näin ei kuitenkaan ole tapahtunut, joten on erittäin todennäköistä, että Åkerhielmilla oli aitoja tietoja. Valtiopäivillä tapahtuneessa keskustelussakin lausutun perusteella näyttää siten ilmeiseltä, että valitusten aikaansaajana täytyy pitää kihlakunnan-tuomari Paléenia.

¹⁶¹ Suuri sal.dep. 31. 8. 1738, Valiok. asiak. 1738–39, vol 16, s. 1060–1064, RVA. *Juva*, Vuoden 1739 »kieliasetuksen» synty, s. 242–243, 251–252.

¹⁶² Sal.valiok. 5. 9., 7. 9. 1738, main. vol., s. 1087–1089, 1217–1221; *Juva*, Varsinaissuomalaiset talonpojat, s. 229–230.

¹⁶³ Kun Åkerhielm toi valituksen virkamieskysymyksiä koskevaan keskus-teluun 31. 8. suuressa salaisessa deputaatiossa, jonka jäsenenä olivat myös suoma-laiset talonpojat Paavali Paavalinpoika, Arvi Heikinpoika ja Hannu Skuthäll, ei hän puhunut valituksen alkuperästä mitään. Sen asian hän esitti vasta 5. 9. salai-nessa valiokunnassa, ja siellä ei talonpoikia ollut. Tämä antaa aiheen olettaa, että hän asetti kummassakin tilaisuudessa sanansa niin, ettei niitä ainakaan heti voitu verifioida, tai sitten hän kuuli valituksesta tarkemmin vasta ensin mai-nitun kokouksen jälkeen. Jälkimmäinen vaihtochto tuntuu luonnollisemmalta,

Jos valituksen aikaansaaja oli tuomari Paléen, voidaan kysyä, vastasiko laadittu reformiehdotus sitten ollenkaan talonpoikien kantaa? Epäilemättä näin oli mitä suurimmassa määrin varsinkin virkamiesten kielitaitovaatimuksen suhteen.

Se tosiasia, että valtakunnan väestö oli kaksikielistä, mutta virkakielenä ja asiakirjojen kielenä oli vain toinen näistä kielistä, aiheutti toiselle kieliryhmälle luonnollisesti monenlaisia hankaluuksia. Jo 1600-luvulta on osoituksia siitäkin, että kielikysymys ei aina jäänyt yksin käytännölliseksi kysymykseksi, vaan nosti yhteiskunnan ylätasolla, Turun akatemian »akateemisten kansalaisten» piirissä esille eräänlaisen kotiseudulliskielelliseen tai heimouden tunteeseen perustuvan kansallisen erikoisuuden tunteen, joka sai ilmauksensa usein käytetyissä käsitteissä »suomalainen kansakunta» — »ruotsalainen kansakunta».¹⁶⁴ Mutta tämä ei jäänyt yksin vähälukuisen sivistyneistön ajatteluksi, vaan virkamiesten vieras kieli viritti rahvaan keskuudessa samantapaisen tunteen, joka johti vaatimukseen, että virkamiesten olisi osattava sitä kieltä, jota kansa heidän toimialueellaan puhuu. Jo v. 1672 Suomen talonpojat yhteisessä valituksessaan anoivat, että »ketään vieraasta kansakunnasta ei meillä Suomessa mihinkään virkaan asetettaisi, koska me emme voi ymmärtää heidän kielensä eivätkä he meidän, jonka lisäksi he eivät myöskään ollenkaan tunne olojemme laatua. Onhan myöskin, Jumalan kiitos, meillä riittävän runsaasti lapsia, jotka voivat niin hengellisiä kuin maallisia virkoja hoitaa.» Samansuuntaisia »maan omien lasten» huomioon ottamista vaativia anomuksia esitettiin tämän jälkeen muitakin.¹⁶⁵

sillä Wechterhän olisi voinut joka tapauksessa jo 7. 9. salaisessa valiokunnassa kumota tai myöntää oikeaksi hänen valituksen alkuperää koskevan väitteensä ilman talonpoikien läsnäoloakin. Hän ei kuitenkaan kieltänyt eikä myöntänyt, joten ainoaksi asiakirjalliseksi tiedoksi, johon voimme nojata, jää Akerhielmin sanonta. Taitavana välittäjänä hän taas verifioitavista tosiasioista, kuten jonkin asiakirjan synnystä, varoi sanomasta epätodeksi tuntemaansa väitettä riippumatta siitä, oliko hänen käsityksensä itse asiakirjan sisällöstä ja sen tarkoituksenmukaisuudesta myönteinen vai, kuten se tässä tapauksessa oli, kielteinen.

¹⁶⁴ *Sarva*, Suomalaisuudesta maassamme 1600-luvulla, s. 138—140, 144; *Cederberg*, Varhaiskansallisen herätyksen enteet maassamme, s. 3—9.

¹⁶⁵ Valituksen suomennos, *Juva*, Vuoden 1739 »kieliasetuksen» synty, s. 216—217; *Lehtinen*, Vieras virkakieli ja suomalaiset talonpojat, s. 363—373; *Grottenfelt*, Suomalaisen kansallistunteen ilmauksista 1600-luvun loppupuoliskolla.

Toisaalta on syytä huomata, että virkojen täytössä kotiseutua korostavat ajatukset eivät olleet yksin suomalaisia, sillä ne vastasivat maanlain käsitystä ja yleensä voimakkaasti elävää maakunnallista erikoistunnetta ja kirkollisten virkojen indigenaattiperiaatetta. Kysymys oli siten oikeuskysymyksen, kuten *Juva* huomauttaa, mutta suomalaisille se muodostui kielisuhteiden vuoksi paljon tärkeämmäksi kuin ruotsalaisille.

Suomalaisten isonvihan aikana horjunut usko esivaltaan ja Suomen uusi sotilaspoliittinen asema Venäjän varjossa luo myös kieli-kysymykselle uuden taustan. Sodan ja miehityksen johdosta vahvistunut kotiseutu-isanmaallinen tunne ja käsitys, että Ruotsi oli pääsyyt helpommalla, syvensi vastakohtaa »kansakuntien» välillä. Ruotsissa katsottiin Suomen omistus epävarmaksi, jonka vuoksi maahan oli kyseenalaista sijoittaa pääomia. Toisaalta suomalaisten kritiikin katsottiin vaativan ruotsalaisen katsomuksen omaavien virkamiesten nimittämistä valtakunnan yhteyden lujittamiseksi. Vaikka professorien Israel Nesseliuksen v. 1709 ja Niilo Hasselbomin v. 1741 esittämät, ajan valtio-opillisesta valtakunnan yhtenäistämistä korostavasta käsityksestä merkittävää kantavuutta saaneet ehdotukset suomalaisen väestön ruotsalaistamisesta eivät toteutuneetkaan, osoittivat ne sellaisinaan, kuinka merkittäväksi käsitettiin ruotsin kielen tehtävä. Valtio-opillis-teoreettiselta kannalta katsoen kumpusivat samasta ajattelusta Nesseliuksen mietinnön sanonta, että »Suomi ei ole mikään kansa vaan provinssi», ja salaisen valiokunnan lausunto v. 1738, ettei suomalaisia saa pitää kansakuntana, koska »mitään eroa ei saa tehdä Ruotsin ja Suomen välillä, jotka ovat samaa kansaa ja joilla on sama laki ja hallitusmuoto». Tämä ajattelu, virattomien balttilaisten runsaus ja Suomen hallintolaitoksen suuri virkamiestarve isonvihan jälkeen vaikuttivat yhdessä virkojen vierailta täyttämiseen ja muodostivat tilanteen, josta suomalaiset rahvaanvalitukset lähtivät.¹⁰⁰ Piikkiön ja Halikon talonpoikien valitus siitä, että »liian monta täysin ruotsalaista miestä on nimitetty tärkeihin virkoihin», on eräänä esimerkkinä niistä monista valituksista, joilla suomalaiset koettivat

¹⁰⁰ *Juva*, mt., s. 217–221; *Jaakkola*, Eräs hyödyn aikakauden turkulainen edeltäjä, s. 15–21, 39–41 nootteineen; *Cederberg*, Suomen historia vapauden-ajalla I, s. 5–13, II, s. 127–130; *Suolahti*, Vuosisatain takaa, s. 142–149.

saada korjausta vieraasta virkakielestä johtuviin käytännöllisiin vaikeuksiin.¹⁶⁷

¹⁶⁷ Erään valituksenaiheen muodosti isonvihan jälkeisinä vuosina asetusten puute, josta on mainintoja varsinkin 1720-luvulta. V. 1731 Raaseporin rahvas pyysi kuninkaallisten kuulutusten ja asetusten kääntämistä ja suomeksi painattamista, Pien-Savon rahvas taas v. 1755 ratsutilallisten varustusvelvollisuutta koskevia asetuksia suomeksi ja Porvoon kihlakunta v. 1760 samaa papinmaksua koskevien päätösten suhteen. Tässä mainittiin, ettei yksinkertainen rahvas tiedä, mitä tulee maksaa vaan on tyydyttävä siihen, mitä veronkantaja sanoo, »tulipa se sitten kuittikirjaan tai ei». V. 1747 Suur-Savon edustaja Joonas Hokkanen oli pyytänyt näihin kuittikirjoihin suomenkielistä tekstiä, mutta anomus hylättiin epäkäytännöllisenä.

Asetusten soomentaminen oli tilapäisjärjestelyjen varassa 1730-luvulle asti, vaikka suomalaiset tekivät tästä useita ehdotuksia. Toisinaan työn suoritti Tukholman suomalaisen seurakunnan kirkkoherra. Asetusten soomentamista Turun lääninhallituksessa tai hovioikeudessa vastusti kumpikin laitos työvoiman vähyteen viitaten, mutta v. 1732 hallitus kuitenkin määräsi lääninhallitukset suorittamaan työn. V. 1734 valtiopäivillä tehdyt anomukset, niiden joukossa myös suomalaisten talonpoikien anomus pysyvän kielenkääntäjänviran perustamisesta kansliakollegioon, saivat myönteisen päätöksen. Virkaan asetettiin suomalaisten talonpoikien kannatuksesta Juhana Matthesius. Kun hänet v. 1741 vangittiin, jäi tehtävä suorittajaa vaille, jonka vuoksi hallitus päätti ehdottaa, että suomalaisen seurakunnan kirkkoherra Prochaeus suorittaisi työn. V. 1747 suomalaiset Matti Ollila, Antti Mötärs, Tapani Partanen, Kalle Juhonpoika ja Juho Flänki esittivät yhteisen valituksen, jossa todettiin, että vaikka on pyydetty usein kaikkien asetusten, käskyjen, kirjeiden, julistusten ja päätösten suomeksi painattamista ja vaikka kuningas on määrännyt kielenkääntäjän, niin vieläkin esimerkiksi hallitusmuoto ja valtiopäiväjärjestys ovat kääntämättä. Kansliakollegio ilmoitti neuvostolle käännösten olevan valmiina painettaviksi, jonka vuoksi neuvosto katsoi enemmän toimenpiteet tarpeettomiksi. Kuten jo edellä on todettu, suomalaiset talonpojat sittemmin usein puuttuivat kielenkääntäjiä koskeviin kysymyksiin, mm. koettaen saada mieleisiään miehiä virkaan.

Suomennettujen asetusten painaminen suoritettiin ensin Tukholmassa kaupungin kirjanpainajille annetun erivapauden mukaisesti, myöhemmin myös Turussa. Kirjapainon suuren työmäärän vuoksi asiaa oli toisinaan hankala hoitaa, kuten ilmenee maaherra Wallénin kirjeestä piispa Mennanderille v. 1757. *Lehtinen* mt., s. 389, 394–397; *Alanen*, Kieli- ja kansallisuuskysymyksestämme, s. 131–137. Tps.ark. 1755–56, vol. 18, 1760–62, vol. 25, RVA, Filmi 344, VA; Suom. dep. asiak., Valiok. asiak. 1746–47, vol. 34, RVA, Filmi 350, VA; *Mickwitz*, Språkfrågan i de finska deputationerna, s. 135; Maaherrojen kirjeet K. M:lle, T. ja P. 1. 22. 5. 1732, vol. 11, RVA, Filmi 19, VA; Tps. 27. 7., 25. 9., 12. 10. 1734, *Landahl*, mt. 2, s. 361, 428, 454; *Cederberg*, mt. I, s. 264–267; *Juva*, Suomenkielen translaat-

Mihinkään välittömiin tuloksiin ei Piikkiön ja Halikon valitus johtanut. Sen valtiopäiville viejä, Paavali Paavalinpoika, oli jäsenenä sekä säädyn omassa että yleisessä valitusdeputaatiossa, samoin suuressa salaisessa deputaatiossa¹⁶⁸, joten hänellä ainakin olisi ollut tilaisuuksia puhua asiansa yleiseen valitukseen ottamisen puolesta. Kun sitä ei kuitenkaan sellaiseksi katsottu muulta kuin virkamiesten kielitaitoa koskevalta osaltaan, vaikka se hyvin täytti ainakin yleiseen valitukseen otettavien asiain laaja-alaisuutta koskevan säännöksen¹⁶⁹, käsiteltiin sitä yksityisenä valituksena. Niitä selvittivät näillä valtiopäivillä valtaneuvokset Cronstedt, Creutz ja Taube.¹⁷⁰ Piikkiön ja Halikon valitusta 10. 8. ja 17. 8. 1738 käsiteltäessä olivat paikalla kaksi viimeksi mainittua. Valituksen toisen kohdan marginaaliin on kirjoitettu tällöin: »Luetaan siinä tehtyjen monien outojen anomusten johdosta».¹⁷¹ Tilusriitojen ratkaisun jouduttamista koskeva pyyntö päätettiin käsitellä valtaneuvoston yhteisistunnossa, mutta »mitä tulee kaikkeen muuhun, taloutta ja sen hoitoa sekä maan eri laitoksia koskevaan, ei ole rahvaan asiana tehdä siitä esityksiä». Oliko Paavali Paavalinpoika kokouksessa läsnä ja käyttikö hän puheenvuoroja, siitä ei pöytäkirja kerro mitään. Tähän asian virallinen käsittely päättyikin.¹⁷²

toreista, s. 200–203; *Suolahti*, mt., s. 168–171; Valtaneuvosto (kotim. siviiliasiat) 12. 1. 1742, vol. 1, s. 44. RVA; Suom. rahv.val 1747. RVA, Valok.jälj. R. 6: 5116–5121, VA; *Cederberg*, mt. I, s. 265. Lainsuomennoksista, *Lagus*, De finska lagöversättningarna, s. 38–49.

¹⁶⁸ Tps. 26. 5., 6. 6., 5. 8. 1738, *Landahl*, mt. 3, s. 13–14, 30, 117.

¹⁶⁹ Ks. edellä s. 321–322.

¹⁷⁰ Valtaneuvosto (kotim. siviiliasiat) 27. 6. 1738, vol. 2, s. 81. RVA.

¹⁷¹ »Uppläses för de många deruti giorde sällsamme ansökningar». »Sällsamme» käännetty yleensä ihmeellinen, kummallinen (*Castrén, Danielson-Kalmari, Suolahti, Juva*). Jos merkinnän kirjoittaja on harkinnut sanontaansa, viittaa »sällsam»-outo siihen, että valtaneuvostossa huomattiin asiassa sillä tavoin outoa, että ehdotukset eivät kuulu valitusten tavanomaisiin, talonpoikia huolestuttaviin asioihin, vaan että niissä on jotain ulkopuolelta tullutta, ei siihen, että anomukset itsessään ja sinänsä havaittiin selittämättöminä »ihmeellisiksi». Mikäli »sällsam» on kirjoitettu kiireessä ja ensimmäisenä kirjoittajan mieleen juolahtaneena sanana, ei sanan ja sen sisällön tarkastelu johda lähemmäksi vastausta siihen, mikä oli neuvoston käsitys asiakirjasta.

¹⁷² Valtan. ptk. rahv.val. johdosta 1738, Valtiopäiväark., vol. 5559, RVA. *Juva*, Varsinaissuomalaiset talonpojat, s. 228–229. — Tilusriitoja koskevan valituksen käsittelystä neuvoston plenumissa eivät ptk:t kerro mitään.

Valitus tuli kuitenkin vielä ohimennen esille salaisen valiokunnan ja suuren salaisen deputaation niissä keskusteluissa, joihin jo edellä on viitattu valituksen alkuperää koskevassa tarkastelussa. Keskustelut koskivat virkanimitysten perusteita yleensä, ja tällöin joutui eriteltäväksi ja ratkaistavaksi myös kysymys, oliko suomen kielen taito Suomeen määrättäville virkamiehille tarpeen vai ei. Tällöin todettiin maan asukkaille olevan haittaa siitä, etteivät virkamiehet ymmärtäneet suomea, ja sen todettiin myös estävän asianomaisia perehtymästä maan talouteen. Lopputuloksena tästä oli mietintöehdotus, että Suomen ja Pohjanmaan virkoihin olisi määrättävä henkilöitä, »joilla on ceteris paribus mahdollisuuksien mukaan hyvä maan kielen taito sekä maan hyvä tuntemus». Suuri salainen deputaatio hyväksyi ehdotuksen, ja asia näytti siten ratkaistulta. Hieman myöhemmin kuitenkin Samuel Åkerhielm pyysi asian uudelleen käsiteltäväksi ja mietinnössään katsoi, että edellä mainittu voitiin tarpeettomana poistaa, koska hallitusmuoto kyllin selvästi määritteli nimitysperusteet, ja se ei tehnyt mitään eroa maakuntien välillä. Hän myönsi rahvaan kanssa tekemisiin joutuvien virkamiesten tarvitsevan suomen kielen taidon, mutta katsoi, ettei sellaisesta voitua säättää yleistä, kaikkia virkoja koskevaa päätöstä. Ylempiin virkoihin ei hänen käsityksensä mukaan edellytykseksi tarvittu suomen kielen taitoa. Hänen vastapuolensa näissä keskusteluissa, Esaias Wechter ja hovioikeudenneuvos Olov Wallenstierna, taas korostivat sitä välttämättömyytenä, edellinen kaikkien virkamiesten osalta.¹⁷³ Jos jätetään Åkerhielmin lausunnoista pois se, mikä oli ilmeisen selvää taktikointia, tahallinen väärinkäsitys, että ajateltu päätös sulkisi suomalaiset Ruotsin viroista ja tämän johdosta esitetty hurskas välittely, ei hänenkään kantaansa voida leimata ehdottomaksi kiihkoiluksi, tai ainakin se voidaan hyvin ymmärtää ajan valtio-opillisen, yhtenäistä valtakuntaa korostavan ajattelun taustaa vasten.¹⁷⁴ Sen sijaan on kyllä todettavissa, että Wechterin–Wallenstiernan kanta epäilemättä oli se, jota suomalaisten enemmistö kannatti. Kysymyksen ratkaisu tulikin toisaalta, talonpoikien valituksesta.

¹⁷³ *Juuan* perusteellisen tutkimuksen »Vuoden 1739 kieliasetuksen synty» johdosta voitaneen tämän keskustelun referointi rajoittaa edellä esitettyyn.

¹⁷⁴ *Alanen*, *Kieli- ja kansallisuuskysymyksestämme 1700-luvun alkupuolella*, s. 128–129.

Jo v. 1731 suomalaiset talonpojat valittivat virkamiestensä suomen kielen taidottomuutta ja anoivat, että maahan asetettaisiin suomea osaavia tuomareita tai valantehneitä tulkkeja joka kihlakuntaan. V. 1732 antamassaan resoluutiossa kuningas toteaa, ettei tulkkien asettamiseen ole mahdollisuuksia, mutta hakijoiden kielitaito tultaisiin ottamaan huomioon virkoja täytettäessä.¹⁷⁵ Näillä valtiopäivillä jälleen useissa rahvaanvalituksissa — Sääksmäen, Hollolan ja edellä jo käsitellyssä Piikkiön—Halikon valituksessa erittäin voimakkaasti — oli korostettu virkamiesten suomen kielen taidon puutteesta johtuvia epäkohtia. Niiden vuoksi sääty otti yleiseen valitukseensa tätä koskevan kohdan ja valitusdeputaatio laati siihen vastauksen, jossa lausuttiin, että »Kuninkaallinen majesteetti on halukas nimittämään tuomarin ym. virkoihin Suomeen henkilöitä, jotka osaavat suomen kieltä, mikäli olosuhteet sekä asianomaisen taito ja virkavuodet sen sallivat». Suuri salainen deputaatio, joka turhaan oli hakenut kii-vaiksi käyneille väittelyilleen ratkaisua, turvautui sekin tähän. Kysymys kielitaitoedellytyksestä sai täten päätöksen, jossa ei millään tavoin selitetty, mitä tähän taitoon katsottiin kuuluvan ja miten se oli todettava. Kyseessä oli kaksi suoraviivaista linjaa, joista toista, valtakunnallista näkemystä, edusti Åkerhielm ja toista, suomenmaalais-suomalaista, johdonmukaisimmin Wechter, mutta näiden ohella erittäin paljon vaikutti ajan epämääräinen ja yllätyksille altis virkainimityspolitiikka yleensä, jota *Juva* korostaa.¹⁷⁶

Suomalaisen rahvaan asemaan päätös ei sinänsä tuonut mitään helpotusta. Tämä näkyy selvästi niistä valituksista, joita tehtiin tämän jälkeen. Hattujen sodan aikaisilla valtiopäivillä toiminut suomalainen järjestelydeputaatio sai virkakysymyksen käsiteltäväkseen suomalaisten jättämän mietinnön johdosta. Talonpoikaissäädyn jäsenistä sen olivat allekirjoittaneet savolaiset Tuomas Mollenius, Esko Assilainen ja Paavo Reinikainen. Sen 11. §:ssä viitattiin suomalaisen aatelin v. 1738 saamaan resoluutioon, että kuningas »pitäisi heidät mielessään virkojen avautuessa», ja edellä käsiteltyyn rahvaanvalitusten resoluutioon tuomarinviran täytöstä Suomessa. Mietinnössään

¹⁷⁵ *Juva*, Vuoden 1739 »kieliasetuksen» synty, s. 220; *Suolahti*, mt., s. 175—176.

¹⁷⁶ *Juva*, mt., s. 258—261.

»Toimenpiteitä maan kohottamiseksi ja kuntoon saattamiseksi» valiokunta puolusti suomalaisten kantaa, joskin varovaisesti. Se lausui maan heikon taloudellisen tilan johtuvan osittain virkamiehistä ja ehdotti virkojen miehittämistä maan omilla, taitavilla miehillä, jotka osaavat suomea ja joiden viranhoitoa eivät haittaa heidän yksityisasiansa Ruotsissa. Toisena parannuskeinona deputaatio ehdotti kihlakuntien ja läänien jakamista. Enempää ei valiokunta voinut asian hyväksi tehdä eikä sitä käsitelty myöskään säädyissä tai hallituksessa.¹⁷⁷

Kysymys joutui siten seuraavilla valtiopäivillä uudelleen käsiteltäväksi ja jälleen suomalaisessa deputaatiossa. Tammikuun 29. päivän mietinnössä v. 1747, joka »kieltämättä on kaikkein merkillisimpiä Ruotsin valtiopäivillä valmistetuista Suomea koskevista asiakirjoista»¹⁷⁸, lausuttiin »kaikissa maissa noudatettavan vakiintuneena ohjeena, että rajamaita kohdellaan hellemmän kuin itse emämaata». Kuitenkin kieltä taitamattomat tullivirkamiehet ovat aiheuttaneet kohtuutonta mielivaltaa maan asukkaille, ja vaikka rahvas on toistuvasti valittanut, ei asiaan ole saatu korjausta. Samoin oikeudenhoidossa asukkaiden henki ja omaisuus on joutunut sellaisiin käsiin, että tulkkien omatunto on sanellut enemmän kuin tuomarin. Erikseen huomautettiin vielä Suomen miesten sivuuttamisesta virkoja täytettäessä. Olosuhteiden parantamiseksi deputaatio ehdotti, että kaikki alemmat virat täytettäisiin kielitaitoisilla, jotka eivät tarvitse tulkkeja, että Turun hovioikeuden ja akatemian jäsenistä $\frac{2}{3}$:n olisi oltava suomalaisia ja alemman virkakunnan kokonaisuudessaan, että jokaiseen kollegioon tulisi nimittää ainakin yksi suomalainen ja että maahan tulisi asettaa kenraalikuvernööri.¹⁷⁹ Mietintö oli myssyjohtaja Jakob Sereniuksen laatima tai ehkä vain hänen viimeistelemänsä, sen alkuperää koskevat tiedot ovat sangen puutteelliset.¹⁸⁰

¹⁷⁷ *Mickwitz*, De finska deputationerna och ekonomiekommissionerna I, s. 75 + nootti 3, 81, 117, 119–120, 130.

¹⁷⁸ *Danielson-Kalmari*, Piirteitä vapaudenajalta II, s. 269–270.

¹⁷⁹ Miet. julk., *Palmén*, Tvenne aktstycken, s. 164–173.

¹⁸⁰ Valiokunnan pöytäkirjassa on aukkoja; tammikuun 28. päivän pöytäkirja mainitsee Browalliuksen tiedustelleen, eikö »päätetty mietintö pitäisi laatia ja lähettää mahdollisimman nopeasti», johon vastattiin, että »Serenius on sen jo laatinut» (upsatt). *Mickwitz*, mt. II, s. 143–144.

Asiasällön huomioon ottaen on ilmeistä, että sitä laatineet ovat tunteneet kahdeksan vuotta aikaisemmin esitetyn Piikkiön ja Halikon valituksen.¹⁸¹ Valiokunnan jäsenenä tällöin toimineille suomalaisille talonpojille asia oli luonnostaan tuttu muutenkin, erityisen ajankohdattaiseksi sen teki pohjalaisten edustajien edellisenä syksynä esittämä anomus suomea taitavan henkilön nimittämisestä avoimeksi tullesseen maaherran virkaan. Anojina olivat Jaakko Heikus, Juho Flänki ja Matti Antila, ja näistä kaksi ensin mainittua kuului valiokuntaan.¹⁸² Mietinnössä kielikysymykselle omistettu huomio näyttää viittaavan siihen, että juuri talonpoikaisjäsenillä on ollut sen laadinnassa huomattavampi osuus, kuin mihin mietinnön alkuperää koskeva pöytäkirjan lyhyt viittaus Sereniukseen osoittaa.¹⁸³ Mitään kokonaisuudistusta mietintö ei oloihin aiheuttanut.

Pohjalaisten anomus ei myöskään tuottanut tulosta, vaan virkaan nimitettiin Gustav Piper, joka ei osannut suomea ollenkaan. Sen sijaan Savonlinnan ja Kyminkartanon lääni sai maaherran, jota suomalaisten talonpoikien ilmoitettiin pyytäneen hänen kielitaitoisuutensa vuoksi, Henrik Wreden.¹⁸⁴

Eräät muutkin suomenkieliselle väestölle tärkeät ehdotukset saivat myönteisen päätöksen. Piispa Browalliuksen aloitteesta suomalainen deputaatio sai aikaan sen, että pienempiin pankkiseteleihin tuli suomenkielinen teksti.¹⁸⁵ Tammikuun 29. päivän mietinnössä deputaatio jo arvosteli myös kollegioiden ruotsalaisuutta ja esitti,

¹⁸¹ *Danielson-Kalmari*, mt., s. 271; *Juva*, Varsinaissuomalaiset talonpojat, s. 238–241.

¹⁸² *Anomus*, *Rahv.val.*, RVA, Valok.jälj. R. 7: 6570–6571, VA. *Suolahti*, mt., s. 183–184; *Alanen*, *Etelä-Pohjanmaan historia IV*: 1, s. 352–353.

¹⁸³ Ks. nootti 180.

¹⁸⁴ *Mickwitz*, mt., s. 159–160. *Alanen*, *Kieli- ja kansallisuuskysymyksestämme*, s. 140–141. *Cederberg*, *Suomen historia vapaudenajalla II*, s. 527–528, katsoo mainitun ilmoituksen todenperäisyyden aivan kyseenalaiseksi ja pitää puheita rahvaan toivomuksista vain taktillisina keksintöinä, joilla haluttiin hämätä suomalaiset uskomaan, että »hallitus ainakin kerran tahtoi määrätä Suomeen maaherraksi miehen, jota suomalaiset itse tahtoivat», tai mikäli suomalaiset ovat toivomuksen todella esittäneet, on se ollut »esim. puoluesyistä» lausuttu. Tämä käsitys vaikuttaa kovin keinotekoiselta.

¹⁸⁵ *Mickwitz*, *De finska deputationerna och ekonomiekommissionerna II*, s. 345–346; *Sama*, *Språkfrågan*, s. 135.

että jokaisessa kollegiossa pitäisi olla ainakin yksi suomalainen virkamies. Saman vuoden syyskuun 15. päivänä valmistuneessa mietinnössä deputaatio kiinnitti erityistä huomiota kamarikollegioon. Useiden suomalaisten talonpoikien valitusten johdosta kollegion kolmanteen I. Suomen provinssikonttoriin ehdotettiin kamreeriksi suomalaista Josef Enqvistiä. Kun ehdotus jätettiin säädylle näin myöhään, ne eivät ehtineet käsitellä sitä, vaan asia ratkaistiin vasta seuraavilla valtiopäivillä, jolloin kaikki säädyt sen yksimielisesti hyväksyivät. Sangen mielenkiintoista on, että kun Akerhielm v. 1738 katsoi voivansa kiistää sen, että Suomen virkamiehiltä vaadittaisiin jotain erityistä tietoutta sen vuoksi, että Suomen olot olisivat valtakunnan muiden osien olosuhteista poikkeavia, suomalainen deputaatio nyt v. 1747 tähdensi sitä, että »ei liioin ole epäilemistä, että Suomesta käsin tulee konttoriin paljon asioita, joiden suorittaminen vaatii tarkkaa Suomen erikoisaseman ja sen erityisten asetusten tuntemusta». Deputaatio oli tullut siihen käsitykseen, että Ruotsinkin hallintovirastoissa ne virat, joiden haltijat alituisesti joutuivat kosketuksiin suomalaisten kanssa, oli täytettävä Suomen asioihin perehtyneillä henkilöillä.¹⁸⁶ Enqvistin kuoltua v. 1760 koolla olleiden valtiopäivien Suomen asiain valmisteludeputaatio jälleen kiinnitti säätyjen huomion siihen, että valittaisiin suomen kieltä taitava hakija, niin kuin sitten tapahtuikin Karl Henrik Steinhausenin tullessa virkaan nimitetyksi.¹⁸⁷ »Kamarivaltuutetun» (kammarförvandt) virassa taas vv. 1767–73 toimi suomalainen Anders Westberg, jota sääksmäkeläinen Juho Westerlund jo v. 1761 ehdotti virkaan.¹⁸⁸ Suomalaisten valtiopäivämiesten asiaan puuttumista tähän heille erittäin tärkeän laitoksen virkojen täyttöön voidaan pitää rinnakkaisilmiönä sille aktiivisuudelle, jolla he suhtautuivat kansliakollegion translaattorin viran täyttämiseen.

Kysymys suomea taitavasta virkamiehistöstä pysyi vireillä kauden loppuun asti. Valtiopäivillä 1771–72 kahdeksan suomalaista talonpoikaa jätti säädylleen tätä koskevan mietinnön, joka samalla luo katsauksen noudatettuun virantäyttöpolitiikkaan. Mietinnössä tode-

¹⁸⁶ *Alanen*, Suomen provinssikonttori, s. 235–244.

¹⁸⁷ Suom. valmistelukunta 7. 7., 16. 9. 1761, Valiok.asiak. 1760–62, vol. 20. RVA, Filmi 353, VA. *Alanen*, mt., s. 244.

¹⁸⁸ Westerlundin käsittelemättä jäänyt ehdotus, Tps.ark. 1760–62, vol. 21, RVA.

taan ensin, että v:n 1739 rahvaanvalituksen resoluution 42. § lupaa, että tuomarinvirkoihin ja muihin nimitetään suomea taitavia henkilöitä. Tämän ja 18. 5. 1747 esitetyn säätyjen kirjelmän johdosta, jossa pyydettiin Turun hovioikeuden varapresidentiksi suomea hallitsevaa miestä, rahvas on saanut nauttia lakia. Sääty kuitenkin lie-nee tietoinen siitä, esitys jatkaa, että erällä toisilla virkamiehillä on aivan yhtä paljon valtaa rahvaan hyvinvointia koskevissa kysymyksissä ja että nämä virat vaativat haltijoiltaan aivan yhtä paljon maan kielen tunteusta. »Näistä saamme erikseen mainita Suomen maanmittauksen tirehtöörin, tullinspehtorit ja tullaajat sekä suuren osan sellaisista virkamiehistä, jotka toimivat rahvaan parissa. Heidän asettamisessaan ei aina ole noudatettu lakia ottamalla huomioon heidän kielitaitonsa.» Allekirjoittajat anoivat sen vuoksi, että sääty omasta puolestaan suostuisi kannattamaan ja lähettäisi muihin säätyihin aloitteen, että kuninkaallinen majesteetti ottaisi kielitaitoa koskevat lait aina huomioon esille tulevilla tapauksilla. Samalla ilmoitettaisiin kollegioille ja virkamiehille tämä noudatettavaksi, että »suomalainen kansakunta voisi nauttia samaa etua hyväkseen kuin muut valtakunnan provinssit, että asukkaat voivat kääntyä virkamiestensä puoleen omalla kielellään ja itse toimittaa ja esittää asiansa heille». Sääty päätti, että anojat saavat itse kääntyä kuninkaan puoleen asiassaan, sääty ei siihen voi puuttua.¹⁸⁹ Anomuksen lopputuloksesta ei ole tietoa.

Hallinto- ja oikeuslaitokseen kohdistuva valittaminen ei kuitenkaan koskenut vain virkamiesten kielitaitoa. Usein valitettiin myös virkamiesten suoranaisista väärinkäytöksistä. Aiheista ei tässä suhteessa ollut puutetta, varsinkaan isonvihan jälkeen, kuten ilmenee esimerkiksi läntisen tutkijakunnan selvityksistä.¹⁹⁰ Tällöin on kuitenkin todettavissa, että virkamiesten väärinkäytöksiä koskevassa asiassa ei puuttunut myöskään samean veden kalastajia, jotka jäivät kokonaan talonpoikaisen piirin ulkopuolelle, mutta laativat juuri heihin kohdistuneista oikeudenloukkauksista katetta vailla olevia

¹⁸⁹ Anojat Gabriel Heikkilä, Matti Markula, Erkki Oksanen, Tuomas Kuittinen, Juho Koponen, Iisakki Tuohino, Antti Sorvari ja Iisakki Orava. Anomus, Tps.ark. 1771–72, vol. 22; käsittely, Tps. 3. 10. 1771, vol. 3, f. 275, RVA.

¹⁹⁰ *Alho*, Läntinen tutkijakunta, s. 131–207 useissa kohdin.

valituksia ja saivat sitten talonpojat ajamaan asiaansa. Näin tapahtui esimerkiksi Suomessa asuvaksi ilmoitetun everstiluutnantin Johan Fredrik Rühlin ja kapteeni Adam Brunoun vireille panemissa jutuissa vv:n 1738—39 valtiopäivillä.

Rühl jätti 21. 7. 1738 talonpoikaissäädylle muistion Suomen talonpoikien sorrosta. Luultavasti se säädysssä tällöin myös tarkastettiin, koska päätettiin tutkia, sopsisiko se yleiseen valitukseen.¹⁹¹ Muuta kertaa säädyn pöytäkirjat eivät itse Rühlin nimeä mainitsekaan. Seuraavan syyskuun 9. päivänä »eräät rahvaan valtuutetut Suomesta», — heidän nimiään ei mainita —, kertoivat siitä suuresta oikeudettomuudesta, joka Suomessa vallitsee kruununpalvelijoiden sortaessa rahvasta. Nämä ottavat veronkantokokouksissa omaksi palkkiokseen yhden hopeaäyrin jokaista hopeataalaria kohti, jonka talonpoika suorittaa. Vouti ansaitsee huomattavat summat, ja mikäli talonpoika ei ole kruununvoudin suosiossa, kiskoo tämä häneltä niin kutsuttuja rästejä. Tehdäänpä niinkin, että talonpoika riisutaan ja pidätetään ja kruununvouti lähettää palvelijansa hänen taloonsa riistämään köyhän talonpojan omaisuutta kuin julma vihollinen. Manttaalikomissaarit taas käyttävät sitä tapaa, että he panevat vadin kiertämään, johon jokaisen on annettava rahaa. Lisäksi kerrotaan, että kantomiehet kolmen ns. käräjäkestikapan sijasta vaativat 8—10 kappaletta ja sitä paitsi pakottavat rahvaan antamaan lautoja, kyytirahoja ja muita lahjuksia, jotka nousevat lähes samanlaiseen arvoon kuin talonpoikien kruununverot. Lopuksi mainitaan vielä, että rahvaalta otetaan kruununsaatatavat monin verroin suurempina kuin niiden todellisuudessa tulisi olla, sillä kuittikirjoissa ei ole mitään merkintää, kuinka suuria saatavat lain mukaan ovat.¹⁹²

Syytökset siis olivat erittäin raskaita. Niihin liittyy kuitenkin se huomiota herättävä seikka, ettei yhtäkään konkreettista esimerkkiä mainita todistukseksi tapahtuneista vääryyksistä. Osoittautuukin, että syytekirjelmä ei ole talonpoikien itsensä laatima heidän tietämistään oikeudenloukkauksista, vaan se on sama asiakirja, osittain sanasanaisesti, jonka Rühl oli esittänyt heinäkuussa.¹⁹³

¹⁹¹ Tps. 21. 6. 1738, *Landahl*, mt. 3, s. 45.

¹⁹² Tps. 9. 9. 1738, *Landahl*, mt. 3, s. 162 + nootti 1.

¹⁹³ *Landahl*, mt. 3, s. 516—517 + nootti 1.

Talonpoikien valituksessa on lisäksi muutamia asioita, joista Rühl ei mainitse, kuten veronkantajien ottamat äyrit ja manttaalikomissaarien tapa koota vadilla kolehtia. Nämäkään eivät kuitenkaan ole aitoja valituksia, vaan ovat peräisin erään toisen upseerin, kapteeni Adam Brunoun virkamiehiä vastaan tekemistä syytöksistä. Hänen »Kuuliainen Muistionsa» on laadittu luultavasti heinäkuussa 1738, jolta ajalta on eräs siihen liitetyn kirjeen jäljennös. Talonpoikien valituksen ne kohdat, joita ei ole Rühlin muistiossa, ovat tässä Brunoun esittämässä, osittain jälleen sananomukaisestikin. *Landahl* huomauttaa tämän yhteisyyden näkyvän vielä selvemmin säädyn pöytäkirjan konseptista. Vaikka sen päivän pöytäkirja, jolloin suomalaiset talonpojat valituksensa toivat säädylle julki, ei mainitse enempää Rühlin kuin Brunounkaan nimiä, osoittaa Rühlin muistioon kirjoitettu merkintä kuitenkin asiakirjojen yhteisyyden.¹⁹⁴ Brunoun muistiossa esitettyjen valitusten vakuutena on Pernajassa kaksi vuotta aikaisemmin, 4. 2. 1736 laadittu kirje virkamiesten rötöksistä, joista törkeimpiä on se, että kihlakunnankirjuri Grunström on haukkunut rahvasta veronkantokokouksessa ja sittemmin »kutsunut kaikkia Kuninkaallisen Majesteetin alamaisia lurjuksiksi». Kirjeestä ei ilmene sen vastaanottaja, lähettäjinä on kaksi talonpoikaa. Jäljennös on oikeaksi todistettu Tukholmassa 12. 7. 1738.¹⁹⁵ — Esitettyihin syytöksiin nähden tosite oli melko laiha.

Suomalaisten talonpoikien 9. 9. 1738 esittämät syytökset osoittautuvat siis vakuuttavalla tavalla kahden upseerin aikaansaannoksiksi. Tämä sinänsä ei vielä todista mitään niiden aiheellisuudesta tai aiheettomuudesta. Kysymyksen käsittely valtiopäivillä näyttää kuitenkin osoittavan, että syytökset olivat joidenkin harvojen yksityistapausten perusteetonta yleistystä sekä että tämä ei ollutkaan talonpoikien omaa käsitystä vastaava kanta, kun he joutuivat asiaa tarkemmin harkitsemaan. Ilmeisen selvään valituksen esittäjät ovat joutuneet herkkäuskoisuutensa uhriksi ja tulleet toteamaan, ettei

¹⁹⁴ »Upl. i Bondest. d. 21 Jun. 1738. Hwilar till des man får se, hwad härwid kan wara att giöra. Sist resolv. d. 9 Sept. 1738.»

¹⁹⁵ *Landahl*, mt. 3, s. 516, nootti 1, Rühlin memoriaali painettuna samassa teoksessa, s. 516—517, alkuperäimen Tps.ark. 1738—39, vol. 8, f. 244—248. RVA. Brunoun memoriaali samassa volyymissä, edellisen välissä, f. 245—246, mainittu kirje tämän perässä, f. 247.

heidän oma kokemuksensa ainakaan varauksetta vahvistanut heidän lausuntojaan.

Kun valitukset oli esitetty, katsottiin säädlyssä, etteivät ne oikeastaan kuuluneet muille säädylle ilmoitettaviin asioihin, vaan kukin vääryyttä kärsinyt voi hakea oikeutta tavanomaista tietä. — Tämä oli odottamatonta, sillä nyt olivat valituksen esittäneet säädlyn jäsenet, mutta kesäkuussa säädylle täysin vieras henkilö ja silloin kuitenkin oli harkittu, voisiko asian sijoittaa yleiseen valitukseen. — Pöytäkirja jatkaa edelleen, että Suomen rahvaan tarkoituksena ei ole ollut tällä kertomuksella saattaa ketään vastuuseen tai vaikeuksiin sen johdosta, mitä menneinä aikoina on tapahtunut, mikäli ei joku loukattu itse halua ilmoittaa asiaansa, vaan rahvaan ainoana tarkoituksena on ollut, että tulevaisuudessa estettäisiin sellaiset oikeudenloukkaukset. Säätö ei kuitenkaan halunnut jättää asiaa aivan silleen, ja siksi se päätettiin lähettää oikeus-, sekä kamari-, talous- ja kauppadeputaatioille niiden lausuntojen saamiseksi siitä, millä tavoin vastaisuudessa voitaisiin välttyä sellaisilta.¹⁹⁶

Selitys, ettei ketään haluttu saattaa vastuuseen, merkitsi peräännyttämistä. Kun otetaan huomioon imperatiivisen mandaatin periaatteen vaikuttavuus edustajien jäykkyyteen silloin, kun he tiesivät edustavansa valitsijoidensa kantaa¹⁹⁷, on peräännyminen huomiota herättävää. Myös asiaa väheksyvä toteamus siitä, ettei se kuulu valtiopäivillä käsiteltäviin asioihin, vaikuttaa haetulta, koska vapauden ajan valtiopäivät tarttuivat lähes kaikkeen yhteiskunnassa tapahtuvaan.

Siinä mietinnössä, jonka deputaatiot 29. 1. 1739 antoivat suomalaisten valituksen johdosta, kuvastuu hämmennys virkamiesten käytäytymisen johdosta. Todetaan, että virkamiesten omavaltaisuus on synnä siihen, että suomalaisia talonpoikia siirtyy itärajan taakse. Koska kuitenkin Suomen rahvaan tarkoituksena ilmoitetaan olevan vain estää tulevaisuudessa väärinkäytökset eikä saattaa jo tehdyistä ketään vastuuseen, deputaatiot harkitsivat tähän sopivia keinoja. Sellaisina esitetään, että maaherrojen tulee tarkoin v:n 1734 ohjesääntönsä mukaisesti valvoa laillisen menon säilyttämistä lääneis-

¹⁹⁶ Tps. 9. 9. 1738, *Landahl*, mt. 3, s. 162—163.

¹⁹⁷ Ks. jäljempänä s. 398—401.

sään. Kihlakunnantuomarit voivat tässä auttaa, kun he jokaisilla käräjillä tiedustelevat, onko kellään valittamista. Kamari-, talous- ja liikedeputaatio ehdotti, että aatelin ja papiston jäsenet sekä muutkin säätyläiset voivat tiedustella, onko laittomuuksia tapahtunut, ja jos niitä ilmenee, tiedottaa niistä maaherralle. Viimeiseen ehdotukseen oikeusdeputaatio kuitenkin liitti eriävän lausuntonsa. Se piti kyseenalaisena valtuuttaa ketä tahansa sellaisiin ilmiantoihin.¹⁹⁸

Talonpoikaissäätö yhti eriävään lausuntoon ja päätti myöhemmin asian, kuten deputaatioiden mietinnössä ja aatelin siitä antamassa samansisältöisessä päätösehdotuksessa oli esitetty. Lopputulos tästä melkoisen kohun nostattaneesta jutusta oli valtaneuvoston kirjelmä Suomen maaherroille ja Turun hovioikeudelle ja sen mukainen hovioikeuden kiertokirje kaikille kihlakunnantuomareille. Kirjeessä luetellaan ensin kaikki tehdyt valitukset ja kehoitetaan tuomareita käräjien alkaessa tiedustelemaan, onko rahvas joutunut kärsimään vääryyttä. Kun sama menetelmä oli käytännössä jo ennestäänkin, merkitsi kehoitus vain muistutusta ennen annettujen määräysten tarkasta noudattamisesta.¹⁹⁹

Samanaikaiset valitukset, Piikkiön ja Halikon rahvaanvalitus hallinnollisista uudistuksista ja tuntemattomiksi jäävien suomalaisten talonpoikien valitus virkamiesten sorrosta, ovat kumpikin saaneet aloitteensa talonpoikien piirin ulkopuolelta. Samanlaisia vaikutteita on todettavissa myös virkamieskysymyksiä paljon käsittelevässä Suur-Savon valituksessa vv:n 1765–66 valtiopäiville. Se sisältää 14 kohtaa, joista neljäs pääpiirteissään lausuu seuraavaa:

Perustuslait ja vahvistettu hallitusmuoto ovat Svean valtakunnan asukkaan voimakkaimmat tuet, joita ei tule järkyttää tai ylittää, mikäli valtakunnan hyvinvointi ja korkein tarve eivät sitä vaadi. Kuitenkin rahvas on joutunut kokemaan, että niitä vastaan on joskus toimittu, kuten virkojen täytössä ilman asianomaista ehdotusta viime valtiopäivillä tapahtui, jonka johdosta joukko taitamattomia ja asiantuntemattomia on asetettu hoitamaan tärkeitä tehtäviä. Tämän vuoksi rahvas anoo hartaimmin, että sellainen nyt oikaistaan

¹⁹⁸ Mietintö painettu *Landahl*, mt. 3, s. 531–535.

¹⁹⁹ Tps. 21. 2., 15. 3. 1739, *Landahl*, mt. 3, s. 409. *Juwa*, Varsinaissuomalaiset talonpojat, s. 232–237.

sekä että hyvin ansioituneet virkamiehet, jotka ovat kärsineet, saavat korvauksen, ettei mitään väärinymmärrystä tapahdu ja ettei rahvas kärsisi taitamattomista virkamiehistä ja kruununpalvelijoista. Lisäksi toivotaan, että valtiopäivät eivät kestäisi neljää kuukautta kauempaa ja että niillä ei otettaisi käsiteltäviksi muita kuin valtiopäiväjärjestyksen mukaan asiaan kuuluvat kysymykset ja se, mitä valtakunnan talous ja hyvä vaatii. Päätteeksi esitetään finanssikysymyksestä ja rahanpuutteesta sellaista rahaa koskevaa teoreettista arvostelua, ettei sen voi katsoa lähteneen rahvaan omista ehdo- tuksista.

Valituksen laitaan on merkitty säädyn omassa valitusdeputaatiossa tai erotteludeputaatiossa »poistetaan» («går ut»). Valtaneuvoskun- nan yksityisten valitusten vastaanottodiaari ei sekään sisällä mitään mainintaa siitä. Samoin on käynyt valituksen kahden muun kohdan, joista toisessa mainitaan nimismiehen tehtävien lisääntyneen suuresti ja pyydetään lisäystä heidän palkkaansa, toisessa taas valitetaan ali- oikeuksien työtaakkaa ja pyydetään sen johdosta tuomareille avuksi notaareita, joiden palkka maksettaisiin menosäännöstä.²⁰⁰

Kaksi jälkimmäistä kohtaa eivät sisällä mitään sellaista, mikä ei olisi ollut talonpojillekin tuttua. Sen sijaan neljäs kohta viittaa sekä sisältämiensä ajatusten yleisluontoisuuden perusteella — talon- pojille ominaisen konkreettisen tapausten maininnan sijasta — että juhlavilta sanonnoiltaan Suomeen levitettyjen lentokirjasten, tässä tapauksessa myssyille suosiollisiin ajatuksiin. Niiden rahvaanvalituk- seen välittäjinä ovat ilmeisesti olleet vaalipiirin säätyläiset. Vaali- kokouksen osanottajista ei ole mitään tietoa, mutta valittu valtio- päivämies Juho Sawander oli itsekin jossain määrin säätyläishenkilö. Valitusasiakirja on hänen kirjoittamansa eikä tuomarin, kuten taval- lisesti oli laita.²⁰¹

²⁰⁰ Suur-Savon rahv.val. 1765, § 4, 12, 13, Tps.ark. 1765–66, vol. 32, RVA, Filmi 344, VA. Rahv.val. diaarit 1765, Valtiopäiväarkisto, vol. 5532, 5537, 5538, RVA. Saman valituksen muita kohtia on merkitty ensin mainittuun diaariin, f. 155–156.

²⁰¹ Samasta valituksesta on säilynyt myös lääninhallitukselle lähetetty kap- pale. Molemmat ovat Sawanderin allekirjoittamia. Lääninhallituksen kappalee- seen liittyy lähete, jossa valitus mainitaan laadituksi vaalikokouksessa 27. 10. 1764. Lähetteen on allekirjoittanut 9. 11. 1764 tuomari Carl Wilhelm Mallén.

Eräs talonpoikien tavanomaisen virkamiehistä valittamisen luonteenpiirre onkin siinä, että he näkivät virkamiehiä koskevat kysymykset suhteessa tiettyyn henkilöön, eivät suhteenaan laitokseen.²⁰² Tämä näky heidän kielteisestä kannanotostaan kertovissa valituksissa, mutta myös talonpoikien hyvää tarkoittavissa, virkamiehille ja heistä varsinkin tuomareille erilaisia etuja ehdottavissa aloitteissa.²⁰³ Ta-

---

Hänen käsialansa lähetteessä eroaa valitustekstin käsialasta, joka vaikuttaa allekirjoittajan omalta. Savonlinnan ja Kyminkartanon läänin kanslia, KD 22/42 1764. (D I, 266), MMA.

²⁰² Vrt. *Lehtinen*, *Vieras virkakieli ja suomalaiset talonpojat*, s. 404–405.

²⁰³ Maskun ja Mynämäen rahv.val. 1751, § 1, tuomarinviran rankikorotuksesta, § 6, tuomarille notaaria avuksi, § 9, tuomarille palkanlisäystä, § 10, pyydetään tuomari velvoitettavaksi toimittamaan perinnöksi ostettavien tilojen arviointi kruununvoudin sijasta, Valitus, RVA, Valok.jälj. R. 1: 546–561, VA. Seuraavilla valtiopäivillä saman kihlakunnan edustaja Matti Pitula ajoi innokkaasti kihlakunnantuomarien etuja pyytäen heille rankikorotusta ja palkanlisää. Monisanaisen ja teoretisoivan anomuksen alkuunpanija paljastuu, kun Pitula aloitteiden kaaduttua pyytää kihlakunnantuomariaan Ståhlhandskea nimitettäväksi Pohjois-Suomen laamanninvirkaan. Asiakirjoihin liittyy Ståhlhandsken anomus tähän virkaan. Tps.ark. 1755–56, vol. 15, N:o 192, 193, 273, 274; Tps. 31. 12. 1755, 20. 3., 3. 5., 15. 6. 1756, *Landahl*, Säädyn pöytäkirjajulkaisun käsikirjoitus, RVA. Ettei vuoden 1751 valituksen tarvitse olla silti kokonaan Ståhlhandsken itsensä aikaansaamaa oman edun tavoittelua, osoittavat rahvaan häntä kohtaan tuntema kunnioitus hänen pikkuvihan aikaa suorittamistaan palveluksista, joista *Suolahli* mainitsee, ja analogiset tapaukset tuomarin rangin korottamisesta valtiopäivillä vv. 1740–41, 1742–43, ja 1746–47, jolloin asiaa ehdottivat ruotsalaiset talonpojat. — Main rahv.val. 1751, RVA, Valok.jälj. R. 1: 546–561, VA; *Suolahli*, *Elämää Suomessa*, s. 90–91; *Landahl*, mt. 4, s. 143–144, 177, 389–390, 421–422; mt. 5, s. 153, 377, 539–540, 673–674; mt. 6, s. 183–184, 525–526, 578, 650, 842–843.

Erilaisia etuja tuomareille pyydetään esimerkiksi seuraavissa valituksissa: Sääksmäen ja Pohjois-Pohjanmaan edustajien esitys 1761, Vehmaan ja Ala-Satakunnan val. 1765 (§ 1), Piikkiön ja Halikon (§ 10), Hollolan (§ 12), Suur-Savon (§ 13) ja Pien-Savon (§ 12) sekä Pohjois-Pohjanmaan valitus 1771. Tps.ark. 1760–62, vol. 3, s. 192–193, 198; Suomal. valmistelukunnan asiak. 1760–62, Valiok. asiak., vol. 39, RVA, Filmi 353, VA; Main. valitukset 1765, Tps.ark., vol. 32 1771, vol. 26, RVA, Filmi 344, VA.

Lääninsihteerin aseman parantamisesta ehdotuksia 1755 ja 1760 Pien-Savosta, 1771 samasta tuomiokunnasta ehdotus maaherran palkan nostamisesta, 1760 Hollolan valituksessa (§ 12) ehdotus henkikirjoittajien palkan, Kajaanin läänin valituksessa (§ 11) nimismiehen palkan nostamista koskevat ehdotukset, Pohjois-

pauksia on niin runsaasti, että on aiheellista katsoa niiden kuvastavan, henkilöihin rajoittumisestaan huolimatta, talonpoikaissäädyn jäsenten laaja-alaista myönteistä suhtautumista virkamiehiinsä.

Tuloksiltaan nämä myönteiset ehdotukset jäivät vähäisiksi. Syynä tähän oli epäilemättä se, että ne koskettivat myös hallinto- ja virkamieslaitoksien rakenteellisia kysymyksiä, kuten palkkausta ja uusia virkoja.

Tuloksettomiksi samoin jäivät myös ne aloitteet, joissa pyydettiin rahvaalle osuutta nimismiehen virkojen täyttöön.²⁰⁴ Kauden lopulla nämä ajatukset liittyivät rälssittömien privilegiosuunnitelmiin, joihin sisältyi myös maaseudun itsehallintoa koskevia ehdotuksia.²⁰⁵

Rälssittömien yhteiset privilegioehdotukset olivat kotoisin talonpoikaissäädyn ulkopuoleita, Kepleruksen ja Runebergin aloitteista, mutta säädyn omassa kannanotossa itsehallintoa koskeviin kohtiin voidaan todeta myös suomalaisia aineksia. Porvoon ja Kymin kihlakuntien talonpojat ehdottivat näille valtiopäiville seuraavaa: »Kun rahvaan oikeus ja hyvinvointi huomattavasti riippuu siitä, että nimismiehen toimiin asetetaan sellaisia, joilla tarpeellisen tarmon lisäksi on eräissä tehtävissä, kuten tarkastuksissa ja katselmuksissa, vaadittavaa taitoa, mutta kun usein on havaittu sellaiselle taitavuudelle pannun vähän arvoa maaherrojen työntäessä virkoihin omia renkejään ja palvelijoitaan tai niihin toimiin kerrassaan totuttomia henkilöitä, rahvas kaiken tämän tähden anoo, että maaherrat velvoitettaisiin avointa nimismiehen vakanssia täytettäessä hakemaan kihlakunnanvoudilta ehdotus siihen sopivasta henkilöstä.»

Pohjanmaalta 1771 ehdotus palkanlisäyksestä voudeille ja heidän apulaisilleen (§ 5). Tps.ark. 1755–56, vol. 3, s. 1197; Tps.ark. 1760–62, vol. 25; Tps.ark. 1771–72, vol. 26, RVA, Filmi 344, VA. — Mainitut tapaukset eivät ole ainoat virkamiehille etuja ehdottavat valitukset, vaan samanlaisia on todettavissa aineistosta runsaanlaisesti.

²⁰⁴ Ahvenanmaan rahv.val. 1726, RVA; Valok jälj. R. 6:5407, VA; Raaseporin tuomiok. rahv.val. 1738, §§ 8, 9, RVA; Valok.jälj. R. 3: 1606, VA; *Suolahti, Elämää Suomessa*, s. 51–52; Pohjois-Karjalan rahv.val. 1755, § 5, Tps.ark. 1755–56, vol. 18, RVA, Filmi 343, VA; Porvoon ja Kymin rahv.val. 1771, § 19, *Etelä-Pohjanmaan rahv.val. 1771*, § 6, Tps.ark. 1771–72, vol. 26, RVA, Filmi 344, VA.

²⁰⁵ *Danielson-Kalmari*, Piirteitä vapaudenajalta II, s. 775–778; *Edler*, Om börd och befordran, s. 168–169, 188–201.

Tämä valitus on jätetty säädylle 24. 8. 1771.²⁰⁶ Yhtä ankaran valituksen jätti myös Etelä-Pohjanmaan rahvas.²⁰⁷ Istunnossaan 16. 11. sääty käsitteli asiaa jätettyjen valitusten johdosta. Pöytäkirjan mukaan sama asia oli esitetty oikeusdeputaatiolle jo v. 1761 ja uudelleen v. 1765. Kysymyksen ratkaisun periaatteiksi sääty katsoi tarpeelliseksi tähdentää seuraavia seikkoja:

1. Eikö lähinnä rahvas ole valitsijaoikeuden haltija?

2. On määriteltävä niiden henkilöiden piiri, joiden keskuudesta nimismies tulee valita.

3. On määriteltävä vaalitapa.

Säädyn pöytäkirja mainitsee, että oikeusdeputaation mietintö v. 1765 esitti kuin uutuutena rahvaan vaalioikeuden ja kiisti sen, vaikka se vanhastaan kuuluu rahvaalle.

Siitä, keitä tehtävään tulisi valita, sääty halusi antaa yksityiskohdaisen tarkat ohjeet; nimismieheksi valittavan tuli olla ko. pitäjässä kiinteästi asuva, syntyperäinen maan kansalainen, evankelis-luterilaista uskoa tunnustava ja 25 vuotta täyttänyt.

Äänioikeus tuli olla kruunun-, perintö- ja rälsitalonpojilla, niin myös maata viljelevillä leskiemännillä. Äänioikeutta ei saanut olla säätyläisillä, »minkä nimisiä ja arvoisia sitten ovatkin», puustellitalonpojilla eikä kellään rikoksista tuomitulla.

Äänestyksen tuli tapahtua kihlakunnankirjurin laatiman listan mukaan, enemmistön tuli ratkaista, ja tasatuloksen sattuessa oli käytettävä arvontaa.

Säädyn esitys päättyy ehdotukseen rahvaan vapaan vaalin häirit-sijöiden rankaisemisesta.²⁰⁸

Määrittelyt ovat sangen lähellä talonpoikaissäädyn vaalijärjestys-ehdotusta, jota Porvoon ja Kymen tuomiokunta samoin oli pyytänyt. Eräänlaista suomalaisten valitusten sisällön laajenemista voi siten nähdä näillä kauden viimeisillä valtiopäivillä. Virkamiesten kielikysymyksessä esiintyi korostettu vaatimus suomen kielen taidosta edellytyksenä useampiin virkoihin kuin aikaisemmin. Hallintolaitosta

²⁰⁶ Main. val., § 19, Tps.ark., vol. 26, RVA, Filmi 344, VA.

²⁰⁷ Main. val., § 6, Tps.ark., vol. 26, RVA, Filmi 344, VA.

²⁰⁸ Pöytäkirja 16. 11. 1771 painettu, Calonius—Naumannin kok. B. 33. 81.

koskevissa ehdotuksissa voidaan kauden jälkipuoliskolla havaita myös laaja-alaista myönteistä suhtautumista eräisiin virkamiesryhmiin, kuten tuomareihin. Tämä tyytyväisyys toisaalta oli omiaan kärjistämään kritiikkiä silloin, kun tyytymättömyys joitakin muita virkamiesryhmiä kohtaan tuotiin julki. Suhtautuminen oli useimmiten henkilökohtaiseksi ajateltua, mutta runsas poliittis-yhteiskunnallinen lentolehtikirjallisuus kiinnitti byrokratian epäkohtiin huomiota myös siten, että sääty omaksui laajempialaisetkin uudistusajatukset.

5. SUOMALAISTEN EDUSTAJIEN YHTEISTOIMINTA TUKHOLMAN SUOMALAISEN SEURAKUNNAN ASEMAN KOHOTTAMISEKSI JA TÄSSÄ ILMENEVÄ »KANSALLINEN» KATSOMUS

Asioiden päätäntä säädyittäin ei merkinnyt vain mekaanista periaatetta, vaan edustajien mielipiteet omaehtoisesti ja reaalisiin etuihin perustuvan harkinnan tuloksena jakautuivat usein juuri sääty-yhteisöön kuulumisen mukaisesti. Monet etukysymykset olivat kuitenkin omiaan myös rikkomaan tämän säätysidonnaisuuden, varsinkin puolueajattelun voimistuessa. Mutta toisaalta säätysidonnaisuus rikkoutui myös silloin, kun jonkin tietyn alueen erikoisetu tai -piirre yhdisti tuon alueen edustajat säätyuntoa voimakkaammin sitein keskinäiseen yhteistoimintaan. Erikoistuneimman ryhmän talonpoikaissäädyn piirissä muodostivat sen suomalaiset jäsenet. He joutuivat oman säätynsä muita jäseniä kohtaan usein vastustusasenteeseen varsinkin oman kielensä vuoksi, eikä tällöin ollut kysymyksessä aina vain pelkkä käytännöllisten kielivaikeuksien aiheuttama ärtymys, vaan jotain hieman enemmän, kuten osoittaa Suomen ruotsiakin taitavien edustajien yhdistyminen suomenkielisten tulkkivaatimuksiin. Varsinkin hattujen sodan aikaisten valtiopäivien alussa käyty riita talonpoikaissäädyn sihteeristä osoittaa, että »suomalaisen kansakunnan» talonpojat tunsivat voimakasta yhteenkuuluvaisuutta. Tällöin vallinnut tilanne ja sen johdosta tarpeelliset poliittiset rat-

kaisut, kruununperimys ja rauhan solmiminen, yhdistivät muutenkin suomalaiset edustajat yhtenäiseksi, kansallista erikoisleimaa kantavaksi ryhmäksi.¹

Kun vapaudenajalla puhutaan »kansallisesta», ei tätä ole samais-tettava viime vuosisadan lopun ja tämän vuosisadan modernin kansallistunnon ilmenemisen muotoihin. Vapaudenajan »kansallinen», asiakirjojen »nationell», suomalaisista käytettynä tarkoitti valtakunnan itäisestä puoliskosta kotoisin olevien erikoislaatua, syntyperäistä tai viran perusteella laskettua »suomenmaalaisuutta», ja osittain, mutta vain osittain, kielelliseen ja poliittis-yhteiskunnalliseen erikoisuuteen perustuvaa suomalaisuutta.²

Eräs niitä kysymyksiä, jonka suomalaiset ovat ratkaisseet tämänlaatuisen kansallisen ajattelun perusteella ja jonka vaiheissa »kansallinen» selvästi määriteltynä saa havainnollisen ilmaisun, oli kysymys Tukholman suomalaisen seurakunnan auttamisesta ja sen aseman kohottamisesta.

Tukholmassa asuvien suomalaisten keskuudessa suoritettu seurakunnallinen työ ulottuu Kustaa Vaasan hallitusajan alkupuolelle, ainakin v:een 1533. Varsinainen seurakunta syntyi Tukholman seurakuntaorganisaation uudelleen järjestelyjen yhteydessä v. 1576. Suomalaiset saivat myös oman kirkon. Tämä heidän täytyi piankin jakaa saksalaisen seurakunnan kanssa, ja v. 1607 kuningas Kaarle IX saksalaisten anomuksesta karkotti suomalaiset tästä kirkosta.³ Suomalainen seurakunta toimi sen jälkeen useimmissa Tukholman kirkkoista saamatta missään niistä pysyvää sijaa. V. 1723 seurakunta sai oikeuden pitää jumalanpalveluksiaan amiraliteettiseurakunnan kirkossa Skeppsholmilla, mutta kun kirkko oli ahdas ja sinne oli kelirikon aikana mahdoton päästä, suomalaiset alkoivat hankkia omaa kirkkoa. Kirkkoherransa Johannes Forsskåhlin johdolla seurakunta onnistui v. 1725 saamaan Slottsbackenilla sijaitsevan ns. van-

¹ *Paloposki*, Suomen talonpoikien suhtautuminen kruununperimyskysymykseen, passim.; *Danielson-Kalmari*, Piirteitä vapaudenajalta II, s. 236–241.

² Ks. jäljempänä.

³ Kirkko on sama, jossa saksalainen seurakunta edelleenkin toimii, Saksalainen kirkko Vanhassa kaupungissa.

han Pallohuoneen, joka kunnostettiin kirkoksi.⁴ Kuninkaan kuniaksi kirkko sai nimen »Fredrikin kirkko».⁵

Koska seurakuntalaisten enemmistö oli varatonta väkeä, talouden hoito tuotti huomattavia vaikeuksia. Forsskähl sai tosin hallituksen suostumuksen yleisten kolehtien kantamiseen seurakunnan hyväksi, mutta tämä ei voinut tuoda ratkaisevaa apua. Kun seuraavana vuonna alkoivat valtiopäivät, Forsskähl sen vuoksi kääntyi säätyjen puoleen. Tästä alkaen vallitsikin säätyjen ja seurakunnan välillä läheinen yhteistyö, ja luonnollista oli, että varsinkin suomalaiset valtiopäivämiehet koettivat tukea seurakuntaa sen vaikeuksissa.

Säädyille v. 1726 jättämässään kirjelmässä Forsskähl pyysi säätyjen apua kruunun omistaman Pallohuoneen tontin takaamisesta seurakunnalle. Tämän johdosta säädyt kirjeessään kuninkaalliselle majesteetille esittivät tontin ja rakennuksen luovuttamista »seurakunnalle ikuisiksi ja järkkymättömäksi omaisuudeksi». Kirjelmän mukainen päätös vahvistettiin neuvostossa helmikuussa 1727.⁶

Forsskählin kirjelmä ei kuitenkaan koskenut yksin tontin hallintaa, vaan hän esitti kysymyksen, eikö seurakunnalla ollut oikeudellinen peruste nostaa korvausvaatimus saksalaista seurakuntaa vastaan, joka oli saanut Juhana III:n suomalaiselle seurakunnalle lahjoittaman kirkon. Vaatimuksen voisivat esittää »kaikki Suomen suuriruhtinaanmaan säädyt yhdessä seurakunnan kanssa tämän heidän kansallisen seurakuntansa hyväksi».⁷ Sanonta oli tarkoitettu vahvistamaan suomalaisten valtiopäivämiesten tunnetta heidän omaa kirkkoaan kohtaan. Seurakunnan historian kirjoittaja *Murray* toteaa, että »Forsskählin viittaus saksalaisten korvausvelvollisuuteen vetosi myös

⁴ Suomalaisen seurakunnan nykyinenkin kirkko.

⁵ Valtaneuvosto (kotim. siviiliasiat) 14. 5., 18. 6. 1723, vol. 1, s. 798. 961—962, Registr. 11. 5. 1725, RVA. *Murray*, Finska Församlingen, s. 7—106; *Montell*, Finska Församlingen.

⁶ *Westrin*, Svenska riksdagsakter, Andra serien II, s. 29—32. Valtaneuvosto (kotim. siviiliasiat) 14. 2. 1727, vol. 1, s. 49, RVA. Säätyjen auliuden ansiota oli ehkä sekin, että seurakunta sai saman vuoden lopulla ostaa kirkkoon rajoittuvan ns. Cambosin talon. Valtaneuvosto 23. 11. 1727, vol. 1, s. 493; Registr. 23. 11. 1727; RVA. *Murray*, mt. s. 114, mainitsee virheellisesti, että osto tapahtui v. 1729.

⁷ Forsskählin kirjelmä säädyille, Valtiopäiväark., vol. 2499, f. 256—265, RVA. *Murray*, mt., s. 120.

sen valtiopäivämiesryhmän kansallisiin tunteisiin, joka oli erikoistuneempi kuin muut ja usein katsoi itsellään olevan aihetta tyytymättömyyteen».

Ehdotus korvausvaatimuksen nostamisesta jäi käsittelemättä näillä valtiopäivillä, mutta v. 1731 se otettiin uudelleen esille. Suomalaiset edustajat jättivät valtiopäiville aloitteen, jossa ehdotettiin saksalaista kirkkoa luovutettavaksi suomalaisille. Ellei tämä olisi mahdollista, pyydettiin, että saksalainen seurakunta velvoitettaisiin suorittamaan suomalaiselle seurakunnalle korvaus tai yleisistä varoista korvattaisiin v. 1607 menetetty kirkko. Seurakunnan kirkkoneuvoston pöytäkirja ilmoittaa suomalaisia edustajia informoidun, ja aloitteen olivatkin allekirjoittaneet useimmat suomalaiset kaikista säädyistä. Anomuksen sisältö on vaativalla tavalla kansallinen: »Meidän maamme ja me suomalaiset olemme aikojen alusta kaikella kyvyllämme ja lukemattomin veripisaroin suojelleet uskollisesti ja rehellisesti lähimmäisiämme svealaisia ja göötilaisia, . . . mistä kansakunta on kärsinyt enemmän vaivaa ja tuskaa kuin kukaan voi uskoa, enemmän kuin mitkään muut valtakunnan maat. Olisi katkeraa, jos tämä kansakunnan yhteinen asia (seurakunnan etu) syrjäytettäisiin, varsinkin kun Venäjän tsaari keskellä raivoavaa sotaa houkutellakseen vihollisensa sydämet puolelleen kustansi suomalaisen evankelisen kirkon Pietariin.»⁸

Anomus joutui kamari-, talous- ja liikeputaatiolle ja siltä oikeusputaatiolle. Edellisessä deputaatiossa Sven Leijonmarck lausui, että »kun omaisuus on menetetty eikä siitä luvattua korvausta ole suoritettu, näyttäisi oikealta palauttaa itse omaisuus takaisin».⁹ Oikeusputaatio sen sijaan katsoi, etteivät asiakirjat¹⁰ osoita suomalaisen seurakunnan vanhaa omistusoikeutta nykyiseen saksalaiseen kirkkoon, vaan seurakunnan hallintaoikeutta. Saksalainen seurakunta ei niin muodoin ollut korvausvelvollinen. Kruunulla sen sijaan deputaation mielestä oli velvollisuus korvata yleisistä varoista seura-

⁸ Murray, mt., s. 120—121.

⁹ Kam.-, tal.- ja liikeput. 20. 5. 1731, Valiok. asiak. 1731, vol. 20a, f. 161—161v. RVA.

¹⁰ Suomalaisen esityksen liitteet, mm. jäljennös Juhana III:n kirjeestä, jossa puhutaan »suomalaisesta kirkosta».

kunnalle sen menetyks. »Koska suomalainen kansakunta on ylimuistoisista ajoista alkaen ollut yhdistettynä Ruotsin kruunuun, niin näyttää kohtuulliselta, että nämä alamaiset, joilla on erilainen kieli, sitä suuremmalla syyllä saavat kirkon kun entisten kuninkaiden kirjeet sen heille vahvistavat.» Oikeusdeputaatio myös uskoi saksalaisen seurakunnan vapaaehtoisestikin tarjoavan suomalaisille korvausta heidän menetyksestään. Kamari-, talous- ja liikedeputaatiossa Leijonmarck vielä uudelleen puolusti seurakunnan etua lausuen, että mikäli kruunu ei suorita korvausta, olisi saksalaisten palautettava kirkko, sillä mikään ei osoita sen olleen suomalaisille sellaisen donaation, joka voitaisiin peruuttaa.¹¹

Valtiopäivät ehtivät kuitenkin jälleen päättyä, ennen kuin asia oli loppuun käsitelty. Sen vuoksi »Suomen suuriruhtinaskunnan säädyt» jättivät v. 1734 anomuksen seurakunnan taloudellisesta tukemisesta. Samalla pyydettiin myös ruotsinkielisiä jumalanpalveluksia ruotsinkielisten talonpoikaispurjehtijoiden vuoksi. Allekirjoittajina oli 38 eri säätyihin kuuluvaa suomalaista, joista talonpoikais-säätyyn kuuluvia oli neljä, Tuomas Näntö, Arvi Heikinpoika, Taneli Köping ja Jooseppi Kääntä. Anomus tuotti nyt tuloksen ja säädyt myönsivät seurakunnalle 20 000 hopeataalaria korvauksena saksalaisille menetetyistä kirkosta. Korvaus määrättiin maksettavaksi viiden seuraavan vuoden aikana.¹²

Määräraha vapautti seurakunnan taloudellisista vaikeuksista pitkiksi ajoiksi. Samaan aikaan tuli kuitenkin uusia huolenaiheita. Suurin osa seurakuntalaisista oli raudan- ja viininkantajia, ajureita, kalastajia ja palvelusmiehiä, ja jo 1600-luvulla oli ilmennyt näiden ja ylempiin säätyihin kuuluvien seurakuntalaisten välistä jännitystä seurakunnan hallinnollisissa asioissa. Kun oma kirkkorakennus herätti vireämpää mielenkiintoa yhteisön asioita kohtaan, alempisäätyiset alkoivat katsoa kirkkoneuvoston herrojen pyrkivän liiaksi isännöimään. Näissä riidoissa tulee selkeästi esille myös tämän ajan käsitys »kansallisesta».

Kun seurakunnan talouden hoito 1600-luvulla oli joutunut luku-

¹¹ Kam., tal.- ja liikedep. 5., 11. 6. 1731, main. vol., f. 218v.—220, 232. RVA.

¹² Anomus, Acta Ecclesiastica, vol. 48, RVA. Päättös, Svenska riksdagsakter, Andra serien III: 2, s. 933—934; Murray, mt., s. 121.

ja kirjoitustaidottomien luottamusmiesten käsiin, oli tästä ymmärrettävänä seurauksena taloudellisia menetyksiä. Anottaessa v. 1734 myös ruotsalaista jumalanpalvelusta haluttiin varmistaa se, että seurakunnan johtoon voitaisiin saada Tukholmassa toimivia hallintovirkamiehiä. Tämän vuoksi kirkkoneuvosto v. 1734 kääntyi uudelleen myös suomalaisten valtiopäivämiesten puoleen pyytäen, että he anoisivat kirkon nimen muuttamista »Kansalliseksi kirkoksi» ja pyytäsivät jonkun korkean herran seurakunnan hallintoon. Suomalaiset edustajat jättivätkin tästä hallitukselle anomuksen.¹³ Valtaneuvosto ei pyyntöön suostunut, koska sihteeri Cederström ilmoitti muutamien seurakuntalaisten vastustavan ajatusta. Kreivi Ernst Johan Creutz, jota oli pyydetty seurakunnan johtoon, ilmoitti nimenmuutoksesta koituvan eräitä etuja, mutta valtaneuvosto pysyi kannallaan.¹⁴ Creutzin poissa ollessa Cederström, joka oli hänen poliittinen vastustajansa ja josta v. 1738 tuli valtaneuvos, esitteli neuvostolle v. 1736 kirkon nimen muuttamista »Suomalaisen seurakunnan kirkoksi» ja ehdotti myös, että jumalanpalvelukset edelleenkin pidettäisiin vain suomeksi. Valtaneuvosto suostuikin näihin ehdotuksiin. Creutz korjasi pian päätöksen, joka oli sekä kirkkoneuvoston että suomalaisten valtiopäiväedustajien kannan vastainen. Hän huomautti, että »kaiken kansan mielen seuraaminen johtaa vain siihen, että kaikki tänne purjehtivat maanmiehet suljetaan seurakunnan ulkopuolelle». Valtaneuvoston uudella päätöksellä elokuussa 1736 kirkko sai nimen »Suomalaisen kansakunnan kirkko», »suomalaisten valtiopäivämiesten anomuksen ja kansakunnan tahdon» mukaisesti.¹⁵

Kirkkoneuvoston oppositio esitti v. 1732, että kun seurakunta oli taivasalla, ei kukaan herroista halunnut auttaa, »mutta nyt kun on oma kirkko, he haluavat tunkea sinne sisälle». Opposition perimmäiseksi syyksi kirkkoneuvosto taas ilmaisi ajatuksenaan, että »heillä on väärä käsitys kirkosta. He pitävät sitä omanaan, toisin sanoen seurakunnan kirkkona, mutta se ei ole heidän enempää kuin se on

¹³ Anomuksen on allekirjoittanut 36 edustajaa eri säädyistä, talonpojista Matti Alhainen, Tuomas Näntö, Mikko Krouvila, Kalle Juhonpoika, Arvi Heikinpoika ja Juho Heikkilä. Suom. srk.ark., P II: 2. TKA.

¹⁴ Valtaneuvosto, (kotim. siviiliasiat) 12. 8., 4., 19. 11. 1734, vol. 2. s. 184, 384, 438, RVA. *Murray*, mt., s. 130, 134.

¹⁵ *Murray*, mt., s. 134–135.

meidän, se on koko kansakunnan kirkko. Suomen suuriruhtinaskunta on aina ollut ja on tämän seurakunnan ainoa oikea taimitarha.» Creutz taas lausui omasta asemastaan kirkon valvojana (»direktor vid kyrkan»), että hänet oli tehtävään asettanut »suomalainen kansakunta valtiopäivämiestensä kautta eikä mikään yksinkertainen seurakunta».

Kirkkoneuvoston käsityksen mukaan kansakunta siis oli ennen kaikkea maantieteellinen käsite, ei kielellinen. Eri säätyjen suomalaisten edustajien myöhemminkin vaikuttaessa seurakunnan asioihin ilmenee tämä sama käsitys. Niinpä v. 1741 suomalaiset edustajat kiirehtivät ruotsinkielisten jumalanpalvelusten aloittamista. Hallitus antoikin tästä päätöksen.¹⁶

Uusi riidanaihe tuli v. 1740 papinvaalista. »Suomen suuriruhtinaskunnan säädyt» esittivät papinvaalia siten toimitettavaksi, että kirkkoneuvoston »suomalaisen kansakunnan puolesta» antama äänimäärä lasketaan puoleksi annetuista äänistä. Päätös herätti vastustusta, ja merkittävää on, että 1742–43 valtiopäivillä kaksi suomalaista talonpoikaissäädyn jäsentä liittyi seurakunnan oppositiojäseniin. Kun uuden vaalisäännöksen mukaan oli toimitettu apulaisen vaali v. 1742 ja viran sai kirkkoneuvoston ja 9 seurakuntalaisen äänet saanut Israel Hartman, Esko Assilainen liittyi vaalista valituksen tehneisiin seurakuntalaisiin. Toinen valtiopäivämies, Juho Flänki, aikoi ottaa asian esille valtiopäivillä, mutta talonpoikaissäätö kehotti häntä esittämään anomuksensa kuninkaalle.¹⁷

Suomalaisten valtiopäivämiesten ja kirkkoneuvoston sekä toisaalta seurakuntalaisten näkökantojen välinen ero on helposti ymmärrettävissä. Oli luonnollista, että sosiaalisen porrastuksen alemmalla tasolla eläneet tunsivat vierautta varakasta ja sosiaalisesti kokonaan toisenlaista ja toisen kielistäkin kerrostumaa kohtaan. Vieraus, arkuus ja epäluulo ylempiin säätyihin kuuluvien tarkoituksia kohtaan aiheuttivat pyrkimyksen määritellä Tukholmassa asuva suomalainen kansakunta oman sosiaalisen piirin jäsenet käsittäväksi ja suomea

¹⁶ Murray, mt., s. 126, 129, 134–135.

¹⁷ Valtaneuvosto (kotim. siviiliasiat) 16. 6. 1741, vol. 1, s. 646, RVA. Tps. 23. 2. 1743, Landahl, mt. 5, s. 194; Tps.ark. 1742–43, vol. 6, f. 741–742 (Flänkin anomus), f. 805–808 (seurakuntalaisten ja Assilaisen valitus), RVA. Murray, mt., s. 144–146.

puhuvaksi suljetuksi ryhmäksi. Kirkkoneuvosto ja valtiopäivämiehet näkivät asian kahdellakin tavoin toisenlaisena. Oli ensinnäkin selvää, ettei pääkaupungissa toimiva jäsenmäärältään pieni seurakunta voinut menestyä ilman vaikutusvaltaisten henkilöiden tukea. Tätä tukea seurakunta sai usein juuri valtiopäivämiehiltä, kauden jälkipuolellakin edustajat useaan otteeseen olivat mukana seurakunnan hallinnossa.¹⁸ Valtiopäivämiesten käsityksen mukaan seurakunnan tuli toisaalta myös palvella jokaista Suomesta saapuvaa hänen kielestään riippumatta. Verrattaessa näitä kahta kannanottoa, kansallisen suppeata ja laajaa katsomusta toisiinsa, voidaan nähdä sama konkreettisen ja abstraktisen tajuamisen välinen ero, joka ilmenee 1740-luvun prinsipalaattiriidassa.

---

¹⁸ V. 1747 suomalaiset valtiopäivämiehet anoivat seurakunnalle samanlaisen privilegion kuin saksalaisella seurakunnalla oli, että se sai papinvaalia varten kutsua konsistoria kuulematta mieleisensä ehdokkaat. Ääntenlaskenta jäi nytkin ennalleen. Päätös painettiin myös suomeksi, »Cuningallisen Maijestetin armollinen Resolutio Suomen Maacunnan Seuracunnalle Täsä Residens Caupungisa annettu Stockholmis Raadicammaris Sijna 17. Heina cuusa 1747» Suom. srk:n ark., P II: 2. TKA. Valtiopäivämiesten ja seurakunnan myöhemmästä yhteistoinnasta ks. *Murray*, mt., s. 151, 161–163, 167–168. V. 1761 seurakunnan kirkkoherra Werander lahjoitti talonpoikaissäädylle palkkioksi sen monista palveluksista R. G. Modéen lakijulkaisun 6. osan. Tps. 1. 6. 1761, Tps.ark. 1760–62, vol. 2, f. 370, RVA.

IV. Imperatiivisen edustuksen ilmeneminen suomalaisessa edustuksessa

1. PROVINSIALISMI JA VALTAKUNNAN KOKONAISUUS

Keskiaikainen välittömän demokratian järjestelmä edellytti kuninkaan tekemien päätösten alistamista sen piirin vahvistettavaksi, jota tuo päätös koski. Kun herrainpäivät tai yksinkertaisesti vain kokoukseksi kutsuttu eri yhteiskuntapiirejä edustava elin 1540-luvulta lähtien toisinaan saa nimekseen valtiopäivät ja muodollisesti jo edustaa koko valtakuntaa, säilyy kuitenkin pienempiä piirejä tai valtakunnan osia edustava kokous, maapäivät tai maakuntakokous valtiopäivien rinnalla. Niinpä ensi kerran v. 1544 ja useasti 1560-luvulla valtiopäivät päättivät verotuksesta, mutta päätökset alistettiin kuitenkin maakuntakokousten vahvistettaviksi.¹

Tästä konservatiivisesta katsomuksesta ei päästy irti vielä Kustaa II Adolfin aikaan. Kuninkaanvakuutuksessa v. 1611 vahvistettiin sekä kuninkaanvallan että säätyjen vallan rajat. Provinssiaalisten intressiryhmien osuus vallankäyttöön taattiin nimenomaan lausumalla se periaate, ettei veroista ja kutsunnoista saa päättää ilman niiden suostumusta, joita asia koskee. Näin siitä huolimatta, että sotilaallisen organisaation alalla olisi maakuntapartikularismista pitänyt vapautua jo v:n 1544 valtiopäiväpäätöksen nojalla, joka antoi oikeuden väenottoon ilman maakuntakokousten koollekutsumista.²

¹ *Herlitz*, Grunddragen av det svenska statsskickets historia, s. 82–86; *Thunberg*, Den svenska riksdagens uppkomst och utveckling intill medeltidens slut, s. 201–219; *Staf*, Marknad och möte, s. 319–323, 328, 333–339.

² 1611 KV, 6. kohta, *Hildebrand*, Sveriges regeringsformer 1634–1809 och konungaförsäkringar 1611–1800, s. 199; *Ahnlund*, Ständsriksdagens utdaning, s. 114; *Viklund*, V:n 1611 väenotto, s. 326–327.

V:n 1617 valtiopäiväjärjestys ei määritellyt valtiopäivien valtapäiristä tässä suhteessa mitään. Vasta v:n 1634 hallitusmuoto ensi kerran laillisti valtiopäivien aseman valtioelimenä lausumalla, ettei »yleisten valtiopäivien päätöstä vastaan ole kellään sanomista».³ Tästä huolimatta maapäiviä pidettiin edelleenkin ja välitön provinsiaalisten ryhmien vallankäyttö siten jatkui.⁴ Toinen valtiopäiviä vähäisempi kokous oli valiokuntavaltiopäivät, joiden pitämiseksi hallitusmuoto myös antoi siunauksensa.⁵

Valiokuntavaltiopäivistä ja maapäivistä muodostui kuitenkin säätyvallan kannalta sangen vaarallinen keino hallituksen käsissä, milloin tämä pyrki käyttämään sitä vastahakoisen kansantahdon kiertämiseksi. Maaherrojen suorittamalla painostuksella, harvalukuisen valiokuntakokouksen kutsumisella neuvoston eteen ja neuvoston ankaralla puhuttelulla tai lahjomalla ja painostamalla kuningas ja neuvosto kykenivät melko vaivatta saamaan kokouksen halutun sisältöiseksi.⁶ Kun Kaarle X Kustaan kuoleman jälkeen tarjoutui tilaisuus korjata hallitusmuotoa, säädyt käyttivät sitä hyväkseen. V:n 1660 hallitusmuodon additamentissa suoritettiin vallansiirto hallitukselta alaspäin määräämällä valtiopäivät kokoontuviksi joka kolmantena vuonna ja kieltämällä maapäivien pitäminen.⁷

Valtiopäivien päätös provinssikokousten kieltämisestä ja toisaalta niihin liittyvän välittömän vallankäytön perinteen voimakkuus, jonka vuoksi hallitus ei voinut niitä sivuuttaa vielä Vaasa-kaudella, näyttävät olevan ristiriidassa. Ristiriita on kuitenkin näennäinen ja poistuu, kun otamme huomioon historiallisen tapahtumisen kerroksellisen luonteen ja ideoiden eri sosiaalisissa tasoissa liikkuvuuden. Provinssikokousten välitön vallankäyttö edusti puhtainta kansanvaltaa vain siihen vaiheeseen asti, jolloin valtiokokonaisuus ei valtiopäiville kokoontuneille valtiosäädyleille vielä ollut hahmottunut. Valtiosäätyle-

³ 1634 HM, 45. §, *Hildebrand*, mt., s. 31–32.

⁴ On katsottu, että juuri maapäivät ankaran juridisesti ottaen olivatkin lainsäädännön ja verotuksen päätäntäelin, koska hallitusmuotoon ei sisällynyt säädöstä valtiopäivien vallankäytön laajuudesta. *Lagerroth*, *Frihetstidens författning*, s. 168; *Ahnlund*, mt., s. 188–193.

⁵ 1634 HM, 44. §, *Hildebrand*, mt., s. 31.

⁶ *Ahnlund*, mt., s. 300–307; *Lagerroth*, mt., s. 169; *Staf*, mt., s. 310–313.

⁷ 1660 HM Add., 17., 18. §, *Hildebrand*, mt., s. 56–57.

jen tätä koskevan käsityksen selveneminen saa ilmaisunsa juuri v:n 1660 additamentissa. Oivallus oli kuitenkin aivan liian problemaattinen voidakseen tapahtua myös vastaavissa yhteiskuntasäädöissä. Konkreettiseen sosiaaliseen todellisuuteen nojaava käsitys välittömän ja henkilökohtaisen päätäntätavan paremmuudesta ja oikeellisuudesta jäi perinteensä ja havainnollisuutensa ansiosta edelleen voimakkaana elämään yhteiskuntasäätäjien ajattelussa.⁸

Valtiopäivämiehen asema muodostui tällöin kahdenlaatuiseksi. Hän oli valtiopäivien jäsenenä julkisoikeudellisen, persoonattoman valtioelimen jäsen. Omalta edustusyhteisöltään hän sai mukaansa joukon toivomuksia verohelpotuksista tai muiden yhteisöä painavien huolten korjaamisesta. Nämä, ts. valitukset hänen tuli hoitaa hyvään päätökseen. Yhteisönsä kannalta katsoen hän silloin oli kuin sen yksityisoikeudellinen edustaja. Tämä ilmenee varsinkin karoliinisen ajan valtakirjoista, jotka usein olivat imperatiivisen mandaatin muotoon kirjoitetut. Sangen poikkeuksellinen on eräs v:ta 1675 peräisin oleva valtakirja, jossa luvattiin pitää lujana ja varmana se, mihin edustaja suostuu, »ikäänkuin me kaikki yhdessä jo itse olisimme sen päättäneet ja suostuneet», mutta niinpä ilmeneekin, että sanonta ei ole spontaaninen, vaan siinä näkyy valtiopäiväkeskusteluista saatua vaikutusta.⁹

V:n 1660 additamentin kieltö, ettei provinssikokouksia saa pitää, olikin yhteiskunnassa siinä määrin outo asia, että hallitus saattoi niitä kutsua ja pitää aivan kuten 1650-luvullakin. Mitään konstitutionaalisesti kyseenalaista neuvosto ei huomannut, kun kuningas 1670-luvulla halusi näitä kokouksia valtiovarain ja sotalaitoksen tilan parantamiseksi.¹⁰ Kaarle XII:n aikana säädetyt olivat koolla vain kahdesti, mutta tällöinkin vanha provinsiaalisten ryhmien välitöntä ratkaisuoikeutta vaativa katsomus ilmeni v. 1710 jyrkimmällä mahdollisella tavalla Uplannin aatelin kieltäessä edustajiltaan kaiken päätäntävällän ilman kotona olevien suostumusta.¹¹ Vapaudenajan al-

⁸ Vrt. *Renwall*, Historiantutkimuksen työmenetelmät, s. 289–290, 303–304, 315–318; *Meinecke*, Die Idee der Staatsräson, s. 13–20.

⁹ Ks. edellä s. 119–121.

¹⁰ *Grauers*, Riksdagen under den karolinska tiden, s. 29–36; Vrt. *Herlitz*, mt., s. 97–100.

¹¹ *Malmström*, Smärre skrifter, s. 47–48, ks. edellä s. 120.

kaessa provinsiaalipatriotismi, kuten *Lagerroth* maakunnallista päättäntää vaativaa katsomusta nimittää, elää näin ollen edelleen yhteiskuntasäädöissä. On kuitenkin tärkeätä todeta, että sen rinnalla elää voimakkaana myös käsitys valtakunnan kokonaisuudesta, jonka tarpeet vain valtiopäiville kokoontuvat valtiosäädöt saattoivat tuntea. Tämä käsitys antoi valtiosäädöille varmuuden omasta oikeutuksesta kumota vanha provinsiaalipatriotismi, ja vapaudenajalla suoritettu prinsipalaatiopin tuomitseminen oli siten täysin johdonmukaista.

2. IMPERATIIVISEN MANDAATIN PERIAATE VAPAUDENAJAN SUOMALAISESSA TALONPOIKAISSÄÄDYN EDUSTUKSESSA

Vapaudenajan perustuslait eivät enää lausuneet mitään maapäivistä tai provinsisikokouksista. Niihin liittyvät perinteet eivät kuitenkaan vielä olleet hävinneet muistista, kuten osoittaa v. 1726—27 Savonlinnan ja Kyminkartanon läänin ja Uudenmaan ja Hämeen läänin aatelisten pyyntö aatelien maakuntakokouksista ja Suomen säätyjen maapäivistä.¹ Sen sijaan valtiopäiväjärjestyksen 9. § tähdensi valtiopäivämiehen valtakirjan kaavassa hänen velvollisuuttaan edustajantoimessaan noudattaa valtakunnan perustuslakeja.² Samoin valtiopäiväjärjestys sääti, ettei ketään saa moittia hänen valtiopäivillä esittämistään ajatuksista. Ettei tähän olisi mahdollisuuttakaan, kiellettiin sivullisten läsnäolo säädyn istunnoissa ja pöytäkirjojen antaminen ulkopuolisille.³ Näiden säännösten nojalla edustaja oli muodollisesti itsenäinen, mutta valtakirjan kaavan jatkona oleva edustajan velvoitus »huolehtia hyvään päätökseen» valitukset, teki valtakirjasta todellisuudessa imperatiivisen. Kun toisaalta yksityisen edustajan mahdollisuudet vaikuttaa ehdotustensa lopputulokseen oli-

¹ Ks. edellä s. 202—203.

² 1723 VPJ, 9. §, *Brusewitz*, Frihetstidens grundlagar och konstitutionella stadgar, s. 235—236.

³ 1723 VPJ, 22. §, *Brusewitz*, mt., s. 247.

vat erittäin vähäiset, oli hänelle valitusten hoidossa annettu vastuu vailla toteuttamisen edellytyksiä.⁴ Vaalipiirille säännös sen sijaan antoi käsityksen edustajasta yhteisönsä asianajajana, jota oli oikeus moittia, ellei hän tuonut hyviä päätöksiä. Itse valtiopäivätyöskentelyssä provinssiaalinen piirre taas kuvastuu maakuntien tasapuolisen valiokuntaedustuksen tähdentämisessä.⁵

Tästä käsitysten ristiriitaisuudesta oli seurauksena, että edustajat usein vetosivat »kotona oleviin» heidän tuomiotaan peläten, ja monet tapaukset osoittavat, että pelkoon oli aihettakin. V. 1719 talonpoikaissäätö vastusti rahan huononnusta valittaen, että jos se toteutetaan, siitä seuraa, että »meidät murhataan» («ett allmänt öfwerlopp och mördande på oss»). Kun reformi toteutettiin, talonpojat vaativat vastalauseensa merkitsemistä päätökseen, sillä muussa tapauksessa he eivät voisi olla »hengestään varmoja kotiseudulle palatesaan, koska lähimmäisemme asettavat meidän syyksemme, ettemme ole suojelleet heidän oikeuttaan ja omaisuuttaan».⁶ V. 1726 talonpoikaissäädystä ei voitu ryhtyä keskustelemaan Pohjanmaan ruodutuksesta, koska pohjalaiset edustajat ilmoittivat, ettei heillä ollut valtuutta neuvotella siitä.⁷ Samasta syystä sääty kokonaisuudessaan kieltäytyi käsittelemästä kruununverojen sodanaikaisia rästejä koskevaa kysymystä.⁸

Eniten riitoja synnyttivätkin luonnollisesti taloudellisia menoja koskevat asiat. Näihin eivät kuuluneet vain mainitun kaltaiset tapaukset, joissa oli kysymys veroista, joihin edustaja suostui valtiopäivillä. Myös edustuksen vaalipiirille välittömästi aiheuttamat kus-

⁴ Ks. edellä s. 323, 335–337. Rinnakkaisilmiön valtiopäivävalituksille tarjoaa Ranskan säätyvaltiopäivien valitusinstituutio. Valitusten synty tapa oli siellä rakenteellisesti samanlainen, samoin niiden jako paikallisvalituksiin ja yleiseen valitukseen. Aivan samoin ne näyttivät myös tekevän mandaatista imperatiivisen, jonka käsityksen kuitenkin kuvaavasti juuri vallankumousvaltiopäivät v. 1789 torjuivat. *Lindberg*, 1789 års Cahiers de Doléances, s. 86–89.

⁵ Vrt. *Lagerroth*, mt., s. 254–262, 338–340; *Olsson*, Bondeståndet under den tidigare frihetstiden, s. 95, 148–150, *Gränström*; Om regionalismen och enhetssträvande i vårt riksdagsskick, s. 283–285.

⁶ *Westrin*, Svenska riksdagsakter, Andra serien I, s. 61, 68; *Olsson*, mt., s. 153.

⁷ *Westrin*, Svenska riksdagsakter, Andra serien II, s. 105.

⁸ Tps. 14. 1. 1727, *Landahl*, mt. I, s. 444–445.

tannukset, herrainpäivärahat, herättivät ärtymystä, jossa näkyy vaalipiirin suhtautuminen edustajaan kuin yksityiseen asiamieheensä. Kymissä halusivat vaalipiirin säätyläiset kieltää v. 1723 edustajana toimineelta Hannu Kerralta herrainpäivärahat siihen vedoten, ettei tämä ollut toimittanut mitään pitäjän hyväksi. Pohjan ja Karjalohjan käräjillä v. 1725 taas vaadittiin Raaseporin toisena edustajana v. 1723 toimineen Antti Simonpojan puolesta rangaistusta muutamille Pohjan pitäjäläisille pahoinpitelystä ja solvauksesta. Haastetut olivat Antti Simonpojan toista kuukautta aikaisemmin tavatessaan syyttäneet häntä rahvaan rahojen tuhlauksesta. Antti oli heidän käsityksensä mukaan vain istunut krouveissa ja jättänyt valitukset hoitamatta. Haastetut olivat lopuksi antaneet Antille selkäsauvan, niin ettei tämä kyennyt itse käräjille.⁹ Kun ilmajokelainen Juho Birling v. 1731 haki valtiopäivärahojaan Lapualta, muuan Nurmon talollinen hyökkäsi hänen kimppuunsa ja solvasi häntä ja toista edustajaa Taneli Köpingiä rahojen tuhlauksesta; molemmat olivat Tukholmassa käyttäneet aikansa vain irstailuun.¹⁰

Edustajan yksityisluontoisen vastuunalaisuuden piirre tulee näkyviin myös niissä valtiopäivien jälkeisissä käräjäkierroksissa, joita edustajat vaalipiireissään ovat tehneet. Tällainen selonteko vaalipiirille oli usein epäilemättä vain informaatiotilaisuus edustajan kertoessa valtiopäivien kulusta yleensä.¹¹ Mutta toisaalta tässä oli kyseessä myös eräänlainen vastuusta vapautuminen, kuten näkyy Karjalan tuomiokunnan Juhana Partasen tulkkina vv. 1760–62 toimineen kirkkoherran Jaakko Steniuksen tuomiokunnalle jättämän kertomuksen sanonnasta. Partanen oli kuollut ennen kuin ehti antaa tämän selvityksen, ja sen vuoksi Stenius laati kirjallisen kertomuksen hänen »valtiopäivätoimistaan ja siitä, miten hän menetteli hänelle jätettyjen postulaattien suhteen».¹² Ajatuksellisesti sama vastuuvapauden tunnustaminen sisältyy niihin todistuksiin, joita sääty antoi edusta-

⁹ Pyhtään–Lapinjärven talvikäräjät 17. 2. 1724, Kymin ja Lapveden tuomio-kirja 1724, VA. Pohjan ja Karjalohjan talvikäräjät 2. 3. 1725, Raaseporin tuomio-kirja 1725, s. 400–402, VA.

¹⁰ *Alanen*, *Etelä-Pohjanmaan historia IV: 1*, s. 348–349.

¹¹ Jooseppi Käännän käräjäkierroksesta v. 1735, ks. edellä s. 152–153.

¹² Steniuksen selonteko, »Kokous Manifesteja, Publicationeja... etc. 1742–1809». VA.

jilleen valtiopäivien päättyessä. Matti Härkänen pyysi v. 1739 tällaista siltä varalta, että »kotona olevat veljet olisivat minuun ja heille aiheuttamiini kustannuksiin tyytymättömiä». Samanlaiset todistukset pyysivät ja saivat Juho Westerlund ja Juho Laurila v. 1761.¹³ Tällaiset todistukset helpottivat toisinaan seuraavassa edustajanvaalissa asianomaisen valitukseksi tulemista, kuten esimerkiksi v. 1746 Jaakko Heikuksen todettiin saaneen »joka kerralla säädyltä hyvän todistuksen».¹⁴

1740-luvun valtiopäivillä kysymys edustajanasemasta sai ratkaisunsa ns. prinsipalaattiriidan yhteydessä. Prinsipalaattinimitys johtui tukholmalaisen porvarin Kristoffer Springerin käyttämästä termistä. Hän selitti valtiopäiville kokoontuneiden säätyjen olevan valtakunnan oikeiden, yhteiskuntasäätyjen valtuutettuja. Kukin edustaja oli siten valitsijoidensa, prinsipaaliensa, valtuutettu ja näille vastuussa valtiopäivillä tekemistään päätöksistä siinä määrin, että prinsipaalien oli voitava erottaa hänet, elleivät hänen ratkaisunsa tyydyttäneet heitä. Tämän opin vastustajat lausuivat, että valtiosäädyt ovat valtakunnan vallanomaavat säädyt, joilla on oikeus päättää myös itsestään ja valtakunnasta. Valtiopäivämiehen valtuus johtuu itsestään perustuslaista. Yhteisö ei siten valtakirjan antaessaan anna valtaa, koska se perustuslain säätämisen jälkeen ei ole tämän vallan haltijakaan, se vain vaalillaan nimeää henkilön, joka tätä valtaa tulee käyttämään.¹⁵ Vastakkain olivat siten imperatiivista mandaattia vaativa,

¹³ Tps.ark. 1738–39, vol. 8, f. 38; Tps.ark. 1760–62, vol. 10. RVA.

¹⁴ Ks. edellä, s. 157–158.

¹⁵ Helpoimmin saattoivat edustajiaan valvoa tietenkin tukholmalaiset, ja riita puhkesikin Tukholman porvariston vaatiessa edustajaltaan Thomas Plomgrenilta tietoa kruununperimyskysymyksen käsittelystä. Plomgren lausui, ettei hän sekretessin vuoksi voi asioista kertoa, jolloin Springer alkoi esittää edellä kuvattuja mielipiteitään. Plomgren erotettiin edustajantehtävästä, mutta sääty asettui häntä ja hänen käsitystään puoltamaan ja Plomgrenille palautettiin hänen edustajanasemansa. Vasta huhtikuussa 1744 Springerin oppi kuninkaallisella kirjeellä kumottiin. 1746–47 asia tuli uudelleen esille ja nyt Springer tuomittiin kuolemaan.

Talonpoikaissäädyn kohdalla prinsipalaattikäsitys ilmeni voimakkaana kruununperimyskysymyksen käsittelystä, jolloin siihen vetosivat varsinkin Taalainmaan edustajat uhaten lähteä pois valtiopäiviltä, sillä he eivät voi asettua valitsijoitaan vastaan. Tps. 12. 3. 1743, *Landahl*, mt. 5, s. 210. Erään esimerkin yksityiskohtaiset toimintaohjeet sisältävästä sopimuksesta talonpoikaissäädyn edustajan ja hänen vaaliyhteisönsä välillä esittää *Thunberg*, Prinsipalatstriden.

yksityisoikeudellisesta järjestelmästä perustelunsa hakeva katsomus ja moderni julkisen oikeuden järjestelmä.¹⁶

Kun vapaudenajan valtiosääntö perustui käsitykseen, että poliittinen valta lähtee alhaalta, kansasta¹⁷, oli prinsipalaattioppi sitäkin vaarallisempi, koska se näytti juuri toteuttavan tämän periaatteen vaatimukset. Vaalipiirit itse palkkasivat edustajansa, ja valtiopäiväjärjestys vaati tätä hankkimaan yksityisluontoisille valituksille hyvät päätökset. Springerin opin oli tämän johdosta yhtä helppo saada vastakaikua kansan keskuudessa kuin oli vaikeata tehdä ymmärrettäväksi julkisoikeudellista järjestelmää, sillä »valtiopäivämiehet eivät olleet mitään abstraktisen valtiopersonallisuuden elimiä, vaan konkreettisten yksilöiden asiamiehiä» (*Lagerroth*). Johdonmukaisesti heidän valtaansa oli silloin rajoitettava imperatiivisella mandaatilla.¹⁸

Voidaankin todeta, etteivät Springerin esittämät ajatukset hävinneet vaaliyhteisöistä sillä, että hänen oppinsa 1746–47 virallisesti ja

¹⁶ *Malmström*, Sveriges politiska historia III, s. 219–223, 252–254; *Lagerroth*, Frihetstidens författning, s. 340–351; *Sama*, Frihetstidens maktägande ständer I, s. 151–154, 157–160, 164–171; *Österbladh*, Vapaudenajan parlamentarismista, s. 11–12.

¹⁷ Ei kuitenkaan kansansuvereniteettioppiin; Locke, jonka teos »Two Treatises on Government» 1720-luvulla käännettiin ruotsiksi ja vaikutti siellä valtiopilliseen ajatteluun, esitti yhteisöltä sopimuksella hallitukselle luovutetun vallan olevan peruutettavissa. Prinsipalaattiriidan aikana v. 1747 ilmestynyt »Riksdagsmannarätt» nimenomaisesti torjui tämän ajatuksen ja piti vallansiirtoa peruuttamattomana, mihin sitten rakentui oppia vastustavan kannan koko perustelu. »Saan nyt luvan olettaa jokaisen tietävän, että ihmiset alussa olivat tasa-arvoiset eikä kukaan ollut käskijä tai käskettävä», selitti Riksdagsmannarätt, ja yhtäpitävästi prinsipalaattikäsitystä vastustaneen ryhmän epäilemättä pystyvin teoreetikko, Turun piispa Browallius, selitti mietinnössään »Om irriga begrepp rörande regeringsformen» v. 1751, että »jos lakia säättävä valta kuuluu kaikille, ei ole mitään eroa hallitsevien ja hallittavien välillä, kansa on 'in statu naturali'», ja on laskettu perusta täydelliselle epäjärjestykselle. *Malmström*, Sveriges politiska historia IV, s. 40–43, Browalliuksen mietintö liitteenä, s. 453–461; *Lagerroth*, Frihetstidens maktägande ständer I, s. 157–160; *Danielson-Kalmari*, Piirteitä vapaudenajalta II, s. 279–286; *Österbladh*, Juhana Browallius, s. 261–272; *Fahlbeck*, Studier över frihetstidens politiska idéer I, esim. s. 332, 337, II, s. 31–40. *Fahlbeckin* Lagerrothiin kohdistamasta arvostelusta, mt. II, s. 31–32 + nootti 4.

¹⁸ *Lagerroth*, Frihetstidens författning, s. 348; *Olsson*, Bondeståndet under den tidigare frihetstiden, s. 150–151.

julkisesti tuomittiin. Kysymyksen vaikeatajuisuutta säädylle itselleenkin osoittaa se, että samaan aikaan tehtiin suomalaisten edustajien edellisillä valtiopäivillä saamien avustusten korvauksesta päätös, jota perustellaan aivan kuin prinsipalaattikäsitys todella olisi edustuksen oikea periaate. Suomalaisten ei tarvinnut maksaa saamiaan rahoja takaisin, koska he yhteyksien kotimaahan katkettua eivät olleet toimineet valitsijoidensa valtuutettuina, vaan poikkeuksellisesti työskentelivät »yleisen» hyväksi.¹⁹

Täten ei ole merkillistä siinä, että kauden jälkipuoellakin annetaan edustajille yksityiskohtaisia ohjeita. Länsi-Göötanmaan papisto antoi sellaiset edustajilleen v. 1764, ja samanlaista valitsijain suorittamaa valvontaa ilmenee Hallannin papiston edustuksessa vv. 1771–72.²⁰ Epäilemättä puoluetistelun kiihtyminen juuri näinä vuosina on vaikuttanut vaaliyhteisöjen haluun holhota edustajiaan, mainitussa Länsi-Göötanmaan tapauksessa oloille kuvaavasti valitsijat ilmoittivat peruuttavansa valtuuden, jos edustaja toimii vastoin perustuslakeja tai hänen voidaan epäillä ottaneen lahjuksia. Suomesta on samalta ajalta myös eräitä tapauksia. Ahvenanmaan Matti Matinpoika sai vaalissa v. 1771 moitteet siitä, ettei hän edellisten valtiopäivien jälkeen suorittanut vaalipiirissään sellaista tiedonantokierrosta kuin olisi pitänyt.²¹ Saman vaalipiirin Juhana Pekanpoika sitoutui v. 1778 huolehtimaan kaikista hänelle uskotuista tehtävistä, ja siinä tapauksessa että hän ei saisi hyviä päätöksiä toimeksi, »on hänen osoitettava ne tuomioistuimen päätökset, joista asia on jäänyt riippumaan».²² Niemenomaan edustajan poliittisten päätösten holhouksesta antaa kuvan Sääksmäen kihlakunnan rahvaanvalituksessaan v. 1769 esittämä vaatimus: »Kuten kaikki valtuutetut ovat velvolliset selvittämään päämiehilleen (prinsipaler), miten he ovat menetelleet velvollisuuksiansa täyttämiseksi, siten näemme lain mukaiseksi, että myös valtiopäivävaltuutetut antavat palatessaan tiedon, kuinka ja minkälaisin perustein he ovat hoitaneet heille uskotut tehtävät ja asiat, eikä ku-

¹⁹ Ks. edellä, s. 216–217.

²⁰ *Lagerroth, Frihetstidens maktägande ständer* 2, s. 165; *Kleberg, Till historien om 1771–72 års riksdag* II, s. 356–357.

²¹ Vaaliprk. 1771, kansio Riksdagsmannavalen på Åland, VA.

²² *Andersson, Riksdagsmannen Jan Persson i Lööv*, s. 21–22.

ten ennen on tapahtunut, että he eivät ole voineet selittää syitä, minkä vuoksi ja minkä hyväksi tai eduksi tämä tai tuo asia on päätetty ja vahvistettu. Meillä ei ole pienintäkään halua moittia vallanomaavia säätyjä ja niiden toimenpiteitä, mutta älköön myöskään kielletäkö meiltä tietoa tehtyjen päätösten syistä, sillä kun ne ovat meiltä salatut, voidaan menettää kaikki ja joutua mitä suurimpaan erehdykseen; kuten esimerkiksi, miksi valtiopäivät piti kutsua Norrköpingiin, seudulle, jonne Suomesta on pitkä matka . . .» Lisäksi kysytään valtionvelan syitä ja vaaditaan lopuksi, että tuomarit on velvoitettava jättämään rahvaalle luettelo, josta nähdään tuomiokunnan taloluku, jotta voidaan todeta kuinka paljon valtiopäivämies saa palkkiota, ja papit samoin velvoitetaan lukemaan valitukset kirkoissa, jotta rahvas voi todeta, onko kaikki sen toivomukset todella merkitty valituksiin.²³

Valitus liittyy Hämeessä näiden valtiopäivien aattona suoritettuun poliittiseen yllytykseen, kuten ilmenee puhuttaessa Norrköpingistä ja siitä, että eräänä allekirjoittajista on akaalainen Erkki Rekula.²⁴ Prinsipalaattia koskevalta osaltaan se selvemmin kuin tiettävästi mikään muu vastaavanlainen viittaus liittyy juuri Springerin itsensä esittämiin perusteluihin. Vaikka osa valituksen kärjistetystä jyrkkyydestä onkin asetettava yllytyksen tulokseksi, osoittaa se ehdottomuudessaan kuitenkin myös imperatiivisen mandaatin ajatuksellisesti helppoa yhdistämistä edustukselliseen kansanvaltaan kuuluvaksi periaatteeksi. Ajatus tästä velvoituksesta ei hävinnyt Ruotsi-Suomen valtiopäiväelämästä 1700-luvulla eikä siitä ole täysin irrottu näiden maiden valtiollisessa edustuksessa vielä omallakaan vuosisadallamme.²⁵

²³ Sääksmäen kihlakunnan rahvaanval. 1769, 15. §, Tps.ark. 1769–70, vol. 22, RVA. Valitus on 15 talonpojan keskuudessaan laatima, ja sen alussa huomautetaan, että vaalin aikana useimmat talolliset olivat kaupungissa markkinoilla, jonka vuoksi valitus lähetettiin myöhemmin valtiopäiville. Mistään ei ilmene, että siihen olisi kiinnitetty mitään huomiota.

²⁴ Ks. edellä s. 130–131.

²⁵ Suomen valtiopäiväjärjestykset v:lta 1869, 1906 ja 1928 torjuvat imperatiivisen mandaatin jyrkässä muodossa, samoin Ruotsin voimassaoleva valtiopäiväjärjestys. Ks. esim. *Brotherus*, Katsaus Suomen valtiollisen järjestysmuodon historialliseen kehitykseen, s. 66, 85–86; *Merikoski*, Suomen julkisoikeus pääpiirteittäin I, s. 68–69; *Gränström*, Om tendenser till imperativt mandat.

Suomen talonpoikaissäädyn valtiopäiväedustajat vapaudenajalla (1723—1772)

Tiedot perustuvat *Mårtenssonin* teokseen *Förteckning över bondeståndets ledamöter*, talonpoikaissäädyn valtakirjakokoelmaan, kielitaitoa koskevat päätelmät asianomaisten kotiseudun kielisuhteisiin *Wallénin* teoksen *Språkgränsen* mukaan sekä sosiaaliseen asemaan, virkojen hoitamisiin tai koulunkäyntiin, maa- ja henkikirjoihin sekä itse kunkin edustajan kohdalla erikseen mainittuihin tutkimuksiin. Useampaan kertaan edustajana olleista on kaikki tiedot merkitty ensimmäisen edustajakerran kohdalle, mutta itse henkilön nimi on toistettu uudelleen jokaisen edustajakerran yhteydessä.

VALTIOPÄIVÄT 1723

Uudenmaan ja Hämeen lääni:

Raaseporin kihlakunnat

Martinpoika, Hannu, Karjaa, Kirkonkylä, 1/1 mant. per.tilan omistaja.

Valtakirja puuttuu. Edustajana myös v:n 1710 valiokuntavaltiopäivillä.

Ruotsinkielinen. (VA 8159:451.)

Simonpoika, Antti, Pohja, Skogsböle, 1/1 mant. kruununtilan viljelijä.

Valtakirja puuttuu. Ruotsinkielinen. (VA 8159:451.)

Sääksmäen kihlakunnat

Törnqvist, Juhana, Sahalahti, Ilola, 2 mant. kr. ratsutilan ja 1/1 mant.

kr. tilan viljelijä. Veronkantokirjuri 1690, Sahalahden Saarioisten kartanon palvelukseen 1696, Pohjanmaan jv.rykmentin vänrikki 1718—1721. Kirkon-

isäntä Sahalahdella. Valtakirja puuttuu. Ruotsinkielinen. (VA 8159:152;

Wanne, Törnqvist—Tarjanne, s. 432—448; Virilander, Suomen upseeristo ja aliupseeristo, n:o 768, 790.)

Porvoon ja Hollolan kihlakunnat

Forsskåhl, Arvi, Porvoo, Saksby. Starkiksen per. tilan omistaja, asui Porvoon kaupungissa v:sta 1734. Nimismies, poika Juhana kappalainen, poika Arvi luutnantti. Valtakirja puuttuu. Ruotsinkielinen. (*Forsskåhl*, Några blad ur Släkten Forsskåhls historia; *Nyberg*, Sibbo sockens historia II, s. 97.)

Turun ja Porin lääni:

Piikkiön ja Halikon kihlakunnat

Ullner, Iisakki Iisakin p. Perniö, Kynnärä. 1½ mant. kr. tilan viljelijä. Valtakirja puuttuu. Ruotsinkielinen. (VA 7524:323.)

Mynämäen kihlakunta

Montan, Matti, Lieto, Sikilä vv. 1726—31, josta alkaen asunut Turussa, synt. 1685, kuollut Turussa 1765, vaimo Maria Kristiina Lindman, poika Juhana Fredrik, s. 1726, v. 1735 Turun koulussa. Palveli suuren Pohjan sodan aikana kreivi Nierothin tiedustelijana («kunskapare»), ylennettiin vänrikiksi. Valtakirja puuttuu. Ruotsinkielinen. Edustajana myös 1731. (VA 7487:1247, 7492:4766; Lieto HKJ, Turku HKJ; *Jalava*, Liber Scholae abocensis 1670—1825—1830, s. 148; vuoden 1723 kuninkaanvallan lisäsyrytyksen tutkimuskomission pöytäk., Valtiopäiväark. vol. 5615, f. 335v. — 336. RVA.)

Heikinpoika, Simo, Nousiainen, Nutturla. 2/3 kr. tilan viljelijä. Valtakirja puuttuu. Suomenkielinen. (VA 7463:220.)

Maskun kihlakunta

Kalhi, Jaakko, Raisio, Kalkkilankylä, 1/1 mant. per.tilan omistaja. Valtakirja puuttuu. Suomenkielinen. (VA 7463:269, 7465:1304. Maskun kihlak. rahv.val. 1723, RVA, Valokjälj. R. 2:713. VA.)

Vehmaan kihlakunta

Dahlman, Johan, Södermanland, Huddinge. Edustajana myös 1713—14. Valtakirja puuttuu. Ruotsinkielinen ja ilmeisesti ruotsinmaalainen. Diskvalifioitiin talonpoikaissäädystä. (Tps. 14., 15. 2. 1723, *Landahl*, mt. 4, s. 113—114.)

Ylä-Satakunnan kihlakunnat

Axeen, Heikki, Lempäälä, Ihamaa, 5/6 kr. ratsutilan ja sen 1/2 mant. augm. tilan viljelijä. Valtakirja puuttuu. Ruotsinkielinen. (VA 7463:753.)

Ahvenanmaan kihlakunta

E r s s o n, O l a v i, Finström, Markusböle. 3/4 per.tilan omistaja. Valtakirja puuttuu. Ruotsinkielinen. (Hammarlandin—Ekerön talvikär. 3. 2. 1724; Saltvikin talvikär. 17. 2. 1728, Ahvenanmaan tuomiokunnan konseptituomiokirjat, TMA; VA 7468:982, Finström, HKJ.)

Savonlinnan ja Kyminkartanon lääni:

Suur-Savon kihlakunta

D a h l q v i s t, E s a i a s, Mikkeli, Rantakylä. 3/4 mant. kr. tilan viljelijä. Katselmuskirjuri. Pyysi v. 1723 maaherran välityksellä K.M:lta valtakirjaa rajakomissaariin virkaan, jota hän ilmoittaa hoitaneensa rauhan palautumisesta lähtien. Ilmoittaa sodan aikana toimineensa valtakunnan hyväksi toimittamalla Pietarista tietoja ruotsalaisille upseereille ja auttamalla upseereita näiden karkuretkillä. Valtiopäivillä vaikutti huomattavasti tutkijakuntien asettamiseen. Valtakirja puuttuu. Ruotsinkielinen. (VA 8766:790—791; 8771:2623; maaherrojen kirjeet K.M:lle, S.L. ja K.k.l. 16. 11. 1723, vol. 1, RVA, filmi 29, VA. *Alho*, Läntinen tutkijakunta, s. 43—47.)

Pien-Savon kihlakunta sekä Ruokolahden ja Jääsken pitäjät

M a k k o n e n, H e i k k i, Kerimäki, Kuokkalankylä. 3/4 mant. per.tilan omistaja. Lautamies. Valtakirja päiv. Rantasalmella 24. 12. 1722. Suomenkielinen. (VA 8775:482. Pien-Savon tuomiokunnan tuomiokirja 1724, s. 153. VA.)

Kymin kihlakunta

K e r r a, H a n n u, Pyhtää, Siltakylä. 1/1 mant. kr. tilan viljelijä. Postitalonpoika. Isä nimismies. Valtakirja puuttuu. Ruotsinkielinen. (VA 8774: 1365, 1725; Pyhtään ja Lapinjärven kär. 26. 9. 1722, Lapveden ja Kymin tuomiokirja 1722, s. 130—131; Pyhtää HKJ.)

Lapveden kihlakunta

T u h a, M a t t i, Joutseno, Jänhiälä. 1/6 kr. ratsutilan viljelijä. Valtakirja puuttuu. Suomenkielinen. (VA 8766:586—587.)

Pohjanmaan lääni:

Pohjanmaan eteläinen kihlakunta

B i r l i n g, J u h o, Ilmajoki, Peltoniemi. 1 1/3 mant. per.tilan omistaja. Isonvihan aikana vouti. Majatalon pitäjä. Vaimo Brita Peldan. Poika Samuel kappalainen, poika Juho nimismies. Valtakirja päiv. Vaasassa 24. 12. 1722. Ruot-

sinkielinen. Edustaja myös 1731. VA 9268:676. *Alanen*, Etelä-Pohjanmaan historia IV: 1, s. 348—349, 401; *Liakka*, Ilmajoki, s. 443; *Aström*, Ständssamhälle och universitetet, Släkttavla IV, Birling, Pirilä.)

Gr ä g g, **J u h o**, Vöyri, Mäkipää, Aikaisemmin renki, vaimo 1686 Maria Grägg. 1690 1½ mant. per. tilan viljelijä, 1692—1731 lautamies, 1699 peri Gräggin 1⅓ mant. per. tilan. Valtakirja päiv. Vaasassa 24. 12. 1722, yhteinen edellisen kanssa. Ruotsinkielinen. (VA 9274:206 v. *Akerblom*, Vörå Sockens historia I, s. 134.)

Pohjoisen kihlakunnan eteläinen voutikunta

V i k a r, **J u h o**, Kruununkylä, Brättöby. 5/8 mant. kr. tilan viljelijä, tila 1714 asti perintötila, josta 1723 asti autio ja siirtynyt kruununtilaksi. Vaimo Elsa Hannuntytär, poika Jaakko Juho maanmittari, poika Hannu lautamies, talonpoika. Valtakirja päiv. 23. 12. 1722 Oulussa. Ruotsinkielinen. (VA 9268:504. *Aström*, mt. Släkttavla XIV, Wikar.)

Pohjoisen kihlakunnan pohjoinen voutikunta

M u u n u, **J u h o**, Kemi. 1/4 mant. per. + 1/6 mant. kr. tilojen viljelijä. Lautamies. Valtakirja päiv. 23. 12. 1722 Oulussa. Suomenkielinen. (VA 9268:100.)

S c h r o d e r u s, **A b r a h a m**, Liminka Limingankylä. Rantsilan kappalaisen Petrus Schroderuksen poika, veli Petrus Pulkkilan kappalainen, veli Juho Sotkamon nimismies. Vaimo Margareta Ahs, 2. vaimo Margareta Zimmermann, 3. vaimo Brita Porenia. Valtakirja päiv. 23. 12. 1722 Oulussa, yhteinen edellisen kanssa. Ruotsinkielinen. (*Bergholm*, Sukukirja II, s. 1163; *Aström*, mt., Släkttavla X, Schroderus — Moukka.)

Kajaanin lääni

K e h k o n e n, **R i s t o**, Sotkamo, Lentua, 1/4 mant. per. tilan omistaja. Anoi v. 1723 neuvostolta palkkiota palveluksista, joita hän oli suorittanut kruunulle tiedustelijana («kunskapare») itärajalla, samoin verovapautta tilalleen, sai tähän kielteisen päätöksen. Anoi helmikuussa 1724 avustusta ja uudelleen maaliskuussa 430 kup. taalaria päästäkseen Tukholmasta pois. Neuvosto myönsi summan lainaksi. Oli vielä v. 1738 saamassa valitsijoiltaan 700 kup. taalaria. Valtakirja päiv. 23. 12. 1722 Oulussa. Suomenkielinen. (VA 9268:65; 9274:27 v. Valtaneuvosto (kotim. siviiliasiat) 5. 11. 1723, vol. II, s. 347, 11. 2., 7. 3. 1724, vol. 1 f. 60, 123. RVA. *Halila*, Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin historia, s. 153.)

VALTIOPÄIVÄT 1726—27.

Uudenmaan ja Hämeen lääni:

Raaseporin kihlakunnat

- O l a v i n p o i k a**, Tuomas, Siuntio, Kynnarby. 1/1 mant. kr. tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 22. 7. 1726 Karjaalla. Ruotsinkielinen. Matkusti valtiopäiviltä pois jo 7. 12. 1726. (VA 8159: 662. *Landahl*, mt. 1, s. 432.)
- R a h m e r**, Erkki, Karjaa, Ingvalsby. 1725 3/4 kr. tilan viljelijä, 1730 2 kr. tilan, yht. 1 1/2 mant. viljelijä, 1737 nämä perintötiloina, 1751 ratsutilana. Kirkonisäntä. Valtakirja puuttuu. Toimi 1751—52 tulkkina. Edustajana myös 1731, 1738—39, 1740—41, 1751—52. (VA 8167:60, 8192:441, 8225:1185, 8287:90. Karjaan ja Inkoon talvikär. 20. 3. 1738, Raaseporin tuomiokirja 1738: 416v.)

Sääksmäen kihlakunnat

- V i h t i l ä**, Jaakko Baltzarinpoika, Kalvola, Heinus. 1/4 mant. kr. tila. Valtakirja päiv. 26. 7. 1726 Kydön nimismiehen talolla Tammelassa. Kotiseudun perusteella päätelty suomenkieliseksi, joskin isän nimi viittaa ruotsinkielisyyteen. (VA 8167:310.)

Hollolan ylinen kihlakunta

- K ö y h ä l ä**, Mikko, Asikkala, Salo, 1/3 kr. tilan viljelijä, valtakirjassa ei päiväystä eikä paikkamerkintää. Suomenkielinen. (VA 8167:163.)

Hollolan alinen kihlakunta

- M a t t i l a**, Samuli, Lammi, Kataloinen. 1/2 kr. tilan viljelijä. Valtakirjassa ei päiväystä eikä paikkamerkintää. Suomenkielinen. Matkusti valtiopäiviltä pois 19. 4. 1727. (VA 8167:414 *Landahl*, mt. 1, s. 546.)

Porvoon kihlakunta

- A n t i n p o i k a**, Juho, Sipoo, Husö. 2/3 per.tilan omistaja. Valtakirja päiv. 21. 7. 1726. Ruotsinkielinen. Edustajana myös 1734. (VA 8167:512.)

Turun ja Porin lääni:

Piikkiön ja Halikon kihlakunnat

- J u h o n p o i k a**, Erkki, Sauvo, Britsböle. 1/2 kr. augm. tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 28. 7. 1726 Häntälän nimismiehen talolla Halikossa. Kotiseudun perusteella pääteltävissä kaksikieliseksi. (VA 7471:365. *Wallén*, Språkgränsen, s. 372.)

Maskun kihlakunta

V ä h ä l ä , A n t t i , Masku, Kurittula. 1/2 kr. tilan viljelijä (VA 7471:200). Valtakirja päiv. 29. 7. 1726 Maariassa. Kaksikielinen. Edustajana myös 1740—41 ja 1746—47. (VA 7471:200, 7524:229. *Perälä*, Varsinaissuomalaisia talonpoikia, s. 62.)

Mynämäen kihlakunta

A n t i n p o i k a , J a a k k o , Lemu, Torola. 1/3 kr. augm. tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 3. 8. 1726 Lemulla. Suomenkielinen. (VA 7471: 151. *Perälä*, mt., s. 62.)

Vehmaan ja Ala-Satakunnan kihlakunnat

N o r r m a n , K a l l e , Rauma, Kortela. 1 1/2 kr. ratsutilan viljelijä. Valtakirja 18. 7. 1726. Ruotsinkielinen. (VA 7471:648.)

Ylä-Satakunnan kihlakunnat

K a t i l a , M a t t i , Punkalaidun, Mäenpää. 1/3 per.tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 1. 8. 1726 Ikaalisissa. Suomenkielinen, (VA 7471:900.)

Ahvenanmaan kihlakunta

J u h o n p o i k a , K a l l e , Kökar, Listerby. 7/8 per.tilan viljelijä. Valtakirjassa ei päiväystä eikä paikkamerkintää. Ruotsinkielinen. (VA 7471:938.)

Savonlinnan ja Kyminkartanon lääni:

Suur-Savon kihlakunta

K e l k k a , J u h o , Ristiina, Rikantila. 1 1/4 per.tilan viljelijä. Valtakirjassa ei päiväystä eikä paikkamerkintää. Suomenkielinen. (VA 8775:716.)

Pien-Savon kihlakunnat

K i l j u n e n , E s k o , Sääminki, Pilaniemi. 1/1 kr. tilan viljelijä. Huomattavan varakas, kuten ilmenee käräjäoinnista nimismies Antti Lindiä vastaan v. 1722 Kiljusen vaatiessa tältä saataviaan ja samoilla käräjillä esitetystä anomuksesta saada korvaus v. 1721 Viipurissa suoritetusta postinkyydityksestä. Valtakirja päiv. 17. 8. 1726 Rantasalmella. Mahdollisesti kaksikielinen. Kuoli valtiopäivien aikana 8. 6. 1727. (VA 8766:1087—1088; 8755:468v. Pien-Savon tuomiokirja 1722, s. 553—554. VA. Tps. 8., 10., 13. 20. 6. 1727, *Landahl*, mt. 1, s. 617—619, 625, 627—629, 641—642.)

Kymin ja Lapveden kihlakunnat

Hannunpoika, Heikki, Pyhtää, Pärtnora. 1/4 kr. tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 26. 7. 1726 Haminassa. Ruotsinkielinen. (VA 8775:98.)

Jääsken kihlakunta

Lohm, Niilo, Ruokolahti, Mättölä, 3/8 per.tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 17. 8. 1726 Rantasalmella. Suomenkielinen. (VA 8775:232.)

Pohjanmaa:

Pohjanmaan eteläinen kihlakunta

Grägg, Juhon. Valtakirja päiv. 28. 7. 1726 Vaasassa. Ks. valtiopäivät 1723.

Kokkolan ja Kälviän pitäjät sekä pohjoisen kihlakunnan eteläinen voutikunta

Oiva, Simo, Kokkola. 3/4 per.tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 15. 8. 1726 Kokkolassa. Suomenkielinen. Kuoli valtiopäivillä. (VA 9280:523, *Mårtensson, Förteckning*, s. 48).

Pohjoisen kihlakunnan pohjoinen voutikunta ja Pyhäjoen pitäjä

Mankinen, Heikki, Siikajoki, Mankila. 1/2 per.tilan viljelijä. Kirkonisäntä. Valtakirja päiv. 28. 8. 1726 Raahessa. Suomenkielinen. (VA 9280:325. Rant-sila HKJ.)

VALTIOPÄIVÄT 1731

Uudenmaan ja Hämeen lääni:

Raaseporin kihlakunnat

Rahmer, Erkki. Valtakirja päiv. 5. 11. 1730 Karjaan ja Inkoon käräjillä. Ks. valtiopäivät 1723.

Sääksmäen kihlakunnat

Tikka, Erkki, Jämsä, Kähönen. 1/3 kr. tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 14. 11. 1730 »käräjä- ja kokouspaikalla» Urjalassa. Suomenkielinen. (VA 8213:1095; 8215:2624.)

Porvoon kihlakunta

Forsius, Juhon, Helsingin pitäjä, Nordsjö. 1/1 per.tilan viljelijä. Tila avio-
liiton kautta, vaimo Elisabet Bademan, Helsingin pit. kappalaisen Mattias
Limnanderin leski. Valtakirja päiv. 12. 10. 1730 Porvoossa. Ruotsinkielinen.
(VA 8213:749; *Wilskman*, Släktbok I, palsta 69.)

Hollolan ylinen kihlakunta

Saksalin, Kustaa, Hollola, Lahti. 1/2 kr. tilan (Saksala) viljelijä. Valtakirja
päiv. 3. 11. 1730 Hollolassa. Suomenkielinen. (VA 8122:811—812.)

Hollolan alinen kihlakunta

Keskivari, Kustaa, Janakkala, Ukkola. 2/3 kr. tilan viljelijä. Valtakirja
päiv. 30. 12. 1730 Lammilla. Suomenkielinen. (VA 8213:1072v.; 8215:3521.)

Turun ja Porin lääni:

Piikkiön ja Halikon kihlakunnat

Vähäpullola, Kalle, Uskela, Vähäpullola. 2/3 per.ratsutilan viljelijä. Ta-
lonpoikaispurjehduksen harjoittaja. Kuoli valtiopäivillä. Valtakirja päiv.
24. 10. 1734 Halikossa. Ilmeisesti myös ruotsin kielen taitoinen. (VA 7485:
367. *Laurikkala*, Talonpoikaispurjehduksen kulttuurimerkityksestä, s. 165,
186.)

Maskun kihlakunta

Penttilä, Martti, Marttila, Palainen. 1/1 kr. ratsutila. Valtakirja päiv. 20.
12. 1730 Turussa. Suomenkielinen. (VA 7487:1203).

Mynämäen kihlakunta

Montan, Matti. Valtakirja päiv. 20. 12. 1730. Ks. valtiopäivät 1723.

Vehmaan ja Ala-Satakunnan kihlakunnat

Vestergård, Juhon, Taivassalo, Anavainen. 5/12 kr. augm. tilan viljelijä.
Kuoli 30. 3. 1764 110 vuoden ikäisenä. Valtakirja päiv. 18. 9. 1730. Ei
paikkamerkintää. Ruotsinkielinen. (VA 7485:31. *Perälä*, mt. s. 62.)

Ylä-Satakunnan kihlakunnat

Zweigberg, Petter Johan von, Pirkkala — Runsa. 1/1 per. ratsutilan viljelijä. Mahdollisesti ollut myös upseeri. Vaimo Ingeborg Wijdbohm. Pojista Fredrik Johan Inkoon kappalainen, Gustaf Ernst Runsa-Ylinen tilan isäntänä isänsä jälkeen, Johan kersantti. Valtakirja päiv. 5. 12. 1730 Pirkkalassa. Ruotsinkielinen. (VA 7485:520. *Durchman*, v. Zweyberg, Tab. 14, 15.)

Ahvenanmaan kihlakunta

Kallenpoika, Heikki, Lemland, Klemetsby. 1/2 kr. tilan viljelijä. Lautamies. Valtakirja päiv. 8. 1. 1731 Jomalassa. Ruotsinkielinen. (VA 7485:762.)

Savonlinnan ja Kyminkartanon lääni:

Suur-Savon kihlakunta

Ei edustettuna.

Pien-Savon ja Jääsken kihlakunnat

Sonninen, Heikki, Iisalmi, Olikkala. 1/2 kr. tilan viljelijä. Lautamies. Valtakirja päiv. 11. 12. 1730 Rantasalmella. Suomenkielinen. (VA 8790:4421, 4434; VA 8791:605. Iisalmi HKJ.)

Kymin ja Lapveden kihlakunnat

Halkonen, Martti, Kymi, Eskola. 1/4 kr. tilan viljelijä. Lautamies. Valtakirja päiv. 6. 12. 1730 Vehkalahdella. Suomenkielinen. (VA 8788:146—147.)

Pohjanmaa:

Pohjanmaan eteläinen kihlakunta

Birling, Juho. Valtakirja päiv. 8. 12. 1730, ei paikkamerkintää. Ks. valtiopäivät 1723.

Köping, Taneli, Maalahti, Yli-Maalahdenkylä. Edustajana myös 1734. 3/4 ja 2/3 per.tilojen viljelijä. Valtakirja yhteinen edellisen kanssa. Ruotsinkielinen. (VA 9294:1176—1777.)

Pohjanmaan pohjoinen kihlakunta ja Kajaanin lääni

Kurtti, Simo, Ii, Etelä Inkylä. 1/1 per.tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 3. 11. 1730. Ei paikkamerkintää. Suomenkielinen. (VA 9294:238—239.)

Vuolle, J u h o, Lohtaja, Marinkainen. 1/2 per.tilan viljelijä. Valtakirja yhteinen edellisen kanssa. Suomenkielinen. (VA 9294:642—643.)

VALTIOPAIVÄT 1734

Uudenmaan ja Hämeen lääni:

Raaseporin kihlakunnat

J u h o n p o i k a, K a l l e, Espoo, Gloms, Edustajana myös 1746—47. 1/1 per.tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 22. 4. 1734 Karjaalla. Ruotsinkielinen. (VA 8209:896.)

Sääksmäen kihlakunnat

M i k k o l a, S i m o, Akaa, Käyrälä. 1/2 kr. tilan viljelijä. Valtakirja 22. 4. 1734 Pälkäneellä. Suomenkielinen. (VA 8209:1680; vrt. *Suvanto*, Akaan historia I, s. 442.)

Porvoon ja Hollolan kihlakunnat

A n t i n p o i k a, J u h o. Valtakirja päiv. 20. 4. 1734 Hollolassa. Ks. valtiopäivät 1726—27.

Turun ja Porin lääni:

Piikkiön ja Halikon kihlakunnat

A l h a i n e n, M a t t i, Halikko, Jaakkola. 7/12 kr. augm. tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 2. 4. 1734 Halikossa. Ruotsin kielen taitoinen. (VA 7499:278. Tilan nimi Jaakkola, ei miehen, vrt. *Innamaa*, Vuoden 1734 valtiopäivämiehen vaali, s. 200.)

Maskun ja Mynämäen kihlakunnat

P a a v o l a, J u h o, Mynämäki, Kallinen. 5/6 kr. tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 6. 4. 1734 Turussa. Suomenkielinen. Edustajana myös 1751—52. (VA 7499:142, 7566:142, 7571:54. *Perälä*, mt. s. 62.)

Vehmaan ja Ala-Satakunnan kihlakunnat

K r o u v i l a, M i k k o, Eura, Sorkinkylä. 7/12 kr. tilan viljelijä. Lautamies. Kirkon kuudennusmies. Edustajana myös 1738—39 ja 1742—43. Valtakirja päiv. 18. 4. 1734 Vehmaalla. Ilmeisesti myös ruotsin kielen taitoinen. (VA 7499:417. *Ahla*, Krouvilan suku.)

Ylä-Satakunnan kihlakunnat

N ä n t ö, **T u o m a s**, Tyrvää, Näntölä. 1/2 per.tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 18. 4. 1734 Pirkkalassa. Suomenkielinen. (VA 7499:560.)

Ahvenanmaan kihlakunta

M a t i n p o i k a, **M a t t i**. Finnström. Vestergeta. 5/6 kr. tilan viljelijä. Lautamies. Valtakirja päiv. 10. 4. 1734 Finströmissä. Ruotsinkielinen. (VA 7499:638.)

Savonlinnan ja Kyminkartanon lääni:

Suur-Savon kihlakunta ja Juvan pitäjä

K o r h o n e n, **M a r t t i**, Mikkeli, Repola. 1/2 kr. tilan viljelijä. Edustajana myös 1738—39. Lautamies. Valtakirja päiv. 27. 3. 1734 Mikkeliissä. Suomenkielinen. (VA 8803:420; 8831:968.)

Pien-Savon ja Jääsken kihlakunnat

K o k k i, **M a t t i**, Rantasalmi, Kolkontaival. 1/1 kr. tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 26. 4. 1734 Rantasalmella. Suomenkielinen. (VA 8803:521.)

Kymin ja Lapveden kihlakunnat

H e i k i n p o i k a, **A r v i**, Pyhtää, Kirkonkylä. 1/6 kr. tilan viljelijä. Edustajana myös 1738—39. Valtakirja päiv. 19. 4. 1734 Haminassa. Ruotsinkielinen. (VA 8817:101.)

Pohjanmaan lääni:

Pohjanmaan eteläinen kihlakunta

* **K ö p i n g**, **T a n e l i**. Valtakirja päiv. 20. 4. 1734 Vaasassa. Ks. valtiopäivät 1731. **H e i k k i l ä**, **J u h o**, Vähä-Kyrö, Tervajoki. 1/1 per.tilan viljelijä. Valtakirja yhteinen edellisen kanssa. Suomenkielinen. (VA 9306:1068—1069.)

Pohjanmaan pohjoisen kihlakunnan eteläinen voutikunta

K ä ä n t ä, **J o o s e p p i**, Kalajoki, Kääntä. 1/1 per. ja 1/2 kr. tilojen viljelijä. Valtakirja 13. 4. 1734 Lohtajalla. Suomenkielinen. (VA 9306:606—607, 608—609.)

Pohjanmaan pohjoisen kihlakunnan pohjoinen voutikunta ja Kajaanin lääni

Perttunen, Olli, Oulu, Laitsaari. 3/8 per. ja 1/8 kr. tilojen viljelijä. Valtakirja päiv. 20. 4. 1734 Oulussa. Suomenkielinen. (VA 9306:316—317.)

VALTIOPÄIVÄT 1738—39

Uudenmaan ja Hämeen lääni:

Raaseporin kihlakunnat

Rahmer, Erkki. Valtakirja päiv. 24. 3. 1738 Karjaalla. Ks. valtiopäivät 1726—27.

Sääksmäen kihlakunnat

Liimatainen, Pekka. Saarijärvi, Pyrinlahti. 1/2 per.tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 13. 2. 1738 Sääksmäellä. Suomenkielinen. (VA 8225:1356).

Porvoon kihlakunta

Heikinpoika, Samuli, Myrskylä, Backböle. 1/3 per.tilan viljelijä. Edustajana myös 1740—41. Valtakirja päiv. 24. 4. 1738 Porvoon kaupungissa. Ruotsinkielinen. (VA 8213:785, 8225:1070.)

Hollolan kihlakunnat

Bucht, Akseli, Hollola, Toivola, Säkäri. 5/6 kr. tilan, 2 muun tilan sekä 4 autiotilan viljelijä. Isä Gabriel Bucht veronkantokirjuri. Valtakirja päiv. 10. 4. 1738 Hollolassa. Ruotsinkielinen. (VA 8239:15. Asutuksen yleisluettelo.)

Turun ja Porin lääni:

Piikkiön ja Halikon kihlakunnat

Paavalinpoika, Paavali, Parainen, Tervsund. 5/6 per. augm. tilan viljelijä. Talonpoikaispurjehduksen harjoittaja. Valtakirja päiv. 6. 3. 1738 Perniössä. Ruotsinkielinen. (VA 7513:253. *Laurikkala*, mt., s. 169, 171.)

Maskun kihlakunta

Heikinpoika, Jaakko, Maaria, Törmäinen. 3/4 per. augm. tilan viljelijä. Heikkilän tila. Valtakirja päiv. 18. 4. 1738 Turussa. Suomenkielinen. Matkusti valtiopäiviltä 4. 10. 1738. (VA 7513:169. *Perälä*, mt., s. 63.)

Mynämäen kihlakunta

Sipinpoika, Paavali. Nauvo. Berghamar. 1/2 kr. tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 10. 4. 1738 Turussa. Ruotsinkielinen. Kuoli valtiopäivillä 10. 3. 1739. (VA 7513:111.)

Vehmaan ja Ala-Satakunnan kihlakunnat

Krouvila, Mikko. Valtakirja päiv. 14. 2. 1738 Raumalla. Ks. valtiopäivät 1734.

Ylä-Satakunnan kihlakunnat

Torra, Juho, Tyrvää, Roismala. 1/2 kr. tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 16. 2. 1738 Tyrväällä. Myös ruotsin kielen taitoinen. Edustajana myös 1755—56. (Va 7513:563, 7585:649.)

Ahvenanmaan kihlakunta

Matinpoika, Erkki, Jomala. Torp. 3/4 per.tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 16. 3. 1738 »lääniokouksessa» Jomalassa. Ruotsinkielinen. (VA 7513:683).

Savonlinnan ja Kyminkartanon lääni:

Suur-Savon kihlakunta

Korhonen, Martti. Valtakirja 10. 4. 1738 Mikkelissä. Ks. valtiopäivät 1734.

Pien-Savon ja Jääsken kihlakunnat

Kiljunen, Matti, Puumala, Kauppila. 1/2 per.tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 17. 4. 1738 Rantasalmella. Suomenkielinen. (VA 8817:597.)

Kymin ja Lapveden kihlakunnat

Heikinpoika, Arvi. Valtakirja päiv. 22. 3. 1738 Vehkalahdella. Ks. valtiopäivät 1734.

Karjalan kihlakunnat

Partanen, Tapani. Pielisjärvi, Lieksa. Edustajana myös 1746—47. 1/4 kr. tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 23. 4. 1738 Tohmajärvellä. Ilmeisesti ruotsin kielen taitoinen. Matkusti valtiopäiviltä 21. 10. 1738. (VA 8834:937.)

Liperin pitäjä

Härkänen, Matti, Liperi, Kontiolahti. 1/4 per.tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 16. 4. 1738 Liperissä. Suomenkielinen. Edustajana myös 1740—41 ja 1742—43. (VA 8820:684.)

Pohjanmaan lääni:

Pohjanmaan eteläinen kihlakunta

Heikus, Jaakko, Vöyri, Kaitsorinkylä. 1/1 kr. tilan viljelijä. Edustajana myös 1740—41, 1742—43, 1746—47, 1751—52 ja 1755—56. Valtakirja 16. 3. 1738 Vaasassa. Ruotsinkielinen. (VA 9319:1990—1991; 9327:507; 9344:293; 9356:338; 9394:676—677; *Akerblom*, Vörå sockens historia I, s. 134—135.)
Mäkkylä, Juhon, Vähä-Kyrö, Tervajoki. 1/1 per.tilan viljelijä. Edustajana myös 1742—43. Valtakirja 16. 3. 1738 Vaasassa. Suomenkielinen. (VA 9319:2094—2095; 9335:277.)

Pohjanmaan pohjoisen kihlakunnan eteläinen voutikunta

Skuthäll, Hannu, Kruunupyy, Poraskylä. 1/1 per.tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 28. 1. 1738 Lohtajalla. Ruotsinkielinen. (VA 9319:1100—1101.)

Pohjanmaan pohjoisen kihlakunnan pohjoinen voutikunta

Tuohino, Jaakko, Liminka, Kempeleenkylä. 1/2 per.tilan viljelijä. Postitalonpoika. Valtakirja päiv. 31. 1. 1738 Oulussa. Suomenkielinen. (VA 9319:472—473.)
Bonde, Paavali, Pietarsaari, Yli-Purmo. 1¼ per.tilan viljelijä. Lautamies. Valtakirja puuttuu. Ruotsinkielinen. (VA 9319:1755—1756.)

VALTIOPÄIVÄT 1740—41

Uudenmaan ja Hämeen lääni:

Raaseporin kihlakunnat

Rahmer, Erkki, valtakirja päiv. 10. 9. 1740 Karjaalla. Ks. valtiopäivät 1726—27.

Sääksmäen kihlakunnat

Heikinpoika, Emanuel, Hattula, Kisälä, Vesunta. 1/4 augm. kr. tilan viljelijä. Lautamies. Valtakirja päiv. 31. 10. 1740 Sääksmäellä. Suomenkielinen. (VA 8215:3522. Asutuksen yleisluettelo.)

Porvoon kihlakunta ja »puolet Hollolan alisesta kihlakunnasta»

Heikinpoika, Samuli. Valtakirja päiv. 6. 10. 1740 Pernajassa. Ks. valtiopäivät 1738—39.

Hollolan ylinen kihlakunta

Antinpoika, Kustaa, Hollola, Uusikylä. Asutuksen yleisluettelon perusteella saattaa olla kyseessä nimismies Kustaa Antinpoika Uudestakylästä, 1/2 kr. ratsutilan, tai talonpoika Kustaa Antinpoika, 3/8 kr. augm. tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 9. 10. 1740 Hollolassa. Suomenkielinen.

Turun ja Porin lääni:

Piikkiön ja Halikon kihlakunnat

Ullner, Heikki (Isakinpoika, vrt. valtiopäivät 1723). Perniö, Kynnärä. Edustajana myös 1755—56. Valtakirja päiv. 23. 10. 1740 Lopella. Ruotsinkielinen. 1 1/2 kr. ratsutilan viljelijä. Veronkantokirjuri, nimismies, inspehtori. Vaimo: Elsa Kristina, Perniön kappalaisen Masalinin tytär. (VA 7524:323; 7585:325. *Lindh*, Ullner, ss. 163—166.)

Maskun ja Mynämäen kihlakunnat

Vähälä, Antti. Valtakirja päiv. 6. 10. 1740 Turussa. Ks. valtiopäivät 1726—27.

Vehmaan ja Ala-Satakunnan kihlakunnat

Berg, Juho, Taivassalo, Söderby. 1/2 kr. tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 1. 10. 1740 Liedossa. Kaksikielinen. (VA 7524:62. *Wallén*, Språkgränsen, s. 362. 368.)

Ylä-Satakunnan kihlakunnat

Knuutila, Juho, Tyrvää, Liuhala. 1 1/6 kr. ratsutilan viljelijä. Valtakirja päiv. 30. 9. 1740 Mouhijärvellä. Suomenkielinen, (VA 7524:570.)

Ahvenanmaan kihlakunta

Tapaninpoika, Matti, Finström, Svartsmara. 1/1 kr. tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 27. 10. 1740 Saltvikin pappilassa. Ruotsinkielinen. (VA 7524:640.)

Savonlinnan ja Kyminkartanon lääni:

Suur-Savon kihlakunta

Orre, Jaakko, Mikkelin, Seppälä. 1 $\frac{3}{4}$ per. ratsutilan viljelijä. Valtakirja päiv. 20. 10. 1740 Juvalla. Ruotsinkielinen. (VA 8825:341.)

Pien-Savon ja Jääsken kihlakunnat

Paldanius, Heikki, Iisalmi, Niemisjärvi. 1/6 kr. tilan viljelijä. Pitäjänkirjuri. Valtakirja päiv. 6. 10. 1740 Rantasalmella. Kaksikielinen. (VA 8819:3132; 8831:1224.)

Kymin ja Lapveden kihlakunnat

Hoffman, Yrjö, Valkeala, Selänpää. 1/3 kr. tilan viljelijä. Entinen varusmestari. Valtakirja päiv. 23. 9. 1740 Kymissä. Kaksikielinen. (VA 8820:67.)

Karjalan kihlakunnat

Härkänen, Matti. Valtakirja päiv. 16. 10. 1740 Liperissä. Ks. valtiopäivät 1738—39.

Pohjanmaan lääni:

Pohjanmaan eteläinen kihlakunta

Heikus, Jaakko. Valtakirja päiv. 17. 10. 1740 Vähä-Kyrössä. Ks. valtiopäivät 1738—39.

Pohjanmaan pohjoinen kihlakunta ja Kajaanin lääni

Pollari, Juho, Kokkola, Yli-Veteli. 2/3 per. tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 30. 10. 1740 Raahessa. Suomenkielinen. (VA 9327:356.)

VALTIOPÄIVÄT 1742—43

Uudenmaan ja Hämeen lääni:

Raaseporin kihlakunnat

Klemetinpoika, Hannu, Inkoo, Jävursböle. 1/3 kr. tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 5. 7. 1742 Karjaalla. Ruotsinkielinen. (VA 8255:928v.)

Sääksmäen kihlakunnat

Ei edustettuna.

Porvoon kihlakunta

Olofs, Olavi, Helsingin pitäjä, Kirkonkylä. 1/4 kr. tilan viljelijä. Ei ilmoittautunut valtiopäivillä. Valtakirja päiv. 13. 7. 1742 Hämeenlinnassa. (VA 8243:857.)

Hollolan ylinen kihlakunta

Mäkelä, Erkki, Hollola, Lahti, 1/4 kr. tilan viljelijä. Kuoli valtiopäivien aikana. Valtakirja puuttuu. Suomenkielinen. (VA 8243:1117v.)

Hollolan alinen kihlakunta

Mikkola, Håkan, Hauho, Kirkonkylä. 1/2 kr. augm. tilan viljelijä. Lautamies. Valtakirja puuttuu. Kaksikielinen. (VA 8243:1186v. *Mickwitz, De finska deputationerna II, s. 72*).

Turun ja Porin lääni:

Piikkiön ja Halikon kihlakunnat

Smeds, Heikki, Piikkiö, Kuusisto. 2/3 kr. tilan viljelijä. Edustajana myös 1751–52. Valtakirja päiv. 14. 7. 1742 Turussa. Kaksikielinen. (VA 7524:178.)

Maskun ja Mynämäen kihlakunnat

Matinpoika, Yrjö. Korppoo, Böle. 1/1 kr. tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 16. 7. 1742 Turussa. Ruotsinkielinen. (VA 7524:125).

Vehmaan ja Ala-Satakunnan kihlakunnat

Krouvila, Mikko. Valtakirja päiv. 24. 7. 1742 Raumalla. Ks. valtiopäivät 1734.

Ylä-Satakunnan kihlakunnat

Mäkipää, Tuomas, Karkku, Mäkipää. 1/1 kr. ratsutilan viljelijä. Valtakirja päiv. 8. 7. 1742. Suomenkielinen. Kuoli valtiopäivillä. (VA 7524:551.)

Ahvenanmaan kihlakunta

Matinpoika, Antti, Hammarland, Ekerö, Överby. Kylässä kaksi Anders Mattssonia, toisella 3/4 per., toisella 3/4 kr. tila. Ei voida päätellä kumpi kyseessä. Valtakirja päiv. 28. 7. 1742 Saltvikissa. Ruotsinkielinen. (VA 7524:670.)

Savonlinnan ja Kyminkartanon lääni:

Suur-Savon kihlakunta

Assilainen, Esko, Juva, Tuhkala. 1/4 kr. tilan viljelijä. Lautamies. Valtakirja päiv. 19. 7. 1742 Mikkelissä. Suomenkielinen. (VA 8824:638.)

Vähä-Savon kihlakunnat

Reinikainen, Paavo, Sääminki, Reinikkala. 3/16 kr. tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 12. 7. 1742 Rantasalmella, Suomenkielinen, (VA 8820:583.)

Kymin ja Lapveden kihlakunnat

Ei edustettuna.

Karjalan kihlakunnat

Härkänen, Matti. Valtakirja päiv. 13. 7. 1742 Liperissä. Ks. valtiopäivät 1738—39.

Pohjanmaan lääni:

Pohjanmaan eteläinen kihlakunta

Hcikus, Jaakko. Valtakirja päiv. 10. 7. 1742 Mustasaarella. Ks. valtiopäivät 1738—39.

Mäkkylä, Juhon. Valtakirja päiv. 10. 7. 1742 Mustasaarella. Yhteinen edellisen kanssa. Ks. valtiopäivät 1738—39.

Pohjanmaan pohjoinen kihlakunta ja Kajaanin lääni

Flänki, Juhon, Kemi, Liedakkala. 1/1 kr. tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 17. 7. 1742 Oulussa. Suomenkielinen. (VA 9344:47.)

Närpiön ja Lapväärtin pitäjät

Smeds, Matti, Närpiö, Finby. 1/1 per. tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 4. 8. 1742 Närpiössä. Ruotsinkielinen. (VA 9335:308.)

VALTIOPÄIVÄT 1746—47

Uudenmaan ja Hämeen lääni:

Raaseporin kihlakunnat

Juhonpoika, Kalle. Valtakirja päiv. 4. 8. 1746 Lohjalla. Ks. valtiopäivät 1734.

Sääksmäen kihlakunnat

Anttila, Heikki. Hattula, Suotaala. 1/2 kr. augm. tilan viljelijä. Lautamies. Valtakirja päiv. 8. 8. 1746 Pälkäneellä. Suomenkielinen. (VA 8262:1028; Asutuksen yleisluettelo).

Porvoon kihlakunta

Bars, Jobst. Pernaja, Råfstby. 3/4 kr. tilan viljelijä. Valtakirjassa ei päiväystä eikä paikkamerkintää. Ruotsinkielinen. (VA 8262:731; 8264:35.)

Hollolan ylinen kihlakunta

Busk, Benjam, Orimattila, Mallus. 1/2 kr. tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 6. 8. 1746 Hollolassa. Ruotsinkielinen. (VA 8262:940; 8264:153.)

Hollolan alinen kihlakunta

Barck, Juho, Padasjoki, Jokioinen. 2 kr. tilan viljelijä. Valtakirjassa ei päiväystä eikä paikkamerkintää. Ruotsinkielinen. (VA 8262:999.)

»Kaikki sotilasvirkatalojen talonpojat»

Akselinpoika, Esaias, Hollola, Upila. 1/4 virkatalon viljelijä. Valtakirja päiv. 27. 8. 1746 Helsingissä. Ks. edellä ss. 66—67. (VA 8264:110.)

Turun ja Porin lääni:

Piikkiön ja Halikon kihlakunnat

Vestergård, Pekka, Kemiö, Lamkulla. 1/2 per. augm. tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 17. 7. 1746 Turussa. Kaksikielinen. Lautamies. (VA 7542:332.)

Maskun ja Mynämäen kihlakunnat

Vähälä, Antti. Valtakirja päiv. 8. 9. 1746 Turussa. Ks. valtiopäivät 1726—27.

Vehmaan ja Ala-Satakunnan kihlakunnat

Ylikartano, Erkki, Uusikirkko. Kylänhiittinen. 1/1 per. augm. tilan viljelijä. Eräissä hänen jättämässään anomuksessa mainitaan nimeksi Uusikartano (Uuskartano). Valtakirja päiv. 7. 8. 1746 Liedossa. Suomenkielinen. (VA 7542:45. *Micwitz, De finska deputationerna II, s. 133, nootti 2.*)

Ylä-Satakunnan kihlakunnat

Ollila, Matti. Hämeenkyrö, Turkkila. 1/2 kr. tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 16. 8. 1746 Pirkkalassa. Suomenkielinen. (VA 7542:497.)

Ahvenanmaan kihlakunta

Matinpoika, Olavi, Sund, Biörby. 1/1 per.tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 21. 7. 1746 Jomalassa. Ruotsinkielinen. (VA 7542:569.)

Savonlinnan ja Kyminkartanon lääni:

Suur-Savon kihlakunta

Hokkanen, Joonas, Kangasniemi, Hokanniemi. 1/4 per.tilan viljelijä. Valtakirja puuttuu. Suomenkielinen. (VA 8820:423.)

Pien-Savon kihlakunnat

Mollenius, Heikki, Kuopio, Tavinsalmi. 5/8 per.tilan viljelijä. Rykm. pastori Matti Molleniuksen poika, äidinisä Kuopion kirkkoherra Henrik Hoffren. Valtakirja puuttuu. Tullut valtiopäivämieheksi mahdollisesti tuomari J. H. Wijkmanin toimesta tai ansiosta, jolle hän puolestaan anoi Turun hovioikeuden assessorinvirkaa samoin kuin anoi sukulaiselleen Tuomas Molleniukselle vakinaiseksi hänen hoitamaansa Savon tarkastuskomissaarin virkaa. Maanviljelijänä Mollenius aivan pikkutilallinen, joskin hankki itselleen myöhemmin perintötilan. (VA 8873:459. J. H. Wijkmans papper. Enskilda arkiv, RVA. Valtaneuvosto (kotim. siviiliasiat) 6. 10. 1747, II vol. s. 1850—1852. RVA. *Mickyitz, mt. II, s. 257—258; Salenius, Kuopion kaupunki, s. 5.*)

Kymin kihlakunta

Mötar, Antti, Pyhtää, Ruotsinkylä. 11/24 kr. tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 25. 6. 1746 Pyhtäällä. Ruotsinkielinen. (VA 8873:63.)

Karjalan kihlakunnat

- Partanen, Tapani.** Valtakirja päiv. 30. 7. 1746 Liperissä. Omien etujen ajamisesta näillä valtiopäivillä ks. edellä s. 283. Ks. valtiopäivät 1738—39.
- Mattsof, Ottan, Tohmajärvi, Petravaara.** Per.tilan viljelijä. Lautamies. Valtakirja yhteinen edellisen kanssa, mutta ei matkustanut valtiopäiville. Ks. edellä s. 55—56. (VA 8827:417. *Paloposki*, Savonlinnan ja Kyminkartanon läänin talonpoikien valtiopäiväedustus, s. 416, 465, nootti 23).

Pohjanmaan lääni:

Pohjanmaan eteläinen kihlakunta

- Heikus, Jaakko.** Valtakirja päiv. 28. 7. 1746 Uudessaakaarlepvyssä. Ks. valtiopäivät 1738—39.

Pohjanmaan pohjoinen kihlakunta ja Kajaanin lääni

- Flänki, Juhon.** Valtakirja päiv. 28. 7. 1746 Oulussa. Ks. valtiopäivät 1742—43.
- Anttila, Matti, Lohtaja, Karhinkylä.** 2/3 per.tilan omistaja. Valtakirja päiv. 28. 7. 1746 Oulussa. Suomenkielinen. Edustajana myös 1751—52. (VA 9356:240; 9379:261.)

Uudenkaarlepyyn ja Pietarsaaren pitäjät

- Hofslagar, Juhon, Pietarsaari, Strömsnäs.** 1/1 kr. tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 13. 9. 1746. Ruotsinkielinen. (VA 9356:293; 9415:403).

Närpiön ja Lapvartin pitäjät

- Smcds, Matti.** Ks. valtiopäivät 1742—43.

VALTIOPÄIVÄT 1751—52

Uudenmaan ja Hämeen lääni:

Raaseporin kihlakunnat

- Rahmer, Erkki.** Valtakirja päiv. 19. 8. 1751 Karjaalla. Ks. valtiopäivät 1726—27.

Sääksmäen kihlakunnat

- Tolva, Matti, Urjala, Sahmenkylä.** 1/2 kr. tilan viljelijä. Lautamies. Majatalon pitäjät. Valtakirja päiv. 8. 8. 1751 Hattulassa. Suomenkielinen. (VA 8284:1167. *Oja*, Lounaishämäläisiä talonpoikia Ruotsi—Suomen valtiopäivämiehinä, s. 23—24.)

Porvoon ja Kymin kihlakunnat

Tarkman, Juhon, Porvoon, Tarkinkylä. 1/2 kr. tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 14. 8. 1751 Porvoossa. Ruotsinkielinen. (VA 8284:830.)

Hollolan ylinen kihlakunta

Jukola, Kalle. Orimattila. Pakas. 2/3 kr. tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 7. 8. 1751 Porvoossa. Suomenkielinen. (VA 8284:1010; 8287:145.)

Hollolan alinen kihlakunta

Alhainen, Olli. Lammi. Lieso. 2/3 per.tilan viljelijä. Lautamies. Valtakirja päiv. 7. 8. 1751 Porvoossa. Kaksikielinen. (VA 8287:195; 8284:1047.)

Turun ja Porin lääni:

Piikkiön ja Halikon kihlakunnat

Smeds, Heikki. Valtakirja päiv. 19. 8. 1751 Paimiossa. Ks. valtiopäivät 1742.

Maskun ja Mynämäen kihlakunnat

Paavola, Juhon. Valtakirja päiv. 2. 9. 1751 Turussa. Ks. valtiopäivät 1734.

Vehmaan ja Ala-Satakunnan kihlakunnat

Tarvola, Matti. Eurajoki, Tarvola. 1¹/₆ per.tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 29. 7. 1751 Raumalla. Kaksikielinen. (VA 7566:400.)

Ylä-Satakunnan kihlakunnat

Hallila, Risto. Kangasala, Heponiemi. 1/1 kr. augm. tilan viljelijä. Lautamies. *Mårtensson* mainitsee, valtakirjan perusteella, hänen edustaneen vain Ylä-Satakunnan ylistä kihlakuntaa, mutta valtakirjan sanonta lienee erehdys. Mitään viitteitä tuomiokunnan kihlakuntien eroamiseen ei ole, alinen olisi siinä tapauksessa jäänyt kokonaan edustajatta. Kun rahvaanvalitus on kummankin kihlakunnan yhteinen, ei ole mahdollista, että Hallila olisi edustanut vain toista kihlakuntaa. Valtakirja päiv. 14. 8. 1751 Pirkkalassa. Suomenkielinen. (VA 7566:459; Ylä-Satakunnan rahv.val. 1751. RVA. Valok. jälj. R. 4. 3315–3334. VA. Vrt. *Jutikkala*, Längelmäveden historia I, s. 679–680.)

Ahvenanmaan kihlakunta

Matinpoika, Olavi. Valtakirja 26. 11. 1751 Jomalassa. Ks. valtiopäivät 1746–47.

Savonlinnan ja Kyminkartanon lääni:

Suur-Savon kihlakunta

Nykänen, Paavo. Pieksämäki, Haukivuori. 15/16 kr. tilan viljelijä. Lautamies. Valtakirja päiv. 12. 8. 1751 Kangasniemellä. Suomenkielinen. (VA 8839:770.)

Pien-Savon kihlakunnat

Lappalainen, Lasse. Iisalmi, Iisalmenkylä. 1/2 per.tilan viljelijä, Valtakirja päiv. 3. 8. 1751 Leppävirralla. Suomenkielinen. (VA 8839:698.)

Karjalan kihlakunnat

Käihkö, Niilo. Kesälahti, Purujärvi. Kahden per.tilan, yht. 2/1, viljelijä. Valtakirja päiv. 29. 7. 1751 Liperissä. Suomenkielinen. (VA 8839:832.)

Pohjanmaan lääni:

Pohjanmaan eteläinen kihlakunta

Heikus, Jaakko. Valtakirja päiv. 5. 8. 1751 Uudessakaarlepyyssä. Ks. valtiopäivät 1738–39.

Pohjanmaan pohjoinen kihlakunta ja Kajaanin lääni

Perttunen, Olli. Valtakirja päiv. 26. 7. 1751 Oulussa. Ks. valtiopäivät 1734.
Antila, Matti. Valtakirja yhteinen edellisen kanssa. Ks. valtiopäivät 1746–47.

VALTIOPÄIVÄT 1755–56

Uudenmaan ja Hämeen lääni:

Raaseporin kihlakunnat

Ers, Heikki, Lohja, Jönsböle. 1/2 kr. tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 1. 8. 1755 Karjaalla. Ruotsinkielinen. (VA 8303:942.)

Sääksmäen kihlakunnat

Oksanen, Erkki. Laukaa, Leppävesi. Edustajana myös 1771–72. 1/1 per.tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 25. 8. 1755 Pälkännellä. Suomenkielinen. (VA 8370:1253; 8373:430.)

Porvoon ja Kymin kihlakunnat

Ottman, Heikki. Pernaja, Andersby. 1/3 per.tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 4. 8. 1755 Porvoossa. Ruotsinkielinen. (VA 8873:73.)

Hollolan ylinen kihlakunta

Puolakka, Juhon, Hollola, Nokkola, Hannula. 5/12 kr. tilan viljelijä. Valtakirjassa ei päiväystä eikä paikkamerkintää. Suomenkielinen. (VA 8297:1061v., 8300:201v.)

Hollolan alinen kihlakunta

Rokkila, Heikki Lammi, Vilkkilä. 7/12 kr. tilan viljelijä. Valtakirjassa ei päiväystä eikä paikkamerkintää. Suomenkielinen. Edustajana myös 1765–66. Kuoli näillä valtiopäivillä. (VA 8303:1112; 8342:960.)

Turun ja Porin lääni:

Piikkiön ja Halikon kihlakunnat

Ullner, Heikki. Valtakirja päiv. 9. 8. 1755 Paimiossa. Ks. valtiopäivät 1740–41.

Maskun ja Mynämäen kihlakunnat

Pitula, Matti. Nousiainen, Killaistenkylä. 7/12 kr. tilan viljelijä. Lautamies. Valtakirja päiv. 4. 8. 1755 Turussa. Suomenkielinen. (VA 7585:154.)

Vehmaan ja Ala-Satakunnan kihlakunnat

Lindmark, Matti. Lokalahti, Viljattula. 1/2 kr. tilan viljelijä. Valtakirja al-lekirjoitettu Raumalla, ei päiväystä. Ruotsinkielinen. (VA 7585:14.)

Ylä-Satakunnan kihlakunnat

Torra, Juhon. Valtakirja päiv. 11. 8. 1755 Pirkkalassa. Ks. valtiopäivät 1738–39.

Ahvenanmaan kihlakunta

M a t i n p o i k a, **E r k k i**. Hammarland, Vestmyra. 7/8 per.tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 18. 8. 1755 Jonalassa. Ruotsinkielinen. (VA 7585:839.)

Savonlinnan ja Kyminkartanon lääni:

Suur-Savon kihlakunta

H ä m ä l ä i n e n, **H e i k k i**. Juva. 3/4 Kr. tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 31. 7. 1755 Kangasniemellä. Suomenkielinen. (VA 8850:79.)

Pien-Savon kihlakunnat

A r g i l l a n d e r, **H e i k k i**. Kuopio, Niuvanniemi. 5/16 per.tilan viljelijä. Sahanomistaja (yhdessä luutnantti Juhana Tavastin kanssa). Isä Kuopion kirkkoherra Heikki Argillander. Valtakirja päiv. 22. 7. 1755 Leppävirralla. Kaksiikielinen. VA 8869:809. *Bergholm*, Sukukirja I, s. 72—73, taulut 41, 43; *Cederberg*, Suomen maaherrojen valtiopäiväkertomukset, s. 137.)

Karjalan kihlakunnat

P a r t a n e n, **J u h o**. Tohmajärvi, Värtsilä. Edustajana myös 1760—62. Kruunun-tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 11. 8. 1755 Liperissä. Suomenkielinen. (VA 8850:987.)

Liperin pitäjä

K a r t t u n e n, **Y r j ö**. Liperi, Kesämän kylä. 1 1/2 per.tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 11. 8. 1751 Liperissä. Suomenkielinen. (VA 8850:884.)

Pohjanmaan lääni:

Pohjanmaan eteläinen kihlakunta

H e i k u s, **J a a k k o**. Valtakirja päiv. 7. 8. 1755 Uudessakaarlepyyssä. Ks. valtiopäivät 1738—39.

Pohjanmaan pohjoinen kihlakunta ja Kajaanin lääni

I s o h o n k a, **E r k k i**. Kokkola, Vitsarinkylä. 3/4 per.tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 1. 8. 1755 Oulussa. Ruotsinkielinen. (VA 9394:528—529. *Wallén*, *Språgränsen*, s. 324—325.)

A r v o l a, **K a l l e**. Liminka, Limingan kylä. 1/1 per.tilan viljelijä. Valtakirja yhteinen edellisen kanssa. (VA 9394: 280—281.)

VALTIOPÄIVÄT 1760–62

Uudenmaan ja Hämeen lääni

Raaseporin kihlakunnat

Groth, Heikki, Inkoo, Lågnäs. Edustajana myös 1771–72. V. 1759 1/2 per. augm. tilan viljelijä, v. 1771 2/3 per. augm. tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 30. 7. 1760 Lohjalla. Ruotsinkielinen. (VA 8325:833; 8370:1099.)

Sääksmäen kihlakunnat

Selin, Kustaa, Kalvola, Keikkala. 1/3 kr. tilan viljelijä. Sukunimi eräässä valtiopäivillä tehdyssä anomuksessa. Valtakirja päiv. 30. 8. 1760 Hattulassa. Suomenkielinen. (VA 8325:1039; Tps.ark. 1760–62, vol. 23.)

Porvoon ja Kymin kihlakunnat

Nikus, Fredrik, Porvoon pitäjä, Saxby. 1/4 per.tilan viljelijä. Valtakirja 2. 9. 1760 Porvoossa. Ruotsinkielinen. Edustajana myös 1765–66. (VA 8325:770.)

Hollolan kihlakunnat

Westerlund, Juhon, Hauho, Syrjäntaka. Kupariseppä, avioliiton kautta Kosman tilan omistajaksi Hauholla. Vaimo Juliana Lind. Valtakirja päiv. 19. 8. 1760 Uskelassa. Ruotsinkielinen. (*Lindh, Släkter Lind och Lindh i Finland. Tab. 102 och 103.*)

Laurila, Juhon, Iitti, Sääskjärvi. 2/3 per.tilan viljelijä. Esiintyy myös nimellä Säkselin. Valtakirja yhteinen edellisen kanssa. Suomenkielinen, (VA 8873:148; 8874:2086. *Halila, Iitin historia, s. 788.*)

Turun ja Porin lääni:

Piikkiön ja Halikon kihlakunnat

Amböle, Heikki, Sauvo, Ambölen kylä. 3/8 per.tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 29. 8. 1760 Halikossa. Suomenkielinen. (VA 7610: 2224.)

Maskun ja Mynämäen kihlakunnat

Mojos, Heikki, Merimasku. Edustajana myös 1765–66. 1/2 kr. tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 1. 8. 1760 Turussa. Suomenkielinen. (VA 7610:118.)

Vehmaan ja Ala-Satakunnan kihlakunnat

Pakola, Erkki, Eura, Eurakoskenkylä. 2/3 kr. tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 12. 8. 1760 Raumalla. Suomenkielinen. Matkusti valtiopäiviltä 13. 6. 1761. (VA 7610:339.)

Ylä-Satakunnan kihlakunnat

Tiisa, Juho, Huittinen, Sammunkylä. 1/4 per. augm. tilan viljelijä. Lautamies. Valtakirja päiv. 3. 9. 1760 Frantsilassa? Suomenkielinen. (VA 7615:481.)

Ahvenanmaan kihlakunta

Matinpoika, Matti, Jomala, Övernäs. 5/6 kr. tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 11. 8. 1760 Jomalassa. Ruotsinkielinen. (VA 7610:569.)

Savonlinnan ja Kyminkartanon lääni:

Suur-Savon kihlakunta

Pylkkänen, Heikki, Mikkeli, Norola. 1/4 kr. tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 23. 8. 1760 Mikkeliissä. Mahdollisesti ruotsin kielen taitoinen. (VA 8869:700.)

Pien-Savon kihlakunnat

Kämäräinen, Samuli, Leppävirta, Varkaus. Henkilöä ei maakirjoissa tai mantaaliluettelossa ole. Valtakirja päiv. 18. 8. 1760 Leppävirralla, Suomenkielinen. V. 1748 ilmoitetaan maakauppiiaaksi. (VA 8873:440; 8879:418. Valtakirja ei valtakirjakokoelmassa, vaan Tps. ark. 1760—62. vol. 25. Savonlinnan ja Kyminkartanon lääninkanslia. Pöytäkirjoja maaherran tarkastusmatkoista A I/II MMA).

Argiilander, Heikki, Ei valtakirjaa. Ks. valtiopäivät 1755—56.

Karjalan kihlakunnat

Partanen, Juho, Valtakirja päiv. 1. 8. 1760 Liperissä. Ks. valtiopäivät 1755—56.

Pohjanmaan lääni:

Pohjanmaan eteläinen kihlakunta

Hofslagar, Juho, Valtakirja päiv. 31. 7. 1760 Vaasassa. Ks. valtiopäivät 1755—56.

Pohjanmaan pohjoinen kihlakunta

Spikbacka, Mikko, Kruunupyy, Hopsala. 1/1 per.tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 30. 7. 1760 Oulussa. Ruotsinkielinen. (VA 9415:362.)

Käyrä, Pekka, Ii, Pohjois-Iin kylä. 1/2 per. ja 1/2 kr. tilojen viljelijä. Valtakirja yhteinen edellisen kanssa. Suomenkielinen. (VA 9415:146—147.)

Kajaanin lääni

Moilanen, Simo, Paltamo, Kiannonkylä. Edustajana myös 1765—66. Kuoli näillä valtiopäivillä. 1/8 tilan viljelijä. Lautamies. Valtakirja päiv. 8. 9. 1760 Paltamossa. Suomenkielinen. (VA 9415:56—57; 9437:16—17.)

Sodankylän, Sallan, Kemijärven ja Kuusamon Lappi

Riippi, Matti, Sodankylä, Unarinkylä. Edustajana myös 1765—66. Lapin talonpoika (bofast lappbonde). Valtakirja puuttuu.

VALTIOPÄIVÄT 1765—66

Kaikkien suomalaisten edustajien valtakirjat puuttuvat.

Uudenmaan ja Hämeen lääni:

Raaseporin kihlakunnat

Nyman, Jaakko, Kirkkonummi, Ylikylä. 1/3 per.ratsutilan viljelijä. Entinen katselmuskirjuri. Ruotsinkielinen. (VA 8342:767; Flegge, Kyrkslätt socken, s. 193).

Sääksmäen kihlakunnat

Ruokonen, David, Saarijärvi, Lamminmäki. 1/3 kr. tilan viljelijä. Suomenkielinen. (VA 8342:1046; 8344:314.)

Porvoon ja Kymin kihlakunnat

Nikus, Fredrik. Ks. valtiopäivät 1760—62.

Hollolan kihlakunnat

Rokkila, Heikki. Ks. valtiopäivät 1755—56.

Anthoni (u s), Barthold, Hollola, Sairakkala. 7/16 kr. tilan viljelijä. Isä kapteeni. Vaimo Taneli Luukkosen leski. Ruotsinkielinen. (VA 8342:903; *Wilskman*, Släktbok II, s. 332).

Systemän ja Iitin pitäjät, Heinolan ja Artjärven kappelit

Vikiä, Erkki, Iitti, Keltinkylä. 1/4 per.tilan viljelijä. Suomenkielinen. (VA 8873:143.)

Turun ja Porin lääni:

Piikkiön ja Halikon kihlakunnat

Helenius, Israel, Uskela, Muurla. Muurlan Isotalon, 1 1/3 kr. ratsutila, omistaja. Ylioppilas. Vaimo Katarina Cumenius, 2. Agneta Elconora de la Motte. (*Jutikkala—Nikander*, Suomen kartanot ja suurtilat II, s. 387—388, *Elgenstierna*, *Ättartavlor* II, s. 239; *Renvall*, Suomalainen talonpoika; *Blomstedt*, He'enius).

Maskun ja Mynämäen kihlakunnat

Moijos, Heikki. Ks. valtiopäivät 1760—62.

Vehmaan ja Ala-Satakunnan kihlakunnat

Heikkilä, Gabriel, Vehmaa, Himoistenkylä. Edustajana myös 1771—72. 1/4 per. augm. tilan viljelijä. Seppä. Kaksikielinen. (VA 7656:1—2, *Perälä*, mt., s. 66.)

Ylä-Satakunnan kihlakunnat

Ollila, Heikki, Lempäälä, Kuokkala. 1/4 kr. tilan viljelijä. Suomenkielinen. (VA 7628:403.)

Ahvenanmaan kihlakunta

Matinpoika, Antti, Jomala, Torp. 3/4 per.tilan viljelijä. Ruotsinkielinen. (VA 7656:1124—1125.)

Savonlinnan ja Kyminkartanon lääni:

Suur-Savon kihlakunta

Savander, Juho, Ristiina, Liikala. 3/8 tilan viljelijä. Ruotsinkielinen. (VA 8905:685.)

Pien-Savon kihlakunnat

Paldanius, Heikki, Kuopio, Savisaari. 5/8 per.tilan viljelijä. Kestikievarin pitäjä. Kaksikielinen. (VA 8873:4798. *Bergholm*, mt. II. ss. 1001—1009.)

Karjalan kihlakunnat

Timonen, Yrjö, Kitee, Kiteenlahti. Per.tilan viljelijä. Suomenkielinen. (VA 8905:574.)

Pohjanmaan lääni:

Korsholman voutikunta

Maijala, Matti, Iso-Kyrö, Topparla. 61/192 per. ja 61/192 kr. tilojen viljelijä. Suomenkielinen. (VA 9434:286.)

Pohjanmaan keskinen kihlakunta

Kallinen, Juhon, Kokkola, Kallisenkylä. Edustajana myös 1769–70. 5/8 per. ja 1/16 kr. tilojen viljelijä. Kaksikielinen. (VA 6434:178; 6449:166.)

Pohjanmaan pohjoinen voutikunta

Veijola, Taneli, Ii, Pohjois-Iin kylä. 1/1 per.tilan viljelijä. Postitalonpoika. Kaksikielinen. (VA 9444:121. *Alanen*, Etelä-Pohjanmaan historia IV:1, s. 351.)

Lievonen, Abraham, Oulu, Muhos. Edustajana myös 1769–70, 1/4 per.tilan viljelijä. Lautamies. Kaksikielinen. (VA 9444:168; *Aström*, mt., sukutaulu XIII Levander—Lievonen.)

Kajaanin lääni

Moilanen, Simo. Ks. valtiopäivät 1760–62.

Inarin, Sallan, Sodankylän, Kemijärven, Kuusamon ja Enontekiön Lappi

Riippi, Matti. Ks. valtiopäivät 1760–62.

VALTIOPÄIVÄT 1769–70

Uudenmaan ja Hämeen lääni:

Raaseporin kihlakunnat

Knuter, Heikki, Karjaa, Mjölbostad. 3/4 per.tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 7. 2. 1769 Siuntiossa. Ruotsinkielinen. (VA 8359:1028.)

Sääksmäen kihlakunnat

Vitinkilä, Juhon, Sääksmäki, Hiutula. 3/4 kr. tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 25. 2. 1769 Jämsässä. Suomenkielinen. (VA 8359:1262.)

Hollolan ylinen kihlakunta sekä Sysmän ja Iitin pitäjät ja Heinolan ja Artjärven kappelit

T a p o l a, M a t t i, Hollola, Niinikoskenkylä. 1/4 per.tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 7. 2. 1769 Hauholla. Suomenkielinen. (VA 8359:1058.)

Hollolan alinen kihlakunta

K u m m o l a, J u h o, Hauho, Sotiala. 5/6 per.tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 6. 2. 1769 Hauholla. Suomenkielinen. (VA 8359:1112.)

Turun ja Porin lääni:

Piikkiön ja Halikon kihlakunnat

T o h k a l a, A n t t i, Kaarina, Hulkkistenkylä. 1/2 per.tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 9. 2. 1769 Lopella. Suomenkielinen. (VA 7646: 422—423.)

Maskun ja Mynämäen kihlakunnat

I s o p a l s a l a, J a a k k o, Masku, Humikkala. 1/2 per.tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 25. 2. 1769 Nauvossa. Suomenkielinen. Lautamies. (VA 7646: 300—301.)

Vehmaan ja Ala-Satakunnan kihlakunnat

T u l o n e n, T a n e l i, Ulvila, Vähä-Rauma. 1/2 kr. tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 1. 2. 1769 Eurassa. Mainitaan valiokuntavaaleissa nimellä Höckert. (VA 7656:696—697.)

Ylä-Satakunnan kihlakunnat

S i u h k o, J u h o, Tyrvää, Kiimajärvi. 1/2 per.tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 14. 2. 1769 Tyrväällä. Suomenkielinen. (VA 7646:812—813.)

Ahvenanmaan kihlakunta

M a t i n p o i k a, I i s a k k i, Saltvik, Näs. Edustajana myös 1771—72. 1/2 kr. tilan viljelijä. Lautamies. Valtakirja päiv. 18. 2. 1769 Jomalassa. Ruotsinkielinen. (VA 7646:923; *Ramsdahl, Riksdagsbönder från Saltvik*, s. 80—81.)

Savonlinnan ja Kyminkartanon lääni:

Suur-Savon kihlakunta

M a j u r i, N i i l o, Ristiina, Rahikkala. Edustajana myös 1771—72. 1/4 per. tilan viljelijä. Kirkonisäntä. Valtakirja päiv. 20. 2. 1769 Mikkelissä. Suomenkielinen. (VA 8922:680; *Pinomaa, Ristiina 1649—1808*, s. 108, 118.)

Pien-Savon kihlakunnat

Hynninen, Petteri, Joroinen, Syväistenkylä. 5/16 kr. tilan viljelijä. Pitäjänmakasiinin hoitaja. Valtakirja päiv. 14. 2. 1769 Kuopiossa. Suomenkielinen. (VA 8905:733; *Grottenfelt*, Joroisten historia I, s. 134—135.)

Karjalan kihlakunnat

Kuittinen, Tuomas, Pielisjärvi, Nurmes. Edustajana myös 1771—72. Kr. tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 13. 2. 1769 Tohmajärvellä. Suomenkielinen. (VA 8905:884—885.)

Porvoon ja Kymin kihlakunnat

Marcusas, Jaakko, Lapinjärvi, Beckby. 1/4 kr. tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 26. 2. 1769 Porvoossa. Ruotsinkielinen. (VA 8905:593; 8907:44—45.)

Pohjanmaan lääni:

Pohjanmaan eteläinen kihlakunta

Backman, Matti, Mustasaari, Voitila. Edustajana myös 1771—72 ja 1778—79. 1/2 per.tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 17. 2. 1769 Ilmajoella. Ruotsinkielinen. Ollessaan valtiopäivämiehenä v. 1778—79 Backman valittiin jäseneksi siihen lähetystöön, joka oli kruununprinssin ristiäisissä kummeina. Lähetystön jäsenistä teetettiin muotokuvat, joten Backmanistakin on säilynyt häntä esittävä kuparipiirros, varmaankin ensimmäisenä suomalaisen valtiopäivätalonpojan muotokuvana. (VA 9449:366; *Akerblom*, Korsholms historia II, s. 392—395.)

Korsholman pohjoinen ja Oulun eteläinen kihlakunta

Kallinen, Juhon. Valtakirja päiv. 23. 2. 1769 Pietarsaaressa. Ks. valtiopäivät 1765—66.

Fagerhäls, Pekka, Pietarsaari, Larsmo. 1¹/₁₂ per.tilan viljelijä. Valtakirja yhteinen edellisen kanssa. Ruotsinkielinen. (VA 9449:216.)

Oulun pohjoinen kihlakunta ja Kajaanin lääni

Lievonen, Abraham. Valtakirja päiv. 16. 2. 1769 Oulun pitäjässä. Ks. valtiopäivät 1765—66.

Kakkonen, Jaakko, Ii, Karjalankylä. 3/4 per.tilan viljelijä. Lautamies. Valtakirja yhteinen edellisen kanssa. Suomenkielinen. (VA 9444:129.)

VALTIOPÄIVÄT 1771—72

Uudenmaan ja Hämeen lääni:

Raaseporin läntinen kihlakunta

Groth, Heikki. Valtakirja päiv. 24. 4. 1771 Inkoossa. Ks. valtiopäivät 1760—62.

Raaseporin itäinen kihlakunta

Mattila, Jaakko, Loppi, Hyvinkää. 1/3 kr. tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 24. 4. 1771 Inkoossa. Suomenkielinen. (VA 8370:1038; 8373:168.)

Sääksmäen kihlakunnat

Oksanen, Erkki. Valtakirja päiv. 18. 5. 1771 Sääksmäellä. Kuoli valtiopäivien aikana. Ks. valtiopäivät 1755—56.

Porvoon ja Kymin kihlakunta

Stor-Jofs, Antti, Sipoo, Hintsby. 1/3 per.tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 6. 5. 1771 Sipoossa. Ruotsinkielinen. (VA 8370:921.)

Hollolan ylinen kihlakunta ja Sysmän pitäjä

Jussila, Juho, Hollola, Korpikylä. 1/3 per.tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 20. 4. 1771 Hauholla. Suomenkielinen. (VA 8370:1137.)

Hollolan ylinen kihlakunta

Keskivari, Erkki, Hollola, Uhkola. 2/3 kr. tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 20. 4. 1771 Hauholla. Ruotsinkielinen. (VA 8370:1208; 8373:349; vrt. Kustaa Keskivari 1731, isä ja poika.)

Turun ja Porin lääni:

Piikkiön ja Halikon kihlakunta

Klemetti, Matti, Piikkiö, Kuusisto. 2/3 kr. tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 8. 5. 1771 Lopella. Ruotsinkielinen. (VA 7656:454—455.)

Maskun ja Mynämäen kihlakunnat

Swäns, Hannu, Korppoo, Wattkasby. 1/2 per.tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 18. 4. 1771 Turussa. Ruotsinkielinen. (VA 7656:288—289; 7660:157.)

Vehmaan ja Ala-Satakunnan kihlakunnat

Heikkilä, Gabriel. Valtakirja päiv. 18. 5. 1771 Vehmaalla. Ks. valtiopäivät 1765—66.

Ylä-Satakunnan kihlakunnat

Markula, Matti, Kangasala, Tohkala. 5/12 per.tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 27. 4. 1771 Tyrvällä. Suomenkielinen. (VA 7656:830—831; 7660:621.)

Ahvenanmaan kihlakunta

Matinpoika, Iisakki. Valtakirja päiv. 4. 6. 1771 Jomalassa. Ks. valtiopäivät 1769—70.

Savonlinnan ja Kyminkartanon lääni:

Suur-Savon kihlakunta

Majuri, Niilo. Valtakirja päiv. 8. 5. 1771 Mikkelissä. Ks. valtiopäivät 1769—70.

Pien-Savon kihlakunta

Koponen, Juhon, Leppävirta, Tanskansaarenkylä. 2/3 kr. tilan viljelijä. Valtakirja päiv. 18. 4. 1771 Rantasalmella. Suomenkielinen. (VA 8905:738.)

Karjalan kihlakunnat

Kuittinen, Tuomas. Valtakirjassa ei päiväystä eikä paikkamerkintää. Ks. valtiopäivät 1769—70.

Pohjanmaan lääni:

Pohjanmaan eteläinen kihlakunta

Backman, Matti. Valtakirja päiv. 29. 4. 1771 Mustasaarella. Ks. valtiopäivät 1769—70.

Korsholman pohjoinen ja Oulun eteläinen kihlakunta

Sorvari, Antti, Kalajoki, Taluskylä. 1/4 per.tilan viljelijä. Seppä. Valtakirja päiv. 20. 4. 1771 Pietarsaaren pitäjässä. Ruotsinkielinen. (VA 9454:126; 9460:118.)

Oulun pohjoinen kihlakunta ja Kajaanin lääni

- T u o h i n o, I i s a k k i**, Liminka, Kempeleen kylä. 1/2 per.tilan viljelijä. Käynyt Oulun koulua, »kvick». Valtakirja päiv. 11. 5. 1771 Oulun pitäjässä. (VA 944:194; *Aström*, mt., sukutaulu XI, Tuohino.)
- O r a v a, I i s a k k i**, Salo, Salonkylä. 3/8 per.tilan viljelijä. Valtakirja yhteinen edellisen kanssa. Suomenkielinen. (VA 944:245.)

Lähde- ja kirjallisuusluettelo

1. Painamattomat

Valtionarkisto (VA), Helsinki

Läänintilit:

Maakirjoja ja henkikirjoja, 1722–1772.

Tuomiokirjoja:

Raaseporin tuomiokunnan, 1725, 1730, 1738.

Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan, 1764.

Lapveden ja Kymmin tuomiokunnan, 1722, 1724, 1738, 1740.

Porvoon ja Kymmin tuomiokunnan, 1764.

Saman konseptit, 1764, 1771.

Pien-Savon tuomiokunnan, 1722, 1724, 1755, 1769.

Keski-Pohjanmaan tuomiokunnan, 1771.

Kokous Manifesteja, Publicationeja, Kuulutuksia jne., jotka koskevat Suomen 3ea viime sotaa, erittäin vielä Pohjois-Karjalata 1742–1809.

Kongl. Maj:ts Resolutioner 1627–1771.

Kungl. Maj:ts Resolutioner på Riksdagsbesvär.

Riksdagsmannavalen på Åland och allmogens besvär 1714–1800.

Suomen asutuksen yleisluettelo.

Topographica Pohjanmaa.

Vihdin kirkonarkisto (talletuksena VA:ssa).

Suomen Sukututkimusseuran kokoelmat:

Seurakuntien historiakirjojen otejäljennökset.

Turun maakunta-arkisto (TMA), Turku

Tuomiokirjoja:

Ahvenanmaan tuomiokunnan, 1724, 1725, 1728.

Piikkiön ja Halikon tuomiokunnan konseptit, 1726, 1740, 1764

Tuomiokuntien muuta arkistoa:

Piikkiön ja Halikon tuomiokunta,

Saapuncet kirjeet 1692–1809, 1738–1748.

Valtiopäiväasiakirjoja 1734.
 Vehmaan ja Ala-Satakunnan tuomiokunta,
 Saapuneet kirjeet 1736–1785, 1751–1780.
 Ylä-Satakunnan tuomiokunta,
 Saapuneet kirjeet 1758–1761.
 Katselmuspöytäkirjoja 1768–1787.
 Mynämäen kihlakunnan kruununvouti,
 Saapuneet kirjeet 1691–1762.

Hämeenlinnan maakunta-arkisto (HMA), Hämeenlinna

Ylä-Satakunnan kihlakunnan kruununvouti,
 Saapuneet kirjeet 1778.

Mikkelin maakunta-arkisto (MMA), Mikkelä

Savonlinnan ja Kyminkartanon lääninkanslia,
 Saapuneet kirjeet 1751, 1755, 1764.
 Kirjekonseptit 1764.

Oulun maakunta-arkisto (OMA), Oulu

Oulun pohjoinen tuomiokunta,
 Vaaliasiakirjoja 1755, 1760, 1764, 1771.

Tuusulan kirkonarkisto, Tuusula

Riksarkivet (RVA), Tukholma

Riksrådet:

Rådsprotokoller i inrikes civila ärenden 1723, 1725–1727, 1731, 1734,
 1735, 1738, 1740–1743, 1747, 1752, 1756, 1761, 1762, 1765, 1766, 1770
 –1772.

Riksregistratur i inrikes civila ärenden 1723, 1725–1727, 1761, 1765,
 1770.

Rådsprotokoller över allmogens enskilda besvär 1723, 1728, 1731, 1734,
 1738, 1740–1743, 1747, 1751–1753, 1755–1756, 1760–1762, 1765, 1769,
 1772.

Kansliet:

Diarier över allmogens besvär 1727, 1734, 1746–1772, 1751–1771.

Ståndens arkiv:

Prästeståndet,

Protokoller 1734, 1752.

Handlingar 1765–1766.

Borgareståndet,

Protokoller 1734, 1752.

Bondeståndet:

Fullmakter 1723—1772.

Protokoller 1720—1772¹.

Volym 1723—1772 (sisältää mm. rahvaan valitukset, joista valokuva- ja mikrofilmijäljennökset VA:ssa).

Förteckning över bondeståndets arkiv 1719—1810, uppsatt av Birger Steckzén 1921 (provenienssitutkimus).

Utskottshandlingar:

Kortdiarium över utskottsutlåtandena 1723—1772.

Utskottshandlingar 1723—1772.

Ständernas kommissioner:

Ständernas kommission 1723, protokoll och handlingar.

Ständernas kommission 1755—1756, protokoll och handlingar.

Landshövdingarnas skrivelser till K. M.:

Landshövdingarnas i Finland skrivelser till K. M, 1722—1772 (mikrofilmijäljennökset VA:ssa).

Acta Ecclesiastica.

Strödda historiska handlingar.

Enskilda arkiv:

J. H. Wijkmans samling.

Skoklostersamlingen (mikrofilmijäljennös VA:ssa).

Stockholms Stadsarkiv (TKA), Tukholma

Finska Församlingens arkiv.

Kungliga Biblioteket (KK), Tukholma

Handskriftssamlingen:

Anders Odels samling.

G. G. Reuterholms samling.

2. Painettu

Vanhempi painettu, lähdejulkaisut.

Helsingin Yliopiston Kirjasto (HYK), Helsinki

Calonius-Naumannin kokoelma:

Riksdags Tidningar . . . . 1765—66, 1769, Stockholm 1765—66, 1769. B. 11., B. 18.

¹ Pöytäkirjat painettu vuoteen 1747 asti, ks. s. 444. Valtiopäivien 1751—52 pöytäkirjat oikovedoksena, valtiopäivien 1755—56 pöytäkirjat painatusta varten käsikirjoituksena.

- Simming, J.*, Riksdagskrönika För Åren 1769 och 1770. Stockholm 1770. B. 18. 21.
- Ehrenmalm, L. J.*, Yttrande, ang. Bewillningen. Stockholm 1770. B. 23. 80.
- Riksdags Männernas Ifrån Finland (Majuri, Kakko, Lievonen) . . . . Memorial emot Bewillningar. Stockholm 1770. B. 23. 86.
- Riksdagsmannen Ifrån Finland, Österbottens Län . . . . . Johan Kallinens Memorial . . . . . Ang. om vår Alliance Ställning i allmänhet, samt fred och gransämja. Stockholm 1770. B. 22. 73.
- Borgmäst. Alexander Keppleri Memorial, rör. Privilegier för Borgare- och Bondestånden. Stockholm 1770. B. 19. 66.
- Project till Bondeståndets privilegier. Stockholm 1771. B. 31. 75.
- Svenska Odal-Folkets Rätt, Sammandragen Project till et Dem gemensamt Privilegium. 1771. B. 31. 74.
- Riksdags Mannens Ifrån Finland Thomas Kuittinens Mem. till Bondeståndet, ang. Bewillningar, Banquen. Stockholm 1771. B. 34. 42.
- Bref, Sven Abr. Hougbergs, til Riksdags Mannen Ifrån Finland Thomas Kuittinen, ang. Landets ganska usla tilstånd, stora nöd och elände. Stockholm 1770. A. 30. 101.
- Prot. utdrag, Bondeståndets, ang. nämdemänners Wäljande, 16. 11. 1771. Stockholm 1772. B. 33. 81.
- Prot. utdrag, Bondeståndets, rör. Senfärdigheten i Riksdags-Göromålen, 27. 6. 1772. Stockholm 1772. B. 24. 21.
- Samtal Emellan En Bonde och en Gymnasist. Stockholm 1772. B. 80. 34.

Valiokuntajäsenluettelot:

- Henel, A.*, Ewärdelig Åminnelse af Riksdagen . . . . . 1734. Stockholm 1734. B. 118. 1.
- Förteckning På Riksens Ständers Deputationer . . . . . 1738. B. 118, 3.
- ditto dito 1740. B. 118. 5.
- » » 1742, A. 21. 12.
- » » 1746, B. 11. 6.
- » * 1751, B. 118. 7.
- » » 1755, B. 118. 8—9.
- » » 1760, B. 8. 18 a.
- » * 1765, B. 11. 24.
- » » 1769, B. 18. 10.
- » » 1771, B. 30. 31.

Fennica

Ruotsinvallanaikana painettua (Rv):
Laki- ja oikeustiede.
Kunink. asetuksia ja kuulutuksia.

- Brusewitz, A.*, Frihetstidens grundlagar och konstitutionella stadgar. Med understöd av statsmedel. Stockholm 1916.

- Cederberg, A. R.*, Suomen maaherrojen valtiopäiväkertomukset 1755—1756. Suomen Historian Lähteitä 7. Julk. Suomen Historiallinen Seura. Helsinki 1950.
- Cederberg, A. R.* — *Alho, K. O.*, Läntisen ja itäisen tutkijakunnan asiakirjoja vv. 1725—1727. Suomen Historian Lähteitä III. Julk. Suomen Historiallinen Seura. Helsinki 1939.
- Fellman, I.*, Handlingar och uppsatser angående Finska Lappmarken och lapparne III. I anledning till Jacob Felmans »Anteckningar under min vistelse i Lappmarken». Helsingfors 1912.
- Per Adrian Gadd*, Relation om Landtmanna näringars Tilstånd och beskaffenhet i Åbo och Björneborgs län med Åland (1783). Julk. S. Laurikkala, Pietari Adrian Gaddin kertomus Turun ja Porin läänin sekä Ahvenanmaan maalaiselinkeinoista v. 1783. Turun Historiallinen Arkisto V. Turku 1936.
- Handlingar rör. politiska sinnestämningen i Finland 1748—1750. Bidrag till kännedom af Finlands Natur och Folk. Utg. af Finlands Vetenskaps-Societeten XXIV. Helsingfors 1875.
- Hildebrand, E.*, Sveriges regeringsformer 1634—1809 samt konungaförsäkringar 1611—1800. Stockholm 1891.
- Klinckowström, R. M.*, Riksrådet och fältmarskalken m.m. Grefve Fredrik Axel von Fersens Historiska skrifter III. Stockholm 1869.
- Landahl, S.*, Bondeståndets riksdagsprotokoll 1—6 (1720—1746/47). På Riksgäldskontorets uppdrag. Stockholm 1939—1957.
- Modée, R. G.*, Utdrag utur alle Publique Handlingar . . . I, II, IV, VI, VII, VIII, XIII, XIV. Stockholm 1742—1825.
- Nikula, O.*, Ur Christopher Johan Rappes brevväxling. Skrifter utg. av Svenska Litteratursällskapet i Finland Nr. 376. Helsingfors 1960.
- Palmén, E. G.*, Politiska skrifter af Anders Chydenius. Helsingfors 1877.
- »— Tvenne aktstycken av frihetstiden. Historiallinen Arkisto VI. Helsingfors 1878.
- Scheffer, C. F.*, Egenhändig uppsats ang. tillståndet i Riket, näst början av 1765 och 66 årens riksdag. Handlingar rörande Skandinaviens historia 16. Stockholm 1831.
- von Stiernman, A. A.*, Samling Utaf Kongliga Bref, Stadgar och Förordningar etc. Angående Sweriges Rikes Commerce, Politie och Oeconomie Ut i Gemen. I—II. Stockholm 1747, 1760.
- Sveriges ridderskaps och adels riksdags-protokoll från och med år 1719, IV, V, VII, XVIII, Utg. af. *E. V. Montan*. 24: I, utg. S. *Landahl*. Stockholm 1878—1958.
- Svenska riksdagsakter jämte andra handlingar, som höra till statsförfattningens historia, I, II, III: 1—2. Utg. av. *T. Westrin*. Stockholm 1909—1922.
- Svenska Riksrådets Protokoll, V. Utg. av Riksarkivet genom *S. Bergh*. Stockholm 1888.
- Tilas, D.*, Utdrag af landshöfdingen m.m. friherre Tilas' egenhändiga dagbok vid riksdagen 1769—1770. Handlingar rör. Skandinaviens historia 16. Stockholm 1831.

KIRJALLISUUS

- Aaltonen, E.*, Paikallinen itsehallinto ennen kunnallislaitoksen syntyä. Suomen kulttuurihistoria II. Jyväskylä 1934.
- Ahla, L.*, Krouvilan suku. Vammala 1952.
- Ahlström, W.*, »Alla fyra ständers i Finland tal». Gottfrid Carlsson 12. 12. 1952. Lund 1952.
- Ahnlund, N.*, Ständsriksdagens utdaning 1592—1672. Sveriges Riksdag. Förra avdelningen III. Stockholm 1933.
- Alanen, A. J.*, Läpikulkuvesitie-kysymys Suomessa 1700-luvulla. Pikkuvihaan mennessä. Historiallisia tutkimuksia. Julk. Suomen Historiallinen Seura. Helsinki 1935.
- »— Suomen provinssikonttori ja suomalaisuuskysymys 1700-luvun keskivaiheilla. Historiallinen Arkisto XLIV. Helsinki 1938.
- »— Etelä-Pohjanmaan historia IV: 1. Isosta Vihasta Suomen sotaan 1700—1809. IV:2. Etelä-Pohjanmaan talouselämä 1721—1809. Vaasa, 1948, 1949.
- »— Kielä- ja kansallisuuskysymyksestämme 1700-luvulla. Suomalaisen Tiedeakatemian esitelmät ja pöytäkirjat 1959. Helsinki 1960.
- Alho, K. O.*, Läntinen tutkijakunta ja sen toiminta vuosina 1725—1727. Eräs Suomen jälleenrakennustyön vaihe isonvihan jälkeen. Historiallisia tutkimuksia XXVI. Julk. Suomen Historiallinen Seura. Helsinki 1940.
- Almqvist, J. E.*, Grundskattens historia under 18. seklet I. Historisk Tidskrift 1920. Stockholm 1920.
- »— Till frågan om skattebondens jordägenderätt under perioden 1719—1789. Minneskrift ägnad 1734 års lag av jurister i Sverige och Finland II. Stockholm 1934.
- Andersson, O.*, Riksdagsmannen Jan Persson i Lövä. En åländsk märkesman från Gustav III:s dagar. Budkavlen 1934. Åbo 1934.
- Andrén, N.*, Propositionerna och riksdagens arbetsbörd. Reformdiskussionen i historisk belysning. Skrifter utg. av Statsvetenskapliga Föreningen i Uppsala XX. Uppsala 1944.
- Annala, V.*, Suomen varhaiskapitalistinen teollisuus Ruotsin vallan aikana. Riihimäki 1928.
- Anthoni, E.*, Frihetstiden och gustavianska tiden i finsk historieskrivning. Historisk Tidskrift för Finland 1949. Helsingfors 1949.
- Aravjärvi, K.*, Tampereen seudun talonpoikaislevottomuksista 1700-luvulla. Tampere. Tutkimuksia ja kuvauksia 4. Tampere 1950.
- Bergholm, A.*, Sukukirja Suomen aatelittomia sukuja I—II. Kuopio 1893, 1901.
- Bergsten, N.*, Bevillningsutskott vid frihetstidens riksdagar. Uppsala 1906.
- Blomstedt, Y.*, Laamannin- ja kihlakunnantuomarinvirkojen läänittäminen ja hoito Suomessa 1500- ja 1600-luvuilla (1523—1680). Oikeushallintohistoriallinen tutkimus. Historiallisia tutkimuksia LI. Julk. Suomen Historiallinen Seura. Helsinki 1958.
- »— Helenius, Muurlan suku. Genos 1959. Helsingfors 1959.

- »— Hallinto- ja oikeuslaitos. Osallistuminen valtiopäiviin. Hämeen historia II:2. Hämeenlinna 1960.
- Bonsdorff, G., von*, En finländsk insats i frihetstidens statsrättsliga diskussion. Kring Alexander Kepplerus' memorial angående privilegier för de ofrälse stånden. Historiska och litteraturhistoriska studier 27—28. Utg. av Svenska litteratursällskapet i Finland CCCXXXV. Helsingfors 1952.
- Brolin, P.-E.*, Hattar och mössar i borgarståndet 1760—1766. Uppsala 1953.
- Brotherus, K. R.*, Katsaus Suomen valtiollisen järjestyksimuodon historialliseen kehitykseen. Toinen, uudistettu painos. Porvoo 1948.
- Carlsson, S.*, Ståndssamhälle och ståndspersoner 1700—1865. Studier rörande det svenska ståndssamhällets upplösning. Lund 1949.
- »— Svensk ståndscirkulationen 1680—1950. Uppsala 1950.
- Cederberg, A. R.*, Ottan Matteof. Karjalan kirja. II painos. Porvoo 1910.
- (—»—) *Saarenseppä, A. A.*, Pohjois-Karjalan kauppaolot vuosina 1721—1775. Historiallinen Arkisto XIII: I: 2. Helsinki 1911.
- »— Suomen aatelittomien säätyjen edustajat valtiopäivillä 1713 ja 1719. Historiallinen Arkisto XXXII: 10. Helsinki 1924.
- »— Jaakko Stenius vanhempi. Kappale 18:n:n vuosisadan suomalaista sivistyshistoriaa. Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran Toimituksia XXIV. Helsinki 1928.
- »— Varhais-kansallisen herätyksen enteet maassamme 1600- ja 1700-luvun taitteessa. Historiallinen Arkisto XLII. Helsinki 1935.
- »— Suomen historia vapaudenajalla I—II. Porvoo 1942, 1947.
- Danielson, J. R.*, Die nordische Frage in den Jahren 1746—1751. Mit einer Darstellung russisch-schwedisch-finnischer Beziehungen 1740—1743. Helsingfors 1888.
- Danielson-Kalmari, J. R.*, Piirteitä vapaudenajalta I—II. Suomen valtio- ja yhteiskuntaelämää 18:n:nella ja 19:n:nella vuosisadalla. Porvoo 1929, 1932.
- »— Kustavilainen aika III: 1. Suomen valtio- ja yhteiskuntaelämää 18:n:nella ja 19:n:nella vuosisadalla. Porvoo 1933.
- Durchman, O.*, v. Zwegyberg. Suomen Sukututkimusseuran Vuosikirja 1922. Helsinki 1922.
- Duwerker, M.*, Poliittiset järjestelmät. Porvoo 1955.
- Edler, P. J.*, Om börd och befordran under frihetstiden. Stockholm 1915.
- Elgenstierna, G.*, Den introducerade svenska adelns ättartavlor. Med tillägg och rättelser. II. Stockholm 1925.
- Enblom, W.*, Privilegiesträderna vid frihetstidens början 1719—1723. Ett bidrag till ståndsutjämnings historia. Uppsala 1925.
- Fahlbeck, G.*, Stånd och klasser. Lund 1892.
- Fahlbeck, E.*, Studier över frihetstidens politiska idéer I—II. Statsvetenskaplig Tidskrift 1915—1916. Stockholm 1915—1916.
- Fleege, G. A.*, Historia. Kyrklätt socken. Dess natur, utveckling och historia III. Helsingfors 1901.

- Forskåhl, G.*, Några blad ur Släkten Forsskåhls historia. Biografiska anteckningar 1556—1927. Borgå 1927.
- Fougstedt, G.* — *Raiivo, A.*, Suomen väestön säätys ja ammattiryhmitys vuosina 1751—1805. Tilastollisen Päätöimiston julkaisuja 40. Helsinki 1953.
- Grauers, S.*, Riksdagen under den karolinska tiden. Sveriges Riksdag. Förra avdelningen IV. Stockholm 1934.
- Grimberg, C.*, Krigsbefälet på frihetstidens riksdagar. Historisk Tidskrift 1905. Stockholm.
- Grottenfelt, N. K.*, Joroinen I. Varkaus 1931.
- »— Suomalaisen kansallistunnon ilmauksista 1600-luvun loppupuoliskolla. Historiallinen Arkisto XXXI. Helsinki 1923.
- Gränström, P. O.*, Om tendenser till imperativt mandat under oppositionen mot Karl XIV Johan. Statsvetenskaplig Tidskrift 1915. Stockholm 1915.
- »— Om regionalism och enhetssträfvande i vårt riksdagsskick. Till belysning af senare tiders imperativa valmanstendenser. Statsvetenskaplig Tidskrift 1915. Stockholm 1915.
- »— Ålands representation i den svenska ståndsriksdagen. Statsvetenskaplig Tidskrift 1920. Stockholm 1920.
- Halila, A.*, Iitin historia. Helsinki 1939.
- »— Talonpoikaissäädyn valtiopäivämiesvaalien menetelmistä vapaudenajan jälkipuoliskolla Pohjois-Pohjanmaan talonpoikien valtiopäivämiesvaalien valossa. Historiallinen Arkisto 54. Helsinki 1953.
- »— Pohjois-Pohjanmaa ja Lappi 1721—1775. Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin historia V. Oulu 1954.
- »— Saloisten pitäjän hallintovaliokunta. Historiallinen Aikakauskirja 1955. Helsinki 1955.
- Herlitz, N.*, Grunddragen av det svenska statsskickets historia. Fjärde upplagan. Stockholm 1952.
- Hildebrand, E.*, Svenska statsförfattningens historiska utveckling från äldsta tid till våra dagar. Stockholm 1896.
- Hjärne, E.*, Ämbetsmannaintressen och politiska doktriner på 1719 års riksdag. Historisk Tidskrift 1916. Stockholm 1916.
- »— Från Vasatiden till frihetstiden. Några drag ur konstitutionalismens historia. Stockholm 1929.
- Holmberg, H.*, Suomen tuomiokunnat ja niiden tuomarit vuosina 1680—1776. Helsinki 1959.
- Huttunen, V.*, Piirteitä Turun hiippakuntien maalaissurakuntien itschallinnosta Ruotsin vallan loppuaikana. Turun Historiallinen Arkisto XIII. Turku 1956.
- Hörnström, E.*, Anders Odel. Uppsala 1943.
- »— Om författarskapet till några politiska broschyrer från frihetstidens slut. Historisk Tidskrift 1944. Stockholm 1944.
- Ingers, E.*, Bonden i svensk historia II. Stockholm 1948.
- Innamaa, K.*, Vuoden 1734 valtiopäivämiehen vaali Piikkiön ja Halikon kihlakunnissa. Turun Historiallinen Arkisto X. Turku 1948.

- Jaakkola, J.*, Tiedonanto (Valtiopäivämies Gabriel Heikkilän kirje Kokemäen pitäjäläisille). Historiallinen Arkisto XXIV:II (Pöytäkirjat). Helsinki 1914.
- »— Eräs hyödyn aikakauden turkulainen edeltäjä. Historiallinen Arkisto XL. Helsinki 1938.
- Jalava, E.*, Liber scholae aboensis, 1670—1825—1830. Suomen Sukututkimusseuran julk. IX. Helsinki 1933.
- Jutikkala, E.*, Läntisen Suomen kartanolaitos Ruotsin vallan viimeisenä aikana. I. Historiallisia Tutkimuksia XV, 1. Julk. Suomen Historiallinen Seura. Helsinki 1932.
- »— Vapaudenaika. Suomen historian käsikirja I. Suomen Tiedettä N:o 1, 1. Julk. Suomalainen Tiedeakatemia. Porvoo 1949.
- »— Längelmäveden seudun historia I. Forssa 1949.
- »— Uuden ajan taloushistoria. Turku 1953.
- »— Suomen talonpojan historia sekä katsaus talonpoikien asemaan Euroopan muissa maissa. I painos. Porvoo 1942.
- »— Suomen talonpojan historia. II painos. Turku 1958.
- Jutikkala, E.* — *Nikander, G.*, Suomen kartanot ja suurtilat II. Helsinki 1941.
- Juwa, E. W.*, Suomen kansan aikakirjat V. Suomalaisen historiallisen kirjallisuuden ja Carl Grimbergin suurteoksen pohjalla. Helsinki 1931.
- »— Suomenkielen translaattoreista Ruotsin vallan aikana. Historiallinen Aikakauskirja 1946. Helsinki 1946.
- »— Suomen tie Uudestakaupungista Haminaan 1721—1808. Helsinki 1947.
- »— Varsinaissuomalaiset talonpojat esittämässä hallinnollisten olojen uudistamista 1700-luvulla. Piikkiön ja Halikon kihlakuntien anomus vuodelta 1738. Turun Historiallinen Arkisto X. Turku 1948.
- »— Vuoden 1739 »kieliasetuksen» synty. Historiallinen Arkisto 53. Helsinki 1950.
- »— Suomen suuriruhtinaskunta Ruotsin vallan aikana. Helsinki 1951.
- »— Kaksi suomalaista vapaudenajan myllerryksissä. Historiallisia tutkimuksia LVI. Julk. Suomen Historiallinen Seura. Helsinki 1960.
- Juwa, M.*, Varsinais-Suomen seurakuntaelämää puhdasoppisuuden hallitsemina vuosisatoina (1600—1808). Varsinais-Suomen historia. VII: 3—4. Turku 1955.
- Juwelius, E. W.*, Suomen puolustuskysymys I. Historiallisia Tutkimuksia II. Julk. Suomen Historiallinen Seura. Kokkola 1919.
- Jägerskiöld, O.*, C. F. Scheffer och 1750-talets författningskris. Historisk Tidskrift 1939. Stockholm 1939.
- »— Hovet och författningsfrågan 1760—1766. Uppsala 1943.
- »— Den svenska utrikspolitikens historia II:2. Stockholm 1957.
- Jäntere, K.*, Naantalalin valtiopäiväedustus ajanjaksona 1719—1800. Turun Historiallinen Arkisto XI. Turku 1951.
- Kaila, E. E.*, Pohjanmaa ja meri 1600- ja 1700-luvuilla. Talousmaantieteellishistoriallinen tutkimus. Historiallisia tutkimuksia XIV. Julk. Suomen Historiallinen Seura. Helsinki 1931.

- Kerkkonen, G.*, Bondeseget på Finska viken. Skrifter utg. av Svenska Litteratursällskapet i Finland 369. Borgå 1959.
- Kjellén, R.*, »Om riksrådsvalen under frihetstiden». Historisk Tidskrift 1891. Stockholm 1891.
- Kjellin, G.*, Rikshistoriografen Anders Schönberg. Studier i rikslagarnes och de politiska tänkesättens historia 1760—1809. Lund 1952.
- »— Kring Alexander Keplerus' memorial. Historisk Tidskrift 1954. Stockholm 1954.
- Kleberg, E.*, Till historien om 1771—72 års riksdag II. Prästerskapets i Halland riksdagsfullmäktiges brev från riksdagen 1771—72 till prosten i Fjäre och Viske kontrakt Hans Ahlelöf. Historisk Tidskrift för Skåneland 6. Lund 1916.
- Kokkonen, H.*, Karjalan ensimmäiset valtiopäivämiehet. Tahvo Partanen. Historiallinen Aikakauskirja 1917. Helsinki 1917.
- Koskinen, Y.*, Tiedonanto (suomalaisesta edustuksesta vapaudenajalla). Historiallinen Arkisto III (Pöytäkirjat). Helsinki 1870.
- Lagerborg, R.*, I Närpes för 200 år sedan. Helsingin Yliopiston Kirjaston julkaisuja 20. Helsinki 1947.
- Lagerroth, F.*, Frihetstidens författning. En studie i den svenska konstitutionalismens historia. Stockholm 1915.
- »— Frihetstidens maktägande ständer 1—2. Sveriges Riksdag. Förra avdelningen V—VI. Stockholm 1934.
- »— Revolution eller rättskontinuitet. Till belysning av det juridiska utgångsläget för de stora författningsändringarna i Sveriges nyare historia. Scandia 1936. Stockholm 1936.
- Lagus, W. G.*, Om finska lagöfversättningar. Bidrag till kännedom om Finlands natur och folk 6. Helsingfors 1863.
- Laurikkala, S.*, Varsinais-Suomen talonpoikien asumukset ja kotitalousvälineet 1700-luvulla. Kulttuurihistoriallinen tutkimus. Turun Yliopiston julkaisuja. Sarja B, osa XXVII. Turku 1947.
- »— Talonpoikaipurjehduksen kulttuurimerkityksestä. Turun Historiallinen Arkisto X. Turku 1948.
- »— Perunkirjojen laatijoista Varsinais-Suomen maaseudulla 1700-luvulla. Turun Historiallinen Arkisto XI. Turku 1951.
- Lehtinen, E.*, Vieras virkakieli ja suomalaiset talonpojat n. 1650—1735. Historiallinen Arkisto 55. Helsinki 1955.
- Liakka, N.*, Ilmajoen pitäjä. Piirteitä sen synnystä, hallinnollisesta, clinkeinollisesta ja kirkollisesta kehityksestä sekä hajaantumisesta. Vaasa 1934.
- Lindberg, F.*, 1789 års Cahiers de Doleances i den historiska litteraturen. Historisk Tidskrift 1950. Stockholm 1950.
- Lindh, A.*, Släkten Lind från Tavastland 1667—1923. Äggelby 1923.
- Lindh, E.*, Ullner, Ulner. Släktbok. Ny följd 1:1. Helsingfors 1941.
- Lindeqvist, K. O.*, Suomen oloista ison vihan aikana. Helsinki 1886.

- » Tiedonanto (suomalaisten talonpoikien valitus kielivaikeuksistaan 1635 valtiopäivillä). Historiallinen Arkisto XXI:II (Pöytäkirjat). Helsinki 1910.
- » Suomen kaupunkien edustajat vapaudenajan valtiopäivillä. Historiallinen Arkisto XXXIV:5. Helsinki 1925.
- Linnarsson, L.*, Riksrådens licentiering. En studie i frihetstidens parlamentarism. Skrifter utg. av Statsvetenskapliga Föreningen i Uppsala XVI. Uppsala 1943.
- Luukko, A.*, Etelä-Pohjanmaan historia III. Nuijasodasta isoonvihaan. Vaasa 1945.
- Malmström, C. G.*, Smärre skrifter rörande sjuttonhundralets historia. Stockholm 1889.
- » Sveriges politiska historia från konung Karl XII:s död till statshvåfningen 1772 I—VI. Stockholm 1893—1901.
- Matinelli, E.*, Enemmistöperiaate ja papinvaali-instituutio. Historiallinen Aikakauskirja 1954. Helsinki 1954.
- » Turun hiippakunnan papinvaalit ja papinvirkojen täyttäminen aikakautena 1721—1808. Turun Yliopiston julkaisuja. Sarja B, osa LI. Turku 1955.
- » Porvoon hiippakunnau papinvaalit ja papinvirkojen täyttäminen aikakautena 1721—1808. Turun Yliopiston julkaisuja. Sarja B, osa 66. Turku 1957.
- Meinecke, F.*, Die Idee der Staatsräson in der neueren Geschichte. München und Berlin 1924.
- Merikoski, P.*, Suomen julkisoikeus pääpiirteittäin I. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja. B-sarja N:o 80. Porvoo 1956.
- Mickwitz, A.*, Språkfrågan i Finska deputationen vid riksdagen 1746—1747. Skrifter utg. av Svenska Litteratursällskapet i Finland 100. Helsingfors 1911.
- » De finska deputationerna och ekonomikommissionerna under frihetstiden. I—II. Bidrag till kändedom av Finlands natur och folk 73:2; 74:1. Helsingfors 1912, 1914.
- Montell, P.*, Finska Församlingen i Stockholm och dess kyrka. Några anteckningar. Stockholm 1925.
- Murray, R.*, Finska Församlingen i Stockholm. Intill tiden för Finlands skiljande från Sverige. Stockholm 1954.
- Mårtensson, L.*, Förteckning över bondeståndets ledamöter vid riksdagarna 1710—1800. Stockholm 1937 (interfolioitu kappale RVA:ssa).
- » Förteckning över bondeståndets ledamöter vid riksdagar 1600—1697. Stockholm 1950 (lisäyksellä varustettu kappale VA:ssa).
- Naumann, E.*, Om sekreta utskottet under den tidigare frihetstiden 1719—1734. Bidrag till utskottsväsendets historia. Stockholm 1911.
- » Om riksdagsbesvären och formerna för deras behandling. Handlingar och uppsatser 36. Utg. av Svenska Litteratursällskapet i Finland. Helsingfors 1922.
- Nilsson, J. E.*, Borgarståndet. Sveriges Riksdag. Förra avdelningen V:1. Stockholm 1934.
- Nikula, O.*, Christopher Johan Rappe och 1760—62 års riksdag. Skrifter utg. av Svenska Litteratursällskapet i Finland 365. Helsingfors 1958.

- Nordin, Hj.*, De ecklesiastika deputationerna under Fredrik I:s regering. Strängnäs 1895.
- Nordlund, K. I.*, Blad ur Närpes sockens historia. Vaasa 1931.
- Nyberg, P.*, Sibbo sockens historia II. Helsingfors 1950.
- Oja, A.*, Kirkkopitäjä ja hallintopitäjä. Historian Aitta 9. Helsinki 1939.
- — Lounaishämäläisiä talonpoikia Ruotsi-Suomen valtiopäivämichinä. Lounais-Hämeen Kotiseutu- ja museoyhdistyksen vuosikirja XXI. Forssa 1953.
- — Voudin- ja läänintilit sekä henkikirjat. Tuomioistuinten arkistot. Valtion-arkiston yleisluettelo I. Helsinki 1956.
- Olsson, R.*, Bondeståndet under den tidigare frihetstiden. Val. organisation. arbetssätt. Lund 1926.
- — Bondeståndet. Sveriges Riksdag. Förra avdelningen V:1. Stockholm 1934.
- — Riksdagsmannavalen till bondeståndet under den senare delen av frihetstiden (1740—1772). Skrifter utg. av Fahlbeckska stiftelsen XXXIII. Lund 1948.
- Palmén, E. G.*, Historisk framställning af den svensk-finska handelslagstiftningens utveckling från Gustaf Wasas regering till 1766. Helsingfors 1876.
- — Suomalaisuudesta Ruotsin vallan aikana. Suomalaisen Tiedekatemian Esitelmät ja pöytäkirjat 1909, I. Helsinki 1909.
- Paloposki, T. J.*, Savonlinnan ja Kyminkartanon läänin talonpoikien valtiopäiväedustus vapaudenajalla. Historiallinen Arkisto 55. Helsinki 1955.
- — Savonlinnan ja Kyminkartanon läänin talonpoikien valtiopäivätoiminta vapaudenajalla. Laudaturtyö (1954). Helsingin Yliopiston Hist.kielit. osasto. Seminaarikirjasto.
- — Suomen talonpoikaissäädyn valtiopäivämiesvaalit vapaudenajalla. Filosofianlisensiaattitutkimus (1957). Helsingin Yliopiston Hist. kielit. osasto. Seminaarikirjasto.
- — Suomen talonpoikien suhtautuminen kruununperimyskysymykseen vv:n 1742—43 valtiopäivillä. Turun Historiallinen Arkisto XIV. Turku 1958.
- Pinomaa, L.*, Ristiina 1649—1808. Ristiina 1649—1949. Mikkeli 1949.
- Pipping, F. W.*, Förteckning öfver i tryck utgifne skrifter på Finska äfwensom öfver några andra arbeten — Luettelo Suomeksi prääntäytyistä kirjoista kun myös muutamista muista teoksista. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia. 20 osa. Helsingfors 1856—57 (interfolioitu kappale HYK:ssa).
- Perälä, V.*, Varsinaissuomalaisia talonpoikia Ruotsin valtiopäivillä. Varsinais-Suomen maakuntakirja 12. Turku 1953.
- Ramsdahl, C.*, Riksdagsbönder från Saltvik. Kalender för Svenska Folkskolans Vänner i Finland. Helsingfors 1947.
- Renvall, P.*, Keskitetyn hallintolaitoksen kehitys. Suomen kulttuurihistoria II. Jyväskylä 1934.
- — Historiantutkimuksen työmenetelmät. Turku 1949.
- — Varsinais-Suomen historia 1500-luvulla. Varsinais-Suomen historia V:1. Turku 1949.

- »— Piirteitä suomalaisen maaseudun heräämisestä. Turun Historiallinen Arkisto XI. Turku 1951.
- »— Suomenkielen käyttö talonpoikaissäädystä vapaudenajan alkupuolella. Acta Academiae Paedagogiae Jyväskyläensis XVII. Jyväskylä 1959.
- »— Suomalainen talonpoika myssyjohtajana vuosien 1765—66 valtiopäivillä. Historiallinen Aikakauskirja 1960. Helsinki 1960.
- Rudelius, K.-E.*, Författningsfråga i de förenade deputationerna 1769. Statsvetenskaplig Tidskrift 1935. Stockholm 1935.
- Salenius, I. M.*, Kuopion kaupunki Ruotsin ylivallan aikana. Historiallinen Arkisto XXI. Helsinki 1909.
- Sallnäs, B.*, Det ofrälse inslaget i 1772 års revolution. Historisk Tidskrift 1954. Stockholm 1954.
- »— Rikshistoriografen Anders Schönberg. Historisk Tidskrift 1953. Stockholm 1953.
- Sarva, G.*, Suomalaisuudesta maassamme 1600-luvulla. Historiallinen Arkisto XLIV. Helsinki 1938.
- Schauman, G.*, Biografiska undersökningar om Anders Chydenius. Jämte otryckta skrifter af Chydenius. Helsingfors 1908.
- Schybergson, M. G.*, Bidrag till Finlands inre historia åren 1721—1731. Helsingfors 1875.
- »— Anteckningar om försvarskriget i Savolaks och Karelen åren 1741—1742. Förhandlingar och uppsatser I. Utg. av Svenska Literatursällskapet i Finland. Helsingfors 1886.
- »— Finlands historia. III Häft. Helsingfors 1888.
- Staf, N.*, Marknad och möte. Studier rörande politiska underhandlingar med folkmenigheter i Sverige och Finland intill Gustav II Adolfs tid. Stockholm 1935.
- Stavenow, L.*, Om formerna för utskottsval under frihetstiden. Uppsala 1890.
- »— Till belysning av partistriden vid riksdagen 1746—1747. Uppsala 1890.
- »— Om riksrådsvälten under frihetstiden. Uppsala 1890.
- »— De politiska doktrinernas uppkomst och första utveckling under frihetstiden. Historiska studier, festskrift tillägnad C. C. Malmström. Stockholm 1897.
- »— Frihetstiden, dess epoker och kulturliv. Göteborg 1898.
- »— Frihetstiden 1718—1772. Sveriges historia intill tjugonde seklet 7. del. 1903.
- »— II painos Sveriges historia till våra dagar, IX. Stockholm 1922.
- »— Det adertonde århundradets parlamentarism i Sverige. Uppsala 1923.
- Stridsberg, O.*, Hattarnas och mössornas ställningstagande till tryckfrihetsfrågan på riksdagarna 1760—62 och 1765—66. Historisk Tidskrift 1953. Stockholm 1953.
- Suolahti, G.*, Vuosisatain takaa. Kulttuurihistoriallisia kuvauksia 1500—1700-luvuilta. Porvoo 1913.
- »— Suomen papisto 1600—1700-luvuilla. Porvoo 1919.
- »— Elämää Suomessa 1700-luvulla. Porvoo 1925.
- Suvanto, S.*, Akaan historia I. Toijala 1954.

- Tegengren, H.*, Bidrag till domstolarnes i Finland historia I—II. Juridiska Föreningens Tidskrift 1899, 1900. Helsingfors 1899, 1900.
 —»— Kronoby sockens historia. Åbo 1943.
- Tengberg, N.*, Om frihetstiden. Några anmärkningar. Stockholm 1867.
- Thanner, L.*, Revolutionen i Sverige efter Karl XII död. Uppsala 1953.
- Thunberg, S.*, Till principalatstridens förhistoria. Historisk Tidskrift 1915. Stockholm 1915.
 —»— Riksdagens uppkomst och utveckling intill medeltidens slut. Sveriges Riksdag, Förra avdelningen I. Stockholm 1931.
- Valentin, H.*, Frihetstidens riddarhus. Några bidrag till dess karakteristik. Stockholm 1915.
 —»— Det sociala momentet i historieskrivningen om 1772 års statsvälvning. Scandia 1941. Stockholm 1941.
- Vallin (Voionmaa), V.*, Suomen maantiet Ruotsin vallan aikana. Helsinki 1894.
- Wallén, H.*, Språkgränsen och minoriteterna i Finlands svensksbygder omkr. 1600—1865. Åbo 1932.
- Wanne, O.*, Törnqvist—Tarjanne. Uusi Sukukirja I. Suomen Sukututkimussuran julkaisuja XVI. Helsinki 1946.
- Viklund, A.*, V:n 1611 väenotto Vehmaan ja Maskun kihlakunnissa. Turun Historiallinen Arkisto IV. Turku 1933.
- Wilksman, A.*, Släktbok I—II. Helsingfors 1912, 1916.
- Wirilander, K.*, Suomen upseeristo 1700-luvulla. Sosiaalhistoriallinen tutkimus Suomen armeijan jakopalkkaisesta upseeristosta. Historiallisia tutkimuksia XXXIV. Julk. Suomen Historiallinen Seura. Helsinki 1950.
 —»— Suomen armeijan upseeristo ja aliupseeristo 1718—1810. Virkatalohaltijain luettelo. Käsikirjoja III. Julk. Suomen Historiallinen Seura. Forssa 1953.
 —»— Savo keskisavujen kautena 1721—1780. Savon historia III. Kuopio 1960.
- Åkerblom, B. K.*, Jacob Heikus. Vasa 1919.
 —»— Vörå sockens historia I. Åbo 1937.
 —»— Korsholms historia. Vasa 1941.
- Åkerblom, K. V.*, Riksdagsmän från södra Österbotten under svenska tiden. Bondeståndets ombud. Arkiv för svenska Österbotten VII. Vasa 1948.
- Åström, S.-E.*, Ståndssamhälle och universitetet. Universitetsbesöken som socialt fenomen i Österbotten 1722—1808. En socialhistorisk undersökning. Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk 95, 1. Helsingfors 1950.
- Österbladh, K.*, Juhana Browallius. Tiedemies, valtiopäivämies ja piispa. Turun Yliopiston julkaisuja. Sarja B, osa XI. Turku 1929.
 —»— Eerik Juhana af Palén. Kansallinen Elämäkerrasto IV. Porvoo 1932.
 —»— Vapaudenajan parlamentarismista. Historiallinen Aikakauskirja 1935. Helsinki 1935.

Henkilöhakemisto

(Kursivoitu numero viittaa liitteenä olevaan valtiopäivämiesten luetteloon.)

- Adolf Fredrik 279, 280, 284, 285, 296, 298, 313
Agorelius, O. 169
Agorell, J. 72, 169
Akselinpoika, Esaias 66, 67, 126, 259, 260, 261, 281, 423
Alhainen, M. 68, 112, 155, 160, 254, 392, 414
Alhainen, O. 259, 262, 263, 426
Amböle, H. 177, 218, 264, 300, 301, 430
Amnell, J. 216, 226
Annorin 290, 292
Anander, P. 154
Andersson, Johan 324
Andersson, Olov 244
Anthoni, B. 260, 264, 305, 432
Antila, M. 100, 165, 259, 262, 282, 285, 335, 358, 376, 425, 427
Antinpoika, Antti 75, 98
Antinpoka, Hemming 98
Antinpoika, Jaakko 253, 410
Antinpoika, Juhana 253, 254, 255, 409, 414
Antinpoika, Kustaa 254, 419
Antinpoika, Matti 114, 137
Anttila, H. 259, 281, 423
Archenholtz, J. 231, 238
Argillander, H. 71, 127, 128, 129, 170, 198, 217, 218, 219, 259, 260, 264, 288, 290, 291, 292, 298, 300, 429, 431
Arvola, K. 259, 289, 292, 293, 295, 297, 298, 429
Aspegren, S. 73, 116, 117
Assarsson, Olov 280
Assilainen, E. 238, 257, 258, 259, 360, 374, 393, 422
Axcen, H. 171, 172, 174, 406
Backman, M. 147, 157, 158, 260, 261, 265, 308, 309, 320, 436, 438
Baner, A. 324
Barck, J. 259, 281, 282, 423
Bark, S. 328, 329
Bars, J. 259, 281, 282, 358, 359, 423
Beck, J. 72, 73
Beck-Friis, J. 334
Bengtsson, Jan 348
Benzelius, E. 15, 226, 233
Berendingpoika, Antti 138
Berg, J. 254, 419
Bestusew, M. 64
Bictonius 233
Birling, J. 119, 157, 160, 170, 254, 326, 407, 413
Björnsson, Jonas 304
Bock, K. 181
Bogman, S. 72
Boije, H. H. 46, 349, 352
Bonde, C. 324, 328, 329, 330
Bonde, P. 58, 59, 60, 74, 75, 254, 418
Brahe, E. 295, 297
Brandberg, J. 290
Bredla, S. I. 290, 291, 297
Brodzenius, L. 274, 276, 277
Brovallius, J. 205, 285, 375, 376, 402

- Brunou, A. 379, 380
 Bucht, A. 254, 416
 Burghausen, F. 127
 Busk, B. 259, 262, 268, 281, 282, 423
 Cajanus, A. 74
 Cajanus, K. 73
 Campredon, J. de 18
 Castren, M. 73, 74, 116, 117
 Carlborg, H. 63
 Carlgren, ks. Helenius
 Cederberg, A. 58, 59, 74, 75
 Cederhielm, J. K. 304
 Cederström, O. 392
 Celcinius, E. 154
 Chydenius, A. 302, 305, 306, 312
 Costiander, G. 84
 Creutz, E. J. 329, 372, 392, 393
 Creutz, G. 61
 Creutz, J. 17, 19
 Cronhielm, S. 125
 Cronstedt, J. 331, 372
 Cumenius, E. 156, 433
 Dahléen, A. 274, 276
 Dahlman, J. 126, 151, 406
 Dahlqvist, E. 170, 212, 253, 339, 407
 De Geer, O. W. 314, 333
 Didron, E. 90, 224
 Dohna, C. A. 269
 Dubb, W. J. 232, 233
 Ehrencrona, E. 351
 Ehrenmalm, S. 342
 Ehrenpreuss, C. D. 332
 Ekeblad, C. 324, 332, 333
 Elisabet 278
 Enqvist, J. 377
 Eriksson, Lars 275, 276
 Erkinpoika, Erkki 138, 139, 140, 141
 Erkinpoika, Markus 160
 Erkinpoika, Matti 117, 138
 Erkinpoika, Olavi 407
 Erkinpoika, Pekka 139
 Ers, H. 259, 292, 298, 427
 Ersson, Anders 261
 Ersson, Lars 209
 Escholin, J. G. 93, 191
 Eskonpoika, Erkki 137
 Essen, R. W. von 326, 355
 Fagernäs, P. 187, 260, 265, 436
 Falander, J. 226
 Fersen, A. F. von 224, 350
 Fleming, K. 221
 Flänki, J. 100, 233, 259, 282, 358, 360,
 371, 376, 393, 422, 425
 Forbus, Z. 291, 292, 293, 294, 297
 Forsius, J. 253, 412
 Forsskåhl, A. 124, 125, 169, 170, 253,
 406
 Forsskåhl, J. 228, 388, 389
 Forsskåhl, P. 312
 Forsteén, H. J. 358
 Fredrik 279
 Fredrik I 21, 273, 274, 278, 280
 Fridelinus, J. 19
 Frölich, Karl 355, 356
 Gadd, P. A. 363
 Gadolin, J. 288, 289, 293, 313
 De la Gardie, M. J. 329, 330
 Gestrin, H. J. 124
 Gezelius, J. 17, 19, 318
 Grandin, J. 71, 304
 Groth, H. 177, 218, 260, 264, 265, 300,
 302, 319, 430, 437
 Grunström 380
 Grägg J. 157, 253, 326, 408, 411
 Gyllenborg, C. 331
 Gyllengorg, K. 66
 Gyllenstierna, E. 231
 Haapalainen, O. 283
 Hagert, A. 68, 289, 293
 Halkonen, M. 155, 254, 413
 Hallila, R. 184, 259, 426
 Halvarsson, Brynte 319
 Hannunpoika, Heikki 253, 411
 Hansson, Josef 72, 241, 272, 288, 299,
 300, 302, 303, 304, 360
 Hartman, I. 328, 393
 Hasselbom, N. 370

- Heikinpoika, Arvi 154, 182, 223, 225,
229, 254, 255, 368, 391, 392, 415, 417
- Heikinpoika, Emanuel 254, 328, 418
- Heikinpoika, Jaakko 254, 416
- Heikinpoika, Matti 147
- Heikinpoika, Samuli 209, 254, 255, 416,
419
- Heikinpoika, Simo 406
- Heikkilä, G. 260, 261, 264, 265, 304,
305, 316, 318, 319, 336, 377, 433, 438
- Heikkilä, J. 157, 254, 392, 415
- Heikus, J. 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64,
152, 157, 158, 162, 165, 178, 181, 198,
216, 233, 235, 236, 254, 256, 257, 258,
259, 261, 262, 266, 269, 279, 281,
282, 285, 288, 296, 298, 335, 347, 376,
418, 420, 422, 425, 427, 429
- Heland, G. 328
- Helenius, I. 156, 169, 171, 260, 264, 265,
266, 303, 304, 306, 307, 360, 361, 362,
433
- Helsingius, M. 241
- Hernmarck, O. 125
- Hiolman, C. 324
- Hobergin ukko 276
- Hoffman, Y. 75, 146, 154, 170, 175, 182,
254, 420
- Hofslagar, J. 62, 157, 177, 218, 259, 260,
264, 281, 282, 299, 300, 358, 425, 431
- Hokkänen, J. 259, 281, 371, 424
- Holtz, G. 154
- Horn, A. 295, 297
- Horn, A. B. 16, 231
- Hougborg, S. A. 177, 319
- Hylteen, S. von 27, 275, 276, 277
- Hynninen, P. 166, 183, 260, 265, 310,
436
- Hynninen-suku 166
- Hyvärinen, A. 127
- Häkansson, Olov 165, 215, 223, 226, 232,
245, 256, 261, 262, 263, 266, 272, 280,
282, 284, 285, 296, 302, 303, 304, 310,
311, 319, 348, 362, 363
- Häkansson, Sven 296
- Hårdh, C. G. 329
- Hårdh, J. L. 295
- Hällberg, N. 73, 99
- Hämäläinen, H. 259, 288, 289, 292, 295,
429
- Hänninen, J. 130
- Hänninen, H. 115
- Härkänen, M. 54, 55, 152, 163, 198,
235, 254, 257, 258, 259, 328, 360, 401,
418, 420, 422
- Hästesko, L. H. 291, 294
- Höckert, ks. Tulonen
- Höpken, A. J. von 299, 332
- Ignatius, A. 49, 88
- Iso-Honka, E. 259, 264, 288, 281, 292,
295, 429
- Isopalsala, J. 260, 435
- Jaakonpoika, Erkki 138, 139, 140, 141
- Jannenpoika, Janne 138
- Jeremiasson, Nils 319, 320
- Juhana III 344, 389, 390
- Juhonpoika, Erkki 117
- Juhonpoika, Erkki 253, 409
- Juhonpoika, Heikki 138
- Juhonpoika, Kalle 198, 253, 410
- Juhonpoika, Kalle 254, 259, 281, 282,
358, 359, 371, 392, 414, 423
- Jukola, K. 259, 348, 350, 426
- Jussila, J. 261, 437
- Jönsson, Pål 246
- Kaarle XII 16, 17, 18, 26, 344, 397
- Kaarle X Kustaa 24, 396
- Kaarle IX 388
- Kaarle XI 23, 25, 92
- Kaitala, J. 220
- Kakko, J. 260, 265, 336, 342, 436
- Kalhi, J. 253, 406
- Kallenpoika, Heikki 81, 82, 254, 413
- Kallinen, J. 260, 264, 265, 303, 308, 434,
436
- Kalsing, A. 226
- Karjalainen, H. 116
- Karl Petter Ulrik 278
- Karlsson, Jonas 265, 268

- Karppinen, H. 116
 Karsikko, N. 115
 Karttunen, Y. 56, 57, 259, 293, 429
 Katila, M. 253, 410
 Kehkonen, R. 45, 277, 408
 Kelkka, J. 81, 198, 253, 410
 Kepplerus, A. 312, 318, 385
 Kerra, H. 181, 182, 212, 339, 400, 407
 Keränen, M. 109
 Keskiuari, E. 68, 165, 198, 261, 437
 Keskiuari, K. 81, 82, 165, 254, 412
 Kettunen, O. 283
 Kiljunen, E. 68, 159, 171, 253, 410
 Kiljunen, M. 417
 Kindman, P. 74
 Kirjavainen, I. 116
 Klemetinpoika, Hannu 235, 257, 258, 420
 Klemetti, M. 261, 437
 Knuter, H. 219, 260, 434
 Knuutila, J. 254, 419
 Kokki, M. 225, 254, 415
 Konttinen, J. 76
 Koponen, J. 261, 319, 377, 438
 Korff, J. A. von 64, 272
 Korhonen, M. 225, 254, 415, 417
 Korpela, I. 145
 Kraftman, J. 271
 Krouvila, M. 152, 163, 213, 223, 225, 254, 257, 258, 330, 392, 414, 417, 421
 Kröger, K. 313
 Kuittinen, T. 109, 241, 260, 265, 319, 342, 377, 436, 438
 Kummola, J. 260, 435
 Kurtti, S. 254, 413
 Kustaa III 85, 122, 316, 334, 350, 351
 Kustaa II Adolf 24, 179, 338, 395
 Kustaa Vaasa 388
 König, A. 181
 Köping, T. 157, 160, 253, 254, 391, 400, 413, 415
 Köyhälä, M. 198, 253, 409
 Käihkö, N. 183, 259, 427
 Kämäräinen, S. 126, 127, 128, 129, 161, 177, 198, 209, 218, 219, 260, 264, 300, 431
 Käyrä, P. 129, 177, 180, 218, 260, 300, 432
 Kääntä, P. 171, 223, 228, 254, 391, 400, 415
 Lagerberg, S. 328
 Lahti, H. 115
 Lang 127
 Lappalainen, I. 259, 427
 Larsson, Anders 274
 Larsson, Jöns 212, 348
 Larsson, Lars 280, 284, 287, 289, 297
 Larsson, Olov 275, 277
 Laulainen, M. 130, 131, 309
 Laurila, J. 177, 218, 260, 264, 300, 401, 430
 Leikonen, A. 146, 154
 Leijonmarck, S. 17, 18, 19, 390
 Leopold, I. 187
 Lewenhaupt, K. E. 164
 Lievonen, A. 142, 181, 260, 303, 342, 434, 436
 Liewen, H. H. von 323, 324, 328
 Liimatainen, P. 254, 416
 Lilius 205
 Lillicbruun, V. 198
 Lillienstedt, J. 324
 Lind, J. 430
 Lindmark, M. 259, 264, 288, 289, 291, 292, 298, 428
 Locke, J. 402
 Logrén, M. 131
 Lohm, N. 253, 336, 411
 Lostierna, N. 235, 257
 Luukkonen, T. 432
 Löwenhielm, C. G. 333
 Machiavelli, N. 15
 Maijala, M. 157, 158, 260, 434
 Majuri, N. 260, 261, 265, 308, 309, 312, 342, 435, 438
 Makkonen, H. 79, 212, 253, 339, 407
 Mallén, C. W. 383
 Mankinen, H. 81, 198, 253, 411

- Marcusas, J. 260, *436*
 Markuksenpoika, Markus 77, 93, 94, 105, 114, 138
 Markula, M. 122, 261, 377, *438*
 Matinpoika, Antti 258, *422*
 Matinpoika, Antti 138, 260, 304, 360, *433*
 Matinpoika, Erkki 98, 137, 182, 254, *417*
 Matinpoika, Erkki 259, 292, 298, 347, *429*
 Matinpoika, Hannu *405*
 Matinpoika, Iisakki 118
 Matinpoika, Iisakki 138, 139, 140, 141, 147, 165, 177, 260, 403, *435, 438*
 Matinpoika, Matti 254, *415*
 Matinpoika, Matti 138, 218, 260, 299, 300, *431*
 Matinpoika, Matti 139
 Matinpoika, Olavi 137, 259, 262, 281, 282, 285, *424, 427*
 Matinpoika, Yrjö 235, 257, 258, 259, 261, 280, *421*
 Matteof, O. 56, 164, 171, *425*
 Matthesius, J. 223, 226, 227, 229, 230, 231, 238, 371
 Matthesius, P. J. 301
 Mattila, J. 261, 265, 319, *437*
 Mattila, S. 198, 253, *409*
 Meierfeldt, J. A. 324, 328
 Menander, K. F. 305, **371**
 Mikkola 292
 Mikkola, H. 233, 235, 236, 257, 259, 261, *421*
 Mikkola, S. 223, 254, *414*
 Mikonpoika, Juho 162
 Mikonpoika, Mikko 105, 117
 Mikonpoika, Olavi 137
 Miltopaeus, E. 305
 Moijos, H. 177, 209, 218, 260, 264, 300, *430, 433*
 Moilanen, S. 68, 107, 116, 177, 218, 260, 300, *432, 434*
 Mollenius, H. 170, 259, 282, *424*
 Mollenius, T. 374, 424
 Mononen, M. 147
 Monseen 131
 Montan, M. 151, 170, 213, 224, 253, 269, 274, 275, 276, 277, 278, 295, *406, 412*
 Montesquieu, C. L. 310
 Motte, A. E. de la 156
 Motte, C. G. de la 156
 Muunu, J. 326, *408*
 Månsson, Björn 175
 Månsson, Erik 280
 Mäkelä, E. 233, 259, *421*
 Mäkipää, T. 68, 233, 257, 258, *421*
 Mäkkylä, J. 58, 59, 60, 61, 62, 157, 181, 254, 257, 258, 259, *418, 422*
 Mötar, A. 67, 259, 262, 281, 371, *424*
 Nesselius, I. 370
 Nieroht, K. 276
 Niilonpoika, Lauri 75
 Nikkinen, J. 76
 Nikus, F. 177, 218, 260, 264, 300, 303, 336, 350, *430, 432*
 Nilsson, Johan 277
 Nordencrantz, A. 300
 Norman, K. 107, 253, *410*
 Nuutinen, S. 127
 Nykänen, P. 166, 183, 259, *427*
 Nykänen, T. 166
 Nyman, J. 46, 68, 171, 175, 260, 306, 350, *432*
 Näntö, J. 328
 Näntö, T. 254, 391, 392, *415*
 Odell, A. 210
 Oinonen, J. 127, 128
 Oivu, S. 68, 253, *411*
 Oksanen, E. 68, 259, 261, 264, 289, 291, 292, 294, *428, 437*
 Olavinpoika, Tuomas 253, *409*
 Olavs, Olavi 164, 259, *421*
 Ollila, H. 184, 260, 303, *433*
 Ollila, M. 259, 281, 282, 371, *424*
 Ollinpoika, Jaakko 98, 114
 Orava, I. 261, 265, 319, 377, *439*
 Orre, J. 169, 170, 172, 254, 328, *420*

- Otter, J. von 324
 Ottman, H. 259, 291, 428
 Paavalinpoika, Paavali 156, 171, 172,
   182, 254, 365, 368, 372, 416
 Paavalinpoika, Tuomas 105
 Paavola, J. 83, 254, 259, 414, 426
 Pacchalenius, T. 238
 Pakkanen, H. 233, 234, 238
 Pakola, E. 177, 218, 260, 264, 300, 431
 Paldan, G. 326
 Paldanius, H. 170, 213, 254, 328, 420
 Paldanius, H. 170, 208, 260, 264, 266,
   303, 305, 306, 360, 361, 433
 Paleen, A. 82, 187, 365, 366, 367, 368,
   369
 Palén, E. 238, 239, 287, 299
 Palm, J. 139, 141
 Palmstierna, N. 299, 332, 333
 Partanen, J. 56, 57, 153, 177, 218, 259,
   260a, 289, 292, 293, 400, 429, 431
 Partanen, T. 55, 198, 254, 259, 261, 281,
   282, 283, 371, 417, 425
 Pazelius, M. 357
 Pechlin, K. F. 310, 311, 312
 Pekanpoika, Juhana 403
 Pekanpoika, Juho 86
 Pekanpoika, Juho 139, 140
 Penttilä, M. 254. 412
 Persson, Erik 280, 282, 284, 287, 297
 Persson, Johan 205, 280, 285, 289, 290,
   292, 293, 297
 Persson, Jöns 277
 Perttula, J. 157
 Perttunen, O. 165, 223, 254, 259, 416,
   427
 Piirainen, M. 74
 Piper, G. 376
 Pitula, M. 259, 288, 289, 291, 292, 293,
   294, 384, 428
 Plomgren, T. 401
 Pollari, J. 254, 420
 Polviander J. 177
 Polviander, M. 65, 84, 85, 177
 Porenia, B. 170
 Posse, A. 332
 Posse, K. 24
 Possenius, A. 54
 Printz-suku 57
 Prochaeus 371
 Puke, E. 295
 Puolakka, J. 259, 264, 288, 289, 297,
   298, 428
 Pyhälä, M. ks. Köyhälä
 Pylkkänen, H. 177, 209, 218, 219, 260,
   264, 300, 301, 302, 308, 431
 Rahmer, E. 90, 152, 162, 171, 172, 237,
   253, 254, 255, 259, 266, 331, 409, 411,
   416, 418, 425
 Rappe, Kr. J. 175, 347
 Rautell, H. 239
 Rehbinder, H. J. 90, 127
 Rein, J. 75
 Reinikainen, 232, 233, 257, 259, 360,
   374. 422
 Rekula, E. 131, 404
 Renhorn, O. 288, 297
 Reuterholm, K. 305, 309, 314. 333
 Ribbing, P. 15. 273
 Riipinen, H. 132
 Riippi, M. 68, 69, 70, 71, 177, 181, 218,
   260, 264, 302, 360, 432, 434
 Roivas, L. 283
 Rokkila, H. 68, 259, 260, 289, 292, 428,
   432
 Rosen, G. F. von 286, 359
 Rosenmüller, Kr. 239
 Rouvinen, O. 109
 Rudbeck, T. G. 299
 Rudenschiöld, C. 333
 Runeberg, E. 313, 385
 Rungrén, K. 227
 Ruokonen, D. 260, 432
 Ruuth, S. 330
 Rühl, J. F. R. 379, 380
 Rålamb, K. 24
 Saastamoinen, T. 109
 Sacklen, J. F. 89
 Sadenius, A. 74

- Saikkola, T. 93, 191
 Saksalin, K. 253, 412
 Salin, S. 178, 231, 236, 239, 240, 292, 295
 Sallinen, E. 283
 Savander, J. 260, 264, 383, 433
 Schechta, B. 295, 297
 Scheffer, C. F. 287, 299, 302, 332
 Schroderus, A. 170, 277, 326, 408
 Schroderus, J. 74
 Schönberg, A. 305
 Sebald, K. F. 236, 280
 Selin, K. 177, 218, 260, 264, 300, 336, 430
 Serenius, J. 375, 376
 Seth, G. von 332
 Sihvola, T. 130, 131
 Simonpoika, Antti 159, 160, 253, 400, 405
 Simonpoika, Olavi 138, 185, 188
 Sipilpoika, Matti, ks. Alhainen, M.
 Sipilpoika, Paavali 254, 417
 Sisto, J. 122
 Siuhko, J. 260, 265, 308, 310, 435
 Skuthäll, H. 58, 254, 368, 418
 Smeds, H. 184, 234, 237, 257, 258, 259, 421, 426
 Smeds, M. 46, 61, 62, 63, 64, 83, 126, 157, 158, 161, 198, 233, 259, 261, 422, 425
 Soininen, L. 127, 128
 Sonninen, H. 254, 413
 Sorvari, A. 68, 261, 377, 438,
 Sparre, E. 324, 329
 Spikbacka, M. 218, 260, 264, 266, 300, 302, 432
 Spohler (Spöhler, F. J. ?) 293
 Springer, Kr. 401, 402, 404
 Steinhausen, K. H. 377
 Stenfelt, T. 130
 Stenius, J. 109, 153, 283, 400
 Stierncrantz, P. 124, 203
 Stiernstedt, C. J. 213, 214, 283, 332
 Stor-Jofs, A. 161, 261, 265, 319, 437
 Storå, M. 115
 Sträng, V. 304
 Strömberg, C. 332, 333
 Strömmer, M. 74
 Ståhlhandske, M. 292, 294, 295, 384
 Suikka, T. 154
 Svahn, E. 74
 Svahn, J. F. 304
 Sväns, H. 261, 437
 Säkselin, ks. Laurila
 Tanelinpoika, Juho 117
 Tapaninpoika, Matti 209, 254, 419
 Tapola, M. 260, 435
 Tarkman, J. 259, 426
 Tarvola, M. 259, 262, 263, 285, 426
 Taube, E. D. 331, 372
 Tawast, J. 429
 Tawast, T. 127, 128
 Thorbjörnsson, Lars 303, 304, 311, 319, 320, 348
 Tieder 297
 Tiisa, J. 93, 177, 218, 260, 262, 300, 302, 431
 Tikka, E. 254, 411
 Tilas, D. 272
 Timonen, Y. 177, 260, 434
 Tohkala, A. 260, 435
 Tolva, M. 259, 425
 Tomasius 275
 Torra, J. 182, 254, 259, 289, 417, 428
 Troilius, J. 227, 231
 Troilius, S. 205
 Tuha, M. 212, 339, 407
 Tulonen, T. 260, 265, 308, 310, 435
 Tuohino, I. 65, 142, 143, 165, 170, 171, 261, 377, 439
 Tuohino, J. 165, 171, 180, 254, 265, 309, 319, 418
 Tuomaanpoika, Antti 106
 Tuomaanpoika, Erkki 122
 Tuomaanpoika, Juho 98
 Tuomaanpoika, Tuomas 93
 Törn, J. 164
 Törnflycht, C. 225

- Törnflycht, C. F. R. 333
 Törnqvist, J. 169, 170, 405
 Uggla, C. G. 198
 Ullner, H. 156, 165, 168, 169, 170, 217, 259, 266, 288, 292, 293, 296, 298, 328, 419, 428
 Ullner, I. 156, 165, 168, 169, 170, 406
 Ulrika Eleonora 17, 18, 21, 273, 278
 Ursinus, J. 75, 154
 Veijola, T. 68, 170, 260, 434
 Vestergård, J. 254, 412
 Vestergård, P. 156, 237, 259, 261, 281, 359, 423
 Westcrhof, P. 231, 232, 233, 234, 332
 Vihtilä, J. 253, 409
 Vikar, J. 326, 408
 Vikiä, E. 187, 260, 433
 Vitinkilä, J. 130, 260, 265, 434
 Vuolle, J. 254, 414
 Vähälä, A. 83, 163, 253, 254, 259, 262, 281, 282, 328, 359, 410, 419, 423
 Vähäpullola, K. 68, 171, 172, 254, 412
 Väyrynen, L. 109
 Wahlsten, J. 240, 241
 Wallen, J. 184, 349, 371
 Wallenius, J. 318
 Wallenstierna, O. 373
 Wallvik, J. von 333, 334
 Wechter, E. 230, 367, 369, 373, 374
 Werander, C. G. 293, 394
 Westberg, A. 377
 Westerling 326
 Westerlund, J. 68, 109, 218, 260, 264, 300, 301, 377, 401
 Willebrand, E. M. von 156
 Wirgin, A. 310
 Woivalenius 130
 Wrangel, A. 204, 332
 Wrangell, E. 331
 Wrede, F. 17, 230, 293, 332
 Wrede, H. 203, 204, 224, 225, 278, 376
 Ylikartano, E. 259, 281, 282, 359, 424
 Üxkull, O. 182, 330, 340
 Zimmerman, Kr. 187
 Zimmerman, M. 170
 Zweigberg, P. J. von 169, 170, 174, 213, 413
 Wijdbohm, I. 413
 Wijkman, J. H. 424
 Åkerhielm, L. 208
 Åkerhielm, S. 230, 367, 368, 369, 373, 374, 377
 Åhman, K. 204
 Åhs, M. 170

Referat

DIE REICHSTAGSVERTRETUNG DES BAUERNSTANDS FINNLANDS IN DER FREIHEITSZEIT (1722—1772)

Die finnische und die schwedische Geschichtsschreibung haben die parlamentarische Tätigkeit der Freiheitszeit, der Zeit, die auf den Tod Karls XII folgte, recht umfassend dargelegt. Die Forschung hat sich dabei in gewissem Masse auch dem Bauernstande zugewandt, also derjenigen Gesellschaftsklasse, die zwar in der Verteilung der repräsentativen Gewalt am wenigsten mitspielte, aber doch in ihrer Verteilung den umfassendsten Teil der Bevölkerung in ihren Bereich aufnahm. Über die damalige politische Wirksamkeit des Bauernstandes Schwedens hat der Schwede *Ragnar Olsson* mehrere Untersuchungen veröffentlicht. Über die entsprechende Betätigung der finnischen Bauern haben sich in ihren Untersuchungen wiederum u. a. *Eino Jutikkala* und *Aimo Halila* ausgelassen. Eine zusammenhängende Darstellung über die politische Vertretung der finnischen Bauern hat indessen nicht vorgelegen. Das hier erscheinende Werk sucht diese Frage als eigene Gesamtheit darzutun.

Die Untersuchung zerfällt in vier Teile: Einleitung, Erörterung der Reichstagswahlen, eine Untersuchung, die die Vertreterschaft des finnischen Bauernstandes als Teil der Reichsstände betrachtet, und schliesslich eine Übersicht über das Hervortreten des imperativen Mandats in der finnischen Vertreterschaft.

I. Die veränderte Stellung der Reichsstände als Inhaber der Staatshoheit steigerte das Selbstbewusstsein der Stände und bewirkte ein Unterstreichen der sog. Ständereinheit, das sich in einer nunmehr schärferen Umreissung der einem jeden Stande Angehörigen äusserte. In der politischen Vertretung trat dies in einer Präzisierung der Bedingungen des Stimmrechtes und der Wählbarkeit hervor. Im finnischen Volk, kann man rechnen, gab es im Jahre 1751 197 748 Stimmberechtigte, im Reichstag zur Vertretung gelangte, und im J. 1769 213 171. Da sich die gesamte Bewohnerzahl Finnlands in jenem Jahre auf 429 912 und in diesem auf 553 703 belief, kann festgestellt werden, dass die Volksangehörigen mit Repräsentationsrecht 44 % und 39 % ausmachten (s. Tabelle S. 33). Die Ziffern für den Umfang der Vertretung sind nicht exakt, erweisen aber doch, dass etwa zwei Fünftel des Volkes politische Rechte genossen haben. Die Mehrzahl, 91,5 % dieser Gruppe, wiederum gehörte dem Bauernstande an.

II. 1. Die Reichstagswahlen des Bauernstandes waren mittelbar auf die Weise, dass Primärwahlkreise die Kirchspiele waren, die Wahlmänner auf die Wahlversammlung des Gerichtssprengels schickten, wo die Wahl unter der Leitung des Amtsrichters stattfand. Die Gerichtssprengel in Finnland waren oft zu zweien zu Gerichtsbezirken vereinigt, und da sie dann meistens einen gemeinsamen Reichstagsvertreter entsandten, folgte daraus, dass der Reichstag niemals eine der Gerichtssprengelteilung des Landes entsprechende Menge an bäuerlichen Vertretern einschloss. Gemäss der Gerichtssprengelteilung hätten an finnischen Bauern in der zu besprechenden Zeit in den Reichstag 346 Vertreter eingehen müssen, aber infolge

des üblich gewordenen Vereinigens von Gerichtssprengeln gab es deren nur 251. Doch ist festzustellen, dass das Zusammenschliessen von Gerichtssprengeln zu Gerichtsbezirkswahlkreisen gerade das Ergebnis eigenen Bestrebens der Bauern gewesen ist. — Demgegenüber bildete sich ein Gebiet, das kleiner als ein Gerichtssprengel war, als Wahlkreis heraus, wenn die Kirchspiele ihre eigenen Vertreter auf den Reichstag schickten.

2. Stimmrecht und Wählbarkeit suchte man auf den Kreis der selbständigen Erb- und Kronbauern zu beschränken. Die unselbständigen Pächter und Kätner blieben ohne diese Rechte. Desgleichen waren die vom Bauernstand nach oben hin unterschiedenen beamteten Landwirte und die ihrer Herkunft nach höheren Ständen Angehörnden vom Bauernstande ausgeschlossen. Doch kann festgestellt werden, dass in Finnland der Standesreinheit nicht gleicherweise wie in den Kerngebieten Schwedens Aufmerksamkeit zugewandt worden ist. An der Wählbarkeit sind oft Landpolizeikommissare, Offiziere, Geistliche und andere Personen beteiligt gewesen, die als Besoldete oder sonstwie in einem Abhängigkeitsverhältnis Betätigte hätten disqualifiziert werden müssen, die aber, da sie Landwirte waren, als Wahlmänner und sogar als Reichstagsvertreter anerkannt wurden.

3—6. Die Wahlversammlung wurde zu einer vom Amtrichter festgesetzten Zeit und an einem von ihm bestimmten Ort abgehalten. Obgleich die Einberufung zum Reichstag im allgemeinen 3—4 Monate vor seinem Beginn verkündet wurde, beeinträchtigte die Eile zuweilen die Wahlmassnahmen, besonders am Anfang des Zeitraumes. So wurde z.B. 1726 in Nord-Ostbottmien die Wahl erst am 28. August abgehalten, und der Reichstag sollte schon am 2. September zu tagen beginnen.

Die Bestimmungen untersagten die Anwesenheit fast aller Beamten bei den Wahlen, nur nicht das Beisein des Amtrichters. Da er die Wahlhandlung leitete und da er meistens in hohem Masse das Vertrauen der Bauern genoss, hatte er Gelegenheit, die Wahl des Vertreters zu lenken, ohne dass er gegen die Wahlfreiheit versties. Grösstenteils sind denn auch die Wahlen der finnischen Bauern gerade wegen des Ansehens, das der Amtrichter genoss, recht einmütige Verrichtungen gewesen. Erst gegen Ende des Zeitraumes, nachdem der politische Partekampf heftiger geworden war, kommen mehrere strittige Wahlen vor, von denen die von Åland 1769 ein Beispiel scharfer Zuspitzung bietet. Einer der Wahlmänner suchte damals zu bezeugen, dass die Anwesenheit des Richters gesetzwidrig war. Der Richter erwies die Behauptung als unbegründet, zog sich aber doch für die Zeit der Vertreterwahl zurück, damit man nicht behauptete, dass die Wahlfreiheit verletzt worden sei. Die Notwendigkeit des lenkenden Griffes des Richters trat jedoch bald hervor, als man gezwungen war, ihn zurückzurufen, da die Wahl nicht zustande kam, als die Bauern untereinander den Sachverhalt zu überlegen hatten.

Den in Schweden üblichen Wahlausschuss hat es in Finnland nur ausnahmsweise gegeben. Das lag offenbar an der weiten Ausdehnung der Wahlkreise, die das Zusammenbringen der den gesamten Gerichtssprengel vertretenden Schöffenchaft erschwerte.

Die Anzahlen der Wahlmänner haben in den verschiedenen Wahlkreisen stark geschwankt. Soweit in dieser Hinsicht bei den Versammlungen des Wahlkreises eine Übereinstimmung zu erkennen ist, hat sie sich auf eine Anleitung gegründet, die der Amtrichter in seiner Einberufung zu Sitzung gegeben hat (s. die Tabellen über die Wahlmänner in den verschiedenen Wahlkreisen, S. 100—105).

Das Beschlussrecht der Wahlmänner sollte frei sein, aber häufig tritt auf den Wahlversammlungen der Einfluss eines imperativen Mandats hervor, wenn die Wahlmänner die von ihren Kirchspielen erhaltenen Ermunterungen vorbringen, eine bestimmte Person zu wählen.

Soweit eine Abstimmung notwendig war, konnte die Stimmzählung auf dreierlei Weise vor sich gehen: Zählen der Stimmen nach Kirchspielen, nach den

Wahlmännern per capita oder Anwendung eines genaueren Verfahrens, das die verschiedene Grösse der Kirchspiele in Betracht zog. Dabei wurden die Stimmen nach den Hufenzahlen der Kirchspiele oder nach den Gehöftzahlen gezählt. Das letztgenannte Verfahren wurde 1731 bei der Stimmenzählung einer Pfarrerwahl als einzig richtiges festgesetzt, aber es verbreitete sich sehr langsam, und obgleich es bei den Reichstagswahlen der Bauern zweifellos als Vorbild wirkte, liegt kein einziges sicheres Zeugnis für die Anwendung dieses Verfahrens bei den Wahlen der bäuerlichen Reichstagsabgeordneten Finnlands vor. In gustavianischer Zeit dagegen ist wenigstens einmal eine auf den Hufzins gegründete Zählung benutzt worden (in Süd-Ostbottnien im J. 1800). Die Abstimmung nach Kirchspielen und die nach Wahlmännern per capita dagegen scheinen ungefähr gleich häufig vorgekommen zu sein. Eine Gleichmässigkeit hat in dieser Hinsicht nicht bestanden, sondern auch ein und derselbe Wahlkreis bediente sich abwechselnd dieser verschiedenen Methoden (Åland, Nord-Ostbottnien). Das Bestreben des Bauernstandes, die Stimmenzählung, zu präzisieren, hat also während dieses Zeitraumes noch keine Folgen gehabt, obgleich bei seinen zwei letzten Wahlen an den Wahlorten selbst Anträge, genauere Verfahren vorzuschreiben, gestellt wurden.

Im vorhergehenden Jahrhundert war es üblich, dass in den aus mehreren Gerichtssprengeln bestehenden Wahlkreisen der Vertreter abwechselnd in einem der Sprengel gewählt wurde, innerhalb des Gerichtssprengels wiederum erfolgte ein Abwechseln unter den Kirchspielen. Dasselbe Verfahren setzte sich in gewisser Masse auch im 18. Jahrhundert in einigen Teilen Finnlands fort (in den Gerichtssprengeln Sääksmäki, Mynämäki und Masku, Vehmas und Ala-Satakunta). Auf dem Reichstage von 1760–62 gab der Bauernstand offiziell die Anwendung des Abwechslungsprinzips auf, weil es die Freiheit der Wähler verletzte. Dennoch berief man sich noch 1778 in Süd-Ostbottnien auf den früher eingegangenen Abwechslungsvertrag. Doch erscheint der Fall schon sehr ungewöhnlich.

7. Das Beachten der sogenannten Standesreinheit bedeutete in Finnland nicht ein solches Problem wie in Schweden, wie bereits oben festgestellt. Voraussetzung für die Wahl zum Reichstagsabgeordneten war vor allem das für den betreffenden Kandidaten empfundene Vertrauen, und in dünnbesiedelten und abgelegenen Gegenden wurde ein Kandidat nicht darum disqualifiziert, weil er einem anderen Stande angehörte oder sein Bauerntum aus irgendeinem anderen Grunde fragwürdig war. Derartige nichtbäuerliche Personen hat es nicht nur als Wahlmänner, sondern auch als Reichstagsabgeordnete zahlreich gegeben. Solche waren Heikki Ullner, der in vielen verschiedenen Ämtern tätig gewesen war, wie auch Yrjö Hoffman, über den man auf der Wahlversammlung aussagte, dass sein früherer Rang als Waffenmeister ihn nicht daran hindere, gewählt zu werden, da er jetzt Bauer sei, der Student Israel Helenius und ein Adeliger, Petter Johan von Zweigberg. Es handelt sich nicht darum, dass der Wahlkreis nicht gewusst hätte, dass die Wahl dieser Personen fraglich gewesen ist, wie die Protokollworte über Hoffman, das Auslassen des Familiennamens in Helenius' Mandat und das Weglassen des Wörtchens »von« in dem Namen von Zweigberg. Ähnliche nichtreine Bauern waren der Landpolizeikommissar Arvi Forskähl, der Steuerschreiber Juho Törnqvist, der frühere Vogt Juho Birling und Fähnrich Matti Montan, ohne die aufzuzählen, die ihrer ungewöhnlichen Wohlhabenheit wegen die soziale Stellung eines gewöhnlichen Bauern übertrafen.

Frühere Reichstagerfahrung wusste man unter den Bauern nicht so zu schätzen, wie es mit Rücksicht auf die Arbeit zweckmässig gewesen wäre. Nur ein Viertel der Abgeordneten kamen mehrmals in den Reichstag. Der namhafteste unter den finnischen bäuerlichen Reichstagsabgeordneten war zweifellos der Ostbottnier Jaakko Heikus, der in den Jahren 1738–1756 an sechs Reichstagen teilnahm. An zweiter Stelle nach ihm stand in der Zahl der wiederholten Berufungen der Nyländer Erkki Rahmer, der fünfmal Abgeordneter war.

8. Im Jahre 1757 wurde verordnet, dass der Gewählte einen Eid zu schwören

hatte, bevor er für den Stand anerkannt wurde. Einige Bescheinigungen von Amtsrichtern erweisen, dass der Eid zuweilen schon auf der Wahlversammlung geschworen wurde, aber aus den Protokollen des Standes können wir doch schliessen, dass die meisten ihn erst in Stockholm abgelegt haben.

9. Nach der Wahl sollte die Wahlversammlung die dem Gewählten zu entrichtende Vergütung vereinbaren, denn sie wurde nicht aus den Mitteln des Staates bestritten. Wegen der Finanzierungsfrage war der Reichstag im vorhergehenden Jahrhundert als ungewöhnliche Belastung angesehen worden, und auch aus der Freiheitszeit liegen Äusserungen vor, in denen man bittet, den Abgeordneten wegen seiner geringen Gelder möglichst bald zu befreien (Ostbottnien 1723, Nordkarelien 1738).

Dem Abgeordneten konnte man entweder eine Pauschalsumme oder je nach der Dauer des Reichstages Tagegelder bezahlen. Von diesen Verfahren erweist sich das erstere als häufiger. Das Diätensystem dagegen war während der ganzen Zeit auf Åland gebräuchlich, desgleichen in einigen Wahlkreisen Ostfinlands wenigstens schon von den 1740er Jahren an. Die Pauschalentschädigung oder das Tagegeld war meistens jedoch in einem zu geringen Betrage ausgemacht worden und führte dazu, dass die Reichstagsabgeordneten um eine Änderung des Vertrages baten.

Im Wahlkreise trieb in Finnland meistens der Landpolizeikommissar die Gelder ein, der dem Amtsrichter darüber Rechnung ablegte. Der Zahlung lag im allgemeinen die Gehöftzahl zugrunde, und meistens machte man keinen Unterschied nach der Grösse der Gehöfte.

10. Die letzte Verrichtung der Wahlversammlung war das Aufsetzen der auf dem Reichstage zu stellenden Anträge, der sog. Beschwerden der Bauern. Diese Arbeit nahm meistens den grössten Teil der Sitzungszeit in Anspruch. Die Wahlmänner legten die Wünsche ihrer Kirchspiele der Wahlversammlung vor, die sie prüfte und Sachen gleichen Inhalts in einheitlicher Form zusammenstellte. Da die erlassenen Vorschriften genau bestimmten, welcherlei Angelegenheiten in eine Beschwerde aufgenommen werden konnten, bedurfte es gerade bei dieser Aufgabe am meisten der juristischen Sachkenntnis des Amtsrichters.

Da die Reichstagsordnung den Abgeordneten verpflichtete, eine Beschwerde zu einem »guten Beschluss« zu führen, und da die Wahlkreise oft Beschwerden als wichtigsten Vorteil der Vertretung ansahen, führte das leicht zu der Auffassung, dass der Abgeordnete seinem Wahlkreise juristisch verantwortlich sei. Diese Auffassung wurde gestärkt durch die dem Wahlkreis obliegende Pflicht für die durch die Repräsentation bewirkten Ausgaben aufzukommen. So ging in die Aufgabe des Abgeordneten oft ein gewisses Gepräge privatrechtlicher Vertretung ein, das in den vorausgegangenen Jahrhunderten entstanden war, aber aus dem eigenen Reichstagsystem der Zeit Impulse aufnahm. Gerade die Unentwickeltheit der Beschwerdeinstitution bedeutet letzters eine Ursache des in den 1740er Jahren aufgekommenen Prinzipalatsstreites über die Verantwortung des Abgeordneten.

III. 1. Die Reichstagsordnung bestimmte, dass der Reichstag in Stockholm oder irgendwoanders im Reiche abgehalten werden sollte. Viele Male wurden denn auch Anträge gestellt, den Reichstag in anderen Teilen des Landes als in der Hauptstadt abzuhalten, u.a. mit einem Hinweis auf die Verkürzung der Dauer des Reichstages und auf die Verminderung des Einflusses ausländischer Gesandtschaften. So hatte man 1726–27 eine Auseinandersetzung darüber, den Reichstag abwechselnd in verschiedenen Gegenden des Landes abzuhalten, aber der Antrag scheiterte. Offenbar war auch Stockholm in Anbetracht der Arbeitsintensität des Reichstages sein einzig möglicher Versammlungsort. Im J. 1769 nahm der Reichstag seine Tätigkeit in Norrköping auf, aber bald wurde er nach Stockholm verlegt, und die Verlegung war nicht einzig eine Propagandamassnahme der Partei der Hüte, die die Wahlen gewonnen hatte, sondern auch objektiv begründet.

Der langwährende Reichstag wurde den Abgeordneten sehr teuer, und besonders die finnischen Bauern waren oft wegen ihrer geringen Entschädigungen in Schwierigkeiten. Die Regierung suchte ihre Lage zu erleichtern, indem sie ihnen vom Staatskontor Darlehen bewilligte, die dann nach der im Wahlkreise durchgeführten neuen Erhebung zurückgezahlt wurden. Im J. 1723 war man gezwungen, auch den schwedischen Bauern und Bürgern zu helfen, desgleichen während des Krieges 1742–43 Finnen verschiedenen Standes, danach aber beschränkte man den Kreis der Darlehnsnehmer auf die finnischen Bauern.

Eine besondere Benachteiligung für die finnischen Bauern bedeuteten die durch fehlende Sprachkenntnis verursachten Schwierigkeiten. Im Jahre 1734 versuchten sie Johan Matthesius, einen finnischen Beamten der Kgl. Bibliothek, als Dolmetscher in ihren Stand aufzunehmen, aber der Stand lehnte ihr Anliegen ab. Danach baten sie den Finnen Matti Montan, ihr Dolmetscher zu werden, und er erklärte sich auch bereit dazu, aber der Stand wies dessen Angebot ab, da »man sich daran erinnerte, dass Montan Offizier gewesen war«. — Allerdings war er im Bauernstande schon zweimal Abgeordneter gewesen. Als letztes Mittel gedachten die Finnen die Dolmetscherangelegenheit dadurch zu fördern, dass sie bei den übrigen Ständen ein Gesuch wegen Einstellung eines Dolmetschers einreichten. Dieser Vorschlag scheiterte daran, dass die übrigen Stände es für fraglich hielten, in eine innere Angelegenheit des vierten Standes einzugreifen.

Im J. 1742 kamen die Finnen auf die Dolmetscherfrage zurück, indem sie versuchten, einen der Ihrigen, Wilhelm Dubb, Provinzialverwaltungsrat im Län Uusimaa und Häme, als Sekretär ihres Standes zu gewinnen. Da der Vorschlag nicht angenommen wurde, wandten sie sich an den geistlichen Stand um Hilfe, aber auch das führte zu keinem Erfolg. Die Appellation an einen anderen Stand bewirkte diesmal eine scharfe Auseinandersetzung zwischen Finnen und Schweden des Bauernstandes, einen Konflikt, der damit endete, dass die missvergnügten Finnen gezwungen wurden, ihre Zufriedenheit dem bereits gewählten Sekretär persönlich mitzuteilen.

Die im Stande zu leistende Arbeit der nur des Finnischen Kundigen stützte sich sodann darauf, was die Finnen, die beide Sprachen verstanden, ihnen aus den Diskussionen und Beschlüssen deuteten. Auf den Reichstagen von 1755–56 und 1760–62 dagegen konnte der Sekretär des Standes, Erik Paleen, Finnisch und dolmetschte den Finnen. Auch später betätigten sich im Stande als Sekretär oder Schreiber Funktionäre, die die Diskussionen auf finnisch wiedergeben konnten. Die Möglichkeiten der lediglich des Finnischen Kundigen, die Dinge zu verfolgen, wurden dadurch bedeutend besser. Im Verhalten der schwedischen Mehrheit des Standes zur Dolmetscherfrage lässt sich der Wandel der Auffassungsweise erkennen, der in vielen Angelegenheiten auf den Krieg der Hüte folgte, nämlich der Wandel, dass die Sonderinteressen der Finnen nicht mehr gleicherweise wie in den Anfängen des Zeitraumes übergangen wurden.

2. Bei den Ausschusswahlen wendete der Bauernstand wechselnde Verfahren an. Die Reichstagsordnung schrieb die Ausschusswahlen als mittelbar vor, aber dieses Wahlverfahren wurde bei den Ständen erst später üblich, zuletzt im Bauernstand, beim Reichstag von 1765–66.

Die Menge der den finnischen Bauern zugefallenen Ausschussplätze ist in den Tabellen S. 248–249, 249–251, angegeben. Die Jahreszahl der ersten Tab. bezeichnet das Anfangsjahr des Reichstages, die zweite Spalte die Stärke des Standes, die dritte und vierte den absoluten und den relativen Anteil der Finnen an jener Menge, die fünfte die Anzahl der Ausschussmitglieder des Standes, die sechste und siebente den absoluten und den relativen Anteil der Finnen an jener Anzahl. Die Zahlen für die Ausschussplätze vom Jahre 1723 sind wegen ihrer Unvollständigkeit ausser acht gelassen.

Die Tabelle lässt erkennen, dass die Finnen zu drei Malen (1755 und 1771) mehr Ausschussplätze erhalten haben, als ihr relativer Anteil an der Mitgliederzahl des Standes ausgemacht hat. Im übrigen haben sie weniger Ausschussplätze

erhalten. Beachtenswert ist, dass zwischen ihrer absoluten Menge und der Anzahl der von ihnen erhaltenen Ausschussplätze kein regelmässiges Verhältnis besteht. Während des ganzen Zeitraumes von 1726—1772 haben die Bauern Finnlands 0.84 Ausschussplatz je Abgeordneter gehabt. Der entsprechende Koeffizient beläuft sich bei den Schweden auf 1.08.

Bei eingehender Betrachtung, wer in den Ausschuss aufgenommen worden ist, kann festgestellt werden, dass die Partecipolitik zweifellos auch im Bauernstande auf die Ausschusswahlen eingewirkt hat, wenn auch bei den Finnen weniger als bei den Schweden. Dies hat seine natürliche Ursache schon darin, dass der Wähler, bis zum Reichstag von 1760—62 der Landespräsident und danach die Wahlmänner selbst den Parteistandpunkt jedes einzelnen Finnen insofern nicht gekannt haben, als die meisten zum erstenmal als Abgeordnete Einberufenen in der Anfangszeit des Reichstages überhaupt keinen sicheren partecipolitischen Standpunkt vertreten haben.

Dagegen wirkte das sprachliche Können eines jeden bedeutend stärker auf die Aufnahme in die Ausschüsse ein. In die Ausschüsse wurden in dem obengenannten Zeitraum 130 Abgeordnete gewählt. Von diesen konnten nur 29 Finnisch, des Schwedischen oder beider Sprachen kundig waren 101. Ausserhalb der Ausschüsse blieben 100 Abgeordnete, und von ihnen wiederum waren 72 nur des Finnischen, 28 des Schwedischen oder beider Sprachen mächtig. Die in der Ausschussarbeit bestehenden Arbeitsvoraussetzungen der ausschliesslich das Finnische beherrschenden Vertreter wurden also als recht gering erachtet, eine Auffassung, die einige Male auch ausgesprochen worden ist. Da nur 56 % der finnischen Vertreter des Schwedischen oder beider Sprachen kundig waren, kann der obengenannte Koeffizient 0.84 als nicht sehr schwach angesehen werden.

3. Das Verhalten der Finnen gegenüber den Lösungen tagespolitischer Fragen wird durch die amtlichen Quellen nicht erschöpfend beleuchtet. Quellenstoffe privaten Charakters, in denen mit offenem Vertrauen der hinter den Kulissen vor sich gehende Meinungsaustausch über politische Entscheidungen besprochen würde, stehen für den Bauernstand nur andeutungsweise zur Verfügung. Die Betrachtung beschränkt sich daher auf die Einstellung der Bauern gegenüber den auf den Reichstagen von 1723 und 1755—56 aufgewandten Bemühungen zur Mehrung der königlichen Gewalt, von denen die in den Kommissionen der Stände aufgesetzten Vernehmungsprotokolle berichten, sowie auf eine Übersicht über den Parteistandpunkt der Finnen auf den verschiedenen Reichstagen von den 1740er Jahren an.

An dem 1723 aufgedeckten Versuch, die Königsgewalt zu erweitern, war ausser den schwedischen Bauern Lars Eriksson und Olov Larsson auch der Finne Matti Montan sehr aktiv beteiligt. Die Vernehmungen der Untersuchungskommission, in denen sich Montan, den Unwissenden spielend, als sehr listig erwies, ermittelten schliesslich, dass er beteiligt gewesen war, indem er die Forderung der Aufnahme von Bauern in einen geheimen Ausschuss und ein Memorandum über die Berechtigung der Mehrung der königlichen Gewalt aufsetzte. Als Montan schliesslich seine Beteiligung daran eingestand, verriet er zugleich einen anderen der ausserhalb des bauerlichen Standes wirkenden Ratgeber, Lars Brodzenius, als Verfasser von Schriftstücken. Dieser wurde dann sogleich festgenommen. Damals scheiterte die letzte Opposition des Standes. Montan wurde wegen seiner Machenschaften verwarnt und aufgefordert, die Hauptstadt zu verlassen, aber eine Strafe wurde ihm nicht erteilt. Trotz dieser Verwarnung meldete sich dieser merkwürdige Mann, der während des Grossen Unfriedens in Finnland als Spion gearbeitet und für diese Dienste den Rang eines Fähnrichs erhalten hatte, noch zweimal zu Sitzungen des Standes, im Jahre 1731 als Vertreter des Gerichtssprengels Mynämäki, als er auch für den Stand qualifiziert wurde, und im J. 1734, als er vergebens der Dolmetscher der finnischen Bauern zu werden versuchte.

Die finnischen Bauern sind im allgemeinen den Mützen zugezählt worden.

So hat es sich z.B. in der Thronfolgefrage des Reichstages von 1742–43 verhalten, als die allen Ständen angehörigen finnischen Abgeordneten entschieden für die Wahl des von Russland empfohlenen Kandidaten, Adolf Fredriks, eingetreten sind. Auf dem nächsten Reichstage, 1746–47, ist jedoch im Bauernstande eine ziemlich starke Sympathie für die Hüte und den jungen Hof festzustellen, welcher Gruppe sich auch viele Finnen angeschlossen haben. Diese Annäherung an den Hof ist wegen der Haltung der Finnen gegenüber Adolf Fredrik auch leicht zu verstehen, und sie ist also nicht in erster Linie Anerkennung für die Partei der Hüte gewesen. Dies zeigt sich auch zehn Jahre später auf dem Reichstage von 1755–56, als die Partei der Hüte in eine Einstellung scharfer Opposition gegen Hof und Mützen gerät, wobei recht viele finnische Bauern eng im Kreise der letzteren Gruppe stehen. Die Vernehmungsprotokolle der Kommission, die den jetzt anhängig gemachten Versuch zur Mehrung der königlichen Gewalt untersucht hat, lassen alle finnischen Bauern, mit Ausnahme zweier, als mitwissend um die Bestrebungen des Hofes hervortreten. Der eine von diesen Beiseitestehenden war Jaakko Heikus, der damals schon zum sechsten Male im Reichstag sass, der andere Heikki Ullner, der als sicherer Hut zu erkennen ist und der Mitglied der Untersuchungskommission war. Doch war die Teilnahme der beim Vorhaben mit abgewesenen finnischen Bauern derart, dass diese, obgleich viele von ihnen sich im Schlosse aufgehalten und mit dem König Gespräche geführt hatten sowie sehr eingehend vertraut waren mit dem, was vor sich ging, offenbar nicht das Radikale in der beabsichtigten Änderung der Staatsverfassung erkannten, sondern aus Missverständnis durchaus gutgläubig handelten. Vor Aufdeckung des Vorhabens war der finnische Amtsrichter Magnus Ståhlhandske über den Sachverhalt unterrichtet worden, und erst seine Warnung brachte die finnischen Bauern auf den Gedanken, dass in den Plan etwas Verfassungswidriges eingehe.

Bei den Abstimmungen auf dem folgenden Reichstag, bei denen sich die Stimmen gerade unter Erweis der partcipolitischen Auffassungen verteilt, wie in der Frage nach dem Lizenzieren des Reichsrats, folgte die Mehrheit der finnischen Bauern unverkennbar den Linien der Hüte. Dagegen schlossen sie sich auf späteren Reichstagen sogar als Gruppe den Ansichten der vorherrschenden Mehrheit an. Es ist klar, dass dann infolge der reichhaltigen Propaganda schon bei den Wahlen auch in Finnland politische Gesichtspunkte mehr als zuvor beachtet wurden. Darauf weisen auch die Unruhen hin, die sich gegen Ende der 1760er Jahre und 1771 bei einigen Reichstagswahlen ereigneten.

Zum Teil sind die Auffassungen, die die Finnen im Zusammenhang mit den verschiedenen Fragen vorgebracht haben, dem Parteistandpunkt der Hüte ebensowenig wie dem der Mützen zuzuschreiben. Oft erscheint auch eine Art finnische Opposition, die besonders bei Anträgen über wirtschaftliche und administrative Fragen der Finnen hervortritt.

4. Die Übersicht betrifft von diesen Anträgen Steuerfragen, Erbankauf von Staatsgütern, die Bauernschiffahrt der Küstenbewohner und vom Volk ausgehende Beschwerden wie auch Anträge über Regierungs- und Rechtswesen. Eine kasuistische Wiedergabe der Besprechung einzelner Fragen ist in diesem Zusammenhang nicht möglich. Die sehr häufig wiederkehrende finnische Auffassung, die in der Darlegung derartiger Missstände vorgebracht wird, enthielt als Forderung eine allseitige Hebung der Verhältnisse des Landes vor allem darum, weil das Land die durch zwei Kriege herbeigeführten Verluste viel schwerer als Schweden und insbesondere die Belastungen zweier Besetzungen hatte ertragen müssen. In der Haltung des Reichstages gegenüber diesen Beschwerden kann nach dem Kriege der Hüte ein Einstellungswandel wahrgenommen werden, obschon die konkreten Verbesserungen bescheiden geblieben sind.

5. Einer der dauernden Gegenstände des Interesses der finnischen Reichstagsabgeordneten war das Unterstützen der in Stockholm wirkenden finnischen Kirchen-

gemeinde. In diesem Zusammenhang tritt recht anschaulich hervor, was das damalige Wort »national« in der Anwendung auf Finnen bedeutete.

Die finnische Kirchengemeinde zu Stockholm wurde schon 1576 gegründet, und etwas später erhielt sie ihre eigene Kirche. Karl IX. befahl aber im Jahre 1607, dass die Finnen die Kirche an die deutsche Gemeinde abzutreten hätten. Danach erhielt die finnische Gemeinde erst 1725 eine eigene Kirche. Im darauffolgenden Jahre bat der Pfarrer der Gemeinde, Johannes Forsskähl, alle »Stände des Finnischen Grossfürstentums« um Unterstützung ihrer »nationalen Gemeinde«. Erfolg hatten die Gesuche erst 1734, als die Stände der Kirchengemeinde eine Entschädigung für deren seinerzeit an die deutsche Gemeinde abgetretene Kirche bewilligten. In demselben Jahre begann man in der Gemeinde auch auf schwedisch Gottesdienste für die nach Stockholm segelnden Bewohner des Finnischen Schärenhofes abzuhalten. Um den ständigen Erfolg der Gemeinde zu sichern, baten die finnischen Reichstagsabgeordneten auch den Staatsrat Graf Ernst Johan Creutz in den Kirchenvorstand, welcher Aufgabe er sich auch unterzog. Doch gedachten grossenteils die rein finnischsprachigen Mitglieder der Kirchengemeinde diese einsprachig zu halten unter Berufung darauf, dass es sich gerade um eine »finnische Gemeinde« handelte. Das Ergebnis der aufgetretenen Streitigkeiten war, dass die Gemeinde 1736 einen anderen Namen, »Kirche der finnischen Nation«, erhielt. Über die Begründungen der finnischsprachigen Opposition stellte der Kirchenrat als seine Auffassung dar, dass diese fehlerhaft, wenn sie die Kirche als das Gotteshaus einer Gruppe von Finnen ansehe, denn sie sei nicht die Kirche einer Gemeinde, sondern die einer ganzen Nation.

In diesen zwei Auffassungen äussert sich derselbe Unterschied in den Gedanken von einem engeren und einem weiteren Nationalen, eine Zwiespältigkeit, die in den Reichstagsdiskussionen bei der Beratung über finnische Fragen sehr oft hervortritt. Die engere Auffassung vom Nationalen stützte sich vor allem auf die Sprache, die weitere umriss mit dem Wort national das geographisch festgelegte Finntum und alles, was in den Bereich der in Finnland gesprochenen beiden Sprachen gehörte.

IV. Oben ist bereits festgestellt worden, dass die Wirkung des imperativen Mandats in den von den Wahlmännern erhaltenen Vorschriften bei ihrem Auftreten auf den Reichstagswahlversammlungen erscheint, und zugleich haben sich die durch die Finanzierung der Repräsentation und durch die Beschwerdeinstitution in die Vertretung eingegangenen Züge des privatrechtlichen Vertretungsprinzips erkennen lassen. Viele Fälle bezeugen denn auch unmittelbar, dass das Prinzip des imperativen Mandats in der finnischen Bauernvertretung gelebt hat, sowohl vor dem Prinzipalatsstreit als auch danach. Von der juridischen Verantwortlichkeit des Abgeordneten gegenüber seinem Wahlkreis berichten z.B. die Angaben über seine Pflicht, nach Beendigung des Reichstages eine Runde durch die Gerichtssitzungen seines Wahlkreises zu machen. Dabei hat es sich nicht um ein blosses Informieren des Wahlkreises über das Reichstagsgeschehen gehandelt, sondern um eine Art Befreiung von der Verantwortung. Ist doch einige Male ein Reichstagsabgeordneter sogar das Opfer von Misshandlung durch Wahlmänner seines Wahlkreises darum geworden, weil »er die Beschwerden nicht gut bearbeitet hatte«. Auch noch nach der Beilegung des Prinzipalatsstreites begegnet derselbe Gedanke von der juridischen Verantwortung des Reichstagsabgeordneten in sehr vielen Gutachten. Am deutlichsten ausgesprochen ist dies in der von dem Gerichtssprengel Sääksmäki 1769 mit dem gewählten Reichstagsabgeordneten eingegangenen Verpflichtung, in der das Verhältnis zwischen dem Reichstagsabgeordneten und seinem Wahlkreis direkt mit dem zwischen einem in privatem Repräsentationsverhältnis stehenden Vertreter und seinem Auftraggeber verglichen wird. Obgleich ein Teil der scharfen Ausdrucksweisen mit der in Häme gerade am Vorabend dieses Reichstages betriebenen Aufwiegelung in Zusammenhang zu bringen ist, bezeugt die Verpflichtung dennoch die fortbestehende Lebenskraft der in der Verurteilung der Prinzipalatslehre über den Haufen geworfenen Auffassungen.

